

سید ابو
میت پچمین در سر سید ابی کلین

فهرست

کتاب خطی کتابخانه آستان قدس رضوی

جلد هفتم (۱۱)

تألیف: احمد کلچین معانی

از انتشارات اداره کتابخانه

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

از مجموعه کتب اهدائی

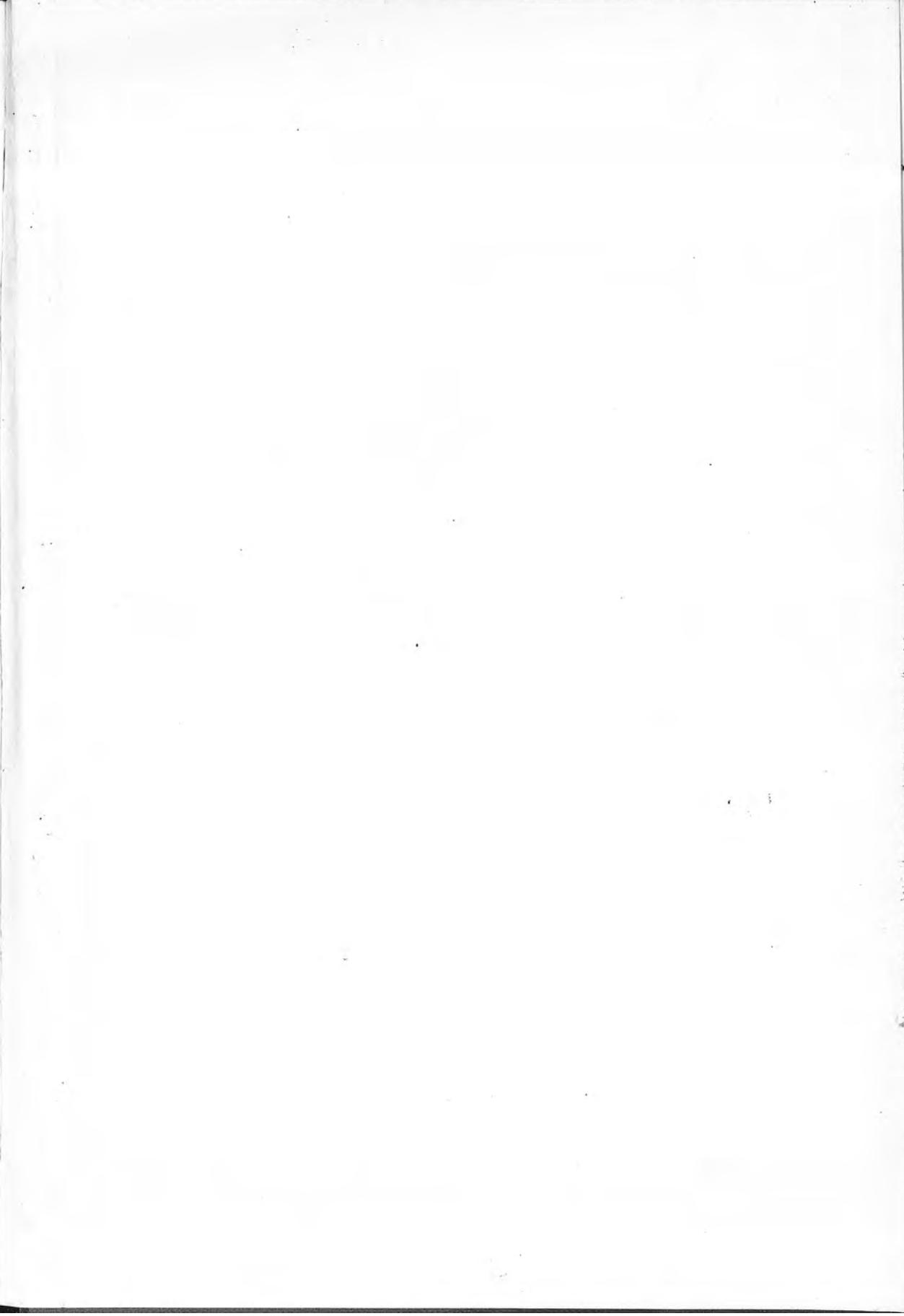
علی صفحعلی

رئیس پیشین و استاد ممتاز دانشگاه تهران

پرنسپال خانہ پاکستان قس

شعبہ ایمان

کتابخانه اهدائی علی اصغر حکمت

۱۳۴۰

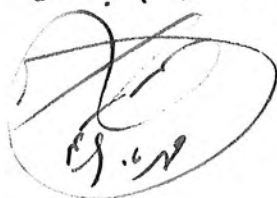
فهرست

کتاب خطی کتابخانه آستان قدس ضوی

کتابخانه آستان قدس

تهران - ایران
درمکنه محترم جناب سرکار حضرت

جلد هفتم

تألیف

احمد گلپین معانی

از انتشارات اداره کتابخانه

۱۳۴۶ شمسی

۵۴۰۸

چاپخانه طوس - مشهد

کتابخانه مرکزی
Central Library
Tehran University

19551

0

R

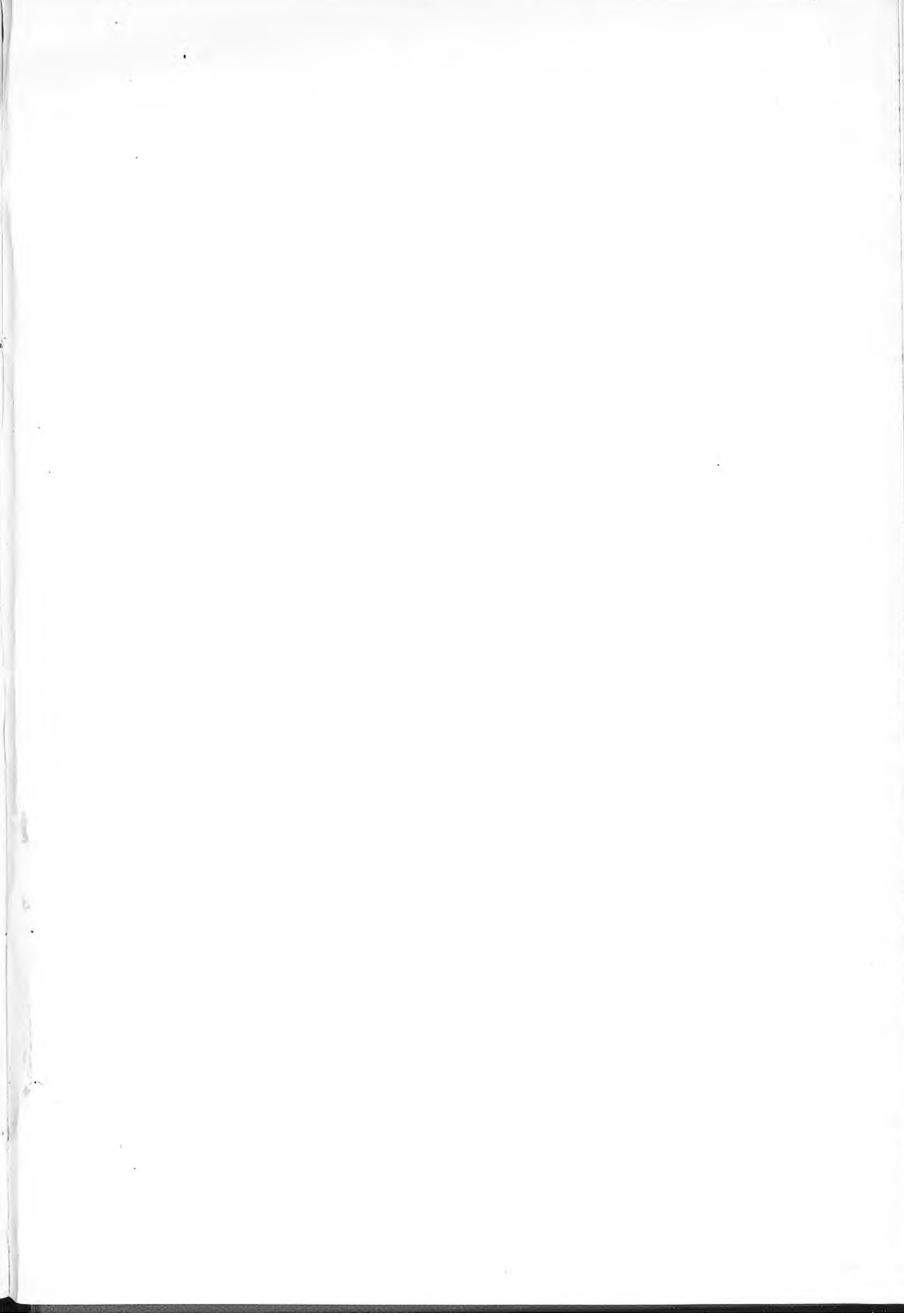
Z6621

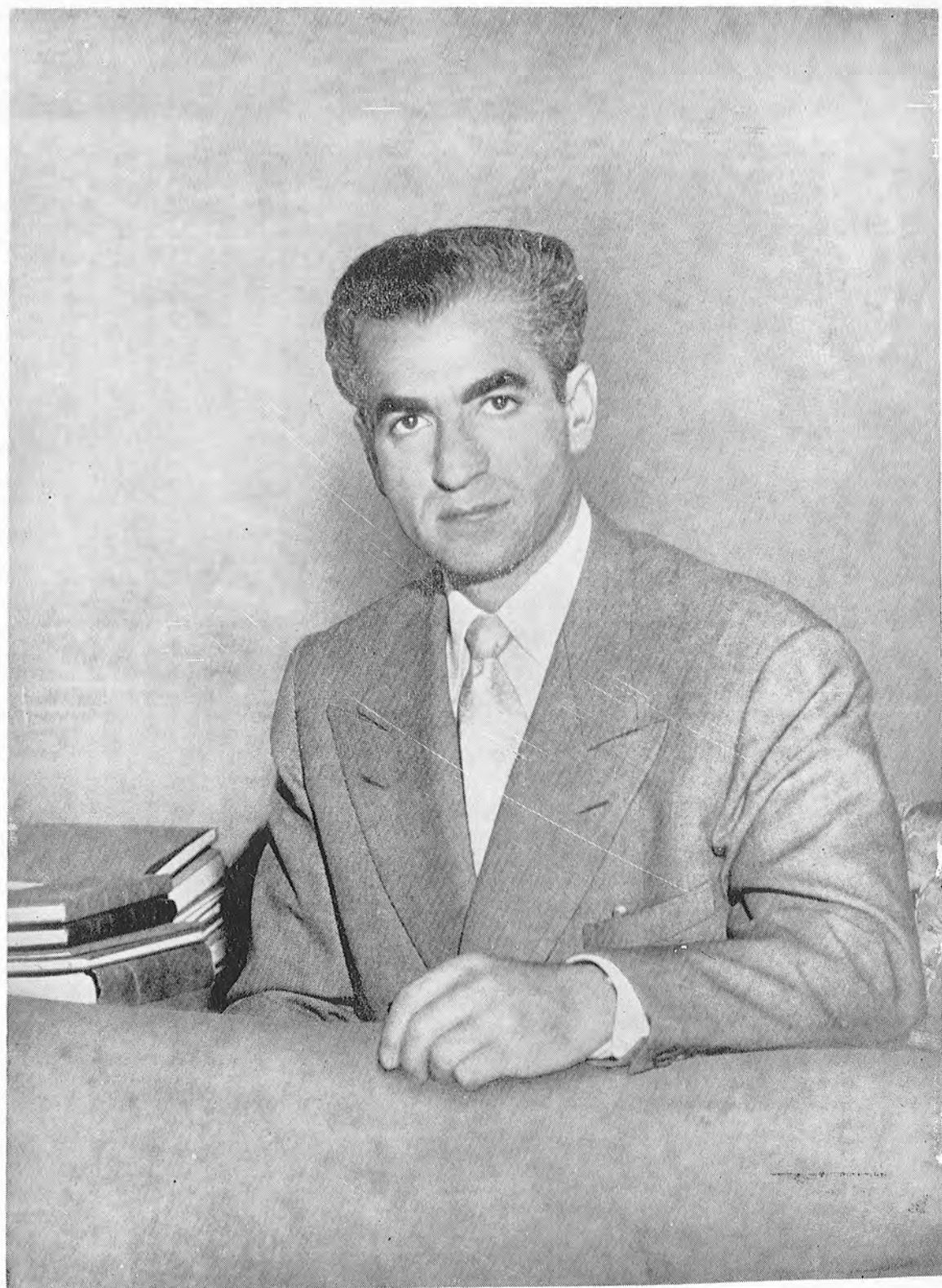
.M3RS

V-2

19551
Z6621
M3RS
V-2

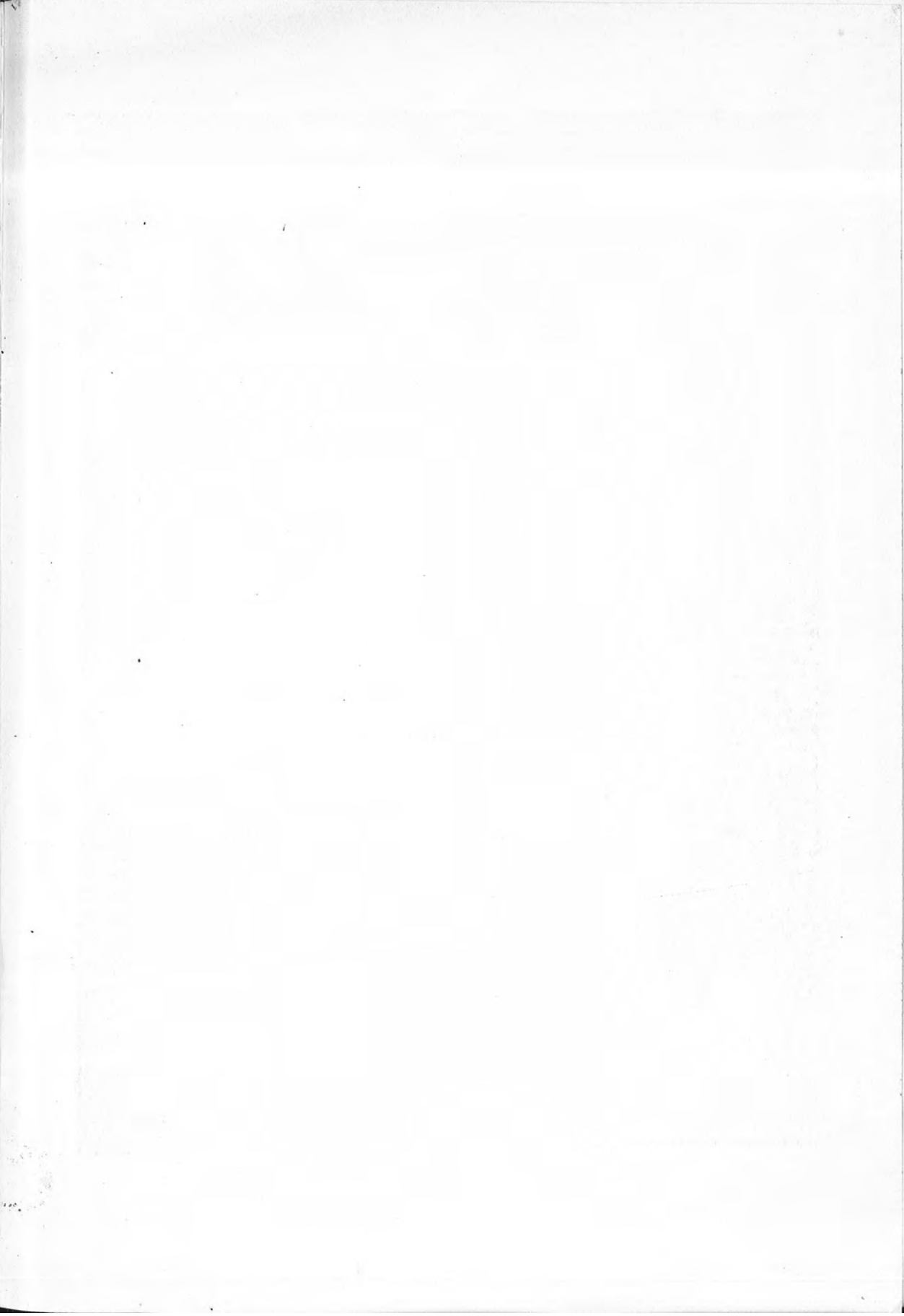

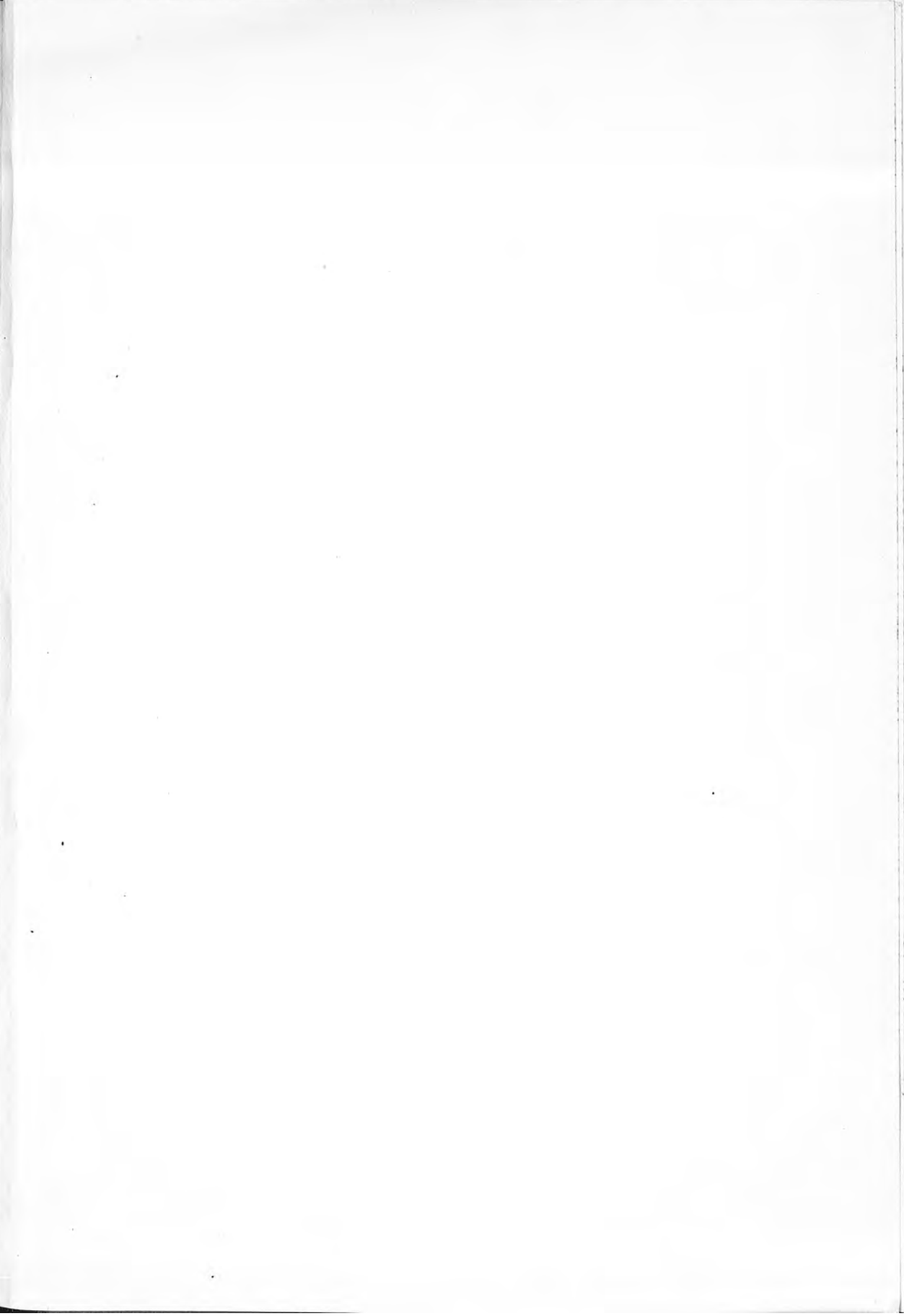

« اکنون کشور من خود را برای برگذاری مراسم جشن دو هزار و پانصدمین سال شاهی
ایران آماده میکنم منظور از برگذاری این یادبود آنست که ادا نمیه حیات و جدت
ملی ما از راه بقای شاهی ایران و نیز هم مؤثر ساکنان این سرزمین بآستانی در تمدن جهان
در رشته های مختلف . علوم . ادبیات . فلسفه و هنر جهانیان روشن شود و فرصتی
بوجود آید که مردم دنیا هر چه بشیر با میراث فرهنگی ما آشنا شوند »
از فرمایشات شاهنشاه آریامهر

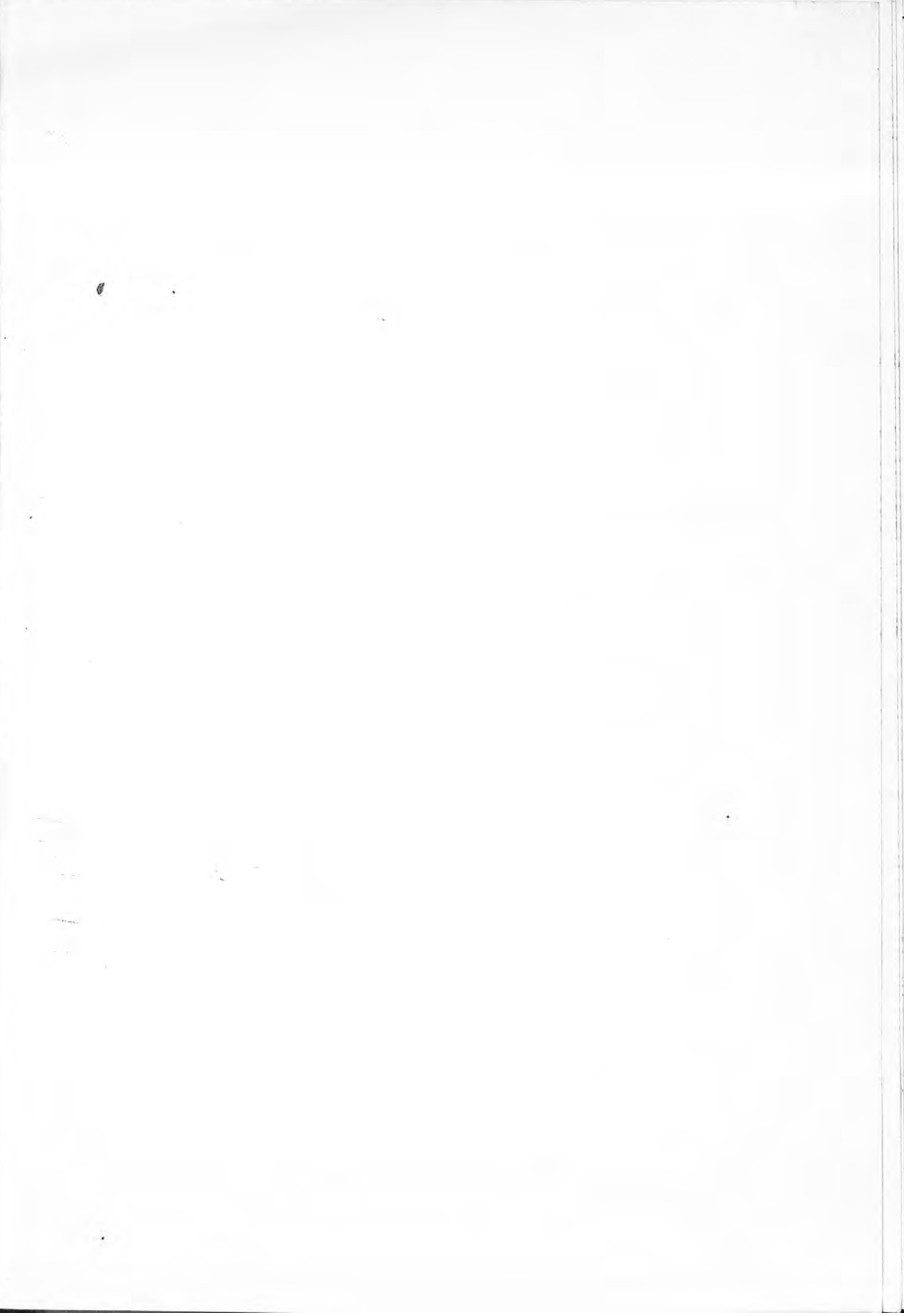

بسمه تعالی شانه

و اجرای او امر مبارک علیحضرت میاویون شاهنشاه آریامهر محمد رضا شاه پهلوی و برادرش
 خاص حسن نیت ربه بعلیقد و خردمند ایران بدر بار و لاتید حضرت شامن نج علی بن موسی
 الرضا علیه آلاف التحية والثناء که امر و مقرر فرمودند بنظر تعظیم و تحلیل این آستان ملک پسران
 در هر مورد و اقدامات مفیده محمول گردد. و کتابخانه و موزه و خزانه مبارکه که رونقی خاص داشته
 لذا پس از بررسی و ملاحظه اینکه فهرست کتب بی بدیل این گنج گون نفیس و مقدس هنوز بصورتی
 که بتواند در دسترس دانشمندان و شرق شناسان. بویژه کسانی که ایمان بخدا و دین مسیح
 اسلام و مذحیب بفری دارند تهیه نگردیده است. با توجه شناسائی و احاطه و بصیرت
 و عشق سرور دانشمند و همکار محترم آقای گلچین معانی از ایشان خواسته شد که در تنظیم و
 فهرست این خزانه دانش اقدام عملی دارند. و حتی خدمت آستان مقدس را از این
 اداء نمایند.

بذل جهد و سعی آقای گلچین معانی در این راه در خور همه گونه تقدیر و امید است این مجموعه
 که سیاد بود جنبهای دو هزار و پانصدمین سال بنیان گذاری شاهنشاهی ایران منتشر شود،
 اساتید و محققین اهل تتبع و دانشجو یان عزیز و دانشگاه سزایند

استاد ارضاران و یابست کویت علی. سپید بتایق

هو العليم

بدوران این اثر خوش یادگاری
وز آن خوشتر که تار یخش بشمسی

زدور جشن شاهان سترگ است
«شهنشه آریامهر بزرگ» است

۱۳۴۶

درین عهد فرخنده که اراده سنیّه اعلیّه حضرت اقدس همایون محمد رضا شاه
پهلوی شاهنشاه آریامهر خلد الله ملکه و سلطانه با بذل همّت خسروانه در بنیان گذاری
ایران نوین ، با حیا و مآثر و آثار دیرین که یاد آور مجد و عظمت ایران باستان است
معطوف گشته ، و اوامر مبارک شاهانه با انعقاد جشنهای دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی
ایران شرف صدور یافته ، و از هر گوشه و کنار ایران شناسان نامدار بطیب خاطر درین
مراسم افتخار آمیز شرکت جست ، هر یک بسهم خود تألیف کتابی را عهده دار شده اند ،
بالطبع هر ایرانی میهن پرست شاه دوست ، سعی دارد تا بقدر وسع خویش کاری در پیش
گیرد و خدمتی انجام دهد ، و با نمایاندن گوشه یی از افتخارات دیرین این سرزمین
کهنسال ، اثری بیادگار گذارد .

در اجرای این نیست مقدس و وظیفه خطیر ملی که آرزوی قلبی هر ایرانی با کفایت
تیمسار سپهبد با تمانقلیچ نیابت تولیت عظمی و استاندار معظم خراسان ، بنده
هیچمدان را بر آن داشتند تا نگارش فهرست دوهزار نسخه خطی از متون تاریخی و ادبی
کتابخانه آستان قدس رضوی را که گنجینه عظیمی از ذخایر ملی ماست ، هر چه زودتر
بیابان برم ، و سرانجام دهم ، و در حین تألیف وسائل طبع آنرا فراهم فرمودند ، تادر
طلیعه جشنهای خجسته دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی ایران نشر یابد ، و در دسترس
علاقه مندان قرار گیرد .

بنده بی بضاعت نیز قبول این خدمت را از جان و دل پذیرفتم ، و در اندک زمانی با
کار مداوم شبانه روزی هم تألیف خود را تکمیل کردم ، و هم بادوسه نوبت غلط گیری
فرمهای مطبعی و سرکشی بچاپخانه ، روزی شانزده صفحه بچاپ رسانیدم ، تادرین کار

مفید علمی و فقهی حاصل نگردد ، و تأخیری روی ندهد .

کتابهایی که درین مجلد فهرست شده است ، از حیث موضوع بستگی بوضع موجود داشته ، و شامل دو بخش است ، بخش نخست که عنوان تاریخ و افسانه دارد ، دنباله فصل چهاردهم از جلد سوّم فهرست این کتابخانه است . (ص ۷۳ - ۱۰۵ ش ۹۴-۹۵) و بخش دوم که ادبیات است ، بقیه فصل پانزدهم همان مجلد (ص ۱۵۷ - ۲۰۰ ش ۱۲۹-۱۳۰) و چون هر دو قسمت در مخزن کتابخانه جای معین و مخصوص دارد ، درین دفتر بخش تاریخ و افسانه از شماره ۹۵ آغاز شده است ، و بخش ادبیات از شماره ۱۳۰ در باره وضع کتابها و نحوه شماره گذاری آنها و تجزیه کردن مجموعه های نفیس ، بقدر مقدور در پای صفحات توضیح داده ، و اجزاء پراکنده هر کتاب را با کنجکاوی بسیار ، شناخته و شناسانده ام ، و اکنون از ذکر این مطلب ناگزیرم که کتابهای این کتابخانه از مدت ها پیش بدست نا آشنایان بر حسب موضوع تقسیم و تنظیم گردیده ، و همچنانکه بسیاری از کتابهای موضوعات دیگر علمی در دو قسمت تاریخ و ادبیات ثبت و ضبط شده بوده ، و بنده تا آنجا که توانسته ام آنها را از این دوردیف خارج کرده ام ، در هر یک از رشته های علوم و فنون نیز مقداری کتب تاریخی و ادبی وجود خواهد داشت ، که بعدها در تنظیم فهرست هر قسمتی شناخته خواهد شد ، و تفکیک خواهد گردید همچنین تعداد زیادی از کتابهای فهرست شده درین مجلد بنامهای دیگر شناخته شده بوده ، که تغییر اسمی آنها و ذکر نام مؤلف واقعی با اصلاح فیشها و تصحیح دفاتر کتابخانه را تیمکت هر کتاب ، مستلزم صرف وقت بسیار بوده است .

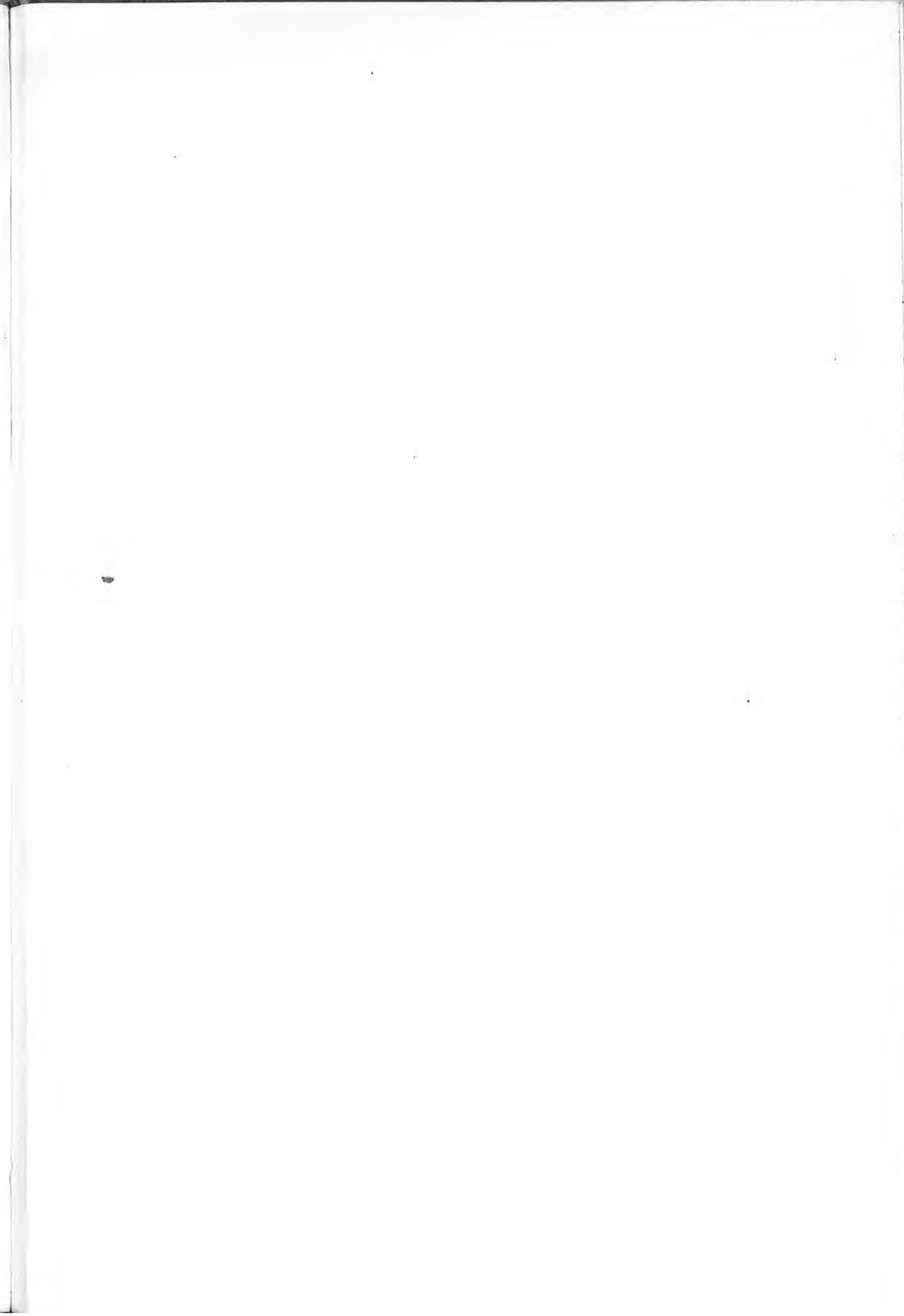
با این احوال چنانچه بسبب تنهایی و نداشتن دستیار و مددگار و جای مناسب برای این کار ، دچار لغزشی شده باشم ، از ارباب دانش و اصحاب بینش امید عفو دارم . در خاتمه از کارکنان چاپخانه طوس بخصوص آقایان بنائی و رضائاد که در چاپ این کتاب با عن همکاری صمیمانه داشته اند ، سپاسگزاری میکنم .

تاریخ و افسانه

(فارسی ، عربی ، ترکی)

شامل :

تاریخ ، سیره ، تذکره ، افسانه ،
سفرنامه ، روزنامه

۹۵
آتشکده آذر

(۴۴۲۶)

تذکره الشعراى عمومى و مشهورىست تأليف حاجى لطفعلی بیگ آذر بیگدلی در گذشته بسال ۱۱۹۵ هجرى و در هندوستان و ايران چندین چاپ خورده است .
آغاز :

«درطوف حرم دیدم دی مغیبه یی میگفت کاین خانه بدین خوبی آتشکده بایستی»
انجام :

«بگشاد خدا برویت این در خوشباش آن در که خدا گشاد بستن نتوان»
شکسته نستعلیق خوش از اواخر قرن دوازدهم هجرى و همزمان مؤلف ، کاغذ نوعی ترمه ، جدول بتحریر وزر ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج یشمی ، ۲۵ س ۱۲×۲۱/۵ ، ۲۳۰ گ ۱۸/۵×۲۸/۸ ، وقفی نایینی .

۹۶
آتشکده آذر

(۸۳۳۹)

درپایان این نسخه پنجاهویک بیت از مرثیه حاجی سلیمان صباحی بیدگلی که در فوت مؤلف سروده بوده نوشته شده است .

نستعلیق کلب حسین وزیر مورخ ۱۲۱۹ ، کاغذ سفید فرنگی ، عناوین بشنگرف جدول بتحریر وزر و لاجورد و رنگار و سرنج ، بایک سر لوح بزرگ و زیبا ، جلد تیماج مشکى ضربی کنج و ترنج دار ، ۲۲ س ۱۳×۲۱/۵ ، ۲۸۳ گ ۲۰/۷×۳۰/۳ ، وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۹۷

آتشکده آذر

(۴۴۲۵)

مانند نسخه پیش است و مرثیه صباحی بیدگلی را هم دارد .
 نستعلیق محمد رفیع شیرازی مورخ ۱۴ جمادی الاولی سال ۱۲۲۰ ، با بیست و دو صفحه
 فهرست الفبایی عام در آغاز نسخه که در او آخر سال ۱۳۱۶ خورشیدی در کتبخانه آستان
 قدس رضوی نوشته شده است ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جدول بتحریر و زرو لاجورد ،
 دارای یک سر لوح متوسط بزرو لاجورد ، عناوین بشنگرف ، با بعضی اضافات در حواشی بخط
 دیگری ، جلد تیماج جگری ، ۲۳ س ۲۲/۳ × ۱۳/۵ ، ۲۶۲ گ ۵/۳۱ × ۲۰/۵ ، وقفی نایینی .

۹۸

آتشکده آذر

(۶۹۸۹)

با مرثیه صباحی بیدگلی در آخر نسخه .
 شکسته نستعلیق محمد جعفر ، مورخ ۱۲۲۹ ، کاغذ نوعی ترمه ، جدول بتحریر
 وزر و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد روغنی دورو باشکستگی و ریختگی زیاد ،
 دارای یک سر لوح کم کار و متوسط بزرو لاجورد ، ۲۱ س ۲۲ × ۱۳/۵ ، ۲۷۵ گ ۳۱ ×
 ۱۹/۸ ، وقفی دره السلطنه ملکزاده کوثر .

۹۹

آتشکده آذر

(۶۹۸۸)

نسخه ایست خوب و کم غلط و قابل اعتماد .
 نستعلیق تحریری بخط میرزا محمد باقر رشحه اصفهانی شاعر فاضل قرن سیزدهم
 هجری متوفی ۱۲۶۶ ، تاریخ تحریر شعبان ۱۲۴۷ . کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ،

عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ماشی ضربی ، ۲۵ س ۲۳×۱۳/۵ ، ۲۴۱ گ×۳۱
۲۰/۵ ، وقعی درة السلطنه ملکزاده کوثر .

۱۰۰ آشوب آخر الزمان

(۷۲۸۹)

گزارشی است دربارهٔ انقلاب احوال خراسان در گیرودار استبداد صغیر و جنگ
رشید السلطان و ارشد الدوله در سال ۱۳۳۰ هجری قمری که شیخ حسین اولیاء با فقی
خطاب بیکی از بزرگان عهد نوشته است .

آغاز: «بسم الله . انشاء الله از برکت قطب دایرهٔ امکان حضرت قائم»
انجام: «دروقت مطالعه این بنده ذلیل رافرا موش نکنند از دعا، حسین»
شکسته نستعلیق شیخ حسین اولیاء . کاغذ کاهی فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، مختلف
السطر ۱۳ گ×۱۸×۱۱/۳ ، وقعی مؤلف در اردیبهشت ۱۳۲۹

۱۰۱ آیینة سگندری

(۴۱۶۷)

تاریخی است مفید و مختصر شامل فهرست طبقات سلاطین ایران تا استیلای عرب
در یک مقدمه و پنج گفتار و خاتمه .

آغاز: «فهرست طبقات سلاطین ایران تا استیلای عرب :
موافق ضبط مورخان یونان یازده سلاله در ایران حکومت کرده اند»
انجام: «از راه برگشته مشغول سوگواری حضرت سید المرسلین گشتند»
نسخهٔ مامجد اول از سه جلد کتابیست که میرزا آقاخان کرمانی (۱۲۷۰-۱۳۱۳
ه . ق) پس از کتاب آیین سخنوری تألیف کرده و شامل دوازده گفتارست در احوال
پادشاهان ایران تا اواخر دورهٔ ناصرالدین شاه بایک خاتمه در ذکر عادات و اخلاق و

آداب ایرانیان و موجبات ویرانی مملکت .

پنج گقتار نخستین که برابر نسخه ماست . بعنوان «جلداول» در سالهای ۱۳۲۴-
 ۱۳۲۷ هـ . ق. با تصحیح و پاره‌یی حواشی منطق‌الملک (۱) و بسعی و اهتمام زین‌العابدین
 مترجم‌الملک در طهران بقطع خشتی و طبع سربی در ۶۳۸ صفحه انتشار یافته‌است ،
 نستعلیق علی‌بن شیخ محمد خوشنویس ، مورخ رجب ۱۳۲۱ . کاغذ زردفرنگی
 آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکى ۱۸ س ۱۹ × ۱۰/۵ ، ۲۲۹ گ
 ۲۹ × ۲۰ وقتی نایینی .

۱۰۲

الابتلاء

(۷۴۱۲)

جزء دوم از اجزاء ثلاثه کتابیست در تاریخ اسلام و سوانح ایام امامان بازکر اولاد
 و ازواج و اصحاب هر يك تألیف محمد صادق بن آقا محمد برادکاهی لنگرانی
 در سال ۱۲۸۵ هجری قمری .

آغاز: «بسمله ، حمدله ، اما بعد فهذا هو الجزء الثاني من كتاب الابتلاء (۲)
 فی بقیة ماجری علی امیر المؤمنین صلوات الله علیه و ما یتبعه ، بدانکه چون محاربه و قتال
 در لیلۃ الہریر و روز آن اشتداد یافت و کشتار بسیار گردید و آثار شکست در لشکر معویہ

۱- منطق‌الملک در پاورقی صفحه ۳۶۸ - ۳۷۰ نسخه چاپی نوشته است که :
 «درین تاریخ که ۱۳۲۷ هجریست مشغول تصحیح و طبع این کتاب بودم و این تأسیسات
 آقا خان صاحب کتاب را که از اشخاص اولیة وطن پرست غیور ایران بوده ملاحظه
 میکردم . متأسفانه گفتم کاش بودی و میدیدی که مثل ادوار ماضیة مذکوره چگونه این
 ملت سرازخواب غفلت برداشته اقدامات مجذانه در حفظ و حراست آب و خاک این
 خطه طیبہ نموده ... الخ

۲- در کتاب الذریعة (ج ۱ ص ۶۱) نام این کتاب «ابتلاء الاولیاء» ثبت شده تاریخ
 تألیف را سال فوت مؤلف دانسته و موضوع کتاب و اجزاء آنرا چنین نوشته اند: «کتاب
 لطیف فی جزئین و له اثبات الحجة»

لعنه الله ظاهر شد و مالک اشتر اهل شام را شکست داده ... الخ»
انجام : «و حسن علیه السلام فرمود شما آخرت را خراب کرده و دنیا را تعمیر نموده اید
 و اگر اه دارید که از معموره بخرا به منتقل شوید»

نسخ دستنویس مؤلف و مختوم بعبارت ذیل : «الی هنا انتهى الجزء الثانى
 من كتاب الابتلاء و يتلوه انشاء الله الجزء الثالث منه فى المطلب الرابع فيما جرى
 على سيدنا الحسين المظلوم المقتول بطف كربلاء وما يتبعه ، فرغ منه مؤلفه الجانى **محمد**
صادق ابن الاقامه محمد المبراد كهى اللنگرانی يوم الخميس سبعة وعشرين من ذى القعدة
 سنة خمس وثمانين و مائتين و الالف من الهجرة على مهاجرها الف تحية حامداً مصلياً مسلماً
 سائلاً من الله القبول بمنه فانه المنان الكريم » کاغذشکری فرنگی . عناوین در هاشم
 و بشنگرف ، جلد تیماج عنائی ، جدول بشنگرف . مختلف السطر ، تحریر بعضی
 صفحات چلیپا ، ۵/ ۲۲ × ۱۳ ، ۱۲۵ گ ۳۱ × ۵/ ۲۱ ، خریداری آستان قدس در مهر
 ماه ۱۳۲۹ .

۹۰۳

احسن التواریخ یا تاریخ محمدی

(۷۲۷۳)

تاریخی است در بیان وقایع و سوانح دوران سلطنت آغا محمد خان قاجار تا پایان
 کاروی باسر گذشتی از جد و پدرش (فتحعلیخان و محمد حسنخان) در آغاز ، که **محمد**
فتح الله بن محمد تقی ساروی بدستور باباخان (= فتحعلیشاه قاجار) تألیف کرده و
 خود نام آنرا **احسن التواریخ** نهاده بوده و بعداً نوشته است که : «شاهزاده گرامی
 (= باباخان) این نامه نامی را بدو نسبت مسمی به **تاریخ محمدی** گردانید» (۱)

۱- صاحب الذریعه در ذیل تاریخ محمدی (ج ۳ ص ۲۸۶) آورده است که کتاب
 مزبور تاریخ محمد شاه بن عباس میرزا بن فتحعلیشاه قاجار و دومین تألیف از
 کتب ثلاثه میرزا محمد تقی سپهر کاشی صاحب ناسخ التواریخ متوفی ۱۲۹۷
 هجریست و سومی آن تاریخ ناصری است و تمام آنها بطبع رسیده است.

فتحعلیخان صبا‌ی کاشی که بضبط این کتاب پیش از سلطنت فتحعلی شاه از وی لقب ملک الشعرائی یافته بوده . قصیده‌یی در ستایش آغامحمدخان و توصیف کتاب تاریخ محمدی سروده که مضمون مستند و ماده تاریخی و مؤلف تمام آنرا در پایان کتاب آورده است .

قصیده مزبور در دیوان چاپی صبا نیست و آغاز و انجامش اینست :
 لوحش الله وقت آن آمد که برگیرم قلم تا کنم بر صفحه مدح داور دوران رقم
 خسرو جمشید فرآغا محمد خان که او حارس دین عرب شد وارث ملک عجم

یافت چون آرایش اتمام ازان فرخ‌دبیر این همایون نامد بر نام شهنشاه عجم
 گرچه «تاریخ» است تاریخش ولی طبع صبا گفت تاریخش «بود این لوح محفوظ دویم»
 آغاز : «بسم الله . محمدمت محمودی را رواه ثنا معبودی راسزا و ستایش بی
 آرایش»

انجام : «ویک قبضه تفنگ و اشیاء دیگر از جانب پاشا بجهت محمدعلیخان
 یاد بود شد»

و چنانکه گذشت پس از اتمام کتاب شرح مختصری درباره قصیده فتحعلیخان
 صبا نوشته شده است و بمصراع ماده تاریخی پایان می پذیرد .

نستعلیق علی اصغر هزارجریبی ، مورخ صفر ۱۲۲۷ ، دارای نه مجلس تصویری
 ارزش ، کاغذ آبی ، فرنگی ، جلد تیماج قهوه‌یی ، عناوین بشنگرف ، ۱۳ س
 ۲۲/۵ × ۱۲/۵ ، ۲۱۵ گ ۲۱ × ۳۲/۵ ، خریداری آستان قدس در آبان ۱۳۲۸ (۱)

← و این اشتباه صریح است هم در موضوع کتاب و هم در نام مؤلف و هم درباره طبع آن

چه تاریخ محمدی تا کنون بطبع نرسیده است .

۱- تاریخ قاجار (نسخه شماره ۳۷۶۱ مذکور در جلد ۱۲ فهرست کتابخانه
 مرکزی دانشگاه تهران ص ۲۷۵۲) که شناخته نشده ، عیناً همین نسخه است .

۱۰۴

احسن القصص ودافع الغصص

(۴۱۶۸)

(مکرر شماره ۴۰۷۳) (۱)

خلاصه تاریخ الفی است و در مقدمه آن آمده است که : «العبد الراجی احمد بن ابی الفتح الشریف الحائری الاصفهانی در حین کتابت تاریخ الفی که جامع جمیع تواریخ و اخبار و وقایع سلاطین ذوی الاقتدار از زمان اتفاق امت در سقیفه الی یک هزار سال و در سنه هزار در هند جمع شده ، در این اوقات که سنوات یک هزار و دوست و پنجاه و کسری است ، این ذره بی مقدار مکرر آن نسخه را که قریب یکصد و هشتاد هزار بیت است نوشت . بحدی که تمام مطالب و مضامین آن من البدایة الی النهایة حفظ شد ، چون بجهت طول و بسط آن . مطالب کلیه بزودی دستگیر نمی شد ، لهذا معظم امورات و سیر و مضامین و مطالب دلنشین و حادثات زمان سلاطین با عز و تمکین را مختصر نموده بوضعی خوش و روشی دلکش درین وجیزه جمع آوردم ، چون آرایش این سفینه و ستایش این بی قرینه از احوال هرگونه مجالس بهشت شیم و رویداد عمده حوادث و سوانح عالم و چگونگی گزارش حکام و سیرت سلاطین و وزرای محشم و ارباب حل و عقد بود . مسمی به احسن القصص ودافع الغصص نمود»

آغاز :

«بیا و بنگراگر چشم خرده بین داری که سنگریزه بطحای عقیق و مر جانست

انجام : «اهل قلعه و شاهزادگان بسالمت بیرون آمدند»

نستعلیق مورخ ۱۲۵۶ . کاغذ سفید فرنگی آهار مهره . جلد تیماج ضربی

قهوه پی ، عناوین بشنگرف ۱۹/۵ ، ۲۱/۱۱ ، ۲۹۵ گ ۶/۲۹ ، ۱۶ و ققی نایینی .

۱۰۵

احسن القصص

(۴۱۶۹)

همان کتابست ، با این اختلاف که در مقدمهٔ این یک مسطور است : «العبد الراحى احمد بن ابى الفتح الشریف الحائرى الاصفهانی معروض میدارد که نظر بشوقمندی بسیار بمطالعهٔ سیروتواریخ که فی الحقیقه ارباب تجربه واصحاب عبرت را به ازان مونسى نه . طالب کتابی شدم که منتخب ومجموعهٔ کلیات امور وعوارض روزگار و وقایع سالطین باتمکین معدلت آیین وتجربیات ایام بوده باشد . و بسیار جستجو وتک و پونمودم تا آنکه بمضمون من ليج ولج طالعم رهبرى وبختم یاوری نموده بزیرت کتاب مستطاب تحفة الابرار تألیف ... آقامحمد جعفر بن محمدعلی الحائرى البهبهانی (۱) ایدهالله تعالی بلطفه الجلی مشرف شدم ، سیمما جلدسیم آن کتاب که ذخیره ایست مفیده ووجیزه ایست لطیفه . مجموعهٔ مجربات ونصایح حکم و بدایع امور جمهورعالم از کتب تواریخ عرب وعجم لهذا این بندهٔ بی بضاعت وسرافکندهٔ بی استطاعت که فی الحقیقه ازان مجموعه ازهر حیث صاحب استطاعت شدم . بعضی ازوقایع شریفهٔ آنرا باقدری از جلد دوم آن کتاب که مشتمل بر دقایق ونکات قرآنی بودمنتخب وجمع آورده چون آرایش داشتن این مجموعه برغرایب وعجایب حکم و احوال هرگونه مجالس بهشت شیم ورویداد حوادث ومعظم اموراتعالم از حکام وسالطین سلف ووزراء نیکوسریرت وتدبیر ملک وملل وسیرت وآداب ارباب نحل و سیاست بودمسمی به احسن القصص نمود»

آغاز :

«بیاو بسگر اگر چشم خرده بین داری کسه سنگریزه بطحاعقیق و مرجانست

انجام : «بعد ازین شکست سالها گذشت که دیگر روسیه یاد ایران زمین بخاطر

نیاورند لقد کان فی قصصهم عبرة لاولی الالباب» (۲)

۱- بهبهانی کردهاشاهی متوفی ۱۲۵۴ و مدفون بکرمانشاه «الذریعه ج ۳ ص ۴۰۴»

۲- آخرین نسخه ۱۶ سطر زردو نسخهٔ دیگر اضافه دارد و بجنگ شاه عباس ماضی

بالشکریان روس و راندن ایشان از خاک گیلان پایان می پذیرد .

نسخ قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ،
جلد تیماج ضربی ، ۲۴س/۵، ۹×۱۵، ۳۲۸گ×۲۲، ۱۵/۵، وقتی نایینی (۱)

۱۰۶

الازمنة والامكنة

(۴۱۷۰)

(عربی)

دائرة المعارف است در احوال واسماء وخواص زمان ومكان وكواكب وپروج.ا
استشهاد باشعار شعرای جاهلی مشتمل بر سه قسم در شصت و سه باب ونود و اند فصل
تصنيف شيخ ابوعلی مرزوقی اصفهانی ودر حیدر آباد دکن سال ۱۳۳۲ هـ. ق
دردو مجلد بطبع سری رسید است .

واینکه در کتاب الذریعة (ج ۱ ص ۵۳۱) تاریخ و فات مصنف سنه ۴۲۱
ثبت شده است خطاست ، زیرا که تاریخ فراغت از تصنیف کتاب الازمنة و الامكنة
بعین عبارت متن که در صدر برگ ماقبل آخر آمده چنین است :
« فرغت منه ضحوة یوم الخمیس ثالث عشر جمادی الآخرة سنة ثلاث وخمسين
واربع مائه (۴۵۳) حامداً لله تعالی . الخ »

آغاز : « بسم الله ، الحمد لله الذي لا تحصر آلاؤه بتحدید ولا تعد نعمائه بتعديد »
انجام : « وان يتوَّلاً بالتوفيق والتسديد »

نسخ ابو محمد عابد بن محمد بن علی بن ابی بکر ، مورخ ضحوة یوم السبت
ثالث عشر جمادی الآخرة لسنة تسع وسبعین وسبعمائته (۷۷۹) بمدينة یزد ، کاغذ

۱- در فهرست مشکوة (ج ۳ بخش ۴ ص ۲۴۴) ذیل تاریخ الفی وچگونگی تألیف
آن بدست عده یی از دانشمندان زمان سلطان جلال الدین محمد اکبر شاه (۹۶۳-۱۰۱۴ هـ)
آمده است که قاضی زاده احمد بن نصر الله تتوی دکه بیشتر این دفتر را برداخت
از ان گزین ساخته احسن القصص ودافع الغصص نوشته است ، و اگر چه در شمار آثار
ملا احمد تتوی چنین اثری ذکر نشده است ، ولی از اختلاف دیباچه نسخه های ما
پیداست که تألیفی مزورست . و احمد بن ابی الفتح شریف حایری اصفهانی در گفته
خود صادق نیست ، والله اعلم بالصواب .

نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی قهوه‌یی ۲۹ س ۱۵ × ۷/۵ ، ۱۹۱،۷ گ ۲۰ × ۱۳
وقفی شیخ بهائی .

۱۰۷

اکبر نامه

(۴۱۷۲)

جلد اول از مجلدات ثلاثه اکبر نامه تألیف ابوالفضل علامی است در تاریخ
سلاطین تیموری هند که بنام جلال الدین محمد اکبر شاه (۹۶۳-۱۰۱۴ هـ) نوشته
شده و در کلنگته بسال ۱۸۷۷ مسیحی بطبع سری رسید است .

اکبر نامه تکمیلی دارد بنام آیین اکبری که دائرة المعارف مهمی است
در سه جلد و آن نیز چند چاپ خورده و هر دو کتاب بزبان انگلیسی ترجمه و طبع
شده است .

نسخه دیگری از اکبر نامه که شامل دو جلد در یک مجلدست و آغاز و انجام آن
اندکی افتادگی دارد ، در جلد سوم فهرست این کتابخانه بشماره : (۲ / ۴۰۷۴)
و بنام ساختگی « اکبری » ثبت شده است . (۱)

آغاز : « الله اکبر این چه دریافتی است زرف و شناختی شگرف »

انجام :

« این نامه سزای آفرین باد ان شاء الله که اینچنین باد »
نسخ امین الدین محمد کرمانی مورخ رجب ۱۰۳۴ ، کاغذ کاهی ، جلد تیماج
قهوه‌یی ضریبی ، ۱۹ س ۱۷ × ۱۱ ، ۲۵۰ گ ۲۵ × ۱۸ ، وقفی نایینی .

۱۰۸
اکبر نامه

یا
تاریخ سلاطین گورکانی
(۱۷۱۴)

خلاصه تواریخ تیموری ایران و هندست از آغاز عهد امیر تیمور (۷۷۱ هـ)
تا دوران ابوالنصر معین الدین محمد اکبر شاه ثانی (۱۲۲۱ - ۱۲۵۳ هـ)
و شمه‌یی از احوال فرزندش محمد سلیم بهادر شاه ثانی (۱۲۵۳ - ۱۲۷۵ هـ)
آخرین فرد این سلسله که در زمان شاهزادگی وی و بخواش او لچهمین نراین تألیف
کرده و تا وقایع سال ۱۲۵۱ را شاملست .

مقدمه این کتاب مشتملست بر خطبه‌یی در ستایش باری تعالی و نعت نبی اکرم
و مدح محمد اکبر شاه و شاهزاده محمد سلیم و بیگم صاحبده (ملکه) و مهاراجه سوهن
لعل بهادر معتمد جنگ و کرنل کاردنر صاحب بهادر و لرد امهرست کورنر جنرال بهادر
و محترم الدوله سیف الملک خان عالم سالار بهادر، و مختومست بقطعه‌یی پنج بیت
و تاریخی که ماده تاریخ آن اینست :

گفت از سر بدخواه ، خرد تاریخش « منشور از لزم شاه‌ی آمد = ۱۲۵۱ (۱)
در پایان کتاب نیز تاریخ آغاز تألیف را در آخر يك مثنوی بیست و هشت
بیتی چنین بنظم آورده است .

چون بجستم حال آغاز بیان « اکبر غازی ابد » سالش بدان = ۱۲۴۸
مؤلف نام خاصی روی کتب خود نگذاشته و همینقدر گوید که : « و چون
در خاطر خطیر و ضمیر بیضا نظیر آن اشعه بارقه کامگاری خیال استدر اک حال جهان‌بانی

۱ - سر برد خواه که حرف (ب) و عدد آن (۲) است به صراع تاریخ که برابر
با ۱۲۴۹ است علاوه میشود

و مملکت ستانی و تسخیر و تعمیر عمارات و دیگر مآثر سلاطین ذی شان چغتای از آغاز طلیعه صبح اقبال صاحبقران فرمانفرمای دوران حضرت **امیر تیمور گورکان** پرتو انداخت ، و احوال هر یکی از اکابر خواقین و سلاطین عظام ماضین در یک جا زیب ثبت پذیرفته بود . و هیچ نسخه‌ای از نسخ توارینخ جامع و آثار ملوک دادگستر عدالت آیین نبوده ، لاجرم از پیشگاه عزت و اعتلای آن فرازنده‌الوای مجد و علا باین لطمه خوار چارموجه بحر طوفانی حیرت و نادانی ارشاد کرامت بنیاد شرف نغاز یافت که اگر دراری تمامی احوال جمله خسروان عالیشان این دوده ابد بنیان در سلك سطور یک کتاب چون عقد گوهر منتظم گردد ، و نیز کیفیت سلطنت و دارایی و حال امرا و آیین و دستور خلافت حضرت قدر قدرت کیوان مرتبت بندگان **سلطان ابوالنصر مهین الدین محمد اکبر شاه پادشاه شازی خلدالله** ملکه و سلطنته ضمیمه آن شود ، هر اینده مطبوع خواطر خاص و عام و پسندیده طبایع اکابر انام خواهد بود ، فلا محاله این کج میج زبان عذیم الاستعداد ... کمر عزیمت ادای این خدمت بر میان جان محکم بست و به سیر اکثری از نسخ تاریخ پرداخته ، مخ هر کتاب و ملخص هر نسخه از پوست آن برچیده شواهد مضامین را بمشاطگی طبع نارس بحسب رسایی فکر بپیرایه عبارت تازه بر آراست .. و چون هر قسم احوال و آثار خسروان در نسخ متعدده پراکنده و منتشر بود ، باین طریق که پاره‌یی از آن در جایی و نبذی از آن در مقامی که مقتضی بیان آن نبوده مرقوم بود ، هر قسم آنرا از هر محل ذکر آن بر آورده در یک مقام که مرکز بیان آن نوع حال بود نگارش نمود . مثلاً تسخیرات بتمامه در ضمن بیان تسخیرات ، و حال عمارات جمله در تشریح احوال عمارات ، و برین قیاس مراعات درج هر بیان در موقع تحریر نوع آن بکار برده ، چشم داشت از چشم التفات ناظران متصف بصفات انصاف و سخن فهمان بی اعتساف آنست که با معان نظر در نگرند ، و نظر لطف دریغ ندارند ، و اگر در ادای سخن زلّتی رفته باشد . توجه باستتار آن بر گمارند ، و ما توفیقی الا باعانت القوى العلیم ولا حول ولا قوة الا بالله العلی

العظیم :

درین کتاب از مسالك و ممالك و طرق و شوارع و مراحل و منازل اعم از خراب و معمور و نزدیک و دور نیز یاد شده ، تاریخ سلسله راجگان و اقوام و طوایف همدو نیز از کتابهای سری بهاکوت و مهابهارت و برهم نیورت پوران و راجاوتی اقتباس و نقل گردیده . و در پایان کار شاهجهان شرح حال مختصر شعرای دربار او بنقل از پادشاهنامه عبد الحمید لاهوری نوشته است .

چون بعضی از جاهای این نسخه نا نویس است ، و در متن و حاشیه قلم خوردگیها و تصحیحات و اضافاتی دارد ، احتمال داده میشود که نسخه اصل و دستنویس مؤلف باشد . نکته دیگری که لازم بذکر است اینست که مؤلف این تاریخ را نباید با لچریمی نراین شفیق اورنگ آبادی متولد ۱۱۵۸ و متوفی ۱۲۲۳ هجری صاحب کتابهای : حقیقت های هندوستان (۱۲۰۴ ه) و تنمیق شگرف (۱۱۰۰ ه) و متأثر آصفی (در ۱۲۰۸ ه) و متأثر حیدری و بساط الغنائم (۱۲۱۴ ه) و حالات حیدر آباد (۱۲۱۴ ه) و خلاصه الهند و چینستان شعرا (۱۱۷۵ ه) و شام غریبان و جواهر زواهر و گل رعنا (در ۱۱۸۱ ه) اشتباه کرد ، چه اگر چه شباهت تام در نام ایندو هست ، دوران حیاتشان متعاقب یکدیگرست و با هم اختلاف زمانی دارند .

آغاز : « بسمله ، زیب سریر والا پادشاه بخشن بشف تمکین تبیین محمیت و ثنای .

انجام :

« فضل حق جاودان پناه برو رحمت پادشاه و شاه برو »

تستعلیق هند ، کاغذ کشمیری کرم خورده ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی کنج و ترنج دار ، مختلف السطر ۲۴/۵ ، ۳۳۸ گ ، ۲۹/۵ × ۱۶
وقتی نایینی .

۱۰۹

الامامة والسياسة

(۴۱۷۳)

(عربی)

تاریخ خلافت است از وفات رسول اکرم (ص) تا زمان امین و مأمون تألیف ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه دینوری متوفی ۲۷۶ هجری، در دو جزء که بسال ۱۹۰۰ و ۱۹۱۰ میلادی در مصر بطبع رسیده و نسخه ما جزء اول آنست : آغاز : « قال عبدالله بن مسلم بن قتیبه رحمه الله . نفتتح کلاماً بحمد الله و نقس مبادینا بذكره »

انجام : « نعم المولى ونعم النصير »

نسخ عبدالکافی سبزواری، مورخ ۱۴ رجب ۱۲۳۳، کاغذ سفید فرنگی. جلد تیماج ضربی عنابی، ۱۵ س ۱۴ × ۵/۷، ۱۷۲ گ ۴ × ۲۱ × ۱۴ و ققی حاج عماد فهرستی در تیرماه ۱۳۱۰.

۱۱۰

انجمن خاقان

(۴۲۰۱)

تذکره الشعرا بیست عصری تألیف محمد فاضل خان گروسی متخلص بدرای در

۱۲۳۴ هجری شامل مقدمه و چهار انجمن و خاتمه بشرح ذیل :

مقدمه در سبب تألیف .

انجمن اول- در ذکر جمعی از نسب ایل قاجار و احوال و آثار فتحعلیشاه .

انجمن دوم - در ذکر احوال و افکار شاهزادگان و معدودی از بزرگان قاجار .

انجمن سوم - در ذکر شعرای درباری .

انجمن چهارم - در ذکر شعرای بلاد .

خاتمه - در احوال و اشعار مؤلف . (۱)

آغاز : « زیب انجمن خاقان که زینت بزم زمان باد »

انجام : « والسلام علی الذین یستمعون القول ویتَّبِعُونَ احسنه »

نستعلیق بسیار مغلوط . تحریر قرن سیزدهم کاغذ سفید فرنگی جدول بتحریر
وزر و شنگرف و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی ارغوانی ، ۱۷ س
۲۵×۱۳ ، ۲۴۹ گ ۷/۳۲×۳۰/۳۰ و ققی نایینی :

۱۱۱

انجمن خاقان

(۴۲۰۴)

قسمتی مختصرست شامل انجمن چهارم که آن نیز ناتمام است و از حرف (ع)
تا (م) یعنی دنباله اشعار عاشقی اصفهانی تا اوایل اشعار هجر زواری را هم ندارد ،
و به همای مروزی ختم میشود که در اصل جزو انجمن سوم است .
کاتب نسخه جای نامهارا سفید گذارده بود که بعداً با شنگرف بنویسد ولی
عده‌یی را ننوشته و آنچه را هم که نوشته یا غلط است و یا جای اصلی اسامی را تغییر
داده است ، مثلاً در مقابل نام حسینعلی بیگ پسر حاجی لطفعلی آذر بیگدلی که
بایستی « شرر » که تخلص اوست نوشته میشد « تفصالی » نوشته شده است ، و حال

۱- ترجمه احوال مؤلف هم در این کتاب و هم در تذکره های دوره قاجار
بتفصیل مسطورست و اما اساس کاروی درین تألیف تذکره انجمن آرای احمد بیگ
احتر گرجی بوده است ؛ بدین توضیح که اختر گرجی از ۱۲۲۲ تا ۱۲۳۲ در کار
تألیف انجمن آرا بود در ۱۲۳۲ وفات یافت و برادرش محمد باقر بیگ نشاطی
تذکره مزور را بنظر فتحعلیشاه رسانید و مأمور بتکمیل و تتمیم آن گردید ، در سال
۱۲۳۴ وی نیز در گذشت و فتحعلیشاه فاضلخان گروسی را با تمام آن واداشت و وی
با افزودن بعضی تراجم نام آنرا به انجمن خاقان تغییر داد ، و از راه ناسپاسی و حق
ناشناسی هم در مقدمه و هم در ترجمه اختر و نشاطی از آن دو برادر بدگویی کرد و از
آنان بخوام طبعی و بی وقوفی و نداشتن اهلیت و صلاحیت یاد کرد ؛ و حال آنکه اختر و
نشاطی در کار تذکره نویسی از وی شایسته تر بودند ولی مرگ اماتشان نداد .

آنکه در تذکره انجمن خاقان شاعری با تخلص « تفصلی » یا « تفضلی » یا « تفصیلی » وجود ندارد . بلکه در هیچ تذکره‌یی و هیچ دوره‌یی شاعری بدین تخلص نیست و نبوده .
آغاز : « آذر اسم شریفش لطفعلی بیگ از اعظم امیرزادگان »
انجام : « از هجر تو بنگر بچه کاریم همه »

نستعلیق تحریری بد و مغلوط مورخ ۱۲۸۲ . کاغذ سفید فرنگی آهار مهره
 جلد تیماج عنابی يك لا ، ۱۷ س ۷×۱۵/۵ ، ۱۱۵ گ ۷/۲۰×۱۴ و قفی نایینی

۱۱۲ - الف

انقلاب طوس

یا

تاریخ پیدایش مشروطیت ایران

(۸۴۸۶)

جلد اول است با ۸۷ قطعه عکس که بیشتر آنها از روزنامه‌ها برید شده

است .

آغاز :

« بسر نیامده عمر عزیز جهدی کن که چون قلم‌ز تو در هر قدم اثر ماند »

انجام : « در قصر سلطنتی ایران ، رجوع شود بکتاب اختناق ایران مصور

ص ۴۰۱ »

نسخ مؤلف ، کاغذ سفید فرنگی ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی . ۱۷ س

۱۶×۵/۱۰ ، ۱۲۲ گ ۵/۲۳×۱۷/۱۷ .

۱۱۲ - ب

انقلاب طوس

(۸۴۸۷)

جلد دوم . دارای ۵۸ قطعه عکس از همان نوع .

آغاز : « فهرست مندرجات متن : در دور دوم مجلس شورای ملی » .
انجام : « محررانین سطور در جلد متمم این نسخه موجوده ایراد نموده است
 والحمد لله علی ما ختم » .
 ۲۷۳ گ ۱۸۸۲۳/۵ ، سایر مشخصات مانند پیش .

۱۱۲- ج

انقلاب طوس

(۸۴۸۸)

جلد سوم یا متمم جلد دوم است بانوزده قطعه عکس ، و هر سه جلد تألیف
 محمد حسن ادیب هروی خراسانی است که خلاصه آنرا بنام انقلاب طوس بسال
 ۱۳۳۶ و تمام آنرا بعنوان تاریخ بیدایش مشروطیت ایران بسال ۱۳۷۲ ه . ق ، بطبع
 رسانیده و پس از چاپ نسخه دستنویس خود را وقف کتابخانه آستان قدس کرده
 است .

آغاز : « فهرست مندرجات متمم جلد دوم : مقبره مرحوم شیخ بهائی »
انجام : « امیدست پس از طبع این دو جلد در آتیّه نزدیکی بجمع و تألیف مجلد
 ۳ نیز موفق شویم »
 ۱۳۰ گ ۱۹۸۲۴ ، سایر مشخصات مانند دو جلد قبلی ، وقفی مؤلف در
 آبان ۱۳۳۵ .

۱۱۳

بحر القوائد و عقید الفرائد

(۹۲۶۹)

دائرة المعارفی است تألیف سید محمد شفیع حسینی اصفهانی و مصدرست
 بنام شاه عباس ثانی (۱۰۵۲-۱۰۷۷ ه) در پنج مجلد بشرح ذیل :

جلد اول - در بیان طریق معرفت مبدأ و معاد و دانستن حقایق اعیان عالم ایجاد، و ذکر اوصاف و اخلاق بنی آدم و طریق تعیش و زندگانی طوایف اعم باهم که مقدمه استکمال و نجات و وسیله رسیدن بدرجات سعادات است .

جلد دوم - در بیان شمه‌یی از آثار و سیر حضرت خیر البشر و شفیع روز محشر و ذکر آبا و اجداد نیک اختر آن سرور تا حضرت ابوالبشر و احوال باقی انبیا و رسل که مشعله داران شارع هدایت و راهنمایان طریق سعادت بوده اند صلوات الله علیهم اجمعین
جلد سوم - در بیان احوال ائمه معصومین و اوصیاء حضرت خاتم النبیین که گنجوران خزاین معرفت و یقین و اماناء و دایع شریعت و دین اند سلام الله علیهم اجمعین.
جلد چهارم - در بیان حالات و مقالات اولیاء عظام و حکماء کرام و علماء انام که مجاهدان طریق هدی و سالکان سبیل اهتدا بوده اند رضوان الله علیهم .

جلد پنجم - در بیان احوال و اوصاف ملوک و سلاطین و فرمانروایان روی زمین که رابطه نظام احوال عالم و واسطه انتظام اوضاع بنی آدم اند .

نسخه مامجلد اول این کتاب و مشتملست بر مقدمه و دو مقاله و خاتمه .

مقدمه - در تمهید قواعد سخن پردازی و اساس قدسی اقتباس معنی طرازی .

مقاله اول - در بیان اوصاف حمیده و اخلاق حسنه نفس انسانی که آنها را فضایل و منجیات خوانند ، و طریق تحصیل و ملکه هر کدام که سبب حفظ صحت نفس و موجب بقاء سعادت و کمالست ، و وصف صفات زمیمه و عادات سیئه که اضداد فضایلند . و آنها را رذایل و مهلکات نامند ، چه فی الحقیقه امراض نفسانیه اند ، و ذکر اسباب و علل هر یک و طریق معالجه آن ، و بیان فرق میان فضایل و آنچه شبیه بفضیلت است ، و در حقیقت از فضایل نباشد .

مقاله دوم - در بیان رسوم و عادات ارباب خیر و سعادات و آداب ملوک و سلاطین و فرمانروایان روی زمین و دستور العمل وزراء عالی مقدار و امراء زوی الاعتبار و طریق تعیش و زندگانی ابناء روزگار که مقدمه استکمال و نجات و وسیله رسیدن بدرجات

سعادتست .

خاتمه - در بیان و صایای حضرت سید المرسلین و خاتم النبیین که بحضرت امیر المؤمنین و امام المتقین علی بن ابی طالب علیه السلام فرموده .

آغاز :

«صدشکر که بنمود رخ آن غیرت حور آفاق شد از عکس جمالش پر نور
بگشود زبان بوصف او هر موجود وین راز نهفته در جهان شد مشهور»
انجام : «مادام که وفا کنند بعهد خود باخدای عز و جل و بشرایط زمه عمل نمایند .

نستعلیق و نسخ اواخر قرن یازدهم ، دارای چهار سر لوح بزر و شن گراف و لاجورد کاغذ نخودی ، عنوان بشنگرف ، جدول بتحریر وزر ، جلد روغنی دورو ، روی جلد زمینه اکلیمی با تزیین و حاشیه گل و بوته کم کار و فرسوده . پشت جلد زمینه گلی بایک شاخه گل ۲۳ س ۱۲ × ۲۳ ، ۲۴۰ گ ۱۸/۲ × ۲۸/۲ ، خریداری آستان قدس در مهر ماه ۱۳۴۲

۱۱۴

بحر الفی اید و عقد الفی اید

(۴۱۷۴)

جلد دوم است در احوال حضرت رسول و آبا و اجداد آن حضرت و ذکر انبیا و رسل بشری که در ذیل شماره پیش گذشت .

آغاز : «هجرت اصحاب رسول (ص) بجانب مدینه و تدبیر کفار قریش در باب قتل آن حضرت و اخبار جبرئیل آن سرور را»

انجام : «در بین آن بیمار چکانند و قبول نمود و چنان کردند شفا یافت» .

نسخ محمد بن حاجی سید علی ساوجی ، مورخ دهم رمضان ۱۲۷۱ که بدستور لسان الملك میرزا محمد تقی سپهر کشی صاحب ناسخ التواریخ نوشته و در پایان کتاب

اشتباهاً «قد تم المجلد الاول من كتاب بحر الفوائد» نگاشته است ، کاغذ فرنگی شکری
آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی یشمی ۲۵ س ۲۵ X ۱۳ ، ۲۳۲ گ
۲۲/۳ X ۳۵ ، وقفی حاج قائم مقام در بهمن ۱۳۱۶ .

۱۱۵

بدایع السمر و وقایع السفر

(۷۲۳۱)

سفر نامه ناتمامیست در شرح مأم-وریتی سیاسی از مشهد به قوچان در سال
۱۲۹۲ شامل گزارش از روز چهارشنبه ۲۹ صفر تا دوشنبه دوازدهم ربیع الاول، و بقیه
نوشته نشده است .

نویسنده که منشی زبردست و فاضلی بوده از خود نام نبرده و شناخته نمیشود .
آغاز : «منکه از دروازه بیرونم نمی بردند خلق ، بحکم الزام و اقتضای ابرام
از طرف علمای ملت و وکلای دولت برای استمالات ابوالحسنخان و رفع وحشت مردم
قوچان و مطمئن ساختن اهالی آن سامان عزیمت را تصمیم داده در صحبت جناب مستطاب
شریعت مآب آقامیرزا احمد مجتهد سلمه الله ظهر روز چهارشنبه بیست و نهم صفر ۱۲۹۲
از مشهد، مقدس برآمدیم»

انجام : «وارد شهر شدیم و گفتم : من و کنج ویرانه پیرزن»

شکسته نستعلیق و نسخ ، ظاهراً دستنویس مؤلف ، کاغذ شکری فرنگی آهار
مهره ، جلد پارچه پی ، ۱۰ س ۱۲/۵ X ۷/۳ ، ۲۵ گ ۲۰ X ۱۲/۲ خریداری
آستان قدس در مرداد ۱۳۳۸ .

۱۱۶

بستان العشاق

(۴۴۵۵)

تذکره غزلسرایانست تألیف علیرضا میرزای شهره قاجار پسر فتحعلیشاه که در سال ۱۲۴۸ هجری تألیف کرد و شامل سه قسمت الفبایی بشرح ذیل است :

- ۱- تراجم شعرا ، از امام ویردی میرزا تایوسف گرجی .
- ۲- فهرست اسامی شعرا .
- ۳- ابیات منتخب بترتیب قیوافی از الف تا یاء بازکر نام صاحب هر بیت بشنگرف در هاشم کتاب .

در سه قسمت مزبور برای هر حرفی بسابی در نظر گرفته شده و در دیباچه سبب تألیف کتاب . دیدن خوابی و مشاهده جمال دلبری در عالم واقع مذکور افتاده و بدنبال آن رساله بی در عشق از همین مؤلف بنام رساله العشق مسطورست . مشتمل بر مقدمه و بیان و دو فصل و یک خاتمه که آغاز و انجام آن چنین است :

آغاز : « این شهره کوی محبت و شیدایی میدان مودت مرقوم میدارد »
انجام : خوشتر اینک زبان ازین مقوله در بندم و خامه قلم کنم و نامه درهم پیچم و احوال شعرایی که اشعارشان درین بوستان مندرجست آغاز نمایم » (۱)
بوستان العشق جلد اول از مجلدات پنجگانه **بساتین الاخاقانیه** است در ذکر چهارصد و چهار شاعر قدیم و جدید و مصد رست بنام **فتحعلیشاه قاجار** و بطوریکه در دیباچه آن شرح داده شده **بساتین الاخاقانیه** شامل کتابها ذیلست :

۱- بوستان العشق	در ذکر احوال و آثار غزلسرایان .
۲- بوستان الفضایل	» » » » قصیده گویان .
۳- بوستان البدایع	» » » » قطعه سرایان .
۴- بوستان الصنایع	» » » » رباعی » .
۵- بوستان المعارف	» » » » مثنوی » .

از **بستان العشاق** نسخه‌بی در کتابخانه ملی تهران دیده‌ام. و نسخه‌بی در کتابخانه آقای **سعید نفیسی** شنیده. و از **بستان الفضایل** خود بنده نسخه‌بی برای کتابخانه دوست دانشمند آقای **عبدالحسین بیات** تهیه کرده‌ام که از حیث قطع و خط و کاغذ عیناً نظیر **بستان العشاق** مورد بحث است، و دیگر از سایر مجلدات **بساتین الاخاقانیه** در هیچ جا نشانی نیافته‌ام.

در تذکره **خاوری** تألیف **میرزا فضل‌الله خاوری شیرازی** که مخصوص تراجم فرزندان و فرزندانزادگان **فتح‌علیشاه قاجار** است. شرح حال مؤلف **بستان العشاق** چنین مسطور است:

«بیست و یکم - **عابریضا میرزا** برادر صلبی و بطنی سلطان‌الموحدین **محمد رضا میرزا** است. (۱) و در مراحل ظرافت و خوش مشرب‌ی بی همتا، بی نهایت مایل عیش و نشاط. و همواره طالب ارباب عشرت و انبساط، اوقات شبان و روزانش صرف پیمودن اقداح راح است، و هرگونه اوضاع که از لوازم پیمودن اقداح راحت در مذهب او مباح، طبع نظمی دارد وسط، و در انشاء اشعار قانع بموزونیت فقط، تذکره‌بی در ذکر اشعار معاصرین نوشته، و مسودات نظم‌ش نیز مبدون است. در مرافقت برادر مهتر خویش مدتی در ولایت **گیلان** بسر می‌برد، و طریق عیش و عشرت را با اقدام سعی می‌سپرد در ایام شباب خالی از ملاحظه نبود، در ولایت **گیلان** بالباس سربازی مشق سالداتی مینمود» (۲)

شهره قاجار چنانکه در باب‌الشین ذیل نام خود نوشته است در سال ۱۲۴۸ هجری که سی و دو سال از سنین عمرش می‌گذشته دست بتألیف **بستان العشاق** زده است. درین تذکره تراجم شعرائی که مؤلف شخصاً ایشان را می‌شناخته. خیلی دقیق

۱- در هاشم منتخبات اشعار ردیف دال محمد رضا میرزای مزبور که «افسر» تخلص دارد، دو بیت از شعار خود را نوشته و یادگار افسر قاجار، رقم کرده است.
 ۲- تذکره خاوری، نسخه شماره (۳۸۷۵) کتابخانه ملی ملک.

کتابخانه آستان قدس
۱۳۲۰

و مغتنم است . و ازین قسمت که بگذریم سایر تراجم بکلی بی ارزش است .
آغاز : « دیباچه هر سخن بنام جمیلی آرایش یابد که بمقتضای میل ذاتی در
 آینه شهود چندین صورت زیبا و چهره دلکش نمود » .

انجام :

« بال و پرش زسنگ ستم کی توان شکست مرغی که جز در تو ندارد نشیمنی »
 نستعلیق زمان مؤلف ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره . جلد تیماج جگری ،
 عناوین واسامی بشنگرف ، ۱۰ اس ۱۷ × ۱۱ ، ۲۷۱ گ ۵ / ۳۰ × ۲۱ ، وقفی نایینی ،

۱۱۷

بهاردانش

(۱۷۵۴)

افسانه ایست کهن از روایات برهمنان هند ، در شرح معاشقه **جهاندار سلطان**
 و **مهرور بانو** متضمن یک سلسله حکایات و قصص بشری شیرین و فصیح تألیف **شیخ عنایت الله**
کنبوی لاهوری (متوفی ۱۰۸۲ هـ) که در سال ۱۰۶۱ هجری بتقلید **عیار دانش** نوشته
 است (۱) .

بهاردانش در **اکمهنو** بسال ۱۲۷۹ هجری و در **کانپور** بسال ۱۸۸۶ مسیحی
 و در **بمبئی** بسال ۱۳۰۳ هـ . ق ، بطبع سنگی رسیده است .

آغاز : « فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش » .

انجام : « جهان فضل و هنر بهنگام آرایش این نوآیین پیکراز مفلسی نقد ، عانی

بمنزله » (۲)

- ۱- **عیار دانش** تهذیب کلیده و دمنه بهرامشاهی است بقلم **شیخ ابوالفضل** علامی
 متوفی ۱۰۱۱ هجری و در هندوستان بطبع رسیده است .
- ۲- ده سطر از خانه نسخه ما افتاده است .

نستعلیق هند ، تحریر اواخر قرن دوازدهم ، صفحه اول نو نویسی و صفحه آخر همینطور ولی عبارت مندرج در صفحه آخر مربوط باین کتاب نیست ، کاغذ کاهی کرم خورده ، جدول به نیل و شنگرف ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی قهوه‌یی ، ۲۳ س ۵/۲۷×۱۲/۵ ، ۱۷۱ گ ۳۴×۱۸/۵ ، وقفی نایینی .

۱۱۸

بیان الحق فی سیره آیه الله المطلق و کراماته

(۷۴۷۸)

رساله ایست در احوال آیه الله فقید مرحوم آقا سید ابوالحسن اصفهانی تألیف شیخ محمد بن حمزه که آخوند بیسواد ی بوده و خیلی بد نوشته است .

آغاز : « بسم الله . الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی افضل الانبیاء »

انجام : « و اگر چیز دیگر هم بنظرم رسید بعدها خواهم ذکر کرد »

نسخ مؤلف . مورخ ۱۷ ذیقعد ۱۳۵۲ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ۵/۱۶×۱۲ ، ۹ گ ۲۲×۱۷/۵ خریداری آستان قدس در مهر ماه ۲۹ .

۱۱۹

بیان المعهود

(۴۴۶۰)

تذکره گونه ایست شامل یک مقدمه و دو قسمت تألیف محمود میرزای قاجار در ۱۲۴۰ ه.ق .

مقدمه در ذکر مؤلف و سبب تألیف و مدح شاهنشاه .

قسمت اول در ذکر احوال سید تن از شعرای معاصر با جمال و بترتیب حروف تهجی .

قسمت دوم انتخاب ابیات غزلی شعرای مذکور در فهرست کتاب با منظور داشتن

حروف اول و آخر بطریقی که جوانان را در مشاعره بکار آید ، و این قسمت مشتملست

بر یکصد و هشتاد باب بترتیب ذیل :

۱- باب الف از ردیف الف :

اشک را قاصد کویش کنم ای ناله بمان
 زانکه صد بار برفتمی اثری نیست ترا
 ۲- باب با از ردیف الف :
 بیک نگاه تو دادیم هر چه بآباد
 جهان فانی و عقبای جاودانی را
 و بهمین ترتیب است تا باب یاء ردیف یاء :
 یکبار نخواندند و نگفتند کجایی
 تا چند توان رفتن نا خوانده بجایی
 آغاز : « بیان محمود در نیایش خداوند معبود سبحان عن التحید والحدود »

انجام :

« در جهان چندان بماند شاه کز غیبی سرور
 هر زمان آید ندای ذلک یوم الحساب »
 در صدر هر باب اول شعر پدر خود « خاقان » را آورده و بعد ترتیب حروف را
 رعایت کرده است .
 نخستین شاعر مندرج در فهرست الفبایی « احمد علی میرزا » برادر مؤلف است ،
 و آخرین شاعر « یوسف گرجی » .
 در فهرست مزبور بعضی از شعرا را فقط بنام و تخلص و مولد و موطن مذکور داشته
 است و برخی را تا حدود بیست سطر شرح حال نگاشته .
 در پایان کتاب قطعه ایست از میرزا محمد تقی لسان الملک کاشی متخلص بدست پیهر
 صاحب کتاب عظیم ناسخ التواریخ متضمن ماده تاریخ که اینست :
 « زد بتاریخش رقم کلاک همایون سپهر
 کاین بیان از هر زبان محمود چون چارم کتاب »
 علیرضا میرزای شهره (برادر مؤلف) در تذکره بستان العشاق که جلد اول از
 مجلدات خمسۀ بساتین الخاقانیه است، در ترجمۀ میرزا ابوالحسن خان امید نیاوندی
 مینویسد : « چندی در خدمت مطاع مکرم محمود میرزا بمنصب ندیمی مفتخر، تذکره
 بیان محمود را ایشان جمع نموده و ترتیب داده اند » .

در بیان محمود سه هزار و پانصد بیت شعر از سیصد شاعر مسطور است .

نخستین بیت از خاقان است و آخرین بیت از : « محیی بیان محمود قاجار »

محمود میرزا بقول صاحب مجمع الفصحا (۱: ۵۶) چهاردهمین پسر فتحعلیشاه است و بگفته میرزا فضل الله خاوری شیرازی مؤلف تذکره خاوری پانزدهمین فرزند ن کوراست .

ولادت وی در ۱۲۱۴ هـ . ق ، بوده و تربیت یافته میرزا محمد شفیع صدر اعظم است ، در نهاوند و لرستان فیلی حکمران بوده ، بصحبت ارباب کمال رغبت بسیار داشته ، در حکومت نهاوند ابنیه و آثار زیادی بیادگار گذاشته ، سفاک و بیباک و مغرور و خونخوار نیز بوده و بعد از پدر بحبس اردبیل افتاده ، تالیفات زیادی دارد که مجموع آنها را در یک مجلد قرار داده و مجمع الم محمود نام نهاده و نسخه های آن شامل بیان الم محمود نیز هست . برای اطلاع از نسخه های آن ، رک : تاریخ تذکره های فارسی تألیف نگارنده ذیل «سفینه الم محمود» .

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ نخودی فرنگی آهار مهره ، اسامی و عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ضربی ، ۱۲ س ۱۸ × ۱۰ . ۱۹۱ گ ۲۹ / ۱۸ × ۱۸ . وقفی نایینی

۱۳۰

بیان الم محمود

(۴۴۶۱)

آغاز و انجام مانند پیش ولی اسامی شعرا از حاشیه این نسخه در صحافی بریده شده است .

نستعلیق محمد حسین بن محمد کاظم ، مورخ پنجم شوال ۱۲۴۴ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد روغنی زمینه مشکی و در وسط ترنج اکلیلی ، دوره شکسته وزخمی ۱۶ س ۱۵ × ۷ ، ۱۹۹ گ ۲۱ / ۲ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۱۲۱ تاج المآثر

(۴۱۷۶)

تاریخ دوران پادشاهی و جنگهای قطب الدین آییک نخستین پادشاه از مهالیک غور در هندوستان است (۶۰۲-۶۰۷ هـ .) تألیف حسن نظامی که در نام و لقبش اختلاف است ، و حمد الله مستوفی او را پسر نظامی عروضی سمرقندی میداند (۱) تألیف تاج المآثر بسال ۶۰۲ هجری در هندوستان آغاز شده است و مرحوم ملک الشعراء بهار در کتاب سبک شناسی خود (ج ۳ ص ۱۰۷-۱۱۱) راجع بشیوه نشر آن بحثی مستوفادارد .

آغاز : « حمد و سپاس بی قیاس که قدم شهسوار عقل دو اسبه بسر حدعد و احصای آن

نرسد » .

انجام :

« یرید المرءان یعطی المناء و یا بی الله الا ما یشاء »

نسخ و نستعلیق غیاث الدین محمود ، مورخ پنجشنبه ۲۶ ذی القعدة سال ۱۰۱۹ هجری کاغذ کاهی ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج بنفش ، ۲۲ س ۱۹ × ۸/۵ ، ۲۱۱ گ ۲/۳۰ × ۱۷ و ققی نایینی .

۱۲۲

تاج المآثر

(۴۱۷۷)

در آغاز این نسخه هشت صفحه فهرست عناوین بازکر شماره صفحه نوشته شده

است .

نسخ محمد بن سبزعلی اصفهانی، مورخ ۱۵ محرم ۱۲۳۵ هجری، کاغذ فرنگی آهار
مهره، عناوین بشنگرف، جلد تیماج بنفش ۲۰ س ۵/۱۴ ۶۸، ۲۰۰ گ ۳/۲۱ ۱۶۸
وقفی نایینی.

۱۲۳

تاریخ انبیا و اوصیا و ملوک ایران

(۴۱۷۸)

تاریخی است مختصر که از احوال آدم ابوالبشر آغاز شده و بوقایع زمان
شاه عباس ثانی تا سال ۱۰۶۷ هجری پایان می‌پذیرد، و در آخر لاحقیه‌یی دارد
مشمول بر جغرافیای ربع مسکون در سه صفحه بایک صفحه نقشه اقالیم سبعه که در
اصل کروی بوده ولی نیمی از آن پاره شده واز میان رفته است.

درین تاریخ اسامی بشنگرف و در میان دوایر نوشته شده و در کنار هر دایره‌یی
گزارش مختصر تاریخی بصورت چلیپا مسطورست.

درین کتاب فاتحه و خاتمه‌یی وجود ندارد و از آخر هم دنباله مطلب نا تمام
مانده است، بهمین جهت مؤلف شناخته نمیشود.

مؤلف این کتاب تاریخ صنویه و بالاخص تاریخ شاه عباس ثانی را که خود
معاصر وی بوده است بتفصیل بیشتر نوشته و وقایع سنواتی زمان او را از شب جمعه
شانزدهم شهر صفر سنه ۱۰۵۲ که در کاشان جلوس کرده است تا ربیع الاول ۱۰۶۷
بقلم آورده.

آغاز: «حضرت ابوالبشر علیه السلام، ابوالبشر لقب شریفش صفی الله است»

انجام: «پاکویه از اقلیم پنجم است هوایش بگرمی مایل است».

شکسته نستعلیق نیمه دوم قرن یازدهم (۱)، کاغذ، نخودی، جلد تیماج

۱- مرحوم تقی دانش تهرانی (مستشار اعظم) که در ۱۳۴۷ ق، مالک این نسخه
بوده در آغاز و انجام آن نوشته است که خط شفیعی است و خطاست چه کاتب این نسخه را
نمی‌توان در شمار خوشنویسان آورد تا به شفیعیان چدرسد.

خرمایی ، مختلف السطر ، ۴۲ گ ۳۷ × ۸ / ۲۴ وقفی نایینی .

۱۲۴

تاریخ جهانگشای

(۴۲۲۲)

نیمه دوم از جلد سوم تاریخ جهانگشای جوینی است تألیف علاءالدین عطاء ملک جوینی در ۶۵۸ هجری که چندین بار بطبع رسیده و بهترین چاپ آن باحواشی و تعلیقات مفصل علامه فقید مرحوم میرزا محمدخان قزوینی صورت گرفته است .

آغاز : « سپاس و ثنا معبودی را که واجب الوجود است »

انجام : و نوروز عالم افروز ازین کار بازیب و تزیین فقطع دابر القوم الذین

ظلموا »

نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد تیماج مشکی ضربی

۱۶ س ۸ × ۲۱ ، ۲۳۲ گ ۲۳ × ۱۴ / ۶ ، وقفی نایینی .

۱۲۵

تاریخ چلبی

(۴۱۷۹)

(ترکی)

ذیلی است بر تاریخ راشد افندی تألیف اسمعیل عاصم چلبی زاده شامل وقایع و سوانح سنواتی از ۱۱۳۵ تا ۱۱۴۱ هجری که بنام سلطان احمد خان غازی بن سلطان محمد خان بن سلطان ابراهیم خان عثمانی نوشته است .

آغاز :

« حمدی که بنور قدس آراسته اند حمدی که چو بزم قدس پیراسته اند

حمدی که بدان حمد تقرب جویند آنها که زهر دو کون بر خاسته اند »

انجام : « اوامر جهان مطاع ارسال اولندی »

نسخ قرن سیزدهم شیوه عثمانی بایک سرلوح کوچک اکیلی وپانزده صفحه
فهرست مندرجات در آغاز ، کاغذ فرنگی آهار مهره دار ، جدول بتحریر و اکیل ،
عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی مشکی در وسط ترنج طلایی ، ۲۹ س ۲۲/۲
۱۰/۲۸ ، ۲۳۶ گ ، ۸/۲۶ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۱۲۶

تاریخچه الماسهای بزرگ

(۴۱۸۷)

تاریخچه هجده قطعه از الماسهای بزرگ ومشهور جهانست که از روزنامه
انگلیسی ترجمه شده ومترجم علی الظاهر محمد حسنخان اعتماد السلطنه است .
آغاز : « ترجمه روزنامه انگلیسی است که در باب الماسهای بزرگ نوشته اند »
انجام : « خوبست که کتاب اورا گرفته وبفرصت مطالعه نمایند ،
نستعلیق اوایل قرن چهاردهم هجری ، سرلوح گل وبوته اسلیمی زرین ،
کاغذ سفید فرنگی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزر وشنگرف ولاجورد ،
جلد پارچدی ، ۱۰ س ۱۶ × ۹/۸ ، ۱۳ گ ، ۵/۲۱ × ۱۵/۸ ، وقفی اشرف السلطنه
همسر اعتماد السلطنه در سوم شعبان ۱۳۳۴ .

۱۲۷

تاریخ الخلفاء

(۹۲۲۳)

(عربی)

کتابیست مشهور تألیف جلال الدین عبدالرحمن بن تقی الدین ابی بکر
السیوطی (متوفی ۹۱۱ ه) در ترجمه خلفا و سلاطین از آغاز عهد ابوبکر تا زمان
قایتبای چرکس (متوفی ۹۰۱ ه) و تاکنون چندین چاپ خورده است

نسخه ما ناقص الاخرست .

آغاز : « قال الشيخ الامام العالم العلامة .: . اما بعد حمد الله الذي وعد فوفى

واو عد فعفى »

انجام : « لاتعدوه فصرفت عنه الى عثمان فلما قتل »

نسخ اوایل قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، دارای یک سرلوح و یک ترنج بزر و لاچورد و زنگار و شنگرف ، در وسط ترنج با سفیداب مسطورست : « کتاب تاریخ الخلفاء للشيخ الامام العالم جلال الدين السيوطي رحمه الله » جلد چرمی ضربی ، ۱۹ س ، ۵/۱۳ × ۷ ، ۹۸ گ ، ۲۱ × ۱۳ ، خریداری آستان قدس در دیماه ۱۳۴۱ .

۱۴۸

تاریخ طبرستان و رویان و مازندران

(۶۳۱۰)

شامل ذکرو قایع از ابتدای بنیاد طبرستان تا انقراض سلسله های ملوک آسامان است که در سال ۸۸۱ **سید ظهیر الدین بن سید نصیر الدین مرعشی** متوفی ۸۹۲ تألیف کرده و یکبار در سن بطرز بورغ باهتمام برنهادن بسال ۱۲۶۶ قمری و بار دیگر در طهران بسال ۱۳۳۳ شمسی بکوشش عباس شایان بطبع سریبی رسیده است در آغاز نسخه خلاصه کتاب در پنج صفحه نوشته شده است .

آغاز : « حمد بیحد و سپاس بیعد مالک الملکی را که ذات پاکش بصفه دوام

وقدم »

انجام : « هواداری و دولت خواهی انهای ضمیر انور اعتکاف کیوان »

عبارت پایان نسخه تا صفحه ۳۹۰ چاپ طهران (سطر ۱۹) است و کاتب پنج صفحه از خاتمه را ننوشته است .

نستعلیق تحریری از قرن چهاردهم هجری ، کاغذ سفیدفرنگی ، جدول بجوهر

بنفش ، جلد تیماج بنفش ، مختلف السطر ۸/۱۵ × ۱۰ ، ۲۱۰ گ ، ۵/۲۲ × ۱۷/۳
وقفی محمد رضا بدخشان در اردیبهشت ۱۳۱۹ .

۱۲۹

ترجمه

تاریخ طبری

(۷۴۸۱)

جزء دوم از جلد دوم ترجمه تاریخ طبری تألیف ابو جعفر محمد بن جریر طبری در گذشته سال ۳۱۰ هجری است بخامه ابوعلی محمد بن محمد بن باجمی متوفی در حدود سنه ۳۸۶ هجری ، ونسخه ما مشتمل بروقايع دوران خلافت عمر ست تا کشته شدن مروان یعنی حوادث سالهای ۱۵ تا ۱۳۲ هجری با تشویش و سقطی در اوراق چنانکه استاد مجتبی مینوی در مقدمه چاپ عکسی آن کداز طرف بنیاد فرهنگ ایران در سال ۱۳۴۴ شمسی نشر یافته است توضیح داده اند .

جلد اول این کتاب بتصحیح مرحوم ملک الشعراء بهار و اهتمام آقای پروین گنابادی در سال ۱۳۴۱ خورشیدی از طرف اداره کل نگارش وزارت فرهنگ در ۱۲۳۲ صفحه بقطع وزیری وطبع سربی انتشار یافته است ، وبطوریکه آقای پروین تحقیق کرده و در صفحه ۶۹ مقدمه نوشته اند نسخه ما اقدم نسخ موجود در جهانست .
آغاز : « بقیة من فتح حاضریه و قرنسرین - گغتسا و خالد سیف الله روی بقرنسرین نهاذس مردمان قرنسرین بسیار کارزار کردند ... »

انجام : « و علم و جامه سبید کردند تاسفاح را از آنجا لشکر بایست فرستادن تا همه را بکشد . والله اعلم بالصواب »

نسخ اسحق بن محمد بن عمر بن محمد الشروانی مورخ منتصف محرم سنه پانصد و هشتاد و شش هجری در محروسه ار زنجان ، با پنج صفحه دوستونی فهرست مندرجات

در آغاز و ذکر شماره صفحه بحروف ابجد ، در ستون آخر فهرست مزبور بخطی همزمان نسخه و شاید اندکی پس از آن چنین مسطورست :

« الله المعین ، لخرانة كتب الملك العالم العادل المؤید المظفر المنصور المجاهد المرابط محیی العدل فخرالدین والدین عز الاسلام والمسلمین شاه غازی ابوالمظفر بهرامشاه بن داود نصیر امیر المؤمنین مد الله ظله »

و بهمان خط یک سطر پایین تر نوشته شده است : « یادگار بنده مخلص اسمعیل بن ابی القاسم المستوفی المعروف بضیاء الدین تغمده الله برحمته »

جلد تیماج ضربی مشکی ، عناوین بشنگرف ، کاغذ نخودی ضخیم ، ۲۱ س ، ۲۰ × ۱۵ ، ۲۴۴ گ ، ۲۵ × ۱۷/۵ خریداری آستان قدس در مهر ماه ۱۳۲۹ .

۱۳۰

ترجمه

تاریخ طبری

(۴۲۰۷)

آغاز : « بدانکه این تاریخنامه بزرگست »

انجام : « و در دوست و نود و چهار سمت اتمام پذیرفت »

نستعلیق محمد قاسمین استادی مورخ ۱۵ شعبان ۱۰۵۴ هجری ، کاغذ نخودی مجدول جلد چرمی ، عناوین بشنگرف ، ۲۵ س ۲۶ × ۱۴/۵ ، ۴۱۴ گ ۳۷ × ۲۳ ، وقفی نایینی .

۱۳۱

تاریخ طغیان اکراد

(۴۱۸۰)

گزارش دقیق طغیان وقتنه شیخ عبیدالله کرد ست در سال ۱۲۹۷ هجری بقلم اسکندر قوریانس ارمنی منشی و مترجم کمیسیون دولت ایران در اکسپوزسیون پاریس بسال ۱۸۷۸ مسیحی مطابق ۱۲۹۵ هجری قمری که در بازگشت ازین مأموریت و عبور از مناطق آذربایجان و کردستان خود شاهد و ناظر آن بوده و این گزارش را

برای استحضار ناصرالدین شاه قاجار نوشته و مأمورین دولت را باعث این فتنه و فساد دانسته است .

محمد حسن خان اعتماد السلطنه در منتظم ناصری ذیل وقایع سال ۱۲۹۷ هجری گزارش اجمالی واقعه مزبور را چنین مذکور میدارد :

« همدرین سال فتنه شیخ عبیدالله کرد روی داد و دفع شر او گردید ، تبیین آنکه شیخ عبیدالله که از قدیم در سلك تصوف بشیوه عوام فریبی بسر میبرد ، و در ناحیه هکاری میان اکراد تبعه دولت عثمانی متابعتی داشت ، در اوقات جنگ دولتهین روس و عثمانی بعضی تفنگ و اسلحه جنگ بدست آورد ، و بخیال واهی افتاد که اکراد سرحد نشین دولتهین ایران و عثمانی را در تحت ریاست خود درآورد ، در اواخر این سال حمزه آقای منگور از حکومت ساوجبلاغ گریزان شد به شیخ عبیدالله پیوست و خیالات او را تأیید و تحریک نمود ، لهذا در حدود کردستان دولت علیه بنای قتل و نهب و حرکات وحشیانه که ناشی از فطرت ناپاک میباشد گذاشت ، اولیای دولت علیه که از غایله باخبر شدند در عرض بیست روز بیست و پنج هزار نفر عساکر موجوده را بریاست نواب حشمة الدوله حمزه میرزا برای دفع این شر در نقاط مهمه حاضر ساختند... الخ »

آغاز: « قربان خاکپای جواهر آسایت شوم . اگر فدوی جان نثار بعرض این مختصر وقایع اسف آمیز » .

آغاز وقایع : « حمزه آقای منگور پس از آنکه فراراً از خاک عثمانی مراجعت نموده و بایل خود که از تبعه دولت علیه ایران است ملحق شد » .

انجام : « و مصدر اصدارات فایقه خواهند شد » .

نستعلیق اوایل قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه ای ، ۱۵ س ۱۴ / ۸۷ ، ۸۵ × ۲۰ / ۱۳ ، وقفی نایینی .

۱۳۲

تاریخ عصار

(۴۱۸۱)

(عربی و فارسی)

تاریخ زندگانی مرحوم سید محمد عصار تهرانی است بعربی و فارسی بقلم خودش که در جمادی الاولی ۱۳۴۹ (هفت سال پیش از فوتش) نگاشته است .

آغاز : « بعد الحمد والتحیة يقول العبد الجانی الفانی » .

آغاز مطلب : « ولدت فی طهران سنة جلوس السلطان ناصر الدین شاه » .

انجام : « کتبه باقتضاء واحد الاعلام فی جمادی الاولی سنه ۱۳۴۹ من الهجرة »

نسخ مؤلف ، کاغذ مشقی ، جلد پارچه‌یی ، ۲۱ س ، ۱۸/۵ × ۹/۵ ، ۲۱ گ/۵ ، ۲۲/۵

۱۴/۵ × وقفی مؤلف .

۱۳۳

تاریخ قضای

(۴۱۸۲)

تاریخی است در احوال زوجات فتحعلیشاه قاجار تألیف احمد میرزا عضدالدوله

پسر فتحعلیشاه که در بمبئی بسال ۱۳۰۶ قمری و در طهران بسال ۱۳۲۸ شمسی بطبع رسیده است .

نسخه ما فاقد خطبه است و « سبب تألیف کتاب » که جزو مقدمه است در آخر آن

نوشته شده است .

آغاز : « بسمله ، زوجات خاقان خلد مکان چند نمره بوده اند »

انجام : « حتی الامکان در انجام فرمایش اقدام شده باشد ، بتاریخ شهر جمادی

الاولی در زمان حکومت همدان نگارش یافت ، مطابق اواخر ایت ایل سنه ۱۳۰۴

یکهزار و سیصد و چهار » .

نسخ اوایل قرن چهاردهم ، کاغذ شکری فرنگی ، جلد تیماج عنابی ، ۱۴ س
 ۱۳/۵ × ۷/۵ ، ۱۶۳ گ ۲۰ × ۲۷ ، وقفی نایینی .

۱۳۴

تاریخ کشف آمریکا

(۴۱۸۳)

این کتاب را **محبعلیخان** آجودان وزارت جنگ در زمان سلطنت **مظفرالدین**
شاه قاجار بر حسب اشارت **نیرالمک** وزیر علوم از ترکی عثمانی بفارسی ترجمه کرده
 ولی ذکر نکرده است که ترکی آن ترجمه از چند زبانی بوده و مؤلف چه نام داشته، (۱)
 تاریخ مزبور شامل دو جلد در یک مجلدست بشرح ذیل :

جلد اول - مشتملست بر مقدمه و شانزده فصل و خاتمه .

آغاز : « سپاس بی قیاس مالک الملکی را سزااست که در جهان هستی و عالم امر »
انجام : « پس از آن بواسطه سیاح مذکور مجدداً کشف گردید » .

جلد دوم - مشتملست بر مقدمه و بیست و سه فصل .

آغاز :

« ثنای حضرت عزت نمیتوانم گفت که ره نمی برد آنجا قیاس و وهم و خیال »

انجام : « پس از چندی جنازه اش را نقل نموده در جزیره کوبا در شهر او انا دفن
 نمودند » .

نسخ مورخ ۱۳۱۵ قمری ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف
 جلد تیماج عنابی ، ۱۶ س ۱۴/۵ × ۸ ، ۹۷ گ ۲۲ × ۱۷/۵ ، وقفی نایینی .

۱ - این کتاب غیر از « تاریخ کشف آمریکا » تألیف صنیع الدوله محمد
 حسنخان اعتماد السلطنه مراغی است که بسال ۱۲۸۸ هـ ق در طهران بچاپ
 سنگی رسیده .

۱۳۵

تاریخ گزیده

(۵۸۵۸)

تاریخ‌نویست معروف و مشهور تألیف **حمد الله بن ابی بکر بن احمد بن نصر مستوفی قزوینی** مشتمل بر یک فاتحه و شش باب که در سال ۷۳۰ هجری نوشته شده و تاکنون دو بار بطبع رسیده است ، یکبار در سال ۱۳۲۸ ه . ق باهتمام **ادوارد براون انگلیسی** در لندن بطبع عکسی (فاکسی میل) و بار دوم در ۱۳۳۹ شمسی باهتمام آقای **دکتر عبدالحسین نوایی** در طهران بچاپ سری نشر یافته . و قسمتهایی از آن بفرانسه و انگلیسی نیز ترجمه و طبع شده است . (۱)

آغاز : «بسمله . سپاس و ستایش پادشاهی را که ملک او بی‌زوالست»

انجام : «این انساب از کتب معتمد علیه کرده شد . والعلم عندالله تعالی والله

اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب» .

نستعلیق اوایل قرن دهم . کاغذ نخودی . اسامی و عناوین بشنگرف ، جلد

مقوایی ، عطف و گوشه پارچه‌یی ، ۱۹ × ۱۶ ، ۲۵۷ گ/۵ ، ۱۵ × ۲۲ ، وفقی محمد رضا بدخشان در خرداد ماه سال ۱۳۱۸ .

۱۳۶

تاریخ لوی چهاردهم «جلد هشتم»

(۴۱۸۴)

ترجمه **محمد حسن خان اعتماد السلطنه** (متوفی نوزدهم شوال ۱۳۱۳ هجری)

۱- برای اطلاع از احوال و آثار مؤلف رجوع شود بمقدمه چاپ طهران بقلم

آقای دکتر عبدالحسین نوایی .

و ناتمام است .

آغاز : شروع میکنم بتألیف و ترجمه جلد هشتم **تاریخ لوی ۱۴** و برای تحریر این تاریخ اسباب زیادی حاضر نموده ام . متجاوز از چهل کتاب و کتابچه و نقشه و غیرها . در میان این چهل و اند نسخه دو نسخه را اصل و اساس قرار داده ام ، یکی روزنامه روزاروزی است که **مارکی دان ژو** از خواص و نزدیکان و محارم لوی ۱۴ در ظرف سی و چهار سال از سلطنت این پادشاه منظمآ برشته تحریر در آورده است ، و دیگر تاریخ صحیحی است که **دوک سن سیمون** که او نیز از رجال دولت و علمای عصر این پادشاه بزرگ بوده تصنیف و تألیف کرده است . و اینکه این مجلد را جلد هشتم نامیدم برای اینست که ذیل و دنباله تاریخ شخصی و رسمی لوی ۱۴ است که ماداموازل منت پانسیر بطور روزنامه در ضمن شرح حال خود نوشته بوده است . روزنامه شرح حال منت پانسیر تا سنه ۱۶۸۶ ختم میشود . پس این بنده ذلیل حسب الامر قدر قدرت اعلیحضرت صاحبقرانی ولی نعمت بی منت ، روحی و ارواح العالمین فداء جلد هشتم و ما بعد را انشاء الله تعالی متدرجآ ترجمه و تألیف نموده بنظر کیمیا اثر ملوکانه خواهم رسانید . و از امروز که یوم شنبه ۲۸ شهر جمادی الاول قوی ثیل سنه ۳۱۳ است بمیمنت و مبارکی جلد هشتم را شروع نمودم .

انجام : « واز تو خواهشی دارم من بعد اسم شوهر » .

شکسته نستعلیق تحریری قلم انداز و قلم خورده خود مترجم ، با بعضی حواشی بقلم مترجم و احمد یمن الدوله (۱) و مهر منیر و مرتضی فرهنگ ، کاغذ سفید فرنگی . جلد پارچه ای ، ۲۱ س ۲۹/۵ ، ۱۶ × ۱۳ گ ۲۲ × ۳۵/۵ ، وقفی مهر منیر خانم در دیمام ۱۳۱۳ .

۱۳۷

تاریخ ناپلیون

(۵۱۸۵)

جلد اول از تاریخ ناپلیون است تألیف کنت دالاسکار که در سال ۱۲۵۲ هـ . ق ، محمد رضا تبریزی بامر محمد شاه قاجار از انگلیسی بفارسی ترجمه کرده و اصل آن در سه جلد است . (۱)
آغاز : « شارح این وقایع مذکور مینماید که در باب تولد و اصل و نسب و نجابت ناپلیون » .

انجام : « و چون بیک نوبت نمیخواست اورا از مرجعیت و احترام بازدارد لذا بمرور این کار را انجام داد » .
 نسخ او اواخر قرن سیزدهم ، کاغذ شکری ، فرنگی آهار مهره ، جدول بشنگرف و لاجورد ، جلد پارچه‌یی ، ۲۰/۷ × ۱۵/۲ ، ۶/۲ ، ۱۹۲ گ ۲۲ × ۱۴/۲ وقفی نایینی .

۱۳۸

تاریخ ناپلیون

(۴۱۸۶)

قسمتی از تاریخ ناپلیون است در کیفیت تسخیر مملکت اسپانیول و پرتغال و وقایع آن زمان با عنوان مکرر : « مورخ گوید » و چون دیباچه‌یی ندارد مؤلف و مترجم شناخته نمیشود ، از واسط کتاب نیز چهار صفحه و نیم سفید است .
آغاز : « فصل مشتمل است بر وقایع چند ، اولاً نتایج مصالحه امپراطور »
انجام : در میان مقبره ناپلیون ساخته اند و اسم جنگهای معتبر ناپلیون را در

روی آن نوشته اند .

تستعلیق تحریری مورخ جمعه پنجم ربیع اول ۱۲۶۴ ، کاغذ سفید فرنگی آهار
مهره ، جلد تیماج قهوه‌یی . ۱۷ س ۱۵/۲ × ۸/۳ ، ۱۳۶ گ ۲۲ × ۱۴/۵ ، وقفی
نایینی .

۱۳۹

تاریخ نادرشاه

(۸۳۴۲)

تاریخچه مختصری است در ذکر امیر تیمور گورکان و فرزندان وی و سلاطین تیموری
هند تا محمد پادشاه گورکانی و علل و اسبابیکه باعث رفتن نادرشاه افشار به هندوستان
گردید تا بازگشت وی از هند . تألیف ژامسن فریزر انگلیسی ترجمه ناصرالملک
ابوالقاسم قراقرزلو و تاکنون دوبار در طهران و یکبار در کرمانشاهان بطبع
رسیده است .

آغاز : « از آنجا که این قبیل تصنیفات همیشه مطبوع عامه است » .

انجام : « بچه اندازه در معارج بزرگی و عظمت اوج خواهد گرفت » .

تستعلیق عبدالرحیم تفرشی ، مورخ ذیحجه ۱۳۱۴ ، کاغذ فرنگی فلفل نمکی
جلد تیماج یشمی ، ۱۷ س ۱۹ × ۸ ، ۷۳ گ ۲۶ × ۱۵/۴ ، وقفی سردار کل یار محمدخان
افشار .

۱۴۰

تاریخ نادرشاه

(۶۷۷۵)

بپست ورق از آغاز که مشتملست بر احوال تیمور و اولاد و احفاد وی و اوضاع

واحوال هندوستان نوشته نشده و از احوال نادرشاه شروع میشود .
آغاز : « نادرشاه که در اروپا معروف بدقلیخان است در کلات واقع » .
انجام : « بچه اندازه در معارج بزرگی وعظمت اوج خواهد گرفت » .
 نستعلیق حاجی محمد رضای سلطان الکتاب متخلص به صفامورخ ذی قعدة ۱۳۱۹
 کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌پی ، ۱۲ س
 ۷/۵ × ۱۴/۲ ، ۶۵ گ ۲۰ × ۱۳ وقفی محمد علی شالچیان در ۱۸ تیر ماه ۱۳۲۶ .

۱۴۱

تاریخ نگارستان

(۴۲۸۴)

کتاب مشهوریست تألیف قاضی احمد بن محمد بن عبدالغفار غفاری قزوینی
 متوفی ۹۷۵ هجری و متن کامل آن دو بار در هندوستان چاپ شده و یکبار هم با کسر
 و اضافاتی با اهتمام آقامر ترضی مدرس گیلانی در طهران بطبع رسیده است .
آغاز :

وی نگارنده نگارستان»

«ای طرا زنده بهارستان

انجام :

«چو در واقع نگارستان چنین است ازان آمد «نگارستان واقع»

(۹۵۹)

نستعلیق محمد صالح طباطبائی ، مورخ جمادی الاخری ۱۰۵۱ هجری ، کاغذ
 نخودی ، آیات واحادیث واسامی وعناوین بشنگرف ، جلد چرمی عنابی ، ۱۴ س
 ۹/۵ × ۱۴/۵ ، ۳۴۴ گ ۲۵ × ۱۶/۷ وقفی نایینی .

۱۴۲

تاریخ نگارستان

(۸۰۵۲)

نستعلیق هند، مورخ سلجوقی، ۱۰۶۷ هجری، کاتب محمدنرشد جوینپوری
کاغذ نخودی، اسامی و عناوین بشنگرف، جلد ساغری مشکی، ۱۷ س ۱۵ × ۷/۵، ۲۸۰ گ
۱۳ × ۲۲/۵ خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹.

۱۴۳

تاریخ نگارستان

(۴۲۸۳)

شکسته نستعلیق هند، مورخ سوم شهر ذیقعد ۱۰۹۹ هجری، دارای یک
سر لوح کوچک بزرو لاجوردوزنگار، کاغذ دورنگ، یک پنجم از آغاز کتاب نستعلیق
نونیس از قرن دوازدهم، جلد چرمی ضربی قهوه‌ای، ۲۱ س ۱۸ × ۸، ۲۳۷ گ
۱۴ × ۲۵/۵، ونفی حاج قائم مقام در بهمن ۱۳۱۶.

۱۴۴

تاریخ نگارستان

(۴۲۸۶)

ناقص الاخرست.

آخر موجود: «از آنجا که دو بیدادگر شوم یکی سوی چین و دیگری طرف روم»
نستعلیق هند از قرن دوازدهم هجری، کاغذ نخودی مجدول، جلد تیماج مشکی
۲۰ س ۲۱ × ۱۱، ۲۷۶ گ ۲۹ × ۱۷/۳ و قفی نایینی.

۱۴۵

تاریخ نگارستان

(۴۲۸۵)

تستعلیق محمد صالح منشی ، مورخ ۲۶ ذیقعد ۱۲۵۵ هجری ، کاغذ سفید
فرنگی ، جلد مقوایی ، عناوین واسامی بشنگرف ، ۱۵ اس ۱۶×۱۰ ، ۲۶ گ ۵/۲۱
۱۵/۵× وقفی حاج عماد فهرستی .

۱۴۶

تاریخ الیمینی

(۴۲۹۵)

(عربی) (۱) .

تاریخ مشهوریست تألیف ابوالنصر محمد بن عبدالجبار عتبی رازی که بنام
سلطان یمین الدوله محمود غزنوی تألیف و تسمیه شده و تاکنون دوبار در هندو یکبار در
قاهره بطبع رسیده است .

این کتاب شروح تازی و ترجمه فارسی هم دارد که آنها نیز بطبع رسیده است (۲)
محمد بن عبدالجبار عتبی منسوبست به عتبه بن غزو ان الصحابی (متوفی سنه ۱۷
هجری) وفاتش در ۴۲۷ واقع شده و در تیمچه مدرسه خان واقع در بخارا که حظیره
القضا است مدفونست ، (۳)

آغاز : « الحمد لله الظاهر بآياته الباطن بذاته ، القریب برحمته »
انجام : « ویرحم الله عبداً قال آمینا » .

۱- مکرر و مذکور در جلد سوم فهرست ، شماره ۹۳ و ۹۴ تاریخ خطی .

۲- رک : تاریخ آداب اللغة العربية (ج ۲ ص ۳۲۲)

۳- رک : تاریخ ملازاده (ص ۷۰)

نسخ مورخ ۱۰۸۲ هجری ، کاغذ نخودی ، جلد چرمی عنابی ، عناوین بشنگرف
 ۱۷ س ۱۶/۵ × ۹ ، ۱۷۷ گ ۱۷ × ۲۵/۵ وقفی نایینی .

۱۴۷

تجارب السلف

(۴۱۸۹)

کتاب مشهوریست در تواریخ خلفا و وزرای ایشان تألیف هندوشاه بن سنجر
 بن عبدالله صاحبی نخجوانی در سال ۷۲۴ هجری که بنام اتابک نصرة الدین
 احمد بن یوسف شاه (۶۹۵ - ۷۳۰) از اتابکان لر نزرگ نوشته و در سال ۱۳۱۳ شمسی
 بتصحیح و اهتمام استاد فقید مرحوم عباس اقبال آشتیانی بطبع رسیده است .

آغاز : « ادامت تهلیل و تمجید و اقامت تسبیح و تحمید »

انجام : « واصحابه الغر المحجلین »

نسخ عبدالله بن محمد ، مورخ ۲۲ ربیع الاول ۱۳۰۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار
 مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج عنابی ، ۲۲ س ۱۶/۲ × ۹ ، ۱۲۰ گ
 ۱۷ × ۲۵/۵ ، وقفی نایینی .

۱۴۸

تجارب السلف

(۴۱۸۸)

نستعلیق محمد بن الحسن ، مورخ بیستم محرم سال ۱۳۰۴ ، کاغذ زرد فرنگی
 آهار مهره ، جلد تیماج عنابی ، عناوین بشنگرف ، ۱۵ س ۱۴ × ۹ ، ۲۴۱ گ
 ۱۷ × ۲۲/۲ ، وقفی نایینی .

تجزیه الامصار و تزجیه الاقصار

مکرر شماره (۴۰۸۴) (۱)

ذیل تاریخ جهانگشای جوینی است مشهور به تاریخ و صاف تألیف ادیب
شرف الدین یا شهاب الدین (۲) عبدالله بن عزالدین فضل الله شیرازی ملقب به
وصاف الحضرة مشتمل بروقایع تاریخ ایلخانان مغول ایران و ملوک و امرای اطراف
از سال ۶۵۶ تا ۷۲۸ که اواسط دوره ایلخانی ابوسعید بهادرخان است ، و تا کنون چندین
بار بطبع رسیده است .

۱۴۹

جلد اول

(۴۱۹۲)

آغاز : « حمد و ستایشی که انوار اخلاص آفاق و انفس را چون »

انجام : « سراج و قمر منیر و علی آله و سلم »

نسخ و نستعلیق عبدالکریم ساروی مورخ ۱۲۲۴ ، کاغذ آبی فرنگی ، عناوین
بشنگرف ، جلد تیماج عنابی ، ۱۶ اس ۲۳/۵ ، ۱۳ ، ۱۲۲ گ ۳۳/۸ ، ۲۱ ، وقفی
نایینی .

۱۵۰

جلد دوم و سوم

(۴۱۹۴)

آغاز جلد دوم : « علی الله رب العالمین توکلی »

انجام : « رفیق و همنشین گردد و لا یتبعهم هم یشین » .

۱- رک: جلد سوم فهرست ص ۷۶ ش ۱۲) .

۲- رک: سبک شناسی (ج ۳ ص ۱۰۱) و تاریخ مغول عباس اقبال آشتیانی

(ص ۴۸۶)

نسخ و نستعلیق همان کاتب با همان مشخصات ، مورخ ۱۲۲۴ .

آغاز جلد سوم : « الحمد لله الذى خلق الانسان »

انجام : « ونصرت کرامت کن ویرهم الله عبداً قال آمینا »

نسخ و نستعلیق همان کاتب با همان مشخصات ، مورخ ۱۲۵۵ ، دو جلد در یک

مجلد ، ۱۶ س ۱۳/۵ × ۲۳/۵ ، ۲۰۰ گ ۳۳/۶ × ۲۰/۸ ، وقفی نایینی .

۱۵۱

جلد چهارم

(۴۱۹۶)

آغاز : « اقسام الورد بنشر النسيم »

انجام : « لاني سالت الله فيك وقد فعل »

نسخ و نستعلیق همان کاتب با همان کاغذ و جلد و مشخصات ، مورخ ۱۲۲۵ ، در

آغاز چهار صفحه فرهنگ لغات مغولی ۱۶ س ۱۳/۵ × ۲۳/۵ ، ۱۵۱ گ ۳۳/۶ × ۲۰/۸

وقفی نایینی .

تجزیة الامصار و تزجیة الاعصار

۱۵۲

جلد اول و دوم

(۴۱۹۳)

آغاز جلد اول : حمد و ستایشی که انوار اخلاص آفاق و انفس را چون «

انجام : « خواهی که پندگیری از روزگار گیر »

آغاز جلد دوم : « علی الله رب العالمین توکلی »

انجام : « خواجد سیف الدین را مقرر داشت پیش از وصول »

در آخر این نسخه چهار صفحه فهرست اسامی خلفا و ملوک و مدت خلافت و حکومت

ایشان مسطورست ، و هردو جلد دريك مجلدست .

نسخ و نستعلیق نیمه دوم قرن سیزدهم ، کاغذ سفیدفرنگی آهار مهره ، دارای دوسر لوح بزرگ بزر و لا جور و شنگرف ، آیات بلا جور و شنگرف ، جلد تیماج قهوه بی ، جدول بتحریر و زر و نیل ، ۱۷ س ۲۲/۸ × ۱۳/۳ ، ۱۷۴ گ ۵/۳۰ × ۲۰/۷ ، وقفی نایینی .

۱۵۳

جلد سوم و چهارم

(۴۱۹۵)

آغاز جلد سوم : « الحمد لله الذی خلق الانسان »

انجام : « ویرحم الله عبداً قال آمینا »

آغاز جلد چهارم : « ابتسم الورد بنشر النسيم »

انجام : « لانی سالت الله فیک وقد فعل »

نسخ و نستعلیق مورخ ۱۲۳۱ ، دو جلد دريك مجلد ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج قهوه بی ، ۲۳ س ۲۱/۵ × ۱۳ ، ۲۶۵ گ ۵/۳۰ × ۲۰/۵ ، وقفی نایینی .

۱۵۴

تجزیة الامصار و تزجیة الاوصار

(۴۱۹۰)

نسخه ایست کامل شامل هر چهار جلد . دارای چهار سر لوح بزرگ زرین ، نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، باشرح لغات در حواشی ، جدول بزر و تحریر و لا جور ، جلد ساغری مشکى ، ۲۲ س ۲۵/۵ × ۱۲/۵ ، ۴۵۶ گ ۳۹ × ۲۵ ، وقفی نایینی .

۱۵۵

تجزیه‌الامصار و ترجمه‌الاعصار

(۴۱۹۱)

مانند پیش است .

نستعلیق محمد قاسم معلم مازندرانی ، مورخ ۱۳ ربیع الاول ۱۰۹۰ ، کاغذ
نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزر ، جلد چرمی قهوه یی ، ۲۳ س
۲/۲۵ × ۱۳ ، ۴۵۰ گ ۵/۳۵ × ۲۱/۵ ، وقفی نایینی .

۱۵۶

تجزیه‌الامصار و ترجمه‌الاعصار

جلد دوم

(۴۱۹۷)

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جدول
بتحریر وزر ، جلد تیماج عنابی ، ۲۵ س ۵/۲۳ × ۱۲/۳ ، ۱۹ گ ۷/۲۹ × ۲۰ ،
وقفی نایینی .

۱۵۷

تحفه سامی

(۴۱۹۸)

تذکره الشعرا مشهوریست تألیف **سام میرزا بن شاه اسماعیل صفوی** متوفی
۹۷۵ هجری مشتمل بر هفت صحیفه و صحیفه پنجم آن که در ذکر شاعران مقرر و فصحا بالاعت
گسترست بسال ۱۳۵۳ باهتمام **اقبال حسین** در پتنه هندوستان بطبع رسیده و تمام آن
باهتمام مرحوم **حسن و حمید دستگردی** در سال ۱۳۱۴ شمسی (۱۳۵۴ قمری) بضمیمه سال
شانزدهم مجله ارمغان در ۱۹۱ صفحه طبع و نشر یافته است .

نسخه ما با چاپ ارمغان اختلاف بسیار دارد ، و با آنکه يك صفحه از اول و چند سطرى از آخر آن افتاده است از هر حیث قابل اعتنا و اعتمادست .

آغاز موجود : « لدیه وسلم علی عترته خصوصاً المرتضى والزهره »

انجام :

« حاصل عمر نثار ره یاری کردم شادم از زندگی خویش که کاری کردم »

نستعلیق ماوراءالنهری از اواخر قرن دهم هجری ، عناوین بشنگرف ، کاغذ نخودی سمرقندی ، جلد پارچه یی ، عطف و گوشه چرمی ، ۱۵ × ۱۷ × ۹/۵ ، ۱۵۸ گ ۲۵/۵ × ۱۸ ، وقفی حاج قائم مقام .

۱۵۸

تحفة العالم

(۴۱۹۹)

کتابیست پراز یاوه و گزافه تألیف سید عبداللطیف شوشتری و بیشتر مطالب آن که راجع به شوشترو خوزستان است از تذکره شوشترو تألیف سید عبدالله پسر سید نعمت الله جزایری که عموی سید عبداللطیف مزبورست برداشته شده و تاکنون سه بار هم در بمبئی بطبع رسیده است (۱) .

در کتاب چهل مقاله کسروی (ص ۲۲۳ - ۲۲۸) شرحی در باب این کتاب و مؤلف آن تحت عنوان : «همدزد و هم دروغباف» درج شده است .

آغاز : « دلکش صفیری که عندلیب دستا نسرای خامه نغمه پردازی » .

انجام : « اما بزنان و ناموس مردم دست نزنند و نگاه نکنند » .

نستعلیق هند از قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکی ضربی ، ۱۹ × ۲۱ ، ۱۴۴ گ ۳۱/۴ × ۲۱ ، وقفی نایینی .

۱- تحفة العالم تکمله یی هم دارد که با اصل آن یکجا در هندوستان چاپ شده است و نسخه ماشی صفحه نیم بیشتر از تکمله را ندارد .

۱۵۹

تذکره العالم

(۶۳۱۱)

قسمت مختصری از واسط این کتابست در احوال فرنگستان تا پایان احوال مملکت روس و کاتب بآن عنوان «فرنگه نامه» داده است .

آغاز :

«سرگذشت عهد گل را از نظیری بشنوید عندلیب آشفته تر میگوید این افسانه را»

انجام : «و از دست اندازی بملک هر نزدیک و دور از خود بقصور راضی نشوند» .

نستعلیق هند مورخ ۱۲۶۰ کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه پی ، ۱۱ س ۱۳ × ۸ ،

۱۰۲ گ ۲ / ۱۴ × ۲۱ خریداری آستان قدس در اردیبهشت ۱۳۱۹ .

۱۶۰

تذکره الائمة

(۴۲۰۰)

در تواریخ ائمه معصومین علیهم السلام است از ولادت تا وفات هر يك ، تألیف ملا محمد

باقر بن محمد تقی لاهیجی در سال ۱۰۸۵ هجری و از زمان محمد شاه قاجار بیعده چهار

مرتبه در طهران بسالهای ۱۲۶۰ و ۱۲۸۵ و ۱۳۰۷ و ۱۳۳۱ ه . ق ، و یکبار در تبریز بطبع سنگی رسیده است .

مؤلف این کتاب از شاگردان مجلسی دوم بوده و بر اثر مشارکت اسمی که با وی

داشته تألیف تذکره الائمة را اشتبهاً در شمار تألیفات مجلسی آورده اند ، و صاحبان

ریاض العلماء و فیض قدسی و الذریعه متذکر این معنی شده اند .

آغاز : «بسم الله ، الحمد لله الذي جعل النبيين لسان صدق في الاخيرين» .

انجام : «بحمد الله جمعی از ایشان مؤمن و شیعه شده اند . والله يهدي من يشاء الى

صراط مستقيم والحمد لله رب العالمين . . . و آله اجمعين قد تم تذکره الائمة» .

نسخ محمدابراهیم ، مورخ هفتم رجب ۱۳۲۴ هجری ، کاغذ فرنگی آهارمهره
عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌یی عطف و گوشه چرمی ، ۲۰ س ۱۵ × ۹/۲ ، ۱۷۰ گ
۱۹ × ۲۲/۵ ، وقفی نایینی .

۱۶۱

تذکرۃ الائمة

(۸۷۰۱)

سی و پنج برگ ازاول ویست و سه برگ از آخر افتاده دارد .
آغاز موجود : « تعالی الله عن ذلك و کفروز ندقه ایشان بسیارست » .
انجام : « قایدوراهنما و همه کاره او باشد و بعد ازان » .
نسخ قرن سیزدهم . کاغذ فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌یی
۱۴ س ۱۵ × ۹/۵ ، ۹۶ گ ۲۲ × ۱۵/۴ وقفی سیدعلی اصغر اصغر زاده دراردیبهشت
۱۳۳۸ .

۱۶۲

تذکرۃ الائمة

(۹۳۶۴)

آغاز و انجام : مانند نسخه (۴۲۰۰)
نسخ ابوالقاسم ، مورخ ۲۲ جمادی الاخره ۱۳۳۷ ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ،
عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۲۳ س ۲۱ × ۱۲/۵ ، ۱۰۵ گ ۷/۳۰ × ۲۰/۵ وقفی
حاج میرزا محسن اشرف زاده سبزواری در تیرماه ۱۳۴۴ .

۱۶۳

تذکرۃ الخوانین

(۶۸۴۰)

نثراد نامه خاندان قراغوزلوی همدانی است که میرزا ابوالقاسم بن میرزا

محمد منجم بدستور بهاءالملک قراگوزلو در سال ۱۳۰۸ هجری قمری در قریه شورین همدان نوشته است .

آغاز : « راقم وراوی این ورقه میرزا ابوالقاسم بن » .

انجام : « در رکاب حضرت حجة شمشیر بنزند » .

نستعلیق سعدالله قوانلو مورخ ۲۷ ربیع الثانی ۱۳۲۴ ، کاغذ سفید مشقی ، جلد مقوایی ، ۱۷ س ۵/۱۴ × ۸ ، ۵۴ گ ۷/۲۰ × ۵/۱۳ ، وقفی ملکزاده کوثر .

۱۶۴

تذکره شاه طهماسب

(۷۸۸۶)

شرح وقایع مهم تاریخی دوران سلطنت شاه طهماسب صفوی است بقلم خودش از آغاز جلوس (۹۳۰) ببعد و در اروپا و ایران و هند چندین چاپ خورده است .

نسخه ماهجده صفحه از آغاز تذکره را (برابر چاپ برلین) ندارد .

آغاز : « بسمله ، چندین مرتبه کدایلچی بخدمت حضرت خواندگار میفرستم » .

انجام : جایزه و جلدویی که لایق شان ایشانست میخواهم » .

نستعلیق اوایل قرن یازدهم ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و زر و شنگرف و

لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۰ س ۵/۱۰ × ۴/۵ ، ۹۴ گ ۵/۱۷ × ۸/۹ ، خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

۱۶۵

تذکره الشعراء

(۴۲۰۲)

تذکره عمومیست مشتمل بر مقدمه و هفت طبقه و خاتمه تألیف امیر دولت شاه بن علاء

الدوله بختی شاه غازی سمرقندی در ۸۹۲ هجری .

تذکره دولتشاه از تذکره های مشهورست و اشتباهات تاریخی بسیار در آن هست ، و تا کمون چندین بار در اروپا و هندوستان و ایران بطبع رسیده ، **همر** نیز آنرا بزبان انگلیسی ترجمه کرده و دروین بسال ۱۸۱۸ میلادی بطبع رسانیده و **سلیمان قهرمی** بترکی ترجمه کرده و **سفینه الشعر** نام نهاده و ترجمه او هم در اسلامبول بسال ۱۲۵۹ هجری چاپ شده است .

آغاز : «تحمیدی که شاهباز بلندپرواز اندیشه» .

انجام : «مصلحت آنست که این کتاب را بدعای پادشاه اسلام ختم سازیم» .

نستعلیق محمد مجاهد استرآبادی مورخ رمضان ۹۷۳ ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و زرو لا جور ، عناوین بشنگرف ، دارای یک سر لوح کوچک لچکی بزرو لا جور جلد تیماج ، شکی ، ۲۰ س ۱۵/۸ ، ۱۵۸ گ ۲۲/۷ ، ۱۴/۵ ، وقفی نایینی .

۱۶۶

تذکره الشعراء

(۸۳۵۳)

نستعلیق میرزا تشنه شیرازی مورخ ۱۲۵۵ هجری ، دارای یک سر لوح ظریف ، حاشیه دو صفحه اول گل و بوته زرین بطرح اسلیمی ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره جدول بتحریر و زرو شنگرف و لا جور ، عناوین بشنگرف ، جلد و غنی دورو ، روی جلد گل و بوته پرکار و استادانه ، پشت جلد یک شاخه گل زرین زمینه گلی ، ۱۸ س ۱۵/۸ ، ۲۰۸ گ ۲۵/۵ ، ۱۵/۵ ، وقفی سردار کل یار محمدخان افشاردر ۲۵ خرداد ۱۳۳۲ .

۱۶۷

تذکره الشعراء

(۷۴۹۳)

نستعلیق شرف الدین علی بن نظام الدین احمد شیفسکی - مورخ ۱۳ شوال ۱۰۱۱ هجری ، کاغذ نخودی ، جدول بشنگرف و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی مشکی ، ۱۸ س ۱۷/۲ × ۱۰/۵ ، ۱۷۸ گ ۲۵ × ۱۲ ، خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

۱۶۸

تذکرۃ الشعراء

(۴۲۰۳)

نستعلیق قرن یازدهم ، وقسمتی از اوراق نو نویس از اواخر قرن دوازدهم ، کاغذ الوان ، جلد تیماج بنفش ، ۱۵ س ۱۵ × ۷ ، ۲۹۷ گ ۲۴/۵ × ۱۴/۵ ، وقفی نایینی

۱۶۹

ترجمه احوال حضرت ختمی مرتبت

(۴۲۰۵)

کتابیست در احوال و اطوار و اخلاق پیغمبر اسلام (ص) و احوال خلفا در دو مجلد که واشینگتن اروینگ آمریکایی تألیف و طبع کرده و میرزا محمد ابراهیم شیرازی بسال ۱۲۷۵ ه. ق ، از انگلیسی بفارسی ترجمه نموده است .

نسخه ما جلد اول آنست و عبارت « ترجمه احوال حضرت ختمی مرتبت » عنوانیست که در کتابخانه بآن داده اند .

آغاز: « بسمله ، شکر می کنم خدای قادر یگانه را که در عهد دولت ناصر الدین شاه غازی .

انجام : « یعنی محمد پیغمبر ، ایام حیات و شریعت او » .

شکسته نستعلیق بقلم مترجم ، مورخ ۲۴ ربیع الثانی سنه ۱۲۷۵ هجری ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد چرمی زرد ، ۱۳ س ۱۴/۲ × ۱۰ ، ۱۹۴ گ ۲۳/۳ × ۱۸ ، وقفی نایینی .

۱۷۰

ترجمه تاریخ الحکماء

(۴۲۰۶)

ترجمه کتاب نزهة الارواح وروضة الافراح تألیف شمس الدین محمد بن محمود شهرزوری از دانشمندان قرن هفتم هجری است که مولانا مقصود علی تبریزی در هندوستان سال ۱۰۱۱ هجری بر حسب امر شاهزاده سلیم بن اکبر (= جهانگیر پادشاه ۱۰۱۴-۱۰۳۷ هـ) بفراسی نوشته (۱) ووی بنا بگفته ملا عبدالباقی نپاوندی «صوفی صافی نهاد وعاشق حقیقت نژاد بوده ، درطریق تحقیق و تذکیر و ترکیه نفس و کسب کمال و گوشه گیری و سیر و سلوک بی مثل و مانند بوده ، و اکثر متداولات را نیز بنظر امعان در آورده ، بر جمیع علوم فی الجمله استحضاری او را بهر سیده بود» همو مینویسد که مولانای مزبور نخست در دستگاه سپهسالار نامدار عبدالرحیم خانخانان منصب صدارت داشته ، و در لشکر کشی خانخانان به دکن و جنگ با سهیل حبشی سمت میر بخشگیری او را عهده دار بوده ، سپس از جانب جهانگیر پادشاه متکفل مهمات شرعیة ولایت گجرات شده ، و بر اثر شرارت نفس یکی از شریران روزگار ، کرش بمصادره و مؤاخذه انجامیده ، و ازان مهم معزول و در قلعه گوالیار محبوس گردیده و تا سال تألیف کتاب مآثر رحیمی (۱۰۲۵ هجری) چهار سال بوده که دران قلعه بسر میبرد (۲) .

۱ - ترجمه دیگری ازین کتاب بقلم مرحوم آقا ضیاء الدین دری اصفهانی متوفی ۱۲۷۵ ق ، شده است و بسال ۱۳۱۶ خورشیدی در طهران بطبع رسیده و جلد در یک مجلد است .

۲ - رک: مآثر رحیمی (ج ۳ ص ۵۹-۶۰)

آغاز : «بسمله ، ای حکیم علی الاطلاق ، ای دانای باستحقاق ، تا از خودی خود بر نیایم چگونه بلبل زبان را بحمد تو سراییم» .

انجام : «پروردگار را بچیزی بهتر از صبر ، و راضی ساخت او را چیزی همچو رضا» .

نستعلیق مورخ ۱۲۹۸ هـ . ق ، کاغذشکری فرنگی آهارمهره ، جلد تیماج عنابی ، ۱۶ س ، ۹/۳×۱۵ ، ۱۵۵ گ ۲/۲۲×۱۵ ، وقفی مرحوم حاج قائم مقام در بهمن ۱۳۱۶ ، (۱)

۱۷۱

ترجمه تاریخ و جغرافیای کرمان

(۴۱۰۸)

رساله مختصریست در تاریخ و جغرافیای کرمان تألیف میجر سکس امجی انگلیسی نخستین قونسول دولت انگلستان در کرمان و بلوچستان که سال ۱۳۱۲ هجری برابر با ۱۸۹۵ میلادی تألیف کرده و میرزا نصرالله خان نواب شیرازی مترجم قونسولگری در ۱۳۲۲ از انگلیسی بفارسی ترجمه نموده و بتصحیح افضل الملک کرمانی رسانیده است .

درین رساله بسیاری از نامهای ایرانی که در زبان انگلیسی تغییر شکل داده بوده در ترجمه فارسی بصورت اصلی خود درنیامده است .

آغاز : «ستایش خدایی را که کتاب آفرینش را تاریخ بینش ارباب دانش قرار داد» .

انجام : «الحمد لله رعیت آسوده ومملکت منظم است» .

نسخ محمد حسینی محرر، مورخ غره رجب ۱۲۲۳ کاغذ سفید فرنگی ، جلد
روغنی گل و بوته دار از نوع متوسط ، ۱۵ س ۷/۷ ، ۳۹ گ ۲۱/۷ ، وقفی
اشرف السلطنه در شعبان ۱۳۳۴ .

۱۷۲

ترجمه تاریخ الیمینی

(۴۲۰۹)

تاریخ الیمینی عربیست و ذکرش در (ص ۴۳) گذشت . و این ترجمه فارسی از
ابوالشرف ناصح بن ظفر بن سعد دمشقی گلبایگانی است در ۶۰۳ هجری و چاپ هم شده
است .

در باره این کتاب و مؤلف آن و سبک نگارش وی مرحوم بهار خراسانی شرحی
در جلد دوم کتاب سبک شناسی (ص ۳۸۶ - ۳۹۰) درج کرده است .
آغاز: «سزاوار تر چیزی که زبان گوینده بدان مشعوف باشد و عنان جوینده
بدان معطوف» .

انجام : «والسعادة العظمی وللرآی مزید العلو والرفعة» .

نستعلیق مورخ ۱۲۵۱ ه ، ق ، کاغذ فرنگی سر که بی آهار مهره ، جدول بتحریر
وزر و شنکرف ، جلد روغنی دورو از نوع متوسط . روی جلد گل و بوته و مرغ ، داخل
جلد گل و بوته زرین در نقش اسلیمی ، زمینه مشکی ۲۲ س ۲۲/۵ ، ۹۰ گ ۲۹/۷
۱۹/۳ ، وقفی نایینی .

۱۷۳

ترجمه تاریخ ینگی دنیا

(۴۲۱۰)

مترجم از خود نام نبرده و فقط نوشته است که : «این ترجمه رساله ایست که یکی

از افاضل بلاد روم موسوم به **علی چلبی** مشهور به **اخى زاده** در بیان کیفیت پیدا شدن
ینگى دنیا و چگونگی راه بردن مسافران دریا با نجا بلغت ترکی در قید تحریر کشیده
 و چنین تقریر نموده که .. الخ ،

آغاز :

«ای سپهر آفریده و انجم نه ملک مدرک تو نه مردم
 گشته از تو پدید هر دو جهان باز هر دو جهان بکار تو گم
 زهی قادر خلاق و حکیم علی الاطلاق که چار اضداد عناصر را بدو حرف کن»
انجام : «زروسیم مثل آب ازان سوراخ جاری می شود» .

شکسته نستعلیق اواخر جمادی الاولی ۱۲۲۸ هجری ، کاغذ سفید رنگی آهار
 مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه ای عطف و گوشه چرمی ۱۵/۷ × ۱۳/۵
 ، ۱۰۶ گ ۱۴ × ۲۱ ، وقفی حاج قائم مقام در بهمن ۱۳۱۶ .

۱۷۲

توزک تیموری

(۱۶۱۸)

کتایبست معروف که **ابوطالب حسینی تربتی** در سال ۱۰۴۷ نوشته به **شاه جهان**
 پادشاه تیموری هند « صاحبقران ثانی » تقدیم داشته و مدعی است که از ملفوظات
امیر تیمور که بترکی بوده ترجمه بفارسی کرده است ، ولی در مقدمه آخرین چاپ
 آن که از روی چاپ ۱۷۷۳ میلادی **اکسفورد** در ۱۳۴۲ شمسی بصورت افست انتشار
 یافته است . **استاد مجتبی مینوی** دیباچه ای نگاشته و بطلان این دعوی را ثابت و مدلل
 گردانیده اند .

آغاز : « بسمله ، مقالت اول ، فی تدبیرات و کنگاشها و کنگاش امور ملک گیری » .
انجام : « بیست و هشت اویماق که به تمغار سیده اند » .

شکسته نستعلیق خوش از قرن دوازدهم که بتشخیص بعضی صاحب نظران خط میرزا

حسن کرمانی استاد درویش عبدالمجید طالقانی است ولی این گفته را دلیلی نباید ، دارای يك سر لوح رطوبت دیده بزرولاجورد ، کاغذ سرکدیی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزروشنگرف وزنگار ولاجورد ، جلد تیماج مشکی ، برگ آخر نو نویس ۱۳ اس ۷/۱۰ × ۷/۴ ، ۷۲ گ، ۱۶/۳ × ۱۰ . وقفی عبدالباقی میرزادر مرداد ۱۳۳۷

۱۷۵

توزک تیموری

(۴۲۱۱)

ناقص الاخرست .

آغاز : مانند پیش .

انجام : «مأزون فرماینده الایک کرور یادو کرور» .

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه یی ، ۱۲ اس ۱۵/۵ × ۹ . ۹۱ گ ۲۱ × ۱۳ ، واقف نامعلوم .

۱۷۶

جامع مفیدی

(۶۶۲۳)

قسمت مختصری از آغاز مجلد سوم جامع مفیدی تألیف محمد مفید مستوفی بافق است ، تا پایان ترجمه میر ابوالولی که در نسخه چاپی مصحح آقای ایرج افشار ، جزء اول از جلد سوم (ص ۱ تا ۸۰ اس ۱۵) مندرجست .

آغاز :

«یارب به ثنای خود سخنسازم کن درگلشن حمد نغمه پردازم کن»

انجام : «دوازده روز بادراك شرف زیارت سلطان سربیر رسالت (ص)

سرافرازی حاصل فرمودند» .

نستعلیق عبدالعلی نعمه‌اللهی کرمانی . مورخ رمضان ۱۲۷۱ هجری ، کاغذ فرنگی
نخودی ، جدول بشنگرف و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۵ س
۹/۲ × ۱۳/۵ ، ۵۹ گ ۱۸ × ۱۰/۵ ، خریداری آستان قدس در خرداد ۱۳۳۳ .

۱۷۷

جَنَاتُ الْخُلُود

(۴۲۱۵)

مکرر شماره های ۴۰۹۸ و ۴۰۹۹ (۱)

تاریخ مجدول ومشهوریست تألیف **محمد رضا امامی** که بکرات ومرات چاپ
شده و ذکر آن بتفصیل در **الذریعه** (ج ۵ ص ۱۵۰ ، ۱۵۱) آمده است .
آغاز : « الحمد لله الحکیم المعبود ، المتفرد بالالزیه والابود » .
انجام : « از شفاعت ائمه علیهم السلام محروم خواهد بود » .

نسخ ونستعلیق هند مورخ ۱۲۷۰ هـ ، ق ، کاغذ نخودی متن وحاشیه ، مجدول و
مذهب ، تحریر بالوان مختلف ، جلد مقوایی ، دارای یک سر لوح بزرگ کشمیری
مختلف السطر ۵/۳۶ × ۲۶ ، ۳۵ گ ۴۵ × ۳۳/۴ ، وقفی محمد باقر صاحب هندی
در ۱۳۱۲ شمسی .

۱۷۸

جَنَاتُ الْخُلُود

(۴۲۱۶)

نسخ ونستعلیق بالوان مختلف ، کاتب هادی ورتوانی رودباری ، مورخ صفر
۱۲۶۱ ، کاغذ نخودی ، مجدول ومذهب ، جلد میشن یشمی دوره عنابی ویک لا ، مختلف السطر

۳۲ × ۲۱ ، ۳۵ گ ۸/۴۰ × ۲۸ وقفی حاجیه بی بی خانم در ۱۳۱۵ خورشیدی .

۱۷۹

چنات الخلود

(۴۲۱۷)

نسخ و نستعلیق بزروالوان مختلف ، کاغذ نخودی مجدول و مذهب ، بایک سر لوح مستطیلی بزرولا جورد و سفیداب و شنکرف ، جلد چ-رمی ضربی بایک ترنج، مختلف السطر ۵/۳۱ × ۲۱ ، ۳۵ گ ۵/۳۸ × ۲۵ ، وقفی نایینی .

۱۸۰

چنات الخلود

(۴۲۱۸)

نسخ خوش بالوان مختلف از محمد مقیم حافظ تبریزی مورخ ۱۱ رمضان ۱۱۲۷ هجری ، کاغذ شکری مجدول و مذهب ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ۲۹ × ۱۹/۳ ، ۳۶ گ ۳۲ × ۲۳ وقفی حاج عماد فهرستی در تیر ماه ۱۱۳۰ .

۱۸۱

چنات الخلود

(۹۱۵۰)

نسخ خوش از عبدالحسین بن ملازین العابدین : مورخ ۲۸ شعبان ۱۲۵۶ هجری تحریر بالوان مختلف ، کاغذ شکری فرنگی مجدول و مذهب ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ۷/۲۶ × ۱۶/۵ ، ۳۵ گ ۳۱ × ۲۱ ، وقفی غلامحسین همایونی در ذی قعدة ۱۳۸۰ .

۱۸۲

جنات الخلود

(۹۵۰۱)

نسخ و نستعلیق بالوان مختلف ، مورخ ۱۲۵۳ ، کاغذ نخودی مجدول ، جلد مقوایی عطف و گوشه چرمی ، مختلف السطر ، ۱۸ × ۲۹/۵ ، ۴۰ گ ۵/۳۴ × ۲۱/۷ ، وقفی عبدالکریم آهنگر در اسفند ماه ۱۳۴۱ (۱) .

۱۸۳

جنگ تاریخی

(۴۲۱۹)

جنگی است تاریخی بتازی و پارسی مشتمل بر احوال خلفا و شاهان و وزیران و حکیمان و دانشمندان و سوانح و وقایع مهمه و جغرافیای بلاد و بعضی فواید لغوی منقول از کتابهای نفائس الفنون ، تاریخ و صاف ، دستور الوزراء ، تاریخ مصر ، مروج الذهب رساله میر آصف قزوینی ، انجیل متی ، آثار البلاد قزوینی ، حیات القلوب ، روضة الصفا ، برهان قاطع ، معجم البلدان ، ماء السماء . تحاریب الزمان از علی بن مسکویه اصفهانی ، رساله تهلیلیه علامه دوانی ، کشاف زمخشری ، تاریخ گزیده ، شرح ابن

۱- درد نبال این نسخه رساله منظوم است ناقص الاخر موسوم به باغ فردوس در بحر متقارب سروده ملا احمد الهامی کرمانشاهی در ذکر واقعه کر بلا و چاب شده است .

آغاز :

بیانش روا و شناس ساز است

به یکتا جهان داد راست

انجام :

که دل در بر چرخ دون خون شود
زمین همچو گردون دگر گون شود
اصل این منظومه سه هزار بیت است و بنام حسام السلطنه والی کرمانشاه سروده شده و مقدار موجود هزار بیت است .

ابی الحدید ، تفسیر کبیر ، ملل و نحل شهرستانی ، شرح اشارات ، عمدة الطالب ، سلافة العصر ، شرایع ، حاشیه ملا صدرا بر الهیات شفا ، عالم آرای عباسی ، اکبر نامه ابوالفضل علامی ،

آغاز : « نبذی که از نفائس الفنون نقل شد ، باب دویم در ذکر ملوک فرس »

انجام : « ورنه آدم نبرد صرغه زشیطان رجیم »

نسخ و نستعلیق و شکسته نستعلیق ، جامع و کاتب علی بن محمد بن حسین العلی ابن محمد ، مورخ محرم الحرام سال ۱۱۸۰ هجری ، شش صفحه آخر نو نویسی ، کاغذ شکری آهارمهره . قسمتی از اوزاق و صالی شده ، عناوین بشنگرف ، در بعضی از صفحات که نا نویسی مانده بوده بعداً چیزهایی بخطوط مختلف نوشته شده ، جلد تیماج عنابی ، مختلف السطر ، ۱۹۷ گ ۸/۲۱ × ۴/۱۴ ، وقفی نایینی .

۱۸۸۴

جوامع الحکایات و لوا مع الروایات

(۷۱۷۳)

مکرر شماره ۴۰۹۷ (۱)

کتابیست مشهور تألیف سدیدالدین محمد عوفی بخاری صاحب تذکره لباب

الالباب که شرح حالش در مقدمه کتاب مزبور بقلم علامه فقیه میرزا محمد خان قزوینی مسطورست ، و تاکنون قسمتهایی از آن بطبع رسیده است .

آغاز : حمد و ثنا مبدعی را که از بدایع صباح وجود تا نهایت رواح عدم در

حد پادشاهی اوست »

انجام : سپهر سرکش امر ترا بفرمانست »

نستعلیق و نسخ امین الدین محمد و غیره ، مورخ پانزدهم جمادی الاخره سنه ۱۰۲۹

هجری ، قسمتی از کتاب نو نویس است از اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ سفید و کاغی ،
عناوین بشنگرف ، جلد تیماج عنابی ، مختلف السطر ، ۵۳۱ گ ۳۵ x ۲۳ وقفی نایینی

۱۸۵

جواهر المجالس

(۷۱۷۳)

مجموعه ایست در ذکر حالات ومقالات انبیاء و اولیاء تألیف سید علی بن محمد
رضا بن سید قاضی اسمعیل بن شاه عبدالغفار ، معروف به دانش علی مرید شاه
رکن الدین عشق از متصوفه و عرفای هند که از کتابهای : تفسیر حسینی ، قصص
الانبیاء ، تذکرة الاولیاء ، روضة الشهداء ، سفینه الاولیاء ، مناقب الاصفیاء ، معارج
النبوۃ و مدارج القوت ، شواهد النبوة ، نفحات الانس ، رشحات عین الحیوة ، مثنوی
مولانا ، بهارستان جامی ، وصلت نامه ، اخبار الاخیار ، اقتباس کرده و آنرا جواهر
المجالس نام نهاده است .

نسخه ما ناقص الاخرست و از فهرست اسامی صاحبان تراجم که در آغازست
نیز چند ورق افتاده ، از ترجمه ۸۸۱ تا ۹۲۸ هم سقط شده و تعداد تراجم برابر نسخه
موجود نهصد و سی و سه است .

آغاز : « بسمله ، حمد وافر و ثناء متکثر مر خالق را که بهار وجود انسانی
را بطراوت لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم بیاراست »

انجام موجود : « می بینم که ازان گنبد اشارتی میرسد که کجا »

تستعلیق قرن سیزدهم هند ، کاغذ فرنگی رنگارنگ ، عناوین بشنگرف و
سفیداب ، جدول بالاجورد و شنکرف ، جلد تیماج جگری ، مختلف السطر ۱۷ x ۹
۸۳۰ گ بعلاوه ۳۲ برگ فهرست اسامی ، ۸/۲۳ x ۱۳/۵ ، دارای یک سر لوح
کار کشمیر : زر و لاجورد و سفیداب و شنکرف و زنگار ، حاشیه دو صفحه اول گل و بوته

باسلوب اسلیمی ، مقداری از صفحات پارگی داشته ووصالی شده است . وقفی آقای محمود فرخ در فروردین ۱۳۲۸ .

۱۸۶

جهانگشای نادری

(۴۲۲۰)

تاریخ معروفیست شامل وقایع زمان نادرشاه افشار تألف میرزا مهدیخان استرآبادی و تاکنون هفت بار بطبع رسیده است .

آغاز : « بردا نایان رموز آگاهی و دقیقه یابان حکمت‌های الهی واضح است »

انجام : « سردر زیر پا دیده بی‌روان از عقب برادر خود روان شد » (۱)

نستعلیق مورخ ۱۴ صفر ۱۲۵۶ ، کاغذ سفید فرنگی و آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر واکلیل ، جلد چرمی شطرنجی ، ۲۱ س ، ۲۲ × ۵/۱۲ ، ۹۷ گ ۵/۳۰ × ۲۱ خریداری آستان قدس در مرداد ماه ۱۳۱۰

۱۸۷

جهانگشای نادری

(۶۶۰۴)

نستعلیق حاجی محمد بن مهدی چگینی سبزواری ، مورخ سومن یقعدۀ ۱۲۴۳ ، کاغذ ضخیم آبی فرنگی ، چهار برگ آغاز نسخه نو نویس ، جلد تیمساج مشکی ، عنوان شنکرف ، ۱۹ س ۲۴ × ۱۴ ، ۱۵۶ گ ۸/۳۴ × ۲۱ ، وقفی حاج ناظم دفتر شهابی در شهریور ۱۳۲۳ .

۱۸۸

جهانگشای نادری

(۴۲۲۱)

نستعلیق علیقلی بن وکیل آقای قلیچی ، مورخ ۲۷ رمضان ۱۲۷۵ . کاغذ
فرنگی شکری آهار مهره ، جدول بشنگرف ولاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد
چرمی قهوه‌پی ، ۱۵ س ۲۲/۳ × ۱۱/۲ ، ۱۵۱ گ ۲۹/۴ × ۱۹ ، وقفی آقای اوکتایی
در ۲۶ آذرماه ۱۳۱۱

۱۸۹

جهانگشای نادری

(۷۰۰۳)

قسمتی از کتابست و برابر چاپ انجمن آثار ملی صدوسی و دو صفحه از اول آن
افتاده است .

آغاز موجود : « طابع غیور سپاه منصور را ببرد داشتن آن وقت سه روزدمأمور ساختند »
نستعلیق تحریری مورخ ۲۱ ربیع الثانی ۱۲۷۲ ، کاغذ شکری فرنگی آهار
مهره ، جلد پارچه‌پی ، مختلف السطر ۱۴ × ۸ ، ۱۳۴ گ ۱۸/۵ × ۱۱/۵ وقفی
دره السلطنه ملکزاده کوثر در آبان ۱۳۲۶

۱۹۰

چهار فصل

(۴۲۴۴)

سفر نامه میرزا عبدالفتاح مرمرودی است که در سال ۱۲۵۴ هجری از جانب
محمد شاه قاجار بسمت نیابت حسین خان آجودان باشی سفیر دولت ایران بکشورهای

عثمانی و اطیش و فرانسه و انگلیس رفته بوده . مشتمل بر مقدمه و چهار فصل و خاتمه بشرح ذیل :

مقدمه در بیان اوضاع منازل عرض راه از تبریز الی سرحدات مملکت روم .

فصل اول در بیان وقایع و اوضاع ممالک عثمانی مشتمل بر سه باب :

باب اول در بیان اوضاع منازل عرض راه از سرحد دولت علیه ایران تا اسکله شهر طرابوزان .

باب دوم در بیان اوضاع قرادنکیز .

باب سوم در بیان اوضاع دارالخلافه اسلامبول .

فصل دوم در بیان اوضاع آق نیکز و درت روم ایلی و دولت روما و بعضی از

جزایر واقعه در میان بحر مزبور و دولت نمسا و غیره و آن مشتملست بر پنج باب :

باب اول در بیان اوضاع بعضی از ولایات واقعه در میان بحرو اوضاع دولت روم

ایلی .

باب دوم در بیان اوضاع دولت روما .

باب سوم در بیان اوضاع ترنسیه و بعضی از ممالک دولت نمسا تا دار السلطنه وینه .

باب چهارم در بیان اوضاع شهر وینه و وقایع اتفاقیه .

باب پنجم در بیان اوضاع دول واقعه در عرض راه تا سرحد دولت فرانسه .

فصل سوم در بیان اوضاع دولت فرانسه .

فصل چهارم در بیان اوضاع ولایت انگریز .

خاتمه در کیفیت اوضاع ولایات ربع مسکون و حقیقت احوال کل عالم ترجمه

و تلخیص مسیو جبرئیل عیسوی ترجمان اول سفارت ایران از زبان فرانسه .

آغاز: «خداوندی را بنده ایم و کردگاری را پرستنده که دارنده جهانست و داننده

نهان .

انجام: «اتازنی ولایت علی حده میباشد و مطلقا بولایت برزیل دخلی ندارد»

نستعلیق تحریری خوش ، با قلم خوردگیها و تصحیحات و اضافاتی که علی الظاهر از خود مؤلف است ، کاغذ سفیدفرنگی ، جلد تیماج ماشی ، ۱۸ س ۵/۱۴ × ۷ ، ۹۸ گ ۲۱ × ۵/۱۳ ، وقتی نایینی .

۱۹۱

چهل و شش حکایت

یا

جامع الحکایات

(۴۲۶۷)

مجموعه بزرگ و نفیسی است از افسانه‌های عامیانه مشهور و غیر مشهور که متأسفانه آغاز و انجام آن افتاده است . و بهمین جهت نام اصلی کتاب معلوم نیست و مؤلف که در هیچ‌جای آن از خود نام نبرده است شناخته نمیشود .
نثر کتاب ساده و روان و آمیخته بنظم فارسیست .
منظومات غالباً از فردوسی و نظامی و سعدی و حافظ است ، و مؤلف از معاصران خود نیز ابیاتی نقل کرده ، ولی نام هیچ‌شاعری را بقلم نیاورده است .
در میان اشعار عصری که صاحبان بعضی از آنها رامی‌شناسم و از شعرای ایرانی هستند که به هندوستان مهاجرت کرده‌اند ، بیت ذیل بر حسب عصر و زمان مؤخر از همه است :
«دلم‌پرست ز خون بر لبم وزن انگشت که همچو شیشه می‌گریه در گلو دارم»
و این بیت بضبط امین‌احمد رازی در تذکره هفت‌اقلیم که بسال ۱۰۰۲ هجری تألیف آن پایان یافته است از بوعلی اسیری پسر صحنیقی ذوالقدر شیرازی است که بنا بر گفته تقی‌الدین اوحدی مؤلف تذکره عرفات العاشقین (مؤلفه ۱۰۲۲-۱۰۲۴ هـ) در اوایل قرن یازدهم هجری در هندوستان بسر می‌برده و هرگز بی‌هنگام وی در آغاز جوانی پدرپیش را از پای در آورده است .

ازینرو و بقرینه دوسه افسانه هندی که درین کتابست میتوان احتمال داد که

مجموعه مزبور در اوایل قرن یازدهم هجری بدست یکی از ایرانیان مهاجر و شاید بدرخواست جلال الدین محمد اکبر شاه (۹۶۳-۱۰۱۴ هـ) در هندوستان تألیف یافته باشد چه وی را بشنیدن اینگونه داستانها رغبتی وافر بود و قصه پردازان نزد او منزلتی داشتند. از ابوالفضل علامی منقولست (۱) که بدستور اکبر شاه داستان امیر حمزه را استادان نامدار خط و تصویر و تذهیب بمدت چند سال بامخارجی سنگین در چند مجلد چنان ساخته و پرداخته بودند که نظیر آن در عالم هنر بوجود نیامده بود ، و دران کتاب يك صفحه خط بود و يك صفحه تصویر ، و جمعاً دارای هزار و چهارصد مجلس بود (۲) مؤلف در آغاز بعضی از داستانها مینویسد : «در جامع الحکایات چنین روایت کرده اند» ولی این عبارت ناظر به جوامع الحکایات و لوامع الروایات تألیف سدیدالدین محمد عوفی بخاری نیست . و هیچ حکایتی از ان کتاب نقل نشده است ، و شاید غرض از جامع الحکایات همین کتاب مورد بحث ما باشد . والله اعلم . بعضی از داستانها چندان مفصل است که جادارد خود کتابی جداگانه باشد ، بخصوص که در ضمن آنها داستانهای فرعی دیگر نیز آمده است . بعد از هر حکایت نخست فواید آن ذکر شده ، آنگاه بعبارت ذیل یا با اندک اختلافی نظیر آن پایان می پذیرد :

«صد هزار آفرین خدای بر نویسنده و خواننده و شنونده و مؤلف و صاحب کتاب باد ، و بران مؤمن و موحدی که بگوید آمین یا رب العالمین» .
یا : «صد هزار آفرین رب العالمین و درود سید المرسلین .. الخ»
رویه مرفته مجموعه بسیار نفیس و با ارزشی است . و بلحاظ اهمیتی که دارد

۱- رك: آیین اکبری (ج ۱ ص ۷۸)

۲- بدستور ناصرالدین شاه قاجار نیز كتاب هزار و يكشبه بهمين ترتيب تنظيم يافت ، و نسخه آن كه شامل چندین مجلد است در كتابخانه سلطنتی ایران موجود و محفوظ است.

فهرست چهل و شش حکایت اصلی آن زیلاً مذکور می‌گردد :

حکایت اول در قصه شاهزاده ملک محمد پسر پادشاه چین و عاشق شدنش بر گلعذار دختر شاه پریان و احوالات ایشان . (ص ۱ - ۱۴)

حکایت دوم در قصه شهریار با دختر عم و بیان آنچه بر سر ایشان گذشت .

(ص ۱۴ - ۲۸)

حکایت سوم در قصه عظیم بصری با دختر داود یهودی . و بیان حالاتی چند که در میان ایشان گذشت در دار الخلافه بغداد ، (ص ۲۸ - ۴۶)

حکایت چهارم در قصه فرخ جواهری بسا فرخنده بانو دختر پادشاه دیلمان و احوالات ایشان ، (ص ۴۷ - ۵۴)

حکایت پنجم در قصه شاهزاده قاسم پسر اقباس شاه پادشاه ختا و عاشق شدن بر صورت گوهر بانو دختر پادشاه یمن و شرح احوال او (۱) (ص ۵۴ - ۶۹)

حکایت ششم در قصه درویش ادهم بامشک افروز دختر پادشاه فارس و شرح احوال ایشان ، (ص ۶۹ - ۷۶)

حکایت هفتم در قصه شیخ محمود پسر شیخ علاءالدوله سمنانی و شرح احوال او . (ص ۷۶ - ۹۱)

حکایت هشتم در قصه مسعود پسر خواجه سعید و رفتن او بشهر بنفش پوشان و داخل شدن بحمام و آنچه بر سر او گذشت ، (۲) (ص ۹۱ - ۹۷)

حکایت نهم در قصه جوان طالب علم و کنیزکی که بروی عاشق بود و احوال ایشان ، (ص ۹۸ - ۱۰۰)

حکایت دهم در قصه شاهزاده هرمز پسر قیصر روم و عاشق شدن بر جمال گل

دختر پادشاہ خوزستان و شرح احوال ایشان از گفتہ شیخ عطار علیہ الرحمۃ والغفران ،
(ص ۱۰۱ - ۱۵۴)

حکایت یازدہم در قصہ شہزادہ بہرام پسر پادشاہ روم و عاشق شدن بر صورت
گلندام دختر فغفور چین و رفتن بہرام بہ چین و شکست دادن بہزاد بلغاری را و بدست
در آوردن گلندام و بشہر خود آمدن (۱) ، (ص ۱۵۴ - ۱۸۳)

حکایت دوازہم در قصہ ابوالعالی کرمانی و مختار پسر او و آنچه بر سر ایشان
گذشت ، (ص ۱۸۳ - ۱۹۴)

حکایت سیزدہم در قصہ شیرزاد و شمسہ بانو و کامل وزیر و شیرزین قبا و احوالات
ایشان (ص ۱۹۴ - ۲۱۲)

حکایت چہار دہم در قصہ شہزادہ مہر پسر پادشاہ مشرق و عاشق شدن بر ماہ
دختر ہلال شاہ مغربی و احوالات ایشان ، (ص ۲۱۲ - ۲۵۰)

حکایت پانزدہم در قصہ سلیم جوہری با حجاج بن یوسف ملعون و سر گذشت
گفتن بجهت حجاج (۲) (ص ۲۵۱ - ۲۷۶)

حکایت شانزدہم در قصہ حبیب عطار ساحر و طسلمات او . (ص ۲۷۶ - ۲۸۹)

حکایت ہفدہم در قصہ پسر خواجہ سعید ملک محمد نام و قحطی شدن در مصر و
فروختن پدر او را بدختر شاہ مصر ، (ص ۲۸۹ - ۳۲۵)

حکایت ہجدهم در قصہ جہان افروز دختر پادشاہ چین و عاشق شدن بہ ملک
حسین پسر خواجہ منصور و احوالات ایشان ، (ص ۳۲۵ - ۳۶۳)

حکایت نوزدہم در قصہ عاشق شدن پادشاہ زادہ و باغبان بچہ بردختر زاہد
و احوالات ایشان ، (ص ۳۶۳ - ۳۷۰)

۱- درین داستان از بہرامنامہ نظامی شعر زیادی آورده است .

۲- این داستان نیز در مجموعہ حکایات شمارہ (۴۲۷۳) بنام مسطورست
باترجمہ تحت اللفظی فارسی .

حکایت بیستم در قصه پسر پادشاه کرمان و اراده سفر کردن و رخصت گرفتن از پدر و رفتن بشهر بغداد و بچاه انداختن جهود طباح او را و حصر یافتن ملکزاده و بردن جهود طباح را بخدمت خلیفه بغداد و رسوا شدن جهود و بیرون آوردن خلیفه شاهزاده را از چاه و احوالات او ، (ص ۳۷۰-۳۷۳)

حکایت بیست و یکم در قصه خورپیروز و فرخ روز پسران دهقان و دشمنی کردن جماعتی با ایشان و کشتن خورپیروز یکی از ایشان را و در عوض کشتن ایشان فرخ روز را و رسیدن خورپیروز از شجاعت پیادشاهی و مقهور ساختن دشمنان را . (ص ۳۷۳، ۳۸۴)

حکایت بیست و دویم در قصه تمیم بن حبیب الداری انصاری و عجبایاتی که بر سر او گذشت و احوالات او ، (ص ۳۸۴-۴۲۰)

حکایت بیست و سیم در قصه شاهزاده نیاز پسر شاه قباد و عاشق شدن بر صورت ناز دختر پادشاه فتنه و احوالات ایشان ، (ص ۴۲۱-۴۶۰)

حکایت بیست و چهارم در قصه حامد پسر خالد جوهری که بعد از فوت پدر اسراف نمود و مالهارا ضایع ساخت و مشقت و ریاضت بسیار کشید و آخر الامر بمراد رسید ، (ص ۴۶۰-۵۲۹)

حکایت بیست و پنجم در قصه دزد و قاضی بغداد و مباحثه کردن دزد با قاضی و احوالات ایشان ، (ص ۵۲۹-۵۴۰)

حکایت بیست و ششم در قصه مرد لشکری وزن صالحه او و رفتن مرد لشکری بخدمت ملکزاده وزن دسته گل باو دادن و آمدن لشکری بخدمت ملکزاده و آزمودن ملکزاده آن زن را ، (ص ۵۴۰-۵۴۷)

حکایت بیست و هفتم در قصه امیرزاده بی که از برادر خود که پادشاه شده بود قهر نمود و خریدن فال نیکو در راه و رفتن و پادشاه شدن و احوالات او ، (ص ۵۴۷-۵۵۲)

حکایت بیست و هشتم در قصه احمد و شاهزاده محمود و جوان مرد گردان و رفتن ایشان بشهر قسطنطنیه و عاشق شدن شاهزاده بمنیچه بانو دختر پادشاه قسطنطنیه و رسیدن

شاهزادہ بوصال آن ماہروی و احوالات ایشان ،
حکایت بیست و نہم درقصہ بختیار و دہوزیروفرخ سوار و دشمنی کردن وزیران
 بشاهزادہ و بمراد رسیدن آن عالیقدر و احوالات ایشان ، متضمن دہ حکایت ،

(ص ۵۶۷ - ۶۰۶)

حکایت سی ام درقصہ پادشاہ مصر و آوازہ ہزارگیسو شنیدن و رفتن وزیر و ہزارگیسو
 را آوردن و عاشق شدن آزاد بخت بہ ہزارگیسو و باتفاق ہزارگیسو از پدر گریختن و
 احوالات ایشان ،

(ص ۶۰۶ - ۶۴۳)

حکایت سی و یکم درقصہ مہر و وفا و عشقبازی ایشان بایکدیگر و جدا شدن از
 ہم و بعد از مشقت بسیار بہم رسیدن و احوالات ایشان ، (ص ۶۴۳ - ۶۵۷) .

حکایت سی و دوم درقصہ ابوالفوارس ملاح و درچاہ گذاشتن خواجہ بازرگان
 اورا و بیرون آمدن ابوالفوارس و انتقام کشیدن از خواجہ و احوالات ایشان ،

(ص ۶۵۷ - ۶۶۷)

حکایت سی و سیم درقصہ پسر پادشاہ مشرق و دختر پادشاہ مغرب کہ حق سبحانہ و
 تعالیٰ تقدیر کردہ بود کہ ایشان بیکدیگر برسند ، و سیمرخ خواست کہ آن قضا را
 بگرداند و در خدمت حضرت سلیمان پیغمبر علیہ السلام ادعا کردہ نتوانست و شرمندہ شد
 و از خجالت بکوی قاف گریخت ،

(ص ۶۶۷ - ۶۸۷)

حکایت سی و چہارم درقصہ پادشاہ زادہ ایران و در خواب دیدن او دختر پادشاہ
 روم را و عاشق شدن شاہزادہ بر جمال آن پری پیکرو بطلب آن دختر شہر بشہر رفتن و اورا
 بدست در آوردن و بمراد رسیدن و احوالات ایشان ،

(ص ۶۸۷ - ۷۱۶)

حکایت سی و پنجم درقصہ خواجہ تاجر و پسر وزیر و برہمن و طوطی و نجار و
 احوالات ایشان ،

(ص ۷۱۶ - ۷۲۰)

حکایت سی و ششم درقصہ بازرگان احمق وزن مکارہ او کہ در ولایت نیشابور

واقع شدہ بودہ است و احوالات ایشان ،

(ص ۷۲۰ - ۷۲۶)

حکایت سی و هفتم در قصه خواجه فرعی و پارسایی کردن زن خواجه مسعود و احوالات ایشان ، (ص ۷۲۶ - ۱۷۳)

حکایت سی و هشتم در قصه رای کامرود و معالجت طوطی و مثل آوردن و احوالات ایشان ، (ص ۷۳۱ - ۷۳۹)

حکایت سی و نهم در قصه پسر پادشاه وزن او و گریختن آن زن و پشیمان شدن و برگردیدن و خود را دیوانه و نمودن و احوال او ، (ص ۷۳۹ - ۷۴۵)

حکایت چهل و یکم در قصه زرگرو نجار و مصاحبت ایشان با یکدیگر و آشنایی چند ساله را بر طرف کردن زرگرو مکر نمودن نجار و احوالات ایشان . (ص ۷۴۵ - ۷۵۱)

حکایت چهل و یکم در قصه ملکزاده بنی اسرائیلی و فرستادن پدر او را به تجارت و احوالات او . (ص ۷۵۱ - ۷۵۳)

حکایت چهل و دویم در قصه موش و گربه و گرفتن گربه موش را و مکر کردن موش مرگربه را و خود را ازدست اورهانیدن و احوالات ایشان . (ص ۷۵۳ - ۷۶۱)

حکایت چهل و سییم در قصه دله مختار دختر خواجه جعفر بغدادی و مکر کردن او با مردم بغداد و عیارهای آن مکاره و شرح احوالات او . متضمن دوازده داستان دیگر . (ص ۷۶۱ - ۸۰۰)

حکایت چهل و چهارم در قصه فیروز بخت پسر ملک نوادر پادشاه قسطنطنیه و عاشق شدن او بر سمن ترک دختر پادشاه ختای و احوالات ایشان . (ص ۸۰۰ - ۸۳۲)

حکایت چهل و پنجم در قصه ملک نوبهار شاه پسر ملک نوروز شاه هرات و پسر برزیگرو و احوالات ایشان . (ص ۸۳۲ - ۸۵۲)

حکایت چهل و ششم در قصه پسر پادشاه هند کردیس شاه و تعلیم نمودن حکیم سندباد آن نیکو خصال را و مصالحت در خواهوشی او دیدن در نزد پدر و تحریک کردن کنیزک در کشتن شاهزاده در خدمت پادشاه و تمثیل آوردن هفت وزیر و او را از کشتن رها نیدن و بحرف در آمدن شاهزاده بعد از هفت روز و سیاست کردن کنیزک را و احوالات

ایشان ، متضمن بیست و شش داستان .
آغاز موجود : «او که با او بودند بهر که رسیده اسبی دیدند گرفته سوار شدند»
انجام : «دیگری گفت بیایش خللی باید رسانید تا در کوی هوای دل» .
 نستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ شکری فرنگی و آهارمهره ، عناوین بشنگرف ،
 جلد تیماج مشکى ، ۲۳ س ۵/۱۱ ، ۴۵۸ گ ۳۰/۴ ، وقفی نایینی .

۱۹۲

حبيب السیر فی اخبار افراد البشر

(۶۶۲۲)

تاریخ بسیار مشهور و رایجی است تألیف غیاث الدین بن هماد الدین الحسینی مدعو به خوانده میر در گذشته بسال ۹۴۱ هجری که بنام خواجه کریم الدین حبیب الله ساوجی وزیر دورمیش خان (در ۹۲۸-۹۳۲ هجری) تسمیه کرده و مشتمل است بر سه مجلد و هر مجلد در چهار جزو . و تا کنون چندین چاپ خورده است .
 نسخه ما جلد دوم این کتابست تا واسط جزو چهارم و ناقص الاول است .
آغاز موجود :

..... لطف وطن

درین باغ چون سرفرازی کنم بآقبال تو نغمه سازی کنم

انجام : « که شخصی شیر آ نهارا هر ساله به سی هزار دینار اجاره کرده بود» (۱)

نستعلیق او اخر قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ،
 جلد چرمی ، ۱۸ س ۲۰/۱۲ ، ۲۰۶ گ ۳۱/۲۱ ، خریداری آستان قدس در
 خرداد ۱۳۲۳ .

۱۹۳

خلاصه الحیوة (۱)

(۴۲۲۷)

کتاب سودمند است در تحقیق احوال و خلاصه اقوال و افعال حکماء تألیف
احمد بن نصر الله تتوی که بدستور حکیم ابوالفتح بن عبدالرزاق غیلانی که
از ارکان مهم دولت جلال الدین محمد اکبر پادشاه بوده است نوشته و مرتب بریک
فاتحه و دو مقصد و یک خاتمه کرده که بدین شرح است :

فاتحه مشتمل است بر چند فتح :

فتح اول - در بیان آنکه از ابتدای آفرینش عالم تا خلق آدم و از خلق آدم تا
ظهور خاتم علیهما السلام چند گذشته .

فتح دوم - در ذکر تقسیمی که ضابط اصول جمیع مذاهب بنی آدم تواند بود
و بیان تعداد طرقی که سالکان مسالك شرایع و مالکان ممالك اسرار حقایق بران
رفته اند .

فتح سوم - در تعریف حکمت و تقسیم آن اصولاً و فروعاً و شبهه‌یی از وصف
حکمت و جلالت شأن حکما .

فتح چهارم - در بیان اقوالی که در پیدا شدن صناعت طب در کتب قدما
مسطور است .

فتح پنجم - در ذکر حدود ولایت یونان و بیان آنچه در نسب یونانیان گفته اند .

مقصد اول - مشتمل است بر ذکر حکمایی که قبل از ظهور انوار ملت محمدی

۱- چنین است در نسخه ما، ولی در فهرست مشکوة (ج ۳ بخش ۴ ص ۲۴۴)

ذیل تاریخ الفی نام ابن کتاب خلاصه الحیوان فی تاریخ احوال الحکماء الاعیان نوشته
شده است .

علیه وآله شرایف التسلیمات بودند .

مقصد ثانی - در ذکر حکمائی که در زمان اسلام بودند ، خواه بحلیه اسلام و ایمان محلی شده و خواه بر یکی از ادیان سابقه باشند .

خاتمه - در تعداد مذاهب ملّیین .

و ترجمه هریکی از حکما را بایراد کلمه‌یی چند که خلاصه نتایج افکار ایشان تواند بود و مرتبه هریکی از آن سخنان معلوم توان نمود ختم کرده است .
متأسفانه کتاب **خلاصه الحیوة** تا پایان ترجمه **فیثاغورس** بیشتر نوشته نشده و بعلت شهادت مؤلف آن ناتمام مانده است .

ملا احمد بن قاضی نصر الله تتوی سندی مردی حکیم و ادیب و طیب و مورخ بود . پدرش منصب قضای آتله و ریاست سند و مذهب **حنفی** داشت . ولی وی بمذهب **حقّه اثنا عشریه** گرویده از مؤمنان فدائی و شیعیان تهرائی گردیده بود ، و کیفیت این توفیق را **قاضی نور الله شوشتری** بنحوی که از زبان خود وی شنیده بوده در **مجالس المؤمنین** ذیل ترجمه او که آخر مجلس پنجم واقع شده است درج کرده . **ملا عبد القادر بد اوئی** در جلد سوم **منتخب التواریخ** (ص ۱۶۸-۱۶۹) از فرط تعصبی که در تنسن داشته در حق این مرد بزرگ سخنان ناروا گفته ، و **ابوالفضل علامی** که از وسعت مشرب پایش بهیچ جا بند نبوده در **اکبر نامه** ذیل وقایع سال ۹۹۶ هجری (ج ۳ ص ۵۲۷) واقعه زخم خوردن و جان سپردن **ملا احمد** را چنین مینویسد : «واز سوانح . بیاسا رسیدن **میرزا فولاد پور خداداد برلاس** است ، از آنجا که «کشور خدا» برقرار صلح کل جهانبانی کند ، هر گروهی قرارداد خویش را بی اندیشه بسراید ، و هریکی بآیین خویش ایزد پرستی نماید ، و ازین رو **ملا احمد تتوی** که در رسمی دانش فراوان رنج برده بود ، و در **امامی روش** استوار پا و زبان دراز داشت ، پیوسته گفتگوی سنی و شیعه برگزار دی ، و از فرومایگی ! گزارش را به بی هنجاری

رسانیدی (۱) آن جوان شوریدہ مغز در تسنن بدان نمط راہ بی آزر می سپردی ، از شورش برنایی و مستی مردانگی جان شکری اورا فرایش گرفت ، شب بیست و یکم دیماہ آن تباہ اندیش بایکی از ہمسران بتاریک کوچہ یی در کمین نشست ، و یکی را بعنوان چاوشان شاہی بطلب اوروانہ گردانید ، درمیان راہ قابوطلبان بدسگال او را بشمشیر گرفتند ، دست او از میان ساعد قلم شد ، و از فراز زین بر زمین افتاد ، دلیران تباہکار جدایی سرانندیشیدہ پی گم کنان بدپیغولہ یی درآمدند ، اودست برداشتہ باچنین زخم کاری خود را بخانہ حکیم حسن انداخت ، **خواجہ ملک علی عس** بشروہش وجستجوی سخت ، آن دو خودسر غنودہ رای را بدست آورد ، اگرچہ بنیروی یا بندگی برخی نشانہای خون و جز آن حال پیدایی داشت ، لیکن چون بیمارگاہ آورد براستی نیامدند ، و ہرچند آلائش شمشیر و جامد گویای درست گزار بود نمی گرویدند ، **خانخانان و آصفخان و خداوندخان و راقم اقبالنامہ** (= ابو الفضل علامی) رافرستادند کہ از آن روندہ ملک نیستی پرسش نمایند ، چون لختی آگہی داشت درددل واگفت و سرگذشت را بازگزارد ، شاہنشاہ دادگر آندو بدگوہر را از بند ہستی رهایی داد ، و بپای فیل بستہ تمام شہر گردانیدند ، ہرچند سران دولت [کہ سنی بودند] در رہایی تکادو نمودند سودمند نیامد ، و سرمایہ رهنمونی بسیاری بیراہہ روگشت ، و آویزش سنی و شیعہ فرو نشست ، و در ہمان نزدیکی **ملا احمد** نیز از آن گزند جانکاہ رخت ہستی بر بست « و در حظیرہ میرزا حبیب اللہ واقع در لاہور مدفون گردید .

۱- ملا احمد در گفتن حرف حق از ہیچ کس پروایی نداشت ، چنانکہ در تاریخ الفی کہ قسمت اعظم آنرا وی بدستور جلال الدین محمد اکبر شاہ تألیف کردہ بود ، قصہ خلافت عثمان و بواعث و اسباب کشتہ شدن اورا در دست اصحاب با طناب نوشتہ بود ، روزی پادشاہ باو گفت ملا احمد این قصہ کشتہ شدن عثمان را چرا دور دراز نوشتہ یی؟ وی در آن مجلس کہ مشحون بہ امرا و اکابر اہل سنت بود گفت کہ قصہ کشتہ شدن عثمان ، روضہ لشہدای اہل سنت است بکہمتر ازین اکنفا نمیتوان کرد ، و شاہ تبسم کردہ اورا تحسین فرمود « رک: مجالس المؤمنین ص ۲۵۵ »

ملا احمد تنوی تاجست و دوسالگی در زادگاه خویش تنه بسر برد ، و همینکه از تحصیل مقدمات علمیه فارغ گردید ، سفر اختیار کرد و نخست بقیض زیارت مشهد مقدس رضوی (ع) رسید ، و در خدمت علمای امامیه و بالاخص مولانا فضل قاینی از علم کلام و حدیث و فقه امامیه و فنون ریاضی بهره مند گردید ، و از آنجا بجانب یزد و شیراز رفته بخدمت ملا کمال الدین طبیب و ملا میرزا جان شیرازی و دیگران کلیات قانون و شرح تجرید و حواشی آنرا گذرانید ، و از آنجا به قزوین رفته مورد الطاف شاه طهماسب صفوی گردید ، و بعد عازم زیارت مشاهد مشرق و مشتهات عالیة عراق و حرمین شریفین و بیت المقدس شد ، و درین سفر بخدمت بسیاری از علما و فضلا رسید و از راه دریا بصوب دکن عزیمت کرد ، و در سالکندة مشمول مرحام سلطان عبدالله قطبشاه واقع شد ، و پس از مدتی به فتحپور رفت ، و در درگاه جلال الدین محمد اکبر پادشاه تقرب یافت ، و تاریخ الفی را که شامل احوال هزار سال از وفات پیغمبر اسلام بعد بود تألیف کرد ، و تدرسنه ۹۹۶ بکیفیتی که سبق ذکر یافت بشهادت رسید (۱) .

تألیفات دیگرش عبارتست از تریاق فاروق مشتمل بر تحقیق مبحث مزاج و بسیاری از مطالب طبی و ریاضی ، و رساله یی در اخلاق ، و رساله یی در اسرار حروف و رموز اعداد ، و همین کتاب مورد بحث یعنی خلاصة الحیوة کدر حین تألیف آن کشته شد و پایان نرسید .

آغاز : « بسمله ، فتح کلام خیر انجام بنام حکیمی سزد که جمیع ذرات وجود بحمد او ناطق »

۱- نسخهی از تاریخ الفی در دو مجلد بشماره های (۴۰۷۹ و ۴۰۷۸) درین کتابخانه موجودست و در جلد سوم فهرست ما (ص ۷۴-۷۵) معرفی شده است . در فهرست مذکور تألیف تمام تاریخ الفی از آغاز تا انجام از احمد تنوی دانسته شده است ، ولی نه چنین است ، و برای اطلاع از کیفیت تألیف تاریخ الفی و نویسندگان اجزاء مختلف ن رجوع شود . به فهرست مشکوة (ج ۳ بخش ۴ ص ۲۴۴) یا منتخب التواریخ بدائنی .

انجام : بعد از اداء وظائف ضیافت فیثاغورس را
 نسخ اواخر قرن دوازدهم هجری ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد چرمی قهوه‌ای ،
 ۱۱ × ۶ ، ۲۴۸ گ ۴/۱۶ × ۱۰ ، وقفی نایینی ، (۴۲۲۷) .

۱۹۴

خلاصه السیر

(۴۲۲۸)

مقصد سوم از مطلب چهارم خلاصه السیرست در تاریخ شاه صفی صفوی
 (= ۱۰۳۸-۱۰۵۲ هـ) شامل کلیه وقایع و سوانحی که در ایام دولت این پادشاه بترتیب
 سنوات روی داده است ، از درگذشت شاه عباس اول تا جلوس شاه عباس ثانی تألیف
 محمد معصوم بن خواجگی اصفهانی که در زمان شاه عباس اول و شاه صفی مشرف
 اصطبل شاهی بوده و در اواخر بوزارت قراباغ منصوب گردیده و بهمین جهت در پایان
 کتاب خود فصلی در اوصاف گنججه و احوال مرتضی قلیخان زیاد اوغلی بیگلربیگی
 قراباغ و گنججه و خاندان وی بعد از ذکر احوال خود افزوده ، و بایک خاتمه در چگونگی
 این تألیف که شروع آن در سال ۱۰۴۷ بوده بکار خود پایان داده است .

مؤلف در مقدمه و خاتمه مینویسد که نخست در قصد تألیف تاریخ عمومی بوده و
 بدین منظور از مبدأ آفرینش تا مقدمه جلوس امیر تیمور گورکان را نوشته بوده و بعداً
 که شاه صفی مستحضر گردیده او را از ادامه اینکار باز داشته ، بذکر سوانح و وقایع
 دوران سلطنت خود وادار کرده است ، ولی چنانکه از عنوان کتاب و گزارش واقعه ناگزیر
 شاه عباس اول برمی آید ، مقصد اول و دوم از مطلب چهارم کتاب خلاصه السیر در تاریخ
 صفویه بوده (از بدو تأسیس تا درگذشت شاه عباس اول) و مؤلف در همین مقام گوید :
 «شرح احوال بتفاوت در جاتهم قبل ازین در مقصد دوم ذکر یافته» و بهر حال اگر هم
 این کتاب در اصل شامل چهار مطلب و هر مطلب دارای چند مقصد بوده است ، چندان

مهم نیست . و آنچه مهم و درخور اعتنا و قابل اهمیت است ، همین مقصد سوم است که کلیه وقایع مذکور در آن را مؤلف که سفرأ و حضراً ملازم رکاب شاه صفی بوده و برای العین دیده است ، بقلم آورده و تاریخی بس ارجمند از خود بیادگار گذارده است . میرزا محمد طاهر نصرآبادی در ترجمه احوال میرزا معصوم (ص ۷۷)

مینویسد :

«... در زمان شاه گردون جاه شاه صفی مشرف اصطبل بود ، و نهایت قرب داشت در نظم و شرطبعش کمال قدرت داشت ، چنانچه حسب الامر بتألیف تاریخی هشتمل بر وقایع ایام پادشاه مأمور شد ، بعد از اشراف اصطبل وزیر قرا باغ شده در آنجا فوت شد»

آغاز : «بسمله ، مقصد سیم از مطلب چهارم در ذکر مناقب پادشاه جم جاه فلك بارگاه شاه صفی الحسینی الموسوی الصفوی بهادر خان خلدالله ملکه .

ستایش و نیایش رحیمی را سزاوارست که سرش عنایتش نوای بشارت ادای انجام :

«دل دوستانش پر از نور باد وزو طعننه دشمنان دور باد»
نستعلیق صالح خاتون آبادی ، هورخ رمضان المبارک سنه ۱۰۷۰ هجری ، کاغذ نوعی ترمه ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج یشمی ضربی ، ۱۷ س ۱۵/۵ × ۶/۵
۱۸۹ گ ۲۲ × ۱۲/۸ ، وقفی نایینی .

۱۹۵

خلاصه

(۴۲۲۹)

خوابنامه معروف اعتماد السلطنه محمد حسنخان صنیع الدوله مراغی است ، که پیش از اتمام آن بدرود زندگی گفته (در شب پنجشنبه ۱۸ شوال ۱۳۱۳ ق) و در سال ۱۳۲۴ شمسی از طرف کتابفروشی زوار مشهد با مقدمه محمد شهید نورایی

بطبع سربی رسیده است .

آغاز : «بسمله ، خلسه ، دراوایل سال هزار و سیصد و ده از تاریخ عرب یا هجری موکب معظم» .

انجام : «برای اینکه برادر بزرگتر در ورود و خروج تواضع نکنم و شرایط شکسته نستعلیق حاج میرزا عبدالعلی ، مورخ آبان ۱۳۱۰ ، کاغذ سفید فرنگی جلد پارچه‌یی ، ۱۲ س ۱۴ × ۱۲ ، ۱۰۹ گ ۸ × ۱۸ ، تحریر شده در کتابخانه آستان قدس .

۱۹۶

خالدیه

(۶۷۴۲)

نستعلیق سید جواد شهیدی بافق، مورخ دهم اردیبهشت ماه ۱۳۲۲ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، عطف و گوشه چرمی ۱۴ س ۱۵ × ۱۰ ، ۱۰۴ گ ۲۴ × ۱۸ / نوشته شده در کتابخانه آستان قدس .

۱۹۷

الخمیس فی احوال نفس النفیس

(۴۲۳۰)

(عربی)

کتابیست مشهور در سیرت رسول اکرم (ص) مشتمل بر مقدمه و سه رکن و خاتمه بشرح ذیل :

مقدمه در خلق نور محمدی تا زمان ولادت شامل سه طلیعه .

رکن اول در ذکر حوادث زمان ولادت تا بعثت شامل سه باب .

رکن ثانی در بیان وقایع از بعثت تا هجرت .

رکن ثالث در شرح سوانح از هجرت تا وفات شامل دو فصل و فصل ثانی منقسم

است بیازده موطن .

خاتمه در ذکر متفرقات و احوال خلفای راشدین و بنی امیه و بنی عباس و سلاطین معاصر ایشان تاجلوس سلطان مراد ثانی (۸۲۴-۸۵۵ هـ) باجمال ، تألیف **قاضی حسین بن محمد دیار بکری مالکی** مجاور **مکه مکرمه** متوفی در حدود سال ۹۶۰ هجری که در هشتم شعبان ۹۴۰ از تألیف آن فراغت یافته است .

تاریخ الخمیس در مصر بسال ۱۲۸۳ هـ . ق بطبع رسیده و شامل دو مجلد است ، نسخهٔ مامجلد اول ازین کتابست با چهار صفحه فهرست مندرجات در آغاز .

آغاز : « الحمد لله الذی خلق نور نبیه قبل کل اوائل »

انجام : « والمسلم حدیثان والباقیة فی سائر الکتاب »

نسخ قرن سیزدهم . کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج بنفش ، ۲۹ س ۴/۲۱ × ۱۰ ، ۳۰۰ گ ۳۴ × ۲۱ ، وقفی حاج قائم مقام در بهمن ۱۳۱۶ .

۱۹۸

الدرجات الرفیعة فی طبقات الامامة من الشيعة

(۷۶۴۳)

(عربی)

سید علیخان مدنی (= صدرالدین علی بن نظام الدین احمد حسینی حسینی دشتکی شیرازی مدنی متوفی ۱۸-۱۱۲۰) **مجالس المؤمنین قاضی نورالله شوشتری** راکه بفارسی فصیح و بلیغ نوشته شده بوده ، نپسندیده و آنرا بعربی در آورده و دوازده **مجلس** آنرا دوازده **طبقه** کرده است (۱) .

این کتاب بسال ۱۳۸۲ هـ . ق ، در نجف بطبع سریبی رسیده .

۱- ترجمهٔ احوال ، فهرست آثار وی در کتب رجال از جمله در ریحانة الادب

(ج' ص ۳۶۱-۳۶۲) در ضمن ترجمهٔ سید علیخان حویزی بتفصیل مسطورست .

آغاز : « بسمله ، ماتر نمت مطربات عنادل الاقدم »

انجام موجود : « هذه زينب بنت مغيب الانصارية »

نسخ قرن یازدهم هجری ، کاغذ زرد ، جدول بتحریر وزیر و شنکرف ، عناوین
شنکرف ، جلد چرمی ضربی ، بایک سر لوح کم کار بز و زنگار ولاجورد ، ۲۹ س
۱۷/۵ × ۹ ، ۲۰۰ گ ۱۶/۵ × ۲۶ خریداری آستان قدس درمهر ماه ۱۳۲۹ .

۱۹۹

درج الدرر و درج الغرر فی بیان میلاد پیر البشر

(۴۲۳۱)

مشمول است بر دوازده مجلس در ذکر سیر خیر البشر و هر مجلسی را خطبه ایست
مفصل ، تألیف امیر اصیل الدین عبداللہ بن عبدالرحمن حسینی دشتکی شیرازی
مدعو به اصیل واعظ ، و این کتاب خلاصه ایست از کتاب مفصلتری از تألیفات خود او
بنام المحدثی فی سمرۃ المصطفی مشتمل بر بیست و هشت مجلس که در شیراز تألیف
کرده بوده و پس از رفتن به هرات در سال ۸۵۸ هجری برای شاد ملک بیگم دختر
محمد سلطان بن جهانگیر بن امیر تیمور گورکان نوشته است .

اصیل الدین واعظ کتاب دیگری دارد بنام مقصد الاقبال در ذکر مزارات
هرات که چند چاپ خورده است و دوزیل بران نوشته اند .

خواندمیر مؤلف حبیب السیر در ترجمه حاش می نویسد که : « بوفور زهد و
تقوی و دینداری و غایت دیانت و پرهیز گاری از اکثر علما و سادات بنی آدم ممتاز و
مستثنی مینمود ... در علم تفسیر و حدیث و انشاء و تألیف شبیه و نظیر نداشت ، و در
زمان سلطنت سلطان سعید (= سلطان ابوسعید ۸۵۵ - ۸۷۲ ه .) از دارالملک شیراز
که وطن اصلی آنجنابست به هرات تشریف آورده رایت اقامت برافراشت ، هفتگی
یکنوبت در مدرسه عالیہ مہد علیا گوهر شاد آغا بموعظه و نصیحت خلائق می پرداخت

و در هر ماه ربیع الاول بر بیان میلاد باسعاد حضرت رسالت (ص) مواظبت نموده طوایف
انام را محظوظ و بهره ور میساخت و وفاتش را در تاریخ هفدهم جمادی الاخری
سنه هشتصد و هشتاد و سه هجری ثبت کرده، درباره کتاب درج الدرر مینویسد که : «در
میان افاضل اقطار جهان مشهورست . وصحت روایت و بلاغت عبارت آن نسخه برالسنه
وافواه خلايق مذکور ...»

آغاز : «بسم الله ، اللهم صل على شجرة اصلها اصيل و فرعها نبيل و غارسها جبرئيل»
انجام :

«چون دعا میکنم بدولت تو در فلك میکند ملك آمین»
نستعلیق محمد، محسنی که بسال ۹۸۰ هجری در محروسه مصر برای احمدخان
نوشته و تاریخ اتمام آنرا در يك رباعی چنین گفته است :
این نسخه که از بهر تو نیکو سیرست هر مجلسی در جی پرزدرو گهرست (کذا)
چون کرده تمام محسنی تاریخش گفتا «سیر نبی و درج الدرر» است
کاغذ شکری ، جداول بتحریر روزر و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، دارای دوازده
سر لوح ظریف بزروزنگار و لاجورد ، جلد چرمی مشکی با تزیین و حاشیه زرین ، ۱۵ س
۶×۱۱ ، ۴۸۹ گ ۱۷/۲×۱۱ ، وقفی نایینی .

۲۰۰

الدر المسلوک فی احوال الانبیاء و الاوصیاء و الخلفاء و الملوك

(۴۲۳۲)

(عربی)

تاریخ مفصلی است شامل مقدمه و پنج رکن و خاتمه و بعضی نسخ شامل شش رکن
بشرحی که در الذریعه (ج ۸ ص ۷۰-۷۱) بتفصیل مسطورست .

تألیف شیخ احمد بن حسن حرعاملی زنده در ۱۱۲۰ هجری برادر شیخ محمد

صاحب وسائل الشیعه

نسخه ما مجلد اول ازین کتاب و ظاهراً بخط مؤلف است ، ولی ناقص الاول است

و از اواخر آن هم اوراقی افتاده بوده در سال ۱۳۳۸ از روی نسخه دیگر نوشته اند .

آغاز موجود : «و کرة الارض و جبالها و بحارها»

انجام : «ملاح بدروجا ظلام»

نسخ زمان تألیف ، کاغذ نخودی، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج جگری ،
مختلف السطر ۳۶۲ گ ۸/۲۵ × ۵/۱۹ و قفی حاج عماد فهرستی در تیر ماه ۱۳۱۰ .

۲۰۱

درة نادره

(۴۲۳۳)

تاریخ عصر نادر شاه است تألیف میرزا مهدی خان استرآبادی که چندین چاپ
خورده و آخرین و بهترین چاپ آن باهتمام دکتر سید جعفر شهبیدی از طرف انجمن
آثار ملی نشر یافته است .

آغاز : «دیباچ دیباچه کتاب فصاحت قرین مخطوط و دبج» .

انجام : «فقد عرّضت سوقك لكساد» .

نسخ غلامرضا حیران یزدی ، مورخ پانزدهم شوال ۱۲۵۴ ، کاغذ شکری فرنگی
و آهار مهره ، با شرح لغات در فواصل سطور بشنگرف . جدول بتحریر وزیر و نیل ،
دارای یک سر لوح کم کار بزرگ و لاجورد ، جلد تیماج عنایی ، ۱۲ س ۳۱ × ۱۱/۳ ، ۲۳۷ گ
۳۲ × ۲۰ ، و قفی نایینی .

۲۰۲

درة نادره

(۴۲۳۴)

نسخ سید علی بن سید احمد ، مورخ ۱۲۵۸ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره عناوین
بشنگرف ، با شرح لغات در فواصل سطور ، جلد چرمی مشکی ، ۱۵ س ۲۱ × ۱۱ .

۱۶۶ گ ۳۲ × ۲۱ ، وقفی نایینی .

۲۰۳

دره نادره

(۸۳۶۴)

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ نخودی فرنگی و آهار مهره ، عناوین بشنگرف ،
جلد چرمی دار چینی ضربی ، ۱۵ × ۱۲ ، ۱۴۲ گ ۵/۳۳ × ۲۰/۵ ، وقفی سردار
کل یار محمد افشار .

۲۰۴

دمية القصر وعصرة اهل العصر

(۴۲۳۵)

(عربی)

کتابیست معروف و مشهور در تراجم شعرا و ادبا ، و ذیلی است بر **یتیمه الدهر** ثعالبی
تألیف **ابو القاسم علی بن الحسن بن ابی طیب الباخری** در گذشته بسال ۴۶۸ هجری
و قسمتی از آن تا آغاز احوال ادبای باخرز در **حلب** بسال ۱۳۴۸ ق ، چاپ شده است ،
نسخهٔ مـاجزئی از بن کتابست و نسخهٔ کامل آن در کتابخانهٔ مجلس شورای ملی
موجودست .

برای ترجمهٔ احوال مؤلف و پدروی که از مشاهیر ادبای عهد خود بوده اند رجوع
شود به **باب الالباب** (ج ۱ ص ۶۸-۷۱) و **تتمه الیتیمه** (ج ۲ ص ۳۷-۴۰) و مانند اینها ،
آغاز : «احمدالله علی ما سبغ من اذیال افضاله» .
انجام : «بکل معجزة یقنا علی البشر» .

نسخ عبدالکریم کازرونی ، مورخ ۱۱۴۰ هجری ، کاغذ نخودی ، جلد پارچه‌پی
۱۹ س ۱۴ × ۸ ، ۷۲ گ ۲۰ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۲۰۵

راحة الارواح

(۴۲۳۶)

افسانه ایست درباره الغ سلطان پادشاه مشرق و فیروز شاه سلطان مغرب، مشتمل بر یک افتتاح و بیست و هشت راحت و یک اختتام تألیف میرزا محمد صادق وقایع نگار مروزی متخلص به هما که در ذیل زینت المدایح ذکرش گذشت، و وی این کتاب را بانثری منشیانه آمیخته به اشعاری از خود و دیگران برای فتحعلیشاه قاجار نوشته تادر بستر راحت بر بالین او خوانده شود.

آغاز: «راحت ارواح و سرور قلوب در ترانه ایست که نی خاومه رادر آهنگ ثنائیش ازدل بر آید».

انجام

«و هذا دعاء لا یرد لانه» دعاء لاصناف البریة شامل

نستعلیق مورخ سالخ صفر ۱۲۲۵ هجری، کاغذ سفید فرنگی و آهار مهره، جدول بتحریر واکلیل و شنکرف و نیل، عناوین بشنکرف، جلد چرمی ضربی با تریج و گوشه، ۱۲ س ۱۹ × ۵/۱۰، ۱۸۵ گ ۳/۲۹ × ۷/۱۸، وقفی نایینی.

۲۰۶

رساله در احوال قطب الدین محمد شیرازی تبریزی

(۹۲۷۸)

تألیف میرزا ابوالقاسم حسینی ذهبی شیرازی متخلص به راز و معروف به میرزا بابا در گذشته بسال ۱۲۸۶ هجری قمری که نواده صاحب عنوان و قطب سلسله ذهبیه بوده و از اعظم این طایفه است.

شرح احوال و آثار و مقامات و مقالات وی در تذکره ها و کتب این سلسله بتفصیل مسطورست ، شمه‌یی از تألیفات او نیز درین فهرست مذکور افتاده . و این رساله باهتمام واقف آن شمس‌الدین پرویزی بطبع رسیده است .

آغاز : « الحمد لله والسلام علی عباده الذین اصطفی محمد المصطفی » .

انجام :

« تواو نشوی ولی اگر جهد کنی جایی برسی کز تو توی برخیزد »
نستعلیق تحریری ، مورخ ۲۳ شعبان ۱۳۰۹ ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد مقوایی ،
۱۴ س ۱۵ × ۷/۵ ، ۴۴ گ ۱۹ × ۸/۱۱ ، وقفی شمس‌الدین پرویزی در آبان ۱۳۴۲ .

۲۰۷

رساله در شرح احوال سید آقای افشار

(۹۳۳۲)

وجیزه ایست در شرح احوال صاحب عنوان بقلم خودش ، ووی از فقرای سلسله ذهبیه است .

آغاز : « بسم الله ، الحمد لله الذی جعلنی معادیا لاعدائه الخالدین فی النار » .

انجام : « هفتاد و سه فرق که حضرت ختمی مرتبت فرموده است » .

نستعلیق اوایل قرن چهاردهم ، کاغذ فرنگی رنگارنگ و آهارمهره ، عبارات عربی بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۴ س ۱۵ × ۹ ، ۱۷ گ ۲۳ × ۱۷ ، وقفی حاج شمس‌الدین پرویزی در مهرماه ۱۳۴۳ .

۲۰۸

رساله مأمونیه

(۸۵۴۲)

(عربی)

وجیزه ایست در کیفیت خدعه مأمون و شهادت امام علی بن موسی الرضا (ع)

تألیف شیخ عباسقلی شریف رازی از فضایل نیمه دوم قرن چهاردهم هجری که به عربی نوشته ولی صفحه آخر آن فارسیست .

آغاز : « بسمله ، و حمدله ، و بعدلما رأیت بلوغ سنین الهجرة » .

انجام : « و آن نبود مگر علی بن موسی الرضا صلوات الله علیه ، انتهى ، عباسقلی شریف الرازی » .

نسخ و نستعلیق تحریری ، خط مؤلف ، کاغذ سفید مشقی ، جلد پارچه ای ، مختلف السطر ۹ گ ۵/۲۱ × ۱۳ ، وقفی مؤلف در مرداد ماه ۱۳۳۶ .

۲۰۹

رساله مجدیه

(۱۵۱۰)

رساله است انتقادی درباره حکومت وقت که حاج مجدالملک محمد خان سینکی لواسانی متوفی ۱۲۹۸ ه . ق ، بسال ۱۲۸۲ تألیف کرده و پسرش حاجی میرزا علیخان امین الدوله حواشی مختصری بر آن نوشته و بسال ۱۳۲۱ شمسی در طهران بطبع سریبی رسیده است .

نام این رساله در پشت نسخه ما بخط کاتب متن « لطایف غیبیه » نوشته شده و مرحوم ادیب السلطنه سمیهی در کتاب آیین نگارش (ص ۲۰۴) نام آنرا « کشف الغرایب » ضبط کرده است ، ولی از آنجا که به رساله مجدیه اشتباه دارد و بهمین نام هم چاپ شده است مانیز از آن تبعیت کرده بهمان نام معروف ثبت کردیم (۱) .

آغاز :

« من گنگ خواب دیده و عالم تمام کر
من عاجزم ز گفتن و خلق از شنیدنش »

انجام: «تادرمیانه خواسته گردگار چیست».

نسخ قرن چهاردهم، کاغذ سفید فرنگی، جلد پارچه‌پی، ۱۳×۱۷×۵/۱۲
 ۴۷گ/۵×۲۲×۱۸، در خردادماه ۱۳۲۰ برای کتابخانه نوشته شده است.

۴۱۰

روزنامه اعتماد السلطنه

(۸۴۴۲)

جلد اول (سال ۱۲۹۲ هجری قمری).

وقایع روزانه شخصی و درباری است، حاوی نکات مفید تاریخی بقلم محمد حسنخان اعتماد السلطنه مقدم مراغی «صنیع الدوله» و مشتمل بر چندین مجلد است که در جلد سوم فهرست مـا (ص ۸۷ - ۸۸) مذکور گردیده و آنچه در فهرست گذشته آمده از سال ۱۲۹۸ است تا پایان سال ۱۳۱۲، و این جلد که نخستین مجلد روزنامه اعتماد السلطنه و مربوط بسال ۱۲۹۲ هجریست، و بعد از مجلدات سابق الذکر بکتابخانه اهداء شده است نشان میدهد که روزنامه مزبور بمدت بیست و یکسال نوشته شده بوده و دوره ماکمل نیست زیرا که وقایع سالهای ۱۲۹۳ تا پایان ۱۲۹۷ را فاقدست، و فقره ازین یادداشتها نیز در طهران بطبع رسیده.

در آغاز این مجلد شرحی بقلم سلطان احمد دولتشاهی یمن الدوله در باره این یادداشتها و آثار و احوال اعتماد السلطنه نوشته شده که اگر چه ترجمه کاملی نیست. ولی نقل آن بملاحظه پاره‌پی نکات مفیدست:

«بسم الله تعالی - مرحوم محمد حسن خان اعتماد السلطنه (صنیع الدوله) مترجم حضور همایون، رئیس دارالترجمه مخصوص و وزیر انطباعات. یکی از رجال معروف دانشمند عصر ناصرالدین شاه است که آثار قلمی او از قبیل مجلدات مرآة البلدان و مطلع الشمس و منتظم ناصری و ترجمه خانم انگلیسی و ترجمه مادموازل مون پانسیه و

تاریخ اشکانیان و غیره بر مراتب فضاش گواهی صادق اند .
 شرح حال **اعتماد السلطنه** راجراید و مورخین عصر مفصلاً نوشته اند (۱) .
 اجمالاً آنکه ابتدای تأسیس دارالفنون طهران داخل آن مدرسه گشته ، سپس در عهد
 سلطنت ناپلئون سیم برای تحصیل بیاریس سفر نموده ، و در ادبیات زبان فرانسه متخصص
 گردیده . شعبه تاریخ و جغرافیا را تکمیل نموده است .
 در انجمن های علمی اروپا از قبیل انجمن آسیایی لندن و مجامع تاریخی و جغرافی
 روسیه و فرانسه عضویت داشته .

یکی از آثار آن مرحوم چهارده جلد و قایع یومیّه خود است که هر روزه مسوده مینموده
 و مرحومه شاهزاده عزت ملک خانم اشرف السلطنه صبیّه مرحوم مغفور امام قلی میرزا
 عمادالدوله زوجه ایشان و عمه نگارنده این سطور آنهارا بدین طریق که ملاحظه میشود
 پاکنویس می نمود و محفوظ نگاه می داشتند . پس از فوت اعتماد السلطنه - ناصرالدین شاه
 آن کتابهارا با پاره یی سکه های قدیم و قدری وجه نقد ضبط کرد ، ولی مرحومه اشرف
 السلطنه در سال هفتم سلطنت مظفرالدین شاه آنهارا استدعا نموده داخل کتابخانه خود
 نموده و ضمناً وصیت کرده اند که کتب ایشان تقدیم کتابخانه مبارکه آستان قدس رضوی
 ارواحنا فداء گردد ، بدین جهت آن مجلدات سوای این نسخه که از سابق در نزد بنده
 بود ، جزو کتابخانه مبارکه حضرتی گردیده ، این بنده منتظر بودم که بوسیله یی این
 نسخه راهم تقدیم نموده و دوره آن کتب را تکمیل نمایم . . .

اعتماد السلطنه پس از شصت و چهار سال زندگانی (۲) در طهران بمرض سکنه در
 سیزدهم عید نوروز سال ۱۳۱۳ داعی حق را بلیک اجابت گفت ، رحمه الله علیه ، عکسی
 که از جوانی ایشان و تقریباً سال نوشتن این کتاب (= ۱۲۹۲ هـ ، ق) انداخته بدین

۱- رک: روزنامه شرف شماره ۲۲ و ۸۱ ، دانشمندان آذربایجان (ص ۴۳) رجحانه
 الادب (ج ۱ ص ۹۱) روزنامه دولت علیه ایران شماره های ۴۷۱ و ۵۳۲ ، سیاستگران
 دوره قاجار (ص ۱۶۵)

۲- اعتماد السلطنه و ولدش در ۲۱ شعبان ۱۲۵۹ بوده بنا بر این ۵۴ سال عمر داشته ،

مختصرالصاق گردید .

اعتماد السلطنه ادبیات عرب و ایرانی را خوب نمیدانست ، لکن اغلب کتب آنها را که بزبان فرانسه ترجمه شده بود جمع کرده و از آنها کاملاً استفاده می کرد .

اعتماد السلطنه طالب اصلاح و انقلاب بود ، و خیلی طرح های قانونی برای ممیزی علمی و دخیانیات و تمیز معاملات و توسعه امور جراید پیشنهاد کرده ولی بواسطه مخالفت صدور و دیگر درباریان صورت نگرفت ،

در پایان این شرح و هاشم صفحه بخط یمن الدوله چنین مرقومست : « شرح حال مرحوم اعتماد السلطنه و مغفوره اشرف السلطنه را بر حسب تقریر کمترین ، فرزندی ابوالقاسم میرزا حفظه الله تعالی تحریر نموده ، العبد سلطان احمد دولتشاهی یمن الدوله ، طهران ربیع الثانی ۱۳۴۱ ، ایت ئیل ترکی » (۱) .

۱- شرح حال اشرف السلطنه را که واقف این نسخه و مجلدات دیگر آنست ، در هاشم صفحه اول و دوم چنین نوشته است :

« اشرف السلطنه - مرحومه شاهزاده عزت ملك خانم ملقبه به اشرف السلطنه صبیئه مرحوم عماد الدوله امام قلی میرزا بن محمد علی میرزا دولتشاه بن فتحعلیشاه قاجارست که در زمان حکمرانی پدرش در کرمانشاهان متولد گردیده ، و در جوانی به اعتماد السلطنه که آنوقت محمد حسنخان پیشخدمت شاه بود شوهر کرده به طهران آمده است ، چون اولاد نداشت عمر خود را بیشتر به مطالعه کتب میگذرانید ، بتاریخ و طب خیلی مایل بود ، بعلت حشر با اعتماد السلطنه از سیاست دربار ایران و اتفاقات مملکت و روابط باخارجه خوب مطلع بوده ، در هنرهای زنان و کارهای خانه از طبخ و خیاطی و قنادی و کانوا دوزی و دیگر بافندگی ها استاد و مخدوماً صاحب سابقه و تصرف بود ، در حرمخانه ناصرالدین شاه و در خدمت شاه گستاخ بود ، زبان فرانسوا قدری نزد شوهرش آموخته بود ، بشعر میل نداشت ، ساز و آواز مطلقاً مایل نبود ، ولی شطرنج و نرد را خوب بازی میکرد ، عکسهای قشك بر میداشت که عکسی را در نزد مرحوم شاهزاده سلطان محمد میرزا والد کمترین آموخته بودند ، دو مرتبه به عتبات عالیات مشرف گردیده ، در اواخر عمر از راه اسلامبول بمکه معظمه مشرف شده جمعی را همراه برده قریب ده هزار تومان خرج کرده ، پس از فوت مرحوم اعتماد السلطنه به مرحوم آقای سید حسین عرب نایب التولیه که عمه زادش بود شوهر نموده —

مجلدات مذکور درین مشروح به عنوان **روزنامه یومیه** در جلد سوم فهرست کتبخانه (فصل چهاردهم - تاریخ و افسانه خطی) از شماره ۴۲ تا ۴۹ ثبت گردیده ، و رو نویشتی هم از آنها بعد از کتبخانه تهیه شده است که در دنبال این نسخه ذکر خواهد شد (۱). این مجلد شامل وقایع روزانه از بیست و نهم جمادی الاولی سنه ۱۲۹۲ هجریست تا سه شنبه نوزدهم محرم ۱۲۹۳ .

آغاز : « بجهت شروع روزنامه انتظار موقعی لازم نیست که ابتداء سالی باشد یا بعد از اتفاق عمده یا مقدمه سفر بزرگی باشد . هر وقت شروع کردی خواست ، مثلاً غره جمادی الثانی را که فرداست منتظر نمیشوم ، از امروز که ۲۹ جمادی الاول سنه ۱۲۹۲ هجری است شروع میکنم تا کی تمام شود ، الحال دریلاق شکراب هستیم » .

انجام : « سه شنبه ۱۹ - باز مجال تحریر روزنامه ندارم همینقدر مینویسم امروز يك ساعت بغروب مانده شاهزاده ریش بلند مرحوم شد ، خدا انشاء الله او را بیامرزد » در برگ آخر نسخه یمن الدوله سابق الذکر شرحی درباره وفات مرحوم اعتماد السلطنه نوشته است که چون خالی از فایده تی نیست عیناً نقل میشود :

« من النوادر »

صبح روز سیزدهم حمل پیمچی نیل سنه ۱۳۱۳ اعتماد السلطنه مرا احضار کرد در کتبخانه بزرگ عالی که داشت خدمتشان رسیدم ، فرمودند نوری تازه کشف شده

« مجاور مشهد مقدس شد ، قریه میامی نزدك مشهد ملکی خود را که غیر از میامی معروف است بر خیرات و مبرات وقف مؤبد نمود ،

خلاصه زنی بود مردانه که از غالیته صفات و حالات صوری و معنوی بر بسیاری از زنان و همسران خود ترجیح داشت ، در سن ۶۳ در مشهد مقدس سنه ۱۳۳۳ هجری فوت نموده در دارالسیاده مدفون است ، یمن الدوله »

۱- ترتیب مجلدات مزبور بطریقی است که در دفاتر کتبخانه ثبت شده بدین توضیح که جلد اول تا چهاردهم از سال ۱۲۹۸ است تا ۱۳۱۱ و حال آنکه جلد اول واقعی همین مجلد مورد بحث ماست که مربوطست بسال ۱۲۹۲ و چندین سال بعد از آنها بکتبخانه اهداء گردیده است .

(ریون ایکس) که با وجود آن دیگر هیچ جسمی حجاب ماوری (کذا) نیست ، روزنامه فرانسه مقاله مفصلی درین باب نگاشته ؛ عکس خرگوشی و عکس کیفی را با این نور انداخته اند و منتشر کرده ، بطوریکه ساچمه دراستخوان پای خرگوش نمایان است و سکه های در کیف هم بخوبی دیده میشود .

اعلی حضرت همایونی ترجمه آن مقاله را تا فردا خواسته ، چون امروز خیال رفتن حضرت عبدالعظیم را دارم ، شما این مقاله را ترجمه کنید تا غروب بیاورید ، پس از ملاحظه خدمت شاه بدهم ، روزنامه را از روی میز برداشته و بمن لطف کردند ، و ضمناً گفت من خیلی از مردن ترس داشتم لکن با این انکشاف عمر انسان زیاد شد ، بعد ازین هر قسم مرض داخلی را با این عکس تمیز میدهند و همان نقطه معیوب را عمل و معالجه میکنند ، اقلاً شصت سال بر عمر من افزوده شد ، این را بگفت و با تئنه فربه و بنیه قوی از جای برخاست ، بنده هم باقتضای جوانی چنانکه اقتدودانی و مناسبت سیزده عید باجمعی از دوستان موافق بگردش بوستان رفتم ، واجبات اعمال سیزده نگذاشت که آن مستحب را انجام کنم ، نزدیک غروب آفتاب با کمال شتاب منزل آمدم ، هنوز سطری چند ننوشته بودم که فرستاده صبح مرا ندا کرد ، قطع داشتم بطلب ترجمه آمده ، گفتم بآقا عرض کنید تا ساعت دیگر ترجمه را می آورم ، بالجنی ترکی و مخلوط بفارسی جواب داد : ترجمه مرجمه بکار نمیخورد ، آقا مرد ! با عجله بمنزلش رفتم ، ایشان را در اطاق اندرون افتاده دیدم ، و حکیم باشی طولوزون رفیق شفیقش را با تمام خانواده مشغول گریه و زاری .

عمر کوتاه بین و امید دراز

قل ان الموت الذی یقرون منه فانه ملائیکم .

حال تحریر کهر بیع الثانی ۱۳۴۱ ایت ئیل ترکی است قرب ۲۸ سال از این حکایت گذشته ... (۱) .

تستعلیق تحریری اشرف السلطنه ، تواریخ بشنگرف ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد
زری گلداز ، دوره چرمی ، بایک قطعه عکس اعتماد السلطنه که درسفر اول ناصرالدین شاه
بفرنگستان در تفلیس انداخته ، ۱۵ س ۱۵/۵ × ۸/۵ ، ۷۷ گ ۶/۲۰ × ۱۳/۲ ، وقفی
اشرف السلطنه

۲۱۱

روزنامه اعتماد السلطنه

(۱۱۸۰)

جلد اول (سال ۱۲۹۸) .

آغاز : «میخواستم روزنامه مفصل بنویسم ، و از وقایع عالم که در ظرف سنه»
انجام : «تمام شد روزنامه یکسال شرح حال بسلامتی و صحت مزاج ان شاء الله
خداوند توفیق بدهد که سالها نوشته شود ، و بالله التوفیق» .
تستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، مورخ تیرماه ۱۳۱۹ خورشیدی ، کاغذ سفید
فرنگی ، جلد پارچه‌پی ، ۱۵ س ۱۵ × ۰ ، ۱۷۴ گ ۲۲/۸ × ۱۸ .

۲۱۲

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۸۴)

جلد دوم (سال ۱۲۹۹) .

آغاز : «شکر میکنم خدا را الحمد لله والمنه باولیای محمد مصطفی» .
انجام : «خداوند توفیق دهد که سالها نوشته شود ، سنه ۱۳۰۰ .

از آن اشعار است از یمن الدوله که هنگام تقسیم غبار و تنظیف ضریح مطهر در عید نوروز
عرض کرده .

نستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، مورخ ۱۴ شہر یور ۱۳۱۹ خورشیدی ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچہ پی ، ۱۵ س ۱۰ × ، ۱۲ گ ۸ / ۲۲ × ۱۸ .

۲۱۳

روزنامہ اعتماد السلطنہ

(۶۷۸۵)

جلد سوم (سال ۱۳۰۰) .

آغاز : «چهارشنبه یازدهم جمادی الاول ۱۳۰۰ هجری مطابق مارس ۱۸۸۳ مسیحی»
انجام : «الحمد لله زنده و سلامت هستیم ، تمام شد کتاب سال سوم روزنامہ خودم»
نستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، مورخ ۱۶ مهر ۱۳۱۹ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچہ پی ، ۱۵ س ۱۰ × ، ۱۱ گ ۸ / ۲۲ × ۱۸ .

۲۱۴

روزنامہ اعتماد السلطنہ

(۶۷۸۶)

جلد چہارم (۱۳۰۱) .

آغاز : «پنجشنبه بیست و دوم جمادی الاول سنہ ۱۳۰۱ هجری ۲۱ مارس ۱۸۸۴ مسیحی» .

انجام : «سال پیمچی ٹیل را با تمام رسانیدم تا خداوند عالم در تخاصوی ٹیل چه تقدیر کرده باشد» .

نستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، مورخ ۲۸ آبان ۱۳۱۹ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچہ پی ، ۱۵ س ۱۰ × ، ۱۰ گ ۱۳ × ۱۸ .

۲۱۵

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۸۷)

جلد پنجم (سال ۱۳۰۲) :

آغاز : «اول سنه تخاقوی ئیل ترکی و ماه پنجم عربی یعنی ۳ جمادی الثانیه سنه ۱۳۰۲» .

انجام : «جلد پنجم روزنامه خودم با تمام رسید امید میدارم بحرمت پنج تن آل عبا علیهم السلام که سلامتی باشد و کتابها نوشته گردد ، بحق محمد و آل محمد ص»
تستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، بدون تاریخ ، کاغذ سفید فرنگی جلد چرمی جگری ، ۱۵ اس ۱۵ × ۱۰ ، ۹۷ گ ۲۲/۲ × ۱۵/۸ .

۲۱۶

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۸۸)

جلد ششم (سال ۱۳۰۳) :

آغاز : «یکشنبه ۱۴ جمادی الثانی ۱۳۰۳ هجری اول سال ایت ئیل ترکی»
انجام : «بجهت من خلعت آورد ، تمام شد جلد ششم روزنامه خودم والسلام»
تستعلیق تحریری ملک اوکتایی . مورخ ۲۸ دیماه ۱۳۱۱ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۵ اس ۱۵ × ۱۰ ، ۹۱ گ ۲۲ × ۱۵/۲ .

۲۱۷

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۸۹)

جلد هفتم (سال ۱۳۰۴) .

آغاز : « الحمد لله خلق الانسان والجان السلام علی »

انجام : « میخوام که مرا در سال نوح حفظ کند ، آمین یا رب العالمین ۳۰۵ »
نستعلیق تحریری ملک او کتایی ، مورخ ۲۳ آذر ۱۳۱۹ کاغذ سفید فرنگی ، جلد
پارچه‌پی ، ۱۵×۱۰ ، ۱۰۹ گ ۷/۲۲×۱۸ .

۲۱۸

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۰)

جلد هشتم (سال ۱۳۰۵) .

آغاز : « بتوفیق خدای بی‌همتا و محمد مصطفی (ص) وائمه هدی روزنامه سال

هشتم است »

انجام : « این کتاب سال هشتم است که مینویسم از خدا میخوام که بیاری و توجه
انبیا و اولیا و چهارده معصوم علیهم السلام سالها بنویسم ، بتاریخ رجب سنه ۱۳۰۶ با تمام رسید »
نستعلیق تحریری ملک او کتایی ، مورخ ۱۴ آبان ۱۳۲۰ ، کاغذ سفید فرنگی ،
جلد پارچه‌پی ، ۱۵×۱۰ ، ۱۲۳ گ ۴/۲۲×۱۷ .

۲۱۹

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۱)

جلد نهم (سال ۱۳۰۶) .

آغاز : « بتوفیق خدا و یاری محمد مصطفی و علی مرتضی و فاطمه زهرا ... »

انجام : « در تمام این سال مکدر و پریشان بودم خداوند عمر بدهد که سال نو

تلافی شود بحق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام »

نستعلیق تحریری ملک اوکتایی، مورخ دوم بهمن ماه ۱۳۱۹، کاغذ سفید فرنگی
جلد پارچه‌پی، ۱۵ س ۱۰ × ۱۵، ۱۰۶ گ ۸/۲۲ × ۱۸.

۲۲۰

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۲)

جلد دهم (سال ۱۳۰۷).

آغاز «بیاری خدا وائمه هدا و توجده حضرت صدیقه طاهره»
انجام: «تمام شد کتاب دهم روزنامه وقایع زندگی خودم بامید خدا و یاری
اولیاء شروع بجلد یازدهم خواهم نمود»
نستعلیق تحریری ملک اوکتایی، مورخ ۱۶ بهمن ماه ۱۳۱۹، کاغذ سفید فرنگی،
جلد پارچه‌پی، ۱۵ س ۱۰ × ۱۵، ۹۴ گ ۸/۲۲ × ۱۸/۵.

۲۲۱

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۳)

جلد یازدهم (سال ۱۳۰۸).

آغاز: «یا محمد یا علی یا فاطمه یا صاحب الزمان ادرکنی»
انجام: «خداوند ان شاء الله سال نوراً بتمام مسلمانان مبارک کند، تمام شد کتاب
روزنامه خودم»
نستعلیق تحریری ملک اوکتایی، مورخ پنجم اسفند ۱۳۱۹، کاغذ سفید فرنگی،
جلد پارچه‌پی، ۱۵ س ۱۰ × ۱۵، ۱۰۳ گ ۴/۲۲ × ۱۷/۳.

۲۲۲

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۴)

جلد دوازدهم (سال ۱۳۰۹).

آغاز : « یکشنبه بیستم شعبان ۱۳۰۹ هجری مطابق ماه مارس ۱۸۹۲ میلادی »
انجام : « صدراعظم باز گلویش درد میکند ، تمام شد کتاب روزنامه ۱۰ سال خداوند ان شاء الله سال نورا خیر کند . بحق محمد و آل محمد ۳۱۰ »
 نستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، مورخ ۲۹ اسفند ۱۳۱۹ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۵ س ۱۵ × ۱۰ ، ۱۰۶ گ ۵/۲۲ × ۱۷/۳ .

۲۲۳

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۵)

جلد سیزدهم (سال ۱۳۱۰).

آغاز : « یامن هوانت الهو ولا اله الا انت . شروع میکنم روزنامه خود را »
انجام : « چون روزنامه هر سال را اهل خانه مینویسند ، امسال بواسطه دلتنگی فوت مرحوم امیرزاده و رفتن بمشهد تا واسط سال ننوشته بودند ، باین جهت تنبلی کردند و دیگر ننوشتند ، محض شگون ختم روزنامه را بخط ایشان نمودم »
 نستعلیق تحریری ملک اوکتایی ، مورخ هفتم اردیبهشت ماه ۱۳۲۰ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۵ س ۱۰ × ۱۰ ، ۱۴۶ گ ۲/۲۲ × ۱۷/۸ .

۲۲۴

روزنامه اعتماد السلطنه

(۶۷۹۶)

جلد چهاردهم (سال ۱۳۱۱).

آغاز : «چهارشنبه سیزدهم شهر رمضان المبارک ۱۳۱۱ یونت ئیل ، دیشب اگر چه»

انجام : «بحمدالله که امسال هم بخوبی با تمام رسید ، برای شگون همه ساله که باید شب آخر سال کتاب روزنامه بخط اهل خانه تمام بشود ، این چندکلمه را نوشتند ، امیدوارم خداوند سال نورا مبارک کند»
 نستعلیق تحریری ملک‌اوکتایی ، مورخ ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۰ ، کاغذ سفیدفرنگی ، جلد پارچه‌پی . ۱۵ س ۱۵ × ۱۰ ، ۹۴ گ ۲۲ / ۳ × ۱۷ .

۲۲۵

روزنامه اعتمادالسلطنه

(۶۷۹۷)

جلد پانزدهم (سال ۱۳۱۲).

آغاز : «شب پنجشنبه بیست و سوم رمضان المبارک هزار و سیصد و دوازده»
 انجام : «چون قصه امروز طولانیست مفصل خواهم نوشت»
 نستعلیق تحریری ملک‌اوکتایی ، مورخ نوزدهم خرداد ۱۳۲۰ ، کاغذ سفیدفرنگی . جلد پارچه‌پی ، ۱۵ س ۱۵ × ۱۰ ، ۱۱۷ گ ۲۲ / ۶ × ۱۸ .

۲۲۶

روزنامه شخصی

(۷۳۰۸)

وقایع روزانه شخصی است از تاریخ سه‌شنبه غره ذی‌قعدة سال ۱۳۳۷ تا یکشنبه ۲۷ ربیع‌الثانی ۱۳۴۱ متضمن پاره‌بی‌حوادث و اخبار سیاسی ایران و سایر کشورهای جهان منقول از جراید عصری بقلم یکی از کارکنان اداره پست همدان و قسمتی از آن که گزارش

سفر عتبات اوست نسبتاً مفیدست .

آغاز : «سه شنبه غره ذیقعد ۶ برج اسد ۲۹ ژوئیه ۱۹۱۹» .

انجام : «که سکنه یونانی مملکت ترك با سکنه مسلمان یونان معاوضه شود» .
تستعلیق تحریری صاحب روزنامه با چند نقشه و تصویر از امکنه و اشخاص ،
کاغذ مشقی فرنگی ، جلد کالینگر ، مختلف السطر ۱۰۳ گ ، ۲۲ × ۵ / ۱۷ وقعی
دره السلطنه ملکزاده کوثر ، (۱) .

۲۲۷

روزنامه فرید الملک

(۷۳۰۵)

وقایع روزانه میرزا محمدعلی منشی باشی همدانی ملقب به فرید الملک است
در سفر خوزستان و هندوستان و اروپا از تاریخ شنبه هجدهم محرم سال ۱۳۱۵ تاشنبه
هفتم جمادی الاولی ۱۳۱۶ هجری قمری .
بطوریکه از مندرجات این دفتر برمی آید وی سه سفر به اروپا رفته و در نتیجه
سال ۱۳۱۵ موقعی که در انگلستان اقامت داشته فرمان لقب فرید الملکی او از طرف
نظام السلطنه وزیر عدلیه اعظم بمهر میرزا علی اصغر خان امین الدوله صدراعظم وقت
رسیده و بوی ابلاغ شده است .
بعضی از اوراق این دفتر پس و پیش است ، و درپاره‌یی از صفحات آن مختصری از
گرامر السنه اروپایی نوشته شده و متضمن فصل یازدهم از کتاب تذکره شوشترو اشعاری
از معاصران نیز هست .

۱ نویسنده این دفتر با فرید الملک همدانی که ذکر روزنامه اش در ذیل شماره های
(۷۳۰۵) و (۷۳۰۶) گذشت ، هم شهری بوده و خویشی داشته و از وی زیاد نام برده ، و نیز
در اوایل دفتر مینویسد که در اداره پست استاژ میدهد و هنوز حکم استخدامی خود را
نگرفته است .

فریدالملک مزبور در یکی از صفحات این دفتر چنین نوشته است : «جمعه ۱۶ جمادى الثانيه دوم جوزا هزار و سیصد و سی و یک اودئیل است، در همدان این کتاب روزنامه خود را مرور کرده برایام عمر گذشته عبرت میبرد ، که چه عوالمها در اسفار داخله و خارجه طی شده . تقریباً مختصر سرگذشتی است از سال ۱۳۱۵ الی ۱۳۳۱ که شانزده سال است در این مدت چه تغییرات در اوضاع دیده شده ، خصوصاً در ایران خیلی تغییر بهم رسیده است» .

ازینرو معلوم میشود که روزنامه مزبور شامل چندین دفتر بوده ولی بالفعل بیش از دو دفتر آن درین کتابخانه موجود نیست که هر یک شماره علی حده دارد و به دنبال هم ذکر خواهد شد .

آغاز : «هوالمعین ، مختصر روزنامه سفر عربستان است در رکاب حضرت اجل اکرم سردار اکرم مدظلہ والی عربستان و بختیاری» (۱) .

انجام : «در واقع یازده روزه از رشت به همدان آمدم ولی خیلی باز حمت و صدمه زیاد» (۲) .

تستعلیق تحریری شیرین و پخته خط خود فریدالملک ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد چرمی یک لا ، مختلف السطر ، ۸۰ گ ۲۲/۲ X ۱۷/۵ ، وقفی دره السلطنه ملکزاده کوثر .

۱- آغاز دفتر از ورق شانزدهم است و ماقبل آن گرامرست و اشعار و فصلی از تذکره شوشتر

۲- این عبارت که دنباله گزارش روز شنبه هفتم جمادى الاولی سنه ۱۳۱۶ است بیست و یک ورق پیش از پایان دفتر واقع شده و آخرین گزارش روزانه است ، و اوراق بعدی که شامل وقایع قبل از تاریخ مزبورست در جای خود قرار نگرفته و مختومست بگزارش روز چهارشنبه ۲۳ شوال ۱۳۱۵ که بعبارت ذیل پایان می یابد :

« بعد از آن بدکان رفته پارچه انتخاب کرده دادیم در همان دکان خیاط بود لباس برای جناب ساعد السلطنه و احمد خان و من بدوزد . اندازه گرفت قرارداد دو روزه هم بدهد ، از لنگرگاه کراچی تا شهر یک فرسخ ،

۲۲۸

روزنامہ فرید الملک

(۷۰۳۶)

گزارش روزانہ نویسنده سابق الذکرست از سه شنبه ۱۷ ذیحجه سال ۱۳۱۲ تا پنجشنبه ۲۲ ذیقعدہ ۱۳۱۸ کہ از یکطرف دفتر نوشته شده است ، و گزارش از تاریخ شب دوشنبہ دهم شوال المکرم ۱۳۱۲ تا دوم رمضان ۱۳۱۸ کہ از طرف دیگر نوشته شده است . و اینک بہمان ترتیب آغاز و انجام دفتر از ہر دوسر نوشته میشود :

آغاز ۱: «سه شنبہ ۱۷ ذی حجه الحرام ۱۳۱۲ قوی ئیل درقر خلو بودم محمد صادق بیگ» .

انجام : «وسرکار حسین خان شجاع السلطان ہمراہشان تاسنندج رفتند» .

آغاز ۲: شب دوشنبہ دهم شوال المکرم ہجری سال قوی ئیل ۱۳۱۲ مطابق .

انجام : «دویم رمضان المبارک ۱۳۱۸ درہمدان برف خوبی افتاد» .

دراول آخر دفتر یادداشتہای دیگری ہم ہست کہ مر بوط بگزار شہای روزانہ نیست .

نستعلیق تحریری فرید الملک ، کاغذ مشقی فرنگی ، جلد تیماج یکلا ، مختلف السطر ، ۵۶ گ ۵/۲۱ × ۱۶/۵ وقفی درقا السلطنہ ملکزادہ کوثر .

۲۲۹

روزنامہ کنتس دوپاری

(۴۲۳۷)

جلد پنجم روزنامہ کنتس دوپاری است ، ترجمہ آوانس ارمنی مترجم زبان فرانسیہ دردارالترجمہ ہمایونی (= ناصرالدین شاہ قاجار) .

آغاز : «دوست من شما ازمن خواہش میکنید کہ درباب زندگانی خودم» .

انجام : «وارث واحد دوک دوریشایو باقی ماند» .

نستعلیق مورخ ۱۳۰۶ هجری قمری ، کاغذ آبی فرنگی ، جدول بتحریر و زر
و شنکرف و لا جورد، دارای یک سر لوح بزرگ و کم کار بزرو لا جورد و سفیداب و شنکرف
با سرفصلهای زرین ، جلد گالینگر گلی ، عطف و گوشه چرمی ، ۱۴ س ۲۴ × ۱۳/۵ ،
۱۴۸ گ ۲۲ × ۳۳/۸ ، وقتی نایینی .

۴۳۰

روزنامه کنتس دوپاری

(۴۲۳۸)

جلد ششم همان کتابست و سایر مجلدات آنرا این کتابخانه ندارد .
آغاز : «ممکن بود که عروس دفعه سیم دوک دوریشلیو و عروس خوه زاده» .
انجام : «خدا حافظ دوست من ، من رقتم ، کنتس دوپاری ، یازدهم ژانویه سنه
۱۷۹۱» .

خط و کاغذ و جلد و تذهیب مانند جلد پنجم ، ۱۵ س ۲۵ × ۱۳/۲ ، ۱۵۷ گ
۲۱ × ۳۳/۵ ، وقتی نایینی .

۴۳۱

روض المناظر فی علم الاوائل والاواخر

(۷۶۹۵)

(عربی)

تاریخست مشهور شامل یک مفتاح و دو مصراع و یک خاتمه تألیف محب الدین
ابی الولیده محمد بن محمد بن محمود بن شحنة (۷۴۹ - ۵۸۱۵) قاضی حنفیه در
حلب معروف به ابن شحنة حلبی ، وی این کتاب را بسال ۸۰۶ هجری بخواجهش عماد الدین
محمد بن موسی نایب السلطنه قلعه حلب نوشته است .

روض المناظر در حاشیه مسعودی بطبع رسیده و تلخیص و تہذیب و ذیلی

هم دارد که شرح همه آنها در **کشف الظنون** ذیل **روض المناظر** آمده است . (۱)
آغاز : «بسمله ، وبه ثقتی علی کل حال الحمد لله الذی احسن کل شیء خلقه» .
انجام : «قول النبی ومحکم القرآن» .

نسخ نیمه دوم قرن دهم ، کاتب احمد بن جابر الخداشی ، کاغذ کاهی ، عناوین
 بشنگرف ، جلد تیماج ماشی ، ۱۷ س ۵/۱۴ × ۸/۷ ، ۲۴۹ گ ۲۳ × ۱۵ خریداری
 آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

۴۳۲

روضات الجنات فی اوصاف مدینه هرات

(۴۲۳۹)

قسمتی بی سروه از تاریخ هرات است تألیف **معین الدین محمد زمچی اسفزاری**
 از دانشمندان نیمه دوم قرن نهم هجری که در ۸۹۷ - ۸۹۹ نوشته و تمام آن باهتمام آقای
 سید محمد کاظم امام درسائله انتشارات دانشگاه تهران بشماره های (۵۳۵) و (۵۷۴)
 بطبع و سیده است .

نسخه ما از واسط چمن سوم از روضه اول است (ص ۱۱۳ چاپی) تا اوایل چمن اول از
 روضه بیست و سوم (ص ۳۲۰ چاپی) (۲) .

نسخ نیمه اول قرن دهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی
 ۱۹ س ۵/۱۷ × ۱۱/۳ ، ۲۲۵ گ ۲۵ × ۱۸ ، وقفی حسینعلی میرزا سردار ساعد در
 مرداد ماه ۱۳۱۶ .

۱- هم در **کشف الظنون** است که : « والصحیح انه روضه بالتاء ، در لغت نامه
 نیز ذیل ابن شحنه نام کتاب چنین است : « روضه المناظر فی علم اخبار الاوائل
 والاواخر »

۲- در چاپی عنوان این فصل «چمن دوم» درج شده و چمن اول آن « در ذکر
 باغ جهان آرا وقصر دلگشای » است که نسخه ما ندارد ،

۲۳۳

روضات الجنات فی اوصاف مدینه هرات

(۴۲۲۳)

این نسخه کامل و دارای فهرست است، ولی صفحه اول و آخر آن نو نویسی است .
آغاز : «سپاس و ستایش مالک الملکی راسزاست» .

انجام :

«دردور توهر چند بجویند بملک جز خانه دشمنت نیابند خراب»
شکسته نستعلیق هند، از اواخر قرن یازدهم، کاغذ دارچینی، تحریر چلیپا،
عناوین بشنگرف، جدول بتحریر وزیر، صفحه دوم و ماقبل آخر مذهب، کار کشمیر،
جلد پارچه‌یی، مختلف السطر ۱۶/۶ × ۶/۶، ۲۶۴ گ ۲۲/۲ × ۱۳ خرداری آستان
قدس در اسفندماه ۱۳۱۸.

۲۴۴

روضة الاحباب فی سیر النبی والال واصحاب

(۷۱۵۱)

مقصد دوم از کتاب روضة الاحباب است، تألیف امیر جمال الدین عطاء الله بن فضل الله
بن عبدالرحمن دشتکی شیرازی ملقب به جمال الحسینی که بامر امیر علمشیر نوایی
(متوفی ۹۰۶) نوشته و چنانکه خود گوید بسال ۸۸۸ هجری از تألیف آن فراغت یافته و
در ۹۰۳ بتکمیل و تحریر آن پرداخته است .

آغاز : «لک الحمد یامسبب الاسباب ولک الشکر یافتح الابواب علی التوفیق
للشروع دفتر الثانی من کتاب روضة الاحباب فی سیر النبی والال واصحاب» (۱)

انجام : «در باره ظهور عیسی روایات متعدد است، ورود یافته چنانکه متون کتب تاریخ ازان اخبار مینماید» (۱) .

روضه الاحباب مشتمل است بر سه مقصد بشرح ذیل :

مقصد اول در سیرت حضرت رسالت (ص) و مقدمات و متختمات و مایتهای بها، و درین مقصد سه بابست :

باب اول در بیان نسب اطهر آن سرور و مایتهای بها .

باب دوم در ذکر تاریخ ولادت آن حضرت و آنچه متعلق بولادت اوست ، و شرح احوال و غزوات و سرایا و سایر وقایع که در مدت حیوة آن سرور واقع شده و ذکر مرض و وفات آن حضرت و مایتهای بها، و درین باب خاتمه‌یی ذکر کرده میشود در بیان کیفیت صلوات بر آن سرور و فضیلت ثواب آن .

باب سوم در متختمات و مکملات فن سیرت ، و درین باب هشت فصل است .

فصل اول در بیان عدد ازواج و سراری آن حضرت و شرح حال هر یک از ایشان .

فصل دوم در بیان عدد اولاد آن سرور از ذکور و اناث و بیان حال هر یک از ایشان .

فصل سوم در بیان فضایل آن حضرت و تعداد معجزات او .

« چون مختم با اجازه روایتی مؤلف بوده . در جلد سوم فهرست (ص ۸۵) بعنوان نسخه کامل و محتملا دستنویس مؤلف شناخته شده است . نسخه مزبور خالی از اغلاطی نیست ولی نزدیک بزمان تألیف نوشته شده و در اواخر آن این عبارت مسطور است که :

« دفتر اول از کتاب روضه الاحباب فی سیر النبی و لال و الاصحاح با تمام رسید و انشاء الله توفیق الهی رفیق گردد که شرح احوال آل و صحابه و تابعین و تبع و ائمه حدیث در دفتر دوم با انجام رسد »

نمونه خط و امضای مؤلف در تذکره مقالات الشعراء (ص ۵۳۸) گراور شده و با خط این نسخه اختلاف کلی دارد .

۱- قسمت اعظم این دفتر بعین عبارت برابرست با جلد سوم روضه الصفا و چون میرخواند محمد بن خاوند شاه (متوفی ۹۰۳) از مؤلف روضه الاحباب اقدام است احتمال میرود که امیر جمال الدین عطاء الله از کتاب او استفاده کامل کرده باشد .

فصل چهارم در ذکر اوصاف و شمایل آن سرور .

فصل پنجم در بیان عبارات سیدسادات :

فصل ششم در بیان آداب و عادات خواجه کاینات .

فصل هفتم در بیان مخصوصات آن سرور .

فصل هشتم در ذکر خدام و موالی و مواضع و اعمال و کتاب و رسولان و مؤذنان

و شعرا و خطبای آن حضرت و بیان اسلحه و امتعه و اثاث البیت و مراکب و دواب او و
ما يتعلق بها .

مقصد دوم در معرفت احوال صحابه و درین مقصد دو باب است :

باب اول در معرفت رجال صحابه .

باب دوم در معرفت نساء صحابه .

مقصد سوم در بیان احوال تابعین و تبع تابعین و مشاهیر ائمه حدیث و درین

مقصد سه باب است :

باب اول در ذکر تابعین .

باب دوم در ذکر تبع تابعین .

باب سوم در ذکر جماعتی که بعد از تبع بوده اند :

خوانند میر در ترجمه امیر جمال الدین عطاء الله چنین مینویسد :

« آن حضرت مانند عم بزرگوار خویش امیر سید اصیل الدین (۱) در علم حدیث

بی نظیر آفاق گشته اند ، چند سال در مدرسه شریفه سلطانیه در گنبدی که حالا مقبره

خاقان منصور است ، در خانقاه اخلاصیه بدرس و افاده اشتغال داشتند ، و هفتی یک نوبت

۱- امیر سید اصیل الدین عبدالله حسینی دشتکی شیرازی معروف به اصیل الدین

واعظ از اعظم عهد بوده ، کتاب « مقصد الاقبال » در ذکر مزارات هرات و « درج الدرر

و درج الغررفی » بهان میلاد خیر البشر « از تألیفات اوست و سال ۸۸۳ هجری در هرات

وفات یافته است .

در مسجد جامع دارالسلطنه هرات بقلم هدایت ازلی نقش ارشاد و نصیحت برالواح
خوابر اعظم و اشراف اکابر مینگاشتند ، اما حالا بنا بر حب عزلت و گوشه نشینی بامثال
این امور التفات نمی نمایند ، و تمامی اوقات خجسته ساعات را مستغرق طاعات و عبادات
ساخته باد خار مشوبات اخروی مشغولی میفرمایند ، سلاطین ایام و حکام اسلام باقدام
ارادت و اعتقاد ، ملازمت آنحضرت را برنمه همت واجب میدانند ، و در ترفیه حال و فراغ
بال خدام عالی مقامش طریقه اشفاق مبذول میدارند بدانچه میتوانند .

از مؤلفات فصاحت صفات حضرت نقابت منقبت : **روضه الاحباب فی سیر النبی**
والال و الاصحاب در اقطار آفاق اشتها تمام دارد ، و بی شایسته شبیه عقل در آن نظیر آن
کتاب افادت مآب را در آیین خيال امری مجال می شمارد .

رك : « حبیب السیر . جزو سوم از جلد سوم »

آثار دیگر او عبارتست از **تحفة الاحباء** که بنام **خواجه مظفر بتکچی**

استرآبادی نوشته ، و **اربعون حدیث** که بنام **امیر نظام الدین عبدالباقی یزدی**
(متوفی ۹۲۰ هـ) و **وزیر شاه اسماعیل صفوی** تألیف کرده است .

فهرست نویسان تاریخ وفات **امیر جمال الدین عطاءالله** را (۹۱۷ و ۹۲۶ و ۹۷۶ و
۱۰۰۰) نوشته اند (۱) و هیچیک درست نیست ، و چنانکه گذشت وی در زمان تألیف
حبیب السیر (۹۳۰ هـ) حیات داشتند و بعثت پیری از خلق گوشه گیری کرده بوده ، و
چون **فخر الدین عای صفی** **بهرقی هروی** در کتاب **لطائف الطوائف** (مؤلفه ۹۳۹ هـ)
ازو بعبارت : « مخدومی استادی عطاءالله الحسینی المحدث ره » یاد کرده (۲) بنابراین
تردیدی نیست که وفات وی در یکی از سالهای ۹۳۰ تا ۹۳۹ واقع شده است .

۱- رك : كشف الظنون (ج ۱ ص ۹۲۳) هدیة العارفین (ج ۱ ص ۶۶۴) فهرست
کتابخانه آستان قدس (ج ۳ ص ۸۵) قاموس الاعلام (ج ۴ ص ۳۱۵۸) فهرست مشکوة
(ج ۲ ص ۵۸۳) فهرست مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی (ج ۴ ص ۷۴) .
۲- رك : لطائف الطوائف مصحح نگارنده (ص ۱۰ ص ۱۲) .

کتاب **روضۃ الاحباب** در هندوستان دوبار بطبع سنگی رسیده است ، بار اول در ۱۲۹۷ ق ، و بار دوم در ۱۳۱۰ ق .

محمود مغنیساوی بکلی زاده در سال جلوس **سلطان مصطفی خان ثانی عثمانی** (۱۱۰۶-۱۱۱۵ هـ) شروع بترجمه ترکی کتاب مزبور کرده و بسال ۱۱۰۷ هجری از ترجمه آن فراغت یافته است ، این ترجمه در سرزمین عثمانی چاپ سربی خورده است ، ولی تاریخ طبع ندارد .

خلاصه‌یی هم از متن فارسی آن در نیمه اول قرن دهم بدست **احمد بن تاج الدین حسن بن سیف الدین استرآبادی** ترتیب داده شده که موسسه ست به آثار احمدی و نسخه‌های آن موجود است .

تستعلیق مورخ ۲۳ جمادی الثانی ۱۲۷۵ ، کاغذ فرنگی شکری آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۲۹ س ۵/۲۶ X ۱۶/۵ ، ۱۱۸ گ ۳۴/۷ X ۲۲/۲ خریداری آستان قدس در اسفندماه ۱۳۲۷ .

۲۳۵

روضۃ الشهداء

(۸۴۵۰)

کتابیست معروف ومشهور مشتمل بر مقدمه و ده باب در سرگذشت شهداء از **حمزه بن عبدالمطلب تا حسین بن علی (ع)** و وقایع بعد از حرب کربلا و یک خاتمه در ذکر اولاد سبطین و سلسله نسب ایشان ، تألیف **حسین بن علی کاشفی بیرهنی واعظ** در گذشته بسال ۹۱۰ هجری و تاکنون چندین چاپ خورده است .
نسخه ما ناقص الاول است .

آغاز موجود : « گرچه بزبور حکایت شهدا حالست اما سمت جامعت

انجام : « پیوسته تازه وسیراب »

نستعلیق هند از قرن دوازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی
 ۱۷ س ۱۶ × ۱۰ ، ۳۰۳ گ ۲۲ × ۱۶ وقفی حاج شیخ غلامعلی فائقی در آذر ۱۳۳۲ .

۲۳۶

روضه الشهداء

(۸۳۸۰)

بی سروه است .

آغاز موجود : «خون روان شد و گفت تو محمد را چرا دشنام میدهی»
 انجام : «روزی جبرئیل نزد پدرم آمد در وقتی که من»
 نستعلیق تحریری هند از قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی ، جلد تیماج مشکئی يك لا ،
 مختلف السطر ، ۵۶ گ ۱۹ × ۱۲ / ۷ وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۲۳۷

روضه الشهداء

(۲۰۳۱)

بی سروه است .

آغاز موجود : «هو الکریم الوهاب فی ابتلاى آدم علیه السلام»
 انجام : «ولقبش بقول امامیه حجت وقائم ومهدی»
 نستعلیق اوایل قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج
 بنفش ، ۱۷ س ۱۸ / ۵ × ۱۱ ، ۲۹۹ گ ۲۸ × ۱۹ ، وقفی آقای حسین دیلمقانی در اول
 اسفند ۱۳۱۶ .

۲۳۸

روضۃ الصفاء

فی سیرة الانبیاء والملوک والخلفاء

(۹۱۴۷)

(مکرر) (۱)

قسم اول از اقسام ششگانه تاریخ مشهور روضۃ الصفاست تألیف میرخواند محمد بن خاوند شاه متوفی ۹۰۳ هجری که هر قسمی از آن جلدی محسوب میشود و در ایران و هندوستان چندین چاپ خورده است .

آغاز : «زیب فهرست نسخه مفخر انبیاء عالی مکان»

انجام : «و بعد ازین ان شاء الله شروع در قسم دوم از کتاب ایراد و تبیین از حکایات رسول مختار و اصحاب او نموده میشود ، امید از فضل ربّانی مأمول است و حسن قبول خاطر فیاض سلطانی مسؤول»

تستعلیق خوش از نیمه اول قرن سیزدهم ، کاغذ ترمه ، دو صفحه اول تمام تذهیب بایک سر لوح بزرگ و پرکار ، عناوین بزرگ و شنگرف ، جدول بتحریر و لاجورد و زر و شنگرف ، جلد سوخت دو رو با کنج و ترنج ، ۲۵ س ۲۵ / ۵ ، ۱۳ × ۲۳ ، ۲۰ × ۳۵ ، وقفی حاج غلامعلی دنبلی در اردیبهشت ۱۳۴۲ .

۲۳۹

روضۃ الصفاء

(۸۳۷۸)

جلد چهارم تاششم است .

آغاز : « فهرست نسخهٔ سعادت ابدی و دیباچهٔ مجموعهٔ کرامات سرمدی »

انجام : « سعادت یارودولت همنشین باد »

نسخ مسعود بن محمد شبستری ، مورخ غرهٔ جمادی الاخره ۱۰۵۵ کاغذ نخودی ،
عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ، ۳۱ س ۲۷ ، ۱۶ × ۳۷۳ گ ۷/۳۸ ، ۲۵ × ۳۱ ، وقفی سردار کل
یار محمد افشار .

۲۴۰

روضه الصفا

(۸۳۷۹)

جلد سوم این کتابست که از حالات ائمهٔ اثنا عشر شروع شده بذکر مستعصم سی و
هفتمین خلیفهٔ عباسی و پایان کار او خاتمه می‌پذیرد .

آغاز : « حمد و ثنائی که مسیحان ملاء اعلیٰ از اداء شمه‌یی ازان »

انجام :

« زجود لانرود بر زبان تو هرگز مگر در اشهد ان لا اله الا الله »

نستعلیق او اخر قرن دوازدهم هجری ، کاغذ سفید آهار مهره ، جای عناوین سفید ،
جدول بتحریر و شنکرف ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۲۹ س ۲۸ × ۱۲ ، ۱۶۷ گ
۳۵ × ۱۸/۲ ، وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۲۴۱

روضه الصفا

(۹۳۹۵)

نظیر شمارهٔ قبل است :

نستعلیق سید عبدالجواد رضوی ، مورخ ۲۴ شعبان ۱۲۷۸ ، کاغذ نخودی فرنگی
آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی قهوه‌یی ، ۲۶ س ۲۴ × ۱۳ ، ۱۷۴ گ

۳۵×۲۱/۵ ، وقفی حاج شیخ حسین قوام لاری در مهرماه ۱۳۴۴ .

۲۴۲

زبدۃ التواریخ

(۴۲۴۰)

تاریخ مختصر عمومی است بطریق سیاق ، تألیف محمد محسن بن محمد کریم مستوفی که بسال ۱۱۵۴ هـ . ق . بدستور رضاقلی میرزا بن نادرشاه افشار نوشته و وقایع تا سال ۱۱۴۸ را که نادر در چول مغان جلوس کرده است ثبت نموده .

در مقدمه مینویسد که : «در عهد دولت پادشاه جم جاه ... تاج بخش ممالک هندوستان و ترکستان ... پادشاه ممالک ایران ، ظل سبحان نادر دوران ... از اتفاقات روزگار ، چون ایام بهار ، این ذره بی مقدار ... ابن محمد کریم ... محمد محسن مستوفی سرکار فیض آثار ، که از ابتدای طلوع آفتاب عالمتاب این دولت پایدار . در خدمت بارفراغت ... شاهزاده کامگار و الانبار رضاقلی میرزا مقرر فرمودند که این بنده خاکسار تاریخی بعنوان اجمال و اختصار خالی از زواید و اغلاق بطریق ضابطه رقوم و سیاق به طریقی تحریر و قلم تقریر در آورده که مشتمل باشد بر خلاصه احوال انبیا و اوصیا و پادشاهان و سلاطین و آغاز و انجام دولت و ایام عمر و مدت زمان سلطنت و فرمانروایی هر یک و آثار و اختراعات و بناهایی که از ایشان در صفحه روزگار مانده و حسب و نسب ایشان را از حضرت خیر البشر آدم الی یومنا هذا که در هنگام رجوع و احتیاج محتاج بتحصیل و مطالعه کتب تواریخ نبوده بسهولت و آسانی بدون تصدیع و سرگردانی نسب و حسب و احوال و افعال هر یک بمحض رجوع و ملاحظه ازین مختصر معلوم خواهد شد .

در اواخر این تاریخ داستان بلوهر و بیوذا سف ترجمه ملا محمد باقر مجلسی

را از عین الحیوة نقل کرده و بدنبال آن افسانهها و اساطیری بقلم آورده است .

یکی از مآخذ مهم مؤلف تاریخ عالم آرای میرزا علی اکبر منشی است . چنانکه

در ذکر همایون پادشاه مینویسد :

«مجملی از احوال او و خروج شیرخان افغان و آمدن همایون به ایران و کیفیت سلوک و برخورد و تدارک نواب شاه طهماسب و روانه نمودن به هندوستان موافق تاریخ عالم آرای که میرزا علی اکبر منشی که نواب شاه طهماسب همراه همایون کرده بود و واقعه نویس همایون بوده نوشته میشود» .

آغاز : « [زبدة] التواریخ انساب و احوال انبیا و اوصیا و پادشاهان و سلاطین زمان »
انجام : « آنوقت دانستم که آن مومها نقش آن صورتها بوده . دیگر تأسف و ندامت فایده نداشت » (۱) .

شکسته نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج ضربی عنابی ، مختلف السطر ۲۶۸ گ ۵ ، ۳۴ × ۵ ، ۲۱ ، وقفی نایینی ، (۲) .

۲۴۳

زندگانی جامی

(۴۲۴۱)

رضی الدین عبدالغفور لاری که از شاگردان بنام مولانا عبدالرحمن جامی بوده شرحی بر مشکلات کتاب نفحات الانس من حضرات القدس بر ایضیاء الدین یوسف فرزند جامی نوشته است که به «حاشیه نفحات» معروف است ، و در پایان شرح مزبور ترجمه احوال جامی را بتفصیل بقلم آورده که این شرح حال همانست و آنرا از آخر شرح

۱- نسخه دیگر: دانشکده ادبیات تهران شماره (۱۵- ب).

۲- کتابی بنام زبدة نادری دیده ام که تهذیبی است از زبدة التواریخ و بنام نادر میرزای قاجار تسمیه شده است ، ولی در آن نسخه وقایع تا سال ۱۱۴۴ که ندر قلی بیگ افشار ملقب به طهماسب قلیخان شده است ثبت گردیده ، ارقام سیاقی هم حذف شده است . مالک این نسخه حاج عباس جلیلیان بازرگان مشهد است .

نفحات الانس شماره (۷۵۵) جدا کرده اند (۱) .

آغاز : « تيمناً بذكره الاعلى وحمد الله تبارك وتعالى » .

انجام : « وبعد از آن حضرت امير عمارت عالی بر قبلة قبر حضرت ایشان بنياد نهادند و جمعی از حفاظ تعيين فرمودند و فقده الله لمزيد الكرام و بدعائه بختم الكلام » .
نستعليق مورخ ۱۸ ذيقعدة الحرام سنه ۱۰۱۵ هجری ، کاغذ نخودی ، جلد پارچه یی ،
۱۴ س ۵ / ۱۴ × ۸ / ۵ ، ۳۳ گ ۵ / ۲۴ × ۱۵ / ۵ ، وقفی ابن خاتون در ۱۰۶۷ هجری ،

۲۴۴

زهر الریاض وزلال الحیاض

(۴۲۴۲)

(عربی)

مجلد سوم از کتاب مزبورست در احوال رجال علمی و ادبی و سیاسی از ترجمه
امام مالك از ائمه اربعه اهل سنت تا ترجمه مهیار دیلمی تألیف سید حسین بن علی بن
شوق الحسینی المدنی متوفی ۱۰۴۶ هجری که از محدثین و ادبای عصر خویش بوده
اصلاً مدنی است و به هندوستان مهاجرت کرده و نزد نظامشاهیان دکن معزز میزیسته
شیخ اجازه اش در حدیث حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی پدر شیخ بهائی و نعمه الله بن
احمد بن خاتون عاملی بوده اند و از ایشان روایت میکند ، (۲) .

آغاز : « بسم الله ، احمد الله على جزيل نواله واصلی علی من هدا نابار سالد » .

انجام : « انك الولی لنا والاولی بنا انك جواد كريم » .

نسخ نورالدین بن احمد الوفائی الازهری؛ مورخ نهم رجب ۱۰۵۱ هجری ، عناوین

۱- برای اطلاع از احوال رضی الدین عبدالغفور لاری رجوع شود به رشحات

عين الحیوة تألیف فخر الدین علی صفی بیهقی «ص ۱۶۳-۱۶۵»

۲- برای اطلاع بیشتر از احوال مؤلف رجوع شود به: تاریخ آداب اللغة

ج ۳ ص ۳۱۵ و سلافة العصر ، ص ۲۴۹ و امل الامل ، ص ۳۸ و نجوم السماء ، ص ۴۱ و

روضات الجنات ، ص ۱۷۷ ، ۱۹۳ ، و الذریعة ، ج ۱۲ ص ۷۰ .

بشنگرف ، کاغذ سفید ، سه صفحه فهرست صاحبان تراجم در آغاز ، جلد تیماج مشکی
ضربی: ۲۳ س ۱۹/۵ × ۱۰/۵ ، ۳۳۳ گ ۳۰/۵ × ۱۹ ، وقفی فاضلخان .

۲۴۵

زینة المجالس

(۶۶۲۵)

کتاب معروفیست مشتمل بروقايع تاريخی و احوال پيشينيان و لطايف مقالات و
غرايب حالات ایشان که مجدالدین محمد حسینی طهرانی متخلص به مجدی در سال
۱۰۰۴ هجری از کتب تاریخ جمع آوری کرده و منابع و مأخذ خود را در دیباچه فهرست وار
مذکور داشته است .

زینة المجالس تا بحال چندین چاپ خورده است .

نسخه ما ناقص الاول است و عبارت ذیل آغاز میشود :

آغاز موجود : « بروایتی ابوالفیض کنیت اوست و در سنه ۲۶۵ از هجرت بعالم
آخرت شتافت » .

انجام : « حجام گفت خاموش باش که سر بریده سخن نگوید » .

نستعلیق هند مورخ ۱۰۲۷ هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی
عناوی ، ۲۶ س ۳۰/۵ × ۱۶/۵ ، ۲۲۷ گ ۳۹ × ۲۴ وقفی حسن لطفی در ۲۸ آذر
۱۳۲۳ .

۲۴۶

زینة المدايح

(۴۸۱۸)

تذکره ایست شامل احوال و اشعار شعرائی که از آغاز جلوس تا هفتمین سال سلطنت
فتحعلیشاه قاجار بمدح و ثنای وی پرداخته اند ، تألیف میرزا محمد صادق وقایع نگار

مروزی متخلص به هما در سال ۱۲۱۸ هجری مشتمل بر یک آرایش و دو پیرایه و یک زیور بدین شرح :

آرایش در ذکر اشعار فصاحت آثار خسرو عدالت شعار .
 پیرایه اول در ذکر اشعار شعرای ملتزمین رکاب ظفر انتساب .
 پیرایه دوم در ذکر اشعار مطلق شعرای ممالک محروسه که در ثنای قبله عالم و عالمیان رطب اللسانند .
 زیور در ذکر اشعار مؤلف و شمه بی از مجاری حالات ارادت آیاتش .

آغاز :

ای ذکر تو گل فروش بازار سخن رنگین ز تو برگ برگ گلزار سخن
 اوصاف تو دیباچه مجموعه نطق توحید تو مشاطه رخسار سخن (۱)
 زینت مدایح و زیب مجامد حمد محمودیست جل ذکره که حمدش زینت زبان و
 ثنایش زیب بناست .

انجام :

«عیان تنایست پایانی بدوران عهدشاهی را
 نباشد عیش ایشان را چو عهد شاه پسیانی»

ترجمه مؤلف بقلم خود او :

«این بنده در گاه خلاق امیدگاه را نام صادق هه است ، مولد در مرو شاهجان
 و مسکنم آن خطه صفوت نشانست ، در آن ولایت نشود و نمایافته ، بتحصیل مراتب علمی

۱- تذکرة های همیشه بهار تألیف کشتن چند اخلاص دهلوی و تحفة الشعرا تألیف
 افضل بیگ قاقشال نیز به همین رباعی آغاز شده است ، و در تاریخ تذکرة های فارسی
 تألیف نگارنده ذکر هر سه به تفصیل مسطور است .

شناخته بود ، از خرابی آن معموره روانه عراق عرب و چندی در کربلا و نجف اشرف علی ساکنها الف من التحف مشغول به تحصیل میبود ، بعد از آن روی به عراق عجم نهاده و چندی در خطه کاشان از جناب صباحی با استفاده مراتب شاعری اوقات گذرانید ، درین اوان بهجت نشان سعادت توأمان که مملکت ایران از نسیم عدالت این شهنشاہ گیتی ستان ابداً الله سلطانه رشک فزای روضه رضوان آمده ، براهنمایی قاید عنایات خاقانی شایق بملازمت و چاکری آن درگاه آسمان جاه گردیده و تاریخی در وقایع و مآثر خدیو جهانگیر مسمی به جهان آرا انشا نموده ، بتوسط اولیای دولت قاهره بعرض اقدس اعلیحضرت ظل اللهی روحی فداه رسانید ، و بآن وسیله در سلک چاکران ارادت نشان پادشاهی منسلک و بمنصب والای وقایع نگاری این دولت ابد مدت مقتخر و مباهی گردیده در زمره منشیان دیوان اعلی منخرط و مربوط آمد ، درین اوقات بهجت آیات که موکب نصرت نشان بعزم دارالملک خراسان و تنبیه و تدمیر طایفه خدالت نشان کولان شقه گشای لوای عزیمت آمد (۱) این غلام ارادت نشان را از ملازمت رکاب ظفر انتساب مهجور و بتألیف و ترتیب کتاب زینة المدایح مأمور فرمودند» .

همای مروزی غیر از تاریخ جهان آرا و زینة المدایح تألیفات بشرح ذیل دارد :

تکملة زینة المدایح که در ۱۲۲۳ هجری نگارش آن پایان یافته و مشتملست بر یک مینو و یک غرفه و دو روضه و یک حدیقه و نسخه آن در بریتیش میوزیم بشماره ۱۱۹ و در کتابخانه ملی ملک بشماره ۴۷۱۵ مورخ ۱۲۲۳ محفوظست .

راحة الارواح مشتمل بر افسانه ها و حکایات است که در موقع خواب برای فتحعلیشاه میگفته ، و نسخه آن در کتابخانه مجلس بشماره ۶۸۲ موجودست .

رطب اللسان در وقایع ده ساله سلطنت فتحعلیشاه و ظاهر اکامل شده جهان آراست ، نسخه آن در کتابخانه ملی طهران بشماره ۴۴ موجودست .

دیوان هما متضمن مجموعه منشآت او در یک مجلد بشرح ذیل :

- شیم عباسی که بنام عباس میرزا تألیف یافته است ، (ص ۲-۱۱)
- دیباجه دیوان فتحعلیشاه (ص ۱۱-۱۷)
- درعروسی عباس میرزا و رخصت شربمدام بخاص و عام ، (ص ۱۷-۲۸)
- دیباجه زینة المدايح (ص ۲۹-۴۰)
- تحفة عباسی در آداب سلطنت که بنام عباس میرزا تسمیه شده است ، مشتمل بر يك مقدمه و هفت تحفه و يك خاتمه . (ص ۴۰-۸۰)
- درمناظره بخت و عقل و ذکر شمایل و مآثر خاقانی ، (ص ۸۰-۱۶۹)
- دیوان اشعار ، (ص ۱۷۲-۳۳۵)
- حکایات و روایات که بجهت میرزا عبدالصمد هروی در موقع عزیمت از هرات بپایتخت در ربیع الاول ۱۲۳۲ نوشته است ، (ص ۳۳۵-۳۴۳)
- نسخه این مجموعه در کتابخانه مجلس شورای ملی بشماره ۱۷۳۸ موجود است .
- منشآت مشتمل است بر مکاتیب خصوصی ، رك : نسخه شماره (۵۰۰۰) این کتابخانه .

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ آبی فرنگی و آهار مهر ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکى ، ۱۵ س ۱۲/۵ ، ۲۳ ، ۱۷۴ گ ۳/۳۳ ، ۲۰ ، وقفی نایینی ، (۱) .

۱- برای اطلاع از نسخه های دیگر زینة المدايح رك : کتابخانه مجلس شماره های (۳۹۷ و ۳۹۸ و ۱۲۹۴) دانشکده ادبیات تهران شماره (۲۸-ب) کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران شماره (۲۶۶۰) کتابخانه ملی تهران شماره (۲۶) ذیل ریو شماره (۱۱۸) تبریز کتابخانه خصوصی حاج حسین آقا نخجوانی ، مشهد کتابخانه خصوصی استاد محمود فرخ ،

۲۴۷

زینة المدايح

(۴۸۱۹)

يك قصيده از آخراين نسخه افتاده است ، ويازده برگ از مثنوی وامق و عذراي
ميرزا صادق ناصي اصفهاني ضميمه آنست .
نستعليق قرن سيزدهم ، کاغذ سفيد ، فرنگي آهار مهره ، عناوين بشنگرف ، جلد
تیماج مشکی ، ۱۵س ۱۸×۹/۷ ، ۱۹۰گ ۳/۲۵×۱۶ ، وقفی نایینی .

۲۴۸

زینة المدايح

(۶۹۶۲)

در حواشی این نسخه جلال الدین میرزای قاجار متخلص به جلال که غزلیاتش
بضمیمه دیوان قاآنی چند بار بطبع رسیده است یاد داشتهای بنظم و نثر نوشته .
نستعليق مورخ ۱۲۳۷ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج ضربی قهوه‌پی ،
۱۳س ۱۴×۹ ، ۲۰۶گ ۲/۲۱×۱۴/۸ ، وقفی دره السلطنه ملکنزاده کوثر .

۲۴۹

سفرنامه مکه

(۶۵۶۲)

گزارش سفر مکه ومذیل بمناسك حج است از داود بن علی نقی الحسينی مدعو به
وزیر و ظایف خادم عتبه علیه رضویه علیه آلاف التحية .
آغاز : « بسم الله ، والله على الناس حج البيت ، چند سال متوالی بود که همه سال خیال
تشریف به مکه معظمه داشتم » .

انجام : «و بر گردد بمکه و خداوند را شکر کند بر اتمام و توفیق عمل والسلام علی محمد و آله الامجاد» .

تستعلیق تحریری مؤلف ، مورخ پانزدهم شوال ۱۳۲۴ هجری ، کاغذ سفید فرنگی
بضمیمه فهرستی از مندرجات در آخر ، جلد پارچه پی عطف و گوشه چرمی ، ۱۱ س ۱۶
۱۲۸ ، ۱۵۸ گ ۲۱/۵۷ خریداری آستان قدس در خرداد ۱۳۲۳ .

۲۵۰

سفر نامه مکه

(۴۲۴۳)

گزارش سفر مکه حاج لطفعلی خان اعلائی است با فاتحه و خاتمه پی از کاتب .

آغاز :

«بنام خداوند مهر منیر خداوند روزی دودستگیر»

انجام :

«بهر اعلائی نکو از اینکه در بزم دنی

باده نوشیدن به ننگ جامه پوشیدن دورنگ»

تستعلیق محمد تقی نیسی متخلص به احقر ، مورخ بیستم ذی حجه الحرام سال ۱۳۴۸
کاغذ شطرنجی فرنگی ، جدول بشنگرف ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ۸۰ گ ۲۳
۱۶۸ ، وقفی نایینی .

۲۵۱

سقیفه بنی ساعده

(۷۳۴۰)

داستان تاریخی اجماع مهاجر و انصارست ، در تعیین جانشین پیغمبر اسلام نگارش

فہیم السلطان قدس شریفی بافہرست مندرجات در آغاز نسخہ .

آغاز : «جغرافیای عربستان ، قدیمی ہا شبہ جزیرہ عربستان را بسہ ناحیہ قسمت نمودہ بودند» .

انجام : «قتل مالک بن نویرہ بدست خالد با اینکہ مسلمان بود و شب بازن مالک زنا نمود و در مقابل ابوبکر اورا بلقب سیف اللہ ملقب کرد ، فرمانش در شب سقیفہ امضا شدہ بود» .

تستعلیق تحریری مؤلف ، کاغذ خطدار مشقی ، جلد پارچہ پی ، ۲۰ س ۷/۵ X ۱۲ . ۸۷ گ ۲۲ X ۱۷ ، وقفی سید تقی قدس شریفی در بہمن ماہ ۱۳۲۹

۲۵۲

سلاۃ العصر

(۴۸۲۶)

(عربی)

مکرر و مذکور در جلد سوم فہرست (ص ۱۷۵ ش ۵۶) تذکرہ شعرای عربست از سیدعلی خان شیرازی مدنی حسینی (۱) بافہرست اسامی صاحبان تراجم در آغاز کتاب .
آغاز : «بسملہ ، یا من اودع جواہر الکلم» .

انجام : «فلما قدر علی قول سدید»

نسخ مورخ ذیحجہ ۱۲۳۳ ، کاغذ سفید فرنگی آہارمہرہ ، جلد چرمی ضربی .
۲۳ س ۱۷/۵ X ۹ ، ۳۱۷ گ ۲۸ X ۱۸ ، وقفی نایینی .

۲۵۳

سِیَاقُ التَّوَارِیْخِ

(۴۲۴۵)

تاریخ مختصریست بطریق سیاق از پیشدادیان تا قاجاریه، و چون فاقد مقدمه است مؤلف آن معلوم نیست ولی با اینکه بر صدر تمام صفحات نوشته شده است: «تاریخ پادشاهان عجم که در ملک ایران سلطنت کرده اند» بعد از یزدگرد بن خسرو پرویز احوال خاتم الانبیاء و خلفای راشدین و ائمه اثنا عشر و خلفای اموی و عباسی نیز در آن مسطور است. نسخه ما تا احوال **مصطفی خان بن جعفر خان زند** بیشتر ندارد، و صفحه آخر آن که خلاصه ایست از احوال قاجاریه تا ذکر سلطنت **ناصرالدین شاه** مربوط باصل نسخه نیست و الحاقیست.

آغاز: «در ذکر پادشاهانی که قبل از ظهور اسلام سلطنت کرده اند»

انجام: او را گرفته نزد آقامحمدخان بردند، اولاً کور و آخراً بقتل رسید، مدت حکومت در شیراز دو عام»

از آغاز نسخه تا ذکر شاه عباس ثانی نستعلیق و از ذکر شاه سلیمان تا آخر کتاب شکسته نستعلیق، تحریر اوایل قرن سیزدهم هجری، کاغذ سفید آهار مهره، اسامی و تواریخ بشنگرف، جلد تیماج مشکى ضربی، مختلف السطر ۶۲ گ ۲۷ × ۱۵/۵، وقفی نایینی.

۲۵۴

سِیَاقُ التَّوَارِیْخِ

(۴۲۴۶)

نسخه ایست بسیار مغلوط ولی کامل و باحوال **فتحعلیشاه** و زوجات و اولاد او پایان

می یابد.

انجام : « که سابقاً متعبد شده بود بفرستد ، مدت سلطنت چهل عام »
 نستعلیق فتح الله لاریجانی مورخ ۱۲۶۱ کغذ سفید آهارمهره ، اسامی بشنگرف ،
 جلد تیماج ضربی قهوه‌یی ، مختلف السطر ۸۸ گ ۸/۲۲ × ۱۴/۸ ، وقفی نایینی (۱) .

۲۵۵

سمیرت عبدالقادر

(۱۸۲۳)

کتابیست بی سروه و مجهول المؤلف (۲) در سیره شیخ محیی الدین عبدالقادر
 گیلانی (متوفی ۵۶۲) پیشوای سلسله قادریه و صاحب کتاب فتوح الغیب که با شرح فارسی
 شیخ عبدالحق محدث دهلوی در بمبئی و لکهنو بطبع رسیده است .

آغاز موجود :

« هر که آنجا جنس درویش آمدی گر همه بیگانه با خویش آمدی »

انجام : « چنانچه منقول است که روزی حضرت خواجه بخلاف عادت »

قطعه تاریخی ذیل از همین کتابست :

گل باغ نبوت غوث اعظم مرا و را در دو عالم پادشاهی

سینش « کامل » و « عاشق » تولد وصالش دان تو « معشوق الهی »

۵۶۲

۴۷۱

۹۱

نستعلیق هند ، تحریر اواخر قرن یازدهم هجری ، صفحه آخر نو نویس کاغذ

- ۱- برای نسخه‌های دیگر. رك: «استوری ۱: ۱۲۷۱» مشار، ص ۳۰۵ دانشکده حقوق، ش ۱۰۳- ب، دانشکده ادبیات تهران، ش ۲۵۸- ج،
- ۲- مجموع حکایات این کتاب مختومست بعبارت: «من التحفة والخلاصة» که مقصود از تحفه بر حسب تصریح مؤلف در اواخر نسخه «تحفة القادرية» است، و در ذکر فرزندان شیخ تواریخی هم از کتاب «فیوض الارواح» نقل شده است،

کشمیری، عناوین بشنگرف، جلد پارچه‌بی، ۱۱ س ۵/۱۳ × ۸، ۱۰۵ گ ۸/۲۰ × ۱۳،
خریداری آستان قدس در آذرماه ۱۳۳۸.

۲۵۶

شجرة الاولیاء

(۸۱۹۳)

گزیده‌ایست از کتاب شجرة نبویه با کسر و اضافاتی بقلم احمد بن محمد الحسینی (۱)
که بدستور محمد زمان خان حاکم یزد در دوره قاجار نوشته و مشتمل است بر اخبار و آثار
واحوال و شجرة نسب سید ابرار و ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین، و در پایان
فهرستی از تألیفات ملامحمد باقر مجلسی مسطورست.

آغاز: «بسم الله الواحد الصمد المنزه عن الاهل والوالد الذی»

انجام: «دو هزار و شصت و ده سال و کسری بوده است»

نسخ تحریری قرن سیزدهم. ظاهر آخط مؤلف، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره،
عناوین و مشجرات بشنگرف، جلد چرمی، مختلف السطر، ۸۲ گ ۲۲ × ۱۶، وقفی
میرزا صالح در بهمن ۱۳۳۰.

۲۵۷

شرح حال ماری آنتوانت

(۶۳۱۲)

جلد دوم از کتاب شرح حال ماری آنتوانت همسر لئوی شانزدهم پادشاه فرانسه

۱- در جلد سوم مطلع الشمس (ص ۱۶۵) ذیل نام امامزاده محمد مشهور به
محروق مسطورست که: «میفرماید سید احمد یزدی اردکانی که از معتبرین نسابین
شمار می‌آید در کتاب شجرة الاولیاء که بطور تشجیر تألیف و تحریر شده... الخ»

است که بامر ناصرالدین شاه قاجار و تصویب محمد حسن خان اعتماد السلطنه رئیس دارالترجمه‌های یونی شاهزاده منوچهر بن عمادالدوله از فرانسه بقارسی ترجمه کرده است ، مؤلف مادام کامپان ندیمه ملکه است .

آغاز : «فصل دوازدهم - چندی بعد از مسأله بازی عروسی فیکارو»

انجام : «و همیشه از ایامی که با هم بسر بردیم یاد آورد»

نستعلیق محمد صادق توپسرکانی ، مورخ هفتم جمادی الاخری سنه ۱۳۱۲ ، کاغذ فلغل نمکی فرنگی ، جدول بزر بایک سر لوح زرین ، عناوین بشنگرف ، جلد مخمل آبی ، ۱۱ س ، ۵/۲۶ × ۱۳ ، ۷۷ گ ۳۵ × ۲۲ خریداری آستان قدس در اردیبهشت ۱۳۱۹

۲۵۸

شرح حال مسیو کروگر

(۴۲۶۰)

جلد اول از کتاب سرگذشت پل کروگر است بقلم خود او که از سال ۱۸۸۳ تا ۱۸۸۸ مسیحی ریاست دولت جمهوری ترانسوال از مستعمرات آفریقایی انگلیس را داشته و پیش از آنکه وی بدین سمت منصوب گردد مستعمره مزبور معروف به جمهوری جنوب آفریقا و جمهوری بوئر بوده است .

آغاز : «شرح حال مسیو کروگر رئیس جمهوری ترانسوال که از زبان فرانسه ترجمه شده است ، فصل اول در باب جوانی مخصوص ، سرگذشت من از وقت طفولیت یعنی نه سالگی که در آنوقت»

انجام : «این مطلب را در همان روزنامه در شانزدهم ماه آوریل ۱۸۹۶ ثبت

کرده بود»

نستعلیق مورخ چهارشنبه صفر الخیر سنه ۱۳۲۴ ، کاتب و مترجم نامعلوم ، در آغاز نسخه عکس صاحب ترجمه با زیر نویس فرانسه و در پایان یک صفحه نقشه چاپی ترانسوال

ضمیمه است که از متن فرانسه آن جدا کرده اند ، کاغذ سفید فرنگی ، عناوین واسامی
 بشنگرف ، جلد مخمل کله اردکی ، ۱۵س ۵/۱۱ × ۱۴۰ گ ۳/۲۲ × ۱۸ ،
 خریداری آستان قدس در اردیبهشت ۱۳۱۹ .

۲۵۹

شرح نفحات الانس

(۷۵۵)

شرحیست که مولانا رضی الدین عبدالغفور لاری «متوفی ۹۱۲» (۱) که از
 شاگردان بنام مولانا جامی بوده بخاطر ضیاء الدین یوسف استاذزاده خود بر مشکلات
 کتاب نفحات الانس من حضرات القدس نوشته ودر خاتمه آن ترجمه حال جامی را
 هم بتفصیل ذکر کرده است ، ولی سابق بر این در کتابخانه شرح حال جامی را کتاب مستقل
 وجداگانه‌یی دانسته از آخرین نسخه مجزا کرده بعنوان «زندگانی جامی» شماره
 (۴۲۴۱) داده اند .

آغاز: «بسمله، سپاس و ستایش خدایی را که آینه دل دوستان خود را جلوه‌گاه
 جمال ذات کریم خود گردانید» .

انجام : و همیشه این دو صفت جلال و جمال در کارند علماً و عیناً

نستعلیق مورخ ۲۸ شوال ۱۰۱۵ هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد
 تیماج جگری ، ۱۴س ۱۵ × ۸ ، ۱۸۱ گ ۲۵ × ۱۹ ، وقفی اسدالله بن شیخ محمد مؤمن
 الشهریه ابن خاتون در ۱۰۶۸ هجری .

۱- برای اطلاع از احوال رضی الدین عبدالغفور لاری رجوع شود بکتاب
 رشحات عین الحیوة تألیف فخر الدین علی صفی بیهقی (۱۶۳-۱۶۵) چاپ کاپور .

۲۶۰

صفوة الصفی

(۴۲۵۱)

صفوة الصفی یا مواهب السنیة فی مناقب الصفویة کتاب معروفیست در ذکر حالات و مقالات شیخ صفی الدین اردبیلی تألیف توکل بن اسمعیل بن حاج محمد اردبیلی مشتهر به ابن بزازه بسال ۷۵۹ هجری نوشته و یکبار در بمبئی بسال ۱۳۲۹ هجری قمری بطبع سنگی رسیده است .

آغاز : « الحمد لله الذی تحلی لاولیائه بانوار العرفان والمعارف »

انجام : « و توفیق رب العالمین » (۱)

نستعلیق مورخ نهم شعبان ۱۰۴۲ ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزر و لاجورد ، دارای یک سر لوح بزرگ زرین ، جلد تیماج جگری ، ۲۳ س ۸/۱۷ × ۸/۶ ، ۲۷ گ ۲۷ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۲۶۱

صفوة الصفی

(۴۲۵۲)

آغاز و انجام مانند پیش .

نستعلیق مورخ ۱۵ ربیع الثانی ۱۳۰۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۲۳ س ۵/۲۳ × ۱۳/۵ ، ۱۹۷ گ ۳۵/۸ × ۲۲ ، وقفی نایینی .

۱ - بدستور شاه طهماسب صفوی این کتاب را ابوالفتح حسینی تهذیب کرده و به مذاق شیعه نوشته است ، نسخه یی از آن درین کتابخانه بشماره (۴۱۴۰) موجود در جلد سوم فهرست (ص ۹۶) مذکورست .

۲۶۲

الصفین

(۴۲۱۴)

(عربی)

شرح وقعه صفین است تألیف ابوالفضل نصر بن مزاحم بن سیار منقری تمیمی متوفی ۲۱۲ هجری و در طهران و قاهره بطبع رسیده است (۱) .
آغاز : « اخبرنا الشیخ الحافظ شیخ الاسلام ابوالبرکات »
انجام : « نحواً ما ذکر تمیم الناجی آخر کتاب صفین » .

نسخ یوسف بن محمد حسن کردی مدرس، مورخ ۱۲۸۶ هجری که برای حاج فرهاد میرزا معتمد الدوله نوشته است، کاغذ زرد فرنگی آهارمهره، جلد تیماج بنفش ضری، ۱۹ س ۱۵/۵ X ۹، ۱۳۷ گ ۲۲ X ۱۵/۵ وقفی نایینی .

۲۶۳

طوطی نامه

(۴۲۲۴)

پنجاه و دو افسانه است که اصل آن بزبان سنسکریت و شامل هفتاد افسانه بوده و دانشمندی آنرا پیارسی آورده و چون عبارت آرایبی را باقصی الغایه رسانیده بوده بطوریکه از فرط پیچیدگی و تکلف، خواص هم ازان بهره مند نمیتوانستند شد . بنا براین یکی از بزرگان زمان **خواجه ضیاء نخشبی** را مأمور بآرایش و پیرایش آن فرموده، ووی هر حکایتی که بی ربط و بی ضبط بوده مر بوط و مضبوط گردانیده و حکایتی چند که ناخوش مینموده بدل آن حکایتی دیگر نوشته و مطلع و مقطع هر حکایت را با شعار خویش

۱- برای اطلاع از احوال مؤلف، رک: مقدمه چاپ قاهره بنام «وقعه الصفین» بقلم عبدالسلام محمد هارون.

زیورزینت داده و در طی حکایات با شعاردیگران نیز تمثیل جسته است (۱). خلاصه آنکه این کتاب هم ترجمه است و هم تهذیب و تألیف و با اصل سنسکریت بهیچوجه مطابقت ندارد.

خواجه ضیاء الدین نخشبی بدآونی متخلص به «نخشبی» و «ضیاء نخشبی» معاصر سلاطین خلجی هند و از مردم نخشب (= نسف) بوده که شهر یست از ماوراءالنهر در میان جیحون و سمرقند ، در جوانی به هندوستان مهاجرت کرده در بدآون اقامت گزید و از صحبت خلق کناره گرفت ، وی مردی زاهد بود و به شیخ فرید نبیره و خلیفه شیخ حمیدالدین ناگوری ارادت میورزید ، وفات نخشبی در سال ۷۵۱ هجری اتفاق افتاده و آثاری که از خود بیادگار نهاده عبارتست از: لذت النساء (۲) عشره مبشره ، سلك مسلوك ، کلیات و جزئیات ، افسانه گلرین (۳) و طوطی نامه که همین کتاب مورد بحث ماست و به چهل طوطی نیز معروفست .

شیخ عبدالحق محدث دهلوی در کتاب اخبار الاخیار فی اسرار الابرار (ص ۱۰۴) راجع بآثار ضیاء نخشبی مینویسد که : «همه تصنیفات وی در آن مرتبه که هستند متشابه و متشاکل واقع شده اند ، و سلك مسلوك او بغایت کتاب شیرین و رنگینی است ، بزبانی لطیف و مؤثر مشتمل بر حکایات مشایخ و کلمات ایشان ، و اکثر تصنیفات وی مملو است بقطعه هایی که همه بیک طریقه و یک نهج واقعند ، چنانکه :

۱- نقل باختصار از مقدمه کتاب ،

۲- نسخه یی از لذت النساء در کتابخانه ملی ملك بشماره (۵۹۲۸) موجودست و تاریخ تحریر آن ۱۲۰۳ هجری است ،

۳- افسانه گلرین در کلکته بسال ۱۹۱۲ میلادی با مقدمه انگلیسی و طبع سری انتشار یافته و کتابیست مشتمل بر داستانی عشقی باثری مصنوع و اشعار زیادی از مصنف که با حادث و اخبار و ابیات و امثال عربی آراسته شده است ، درباره افسانه گلرین و طوطی نامه شرحی تحت عنوان «داستانهای عامیانه فارسی» بقلم آقای دکتر محمدجعفر محبوب در مجله سخن سال ۱۱ شماره ۷ ص ۷۵۶-۷۶۴ مندرجست .

نخشبى خيز و با زمانه بساز ورنه خود را نشانه ساختن است
عاقلان زمانه ميگويند عاقلی با زمانه ساختن است»
طوطی نامه در سال هفتصد و سی هجری پایان پذیرفته و تاریخ مزبور درین
قطعه مذکورست :

ز هجرت هفصد و سی بود آنشب که این افسانها کردم مرتب
ازان افسانهادر خواب خوش خفت ضیاء نخشبى کافسانه خوش گفت
این کتاب چندین بار در ایران و هندوستان و افغانستان بطبع رسیده ولی بر اثر
تصرفات کاتبان و ناشران بکلی از صورت اصلی خارج گردیده است (۱).
نام اصلی آن « سوکه سیتاتی » است ، بمعنی « هفتاد افسانه » و متن کامل آنرا
« بی هیل و رثام » از سنسکریت بزبان انگلیسی ترجمه کرده و ترجمه مزبور بسال
۱۹۱۱ میلادی در لندن بطبع رسیده است .

چند حکایت از ترجمه انگلیسی آنرا نیز « لین یوتانک » نام انگلیسی در کتابی
جنگ مانند آورده بوده و همان را خانم دکتر سیمین دانشور و آقای جلال آل احمد
بفارسی روان و ساده ترجمه کرده و در مجله یغما (سال ۱۸ شماره های ۲۰۱-۲۰۴) بنام
طوطی نامه اصل مندرج گردانیده اند .

محمد داراشکوه قادری فرزند ارشد شاه جهان پادشاه متوفی ۱۰۶۹ هجری
نیز طوطی نامه را تهذیب کرده و بعبارت ساده تری در آورده است و آن هم در لندن
با حروف سریبی نستعلیق و ترجمه انگلیسی بسال ۱۸۰۱ میلادی چاپ شده است .
نسخه ما ناقص الاخرست ولی کامل آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره
(۲۴۴۷) موجودست .

آغاز : « مناجات بحضرت رازق البغات فی عشه که رازق وحوش و طیور... »

انجام موجود : «کسی سر آن مرغ خورده است ، اگر کسی سراو بخورد هم عاقبت»

نستعلیق هند از اواخر قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌پی ، عطف و گوشه چرمی ، ۱۷ س ۱۸/۵ × ۱۱/۲ ، ۱۷۱ گ ۲۶/۵ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۲۶۴

طوطی نامه

(۱۸۵۵۹)

بی سروه است .

آغاز موجود : «مطر آکه باچه‌چه بلبلان وصفیر دلکش عندلیبان تناسب اتفاق داشت ، بغایت نشاط سنج و مسرت اندیش»

انجام : «شاهد معنی را چندین اسباب زینت»

نستعلیق هند از قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی مجدول ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۹ س ۱۷ × ۹ ، ۱۸۴ گ ، ۷/۲۳ × ۱۵ ، خریداری آستان قدس در شهر یور ۱۳۳۶ .

۲۶۵

طوطی نامه

(۸۷۷۴)

بی سروتد است .

آغاز موجود :

«ضیاء نخشی گـر پر گناهست ولیکن آب چشمش عذر خواهست»

انجام : «عاشق شدن خجسته و بر زمین زدن شارک همه باز نمود پنجاه و دوشب» .

نستعلیق هند از قرن دوازدهم، کاغذ نخودی مجدول، عناوین بشنگرف، جلد تیماج عنابی، ۱۵ س ۱۵×۹، ۲۱×۱۵ گ، ۱۵×۲۱، خریداری آستان قدس در آذر ۱۳۳۸.

۲۶۶

ظفر نامه تیموری

(۴۲۵۴)

تاریخی است مشهور در شرح لشکر کشیهای امیر تیمور گورکان تألیف شرف الدین علی یزدی که بدستور شاه رخ نوشته و در سال ۸۲۸ آنرا پایان آورده است. این کتاب بسال ۱۳۰۶ هـ، ق، در کاشانه و بسال ۱۳۳۶ هـ، ش، در طهران بطبع سربی رسیده و بفرانسه و انگلیسی نیز ترجمه شده است. نسخه ما با نسخه دستنویس مصنف مقابله و تصحیح شده و در حکم نسخه اصل است. و مصحح در پایان کتاب چنین نگاشته است:

«الله اکبر - این کتاب بدیع هنگامه که موسومست به ظفر نامه و به بیع صحیح شرعی در سلك ملك نواب و کالت پناه آصف جاه دستور اعظم، کافل مهمات الامم، مصدوق مصدوقه من رآه المؤمنون حسناً فهو عند الله الحسن، اعتماد الدوله الخاقانی، مقرب الحضرت السلطانی، صاحب السر والعلن، مبارز الدنیا والدين خواجه ابوالحسن خلد الله ظلال اقباله وابد مآثر حشمة و اجالاه انتظام یافته، امر عالی لازال نافذاً علی التوالی صدور یافت که بنسخه که بخط ید مصنف بودو بکمال صحت اتصاف داشت و یکی از بندها آن نسخه را بنظر انور گذرانیده بود، این نسخه را مقابله نمایند، حسب الحکم ازاول تا آخر مقابله نموده شد، و کمال احتیاط در تصحیح و تنقیح آن بجای آورد، امید که سالیهای بسیار این نسخه صحیح منظور نظر عالی بوده باشد، بحق النبی الامی و آله و عترته، بمقام برهان پور، سنه هزار و بیست و دو»

خواجه ابوالحسن تربتی ملقب به رکن السلطنه در زمان جلال الدین محمد اکبر

پادشاه بوزارت شاهزاده دانیال و دیوانی دکن اختصاص داشت ، و در ۱۰۲۱ هجری (سال هشتم از جلوس جهانگیر) بمنصب والای میر بخشی گری رسید ، و چون اعتمادالدوله جهانگیری (خواجہ غیاث الدین محمد طهرانی پدرزن جهانگیر پادشاه) در گذشت (۱۰۳۱ هـ) دیوانی کل و منصب پنجهزاری سوار بوی تفویض شد . در سال ۱۰۳۲ صوبه دار کابل گردید . و به نیابت او پسرش ظفر خان احسن دستوری یافت . در آغاز عهد شاه جهان (۱۰۳۷ هـ) بمنصب ششزاری ترقی کرد ، و بسال ۱۰۴۱ صوبه دار کشمیر گشت ، و از آنجا کدوی آق سقال (ریش سفید) دولت بود ، پسرش ظفر خان به نیابت پدر رخصت یافت ، و بسال ششم جلوس شاه جهان (۱۰۴۲ هـ) در هفتاد سالگی بدرود زندگی گفت ، ابوطالب کلیم همدا نی ملک الشعراء وقت ، مادّه تاریخ فوتش را چنین یافت : «بامیر المؤمنین محشور باد» (۱) .

آغاز : «بسمله حمداً كثيراً مبارکاً لمن تؤتی الملك .. الخ» .

انجام :

«خلاق مرفّه ز احسان او زمین وزمان تحت فرمان او»
نسخ مورخ پنجم ربیع الثانی ۹۳۶ (۲) ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف و زر و لاجورد ، سرلوح زرین ، جدول به تحریر و زر و لاجورد ، جلد تیماج مشکی ، ۲۳ س ۱۸/۸ × ۱۰ ، ۳۶۷ گ ۱۷/۵ × ، وقفی نایینی .

۱- رك : تذکره میخانه مصحح این جانب (ص ۸۲۹) .

۲- عجب که رقم کاتب نیز در پایان نسخه چنین است : «منقولاً من تحریر المصنف مولانا شرف الدین علی الیزدی» .

۲۶۷

ظفر نامه تیموری

(۴۲۵۳)

ناقص الاخرست .

آخر موجود :

«یکی دشمنان را دلیل اجل یکی دوستان را کفیل اهل»

نستعلیق اوایل قرن دهم ، کاغذ نخودی ، عناوین بزر ، جدول بتحریر و زر
 ولاجورد ، بایک سرلوح بزرگ مکتب هرات بزرولاجورد و غیره ، جلد چرمی پوشیده
 و فرسوده ، ۲۵س ۲۲/۵ × ۱۴/۵ ، ۳۳۰ گ ۳۶/۵ × ۲۳ ، وقفی نایینی

۲۶۸

ظفر نامه تیموری

(۴۲۵۶)

نسخ قرن دهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زر
 ولاجورد ، دارای یک سرلوح مستطیلی بزرولاجورد ، جلد چرمی ضربی قهوه‌ای ۲۳س
 ۱۱/۸ × ۱۷/۷ ، ۳۰۳ گ ۲۵ × ۱۷/۴ ، وقفی نایینی .

۲۶۹

ظفر نامه تیموری

(۴۲۵۵)

نسخ و نستعلیق چندکاتب از اوایل قرن یازدهم و هفت برگ از آغاز و هشت برگ
 از انجام آن هم نو نویسی و از قرن چهاردهم است ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول

بتحریر وزر ، جلد تیماج یشمی ، ۲۱س ۱۷/۲ × ۱۱/۳ ، ۳۷۴گ ۲۳/۸ × ۱۷ وقفی
حاج قائم مقام .

۲۷۰

ظفر نامهٔ قیپوری

(۱۳۹۲)

نستعلیق قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، سرلوح بزرو
لاجورد ، جدول بتحریر وزر ، جلد چرمی ماشی ضربی معرق ، ۲۱س ، ۱۸ × ۸/۳ ،
۴۲۲گ ۲۵ × ۱۴/۵ ، وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۲۷۱

عالم آرای عباسی

(۱۳۹۳)

صحیفهٔ دوم از تاریخ عالم آرای عباسی تألیف اسکند بیگ منشی است ، و تمام
آن تاکنون دوبار بطبع رسیده است .

آغاز : بعد از حمد و سپاس خالق آسمان و زمین و ستایش و نیایش .

انجام : « در اصلاح آن کوشند و چشم عیب بین ازان پوشند ، والسلام والا کرام »

نستعلیق قرن یازدهم ، کاغذ نخودی ، جدول بزرو و شنگرف ، جلد تیماج عنابی
ضربی ، ۲۱س ۱۷/۳ × ۱۰/۷ ، ۹۹گ ۲۵ × ۱۶/۲ ، وقفی سردار کل یار محمد
افشار .

۲۷۲

عجائب المقدور

(۴۲۵۷)

(عربی)

عجائب المقدور فی نواب تیمور یا مثالب تیمور تاریخچه بی جامع و حقایقی
واقعت از شرح زندگانی تیمور که قاضی القضاة شهاب الدین ابو محمد احمد بن
محمد بن عبداللہ دمشقی معروف به ابن عربشاه (متوفی ۸۵۸) آنرا در سال ۸۴۰ هجری
بزبان عربی بسیار شیوانگاشته و در مصر سال ۱۳۰۵ هـ ق، بطبع رسیده و شاعر فاضل
معاصر آقای محمد علی نجاتی متن عربی را نثرأ و نظماً بفارسی فصیح و بلیغ ترجمه
کرده و بوسیله بنگاه ترجمه و نشر کتاب در سال ۱۳۳۹ شمسی بطبع رسانیده است ،
آغاز : « الحمد لله الذی علی منوال ارادته و تدبیره » .

انجام : « اکثر من غیر هم و قدم » .

تستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ نوعی ترمه ، جدول بتحریر و زرو شنگرف ، جلد
چرمی مشکی ، ۱۹ س ۱۸/۵ × ۸/۶ ، ۷۰ گ ۱۷ × ۲۷/۵ ، وقفی نایینی .

۲۷۳

عقد الجمان فی تاریخ اهل الزمان

(۴۲۵۸)

(عربی)

عقد الجمان یا تاریخ عینی تألیف امام بدرالدین محمود بن احمد عینی حنفی
متوفی ۸۵۵ هجری مشتمل است بر نوزده مجلد و نسخه مامجلد ثانی آنست .
آغاز : « بسمله ، فصل فی قصة الخلیل علیه السلام قد ذکره الله فی القرآن » .
انجام : « تم الجزء الثانی من عقد الجمان » .

نسخ عثمانی ، مورخ دهم ربیع الآخر سنه ۱۱۲۹ هجری ، بایک سرلوح بزرگ و
کم کار ، کاتب نورالدین المقدادی القدسی الحافظ که از روی دستنویس مؤلف مورخ دهم
ربیع الاول ۸۲۵ استنساخ کرده است ، کاغذ سفید فرنگی و آهار مهره ، جدول بتحریر
وزر ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج جگری ، ۳۱ س ۲۲ × ۱۱/۵ ، ۲۸۵ گ ۳۱ ×
۱۹/۵ . وقفی نایینی .

۲۷۴

عقد العلی للموقف الاعلی

(۴۲۵۹)

کتاب معروفیست در تاریخ کرمان تألیف افضل الدین احمد بن حامد کرمانی که بسال ۵۸۴ هجری بنام ملک دینار غز نوشته و تا کنون دو بار بطبع رسیده است .
نسخه‌های پیاچیدی دارد که ابو النصر فتح الله خان شیبانی شاعر مشهور دوره قاجار بدستور مؤید الدوله طهماسب میرزا بن محمد علی میرزا دولتشاه بن فتحعلیشاه در ۱۲۶۴ هجری که وی حکمران کرمان بوده است نگاشته .
آغاز : « عاقل لالی بیان در موقف عالی سلاطین جهان » .
انجام : « متزاید و متضاعف ، انه لقادر علی ذلک و الممتطول به » .

نسخ مورخ ربیع الآخر ، ۱۲۹۰ که از روی نسخه مورخ ربیع الاول سال ۶۴۹ هجری است کتاب شده است ، کاتب علی اکبر ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۴ س ۱۴ × ۸ ، ۶ ، ۱۰۶ گ ۲۲ × ۵ / ۱۴ ، وقفی نایینی .

۲۷۵

الفتح الوهبی علی تاریخ ابی النصر العتبی

(۴۲۶۱)

(عربی)

شرح شهاب الدین احمد بن علی منینی دمشقی حنفی است بر تاریخ یمینی تألیف ابو النصر محمد بن عبد الجبار عتبی رازی و در مصر بسال ۱۲۸۶ چاپ شده است :
آغاز : « بسمله ، حمداً لمن احسن کل شیء و تصویرا »
انجام : « للمسلمین اجمعین آمین »

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره . عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی ماشی ، ۳۳ س ۲۳ × ۱۱ ، ۳۸۴ گ ۵ / ۳۱ × ۵ / ۱۹ ، وقفی نایینی .

۲۷۶

الفتح الوهبی علی تاریخ ابی النصر العتبی

(۴۲۶۲)

نسخ مورخ ۱۲۸۰ ، کاغذ فرنگی شکری آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد
 تیماج گلی ، ۳۹ س ۲۲/۷ × ۱۰/۳ ، ۳۵۵ گ ۳۳/۱۹ × وقفی نایینی ،

۲۷۷

فرازستان

(۴۲۶۳)

تاریخ پادشاهان ایران است از آغاز تا داراپورد ارب بلغت مهجور فرس قدیم و بعضاً
 معجول که میرزا اسمعیل خان تویسرکانی (متوفی در حدود سال ۱۳۱۰ هجری قمری)
 بسال ۱۳۰۵ نگاشته و مصدرست بنام ناصرالدین شاه قاجار و این نسخه فاقد
 مقدمه ایست که دیگری در شرح لغات آن نوشته است .

کتاب فرازستان بسال ۱۳۱۱ ه . ق ، در بمبئی بطبع سنگی رسیده است .

آغاز : « بایسته بود همیشه بی تندیس و دادار را در آغاز هر کار یاد کردن »

انجام :

« تا که اندر این جهان کجمدار نامی از فانی بماند یادگار »

نستعلیق مورخ ۱۳۰۵ ه . کاغذ فرنگی فلفل نمکی ، عناوین بشنگرف ، جلد

چرمی عنابی ضربی ، ۱۲ س ۱۴ × ۷/۵ ، ۳۰۱ گ ۲۱/۵ × ۱۳/۷ وقفی نایینی .

۲۷۸

فردوس التواریخ

(۴۲۶۴)

تاریخی است مشتمل بر يك مقدمه و چهار باب دربارهٔ مآثر و آثار امرا و صدور و سلاطین در روضهٔ رضویه با تراجم علما و مجتهدین و محدثین مدفونین در ارض اقدس و فهرست موقوفات و صدقات جاریه و کتب کتابخانه تألیف ملا نوروز علی بن محمد باقر معروف به فاضل بسطامی متوفی در ۱۳۰۹ هـ . ق . و در تبریز بسال ۱۳۱۵ ق ، بطبع سنگی رسیده است . (۱)

نسخهٔ ماشامل باب اول این کتاب و آنهم ناقص الاخرست .
 آغاز ، ، بسمله ، الحمد لله الذی جعلنا من المجاورین للروضه الرضویه
 انجام : «ودار السعادة مبارکه که از بقعات و امکنهٔ شریفه»
 نسخ قرن چهاردهم هجری ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جلد پارچه‌ای ،
 ۱۴×۵/۷ ، ۲۴×۱۴/۵ و قفی شیعی در فروردین ۱۳۱۵ .

۲۷۹

الفرق والتواریخ

(۷۸۳۲)

(عربی)

تألیف شیخ امام حجة الاسلام ابو حامد محمد غزالی طوسی است که
 بسال ۵۴۰ نوشته ، چنانکه در ذکر خلفای عباسی گوید : «ثم ولی من بعده محمد المقتنی
 لامر الله فی وقتنا هذا سنة اربعین وخمسائة»
 آغاز : «بسمله ، الحمد لله الذی فطر العباد علی ربوبیته»
 انجام . «علی السنة والجماعة والبعث من الفرقة والعصمة من الباطل وان تصلى
 علی سیدنا محمد النبی وعلی آل بیته وسلم»

۱- نسخهٔ دیگری ازین کتاب بشماره (۳۸۷۲) در کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران
 هست که در جلد دوازدهم فهرست آن کتابخانه (ص ۲۸۵۷) معرفی شده و مؤلف نسخهٔ
 من بور حسن بن فخرالدین بن عنایة الله حسینی است ، که معلوم نیست مؤلف واقعی این
 کتاب اوست یا فاضل بسطامی .

بفتح ثود بفتح موند در هاشم ورق سوم عکس در آخر جلد دوم

نسخ مورخ ششم ذی قعدة ۷۹۳ هجری ، کاغذ الوان ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ارغوانی ، ۲۱ س ۱۹ × ۱۱/۵ ، ۱۹۲ گ ۲۷ × ۱۸/۵ خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

۲۸۰

قصص الانبیاء

(۶۸۳۳)

تاریخ انبیاست تألیف عبداللطیف بن مولانا شمس الدین علی واعظ بیرجندی در هشتاد و پنج باب از آفرینش آسمان و زمین و بهشت و دوزخ و گاو و ماهی تا وفات حضرت ختمی مرتبت (ص) .

آغاز : « الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوات والسلام » .

انجام : « كما صليت على ابراهيم وآل ابراهيم انك حميد مجيد » .

نسخ و نستعلیق میر حسین الجامی مورخ شهر ربیع الاول سنه ۹۴۷ هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین و آیات بزروشنگرف و لاجورد ، جدول بتحریر وزر و لاجورد ، با يك سر لوح که شامل دو قسمت است ، قسمت اول که جزو کتابست مستطیلی پرکار بزرو لاجورد مکتب هرات ، و قسمت دوم که بعد از متن و حاشیه شدن برگ اول ساخته شده است ، تاجی بزرو لاجورد و روشنگرف است از دوره قاجار ، جلد چرمی ضربی عنابی ، ۱۵ س ۱۵/۸ × ۹/۵ ، ۳۰۶ گ ۲۴/۳ × ۱۵/۳ خریداری آستان قدس در پنجم بهمن ۱۳۲۶ .

۲۸۱

قصص الانبیاء

(۴۲۶۵)

(عربی)

تألیف محمد بن عبدالله کسائی و غیر از علی بن حمزه کسائی نحوی مذکور

در کشف الظنون است، و شاید هم حاجی خلیفه در انتساب قصص الانبیاء به کسائی نحوی اشتباه کرده باشد .

آغاز : « بسمله ، قال الشيخ الامام ابو الحسن محمد بن عبدالله الكسائي رحمه الله عليه » .

انجام : « وقتلوهم وطردهم عنها والله تعالى اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب »
نسخ مورخ ربیع الآخر ۹۰۲ ، کاتب عبدالعزیز بن عمر بن محمد بن ناصر الدین
شهر بکردی ، کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بشنگرف و زنگار ، عناوین بشنگرف ، جلد
چرمی عنابی ، ۲۷ س ۱۷/۵ ، ۱۲×۲۰۵ گ ۲۶×۱۷ با چهار صفحه فهرست مندرجات
در آغاز ، وقفی نایینی .

۲۸۲

الکامل فی التاریخ

(۴۲۶۶)

(عربی)

قسمتی است ناقص الاول از وقایع اواسط سنه هفتم هجری تا اواسط سنه ۱۳۲ تألیف
عزالدین ابی الحسن علی بن محمد بن اثیر الجزری معروف به ابن اثیر متوفی ۶۳۸
هجری ، دوره کامل در دوازده جلد و چهارده جلد در بولاق ولیدن قاهره و مجدداً در
قاهره بطبع رسیده است .

آغاز : « وحرمان بن ابان والمغیره بن المهلب ومن الزبیریه قیس بن الهیثم »

انجام : « فبعث عبدالله بن علی المخارق بن »

نسخ قرن چهاردهم ، کاغذ شکری فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد
تیماج ماشی ، ۱۷ س ۲۴/۲ ، ۱۲×۲۴۲ گ ۳۵×۲۱/۵ ، وقفی نایینی .

۲۸۳

کلمات الصادقین

(۷۸۷۶)

تذکره ایست مختصر در بیان احوال اخیار و ابرار و اصفیا و اولیائی که در شهر دهلی مدفونند، تألیف محمد صادق دهلوی کشمیری همدانی که در سال ۱۰۲۳ هجری از کتابهای : اخبار الاخیار و فوائد الفؤاد و سیر الاولیاء و سیر العارفین و طبقات ناصری و رسائل دیگر اقتباس کرده و مقدمه‌یی در توصیف شهر دهلی بران افزوده است .

تراجم مندرج درین کتاب از **خواجه قطب الدین بختیار اوشی** آغاز شده به **خواجه محمد باقی نقشبندی اویسی** که مراد مؤلف بوده است پایان می‌پذیرد .
مؤلف طبع نظمی هم داشته و در پایان ترجمه **خواجه محمد باقی** اشعاری که در مدح او سروده است نقل کرده و در آغاز ترجمه ممدوح از تألیف دیگر خویش موسوم به **سلسله الصادقین** نیز یاد کرده است .

در ترجمه ماقبل آخر که از **هاجی کشمیری** است مینویسد که : « جد مادری کاتب حروفست واصل وی از همدان است . یکی از آبای کرام وی همراه میر سید علی همدانی به کشمیر آمد و آنجا متوطن شد » .

از جمله تراجم این کتاب یکی ترجمه **شیخ نور الدین دهلوی** است که مؤلف او را بغلط صاحب کتاب مشهور **جوامع الحکایات** دانسته و چنانکه میدانیم کتاب مزبور از **سید الدین محمد عوفی بخاری** است ، دیگر اینکه در پایان ترجمه **شیخ محمد حسن خیالی جوئیوری چشتی** غزل معروف **خیالی بخاری** را که بمطلع ذیل است با تردید بنام وی ثبت کرده است :

ای تیر غمت را دل عشاق نشانه خلقی بموشغول و تو غایب زمیانه

آغاز : « حمد و ثنایم کرد گاری را که افضال قدیم وی ریاحین نفوس اخیار و اولیا

را بزینت اوصاف مرضیه بیاراست .

انجام :

«وه که از دست من خسته نمی آید هیچ از عدم نامدمی کاش درین پیچاپیچ»
تستعلیق هندمورخ نوزدهم رمضان المبارک سنه ۱۱۲۳ هجری ، کاتب عبدالله کاتب ،
کاغذ حنایی ، عنوانین بشنگرف ، جلد چرمی قهوه یی ، ۱۵ س ۱۶ × ۷/۵ ، ۱۵۷ گ
۱۴ × ۲۲/۶ ، خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

۲۸۴

گلشن محمود

(۴۲۶۸)

تذکره خانوادگیست مشتمل بر احوال و آثار فتحعلیشاه قاجار و دختران و
پسران وی بالاحقیه یی در ترجمه شش تن فرزندان حسینقلیخان جهانسوز قاجار برادر
آغامحمدخان تألیف محمود میرزا بن فتحعلیشاه که ذکرش در ذیل بیان الم محمود
گذشت با خاتمه یی در احوال مؤلف ، وی این کتاب را که جزو مجمع الم محمودست ، بسال
۱۲۳۶ هجری قمری تألیف کرده ، و باید دانست که فرزندان ذکور و اناث فتحعلیشاه
منحصر بعد از مذکور درین کتاب نیستند ، بلکه تا سال ۱۲۵۰ که پایان عمر خاقان مغفورست
بر تعداد ایشان افزوده شد ، و فهرست کامل اسامی آنها و ترجمه احوالشان را در تذکره
خاوری تألیف میرزا فضل الله خاوری حمینی شیرازی میتوان یافت .

همچنین عده یی از برادران مؤلف که شعری از ایشان نقل نشده ، بسبب آنست که
در تاریخ تألیف گلشن محمود طفل بوده اند و بعد از رشد و بلوغ طبع نظمی یافته اند ، از
جمله سلطان محمد سیف الدوله متخلص به سلطان که شاعری است قادر و صاحب دیوان
و نسخه یی از دیوان پنجهزاربیتی وی بشماره (۴۶۶۴) در کتابخانه آستان قدس موجودست .
نسخه ماتراجم خواهران مؤلف را که پس از ترجمه خاقان باید مذکور باشد

ندارد ، و در عوض قسمت **لاحقه** را که در نسخه های دیگر **گلشن محمود** نیست اضافه دارد
آغاز : « صفای گلشن جنان سپاس بی قیاس محمودیست جل جلاله که فضای هشت
 بهشت غنچه یی از گلستان رحمت اوست » .

انجام : « وینداست که اجتماع ایشان در یک رسته از برای تتبع در احوال و آثار
 ایشان اسهل میباشد ، اللهم احفظهم وزدنی اعمارهم واجلالهم » .

فهرست اسامی صاحبان تراجم

- ۱- خاقان (فتحعلیشاه)
- ۲- محمد علی میرزا متخلص به دولت
- ۳- محمد قلی میرزا متخلص به خسروی
- ۴- محمد ولی میرزا متخلص به والی
- ۵- عباس میرزا نایب السلطنه
- ۶- حسین علی میرزا (فرمانفرما)
- ۷- حسن علی میرزا (شجاع السلطنه)
- ۸- محمد تقی میرزا متخلص به شوکت
- ۹- علینقی میرزا
- ۱۰- شیخ علی میرزا متخلص به شاپور
- ۱۱- علیشاه ظل السلطان
- ۱۲- عبدالله میرزا متخلص به دارا
- ۱۳- امام ویردی میرزا متخلص به داور
- ۱۴- محمد رضا میرزا متخلص به افسر
- ۱۵- محمود میرزا (مؤلف) (۱)
- ۱۶- حیدر قلی میرزا متخلص به خاور
- ۱۷- همایون میرزا متخلص به حشمت
- ۱۸- الله ویردی میرزا متخلص به بیضا
- ۱۹- اسمعیل میرزا
- ۲۰- احمد علی میرزا متخلص به احمد
- ۲۱- علیرضا میرزا
- ۲۲- کیتباد میرزا
- ۲۳- بهرام میرزا
- ۲۴- شاپور میرزا
- ۲۵- ملک قاسم میرزا
- ۲۶- منوچهر میرزا
- ۲۷- هرمز میرزا
- ۲۸- ایرج میرزا
- ۲۹- کیکاوس میرزا
- ۳۰- شاه قلی میرزا

۳۱۔ محمد مہدی میرزا	۳۲۔ کیخسرو میرزا
۳۳۔ کیومرث میرزا	۳۴۔ جہانشاہ میرزا
۳۵۔ سلیمان میرزا	۳۶۔ فتح اللہ میرزا
۳۷۔ ملک منصور میرزا	۳۸۔ بہمن میرزا
۳۹۔ سلطان محمد میرزا	۴۰۔ سلطان سلیم میرزا
۴۱۔ سلطان مصطفیٰ میرزا	۴۲۔ سلطان ابراہیم میرزا
۴۳۔ سیف اللہ میرزا	۴۴۔ یحییٰ میرزا
۴۵۔ زکریا میرزا	۴۶۔ محمد امین میرزا
۴۷۔ سلطان حمزہ میرزا	۴۸۔ سلطان احمد میرزا
۴۹۔ طہمورث میرزا	

اولاد حسینقلی خان :

۵۰۔ میرزا محمد خان	۵۱۔ محمد باقر خان
۵۲۔ زین العابدین خان	۵۳۔ محمد صادق خان
۵۴۔ موسیٰ خان	

تستعلیق قرن سیزدہم ، کاغذ نوعی ترمہ ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر
وزر ولاجورد ، دارای یک سر لوح کم کار بزر و شنکرف ولاجورد ، ۱۲ س ۱۳/۹
، ۸۲ گ ۵ ، ۲۰/۵ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۲۸۵

لب التواریخ

(۴۲۶۹)

تاریخی است در بیان احوال «طبقات طوایف امم» از خلقت آدم ابوالبشر تا پایان
کار امیر تیمور گورکان (= ۸۰۷ھ .) کہ مؤلف ہمہ جازوی بعنوان «سلطان غازی»
باد کردہ است .

مؤلف ناشناس این کتاب را به طبقات عدیده تقسیم کرده است ، و از آغاز تا انجام کتاب عبارت «طبقات طوایف امم» را زیاد بکار برده است ، و چون در مقدمه و براءت استهلال نیز کلمات «اطباق» و «مطبّق» و «طوایف امم» را استخدام کرده است . دور نیست که کاتب در ذکر نام اصلی این تاریخ که مینویسد : «تمت الکتاب لب التواریخ» اشتباه کرده و نادانسته چنین نوشته باشد ، کما اینکه دیگری آنرا «تاریخ طبری» دانسته است ، و بنده احتمال میدهم که نام اصلی این تاریخ : «طبقات طوایف امم» یا «طبقات امم» باشد (۱) و اینک فهرست تقسیمات کتاب را ذکر میکنیم تا راهنمای ارباب تحقیق در شناسایی آن باشد :

قسم اول در ذکر آدم و اولاد او تا بنوح علیه السلام .

ذکر شعب انساب طوایف امم و تفصیل قبایل بنی آدم که در اطراف عالم اند .

قسم دوم در ذکر اخبار ملوک عجم و سلاطین عالم و انبیا و حکما که معاصر ایشان بوده اند تا زمان بعثت حضرت رسالت و آن مشتملست بر پانزده طبقه :

طبقه اول در ذکر ملوک پیشداد .

طبقه دوم از نسل اول در ذکر کیانیان .

طبقه سوم در ذکر اسکندر ذوالقرنین و اولاد ملوک طوایف .

طبقه چهارم یونانیان بعد از اسکندر رومی .

طبقه پنجم در ذکر اولاد اسحق النبی و اسباط و یعقوب و اجمال انبیا

و تفصیل سلاطین که تا زمان بهمن در بنی اسرائیل بوده اند .

و پیش از ذکر اسحق نبی مؤلف چنین نوشته است : «چون در بعضی از تواریخ

قصص و حکایات ایشان را در ذیل دیگر اخبار آورده اند ، و بر سبیل اجمال ایما می کرده

چون غرض آن بود که بحکم : ختامه مسک ، اختتام این تاریخ را باخبار و آثار دودمان

۱- در ذکر پیشدادیان گوید : «چون اصناف طوایف امم» و «مجموع طوایف

امم را به پنج طبقه ساخت» و «بقول مجموع مورخان طوایف امم»

صاحبقران اعظم ، سلطان السلاطین عالم ، خلیفه الله فی الارض جلال السلطنة والدینا والدین اسکندر خلد الله ملک ختم گردانیم ، بنا بر آن مقصود ، «طبقات طوایف امام» راهریک در محل خود آوردیم .

طبقه ششم در ذکر داود و فرزندان او .

طبقه هفتم در ذکر بروعام .

طبقه هشتم در ذکر اشکانیان و کیفیت حال انبیا و حکما که معاصر

او بودند .

طبقه نهم در سیرت ملوک اولاد ساسان که سی و هشت تن بودند ، و

پانصد و سی و یک سال و چهار ماه و سه روز سلطنت کردند .

طبقه دهم در ذکر قیصره که بعد از مسیح بر تخت روم نشستند .

طبقه یازدهم در ذکر قیصره یونانیان .

طبقه دوازدهم پایان افرنج و روم که خلفای مسیح بودند .

طبقه سیزدهم ذکر ملوک عرب که معاصر ملوک عجم بوده اند .

طبقه چهاردهم در ذکر ملوک عرب و ایشان سه صنف اند ، تبایعه

بزرگ ، ملوک یمن ، ملوک حبش .

طبقه پانزدهم در نسب حضرت رسالت که از عنان تا حضرتش منشعب

شده اند .

قسم دوم (کذا و قسم سوم صوابست) در ذکر ابتدای حضرت رسالت و ولادت او

صلی الله علیه و آله و سلم تا آخر خلفای بنی عباس و آن شش طبقه است :

طبقه اول در شرح ولادت حضرتش و وقایعی که تا زمان نزول وحی برو

واقع شد .

طبقه آئمه معصومین صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین .

طبقه سده پسر امیر المؤمنین علی مرتضی که از فاطمه علیهما السلام بودند .

طبقه بعضی از اصحاب کبار و مهاجرین انصار رضوان الله علیهم .

طبقه حکام بنی امیه .

طبقه بنی عباس .

طبقه اول از قسم دوم (کذا) در ذکر خلفای بنی فاطمه که در مصر خلافت

کرده اند .

قسم سوم (کذا) در ذکر امراء ممالک و سلاطین اقالیم عالم که معاصر خلفای

بنی عباس بودند .

از اول ظهور بنی لیث تا آخر دولت ملاحده هفت طبقه اند ، شصت و نه پادشاه ،

مدت ملک ایشان بطریق تفصیل در اول هر طبقه مشروح گفته شود ان شاء الله تعالی :

اول طبقه صفاریان .

طبقه سامانیان .

ذکر طبقه آل بویه که به دیالمه موسومند .

ذکر طبقه سلاطین غزنویان .

طبقه آل سلجوق و شرح نسب ایشان ، مشتمل بر سه شعبه .

ذکر طبقه ملوک طبرستان و جرجان .

طبقه سلاطین غور .

طبقه سلاطین مصر مشتمل بر دو شعبه .

طبقه در ذکر سلاطین خوارزم .

طبقه اتابکان شام و دیار بکر .

[طبقه اسماعیلیه الموت] .

طبقه ملوک شبانکاره .

طبقه ملوک هرمز .

طبقه ملوک کرمان .

ذکر ملوک یزد که معاصر دولت مغول بوده اند و مبداء نسب ایشان .

ذکر شعایب اهالی لرستان .

ذکر اتابکان لر بزرگ .

ذکر شعبه لر کوچک .

قسم سوم در انساب و اقوام ترک و مغول و ظهور دولت سلاطین ایشان تا زمان دولت

سلطان غازی امیر تیمور گورکان انا را لله برهانه .

طبقه چهارم در ذکر سلاطین مغول که درختای قانی کرده اند .

طبقه از قسم [در ذکر اخبار سلاطین مغول که در اوس چغتای

پادشاهند .

طبقه در ذکر اولاد امیر حسین کماخی .

ذکر طبقه اولاد چوپان .

طبقه در ذکر محمود شاه اینجو .

فرقه اولاد بهاء الدین محمد بن مظفر (کذا) .

طبقه امرای ماوراء النهر که بتغلب سلطنت ازاروغ چنگیز خان بتصرف خود

گرفتند .

طبقه در شرح احوال سلطان غازی [= امیر تیمور] و ذکر جهانگیری که

فرمود و حالات فتوحاتی که در زمان دولت او واقع گشت .

آغاز : « بسمله ، بدانکه اغلب مورخان صادق القول را اتفاق آنست که حضرت

عزت عز شأنه نخست جوهری سبز بیافرید . »

انجام : « حضرت سلطان غازی را مرضی که توأم آن ولایت طاری شد ، و در شب

چهارشنبه چهاردهم شعبان سنه سبع و ثمانمائه بعد از سده روز تب جان نازنین را بآفتاب

کل نفس ذائقة الموت بسپرد و جهان فانی بحضرت مهدی عهد یعنی سلطان زمین و زمان

شاهرخ بهادر خلد الله ملک و سلطان به باقی گذاشت ، ایزد تعالی و تقدس سایه چتر آسمان

سای این حضرت را تا قیام ساعات بر سر مؤمنین مؤمنات و مسلمین مسلمات (کذا) مستدام دارد بحق نبی الامجاد .

نستعلیق عبدالهادی بن ملا مرشد داغستانی من اعمال دقور ناره ، مورخ ۱۰۷۶ هجری ، کاغذ نخودی ، عنوانین بشنگرف ، جدول بتحریرو زرو لا جوردد ، بایک سر لوح کم کار ، جلد تیماج قهوه یی ، ۲۵ س ۳/۲۳ × ۱۰ ، ۲۶۶ گ ۳/۳۲ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۲۸۶

مشیر الکتابه والاشجان فی ذکر بعض احوال غریب خراسان

(عربی)

(۸۵۱۰)

در احوال علی بن موسی الرضا (ع) و تألیف شیخ حسین بحرانی قدیحی قطیفی است که در ۲۳ جمادی الاولی ۱۳۶۴ از تألیف آن فراغت یافته و مشتمل است بر مقدمه و دو فصل و خانمه .

آغاز : « بسم الله ، الحمد لله الذی خلق قبل خلق المخلوقات و تکوین المکونات » .

انجام : « و ابناؤه اهل المراتب و العلاء » .

نسخ زین بن مرحوم الحاج حسین الزین القدیحی بنقل از خط مؤلف ، مورخ ۱۸

رجب ۱۳۷۱ ، کاغذ شطرنجی فرنگی ، جلد مقوایی ، ۱۹ س ۵/۱۶ × ۱۰ ، ۳۲ گ

۵/۲۱ × ۱۴ وقفی مؤلف در اردیبهشت ۱۳۳۵ .

مجالس الملوك

(۹۱۶۶)

تاریخ مختصر ایرانست بطریق سیاق از احوال پیشدادیان تا ابتدای جلوس شاه عباس ثانی (= ۱۰۵۲ هـ) ولی نسخه ما ناقص الاخرست و تا پایان کار شاه عباس اول و ذکر امرا و صدور او بیشتر ندارد.

آغاز : «التاریخ پادشاهان عجم که در ملک ایران سلطنت کرده اند، بخاطر سرگردان وادی نامرادی [] که احوال پادشاهانی که در مملکت ایران علم نصرت و کشورستانی و لوای حشمت و کامرانی [] از آثار خیر و اختراعات خالی از شرکت غیر در جهان چه یادگار بگذاشته اند . و هر يك چند سال بر مسند اقبال متمکن بوده بطریق سیاق مسو د اوراق نماید تا بر خوانندگان احوال هر يك معلوم و موسوم به مجالس الملوك [] از ابتدای سلطنت کیومرث ... الی یومنا هذا که ابتدای جلوس میمنت مأنوس ... شاه عباس ثانی بهادر خان [(۱)] ملکه و سلطان و افاض علی العالمین بر و عدله و احسانه که دولتش بدولت حضرت صاحب العصر و الزمان متصل شود بحق محمد و آل ه ... »

انجام : «در شب پنجشنبه ۲۴ جمادی الاول هنگام طلوع صبح مرغ و خوش برباض رضوان خرامید» و بعد ازین دو صفحه اسامی امرا و وزرا و صدور زمان شاه عباس ماضی است ، با ارقام بطریق سیاق .

شکسته نستعلیق نیمه دوم قرن یازدهم ، کاغذ ترمه ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ۳۷ گ ۲۴ × ۱۷ وقتی حاج شیخ محمود حلبی واعظ .

۲۸۸

مجالس المؤمنین

(۴۲۷۱)

کتابیست مشهور تألیف قاضی نورالله شوشتری که بنای آن بر نشر دعوت شیعه است، و بشری بسیار فصیح نگارش یافته و چنانکه در مقدمه آن آمده مشتملست بر: «ذکر احوال بعضی از مشاهیر شیعه علیّه از صحابه مرثیه و تابعان طریق مرثویه از مجتهدان احکام و راویان احادیث سید انام و حکمای اسلام و عظمای ائمه کلام و سایر علمای اعلام و صوفیه کرامت مقام و سلاطین صاحب اقتدار و وزرای مملکت مدار و امرای عظام و شعرای فصیح الکلام» در یک فاتحه و دوازده مجلس، و چند چاپ خورده است.

ترجمه احوال قاضی نورالله شوشتری در مقدمه کتاب احقاق الحق (چاپ کتابخانه اسلامیّه) از صفحه ۱ تا ۶۱ بنقصیل مسطورست، و نقل ترجمه وی از دومآخذ عصری ذیل نیز مزید بران میگردد:

ملا عبدالقادر بداونی که مذهب حنفی داشته در کتاب منتخب التواریخ مؤلفه ۱۰۰۴ هجری (ج ۳ ص ۱۳۷) شرحی در ترجمه قاضی شهید بتعریف و تعریض آورده که اینست:

«قاضی نورالله شمشتری اگر چه شیعی مذهب است، اما بسیار بصفت نصفت و عدالت و نیک نفسی و حیا و تقوی و اوصاف اشراف موصوفست، و بعلم و حلم و جودت فهم و حدت طبع و صفای قریحه و ذکا مشهورست، صاحب تصانیف لایقه است، توقیعی بر تفسیر مهمل شیخ فیضی (۱) نوشته که از حیث تعریف و توصیف بیرونست، و طبع نظمی دارد

۱- بداونی عبارت تفسیر مهمل را بهایهام آورده و دو معنی ازان اراده کرده است. نخست آنکه چون تفسیر من بوربی نقطه و هوسوم به سواطع الالهام است، مهمل را در مقابل معجم نشانده، و دیگر آنکه معنی اصطلاحی کلمه مهمل را که بی معنی است منظور نظر داشته، چه وی از مخالفین سرسخت شیخ ابوالفیض فیضی آگرفته بود.

و اشعار دلنشین میگوید ، بوسیله حکیم ابوالفتح بملازمت پادشاهی پیوست ، و زمانیکه موکب منصور به لاهور رسید ، و شیخ معین قاضی لاهور را در وقت ملازمت از ضعف پیری و فتور در قوی سقطه‌یی در دربار واقع شد ، رحم برضعف او آورده و فرمودند که شیخ از کارمانده ، بنا بر آن قاضی نورالله ، بآن عهده منصوب و منسوب گردید ، و الحق مقتیان ماجن و محتسبان خیال لاهور را که بمعلم الملکوت سبق میدهند ، خوش بضبط در آورده ، و راه رشوت را برایشان بسته و در پوست بسته گنجانیده ، چنانچه فوق آن متصور نیست ، و میتوان گفت که قایل این بیت اورا منظور داشته و گفته که :

فرد

تویی آنکس که نکردی همه عمر قبول در قضا هیچ زکس جز که شهادت زگواه روزی در منزل شیخ فیضی تفسیر نیشابوری در میان بود ، در کریمه از یقول صاحبه لاتحزن ان الله معنا ، که با جماعه مفسرین در شأن صدیق اکبر رضی الله عنه واقع شده ، میگفت که اگر مراد از این صحبت لغویست ، مفید مدح نیست ، و اگر اصطلاحیست که اهل اصول حدیث قرار داده اند ، آن اول بحث است و صاحب ممنوع ، گفتم از طفلی هم که زبان عربی میدانسته باشد پرسند ، خواهد گفت که این آیت دلالت صریح بر مدح میکند نه ذم ، و همچنین کافری ، زنگی و یهودی و هندوی نیز که دانای زبان عربی باشد ، و مباحثه بسیار شد ، و شیخ فیضی بنا بر عادت زشت خویش جانب قاضی را با آنکه از هر دو جانب بیگانه مطلق بود گرفت ، ناگاه در تفسیر نیشابوری نیز مؤید همین سخن من برآمد ، باز یادتی آنکه اگر بفرض و تقدیر رسول (ص) را در آن وقت داعی حق میرسید ، معین از برای وصایت صدیق اکبر رضی الله عنه بود نه دیگری .

تقی الدین اوحدی مؤلف تذکره عرفات العاشقین مینویسد :

«الفاضل الکامل الامجد الارشد السعيد الشهب» گوهر دریای حق پروری . قاضی

نورالله ششمی از بزرگان دین و اماجد صاحب یقین بود ، مدتی در هند در عهد اکبر شاه قاضی القضاات شد ، علوم و رسوم را چنان دانسته بود که باید و شاید ، از توضیفات نفیسه و تألیفات شریفه در میانست ، از جمله حاشیه بر تفسیر بیضاوی نوشته ، دیگر مصائب

النواصب (غیر از الزام النواصب است) در ردِّ روافض **میرزا مخدوم شریفی** و کتاب احقاق الحق در ردِّ ابطال الباطل **مالاروز بهان** (= فضل بن روز بهان) که در رد نهج الحق نوشته ، دیگر رسالهٔ جواب رسالهٔ استقصای شیخ بر ردِّ آنچه **ملاقطب** رد کرده، دیگر رسالهٔ نماز جمعه و رساله در خلق اعمال و رساله در باب مسح ازو در میانست ، دیوان اشعارش قریب بسه هزار بیت است اکثر قصاید ، در اوایل جلوس **جهانگیر پادشاه** کشته شد ، وجهتش آنکه چون وی شیعی مشهور بود ، و آن پادشاه که با شیعه و سنی هر دو صلح کرده هر یک را بجای خود داشت ، از مذهب وی سؤال کرد ، وی تقیید فرموده خود را شافعی وانمود ، آن پادشاه را بدآمده بروی غضب کرد که چرا با من راست نگفتی ، و فرمود که پنج درهٔ خاردار بوی زدند ، در آن اثنا در گذشت ، الحق مردی بود که قول و فعل او یکی بود و برحق ، الا **هجو و زمی** که **سید حسن غزنوی** را بعد از گذشتن سیصد سال کرده درین قصیده که بجواب وی گفته و مذکور میشود ، و الحق این بغایت امری شنیع بود :

وز نار شوق اوست فروزنده اخگرم
هست از نقوش ذات و صفاتش مصوّم...
گر زرّ جعفریست ، بیک جو نمیخرم...
رخشنده گوهر صدف چار مادرم
هر شام چون هلال زند حلقه بر درم
گوی زمین اگر ببرد بوی مجرم
آب رخ نفاست دیبای ششترم
واندر نسب سلالهٔ زهرا و حیدرم
بانوی شهر ، دختر کسری است مادرم...
یا سر به بندگی نه و آزاد زی برم
یعنی نه عاق والد و نه ننگ مادرم

شکر خدا که نور الهی است رهبرم
منست خدایرا که نهانخانهٔ ضمیر
زرّی که نیست سکه اش از دین جعفری
داند خدا که نور خداوند اکبرم
آن کو کبیم که جرم مد از بهر کسب نور
چون گوی آسمان شود از شوق بیقرار
دریاچهٔ مسلسل شهر سالاسلم
اندر حسب خلاصهٔ معنی و صورت
دارای دهر ، سبط رسولم بود پدر
هان ای فلک چو این پدر انم یکی بیار
شکر خدا که چون **حسن غزنوی** نیم

بادم زبان بریده چو آن ناصبی اگر
مدح مخالفان علی بر زبان برم ...
داند جهان که او بدو غش گواه ساخت
ور زانکه گفت قره عین پیمبرم
شایسته میوه دل زهرا و حیدرم
شایسته نیست این هم از آن خلف که گفت
اندر جواب او که سؤال از همال کرد
فرزند را که طبع پدر در نهاد نیست
پاکسی ذیل مادر او نیست باورم
این قصیده پنجاه و هشت بیت است و با سایر ابیاتیکه از **دور عرفات** مسطورست
جمعا هشتاد و پنج بیت میشود که متأسفانه بسبب خرابی نسخه عکسی که اصل آن متعلق
بکتابخانه خدا بخش واقع در بانکی پور پتمنه هندوستان است بقیده خوانده نمیشود ، و
این مختصر هم بزحمت زیاد خوانده شد .

قاضی نورالله در سال ۱۰۱۹ هجری قمری در عبارت «افضل العباد» ماده تاریخ این
واقعه است ، و **محمد بن محمد عارف شیرازی** مؤلف تذکره **لطایف الخیال** این رباعی
را که **میر سید شریف** پسر قاضی در ثناء پدر گفته است در ذیل ترجمه **قاضی نورالله**
درج کرده است :

رباعی

گر خون تو ریخت خصم بد گوهر تو
شد خون تو سرخ رویی محشر تو
سوزد دل از آنکه کشته گشتی و چو شمع
جز دشمن تو نبود کس بر سر تو
مرقه قاضی در **اکبر آباد هندوستان** (آگره) متصل به **باغ قندهار** با گنبدی
رفیع زیارتگاه شریف و وضع است

تصنیف **مجالس المؤمنین** بشرحی که کاتبی در پایان یک نسخه از روی خط مصنف
نقل کرده است ، در اول رجب سال ۹۹۸ هجری آغاز شده و در بیست و سوم شهری قعده
سنه ۱۰۱۰ پایان یافته است .

آغاز : «نفحات دلگشای حمد و رشحات جانفزای ثنا .. الخ» .

انجام :

« نهادند سر بر سر دوش شاه ندانم چه گفتند در گوش شاه »
 نستعلیق قرن یازدهم ، بایک سر لوح الحاقی از قرن سیزدهم بزر و لا جورد ، کاغذ
 نخودی ، جدول بتحریر و زروشنگرف ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکى ، ۲۷ س
 ۲۴/۲۳ ، ۱۳ ، ۳۶۶ گ ۵/۳۲ ، ۲۱ ، وقفى نایینى .

۲۸۹

مجالس المؤمنین

(۴۲۷۲)

آغاز : « نفحات دلگشای ... الخ » .
 انجام : « قدرت بر منع من از غفران و آمرزش ایشان نخواهی داشت » .
 نسخ قرن دوازدهم ، چند برگ از اواخر نسخه نو نویس ، کاغذ فرنگی رنگارنگ ،
 عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ، ۲۹ س ۲۰/۵ ، ۹ ، ۴۵۴ گ ۵/۲۹ ، ۱۶ ، وقفى
 نایینى .

۲۹۰

مجالس المؤمنین

(۴۲۷۰)

فقط از مجلس ششم تا مجلس دوازدهم است ، و هر مجلس دارای سر لوحی زیباست
 بزر و لا جورد .

آغاز : « در ذکر جمعی از صوفیّه صافی طویّه » .
 انجام : « ناظران را از مطالعه آن مالالت نیفزاید » .
 نسخ قرن دوازدهم ، کاغذ متن و حاشیه ، متن دارچینی ، حاشیه سفید ، عناوین
 بشنگرف ، جلد چرمی ماشی ضربی ، ۲۱ س ۱۹/۵ ، ۱۱ ، ۳۳۹ گ ۳/۳۵ ، ۲۲ ،
 وقفى نایینى .

۲۹۱

مجموعه

(۵۷۵۰)

(عربی)

مشمول است بر دو کتاب بشرح ذیل :

۱- کتاب **بکر و تغلب** در تاریخ و وقایع عشیره بکر و تغلب و جنگ چهل ساله آنان معروف به حرب البسوس در سه جزء ، بروایت ابو بکر محمد بن اسحق بن یسار مطلبی مدنی متوفی ۱۵۱ و مورخ و نسابة شهیر ابو المنذر هشام بن محمد بن السائب الکلبی متوفی ۲۰۶ هجری .

آغاز : « بسمله ، عن محمد بن اسحق یرفعه الی غیر واحد من العلماء » .

انجام : « ولها فی ذلک اشعار ملنا عنها للتخفیف ملنا عنها والحمد لله » .

نسخ عمر بن رمضان العقیلی ، مورخ ۱۲۳۵ که برای محمد کتخدای دارالسلام بغداد نوشته است ، کاغذ فرنگی آبی آهار مهره ، عنوان و جدول بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۲۱/۴ س ۲۰/۴ ، ۶ ، ۸۶ گ ۲۵ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۲- کتاب **حرب بنی شیبان بانوشیروان** ، ایضاً بروایت محمد بن اسحق مطلبی مذکور و بچاپ رسیده است .

آغاز : « بسمله ، حدثنا بشر بن مروان الاسدی ، حدثنا زویب بن نافع التمیمی » .

انجام : « مع عمه الحمزة بن عبدالمطلب رضی الله عنهما و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه و سلم تسلیماً کثیراً » .
۵۱ برگ بهمان مشخصات .

۲۹۲

مجموعه

(۶۳۱۴)

(عربی)

شامل سه کتابست بر تیب ذیل :

۱- مقتل .

در شرح فاجعه کربلاست تألیف مورخ پیرکار و شهسیر ابو مخنف شیعی کوفی (لوط بن یحیی بن سعید بن مخنف بن سلیم الازدی) متوفی ۱۷۵ هجری .
مقتل در جلد دهم بحار درج شده در بمبئی و طهران و نجف نیز شش بار بچاپ رسیده ،
بقارسی هم ترجمه و طبع شده است .

آغاز : «روی ابو مخنف لوط بن یحیی الازدی عن یحیی بن سعید» .

انجام : «ودفن معه صلوات الله علیه» .

(ص ۱-۷۱) مورخ ۲ محرم ۱۲۵۶ .

۲- کتاب الفضائل .

در مناقب علی بن ابی طالب علیه السلام است تألیف سیدالدین ابو الفضل شاذان ابن جبرئیل بن اسمعیل بن ابی طالب قمی شیعی از فقهای معروف امامیه میجاور مدینه
وزنده در ۶۵۰ هجری .

کتاب مزبور در نجف و بغداد و طهران تاکنون شش بار بطبع رسیده است .

(ص ۷۲-۲۰۹) مورخ ۱۵ ربیع الاول ۱۲۵۶ ،

۳- اسرار الشهادة .

در بیان فاجعه کربلاست تألیف سید کاظم رشتی متوفی ۱۲۵۹ هجری از شاگردان
و تربیت یافتگان شیخ احمد احسائی (متوفی ۱۲۴۰) که بخواش حاج ملا عبد الوهاب
قزوینی نوشته و در شب پنجشنبه ۲۴ جمادی الاولی ۱۲۳۸ هجری از تألیف آن فراغت
یافته است ، این کتاب یکبار بضمیمه مجموعه رسائل سید کاظم و یکبار مستقلاً بچاپ
رسیده است :

آغاز : «بسم الله ، الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی خیر خلقه و مظهر لطفه» .

انجام : «و بهذا القدر کفایة لاهل الدرایة» .

(ص ۲۱۱-۲۳۷) از حاشیه صفحه ۲۳۷ تا صفحه ۲۵۳ که آخر کتابست متفرقاتیست

بهری در اخبار .

نسخ محمد حسین بن عبدالعلی یزدی ، مورخ ۱۲۵۷ ، کاغذ سفید فرنگی آهار
مهره ، جلد تیماج مشکی ، ۲۳ س ۵/۱۴ ، ۱۲۷ گ ۵/۲۱ ، وقفی حاج
عماد فهرستی .

۲۹۳

مجموعه

(۷۱۳۴)

مشمول بر سه رساله است بشرح ذیل :

۱- تاریخ فرسیه تألیف عبدالله مستوفی هروی .

مؤلف میگوید که : « چون علم تواریخ که افضل علوم الحال والقال است ، بنا بر این
کلمات چند ارتواریخ اهل فرس جمع نموده شدو نام او تاریخ فرسیه مانده شد » :
باین وصف کتابش مطلقاً ارزش تاریخی ندارد .

آغاز : « بسمله ، سپاس وستایش مراحدی را سزد که عالم گوناگون باچندین
شؤون » .

انجام :

« کشمکش هرچه دروزند گیست پیش خداوندی او بند گیست »
تاریخ مزبور سی ورق است .

۲- رساله در تفسیر و تفضیل سورة فاتحة الكتاب ، تألیف عبداللطیف .

آغاز : « بسمله ، که این رساله ایست در تفسیر و تفضیل سورة فاتحة الكتاب » .

انجام : « و از راه یهودان و کافران دورداری ، یا رحم الراحمین و یا اکرم الاکرمین »
این رساله پنجاه و هفت برگ است .

۳ - رساله در تاریخ حضرت سید المرسلین و ائمه معصومین مشتمل بر دو فصل : فصل اول در ذکر پیغمبر اکرم ، فصل دوم در ذکر ائمه معصومین .
این رساله سیزده صفحه بیشتر نیست و ناقص الاخرست ، مؤلف آن نیز معلوم نیست .
آغاز : «شکرو سپاس مرخدای را که سلاطین جهان بر آستانه عظمتش» .
انجام : «در ماه صفر بیمار شدند و بدو ازدهم ربیع الاول» .
نسخ قرن یازدهم هجری ، کاغذ سرکه یی ، جلد پارچه یی ، ۱۵ س ۱۵ / ۵ X
۸ / ۵ ، ۹۵ گ ۱۸ / ۶ X ۱۲ / ۵ ، خریداری آستان قدس در اسفند ماه ۱۳۲۷ .

۴۹۴

مجموعه حکایات

(۴۲۷۳)

(عربی)

مجموعه ایست از حکایات و طرایف و اشعار که جامع آن معلوم نیست ، و بعضی از آنها ترجمه تحت اللفظی فارسی دارد ، درین مجموعه شجره سلاطین آل عثمان و عوامل منظومه و حکایاتی از ابونواس و زبیده و هارون و قصایدی از صفی الدین حلّی و سموئیل بن عاد و ملا کاظم ازری نیز هست ، و در آخر دوشعر ترکیست :

آغاز : «بسمله ، الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه ...»

انجام : «ملاحظت مجلسنده شمع کن پروانه در شمدی» .

نسخ و نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد تیماج عنابی ، مختلف السطر
۱۳۲ گ ۲۲ X ۱۶ ، وقفی نایینی .

۴۹۵

محافل المؤمنین

(۶۵۸۷)

ذیلی است بر کتاب مجالس المؤمنین که محمد شفیع بن بهاء الدین محمد

حسینی عاملی شیخ الاسلام قزوین بسال ۱۱۹۰ هجری (۱) و در زمان دولت کریمخان زند تألیف کرده و چنانکه خود مینویسد : چون قاضی نورالله شوشتری در « کتاب فیض آیین مجالس المؤمنین در تحقیق اسامی مؤمنین عالی مقام و شیعیان ذوی الاحترام بذل جهد فرموده ... و قریب بسید سال است که از آن تاریخ گذشته و بنظر قاصر نرسیده که ذکر اعظم دین و معبان خاندان طیبین را بطور کتاب **مجالس المؤمنین** احدی از دانشمندان فصاحت قرین برشته بیان کشیده باشد . لہذا متوکلاً علی اللہ رب العالمین ... شروع بآن نمود ... و این تحفه را من قبیل ہدیۃ النمل الی سلیمان در پیشگاه بارگاہ ولایت پناه گذرانیدہ بہ **محافل المؤمنین** نامیدہ شد» با اینحال نیمی از مطالب کتاب را از **مجالس المؤمنین** گرفته است و نیم دیگر را از **عالم آرای عباسی** .

و این کتاب کہ مزین و مصدرست بنام نامی واسم سامی حضرت صاحب العصر والزمان (ع) مشتمل است بر دیباچہ در سبب تألیف و افتتاح در بیان غیبت و ظهور حضرت و بدنبال آن تراجم سلاطین صفویہ و افشاریہ تا کریمخان زند و امرا و صدور آنها و احوال قطبشاهیان دکن و عادلشاهیان بیجاپور و بعضی از سلاطین تیموری ہند و شعرا و خوشنویسان و علما و بزرگان شیعه، بدون ترتیب تقدم یا الفبائی .
متأسفانہ نسخہ ما نا تمام است و بپایان ترجمہ شیخ **عاملی** و ذکر نام **سید صدرالدین ہمدانی** خاتمہ می یابد .

آغاز : « بسملہ ، ذکر مجالس مؤمنین اخیار و فیکر مدارس قال عالمین ابرار حمد و ثنا و ستایش بی متہای پروردگار است جل شآنہ کہ ہادیان طریق ہدایت » .
انجام : « سید صدرالدین ہمدانی » .

پشت برگ اول نسخہ ما فرزند مؤلف بخط نسخ درشت و زیبا چنین نوشتہ است :

۱- در ذکر احوال کریم خان زند گوید : « از تاریخ قران الی الآن کہ سنہ ۱۱۹۰ است عباد اللہ در آسایش و ماکولات ارزان و خلائق اوقات خود را مصروف بساختن مساجد و بقاع الخیر و آبادانی مینمایند ... الخ » .

«کتاب محافل المؤمنین من مؤلفات ابی طاب الله ثراه وجعل الجنة مثواه استکتمته لنفسی وانا المذنب العاصی فضل الله بن محمد شفیع الحسینی، مہر الرأجی فضل الله الحسینی» ولی بنظر نمیرسد کہ این نسخه بخط وی باشد، چہ فضل الله الحسینی مزبور از فضلی عهد خود بوده و این نسخه کہ بخط شکستہ نستعلیق پیخته و صافی نوشتہ شدہ مشحون از اغلاط املائی است، از قبیل: «ذوالاحترام» و «الساکن بالقزوین» و «بالفعل» و «سه ہزار ارادہ توپ» و «ما توجہات» بجای: «مالوجہات» و «میاشیر سعادت» بجای: «منا شیر سعادت» و «غاری» بجای قاری و مانند اینہا.

واقف نسخه «حاج محمد تقی شہابی ناظم دفتر در پشت کتاب ترجمہ مؤلف و فرزندان وی را چنین بقلم آورده است:

«بسم الله تعالى، اسم مصنف چنانچہ در صفحہ ششمین کر شدہ محمد شفیع ابن! بہاء الدین محمد الحسینی العاملی الشیخ الاسلام الساکن بالقزوین، و آن مرحوم دارای پسری بودہ بنام فضل الله کہ در پشت کتاب نوشتہ و امضا و مہر نمودہ، و مرحوم فضل الله الحسینی دو پسر داشتہ است، یکی جد آقا یان شیخ الاسلامی ہای قزوین است، و یکی مرحوم میرزا محمد حسین ابن! فضل الله الحسینی عضد الملک کہ چندین سال متوالی و غیر متوالی بہ تولیت آستان قدس فائز بودہ و آثار خوب از جملہ طومار مشہور عضد الملکی را از خود بیادگار گذاشتہ و در اغلب کتبہ ہای آستان قدس و مسجد گوہر شاد اسم آن مرحوم بتجلیل بردہ شدہ. و در سال ۱۳۰۴ قمری مرحوم میرزا محمد علی صدر الممالک مشہور بصدر قزوینی پسر آن مرحوم مأمور تولیت آستان قدس شدہ و دوسہ سال شاغل این شغل جلیل بودہ و در حفظ منافع آستان قدس کوشش کردہ، و مجدداً در سال ۱۳۱۱ کہ آستان قدس کسر بودجہ آورده آن مرحوم را برای تسویہ و تنقیح جمع و خرج آستانہ فرستادہ اند، و تا سال ۱۳۱۴ در خدمت مزبور باقی بودہ و در حین رفتن مبلغی وجہ نقد فاضل در آمد آستانہ را تحویل صندوق دادہ، در سال ۱۳۲۴ پسر ارشد آن مرحوم میرزا شفیع خان صدر الممالک (خداوند اخلاق) بتولیت آستانہ آمدہ تا سال ۱۳۲۹ با این

شغل جلیل فائز بوده ، این خانواده همواره دارای مشاغل مهم از صدر دیوانخانه ، رفارت روسید ، شیخ الاسلامی قزوین ، تولیت آستانه وغیره بوده و کتب مهمی هم مرحوم میرزا محمد شفیع الحسینی شیخ الاسلام تألیف کرده است (۱) .

و این نسخه حاضر که مسمی به محافل المؤمنین و در زمان مرحوم کریمخان زند نوشته شده یکی از آنهاست که بطبع نرسیده ، چون بمقاد : العبدوما فی یدہ کان لمولاه ! هر چه دارم ازین آستان فیض نشان است ، این نسخه را که بالنسبه کتاب نفیسی است برای استفاده بکتابخانه آستان قدس تقدیم نمودم که عموم بهره مند شوند و بنده شرمند را بدعای خیر یاد فرمایند و انالعبد ! محمد تقی ابن ! ابوالقاسم الناطم الشهابی ، ۱۰ مرداد ۱۳۲۳ ، این نسخه ناتمامست معلوم نیست مصنف تمام نکرده است یا کاتب موفق بداست کتاب نشده است » (۲) وی راست مثنوی شمس العلماء ذوالفقار در غزوات حیدر کرار و زلال العیون

۱- خودوی درین نسخه فقط از شمس ذوالفقار نام میرد که «شتمل بر غزوات حیدر کرار و امام ابرار نظماً و نثراً بنام نهای آن بزرگوار مرقوم گردیده» رک: دیباچه کتاب .

۲- در قسمت اعظم این کتاب ما خدمت مؤلف تاریخ عالم آرای عباسی و مجالس المؤمنین بوده و با اینحال در اقتباس و تلخیص تراجم غلط کارهای عجیبی کرده که از آن جمله است موارد ذیل :

سنین عمر قاضی نورالله شوشتری مقتول در ۱۰۱۹ را بزمان او رنگزب رسانیده و تاریخ تألیف کتاب احقاق الحق او را ۱۰۸۸ نوشته است .

تألیف کتاب گلزار ابراهیم را که بنام ابراهیم عادلشاه بیجاپوری تسمیه شده و بشرکت ملک قمی و ظهوری ترشیزی انجام یافته است . بشرکت ظهوری و میروالهی نوشته و ترجمه والهی دادر ذیل ملک بقام آورده .

دوران زندگی عرفی شیرازی متوفی ۹۹۹ هجری را که معاصر اکبر پادشاه بوده از زمان جهانگیر هم گذرانیده و بعدشاه جهان رسانیده است .

خواجه حسین مروی را با خواجه حسین ثنائی مشهدی اشتباه کرده و از ایندو معجون بنام خواجه حسین ثنائی هروی ترکیب کرده است .

مظهری کشمیری را نظیری کشمیری و مالک دیلمی را هالک دیلمی و میرزا حسابی نظنزی را میرزا حسابی نظیری و میرصدر الدین محمد بن میرزا شرف بن قاضی جهان سفی حسینی قزوینی را میرسید احمد ولد میرزا اشرف شباخته است .

کدش چیست بفارسی بر عیون اخبار الرضا و نسخه‌ی ازان در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره (۲۹۹۰) موجود است .

شکسته نستعلیق خوش . از اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ نوعی ترمه ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌ی عطف و گوشه چرمی ، ۲۱ س ۲۱/۵ ، ۱۴ × ۸۴ گ ۳۱ × ۲۱ وقفی حاج محمد تقی شهابی ناظم دفتر .

۲۹۶

محبوب القلوب

(۴۲۷۴)

این کتاب که نخست رعناوزیما نام داشته و با افزایش بعدی به محفل آرا موسوم گردیده و در نگارش سوم به محبوب القلوب نام بردار شده و با اینحال به شمس و قمریه معروف است و چندین بار در هندوستان و ایران بطبع سنگی و سربی رسیده ، تألیف میرزا بر خوردار بن محمود تر کمان فراهی است که در شعر ممتاز تخلص داشته و از منشیان مغلق نویس دوره صفوی بوده است .

محبوب القلوب کتابیست در اخلاق و تدبیر منزل مشتمل بر حکایات و افسانهایی که بمناسبت مقالات پنجگانه آن ذکر شده و از همه مهمتر داستان شمس و قمریه است ، و مؤلف از اشعار خود نیز درین کتاب زیاد آورده است .

آغاز : « بسمله ، مناجات از اظهار ندامت و عصیان و طلب عفو ، مغفران از جناب ایزد سبحان عز اسمه .

آلهی بزرگی و همت (حشمت) تراست سرافرازی ملک و دولت تراست »

انجام : « عزم سرای باقی نمود و گوهر این حکایت در بساط روزگار بیادگار گذاشت . »

نستعلیق هند از قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف . دو صفحه

اول با حاشیہ گل و بوته بطرز اسلیمی بایک سر لوح بزرگ و پر کار مکتب کشمیر بزرو لاجورد و شنکرف و سفیداب . جدول بتحریر وزرو شنکرف و زنگار ، جلد تیماج مشکى ۱۶ س ۱۱×۲۰ ، ۴۸۲ گ ۱۸×۲۹ ، وقفی نایینی .

۲۹۷

مختصری از حالات حضرت ثامن الائمه

(۲۰۲۹)

وجیزہ ایست بقلم محمد الحسینی الطهرانی مدعو بہ عصار کہ در ذیل دیوان آشفته شماره های (۴۷۱۷) و (۵۷۵۷) و لسان الغیب شماره (۵۷۵۹) ذکرش گذشت : آغاز : « بسم الله ، الحمد لله المحتجب عن نواظر مخلوقاته التجلی الکشف لوجهه الکریم » .

انجام : « از آنچه مقصودست خارج خواهیم شد » . نستعلیق مختلف السطر بخط مؤلف . کاغذ شکری فرنگی ، عناوین بشنکرف . جلد پارچه یی ، ۱۲ گ ۱۱×۱۷ ، وقفی مؤلف .

۲۹۸

مرآت الاحوال

(۱۸۵۵۱)

(عربی)

سرگذشت شیخ عباسقلی شریف رازی است بقلم خود او کہ در ۱۳۴۱ هجری قمری نوشته و اجازاتی در امور حسبی و شرعی از آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و محمد کاظم طباطبائی و اسمعیل الموسوی و سید ابوالحسن اصفهانی و حسین بن محمد تقی طبرسی ضمیمه آنست .

آغاز « بسم الله ، الحمد لله رب العالمین باری الخلاق اجمعین »

انجام : « وقد کتبت ذلك فی شهر شوال من سنة الواحد والاربعین بعد الالف و

ثلثمائة وانا العبد الجاني عباس قلی الشریف الرازی «

شکسته نستعلیق مؤلف ، کاغذ فرنگی ، جلد پارچه ، عدد اوراق ۸ باضمائم ۱۵
مختلف السطر . ۱۸/۴ × ۱۱/۶ ، وقفی مؤلف در مرداد ۱۳۳۶ .

۲۹۹

مروج الذهب ومعادن الجوهر

(۶۹۳۸)

(عربی)

تاریخ مشهوریست تألیف ابو الحسن علی بن الحسین بن علی المسعودی متوفی
۳۴۶ هجری ، و مکرر بچاپ رسیده است ، نسخه مامجلد اول است .

آغاز : « بسم الله ، الحمد لله اهل الحمد ومستوجب الثناء والمجد » .

انجام : « يتلوه في الجزء الذي يليه في ذكر ايام عبد الملك بن مروان » .

نسخ مورخ ۱۲۷۴ که برای جلال الدین میرزای قاجار نوشته شده است ، عناوین
بشنکرف ، جلد تیماج ماشی ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، ۳۱ س ۲۲ × ۱۲/۲ ،
۱۸۵ گ ۵/۳۱ × ۲۰ ، وقفی درة السلطنه ملکزاده کوردرز آبان ۱۳۲۶ .

۳۰۰

المعجم في آثار ملوك العجم

(۵۸۵۹)

کتاب مشهوریست در تاریخ قدیم ایران از عهد کیومرث تا زمان انوشیروان با
انشائی مغلق و مصنوع تألیف شرف الدین فضل الله حسینی قزوینی متخلص به شرف
و متوفی در حدود ۷۴۰ هجری که آنرا بنام اتابک نصره الدین احمد لور (۶۹۶ -
۷۳۳ ه) نوشته و چون پیش ازین از کتب درسی بوده چندین چاپ خورده است .

آغاز : « ان احق ما يفتح به الكلام وينجح به المرام » .

نسخ و نستعلیق محمد علی بن رستم علی ، مورخ ۲۵ جمادی الاولی سنه ۱۲۶۴

کاغذ نخودی فرنگی آهار مهره ، جلد چرمی ضربی ماشی ، ۱۴ س ۱۵/۳ × ۱۰ ،
۱۹۳ گ ۲۳ × ۱۸/۳ ، وقفی میرمحمد رضا بدخشان درمرداد ۱۳۱۸ .

۳۰۱

المعجم فی آثار ملوک العجم

(۴۲۷۵)

نسخ ونستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جدول بتحریر
وزروشنگرف ، دارای یک سر لوح بزرگ و کم کار با گل و بوته بنقش اسلامی بزروشنگرف
ولاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی مشکى باترنج طلائی ، ۲۱ س ۲۰ ×
۱۱ ، ۱۱۱ گ ۲۸/۵ × ۱۹ ، وقفی نایینی .

۳۰۲

المعجم فی آثار ملوک العجم

(۴۲۷۶)

بی سروته است .

آغاز موجود : « که بنیاد دانش نهاد استوار » .

انجام : « بیان از تلفیق و بنان از تعلیق فراغت یافت ، اگر کسی این مختصر را »
نستعلیق اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جدول بتحریر
وزنگار وشنگرف ، جلد تیماج قهوه‌یی یکلا ، عناوین بشنگرف ، ۱۷ س ۱۴/۵ ×
۷ ، ۱۱۸ گ ۲۱/۵ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۳۰۳

ملوک الکلام

(۴۲۷۷)

رساله ایست در ذکر نسب قاجاریه و شمایل و آثار فتحعلیشاه که میرزا تقی‌علی آبادی صاحب دیوان بر حسب تقریر خاقان تحریر کرده و ترجمه حال نویسنده که شاعر است مشهور در تذکره های دوره قاجار بتفصیل مسطورست .

آغاز : « لك الحمد يا ذا الجود والمجد والعلی » .

انجام : « كما احسنت الى فيما مضى منه » .

نستعلیق فضل الله معروف به میرزا بابا خان ، مورخ غره ربیع الثانی ۱۳۰۵ ، کاغذ نخودی فرنگی ، عبارات عربی بشنگرف ، بایک سر لوح بالاچورد واکلیل وزنگار و شنکرف ، حواشی و فواصل سطور تماماً مذهب و منقش بگل و بوته عمل عبدالعلی بروسان مذهب کتابخانه آستان قدس در ۱۳۲۹ شمسی ، جلد تیماج مشککی ، ۸/۵ × ۱۶/۳ ، ۸/۵ گ ۵۲ ، ۱۳/۳ × ۲۰/۶ ، وقفی نایینی .

۳۰۴

ملک الکلام

(۴۲۷۸)

ناقص الاول است .

آغاز موجود : « ولقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة » .

این نسخه تکمله یی دارد در دو صفحه مشتمل بر تاریخ فوت خاقان و مدفن او و تهنیت جلوس محمدشاه با اشعاری از میرزا تقی‌علی آبادی که آغاز و انجام آن ذکر میشود :

آغاز : « تا بدینجا سخن پادشاه بزرگ چون ایام دولتش پایان رسید . آسمان

را این نخستین کار نیست » .

انجام : « هندوی تیغ علی بود که آزادی کرد » .

شکسته نستعلیق مورخ بیستم شوال ۱۲۷۳ هجری ، کاغذ فرنگی سرکه یی آهار

مهره ، جلد پارچه یی ، ۱۵/۵ × ۸/۵ ، ۱۱ گ ۲/۲۱ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۳۰۵

منتخب مسیر طالبی

(۴۲۷۹)

مسیر طالبی فی بلاد الا فرنجی سفرنامه مشهورست بقلم میرزا ابوطالب خان تبریزی اصفهانی معروف به ابوطالب لندنی مشتمل بر گزارش سفر او در سالهای ۱۲۱۳ - ۱۲۱۸ هجری قمری بکشورهای : انگلستان ، فرانسه ، امپراطوری عثمانی و نقاط دیگر ، که بزبانهای انگلیسی ، هلندی و فرانسوی ترجمه و طبع شده ، متن کامل و منتخب فارسی آن نیز در کلکته بچاپ رسیده است (۱) .

میرزا ابوطالب خان تألیفات دیگری نیز دارد که عبارتست از رسالاتی در علم اخلاق ، مصطلحات موسیقی ، عروض و قافیه ، فنون خمسه طب ، و تاریخ عمومی مختصری موسوم به لب السیر و جهان نما و از همه مهمتر تذکره الشعرائی بنام خلاصه الافکار که نسخه های آنها در ایران و هندوستان و اروپا موجودست و فهرست نویسان از آنها یاد کرده اند .

نسخه ما خلاصه ایست از مسیر طالبی و در دیباچه آن آمده است که : «از آنجا که میرزای مذکور مردی هندی و بی بهره از علوم بلاد فرنگ بوده ، لهذا در بیان حال صنایع آن دیار آنچه را که تحریر کرده در اکثر جا خطا نموده است ، بنابراین مؤلف این مختصر (؟) آنچه در اصل کتاب راست یافت ، و در آن نفع هر صغیر و کبیر را دید . ازان برجید و بر باقی خط رد کشید» .

و در پایان نسخه مسطورست که : «... اتمام این رساله و انجام این عجاله باشاره بندگان سکندرشان ... سرکار سیف الملوک میرزا ظاهر گردید ، امید که مقبول طبع

۱ - رك : مقاله آقای دکتر غلامحسین یوسفی در سال پنجم نشریه فرهنگ خراسان ، و تذکره نویسی فارسی در هند و پاکستان تألیف دکتر علیرضا نقوی پاکستانی و تاریخ تذکره های فارسی تألیف نگارنده ذیل : «خلاصه الافکار» .

لطیف و دأب شریف گردد ، بمنه و جوده ، اللهم اغفر لکاتبه **رجبعلی بن عباسعلی قزوینی** و معلوم نیست که خلاصه کنندۀ **مسیر طالبی** کاتب مذکورست یا دیگری و یا آنکه نسخه‌مایکی از خلاصه‌های فارسی کتاب مزبورست که **رجبعلی قزوینی** بدستور شاهزاده **سیف الملوک میرزا** استنساخ کرده است .

آغاز : « بسمله ، بعد حمد متکثر حکیمی که وجود جن و انس شمه‌ایست از صفات کمالات او ، و ثنای متوافر قادری را که ... الخ » .

انجام : « روز پانزدهم شهر ربیع الثانی سنۀ مذکور (= ۱۲۱۸ هـ ، ق) مطابق چهاردهم ماه آقست سنۀ ۱۸۳۰ عیسوی بشهر کلکته وارد گردیده » .

نستعلیق مورخ ۱۴ رمضان ۱۲۶۸ هجری ، بضمیمۀ یک ورق نقشه‌چاپی کرۀ زمین که ذیل آن تاریخ ۱۸۲۷ عیسوی دارد و پیدا است که از نسخه‌چاپی **مسیر طالبی** چاپ کلکته که بتصحیح **میرزا احسنعلی پسر مؤلف** نشر یافته است جدا شده ، کاغذ سفیدفرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج قهوه‌یی یک‌لا ، ۱۲×۷ ، ۸۱ گ ۱۸/۳×۱۱/۳ ، وقفی حاج عمادفهرستی در تیرماه ۱۳۱۰ .

۳۰۶

المنتظم فی تاریخ الملوک والامم

(۴۲۸۰)

(عربی)

از تألیفات **ابن الجوزی** (الشیخ الامام جمال‌الدین ابی الفرج عبدالرحمن بن علی بن محمد بن علی بن الجوزی) متوفی ۵۹۷ هجری است در هشت جزء و در آن وفيات را سال بسال ذکر کرده است :

المنتظم با فهرست تراجم در **حیدرآباد دکن** از ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۲ ق ، در دو مجلد

بطبع رسیده است ،

نسخۀ مامشتملاست بر ذکر وفيات اکابر سنۀ ۳۶۷ تا ۵۷۴ هجری که با **ابراهیم بن**

محمد نصر آبادی نیشابوری آغاز وبه عمار بن سلامه پایان می پذیرد ، و برابر با چهار جلد آخر نسخه مطبوع و قدری کمترست ، یعنی از صفحه ۸۸ جلد هفتم تا پایان جلد دهم .

آغاز : « محمد بن الصباح قال [حد] ثنا ابو الثناء .

انجام : « انه علی ما یشاء قدیر » .

نسخ محسن بن سلطان محمد شریف ، مورخ هشتم رجب ۱۰۹۲ ، کاغذ نخودی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزر ، جلد ساغری مشکی ، ۲۳س ۲۱×۱۲ ، ۲۹۸ گ ۲۹/۵×۱۹ ، وقفی نایینی .

۳۰۷

مواهب الہی

(۴۲۸۱)

تاریخ آل مظفرست از آغاز ظهور این خاندان تا سال ۷۵۷ هجری ، که معین الدین معلم یزدی با انشائی مغلق بنام شاه شجاع نوشته و نیمی ازان بسال ۱۳۲۶ شمسی در تهران بطبع سربی رسیده است .

ترجمه حال معین الدین معلم یزدی در جلد دوم از بخش سوم جامع مفیدی (ص ۳۲۹) و مقدمه نسخه چاپی مسطورست .

آغاز : « حمد و ثنائی که اشعه لمعاتش چون بارقه نور از چهره حورتان باشد »

انجام : « و کلمه اغفل عنه الغافلون . والحمد لله رب العالمین »

نسخ عیسی بن احمد البرمکی النیریزی مورخ بیستمی الحجه سال نهصد هجری کاغذ سرکه‌یی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزر و لاجورد ، بایک سړلوح مستطیلی کم کار و کوچک ، روی برگه اول یک ترنج با عبارت « تاریخ مظفری » بخط ثلث با سفیداب و تشعیر ، جلد تیماج مشکی ، ۱۹س ۱۶×۸/۲ ، ۲۳۷ گ ۲۱/۸×۱۳/۵ ، وقفی نایینی .

۳۰۸

نزهة الالباء في طبقات الادباء

(عربی)

(۴۲۸۲)

تصنیف ابن الانباری (کمال الدین ابی البرکت عبدالرحمن بن ابی الوفا محمد بن عبیدالله بن ابی سعید محمد بن الحسن بن سلیمان الانباری) ادیب نحوی شافعی (متولد ۵۱۳ و متوفی ۵۷۷ هجری) است و بسال ۱۲۹۴ در مصر بطبع سنگی رسیده است .

آغاز : « الحمد لله خالق الانسان ومعلمه الیابان »

انجام : « وسلامه علی ماقد مناد فی اول الكتاب وهذا آخره »

نسخ قرن هفتم ، کاغذ ضخیم نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌یی ۱۹ س
۱۳/۵ × ۱۹/۵ ، ۹۷ گ ۲۵ × ۱۷/۷ وقفی ابن خاتون .

۳۰۹

النصرة

(۷۸۷۰)

کتابیست تاریخی درباره جنگ جمل و علل و اسباب وقوع این فتنه عظیم، تألیف
شیخ مفید محمد بن نعمان متوفی بسال ۴۱۳ هجری .

آغاز : « بسمله ، الحمد لله الذی ضمن النصر لنا صریة . واعان علی الحق بتوفیقه

متبعیة » .

انجام : « ونهضا الی البصرة بعایشه لیفرقا جماعتکم ، الی آخر ما فی المتن کما
فی نهج البلاغة وصلى الله على محمد وآله » .

نسخ محمد حسین بن زین العابدین الارومیه مورخ شعبان ۱۳۵۲ (۱) کاغذ سفید

۱- نام کاتب و تاریخ تحریر از آخر کتاب و اائل المقالات تألیف شیخ مفید (شماره

۷۴۵۴) دانسته شد ، و این دو کتاب نخست منضم بهم بوده و در کتابخانه از هم جدا کرده اند .

فرنگی ، جلد تیماج عنابی ، ۱۹ س ۷/۱۳ × ۵/۸ ، ۱۱۲ گ ۷/۲۱ × ۵/۱۶ خریداری
آستان قدس در مهر ماه ۱۳۲۹ .

۳۱۰

نفحات الانس من حضرات القدس

(۴۲۸۷)

کتابیست مشهور مشتمل بر شرح احوال پانصد و هشتاد و دو تن از رجال متصوفه
وسی و چهارتن از نساء عارفات بامقدمه‌یی مفصل در شرح اصطلاحات این طایفه و بیان
معرفت عارف و صوفی حقیقی و معجزات و کرامات و خوارق‌اعادات آنان ، تحریر و تألیف
مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجری ، و چنانکه خود در مقدمه
کتاب آورده است : « چون کتاب طبقات الصوفیه تألیف ابو عبدالرحمن محمد بن
حسین السلمی النیسابوری (۱) که شیخ الاسلام ابواسمعیل عبدالله بن محمد
الانصاری (۲) در مجالس صحبت و مجامع موعظت املاء میفرموده‌اند .. و یکی از
مریدان آنرا جمع میکرده و در قید کتابت می آورده‌است ، اما چون بزبان هروی قدیم
که در آن عهد معهود بوده وقوع یافته ، و بتصحیف و تحریف نویسندگان بجایی رسیده
که در بسیاری از مواضع فهم مقصود بسهولت دست نمیدهد ، و ایضاً مقتصرست بر ذکر
بعضی متقدمان ، و از ذکر بعضی دیگر و نیز از ذکر حضرت شیخ الاسلام
و معاصرین و متأخرین از وی خالیست ... » ازینرو وی را بخاطر میگذشت که آنرا
تحریر نماید ، و عبارتی متعارف زمان در بیان آرد ، و از کتب معتبره دیگر بر آن
ببفزاید ، و شرح احوال و مقامات و معارف و کرامات و تاریخ ولادت و وفات جماعتی
که در آن کتاب مذکور نشده بدان اضافه کند ، پس در سنه ۸۸۱ هجری بخواهش امیر
نظام‌الدین علیشیر نوایی شروع در تحریر و تألیف آن کرد و در سال ۸۸۳ بانجام رسانید

چنانکه گوید :

این نسخه مقتبس از انفاس کرام
از هجرت خیر بشر و فخر انام
کزوی نفحات انست آید بمشام
در هشتصد و هشتاد و سوم گشت تمام

کتاب **نفحات الانس** تا کنون چهار بار در هندوستان و یکبار در طهران بطبع رسیده و شیوه انشای آن در شمار بهترین آثار نثر فارسی قرن نهم قرار دارد ، برای اطلاع از احوال و آثار **مولانا جامی** منابع عدیده در دستست و از همه مهمتر و جامعتر کتاب **جامی** تألیف استاد دانشمند آقای **علی اصغر حکمت** است که در سال ۱۳۲۰ شمسی بطبع رسیده است .

آغاز : « الحمد لله الذی جعل مرائی قلوب اولیائه مجالی جمال وجهه الکریم »
انجام : « در هشتصد و هشتاد و سوم گشت تمام »

نستعلیق ماوراءالنهری ، مورخ ۹۸۶ هجری ، کاغذ سرکه پی ، جدول بشنگرف
ولا جورد ، بایک سر لوح کم کار بزرگ بشنگرف ولا جورد ، اسامی بشنگرف ، جلد ساغری
مشکی ، ۱۸ س ۵/۱۵ × ۹/۵ ، ۲۷ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۳۱۱

نفحات الانس من حضرات القدس

(۴۲۸۸)

شکسته نستعلیق هند از اوایل قرن دوازدهم هجری ، فهرست صاحبان تراجم
وسی و دوبرگ از آغاز و دوبرگ از پایان نسخه نستعلیق اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ دو
رنگ (سفید و سرکه پی) مجدول و میحش ، جلد تیماج مشکی ، ۱۴ س ۱۶ × ۷ ، ۷۳ گ
۲۳ × ۱۳ وقفی نایینی .

۳۱۲

نجات الانس

(۸۰۴۸)

تستعلیق ہند از قرن دوازدهم ، فہرست صاحبان تراجم وچہار برگ از اول ویک
صفحہ از آخر نو نویس ، کاغذ صورتی ، اسامی بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی
مختلف السطر ، ۳۲۶ گ ۱۴×۲۳ ، خریداری آستان قدس درمہرمہ ۱۳۲۹ .

۳۱۳

نہایۃ المسؤل فی روایۃ الرسول

(۴۲۸۹)

نہایۃ المسؤل ترجمہ فارسی کتاب مولد النبی تألیف سعید الدین محمد بن
مسعود بن محمد کازرونی است در حالات رسول اکرم (ص) کہ عبدالسلام بن علی بن
حسین ابرقوہی معاصر وی بر حسب اشارت ابوالاشرف محمد بن حسین بن علی
حسینی یزدی بقلم آورده و مشتملست بر چہار قسم و خاتمہ .

دردنبال ہمین نسخہ است رسالہ مختصر و ناقص الآخر حجازیہ کہ گزارش سفر
حجاز ابوالاشرف محمد حسینی یزدی سابق الذکر ست در سال ۷۵۷ ہجری کہ برابرست
با آغاز سلطنت شیخ اویس آل جلایر . (۱)

آغاز : «سپاس بی قیاس حضرت مبدعی را کہ ظہور نور محمدی را مطلع انوار
ابداع کاینات»

۱- آغاز رسالہ حجازیہ : «حمد بی منتهی و ثناء لا یحصی مرہمہ وحدی را کہ» .
انجام موجود : «درہمہ اوقات خصوص در اشہر معلومات» .
نسخہ همان کاتب در پنج صفحہ .

انجام :

«یا رب لاتسلبنی جہنم ابدا و یرحم الله عبداً قال آمینا»
 نسخ محمد سجستانی مورخ ربیع الاول سال ۷۶۵ هجری در دارالملک شیراز
 کاغذ نخودی ، عناوین و جدول بشنگرف ، جلد چرمی عنابی ، ۲۵ س ۳۲ × ۱۷ ،
 ۲۳۶ گ ۵/۳۸ × ۲۴/۵ ، وقفی نایینی .

۳۱۴

وفیات الاعیان

(۴۲۹۰)

(عربی) (۱)

از ابن خلکان متوفی ۶۸۱ هجریست و تاکنون در ایران و ترکیه و مصر و اروپا
 هشت چاپ خورده و چند ترجمه فارسی هم دارد که هیچیک بطبع نرسیده است .

آغاز : «بسم الله ، يقول الفقير الى رحمة الله تعالى»

انجام : «محمد وآله وصحبه وسلم»

نسخ مصطفی بن اسمعیل دمشقی شافعی ، با فهرست صاحبان تراجم در آغاز ،
 تاریخ تحریر حک شده و از قرن یازدهم است ، کاغذ نخودی ضخیم آهارمهره ، اسامی
 و جدول بشنگرف ، جلد تیماج مشکی ضربی ، ۳۵ س ۲۰ × ۱۲ ، ۵۷۸ گ ۵/۲۹ ×
 ۱۹/۵ ، وقفی نایینی .

۳۱۵

وفیات الاعیان

(۴۲۹۱)

نا تمامست ،

انجام موجود : «کماقرت به ذلك اليوم»

نسخ مورخ ۱۲۷۷ و تصحیح شده در ۱۲۷۹ ، کاغذ فرنگی آهار مهره ، اسامی بشنگرف ، جلد چرمی ضربی زرد ، ۳۱ س ۲۵ × ۱۴ ، ۴۳۹ گ ۲۲ × ۳۵ ، وقفی نایینی .

۳۱۶

هشت بهشت

(۴۲۹۲)

(مکرر) (۱)

جلد پنجم از مجلدات هشتگانه هشت بهشت است در تاریخ آل عثمان هر دفتر مخصوص یکنفر ، و این دفتر مشتملست بر وقایع و سوانح دوران سلطان محمد ثانی مشهور به فاتح (۸۵۵-۸۸۶ هـ .) تألیف ادريس بن شيخ حسام الدين علي بدليسي رومی حنفی در گذشته سال ۹۳۰ هجری ، و از تصانیف دیگر اوست : حق المبین در شرح حق الیقین ، شرح فصوص الحکم شیخ محیی الدین ، شرح گلشن راز شبستری (فارسی) مرآة الجمال (فارسی) و غیر ذلك ، و کتاب هشت بهشت رازیلی است بقلم پسر مؤلف (ابوالفضل محمد دفتری متوفی سال ۹۸۲ هـ .) در احوال سلطان سلیم ثانی (۹۷۴-۹۸۲ هـ)

آغاز :

«هست بسم الله الرحمن الرحيم مخزن اسرار قرآن حکیم»
انجام : در اندیشه ضبط ملك و دین بجلوس همایون سلطانی انجمن جمعیت و اتفاق ملتّم گردانیدند . والحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله اجمعین

نستعلیق تحریری عثمانی ، تحریر اواخر قرن دوازدهم هجری ، کاغذ سفید
فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکی ، ۲۰س ۱۸/۵ × ۹/۵ ،
۱۹۵ گ ۲۹/۳ × ۱۶/۷ وقفی نایینی .

۳۱۷

هفت اقلیم

(۴۲۹۳)

نسخه ناقصی است از تذکره مشهور هفت اقلیم تألیف امین بن احمد رازی
در سال ۱۰۰۲ هجری که قسمتی از آن تا واسط اقلیم سوم در کلکته بطبع رسیده و یکبار
هم تاپایان اقلیم سوم بتصحیح استاد فقید مرحوم عباس اقبال آشتیانی و بهزینةوزارت
فرهنگ چاپ شده ولی انتشار نیافته ، و بار سوم تمام آن از روی نسخه بسیار مغلوطن
باهزاران غلط چاپی دیگر بر سرمایه کتابفروشی ادبیه و اهتمام جواد فاضل طبع و نشر
یافته است ،

آغاز موجود :

«... که هر کس که دیده بگشاید بعینه بودش در نظر سواد بهشت»

انجام : «چون نوردم صبح چراغت روشن»

نستعلیق به دو خط و دو کاغذ ، قسمت اول کاغذ زرد و تحریر قرن یازدهم ، قسمت
ثانی کاغذ آبی و تحریر قرن دوازدهم ، مختلف السطر ، ۲۷۴ گ ۳۱ × ۱۸/۵ ، وقفی نایینی

۳۱۸

یادداشت‌های کینیا زدا الفور کی

(۶۴۵۲)

یادداشت‌های مستدر شرح پیدایش باب و بهاء در ایران منسوب به کینیا زدا الفور کی

روسی یا دالگورسکی که از تاریخ ژانویه ۱۸۲۸ میلادی تا اواخر مه ۱۸۴۵ با سمت های نایب اول سفارت و سفیر کبیر دولت روسیه در ایران دست به فعالیت هایی درین باب زده است ولی بصحت مندرجات آن نمیتوان اطمینان کرد .

این یادداشتها بسال ۱۳۲۰ شمسی در تهران بچاپ سری می منتشر شده است .
آغاز : «ژانویه سال ۱۸۲۸ وارد تهران شدم در ایران و با و طاعون و قحط و غلا بوده»
انجام : «هر مجتهدی را ما میتوانستیم بد نام و در انظار دولت و عوام متهم کنیم»
 نستعلیق مورخ تیرماه ۱۳۲۰ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه ای ، ۱۵ س ۱۵
 ۱۰× ، ۲۹ گ ۳۳× ۱۸ در کتا بخانه نوشته شده است .

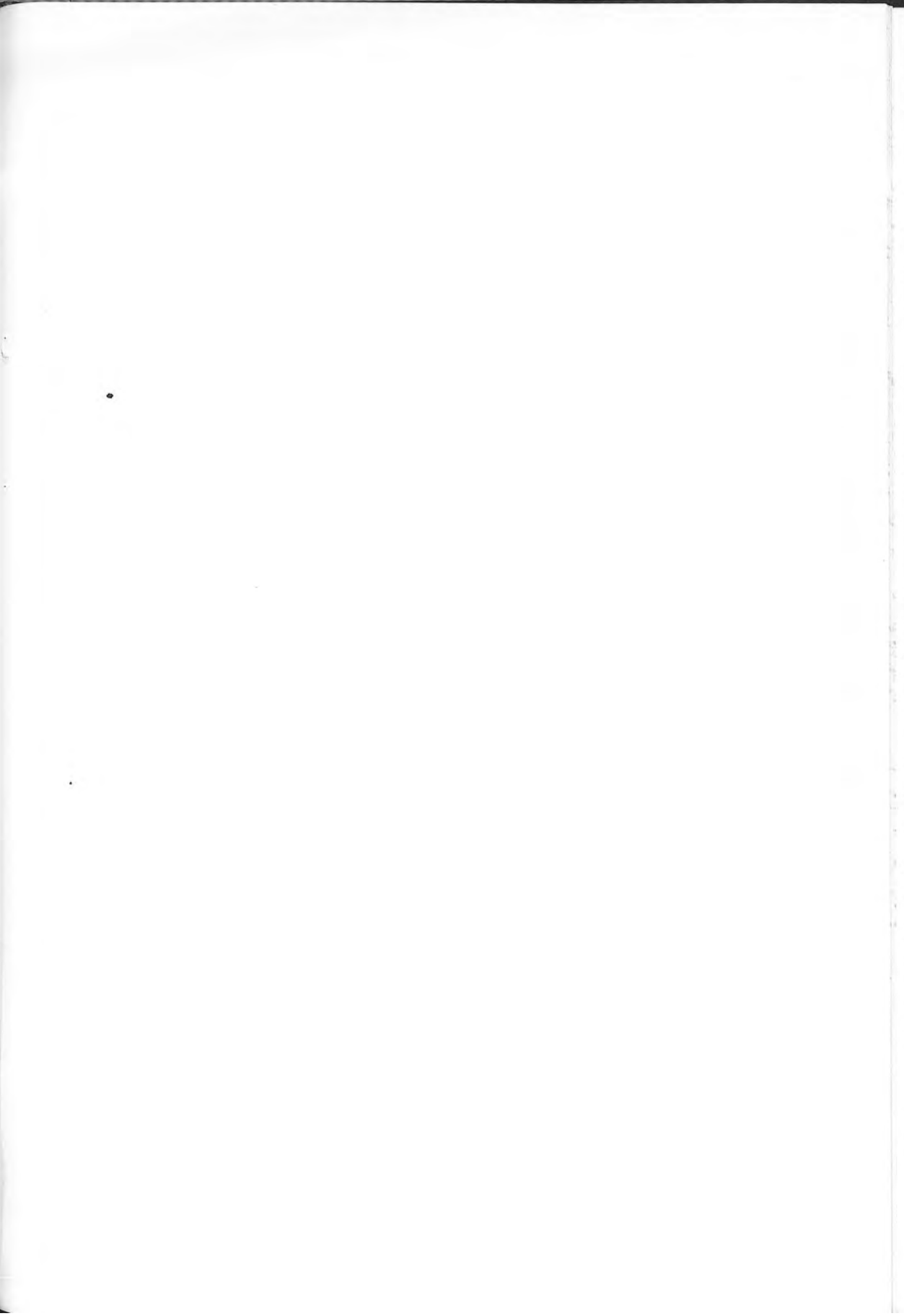
۳۱۹

یادداشت هایی راجع به حمله افغان به سرحد ایران

(۴۲۹۴)

یادداشت های ییست از نویسندہ یی ناشناس که در نواحی مرزی ایران مجاور افغانستان سکونت داشته و حملات و دستبردها و جنایات افواج افغانی را از دوشنبه نهم شعبان ۱۱۳۴ تا اواخر ربیع الاول ۱۱۳۸ هجری ثبت کرده است .
آغاز : «هو الله تعالی ، بتاریخ دوشنبه نهم شعبان سنه ۱۱۳۴ فوجی از افغان»
انجام : «وقریب بصد نفر شهید و اسیر نمودند و مال بسیار بردند و تا حالت تحریر معلوم نیست که بکجا رفته اند»

شکسته نستعلیق خوش ، کاغذ دورنگ ، تحریر چلیپا ، جلد پارچه ای ، مختلف
 السطر ، ۶ گ ۱۸/۵× ۱۰/۲ و قفی نایینی .

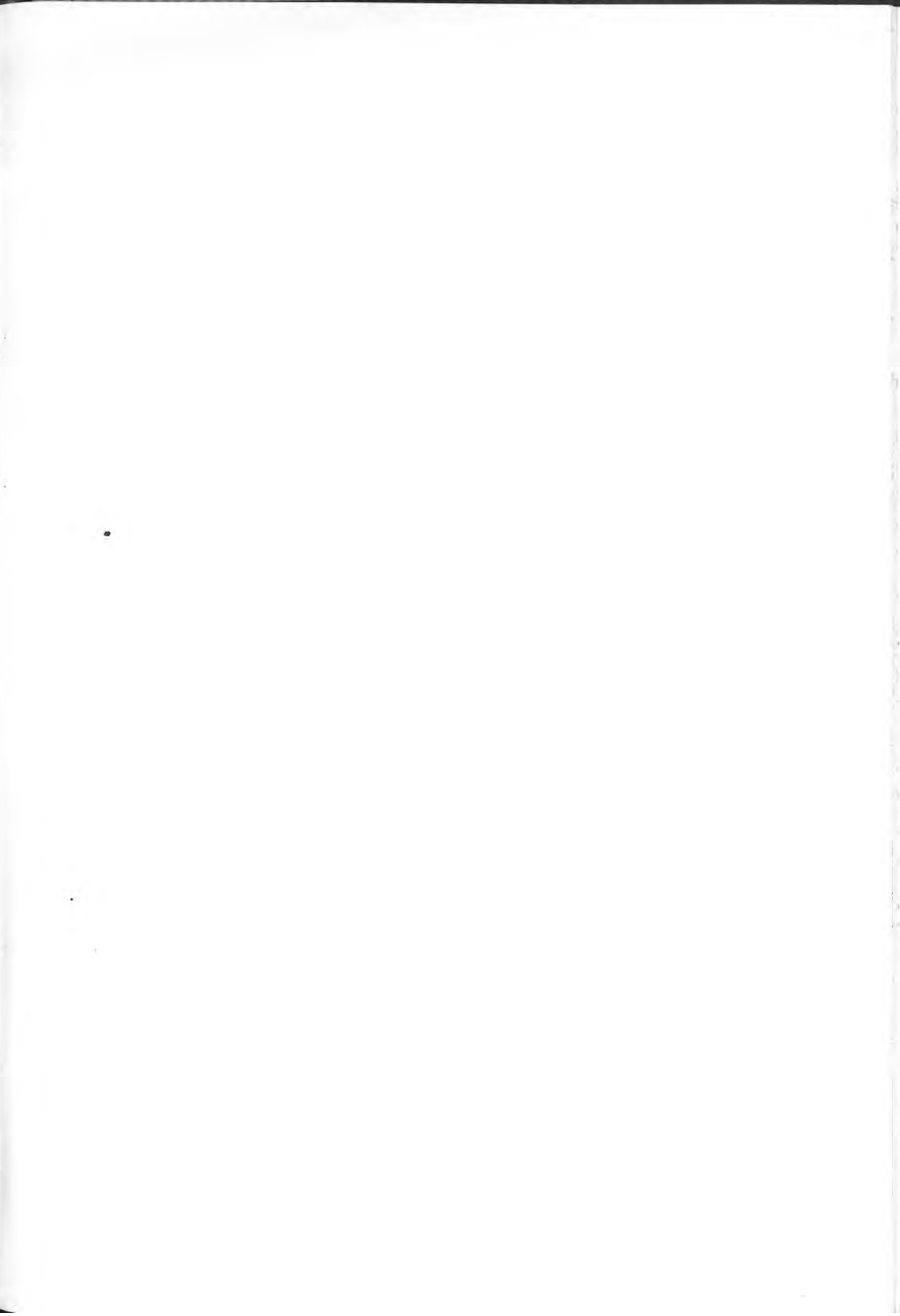

ادبیات

(فارسی ، عربی ، ترکی ، اردو)

شامل :

دیوان ، کلیات ، مثنوی ، جنگ ،
سفینہ نظم و نثر ، ترسل و منشآت ،
خطب و مواعظ ، عروض ، بدیع ،
قافیہ ، معما ، کسکول ، امثال ،
مقامہ ، اخلاق ، آداب ، خط ،

۱۳۰ (۱)

آداب‌المشقی

(۶۶۶۷)

رساله ایست در قواعد خط نستعلیق تألیف خطاط مشهور میرعماد سیفی حسنی قزوینی در گذشته بسال ۱۰۲۴ هجری و چاپ شده است .
آغاز : « صبا بخطر رقم مشکین بسم الله که سر دفتر ارقام مشکفام » .
انجام : « و خود بی مهره آنست که چنان روشن شود که عکس روی دروی نماید والله اعلم » .

نستعلیق خوش از محمود خان نعیم السلطنه ، مورخ ذیقعدہ ۱۲۹۲ هجری ، کاغذ نوعی ترمه ، جدول بتحریر و زر ، جلد مقوایی ، عطف پارچه یی ، ۱۲/۸ X ۵/۹ ، ۱۹ گ ۱۸/۵ X ۱۱/۵ . وقفی علی فهمی در فروردین ۱۳۲۴ .

۱۳۱

آسمان هشتم

(۴۴۲۷)

داستان منظوم بهرام گورست ، شامل چهار هزار بیت که روح الامین شهرستانی مخاطب به میر جملة در گذشته بسال ۱۰۴۷ هجری در گلکنده بنام سلطان محمد قلی قطبشاه (۹۸۹-۱۰۲۰ ه) سروده و ناقص آخرست (۲) .
آغاز :

« ای روان آفرین گردون ساز وی غنی از شریک واز انباز »

۱ - تاشماره ۱۲۹ در جلد سوم فهرست مذکورست .

۲ - روح الامین خمسه سروده و صاحب دیوان نیز هست ، رك : تذکره نصر آبادی (ص ۵۶ - ۵۷) فهرست مجلسی (۲۹۰/۳ - ۲۹۳) و فهرست ریو (ص ۶۷۵ - ۶۷۶)

انجام :

«کرد اشارت بنظم دفتر حال جستم از جای خود»
 نستعلیق هند، از قرن یازدهم ، کاغذ نخودی ، سر لوح بزر و لا جور د ، عناوین
 بشنگرف ، جدول بتحریر وزر و لا جور د ، جلد تیماج بنفش ، ۱۴ س ۶/۷ × ۱۵/۲ ،
 ۱۸۱ گ ۲۳ × ۱۳/۵ ، وقفی نایینی .

۱۳۲

الابانه عن سرقات المتنبي

(۴۴۲۸)

(عربی)

کتابیست شامل ۲۵۰ بیت از اشعار متنبی و ابیات قریب اللفظ والمعنی آنها از دو این
 بختری و ابو تمام و ابن الرومی و دیک الجن و دیگران از فحول شعرای متقدم ، بتحقیق
 واستقصای ابوسعید محمد بن احمد العمیدی در گذشته بسال ۴۳۳ هجری و تا کنون در مصر
 دو چاپ خورده است ، چاپ اخیر بامقدمه و تحقیق و شرح ابراهیم الدسوقی البساطی
 در ۲۸۴ صفحه و بسال ۱۹۶۱ میلادی نشر یافته است .
 آغاز : « الحمد لله الذی اجرا ناعلی عادة تفضله » .
 انجام : « ولیستریحوا من عنائه » .

نسخ مورخ ۱۲۸۶ هجری ، کاغذ شکری آهار مهره ، جلد تیماج ضربی دار
 چینی ، ۱۵ س ۵/۱۷ × ۸/۲ ، ۱۰۹ گ ۳/۲۸ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۱۳۳

ابر گهر بار

(۶۵۴۶)

منظومه ایست شیوا در تتبع مخزن الاسرار نظامی تصنیف ارشد هروی شاعر
 گمنام قرن یازدهم هجری که با وجود توانایی طبع نکرش در تذکره ها نیامده و آغا احمد علی

احمد بنگالی هم که در آسمان اول از تذکره هفت آسمان نظیره های مخزن الاسرار را بشمار آورده ، ازین منظومه یاد نکرده است .

مثنوی ابر گهر بار مصد رست بنام عباس قلی خان بن حسن خان بن حسین خان شاملو حاکم هرات و بیگلر بیگی خراسان که پس از فوت پدرش در ۱۰۴۹ هجری بامر شاه صفی بجانشینی وی منصوب شده در تمام دوره سلطنت شاه عباس ثانی و قسمتی از عهد شاه سلیمان درین سمت باقی بوده و محمد ظاهر نهر آبادی که تألیف تذکره مشهور خود را بسال ۱۰۸۳ آغاز کرده است در ترجمه وی مینویسد : «الحال قریب بسی و چهار سال است که در امر مذکور کمال کاردانی و عدالت و مروت بعمل میاورد» (۱) .

قسمتی از خطبه و دیباچه منشور ابر گهر بار از میان رفته است ، و بدین عبارت آغاز میشود :

«قدوة بنی آدم ، فرمانفرمای عالم ، واسطه امن خراسان ، خان بن خان ، شمع سر پرده ایران .

خان جم کو کبد عباس قلی خان که کفش
آن زمین حلم فلک قدر که از معدلتش
آفتاب نیست که در فیض ندارد همتا
[] خواب کند در بغل شعله گیا

۱ - رك : تذکره نصر آبادی ، ص ۲۲ ، خان موصوف رارساله ایست در معما بنام مجمع الاسماء و نسخه آن در کتابخانه خصوصی آقای عبدالحسین بیات مقیم طهران موجود است .

آغاز :

« ای خیالت جسم جانها را روان
وی جلالت لامکان ، دلها مکن ،
انجام :

« صیاد دام نازی بر هر طرف کشیده
تادانه یی گرفته زو مرغ دلرمیده ،
نستعلیق نیمه دوم قرن یازدهم ، ناقص الآخر ، کاغذ سمرقندی ، جلد تیماج
ضربی تریاکی ، ۲۸ برگ ، هر صفحه ۷ سطر ، اسامی بشنگرف ، شرح بعضی از
معمیات درها ماش و فواصل سطور نوشته شده ، جداول بتحریر وزر و شنگرف ، بایک
سر لوح ظریف و کوچک کارهات ، ۱۶/۷ × ۱۰/۵ .

ادام الله ظلال اقباله و رفته از مشرق سپهر اقبال و افق طارم اجلال طلوع کرده
مهر و اربیت الشرف دار السلطنة هرات را مورد نزول اجلال گردانیده ادیبانه و مشفقانه
متوجه اتمام و انتظام این مثنوی بی سرانجام شده ... الخ .

ازین عبارت چنین مستفاد میگردد که نظم مثنوی مزبور پیش از ۱۰۴۹ شروع شده
بوده و در اوایل حکومت عباسقلی خان سرانجام یافته و بخواهش وی با تمام رسیده است

آغاز مثنوی :

رشته اول ز سحاب قدیم

« بسم الله الرحمن الرحيم »

انجام :

ختم شد اینجا سخنم و السلام

« پخته نگردد بسخن فکر خام »

درین مثنوی پس از حمد باری و نعت نبی (ص) شاعر بذکر منقبت دوازده امام
پرداخته و بدین امتیاز و اختصاص بر نظامی گنجوی و خسرو دهلوی و جامی که
در مخزن الاسرار و مطلع الانوار و تحفة الاحرار دم از منقبت شاه دین و ائمه معصومین
نزدده اند تفاخر کرده و گفته است که :

کرده بسی فکر بزرگان گذار

گرچه درین نسخه عالی تبار

شعر بآیین دگر گفته اند ...

جمله درین بحر گهر سفته اند

دم نزدند از ره فضل مبین

هیچیک از منقبت شاه دین

حلقه را خلاص برین دردم

من قدمی چند فراتر زدم

خلعت مداحی آل عباس ... الخ

داد مرا فکرت اندیشه را

از میرزا سعدالدین محمد راقم مشهدی وزیر خراسان و علیقلیخان شاملو

برادر عباسقلیخان نیز درین منظومه یاد شده، و شاعر در ضمن حکایات و تمثیلات، داستان

حیرت انگیزی از سفر راقم مشهدی به گلکنده هندی بنظم آورده است که از کلیه

مثنویات قضا و قدر که تاکنون سروده شده موضوعاً مهمترین است .

درپیش و پس مثنوی مزبور ابیاتی از **خسرو شیرین نظامی** و چندین قطعه و غزل و رباعی از **ارشده روی** بخط کاتب دیگری همزمان کتابت مثنوی **ابرهه رباعی** نوشته شده است .

و چون ترجمه **ارشده روی** را تذکره نویسان بقلم نیاورده اند ، یکی از مقطعات ویراکه در فخریه سروده شده و تاحدی بمین احوال اوست ذیلاً نقل میکنیم :

منم ارشده که از صد گونه حرفت	مرکب کرده ام دانشوری را
طلسمی بسته بر اعجاز عیسی	بگرد آورده سحر سامری را
متاع بحر و کان را بسته در بار	نمی یابم حریف مشتری را
گرامی آیتی باشد سزاوار	خیالسم معجز پیغمبری را
بذوق جلاوه اسرار بستم	بدم آیینۀ اسکندری را
عنان چون افکنم در عرصه نظم	روان بخشم روان انوری را
چو و اچینم بساط گوهر از نثر	فرود آرم ز گردون مشتری را
عطارد همچو گل از شرم کلکم	بدفتر طرح دارد ابتری را
سواد طره کلکم فشانند	بجیب مشک عطر عنبری را
شوم در موشکافی چون کماندار	بخوبان و نمایم ساحری را
بنوک عشوه پیکان ربایم	زانگشت زحل انگشتری را
نشاط زهره از مضرب شوخم	بدور آرد می خنیاگری را
برد اندیشه ام از رای فربه	ز جسم ماه و پروین لاغری را
چو گردم در تصوف نغمه پرداز	برقص آرم روان آذری را (۱)
اگر خفایش را سازم شکاری	بگیرانم تذرو خاوری را
ز موسیقی و لعب نردو شطرنج	بمجلس طرح دارم ساحری را
ز آلات سپاهی هر چه باشد	مهیاکرده روزکین وری را

مرا زینها که گفتم يك يك باز
 چه حاصل چون تصوف کرده [۰۰۰] (۱)
 سراپا جوهرم لیکن چه سازم
 بسست این جرم کز خاک هراتم
 نه بی آرم و دونم نه ستمکار
 بصابون عراقی کی توان شست
 حیا باشد حجابم، پرده عصمت
 نمی لافم که طبعم کرده در شیر
 بحمد الله ز لطف خان دوران
 مرا سنجید بروضعی که هستم
 بکش پا را بدامان قناعت
 شدی ساکن چو درویرانه خویش
 امیر خانه خود هر که باشد
 نستعلیق مورخ نیمه شعبان ۱۰۹۱ هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ،
 جلد پارچه پی عطف و گوشه چرمی ، ۱۵ س ۱۶ × ۵ ، ۱۳۳ گ ۵ / ۲۳ × ۱۴ خریداری
 آستان قدس در خرداد ماه ۱۳۳۲ .

۱۳۴

ابکار الافکار فی الرسائل والاشعار

(۴۴۲۹)

نثر و نظم تازی و پارسی است، از رشید و طواط (= محمد بن محمد بن عبد الجلیل

عمری بلخی) شاعر و نویسنده مشهور قرن ششم هجری متوفی ۵۷۳ ، مداح سلطان علاء الدین اتسز بن خوارزمشاه (= ۵۲۱ - ۵۵۱ هـ) مشتمل بر چهار قسم : قسم اول - مشتمل بر ده نامه تازی ، قسم دوم - مشتمل بر ده قصیده و چند قطعه تازی ، قسم سوم - مشتمل بر ده نامه پارسی ، قسم چهارم - مشتمل بر ده قصیده و چند قطعه و غزل و رباعی پارسی (۱) .

آغاز : « الحمد لله على صنایع كرمه وروایع نعمه والصلوة على نبیہ الوفی ورسوله الصفی محمد وآله اخیار الخلق واصحابه انصار الحق ، وبعدها هم آورنده این مجموع محمد بن محمد بن عبد الجلیل العمری الرشید المشتهر بطواط ... »

۱ - استاد سعید نفیسی در مقدمه دیوان رشید وطواط بذکر مؤلفات وی پرداخته و در ضمن نشان دادن دو نسخه از ابکار افکار یکی بشماره (۴۲۴) در کتابخانه دانشگاه استانبول و دیگری بشماره (۳/۴۳۱۲) در کتابخانه نور عثمانیه استانبول در باره رساله مزبور چنین نوشته اند :

« ابکار الافکار فی الرسائل والاشعار ، گویا این کتاب نخستین مجموعه ایست که رشید از نامها و اشعار خود گرد آورده است ... و آنرا بچهار قسمت کرده ، در قسمت اول نه رساله تازی و در قسمت دوم نه قصیده تازی و در قسمت سوم نه رساله فارسی و در قسمت چهارم نه قصیده فارسی آورده است » (ص ۲۸)

و چون شرحی را که ایشان در باب مؤلفات رشید بقلم آورده اند مأخوذست از مقاله آقای احمد آتش دانشمند معروف ترکیه بعنوان : « رشیدالدین وطواطین اثر لرینین بازی یزیه نسخه یی » در مجلد دهم مجله « تاریخ درگیسی » از نشرات دانشگاه استانبول در سال ۱۹۵۹ راجع به نسخه های خطی آثار رشید در ترکیه ، و تقسیمات چهارگانه آنرا که ذکر کرده اند با نسخه ما اختلاف دارد ، بنابراین یکی از دو احتمال موجودست :

یا اینکه آقای احمد آتش در شرح اجزای نسخه اشتباه کرده اند ، و یا آنکه نسخه های ترکیه دو مقاله و دو قصیده و چندین قطعه و غزل و رباعی از نسخه ما کمتر دارد ، و احتمال ثانوی بعید مینماید ، چه میرزا آقا خان کرمانی نسخه مورد بحث ما را در ترکیه و از روی یکی از دو نسخه موصوف نوشته است .

انجام :

«اندر دل من نشسته باشد پیوست
مقبل ترا زین دل نبود کآن منست»
نستعلیق دودانگ بخط میرزا آقاخان گرمانی در استانبول مورخ پنجم ج ۲
سال ۱۳۰۵ که بخواش ادیب و شاعر مشهور میرزا حبیب اصفهانی مؤلف کتاب دستور
سخن و غیره نوشته است .

تاریخ ورقم آخر نسخه در اصل چنین بوده : «تم علی ید العبد الفانی میرزا آقاخان
گرمانی فی ۵ شهر جمیدی الثانیه ۱۳۰۵ یوم جمعه» .
وبعداً کسی فای «الفانی» را تراشیده و به «الباقی» تغییر داده است ، روی صفحه
اول از برگ آخر نسخه میرزا حبیب اصفهانی غزلی از مخفی رشتی شاعر قرن یازدهم
را که بمطلع زیاست :

«باده نوش جان کن شد ، خون عاشقان نوشی

بعد ازین چومی باو ، میتوان زدن جوشی»
بخط شکسته نستعلیق پخته و طرز چلیپا نوشته و در ذیل آن چنین رقم کرده است :
«بر حسب فرمایش جناب جلالتمآب مقرب الخاقان مؤید الملک دام عزه العالی
در محمیة استانبول مرقوم گردید ، فی ۱۷ شهر جمادی الاولی ۱۳۰۵ بنده کمینه حبیب
اصفهانی» .

کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ماشی ، طلا کوب
ضربی کار اسلامبول ، آستر و بدرقه کاغذ تریینی رنگارنگ ، ۱۶ س ۱۴ × ۶۵ ، ۵۹ گ
۲۰ × ۵ / ۱۲ ، وقفی میرزا رضاخان نایینی .

۱۳۵

ابواب البیان

(۶۱۵۳)

در خطب و مواعظ است از حسن خطیب قاری سبزواری که در زمان شاه سلیمان صفوی منصب خطابت جامع گوهر شاد را داشته و خطبه های منبری خود را در سال ۱۰۸۶ هجری بنام سلطان مزبور جمع و تدوین کرده ابواب البیان نام نهاده است ، خطیب قاری کتاب دیگری هم بنام مطالع الاسرار در شرح مشارق الانوار دارد .
 نسخه مامختصری از اوایل ابواب البیان است و بقیه آن ناویس مانده .
 آغاز : « الحمد لله الذی فتح لعباده ابواب البیان بالبر » .
 انجام : « واولئک هم المهندون » .
 شکسته نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ فرنگی آهارمهره ، جلد پارچه یی ، ۱۵ س ۱۳×۷ ، ۵ گ ۱۸×۱۱ ، وقفی نایینی .

۱۳۶

اخلاق الاشراف

(۴۴۷۸)

رساله ایست انتقادی به نشر فارسی تألیف نظام الدین عبیدالله زاکانی قزوینی شاعر مشهور قرن هشتم هجری در گذشته بسال ۷۷۲ و پیش از آن شش صفحه از رساله تعریفات او موسوم به ده فصل است و هر دو چاپ شده .
 آغاز : « شکر نام محصور و حمد ناه حدود حضرت واجب الوجود را » .
 انجام : « نتیجه آن هر چه تمامتر در دنیا و آخرت بیابد » .
 نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جلد پارچه یی ۱۷ س ۱۶/۵ × ۱۰ ، ۱۷ گ ۲۲×۱۵ ، وقفی نایینی .

۱۳۷

ادب الکاتب

(۴۴۳۱)

(عربی مکرر) (۱)

از ابن قتیبه دینوری است، و مکرر بچاپ رسیده، و بهترین چاپ آن در «میسک»
بسال ۱۸۷۷ میلادی صورت گرفته است.

آغاز «بسمله، اما بعد حمداً لله بجمع محامده والثناء علیه بما هو اهل»

انجام: «واحدة في المعنى»

نسخ میرزا حسین کاتب خوانساری، مورخ صفر ۱۲۸۳، کاغذ سفید فرنگی آهار
مهره، عناوین بشنگرف، جلد تیماج عنابی، ۱۷ س ۱۴، ۷/۷×، ۱۷۱ گ ۲۲/۵
۱۴، وفقی نایینی.

۱۳۸

اساس الاقتباس

(۵۸۵۳)

(عربی مکرر) (۲)

مشمول است بر آیات واحادیث وامثال وحکم منظوم و منشور که در مخاطبات و
مکاتبات بکار آید، در یک مقدمه و عنوان و چندین سطر و کلمه و حرف، تألیف قاضی
اختیارالدین حسن بن غیاث الدین حسینی تربتی متوفی در ۹۲۸ هجری که بسال ۸۹۷
و اوایل عهد جوانی بر حسب اشارت امیرعلیشیرنوائی نوشته و عبارات: «بافتتاحه» و
«بتمیمه» و «بسلخ رجب» ماده تاریخ آنست، وی در مقدمه از امیرعلیشیرنوائی بعبارت
لطیف: «سمی اسدالله الغالب» یاد کرده و امیر یکسال پیش ازین تألیف در مجالس النفايس

۱ - مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۱۵۷ شماره های ۴۰۳).

۲ - شماره ۳۹۸۳ مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۵۳).

ترجمہ اورا چنین بقلم آورده است :

«سید اختیار - جوانی خوش طبع و خوش طورست، و در محلی کہ مولانا نظام الدین بر مسند قضا متمکن بود، در محکمہ قضایہ تحریر سجات و قبالات و مہمات شرع قیام و اقدام مینمود، فقہ و عربیتش چندانکہ تعریف کنندہست، و در کار او ہیچگونہ عیبی نیست....» (۱)

خواندہ میر مینویسد : «قاضی حسن اختیار الدین ولد قاضی غیاث الدین تربتی بود، و بوفور فضائل و کمالات از سایر قضاة ممتاز و مستثنی مینمود، و در اوقات جوانی از ولایت زاوہ و محولات بدار السلطنہ ہرات آمدہ بتحصیل علوم دین پرداخت، و در اندک زمانی ترقی بسیار کردہ نوشتن فتوی و صکوک و سجات را پیشنہاد ہمت ساخت، در فن انشا و شعر و معما نیز صاحب وقوف گشت، و در اواخر زمان خاقان منصور بمنصب قضا سرافراز شدہ پایہ قدر و منزلتش از امثال و اقران در گذشت، بواسطہ کمال فراست و کیاست و رعایت لوازم امانت و دیانت از تمامی قضاة دار السلطنہ ہرات اختیار و اعتبار بیشتریافت و پرتوالتفات و عنایت حضرت خاقانی کما یجب و ینبغی روجنات احوالش تافت، و قاضی اختیار الدین در وقت استیلاء ابوالفتح محمد خان شیبانی نیز بآن امر منصوب بودہ و بعد از کشتہ شدن آن پادشاہ عالیجاہ بوطن اصلی شتافتہ بزراعت اشتغال نمود، و در اوایل سنہ ثمان و عشرين و تسعمائہ (۲) بمرض سوء القنہ در گذشت، و در قصبہ تربت بمقبرہ آباء واجداد خود مدفون گشت، از نتایج اقلام فصاحت ارقام قاضی اختیار الدین «اقتباسات» (۳) و «مختار الاختیار» (۴) در میان فضلاء روزگار مشہورست....» (۵)

۱ - مجالس النفاہس (ترجمہ فارسی فخری) ص ۹۵ .

۲ - حبیب السیر (ج ۴ ص ۳۵۶) .

۳ - مقصود اساس الاقتباس است .

۴ - در حبیب السیر نام این کتاب « مختار الاختیار » و در ترجمہ سامی چاپ وحید

(ص ۳۱) « مختار الانوار » آمدہ و ہر دو غلط است ، نام صحیح کتاب مزبور « مختار الاختیار » است ، چنانکہ در ترجمہ سامی خطی و کهنسال شمارہ (۴۱۹۸) کتابخانہ ←

سام میرزای صفوی میگوید که: «در اواخر عمر مشنوی با سم صاحبقران مغفور در سلك نظم آورده نام آنرا «عدل و جور» نهاده و آن کتاب موازی پنجهزار بیت است....» (۱)

خیرالدین زرکلی نیز وفات او را بسال ۹۲۸ نوشته و از تألیفات او دو کتاب «مقامات» و «اساس الاقتباس» را نام برده است. (۲)

در مقدمه نسخه شماره (۳۹۸۳) مذکور در جلد سوم فهرست که تحریر او اواخر قرن نهم هجری و همزمان تألیف آنست، پس از مصراع «تاریخ الافتتاح فیخذ بافتتاحه» عبارت: «و سمیه اساس الاقتباس» مسطور است، ولی در نسخه حاضر و نسخه آتی الذکر عبارت مزبور درج نشده و بهمین جهت بعضی از دارندگان نسخه نام آنرا «اوایل التحریر» دانسته‌اند.

آغاز: «بسمله، احمذك الله و المحامد راجعة الیک»

انجام: «نلت تاریخه بتمیمه»

نسخ علی اکبر شیرازی مورخ غره شعبان ۱۲۵۳، کاغذ فرنگی آهار مهره، عناوین بشنگرف، جلد تیماج مشکى، ۱۹ س ۱۵/۵ × ۹، ۷۷ گ ۲۱/۸ × ۱۵ و قی نایینی.

← آستان قدس نیز مذکور است.

۵ - حبیب السیر (ج ۴ ص ۳۵۵-۳۵۶).

۱ - در تحفه سامی چاپ وحید نام این کتاب «عدل وجود» آمده و خط است.

۲ - رك: الاعلام (چاپ اول، ج ۱ ص ۸۸) و لازم بذکر است که کتاب «مقامات» جزو تألیفات قاضی اختیارالدین نیست، و بعضی تصور کرده‌اند که مقامات همان اساس الاقتباس است، که آنهم ناصواب است چه اساس الاقتباس بنام دیگری تسمیه نشده و مقامه‌بی هم در آن وجود ندارد.

۱۳۹

اساس الاقتباس

(۵۸۵۴)

نسخ محمد مهدی خوانساری مورخ ۲۳ ذی القعدة الحرام ۱۲۸۳ ، کاغذ آبی
فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزرونیل ، جلد پارچه‌یی ،
۱۰ س ۷/۱۵ × ۷ ، ۱۳۳ گ ۵/۲۵ × ۴/۱۴ وقفی نایینی .

۱۴۰

اساس الاقتباس

(۵۸۵۵)

نسخ علی اکبر ، مورخ ربیع المولود ۱۲۹۰ ، کاغذ زرد فرنگی آهار مهره ، عناوین
بشنگرف ، جلد پارچه‌یی ، ۱۴ س ۷ × ۱۴ ، ۱۱۱ گ ۲۲ × ۴/۱۴ وقفی نایینی .

۱۴۱

اسرار نامه

(۴۴۳۲)

از مثنویات معروف عارف مشهور شیخ فریدالدین محمد عطار نیشابوری است
و چندین چاپ خورده است .

نسخه ما ناقص الاخرست و تا این بیت بیشتر ندارد :

«ترا این پند بس در هر دو عالم که بر ناید ز جانت بی خدا دم»

نسخ قرن دوازدهم هجری ، کاغذ شکری آهار مهره ، تحریر در متن و هامش ،
جلد پارچه‌یی ، هر صفحه بطور متوسط ۲۳ بیت ، (۱۱ بیت متن ۱۲ بیت هامش) ۶۷ گ
۱۰ س ۷/۱۵ × ۱۰ ، وقفی نایینی .

۱۴۲

اشعار الف لیلة و لیلة

(۴۴۳۳)

(عربی)

استخراج کننده از خود نام نبرده است .

آغاز : « لا تمنن الى النساء ولا تثق بهن »

انجام : « ام الشر الذی هو یبتغین »

نسخ مورخ شعبان ۱۲۹۰ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج زرد یک لا ،

۱۵ س ۲۳/۵ × ۷/۵ ، ۱۸۱ گ ۲۱/۵ × ۱۴/۵ ، وقفی نایینی .

۱۴۳

اطباق الذهب

(۴۴۳۵)

(عربی)

کتابیست معروف در مواعظ و خطب تألیف شرف الدین عبدالحمید من شفرو

اصفهان شاعر قرن ششم هجری و تاکنون چهار بار بطبع رسیده است .

۱- در لاهور بسال ۱۸۷۸ میلادی = ۱۲۹۶ هجری .

۲- « بولاق » ۱۲۸۰ هجری .

۳- « مصر » ۱۳۲۵

۴- « لکهنو » ۱۳۴۲

و شیخ یوسف افندی بنیهانی شرحی بر الفاظ آن نوشته و در بیروت در ۱۳۰۹ چاپ

کرده است .

آغاز : « اللهم اننا نحمدك على ما اسبلت علينا من جلايب كرمك »

انجام : « وانا ابتلى ابراهيم ربه بكلمات فاتهمن »

نسخ خوش مورخ رمضان ۱۲۶۰ ، دارای سرلوح ، دو صفحه اول تمام تذهیب ،

کاغذ ترمہ ، جدول بتحریر و زرو لا جورد ، جلد پارچہ پی ، ۱۲ س ۱۶ × ۷/۷ ، ۸ گ
۲۲ × ۷/۱۳ ، وقفی نایینی .

۱۴۴

اطباق الذهب

(۴۳۳۶)

نسخ محمد ابراہیم ، مورخ ۱۲۸۳ ، کاغذ فرنگی آہار مہرہ ، عناوین بشنگرف ،
جلد تیماج عنابی ، ۱۷ س ۱۵ × ۸/۵ ، ۴۳ گ ۲۲ × ۱۴/۵ ، وقفی نایینی . (۱)

۱۴۵

اطباق الذهب

(۴۳۳۷)

نسخ حسین بن محمد گلیایگانی ، مورخ شوال ۱۲۶۶ ، کاغذ فرنگی آہار
مہرہ ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچہ پی ، ۱۰ س ۱۲ × ۷/۸ ، ۷۵ گ ۲۲ × ۱۴/۷ ،
وقفی نایینی .

۱۴۶

اطباق الذهب

(۴۳۳۸)

نسخ محمد حسن ہروی ، مورخ ربیع الثانی ۱۳۵۵ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچہ پی
۱۵ س ۱۵ × ۱۱/۵ ، ۵۳ گ ۲۲ × ۱۷/۵ ، وقفی کاتب ، در تیر ماہ ۱۳۱۵ . (۲)

۱ - این نسخه از پهلوی « اطواق الذهب » شماره (۴۴۴۰) جدا شده است .

۲ - این نسخه شرح الفاظ شیخ یوسف افندی بنہانی رانیز دارد و از روی چاپ

بیروت نوشته شده است .

۱۴۷

اطباق الذهب

(۱۸۶۱)

نسخ محمد تقی ساوجی ، مورخ ۱۲۸۵ ، کاغذ فرنگی آهار مهره ، عناوین
 بشنگرف ، جلد تیماج بنفش يك لا ، ۱۱ س ۱۲ X ۶۲ گ ۷/۵ X ۱۱/۵ وقفی
 حاج قطب‌المحدثین در بهمن ۱۳۳۸ .

۱۴۸

اطباق الذهب

(۶۹۹۰)

شکسته نستعلیق و نسخ مورخ جمادی الاخره ۱۳۴۰ ، کاغذ فرنگی فلغل نمکی
 جلد پارچه‌یی ، ۱۵ س ۱۴ X ۹ ، ۳۵ گ ۲۱ X ۱۳/۵ ، وقفی دره السلطنه ملک‌زاده کوثر ،
 بدنبال این نسخه پنج برگ از اطواق الذهب زمخشری نوشته شده است .

۱۴۹

اطباق الذهب

(۸۶۵۵)

شکسته نستعلیق محمد علی ، مورخ ۱۳۲۰ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد مقوایی ، مختلف
 السطر ، ۳۵ گ ۲۲ X ۱۸ ، وقفی سید علی اصغر اصغر زاده موسوی در اردیبهشت ۱۳۳۸

۱۵۰

اطباق الذهب

(۶۰۸۴)

نسخ محمد کاظم دزفولی، مورخ جمادی الاخره ۱۲۷۱، کاغذ زرد فرنگی و آهار
مهره، عناوین بشنگرف، جلد تیماج يك لا؛ ۱۶ س ۱۴/۵، ۷×۴۸ گ ۲۱/۲×
۱۴/۵، وقفی نایینی. (۱)

۱۵۱

اطباق الذهب

(۴۴۳۴)

نسخ قرن سیزدهم، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره، جلد چرمی قهوه‌یی، ۱۵ س
۱۴/۷×۷، ۷×۴۴ گ ۲۱/۸×۱۲ وقفی نایینی، (۲)

۱۵۲

اطواق الذهب

(۴۴۴۰)

(عربی)

کتابیست معروف درمواعظ و خطب تألیف جلاله‌العلامه محمود بن عمر بن
محمود بن عمر الزمخشري (۴۶۷-۵۳۸ هـ) و چاپ خورده است.

آغاز: «بسمله، اللهم انی احمدك على ما زلت الی من نعمتك»

انجام: «بالقذى المؤمن لا یرضى بذاً»

نسخ محمد ابراهیم مورخ ۱۲۸۳، کاغذ فرنگی آهار مهره، جلد پارچه‌یی،
۱۸ س ۱۵×۸، ۱۶ گ ۲۲×۱۴/۲ وقفی نایینی. (۳)

۱- این نسخه ضمیمه اطواق الذهب شماره (۴۴۳۹) است، و ذکرش خواهد آمد.

۲- ضمیمه این نسخه است اطواق الذهب شماره (۶۰۸۲) و کشف الاسرار شماره
(۶۰۸۳) که به رساله نمره جداگانه داده اند.

۳- این نسخه از بهلوی «اطباق الذهب» شماره (۴۴۳۶) جدا شده و رقم کاتب
و تاریخ تحریر در آن نسخه است.

۱۵۳

اطواق الذهب

(۴۴۴۱)

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌پی
 ۱۷س ۱۴×۵/۷ ، ۱۹گ ۲۲×۱۴ وقفی نایینی .

۱۵۴

اطواق الذهب

(۴۴۳۹)

فاقد مقدمه است و بلافاصله از مقاله اولی شروع شده .
 نسخ محمد کاظم دزفولی ، مورخ جمادی الاخره ۱۲۷۱ ، کاغذ زرد فرنگی آهار
 مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج يك لا ، ۱۶س ۱۴×۷ ، ۱۵گ ۲۱/۲×
 ۱۴/۵ ، وقفی نایینی .
 (این نسخه ضمیمه اطباق الذهب شماره «۶۰۸۴» است) :

۱۵۵

اطواق الذهب

(۶۰۸۲)

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جلد چرمی قهوه‌پی ، ۱۵س
 ۱۴/۷×۵/۷ ، ۲۱گ ۲۱×۸/۱۲ وقفی نایینی (۱)

۱ - این نسخه ضمیمه اطباق الذهب شماره (۴۴۳۴) و کشف الاسرار شماره
 (۶۰۸۳) و جزویک مجموعه است که بهر ساله نمره جداگانه داده اند .

۱۵۶

اظهار صدق المودة فی شرح البردة

(۴۴۴۲)

(عربی)

شرح مفصل قصیدہ معروف برده است کہ شرف الدین ابو عبد اللہ محمد بن سعید الدولاصی البوصیری بمدح خاتم النبیین (ص) سروده و شروح عدیده بفارسی و عربی دارد ، ولی صاحب این شرح معلوم نیست .

آغاز : بسملة ، الحمد لله الذی افضل نعم افضاله و انعم نعم نواله

انجام : «فاول مع الفعل بمصدر مخصوص بالسلام» (ناقص)

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ فرنگی دورنگ (سرکہ پی و نخودی) عناوین بشنگرف ، جلد چرمی عنابی ، ۲۱س ۱۸/۲ × ۹/۵ ، ۲۱۶ گ ۲۷/۲ × ۱۵/۷ ، وقفی نایینی .

۱۵۷

اعجاز الالغاز

(۴۴۴۳)

(عربی)

در تعمیم و لغزست ، تألیف شیخ بهائی متوفی ۱۰۳۰ و بدنبال آن چند صفحه نظم و نثر پرداخته است .

آغاز : «بسملة ، اما بعد الحمد والصلوة فيقول احوج الخلق الى رحمة ربه الغنى

محمد المشتهر ببهاء الدين العاملي»

انجام : «والجاهل لا ينتفع بالف عبارة. قدمت الرسالة الموصوفة باعجاز الالغاز»

نستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر ، جلد پارچه پی ، ۱۱س ۱۵ × ۵/۶ ، ۷ گ ۲۲ × ۱۲/۲ هشت برگ آخر نسخه چلیپا و مختلف السطر ، وقفی نایینی .

۱۵۸

الاعلام بمصطلح الشهود والحکام

(۵۷۵۲)

(عربی)

در قواعدا انشاء اسناد معامله واحکام شرعی است بمذهب حنفی تألیف قاضی
نجم الدین ابراهیم بن علی طرسوسی حنفی متوفی ۷۵۸ هجری .
آغاز : « الحمد لله علی ما اللهم حمداً استزید من نعمائه » .
انجام : « خاتمة فی آخر العمر یحمد » .

نسخ احمد بن محمد بن جمال الدین ، مورخ ۱۸ ربیع الاول سنه ۹۱۶ هجری ،
کاغذ نخودی ضخیم ، جلد پارچه‌یی ، عطف و گوشه چرمی ، ۱۷ س ۱۳ × ۱۰ ، ۱۲۱ گ
۱۹/۲ × ۱۴/۳ ، وقفی شیخ بهائی .

۱۵۹

اکبر نامه

(۸۷۶۶)

منظومه ایست در بحر متقارب از ملا حمید الله کشمیری از سننیان متعصب
هندوستان در گذشته بسال ۱۱۶۲ هجری که بسال ۱۲۶۰ ه ، از نظم آن فراغت یافته است .
از آثار منظوم اوست : شکرستان ، چای نامه ، (۱) رد شیعه ، بی بوج نامه که در جنگ
(۴۴۹۰) ذکرش خواهد آمد و از آثار منشور اوست : دستور العمل ، ناپرسان نامه .
اکبر نامه در شرح محاربات محمد اکبر خان غازی وزیر شاه شجاع درانی سروده
شده و بسال ۱۳۳۰ شمسی با تحشیه علی احمد نعیمی و تصحیح محمد ابراهیم خلیل

۱- چای نامه را برضد ساقی نامه گفته است ، در پایان هر فصل از اکبر نامه
نیز ابیاتی خطاب بساقی دارد که از وچای خواسته است .

واهتمام محمد شفيع رهگذر ، و مقدمه علي احمد كهزاد بضمیمه مجله آريانا در
كابل بقطع وزيري ، سربي در ۴ + ۲۴۶ صفحه طبع و نشر يافته است .

آغاز :

«خدايا جهاندار اكبر تویی كرم گسترو بنده پرور تویی»

انجام :

«برحمت چو شد ختم گفتار من الهی برحمت بكن كار من»
تستعليق ناخوش ، كاتب سيد اكبر شاه بن سيد علي شاه بدخشی ، تاريخ تحرير ۲۱
ذیحجه ۱۳۳۶ ، كاغذ فرنگی ، جلد گالينگر عطف و گوشه چرمی ۱۳ × ۱۹ × ۱۰ ، ۱۹۸
گ ۲۳ × ۱۵/۵ ، خريداري آستان قدس در آذر ۱۳۳۸ .

۱۶۰

انتخاب منتخب

(۲۴۴۴)

انتخابيست از منتخب حديقه الحقيقه تصنيف حكيم سنابى غزنوى شامل هزارو
يك بيت بعدد هزارو يك نام خدا كه در طهران با ديباچه علمينقى مؤتمن ديوان بنام
ساختگى لطيفه العرفان بسال ۱۳۳۷ هـ ، ق ، بقطع ربعى و طبع سنگى در ۷۷ صفحه
انتشار يافته و انتخاب كننده معلوم نيست .

آغاز :

«حمد بى حد صفات يزدان را مدح بى قدح ذات سبحان را»

انجام :

«باد بزم مصطفی درود و سلام ابدال دهر صد هزاران عام»

نستعلیق مورخ شعبان ۱۲۵۸ ، کاغذ زرد فرنگی آهار مهره ، جدول بتحریر و زر ، جلد پارچه‌یی ، عناوین بشنگرف ، ۱۲ س ۱۶ × ۸/۷ ، ۴۷ گ ۲۲ × ۱۴/۷ ، وقفی نایینی .

۱۶۱

انتخاب منتخب

(۶۳۷۷)

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ نخودی فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۲ س ۱۳ × ۷/۵ ، ۴۸ گ ۲۲ × ۱۳/۵ ، وقفی نایینی .

۱۶۲

انتخاب منتخب

(۶۳۷۸)

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ نوعی ترمه ، دارای سرلوح زرین تشعیری ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زر ، جلد پارچه‌یی ، عطف و گوشه چرمی ، ۱۲ س ۹ × ۶/۵ ، ۵۸ گ ۱۷ × ۱۱ ، وقفی نایینی .

۱۶۳

انتخاب منتخب

(۸۰۱۱)

نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ الوان فرنگی ، آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زرشنگرف و لاجورد ، جلد مقوایی ، ۱۴ س ۱۳ × ۶/۵ ، ۳۲ گ ۲۱ × ۱۲/۸ خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

کتابخانه آستان قدس
۱۳۴۰

۱۶۴

انشاء عالم آرا

(۷۱۳۱)

قواعد نامه نگاریست مشتمل بر فاتحه و سه لقمه و خاتمه تألیف محمد بن ناصر الحق حسینی نور بخشی در ۹۵۶ هجری که بنام شاه طهماسب صفوی و وزیر او میرزا فضل الله میر میران پرداخته و نسخه مانقص الاخرست .

آغاز : « حمد بیحد و قیاس و سپاس عبادت اساس هدیة درگاه و تحفه بارگاه منشی اوراق اطباق افلاک » .

انجام : « زمان ما انب و اقربست » .

نستعلیق قرن دهم نزدیک بزمان تألیف ، کاغذ نخودی ضخیم ، عناوین بشنگرف جلد پارچه بی ، ۱۵ س ۱۴ / ۱۰ ، ۱۰۹ گ ۵ / ۲۴ × ۱۸ خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۲۷ .

۱۶۵

انوار سیهیلی

(۴۴۴۶)

تهذیب کلیله و دمنه بهرامشاهی است . بقلم دانشمند مشهور کمال الدین حسین بن علی بیرهقی کاشفی واعظ متوفی بسال ۹۱۰ هجری صاحب جواهر التفسیر و اخلاق محسنی و روضه الشهداء و مخزن الانشاء و مواهب العلیه و فوائد الفوائد ، و لب لباب مثنوی و چندین تألیف و تصنیف دیگر .

ووی این کتاب را بنام امیر نظام الدین احمد شیخم سیهیلی جغتایی (متوفی ۹۱۸ هجری) از امرای معروف سلطان حسین میرزا بایقرا تسمیه کرده و تاکنون در ایران و

هندوستان و ممالک اروپا بیش از پانزده چاپ خورده است (۱) .

آغاز : « حضرت حکیم علی الاطلاق جلت حکمته که وظایف لطایف حمد و ثنای او »
انجام :

« چونکه بدین پایه رساندم کلام به که کنم ختم سخن والسلام »
نسخ علی بن محمد بن میرزا کاظم ، مورخ ۱۲۷۰ ق ، دارای دو مجلس تصویر ،
کاغذ سفید آهار مهره ، جلد تیماج ضربی قهوه‌ای ، ۲۱ س ۲۱ × ۱۲/۵ ، ۱۸۴ گ
۲۸/۴ × ۲۰ ، وقفی نایینی .

۱۶۶

انوار سیهایی

(۴۴۴۵)

ناقص الاخر (در حدود یک صفحه) نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار
مهره ، عنوان بشنگرف ، جلد پارچه‌ای ، ۱۸ س ۲۱ × ۱۰ ، ۱۲۸ گ ۳۵/۵ ×
۲۲/۵ وقفی نایینی .

۱۶۷

انیس العارفین

(۴۴۴۷)

مثنوی عرفانی است از شاه قاسم انوار که ذکرش در ذیل دیوان قاسم انوار خواهد
آمد ، و این مثنوی در کلیات قاسم انوار چاپ ۱۳۳۷ تهران (ص ۳۵۹-۳۸۶) درج

۱- تهذیب و تلخیص دیگری از کلیل و دمنه موسوم به عیار دانش بقلم ابوالفضل بن
مبارک ناگوری معروف به علامی متوفی در ۱۰۱۱ هجری از امرا و دانشمندان بزرگ
زمان جلال الدین محمد اکبر پادشاه نوشته شده که آن نیز در لکهنو مطبع نولکشور بطبع
سنگی رسیده است .

شد است .

آغاز :

« یا مغیث المذنبین معطی السؤل یا انیس العارفين یا ذوالجلال »

انجام :

« نور او بگرفت عالم را تمام دیده بگشا تا به بینی والسلام »
نستعلیق خوش قرن دهم از شاه قاسم خطاط ، کاغذ متن و حاشیه ، سر لوح بزر و
شنکرف و لاجورد ، جدول بتحریر وزر و شنکرف و لاجورد ، جلد پارچه یی عطف و
گوشه چرمی ، ۱۲ س ۱۵ × ۸ ، ۲۶ گ ۲۷ × ۱۶ ، وقفی نایینی .

۱۶۸

انیس العشاق

(۶۵۴۷)

(مکرر) (۱)

وصف سراپای معشوق است بنظم و نثر در نوزده باب تألیف شرف الدین حسن بن
محمد رامی تبریزی متوفی ۷۹۵ هجری که بنام سلطان معز الدین ابوالفتح شیخ اویس
بهادر خان (۷۵۷-۷۷۷ هـ) تألیف کرده و تاکنون دوبار در پاریس و طهران بطبع
رسیده است .

شرف الدین رامی از معاصران سلمان ساوجی و خواجه عبدالقادر مرآغه یی
و خواجه حافظ شیرازی بوده و در زمان شاه منصور آخرین پادشاه آل مظفر منصب
ملك الشعرائی عراق را داشته ، صاحب دیوانست و تألیفات دیگری بنظم و نثر دارد که
از آن جمله است حدائق الحقائق که در مقابل حدائق السحر رشید و طواط نوشته (۲)

۱- رك : ج ۳ فهرست ، ص ۲ بخش ادبیات ، ش ۴۳۰۱ .

۲- رك : شماره ۴۵۲۳ .

ورسالة ده فصل منظوم که بنام سلطان جلایری و بر وزن مثنوی مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی سروده است ، و ازین رساله تذکر نگاران و فهرست نویسان یاد نکرده اند (۱) .

آغاز : « حمد و ثنا خالق را علت کلمته سزا است که در مبدأ وجود خاکیان » .

انجام :

« فرقت میان سوز کز جان خیزد بیا آنکه بر یسمانش بر خود بندی »

درین نسخه ابیاتی از متأخرین بمتن افزوده شده و کاتب در پایان کتاب نوشته است :
 « افرادی که در ضمن کتاب اشاره بکاتب حروفست منسوب بحقیق است . و بیشتر اشعار الحاقی از خود وی و شعرای ذیلست : محتشم ، جامی ، شهاب ، وفائی ، صباحی ، رفیق ، نخلی ، بخاری ، مشتاق ، نورعلی شاه ، شاد عباس ، عاشق ، غنی کشمیری ، صبا ، صبوری ، شقایق ، بهائی ، میرزارضی ، وحید قزوینی ، صادق بسمل ، انیسی ،
 نستعلیق علینقی الرازی ، تحریر قرن سیزدهم ، کاغذ فرنگی سر که بی آهار مهره ،
 عناوین بشنگرف ، جلد چرمی عناوی ضربی ، ۱۶ س ۷/۱۳ × ۷ ، ۳۸ گ ۲/۲۱ ×
 ۱۳/۷ ، خریداری در خرداد ۱۳۲۳ .

۱- نسخه‌ی از آن که در حاشیه انیس العشاق بن تاریخ ۸۳۴ هجری نوشته شده در کتابخانه آقای عبدالحسین بیات در طهران موجود است و ضامم آن عبارتست از دیوان بساطی سمرقندی و غزلیات سید شرف الدین رضای سبزواری و دیوان سلطان احمد بن اویس جلایر و غزلیات همای تبریزی .

آغاز و انجام رساله ده فصل منظوم بشرح ذیلست :

آغاز :

« حمد نامحصور و شکر بی قیاس بی نیازی را که می زبید سپاس »

انجام :

« ختم گردد بر تو معنی پروری گر « شرف » را در دعا یاد آوری »

۱۶۹

انیس العشاق

(۴۴۵۰)

عبارت آغاز آن با نسخه‌های دیگر اختلاف دارد .

آغاز : « حمد و سپاس و شکر بی قیاس مر صانعی را سزا است که بمضمون »

انجام :

« فرقت میان سوز گز جان خیزد با آنکه بر یسمانش بر خود بندی »
 نستعلیق میر عبدالغفار ، مورخ ۱۶ رجب ۱۲۳۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ،
 عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌بی ، ۱۵ × ۷/۵ ، ۲۴ گ ۲۱/۵ × ۱۴ ، وقفی نایینی

۱۷۰

انیس العشاق

(۹۴۰۱)

این نسخه هفت صفحه از حدائق الحقائق شرف الدین رامی را هم ضمیمه دارد
 نستعلیق مورخ دوم صفر ۱۳۲۱ ، کاغذ فرنگی ، بی جلد ، ۱۲ × ۱۴/۵ ، ۳۰ گ ۱۶ × ۱۰ ، وقفی شمس الدین پرویزی درمهرماه ۱۳۴۴ .

۱۷۱

انیس العشاق

(۴۴۴۹)

این نسخه پنج صفحه از خاتمه را فاقدست .

آغاز : « حمد و ثنا خالق را الخ »

انجام : « زیرا که معلم سبب حیات باقیست که آن علم است، والله اعلم بالصواب »
 نستعلیق تحریری مورخ هفتم صفر ۱۳۰۳، کاغذ فرنگی، جدول بتحریر و
 زر و شنگرف و لاجورد، عناوین بشنگرف، جلد مقوایی، ۱۲ س ۸/۱۶ × ۸، ۲۱ گ
 ۱۴ × ۲۱، وقفی نایینی.

۱۷۲

باده پیغمبار

(۴۴۵۲)

ترکیب بندی است طیبیت آمیز و درد نبال آن مثنوی انتقادی موسوم به **ده باب اثر**
طبع حاج میرزا احمد نقیب الممالک شیرازی متوفی ۱۳۰۰ ه. ق، که تاکنون سه بار
 بطبع رسیده است. ۱- در اصفهان بدستور ظل السلطان ۲- در قاهره ۳- در شیراز بسال
 ۱۳۴۱ ق، باهتمام نواده او بهاء الدین حسام زاده بازارگاد با مقدمه یی در احوال شاعر انتشار
 یافته است. (۱)

آغاز :

«ساقیا فصل زمستان آمد و ماه صیام باده در این فصل واجب گشت و در این مه حرام»

انجام :

«در نیابد حال پخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید والسلام»
 نستعلیق حاج میرزا عبدالعلی مصحح و منشی کتابخانه، مورخ فروردینماه ۱۳۱۱
 که بدستور آقای او کتایی رئیس کتابخانه نوشته است، کاغذ سفید فرنگی، جلد مقوایی نارنجی،
 ۱۲ س ۸/۱۵ × ۸، ۲۱ گ ۳/۱۴.

۱- در فهرست مجلس (ج ۳ ص ۴۴۲ - ۴۴۴) ذیل دیوان نقیب الممالک شیرازی

از باده پیغمبار ذکر می نرفته و مثنوی ده باب بعنوان ده دفتر معرفی شده است.

۱۷۳

بحر الصافی

(۴۴۳۰)

(عربی)

شرحیست بر منظومہ وافی در عروض و قافید از محمد بن حسن حسینی خراسانی
کہ در بیست و یکم ذی قعدہ ۱۲۹۱ ہنگام سفر مکہ در دریا شروع کردہ و در حرا بیان
برده است .

آغاز : « احمد من مد علینا ظل کرمہ و بسط لنا جل نعمہ »

انجام : « عاینا تاریخ عامہا عام اتمامہا »

نسخ با قلم خوردگی بسیار ، مسودہ شارح ، کاغذ فرنگی ، جلد پارچہ پی ، مختلف
السطر ، ۱۸ گ ۱۷/۵ × ۱۱ ، خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۱۸ .

۱۷۴

بدایع الانشاء

(۸۱۹۰)

دستور مکاتبات و منشآت است تألیف یوسفی (ظاهر آیوسفی طبیب متوفی در حدود
۹۵۰ صاحب رباعیات طبی وغیرہ) کہ بسال ۹۴۰ برای فرزند خود رفیع الدین حسین
نوشته و از تکرار نام کتاب سال تألیف آن استخراج میشود :

این نامہ کزوست بدعت فن نظام کردیم و را بدایع الانشا نام

تکرار کنی چو نام او را یکبار شک نیست کھرہ بری بسال اتمام

آغاز : « زینت عنوان ہر نامہ نامی و زیور دیباچہ ہر صحیفہ گرامی »

انجام : « جناب محبت شعاری ملاحظہ فرمایند » (۱)

نستعلیق نقی رازی، مورخ ۱۲۳۲ کاغذ آبی فرنگی آهارمهر ۱۸/۵/۱۴ × ۳/۶
 ۸۷ گ ۱۱ × ۲۱، جلد چرمی مشکی يك لا، وقفی سید علی اصغر اصغر زاده موسوی
 مشهدی در بهمن ماه ۱۳۳۰.

۱۷۵

بدایع الصنائع

(۴۸۰۳)

رساله ایست در علم بدیع و صنایع شعری مشتمل بر سه صنعت تألیف عطاء الله بن
 محمود التمیمی که باقطعه شعری آنرا بنام امیرعلیشیرنواایی موشح گردانیده است
 امیرعلیشیرنواایی مؤلف را چنین معرفی میکند: «میر عطاء الله نیشابوری
 است. و جهت تحصیل علوم بشهر آمد (= شهر هرات) و در آن زمان کافیة نحو میخواند
 و بعد از اندک زمانی دانشمندی بی نظیر شد، و هرگز کسی ازو طوری ناپسندیده ندیده
 بود. و از وصفی غیر جمیل نشنیده، و با وجود کمالات و فضایل علمی که درو جمع بود
 بشعرو معما و صنایع شعر میل میفرمود، و در همه ماهر بود، و مهارت او بر همه کس ظاهر
 و در صنایع شعر رساله یی تصنیف فرموده که کسی مثل آن ندیده.... الخ»

«مجالس النفائس، ص ۲۶۶»

و خواند امیر مینویسد که: «امیر عطاء الله را در اواخر اوقات حیات، دیده ظاهری
 از رؤیت اشیاء عاقل گشت، و از بلده فاخره هرات بمشهد مقدسه رضویه (ع) رفته، در
 اواسط شوال سنه تسع عشرو تسعمائه (۹۱۹) درگذشت.»

«رجال حبیب السیر، ص ۲۰۵»

وظهیر الدین محمد بابر پادشاه مؤسس سلسله تیموری هند در توزک خود ویرا از
 اینجهت که در اواخر عمر مقیم مشهد بوده مشهدی نوشته، و گوید: «علوم عربیه را خوب
 میدانست، در قافیه رساله فارسی طوری نوشته.... دیگر در علم صنایع شعر بدایع

الصنایع نام رساله‌یی نوشته ، خیلی خوب نوشته ، طور رساله ایست ، در مذهب حیرانی دارد «توزک بابری، ص ۱۱۳»

و هیچیک از سه مؤلف مزبور متعرض تخلص وی نشده‌اند ، اما چنانکه از رساله مورد بحث بدست می‌آید ، تخلص او در شعر «عطائی» بوده و این ابیات مبین آنست :

آخر بیک سخن لب لعل تو عذر خواست هر چند چشم تو به عطائی عتاب کرد

✽

بطفیل دگران نام **عطائی** بیرید کشتگان را بر آن شوخ چو تعداد کنید
ووی این رساله را قبل از کتاب **تکمیل الصناعة** تألیف کرده‌است ، چنانکه خود گوید : «... و چون اصول بحور عرب و عجم ... مبین شد ، شروع در مقصود کتاب که بیان صنایع و بدایع است میباید کرد ، که بیان منشعبات و متفرعات بحور مذکوره و ذکر مطبوع و نامطبوع آن وظیفه علم عروض است ، و آنچه اینجا مذکور شد بقدر احتیاج است ، و این بنده داعیه دارد که آن فن را در کتاب **تکمیل الصناعة** که بعد ازین کتاب به بیاض برده خواهد شد ، انشاء الله تفصیل نماید ... (۱) و بنابراین مقاصد این رساله در سه صنعت ادا یافت .

صنعت اول در بیان محسنات لفظیه و آنچه مشابه آنست از محسناتی که بصورت خطی راجع است .

صنعت دوم در بیان محسنات معنویه و آنچه مشابه آنست .

صنعت سوم در محسنات لفظیه و معنویه یعنی صنایعی که موجب حسن مجموع لفظ و معنی باشد .

۱- بعد از تألیف کتاب **تکمیل الصناعة** ، رساله دیگری موسوم به رساله القافیه تألیف کرد ، که منتخبی است از مقطع **تکمیل الصناعة** مشتمل بر نه حرف .

رك : كشف الظنون ، ج ۱ ص ۸۸۱ .

نسخه دیگری از بدایع الصنایع منضم به **تکمیل الصناعة** در کتابخانه ملک بشماره (۸۰۰) موجود است ،

نسخهٔ ما ناقص الاخرست، قسمتی از دیباچه و بعضی اوراق نیز از میان آن افتاده است
آغاز «بسمله، وعلیک اعتمادی یا کریم، صنایع مدایح بی قیاس و بدایع لوايح
 شکرو سپاس آن صانع مصنوعات و مبدع موجودات»

انجام موجود: «وصاحب این صنعت را سوق المعلوم مساق غیره نام». .
 نستعلیق اوایل قرن دهم هجری، کاغذ شکری، عناوین بشنگرف، جلد پارچه‌بی،
 ۱۹ س ۱۱/۵ × ۴، ۹۷ گ ۱۷/۲ × ۹/۵، خریداری آستان قدس.

۱۷۶

بی‌صفتان

(۴۴۵۷)

از شیخ اجل **سعدی شیرازی** است که با شرح و بی شرح بکرات و مرآت چاپ
 شده است.

آغاز «بنام خداوند جان آفرین»

انجام: «خدایا بعفوم مکن ناامید»

نستعلیق خوش از اوایل قرن یازدهم هجری، دارای سرلوح متوسط، دو صفحه
 اول بین السطور طالاندازی دندان موشی، کاغذ نوعی ترمه و مجنول با افشان اکلیل،
 ۱۴ س ۱۹/۷ × ۹، ۱۳۸ گ ۲۷/۵ × ۱۷ جلد تیماج عنابی، وقفی نایینی. (۱)

۱- رقم و تاریخ آخر نسخه نو نویس و ساختگی است بعبارت ذیل:

«در مشهد مقدس انور حسب الامر الاقدس الاعلی خلد الله السلطنة السنية سمت
 تحریر یافت، بقلم داعی دولت کاتب الحضرة سلطان علی المشهدی فی الرابع والعشرين
 من شوال المکرم سنة اربعین والف من الهجرة الميمونة»
 و در ذیل رقم مزبور این دو بیت باشنگرف و بخط نستعلیق خوش از همان جاعل
 رقم ساز مسطور است که:

۱۷۷

بوستان

(۴۴۵۶)

نستعلیق دو دانگ استادانه از اواخر قرن دهم، کاغذ ضخیم متن و حاشیه و مجلد، عناوین بشنگرف بوده و همدر محو کرده‌اند، دارای سرلوح زیبا، جلد تیماج مشکی، ورق سوم نو نویسی از قرن دوازدهم، روی صفحه آخر که شامل آخرین بیت بوستان ورقم کاتب بوده در صحافی پوشیده شده و بیت مزبور را کاتب دیگری پایین صفحه مقابل آخر که فعلاً صفحه آخر کتابست الحاق کرده و هم روی برگ اول کتاب (پشت سرلوح) چنین نوشته‌است:

«این کتاب که پنجاه و دو ورقست، سوای يك ورق از خطوط خوب قبله‌الکتاب عماد الحسنی است، العبد علی محمد لواسانی ۱۲۶۱».

و این شخص میرزا علی محمد صفای لواسانی است که ذکرش در ذیل بوستان شماره (۴۴۵۷) گذشت:

میرزا الطغلی صدر الافاضل شیرازی متخلص به دانش و متوفی ۱۳۵۰ هـ، ق، نیز پایین تراز خط صفاشرحی در تعریف نسخه بتاریخ ۱۳۳۵ نوشته‌است.

علی اصغر قدسی پاک جان

صفحا مورواين بوستان ارمغان،

حضور توای صدرشاه جهان

شهشه سلیمان و تو آصفش

و مراد از علی اصغر قدسی میرزا علی اصغر خان اتابك متخلص به قدسی مقبول در ۱۲۲۷ ق است. وصفه که ناظم قطعه و جاعل رقم است میرزا علی محمد صفای لواسانی خطاط مشهور نیمه دوم قرن سیزدهم در گذشته بسال ۱۲۹۹ هـ ق و مدفون در جوار مرقد حربن یزید ریاحی است که بوستان نوشته دیگری را با جاعل رقم سلطانعلی مشهدی به اتابك اهداء کرده و از شتابزدگی یا بی‌اطلاعی تاریخ کتابت بوستان را ۱۰۴۰ یعنی یکصد و بیست و یکسال پس از زمان سلطانعلی گذارده. چه سلطانعلی مشهدی بضبط حبیب‌السیر و سایر تواریخ و تذک‌های عصری در ۹۱۹ هجری وفات یافته است.

وسط بعضی از اوراق کرم خوردگی دارد که وصالی شده و از نوع کرم خوردگیهای هندوستان است .

۲۱ سطر چهار ستونی ۱۱/۵ × ۲۱ ، ۵۲ گ ۲۲ × ۳۵ وقفی نایینی .

۱۷۸

بوستان

(۶۸۳۹)

نستعلیق هاشم قراگوزلو ، مورخ ۲ جمادی الاولی ۱۳۲۴ ، کاغذ سفید فرنگی با افشان اکلیل ، جلد تیماج قهوه‌یی ۱۴ × ۱۶ ، ۹ × ۱۸۳ گ ۲۲/۸ × ۱۶ وقفی دره السلطنه ملکزاده کوثر در آبان ۱۳۲۶ .

۱۷۹

بوستان

(۴۴۵۸)

شکسته نستعلیق خوش ، دارای سر لوح متوسط ، کاغذ فرنگی الوان ، آهار مهره و مجدول و زرافشان ، دو صفحه اول بین السطور طالاندازی دندان موشی ، جلد تیماج عنابی ، تاریخ تحریر دوم شعبان ۱۲۷۴ ، ۱۲ × ۱۴/۸ ، ۶/۵ × ۱۴۸ گ ۲۱/۵ × ۱۳ وقفی نایینی .

۱۸۰

بهارستان

(۴۴۵۹)

کتابیست مشهور در معارضه گلیستان سعدی تألیف نورالدین عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجری که برای فرزند خود ضیاء الدین یوسف نوشته و در اروپا و هندوستان

و ایران چند چاپ خورده است .

آغاز :

«چومرغ امرزی بالی ز آغاز نه از نیروی حمد آید بیرواز»

انجام

«بوقتی شد آخر که تاریخ هجرت شود نهد ارهشت بروی فزایی»
نستعلیق ترک با شرح لغات در حواشی ترکی . کاتب علی بن منصور ، مورخ جمادی
الآخره ۱۰۰۷ هجری ، کاغذ شکری . جدول بشنگرف ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌یی
عطف و گوشه چرمی ، ۱۳/۳ × ۱۱/۳ ، ۵/۳ ، ۱۳۱ گ ۱۷/۵ × ۱۱/۲ ، وقفی نایینی .

۱۸۱

بهار معنی

(۷۱۳۳)

مکاتیب و منشآت ناقص الاخرست نوشته اندرجیت دهر هندی متوطن قصبه بکودر
که مدتی در لاهور سمت منشیگری محمد عالم خان را داشته و در اصل این نسخه راضیمه
غزلیات خود کرده بوده ولی نسخه مافقط شامل منشآت است .

آغاز : «بسمله ، جوهر تیغ زبانهای نغمه طرازان انجمن صورت و فروغ آینه
دلپای پرده شناسان خلوتکده معنی» .

انجام : «بدستیاری خامه اعجاز رقم از گلستان تفکر چیده برشته عبارت دلاویز
واستعارت لطافت» .

نستعلیق هند از قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی کرم خورده ، جلد پارچه‌یی ، ۱۳/۳
۸ × ۱۴ ، ۸۳ گ ۱۸/۴ × ۱۱/۸ خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۲۷ .

۱۸۲

بیاض

(۸۳۴۴)

مشملاست بر چند مثنوی کوتاه و چندین قصیده و غزل و قطعه و رباعی از شعرای مختلف بشرح ذیل :

۱- آتشکده

مثنوی پرسوز و باحال و رقت انگیز است که در نوع خود ممتاز و سرآمد مثنویات سوز و گداز است .

سراینده آن آقا صادق تفرشی متخلص به صادق شاعر قرن دوازدهم هجریست که بعضی از معاصران ما تخلص او را بغلط هجری نوشته اند ، و حال آنکه هجری تخلص فرزند او میرزا ابوالقاسم است .

ترجمه حال آقا محمد صادق مزبور در تذکره آتشکده (احوال معاصرین) و بعضی از تذکره های دوره قاجار مسطورست ، اجمالا اینکه وی از سادات تفرش و شاگرد مولانا محمد صادق اردستانی و معلم رضاقلی میرزا پسر نادرشاه افشار بوده ، و شاهزاده مزبور در حق وی بدگمان شده او را بزجری مبتلا کرده است که کسی احتمال زیست وی نمیداده و بعداً از آن عمل نادم شده سعی در اصلاح حالش بعمل آورده است ، در اواخر دولت نادری آقا صادق را به مشهد تبعید کرده اند ، و پس از خاتمه کار نادری بزم وطن روانه گردیده و در راه بیمار شده در شهر ری بسال ۱۱۶۰ هجری درگذشته و در باغ طوطی جنب بقعه شاه عبدالعظیم مدفون گردیده است .

در آغاز مثنوی آتشکده بیست و سه بیت شعر عربی هست که کاتب نسخه ما از قلم انداخته است ، و تمام ابیات آن ۲۰۸ بیت است ، ولی درین نسخه ۹۰ بیت بیشتر نیست .

آغاز :

« آتشی می بینم ای یاران ز دور گرم می آید بچشم نخل طور »

انجام :

« نیست زین عالم بجز کوی فنا پس سخن کوتاه و باقی والدعا »

(ص ۱-۲۲)

۲- مثنوی آذر

حاجی لطفعلی بیگ آذریگدلی متوفی ۱۱۹۵ هجری و صاحب تذکره معروف آتشکده در سال ۱۱۵۱ که بقصد زیارت به مشهد مقدس آمده ، در آنجا آقا صادق تفرشی را ملاقات کرده است درحالی که عشق و شیدایی و درد و سوز هجران او را از پای در آورده بوده و مثنوی آتشکده را که در آن احوال سروده بوده استماع کرده و چنان تحت تأثیر قرار گرفته که این مثنوی را در تبیین حال و مقال وی سروده است ، و بعدها که تذکره نویس شده است نام تذکره خود را از مثنوی او گرفته است .
مجموع ابیات مثنوی آذر یکصد و هشتاد بیت است ولی کاتب نسخه ما بیش از هفتاد و شش بیت از آن بقلم نیاورده است .

آغاز :

« بشنوید ای معشر آزادگان این حکایت را دل از کف دادگان »

انجام :

« تشنگان کربلا زار و غمین کوفیان سیراب از ماء معین »

(ص ۲۲-۴۱)

۳- بهاریه یا مثنوی پیر و جوان

منظومه معروفیست از میرزا محمد نصیر طبیب اصفهانی متوفی ۱۱۹۱ که از

معاصران آذربایگاهی بوده و وی ترجمه اش را در قسمت معاصرین بقلم آورده و مثنوی مزبور چندین چاپ خورده است .

آغاز :

«شبى با نو جوانى گفت پيرى كهن دردى كشى ، صافى ضميرى»

انجام :

«اگر دست على دست خدا نيست چرا دست دگر مشكل گشا نيست»

(ص ۷۰-۷۶)

۴- مثنوی طوفان

پنجاه و شش بیت در سوز و گدازست ولی عنوانی ندارد، سراینده آن **میرزا طیب طوفان هزارجریبی** شاعر قرن دوازدهم و متوفی ۱۱۹۰ هجریست که در بادی امر ملازم و مداح هدایت الله خان رشتی بیگلربیگی مازندران بوده و بسببی از و روی گردان شده مجاورت نجف اشرف اختیار کرده و در همانجا وفات یافته است . (۱)

آغاز :

«ای صبا ای مایه آرام من کام بخش خاطر ناکام من»

انجام :

«چند ازین طول سخن در مثنوی گوش کن طوفان کلام مولوی :

درد این هجران و این سوز جگر این زمان بگزار تا وقت دگر»

۵- مثنوی صفا

در گله از معشوق و شامل ۱۵۱ بیت بر وزن لیلی و مجنون نظامی است از **میرزا محمد ابراهیم صفای شیرازی** که از سادات دشتکی و از احفاد میر غیاث الدین منصور

بوده و در آخر دوات نادری (= ۱۱۶۰ هـ) در گذشته است (۱)

آغاز :

« ای مهر سپهر بیوفایی بر همزن رسم آشنایی »

انجام :

« مطلب گله بود ای نکو ذات ورنه من و شکوه از تو هیپات »

ع- متفرقات

مشمسست بر قصیده‌یی از صفای دشتکی سابق الذکر (ص ۱۱۵) قصیده‌هزلیه مصاحب نایینی (ص ۱۲۱) منتخباتی از بوستان سعدی (ص ۱۲۶) غزلی از طوفان هزار جریبی (ص ۱۳۴) غزلی از احمد میرزا نیازی (ص ۱۴۵) غزلی از حافظ (ص ۱۴۶) غزلی از سعدی (ص ۱۴۷) غزلی از صفای دشتکی (ص ۱۴۸) دوازده بیت از یک ساقینامه که گوینده آن معلوم نیست و بدین بیت آغاز میشود :

بده ساقی آن جام آینه وار که اسکندرش آمد آینه دار
قطعه‌یی در هجو خلیل منجم (۱۵۲) دو غزل از سعدی (ص ۱۵۴) افرادی که در کتابت نوشته میشود . (ص ۱۵۶-۱۹۱) .

شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۳۵ (ص ۱۵۵) و ۱۲۵۷ (ص ۱۶۶) و ۲۱ رجب ۱۲۵۴ (ص ۱۸۷) کاغذ فرنگی الوان و آهارمهره ، جدول بتحریر روز نگاروزر ، عناوین بشنگرف تحریر چلیپا و دوستونی ، جلد تیماج یک لا ، ۸ س ۵۸۹ ، ۹۶ گ ۱۴ X ۷ ، وقفی سردار کل یار محمد خان افشار در ۲۵ خرداد ۱۳۳۲ .

۱۸۳

بیاض

(۴۴۸۳)

نسخه ایست بی سروه شامل مربع ترکیب ضیاء اصفهانی ، مثنوی بهاریه یا پیر
وجوان از میرزا نصیر اصفهانی ، مثنوی آذریگدلی در احوال آقا صادق تفرشی ، منتخباتی
از عاشق اصفهانی ، خیام ، بایزید بسطامی ، میرزا جعفر راهب اصفهانی ، حکیم سنایی
با باطاهر ، نظامی ، جامی ، بانتخاب حاجی محمد زمان جلایر کلاتی متخلص به ساقی
متوفی ۱۲۸۶ هجری که ترجمهٔ حالش در مجمع الفصحا (۲/ ۱۹۵-۲۰۳) مسطور است .

آغاز :

«من درین شیوه از وی افزونم اگر این راستست ملعونم»

انجام :

«پای دل مانده بگل میسندش وز دو عالم بگسل پیوندش»
در آغاز بیاض میرزا علی اصغر خان اتابک در زمان صاحب جمعی (سه شنبه ۲۸
جمادی الآخره ۱۲۹۱) یاد داشتی کرده و بران مهر زده است .
شکسته نستعلیق ساقی کلاتی ، کاغذ آبی فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج عنابی
یک لا ، تحریر بطرز چلیپا ، مختلف السطر ، ۹۱ گ ۱۸/۵ × ۹ ، وقفی نایینی .

۱۸۴

بیاض

(۷۲۰۰)

منشآت و مکاتیبی است بقلم محمد حسین نامی از نویسندگان زمان فتحعلیشاه ،
با منتخبی از مثنویات میرزا عبدالوهاب معتمدالدوله نشاط و نصیحت نامهٔ خواجه
عبدالله انصاری .

آغاز : «هو الله تعالی سبحانه وعزم (کذا) شأنه ، بموقف عرض مقدس تلامذه
حضور باهر النور میرساند ...» .

انجام :

«چه فتنه ها که بهر گوشه جهان افتاد ازینکه نقش بتی در جهان نگو بستند»
شکسته نستعلیق قرن سیزدهم ، عناوین بشنگرف ، تحریر بطرز چلیپا ، بعضی
صفحات مشتمل بر اشعار است نو نویس و بدخط ، کاغذ سرکه یی آهار مهره ، جلد چرمی
قهوه یی ، مختلف السطر ، ۱۴۸ گ ۲۱ × ۱۱ ، خریداری آستان قدس در تیر ماه ۱۳۲۸ .

۱۸۵

بیاض

(۴۵۱۶)

غزل و قصیده و رباعی است از شعرای مختلف که از قرن ۱۳ تا ۱۴ بخط چندکاتب
نوشته شده است .

آغاز :

مکن ای زبده اکوان مکان در عالم امکان
مکان بگذارو بالا روسوی مبداء اکوان
انجام : «غزل خواجده علیه الر حمه» .

نسخه و نستعلیق و شکسته ، کاغذ فرنگی ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ، ۱۳۰ گ
۱۶ × ۲۱ / ۱۱ و ققی حاج عماد فهرستی .

۱۸۶

پرورده خیال

(۴۴۶۲)

رساله ایست بنظم و نثر شامل یک مقدمه و ده باب ، که نه باب آن هر یک مشتملست
بر پنج نامه از عاشق بمعشوق در حالات مختلف ، و باب دهم در خاتمه کتابست و سبب تألیف ،

مؤلف محمود میرزا قاجار پسر فتحعلیشاه است که ذکرش در ذیل بیان محمود گذشت ، وی این رساله را بخواش تاج الدوله اصفهانی (زن پدر خود) نوشته است.
آغاز: «پرورده خیال نازک خیالان و نتیجه نکته دانیهای خردمندان حمد و مدح قادر بیچو نیست» .

انجام: «همچنانکه نعمت دنیا را برو تمام کرد ، نعمت آخرت را برو تمام نماید» .
 شکسته نستعلیق مورخ ۱۶ محرم ۱۲۴۱ ، کاغذ نخودی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج قهوه‌یی یک لا ، ۱۴ س ۱۵ × ۸ ، ۴۰ گ ۲۰ / ۵ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۱۸۷

پند نامه

(۵۰۲۲)

منظومه اخلاقیست بر وزن مثنوی مولانا اثر مشهور شیخ فریدالدین محمد عطار نیشابوری که در حدود ۸۵۰ بیت است و بیش از هر کتاب دیگر عطار بطبع رسیده و بتازی و ترکی و هندی نیز ترجمه شده است .

نام این منظومه در نسخه‌ها «ولد نامه» است ، ولی باین نام معروف نیست ، امین احمد رازی نیز در تذکره هفت اقلیم «ولد نامه» ذکر کرده و حاجی خلیفه در کشف الظنون «پسر نامه» نوشته است ، و اختیار این نام از آنجاست که درین مثنوی ابیات زیادی خطاب به پسر وجود دارد ، و عطار هم در سایر منظومات خویش از آن نامی نبرده است ، ازین رو بعضی «ولد نامه» نوشته اند و برخی «پسر نامه» ولی آنچه معروفست «پند نامه» است .
 نسخه ما بیت اول و سیزده بیت از پایان منظومه را ندارد و شروع و ختم آن چنین است :

آغاز:

«آنکه در آدم دمید اوروح را داد از طوفان نجات او نوح را»

انجام:

«هر که آرد این وصیت ها بجای در دو عالم راحتش بخشد خدای»
 درین مثنوی هم عطار مانند سایر مثنویهای خود بمدح **خلفای سه گانه** و ستایش
ابوحنیفه و شافعی پرداخته و تسنن خود را ثابت کرده است، ولی ناشران بمنظور اینکه
 ویرا شیعه و انموذ سازند ابیات مزبور را حذف کرده اند .

ابیات محذوفه اینست که در دنبال نعت سید المرسلین آمده است :

آنکه شدیارش ابا بکر و عمر	از سر انگشت او شق شد قمر
آن یکی اورا رفیق غار بود	و آندگر لشکر کش ابرار بود
صاحبش بودند عثمان و علی	بهر او گشتند در عالم ولی
آن یکی کن حیا و حلم بود	و آندگر باب مدینه علم بود
آن رسول حق که خیر الناس بود	عم پاکش حمزه و عباس بود

در مناقب ائمه دین رضوان الله علیهم اجمعین

آن امامانیکه کردند اجتهاد	رحمت حق بر روان جمله باد
بوحنیفه بود امام اصفیا	آن سراج امتان مصطفی
باد فضل حق قرین جان او	شاد بادا روح شاگردان او
صاحبش بو یوسف القاضی شده	وز محمد زو المنن راضی شده
شافعی ادریس و مالک بازفر	یافت زیشان دین احمد زیب و فر
روحشان در صدر جنت شاد باد	قصر دین از علمشان آباد باد

در فصل تفرید و تجرید تخلص خود را تلویحاً چنین آورده است :

هر که گرد کوره انگشت گشت	جامه از دودش سیاه وزشت گشت
وانکه با عطار می گردد قریب	او همی یابد ز بوی خوش نصیب

شکسته نستعلیق مورخ غره جمادی الاولی ۱۲۷۱ ، کاغذ رنگی الوان و آهار مهره ،
 جدول بتحریر رزر و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج عنابی ، ۱۲/۴ × ۱۲

۶ ، ۳۶ گ/۷/۱۹ × ۱۱/۳ ، وقفی نایینی .

۱۸۸

تأییدات

(۴۴۶۳)

منظومه ایست در حقایق و معارف و توحید و اخلاق مشتمل بر سیصد و چهارده بند هفت مصرعی - برون رباعی ، سروده شرف الدین محمد بن محمد رضای تبریزی متخلص به مجذوب که در سال ۱۰۸۸ هجری بنام شاه سلیمان صفوی سروده است .

آغاز :

« این درج پراز جواهر تحقیقات

باشد نام مبارکش تأییدات

بیچون چون بود پیش از ایجاد جهان

با خلق جهان نیز همانست همان

نفزود جهان ساختنش عزت و شان

او با همه و بی همه باشد سلطان

الان کماکان کماکان الآن

بیجا همه جا یک نیست پیدا و نهان

اینست ره معرفت ذات وصفات

انجام :

هر دیده رخ کسی کند خرسندش

« هر دل غم دلبری بسود دل بندش

هر سجده بقبله یی بسود پیونش

هر جبهه بسجده یی فرود آرندش

بسامه علی و یازده فرزندش

هر فرقه رهی گزیده حق دانندش

دین دین نبی است بر محمد صلوات

تاریخ نظم «ودایع توفیقات» و «عواید توفیقات» است . برابر ۱۰۸۸ ، ترجمه

احوال ناظم در تذکره نصر آبادی (ص ۱۹۲) و دانشمندان آذربایجان (ص ۳۲۶)

مستورست ، و دیوانش دو نوبت در طهران اشتباهاً بنام حاجی محمد جعفر مجذوب

قراگوزلوی کبوتر آهنگی همدانی متوفی ۱۲۳۹ ق ، بطبع سریبی رسیده است .
 نسخ خوش قرن یازدهم ، دو صفحه اول تمام تذهیب ، صفحه اول دارای دوسر لوح
 بزر و لا جور دوشنگرف و سفیداب ، کاغذ نخودی ، بندها بزر و شنگرف ، جدول بتحریر
 وزر و لا جور . با شرح بعضی لغات در حواشی ، جلد چرمی ضربی معرق و زمینه مشکی
 ۱۵ س ۸/۸ × ۲۰ ، ۱۳۵ گ ۱۷/۵ × ۲۹/۵ ، وقفی نایینی .

۱۸۹

تأییدات

(۱۷۹۸)

نستعلیق مورخ ۱۲۵۵ ، کاغذ کاهی ، جلد مقوایی ، ۱۸ س ۸ × ۱۵ ، ۸۴ گ
 ۲۱/۵ × ۱۳ ، خریداری آستان قدس در آذرماه ۱۳۳۸ .

۱۹۰

تأیید

(۳۶۳)

(عربی)

قصیده معروف ابو حفص عمر بن علی بن فارض الحموی متوفی ۶۳۲ هجری
 است که بران شروح بسیار نوشته اند و بکرات چاپ شده است .
 نسخه ما با ترجمه تحت اللفظی ابیات و ناقص آخر است .
 آغاز : « سقمتی حمیا الحب راحة مقلتی » .
 انجام : « ومن کان قبلی فالفضایل فضلتی » .
 نسخ و نستعلیق قرن نهم هجری ، کاغذ نخودی ، جلد پارچه یی ، عناوین بشنگرف ،
 ۸ س ۱۴/۵ × ۸ ، ۴۷ گ ۱۹/۵ × ۱۲ وقفی تاجماه بیگم در ۱۲۶۲ ق .

۱۹۱

التبیین فی شرح الديوان (۱)

(۴۴۶۴)

(عربی)

شرح دیوان متنبی و جامع اقاول شراح است از محب الدین ابی البقاء عبدالله بن ابی عبدالله عکبری بغدادی ضریر نحوی و فقیه حنبلی (۵۳۸ - ۶۱۶) و دو چاپ خورده است (۲) .

آغاز : « الحمد لله العظیم سلطانہ ، الجزیل احسانہ ، الواضح برہانہ » .
انجام : « لقد كنت ارجو ان اراك فاطرب » .
نسخ عبدالله باعقیف . مورخ ۱۰۸۲ ق ، کاغذ شکری . متن بسرخی و شرح بسیاهی ، جلد تیماج لاکی ، ۲۹ س ۵ / ۲۲ × ۱۰ ، ۶۴۴ گ ۳۲ × ۱۹ ، وقفی نایینی .

۱۹۲

التبیین فی شرح الديوان

(۴۴۶۵)

ناقص الاول است .

آغاز : « الغریب الثاکل المرآة التي تفقد ولدها » .
نسخ مورخ ۱۲۰۰ ق ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۲۹ س ، اندازه مختلف ، ۲۵۳ گ ۵ / ۳۰ × ۲۰ ، واقف نامعلوم .

۱- در نسخه مامستورست که : « وسمیة بالبیان فی شرح الديوان ، و مسلماً غلط کاتب است .

۲- رك : اکتفاء القنوع (۲۶۹) .

۱۹۳

تثقیف التعریف بالمصطلح الشریف

(۴۶۶)

(عربی)

دستور مکاتبات و کیفیت صدور احکام و مناشیر دیوانیست بہر یک از طبقات انام و طوایف امم ، مشتمل بر ہفت قسم و ہر قسم منقسم بچند باب با لاحقہ یی در اخوانیات تألیف قاضی تقی الدین عبدالرحمن بن ہقرا المعجبی الدمشقی کہ در نوبت سوم حکومت الناصر ناصر الدین محمد بن قلاوون (۷۰۹-۷۴۱ھ) (۱) از مالیک بحریہ مدت سی سال مباشرت دیوان انشاء وی را داشتہ ، و در زمان الاشرف ناصر الدین شعبان (۷۶۴-۷۷۸ھ) (۲) تا آخر ایام او نظارت جیوش اسلامی را عہدہ دار بودہ ، و درین تألیف بکتاب التعریف بمصطلح الشریف تألیف سلف خویش قاضی شہاب الدین احمد بن فضل اللہ عمری دمشقی مدعوبہ ابن فضل اللہ (۷۰۰-۷۴۹ھ) (۳) کہ آن نیز شامل ہفت قسم است ، نظر داشتہ و در واقع «تثقیف التعریف» در تہذیب و تکمیل «التعریف» تألیف شدہ است . (۴)

آغاز : «بسملہ ، اما بعد . حمداً للہ علی مزید انعامہ و نوالہ ، والصلوۃ والسلام علی سیدنا محمد وآلہ . فہذہ ورقات وضعتہا کالدستور تشتمل علی المکاتبات الصادرہ عن المواقف الشریفۃ السلطانیۃ خلد اللہ ملک مالکہا الی الخلفاء و ولایۃ عہودہم وملوک الاسلام والکفر وغیرہم من العظماء والاکابر من الحکام بجمیع الاقطار من سائر الطوایف و جمیع النیاب والولایۃ والعربان والترکمان والاکراد بالممالک الاسلامیۃ المحروسۃ... الخ » .

۲۰۱- رک : معجم الانساب و الاسرات الحاکمہ (ص ۱۶۳)

۳- رک . اکتفاء القذوع (ص ۳۴۷)

۴- رک : متن مورد بحث .

انجام : «اوالمجلس العال وعلی هذا فقس واللہ تعالی اعلم بالصواب»
از آنجاست : «وقد ذکر امام الادباء والکتاب القاضی المرحوم شهاب الدین
 احمد بن فضل اللہ العمری قدس اللہ روحہ فی کتابہ المسمی بالتعریف ان مکاتبہ مولانا
 الخلیفہ عن الملوک والسوقہ لا تختلف ، وفيہ نظر»
 نسخ مورخ ۱۴ رجب ۸۲۸ هجری بمحروسہ دمشق ، کاغذ نخودی ، عناوین
 بشمگرف ، جلد تیماج جگری ضربی ، روی برگ اول یک سرلوح وگوی و ترنج بزر
 و نیل و سیاهی ، عبارت میان سرلوح : «تثقیف التعریف» عبارت میان ترنج : «بالمصطلح
 الشریف تألیف الفقیر الی اللہ تعالی القاضی تقی الدین عبدالرحمن بن المقرالمحبی ناظر
 الجیوش المنصورۃ الاسلامیۃ عفا اللہ تعالی عنہ» ۱۷ س ۵/۱۲ × ۹/۵ ، ۸۵ گ ۵/۱۸ ×
 ۱۴ ، وقعی ابن خاتون .

۱۹۴

تخفۃ الاحرار

(۴۴۶۷)

مثنوی مشہور است از ہفت اورنگ جامی کہ ہم مستقلا و ہم بضمیمہ ہفت
 اورنگ چاپ شدہ است ، و درین نسخہ خاتمہ دوم آن نوشتہ نشدہ .
آغاز : «حامداً لمن جعل جنان کل عارف مخزن اسرار کمالہ»
انجام :

«مہر نہ خاتمہ این خطاب شد رقم خاتم ام الكتاب»
 نستعلیق خوش از شاہ محمود نیشابوری خطاط مشہور قرن دہم ہجری مورخ
 ۹۶۵ ، دارای سرلوح زیبا و ظریف کارہرات ، کاغذ متن و حاشیہ ، متن نخودی ، حاشیہ
 الوان و افشان و ابری ، جدول بتحریر و زرو لاجورد و زنگار و سرنج ، عناوین بلاجورد
 جلد چرمی ضربی معرق ، زمینہ لاکہ باترنج و گوشہ و حاشیہ زرین ، ۱۴ س ۵/۱۵ ×

۷/۲ ، ۶۷ گ ۲/۲۴ × ۱۵/۳ ، وقفی نایینی .

۱۹۵

تحفة الاحرار

(۴۴۶۸)

نستعلیق قرن دهم . کاغذ نخودی ، جدول و عناوین بشکرف و لاجورد ، جلد پارچه پی ، ۱۵ س ۳/۱۲ × ۸ ، ۶۲ گ ۳/۱۷ × ۱۱ ، وقفی نایینی .

۱۹۶

تحفة الاخيار

(۴۴۶۹)

شرح قصیده رائیة مونس الابرار است در ردصوفیه از ناظم قصیده مزبور محمد طاهر بن حسین شیرازی نجفی قمی و مشتمل است بر اراجیفی در تخطئه و تکفیر بزرگان علم و ادب و عرفان .

محمد شفیع عاملی حسینی قزوینی ترجمه مؤلف را در کتاب محافل المؤمنین چنین نگاشته است :

«مولانا محمد طاهر قمی آن طاهر بالاسم والمعنی عن دنس السمعة والریامحدث جلیل القدر عظیم الشأن ، افقه فقهای دوران ، متکلم صافی ضمیر ، محقق قدسی تخمیر خلف ارجمند محمد حسین شیرازی است ، چندی در نجف اشرف در خدمت فضلا تلمذ نموده ، بعد از آن بدقم تشریف آورده ، اهالی قم مقدم شریف او را مغتنم شناخته در آن خطه مؤمن خیز بامامت جمعه و جماعت و تدریس قیام و اقدام میفرموده از جمله مؤلفات آن بزرگوار کتاب شرح تهذیب الحدیث و کتاب حکمة العارفین فی رد سنة المخالفین و کتاب الاربعین فی فضایل امیر المؤمنین و امامة الائمة الطاهرین و رساله جمعه و رساله فواید دینیة فی الرد علی الحکماء و الصوفیه و کتاب حجة الاسلام و مونس الابرار در رد صوفیه و غیر آن از کتب و رسایل میباشد ، و در ردصوفیه بسیار مصرّست ،

چنانچه مجملی از آن در احوال خیر مال فاضل متقی مولانا محمد تقی المجلسی طیب الله روحه القدسی مذکور و مسطور گردید ، عاقل حیرت پیشه و فهم دراک اندیشه بضمون انظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال ، باقوال هر یک نظر نموده طریقه حق را اخذ نماید و لله علی الناس حجة البالغة ولنعم ما قیل :

معنی رنگین ز طبع هر که باشد خوشنماست شاخ گل از هر زمینی سرزند شاخ گل است گویند جهت اشتیاق مولانا از آن بوده که بخدمت شاه سلیمان عرض مینمایند که مولانا محمد طاهر قمی منکر صوفیه و اهل الله است ، شاه کس فرستاده مولانا را بمجلس خود احضار مینماید ، چون مولانا حاضر میشود شاه را درددل بهم رسیده دوستان مولانا محمد طاهر که از جمله مقربان دربار عظمت مدار بوده اند ، فرصت سخن یافته عرض مینمایند که سبب درددل بندگان اقدس مؤاخذه و احضار مولانا محمد طاهر است شاه در قلب خود نیت مینماید که بعد از بهبودی مولانا را مرخص نماید ، فردای آن روز مولانا را مخلع ساخته روانه قم میفرماید ، و باینجهت مولانا کمال شهرت نموده کوس انکار را مجدداً بلند آوازه تر مینماید ، چنانچه چندین کتاب در انکار طبقه صوفیه ملاحظه شده چند فردی از قصیده مونس الابرار مرقوم میگردد :

بخون دیده نوشتیم بر در و دیوار که چشم لطف زبانی روزگار مدار... الخ

آغاز : « الحمد لله رب العالمین والصلوة علی محمد وآله الطاهرین »

انجام :

« چو مونس دل ابرار شده قصیده من شدست نامش از آن روی مونس الابرار »

تستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ سفید ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکى

ضربی ، در آخر سه صفحه فهرست مندرجات و ناتمامست ، ۱۶س / ۱۲ × ۷ ، ۲۰۷ گ

۱۸/۴ × ۱۲ ، وقفی حاج قائم مقام در بهمن ۱۳۱۶ .

۱۹۷

تحفة الخوانین

(۴۴۷۰)

مجموعه ایست ناقص الاول، شامل غزلهایی که شعرادراقتفای یکدیگر سروده اند، بترتیب قافیه وردیف ازالف تا یاء تألیف دوستی بخاری در نهند و پنجاه و پنج هجری ووی این کتاب را بتقلید تحفة الحبيب و بلکه از روی آن نوشته است . (۱)
نسخه کاملی ازین کتاب در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره (۲۴۳۱) موجودست، که ذکر آن با صورت اسامی شعرا در جلد نهم فهرست مرکزی (ص ۱۰۹۴ - ۱۰۹۹) آمده است، ولی نامش در آنجا اشتباهاً تذکرة الخوانین نوشته شده است .
آغاز : (دنباله غزلیست از همام تبریزی)

«از چشم من نهانی، ای آب زندگانی
وصلات مناسب آمد، سیمرغ و کیمیارا»

انجام :

«این تحفه که کلك دوستی داد نظام
شد از همه تحفة الخوانینش نام
از هجرت فخر بشر و خیر انام
نهند بگذشته پنجه و پنج تمام»
نستعلیق مورخ ۲۸ ربیع الثانی ۱۱۹۱، کاغذ فرنگی آهار مهره، اسامی زرد
وسرخ و سبز، جلد تیماج مشکى، ۱۷ س ۲۲ × ۱۱، ۲۸۰ گ ۳۳ × ۱۹، وقفی نایینی.

۱- تحفة الحبيب تألیف سلطان محمد بن امیری هروی متخلص به فخری است که در سال ۹۲۹ هجری بنام خواجه کریم الدین حبیب الله ساوجی وزیر دورمیش خان (للسام میرزای صفوی و بیگار بیگی خراسان) درهرات نوشته و بعضی از غزلهای دوستی بخاری را هم بقلم آورده است.
رك : فهرست سه سالار (ج ۳ ص ۳۵۸ ش ۲۷۴) و نشریه فرهنگ خراسان (سال ۳ ش ۳ - ۴ ص ۷ - ۱۷) ذیل تحفة الحبيب بقلم نگارنده .

۱۹۸

تحفة العراقین

(۴۴۷۱)

منظومه مشهوریست از حکیم افضل الدین ابی بدیل ابراهیم بن علی شروانی
متخلص به خاقانی متوفی ۵۹۲ هجری ، که بران شروخی نوشته شده و بدفعات در ایران و
هندوستان با شرح و بی شرح بطبع رسیده است .

آغاز : « بسمله ، خیر ما اعتصم المرء لحباله کلمة العجز »

انجام :

« این دعوت را بگاه تهلیل آمین آمین کناد جبریل »
نستعلیق خوش از عرشاه بن محمد کاتب در ۱۰۲۹ هجری ، دارای یک سرلوح
کوچک بزرولاجورد ، کاغذ متن و حاشیه ، متن نخودی ، حاشیه لاکی ، جدول بتحریر
وزرولاجورد ، حاشیه دو صفحه اول زرین ، عناوین بزر ، جلد چرمی لاکی ضربی ،
۱۲ س ۱۳/۲ ، ۶/۵ ، ۱۴۲ گ ۲۱/۵ ، ۱۲ وقفی نایینی .

۱۹۹

تحفة العراقین

(۴۴۷۲)

نستعلیق هند ، فاقد دیباچه ، مورخ پنجم شعبان ۱۱۴۰ ، با حواشی در شرح
لغات و کنایات ، کاتب میر محمود ولد میر ابوالفضل ، کاغذ شکری آهارمهره ، عناوین
بشنگرف ، جلد تیماج یشمی ، ۱۵ س ۱۳/۵ ، ۶/۵ ، ۷۹ گ ۲۱/۵ ، ۱۲ وقفی
نایینی . (۱)

۲۰۰

تحفة العراقین

(۴۴۷۳)

شکسته نستعلیق قرن دوازدهم . بی دیباچه ، بایک سر لوح کوچک بزوشنگرف
و لاجورد ، دو صفحه اول مذهب ، کاغذ نوعی ترمه ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج
مشکی ، ۱۳ س ۱۵ × ۵/۶ ، ۱۴۹ گ ۲۰ × ۱۱ ، وقفی نایینی .

۲۰۱

تحفة العراقین

(۴۴۷۴)

نستعلیق ناقص الآخری دیباچه مورخ ۱۲۷۷ ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ،
عناوین بشنگرف ، جلد تیماج یکلا ، ۱۷ س ۱۳ × ۵ ، ۹۵ گ ۱۸ × ۵/۱۱ ،
وقفی نایینی .

۲۰۲

تحفة العراقین

(۸۳۴۵)

نستعلیق قرن سیزدهم ، بی دیباچه ، کاغذ شکری فرنگی آهارمهره ، جلد تیماج
یکلا ، عناوین بشنگرف ، ۱۵ س ۱۳ × ۷ ، ۱۱۲ گ ۲۱ × ۵/۱۵ ، وقفی سردار کل
یار محمد افشار در ۲۵ خرداد ۱۳۳۲ .

← هر لفظ که در زبان کونین آمد
اما لفظی که زیور معنی بود

چون در نگری زمعنیش زین آمد
در نسامة تحفة العراقین آمد

۲۰۳

تحفة العراقین

(۱۸۳۰)

نستعلیق حسنعلی، مورخ ۱۳۰۵، بی دیباچه، کاتب در آغاز چند سطر در توصیف
تحفة العراقین و ترجمه خاقانی نوشته است، کاغذ خاکستری فرنگی، جدول و عناوین
بشنگرف، جلد تیماج عنابی، ۱۴ س ۱۶/۸، ۷/۱۲۲، گ ۲۱/۳، ۱۳، وقفی محمد
علی صفوت تبریزی در مرداد ۱۳۳۲.

۲۰۴

تحفة المیراد

(۳۷۱)

شرح نکات حکمی و دقایق عرفانی قصیده یائیه میرابو القاسم فندرسکی
استرآبادی متوفی ۱۰۴۹ هجری است (۱) تألیف عباس شریف دارابی متوفی ۱۳۰۰ (۲)
که بنام سلطان میرزا حسن السلطنه والی فارس (= ۱۲۹۱-۱۲۹۲ ق) (۳)
نوشته و وجه تسمیه اش به تحفة المیراد ازین جهت است. (۴)

۱- در تحفة الاحباب (ص ۲۳۵) و برسنگ مزار میرسال فوتش ۱۰۵۰ ثبت شده
ولی از ماده تاریخ ذیل که در پایان رساله صناعیه میر فندرسکی (نسخه شماره ۸۸۷)
مسطورست سال ۱۰۴۹ بدست می آید:

تاشد ز جهان خسرو فوج دانش شد بحر جهان تهی ز موج دانش
تاریخ وفاتش ز خرد جستم گفت صد حیف از آفتاب اوج دانش

۲- رک: آثار العجم، ص ۱۰۳.

۳- رک: فارسنامه ناصری، ص ۲۳۴ - ۲۳۵.

۴- حاجی ملا محمد صالح بن محمد سعید خلخالی متوفی ۱۱۷۵ ق، نیز شرح
مختصری برین قصیده نوشته است و آن شرح بضمیمه لواحق جامی و شرح دعای حضرت - ←

آغاز : «سپاس بی قیاس و منت بی نهایت ایزدی را عز شأنه سزد که فیض مقدس سبحانی را»

انجام : «چه آن مقامیست که خواهش منتفی گردد ، و آخر قصیده را بذکر آخر مقامات سالکین ختم نموده ؛ رزقنا الله و اخواننا هذا المقام الذی هو قرة عين السالکین بمحمد و آله اجمعین الطاهرین»
نسخ او آخر قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌بی عطف و گوشه چرمی ، ۱۳ س ۵/۱۱ × ۶/۵ ، ۱۲۵ گ ۱۸ × ۱۱/۴ ، وقفی نایینی .

۲۰۵

تذکرة المراد

(۶۹۹۵)

خلاصه شرح سابق الذکرست که بیک پنجم اصل تلخیص شده و خلاصه کننده از خود نام نبرده است .

آغاز : «سپاس بی قیاس و منت بی نهایت ایزدی را عز شأنه»
انجام : « هو قرة عين السالکین بمحمد و آله الطیبین الطاهرین والحمد لله رب العالمین » .

نسخ علی اکبر بن محمد رحیم شیرازی ، مورخ غرة ربیع الثانی ۱۲۹۹ ، کاغذ شکری آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌بی ، ۱۰ س ۱۱ × ۵/۳ ، ۲۵ گ ۱۷ × ۱۱/۵ ، وقفی درة السلطنه ملکزاده کوثر درآبان ۱۳۲۶ .

← امیر (ع) از محمد جعفر کبوترآهنگی در طهران بسالهای ۱۳۱۲ و ۱۳۲۵ قمری بطبع سنگی رسیده است ، و اینکه در فهرست‌مشار (ص ۱۰۲۵) نام شارح «سید محمد صالح بن محمد موسوی خاخالی طهرانی متوفی ۱۳۰۶ ق» نوشته شده خطاست ، و او شخص دیگریست .

رك : دانشمندان آذربایجان ، ص ۲۱۶ و ۱۰ .

۲۰۶

تخمیمات البرده

(۴۴۷۵)

(عربی)

مشمولست بر قصیده مشهور برده از محمد بن سعید دولابی بوصیری متوفی ۶۹۴ با مقدمه بی در شرح حال وی و علت سرودن قصیده مزبور با پنج فقره تخمیس بدین طریق که هر بیت از قصیده برده در صد و نول یک صفحه بخط ثلث نوشته شده و تخمیمات پنجگانه در فاصله دومصراع بخط نسخ تحریر شده (چهارمخمس که در چهار طرف است بسیاهی و یکی که در میان آنهاست بزر) و نزدیک بزمان تحریر نسخه مخمس دیگری که قائل آن معلوم نیست در کناره راست هر صفحه بخط بد نوشته شده است.

تخمیس نخستین از ناصر الدین محمد فیومی است

آغاز: «ما بال جسمك موقوفاً على السَّيِّمِ»

دوم از علاء الدین بن امین الدین سالم الغزلی

آغاز: «یا من غدا هائماً حیران لم یتم»

سوم از شمس الدین محمد بن منصور بن عباده

آغاز: «ءَ بَانَ التَّبَصُّرُ بَيْنَ الْبَانِ وَالْعَلَمِ»

چهارم از شهاب الدین احمد بن محمد الدین سالم الاذرعی

آغاز: «هل لی الی اتلاف البان والعلم»

پنجم از علامه دمیاطی

آغاز: «ما بال قلبك لا ینفك ذالک»

ششم تخمیس الحاقی

آغاز: «الله یعلم ما بالقلب من الم»

آغاز نسخه: «بسم الله، قال الشيخ الامام العالم العلامة الحافظ الارب نور الدين علي

بن جابر بن موسیٰ الهاشمی الحسینی الشافعی الیمینی منشاء اخبار فی الشیخ الامام العلامة
زین الادباء حجة البلاء شرف الدین ابو عبد الله محمد بن سعید الدلاصی ثم البوصیری
رحمة الله علیه قال کان سبب انشاء هذه القصيدة المباركة

انجام : «و اطرب العیس حادی العیس بالنغم»

تحریر قرن نهم هجری ، کاغذ کاہی ، قطع بیاضی ، جلد تیماج عنابی ، ۱۱ س
۱۳ × ۵ ، ۱۰ ، ۷۹ گ ۸/۱۹ × ۲/۱۴ ، وقفی نایینی .

۲۰۷

التذکرہ

(۴۴۷۶)

(عربی)

مجموعه ایست مشتمل بر فواید تاریخی و لغوی و نکات و دقائق ادبی از امثال و
نوادرا شعار و محاضرات و مناظرات و بدیهه گوئیها و سرقات و مانند اینها ، تألیف ابن حمدون
(بهاء الدین ابو المعالی محمد بن حسن ملقب به کافی الکفاة متولد ۴۹۵ و متوفی ۵۶۲ هجری)
که از علمای لغت و متصدی مناصب خطیر بوده و در زندان مستنجد خلیفه در گذشته
است .

نسخه ما فقط شامل سه باب ازین کتابست بشرح ذیل :

۱- باب فی الحجۃ البالغة والاجوبة الدامعة ، و هو الثالث والثلاثون من کتاب
التذکرۃ .

۲- الباب الرابع والثلاثون فی کبوات الجیاد وهفوات الامجاد ویتصل به سرقات
فحول الشعر اعوسقعاتهم .

۳- الباب الخامس والثلاثون فی اخبار العرب الجاهلیة و اوابدہم و غرایب من
عوایدہم و جمل من بلاغتهم و عجایب من اکاذیبهم و فنون من سیرهم و وقایعهم .
آغاز : «بسم الله الملك الديان المفضل المنان خالق الانسان»

انجام : «مرتبا وهی لك» (ناقص)

نسخ قرن هفتم ، کاغذ نخودی ضخیم و مسوریانه خورده ، جلد تیماج عنابی
ضربی ، ۱۷س ۱۸×۱۲ ، ۱۶۹گ ۷/۲۵×۱۷ ، وقفی فاضلخان .

۲۰۸

تذکره اسحق

(۵۷۵۵)

اسحق بیگ اندری متوفی ۱۱۸۵ هجری برادر آذریگدی قصاید و مقطعات و
غزلیات و رباعیات تذکره آتشکده را استخراج کرده و در چهار قسمت الفبایی بترتیب
قافیه و ردیف مرتب کرده و نام هر شاعری را در صدر شعر او آورده است .
این کتاب با آنکه تذکره نیست به تذکره اسحق مشهور شده و نسخه های خطی
آن زیاد و در تمام کتابخانه های عمومی و خصوصی موجود است .
نسخه ما ناقص الاول است و از بیت ذیل آغاز میشود :
«بگاه قهر و وقت کین کنی از تیغ زهر آگین ز صلب آن و بطن این بیکدم هردو را پید»

انجام :

«سنگی که بدو روغن بزرک گیرند گر بر شکمت نهنند تیزی ندهی»
نستعلیق تحریری محمد سعید همدانی ، مورخ شوال ۱۲۱۱ ، کاغذ سفید فرنگی
آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ارغوانی ، ۲۰س ۵/۱۶×۸ ، ۲۰۱گ
۱۴×۲۱ وقفی نایینی .

۲۰۹

تذکره اسحق

(۴۵۰۳)

از اسحق بیگ عذری بیگدلی سابق الذکر و کامل است .

آغاز :

« تاجر عشقم بکف مایه سودم وفا تا که شود مشتری تاجه دهد در بها »

انجام :

« سنگی که بدان روغن کنجد گیرند گربرشکمت نهند تیزی ندهی »
نستعلیق دو خط ، از آغاز نسخه تا اوایل حرف (تا) ردیف (نگذاشت) بخط یک کاتب است که بسیاق تحریری و قلم انداز نوشته است ، و از آنجا تا آخر کتاب بخط کاتب دیگری است که خوشنویس بوده و تاریخ ۱۱۴۲ دارد ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، اسامی شعرا بشنگرف ، نیمه اول کتاب مجدول بشنگرف واکلیل ، جلد چرمی ضربی قهوه‌یی ، ۱۴ س ۱۵/۵ × ۹/۵ ، ۲۷۹ گ ۲۱ × ۱۴ و قفی نایینی .

۲۱۰

تذکره اسحق

(۵۷۵۴)

رکن اول ازارکان اربعه کتاب که شامل قصایدست درین نسخه نیست ، و از مقطعات شروع میشود و رکن آخر نیز ناتمام است .

آغاز :

حکیم سنایی

« گویی که بعد ما چه کنند و کجا روند فرزندان و دخترکان یتیم ما »

انجام :

« در عاشقی خویش مرا شهره شهر دانستی و ایکاش نمیدانستی »
شکسته نستعلیق مورخ ذیحجه ۱۲۴۸ ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی مشکی و ضربی گلداز ، ۱۴ س ۱۳/۲ × ۸ ، ۱۷۸ گ ۲۲/۵ × ۱۵

وقفی نایینی .

۲۱۱

تذکره اسحق

(۴۵۰۵)

قسمتی بی سروته و درهم است از تذکره اسحق .

سلمان ساوجی

آغاز :

«آمد سحری ندا ز میخانه ما کای رند خراباتی و دیوانه ما»

انجام :

«هرگز قدیم باشد جنبنده مکانی زین قول می بخندد شهری و روستایی»

شکسته نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، عناوین بشنگرف ، کاغذ تیره آهارمهره

جلد تیماج عنابی ، ۱۵ س ۱۴ × ۷ ، ۱۱۵ گ ۵ / ۲۱ × ۱۴ / ۵ وقفی نایینی .

۲۱۲

تذکره اسحق

(۷۰۰۲)

در آغاز این نسخه دوازده بند هجدهم کاشی هم نوشته شده و دارای سر لوح است

و در دنبال آن تذکره اسحق بیست و نهمی است با سر لوح جداگانه و نسخه ناقص الاخرست .

آغاز :

«باز این چه شورشت که در خلق عالمست باز این چه نوحه و چه عز اوچه ماتمست»

انجام :

«گر عکس دهد بمه در نجفش»

«خورشید گهی بدر شود گاه هلال

شکسته نستعلیق قرن سیزدهم، تحریر در متن و حاشیه، عناوین بشنگرف، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره و مجدول، جلد تیماج قهوه‌یی یک‌لا، هر صفحه بطور متوسط ۲۴ بیت ۵/۱۸ × ۱۰/۳، ۱۶۲ گ ۸/۱۳ و قفی دره السلطنه ملکزاده کوثر:

۲۱۳

ترانه‌های اخگر

(۸۸۰۵)

دو هزار و یکصد و بیست و دو قطعه منظومست شامل هفت هزار و پانصد و نود و هشت مثل سایر و اندرز فارسی، سروده سرهنگ احمد اخگر و چاپ هم شده است.
 آغاز: «درهنگام جوانی اگر رنج بری در پیری بمقصد خواهی رسید»
 انجام:

«گر بزرگ باشد سنگ، بر هدف نخواهد خورد

رشد بیشتر از حد، مایه جوانمرگیت»
 نسخ محمد علی مصاحبی نایینی متخلص به عبرت با تصحیحات و اضافات ناظم، کاغذ فرنگی آهارمهره، جلد تیماج مشکی، مختلف السطر، ۱۴۵ گ ۵/۲۲ × ۱۸، قفی ناظم در ۱۷ آذر ۱۳۳۸.

۲۱۴

ترجمه قصیده لامیه العرب

(۴۴۷۷)

قصیده معروف لامیه العرب است از شاعر ایزدی (۱) با ترجمه فارسی آن از

۱ - شنفری بن اوس بن حجر از شعرای معروف زمان جاهلیت است و در ۵۱۰ میلادی یعنی هفتاد و دو سال قبل از هجرت رسول اکرم (ص) وفات یافته است.

مترجمی نامعلوم .

برین قصیده ابوالعباس احمد بن یحیی الشہیر به ثعلب و مؤید بن عبداللطیف
نخجوانی و علامہ جلالہ محمود بن عمر زمخشری شرح نوشته اند .

آغاز : « اقیموا بنی امی صدور مطیکم »

انجام : « کہ قصد کند صفحہ جبل و طرف کوه را و کسی قدرت گرفتن او را نداند
باشد » .

نسخہ نستعلیق خوش و استادانہ ، کاتب میرزا علیرضای حسینی شیرازی خوشنویس
اوایل قرن چهاردهم کہ در ربیع الثانی ۱۳۱۱ برای میرزا حسینخان فرزند حسینقلیخان
نظام السلطنہ مافی صاحب اختیار و حکمران مملکت فارس تحریر کردہ است ، کاغذ ضخیم
شکری فرنگی آہارمہرہ ، جدول بتحریر و زر و لاجورد ، جلد تیماج مشکی ، ۹ س
۷/۱۳ × ۲۱/۵ ، ۲۱ گ ۱۳/۵ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۲۱۵

ترجمہ قصیدہ بردہ

(۸۱۸۸)

محمی الدین محمد نامی در سال ۷۷۹ ہجری قصیدہ عربی شیخ شرف الدین
ابی عبداللہ محمد بن سعید الدولابی البوصیری متوفی ۹۴۶ را کہ موسوم بہ الکواکب
الدریۃ فی مدح خیر البریۃ و معروفست بہ قصیدہ بردہ بنظم فارسی ترجمہ کردہ است
برین قصیدہ شروع عیدیدہ نوشتہ شدہ و تخمیس و تسبیح بسیار دارد (۱) قسمتی
در حدود یک صفحہ از خطبہ آغاز نسخہ ما افتادہ است و عبارت ذیل شروع میشود :
« المنام فقال لا اعلم عندی بردہ غیرہ ہذہ القصیدۃ »

انجام :

« لطف خود همراه من گردان و ایما نمیده هم بفضل خود مددگاری نما آن ساعت »

از آنجاست :

بود تاریخ عرب در هفتصد و هفتاد و نه کاین قصیده هم بنظم فارسی شد [منتظم]
 بنده مداح رسولم خادم اولاد او بس بود این دولت ازگردم [۰۰۰۰]
 نام من باشد محمد محیی الدینم لقب ! هم ز همنامی او باشد امید [۰۰۰۰]
 نسخ و نستعلیق میر جان العراقی مورخ ۲۷ رمضان ۹۰۵ کاغذ تیره و آب دیده ،
 متن و حاشیه و وصالی شده ، ترجمه منظوم بشنگرف ، ۵/۱۰ × ۸ ، ۳۰ گ ۱۸ ×
 ۱۲/۷ خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۱۸ .

۲۱۶

قرص

(۴۹۹۴)

مشمولست بر مقدمه و چهار منشاء و خاتمه محتوی فرامین و مناشیر قرن نهم هجری
 و از نسخه مامنشاء چهارم و خاتمه و قسمتی از مقدمه افتاده است و مؤلف شناخته نمیشود ،
 آنچه از باقیمانده مقدمه مستفاد میشود اینست که وی در تاریخ ۸۷۳ وارد هرات شده
 و از معتمد السلطنه خواجه مجدالدین محمد خوافی وزیر سلطان حسین بایقرا رعایت
 و تربیت یافته ، و خواسته است تا ادای حقوق تربیتش را تذکاری در قلم آرد و یادگاری
 گذارد ، لذا بایراد این اوراق بر سبیل ترسل توسل جسته است .

آغاز موجود : « بلغا منظوماً و منشوراً و منقولاً و مسطوراً مایل و مولى می بود »

انجام : « نامزد بنده خاکساری مقدار فرموده بودند از »

نستعلیق ماوراءالنهری تحریر اوایل قرن دهم ، کاغذ سمرقندی ، عناوین بشنگرف ،

جلد ساغری ضربی دو رو وترنج دار ، ۱۵ س ۱۴/۵ × ۹ ، ۱۶۹ گ ۱۴/۵ × ۲۲/۵
وققی نایینی .

۲۱۷

ترسل

(۴۹۹۹)

ترسلی است بی سروته و مجهول المؤلف مشتمل بر یک سلسله مکاتیب در خطاب و
جواب طبقات مختلف .

آغاز موجود: «نمای ملاقات عزیزش بخیر باد ، بعده احوال نویسد»

انجام: «بسالهای دراز محرر نگردد ، بیت ، قلم از قصه شوق»

تعلیق اواخر قرن دوازدهم ، کاغذ شکری آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد
تیماج مشککی یک لادوره عنابی ، ۷ س ۱۳ × ۵/۷ ، ۳۳ گ ۱۹/۵ × ۲/۱۱ وققی نایینی .

۲۱۸

تقدیمات

(۱۵۰۵)

(اردو)

قصایدیست در مدح ائمه اثنا عشر (ع) سروده سید محمد عادل رضوی ساکن

کراچی .

آغاز: «بنی کاجام می یا گه و راه کاروان هوگا» .

انجام: «به ربی جوی اشک چشم سقای حسین» .

نستعلیق تحریری بخط شاعر ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ،

۶۰ گ ۳۳/۵ × ۲۱/۷ وققی خود شاعر در مرداد ۱۳۳۴ ،

۲۱۹

تمر نامه

(۴۲۱۲)

مثنوی مشهوریست در بحر متقارب اثر طبع مولانا عبداللہ ہاتفی جامی در گذشتہ سال ۹۲۷ ہجری ، در شرح جنگہای امیر تیمور گورکان کہ یکبار در لکھنؤ بنام ظفر نامہ ہاتفی بطبع سنگی رسیدہ و یکبار ہم در مدراس بنام تمر نامہ ہاتفی چاپ سربی خوردہ است . (۱)

آغاز :

« بنام خدایی کہ فکر خرد نیارد کہ باکنہ اوپی برد »

انجام :

« الہی چو این نقش فرخ نہاد باخر رسید ، آخرش خیر باد »
نستعلیق خوش از نیمہ دوم قرن دہم ہجری ، کاتب صالح ، دو صفحہ اول تمام تذهیب ، متن نخودی ، حاشیہ رنگارنگ ، عناوین بزر و لا جورد ، جلد تیماج بنفش ، ۱۵ س ۷/۱۴ × ۷ ، ۱۴۱ گ ۱۷/۵ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۲۲۰

التنوير على سقط الزند

(۴۴۷۹)

(عربی)

شرح قصاید «سقط الزند» ابوالعلاء معری (۳۶۳ - ۴۴۹ھ) است بقلم قاضی

۱ - برای اطلاع از تفصیل احوال و آثار ہاتفی رجوع شود بہ تذکرہ میخانہ (ص ۱۱۲ - ۱۲۳) با حواشی و تعلیقات نگارندہ .

ابو یعقوب یوسف بن طاہر نحوی خوی متوفی ۵۴۹ ہجری کہ سال ۵۴۱ در نوقان طوس نوشتہ ، و ویراست : «تنزیہ القرآن الشریف عن وصیۃ اللحن و التحریف و «فرائد الخرائد» در امثال و حکم .

التنویر شامل دو مجلد است و دوبار بطبع رسیدہ ، (بلاق ۱۲۸۶ و قاہرہ ۱۳۰۴ ق) و نسخہ ما مجلد اول از این کتابست .

آغاز : «بسملہ ، اما بعد حمد اللہ علی سوابغ آلائہ المتواترہ» .

انجام : «فتسأل ربی ان یخفف ذنبی الذی اثقلنی و یعفو عنی» .

نسخ قرن سیزدہم ، کاغذ شکری آہارمہرہ ، جلد تیماج عنابی ضربی ، ۱۸ و ۱۹ س ، اندازہ مختلف ۱۲۰ گ ۲۲/۴ × ۱۴/۷ وقفی نایمنی .

۲۲۱

جام جم

(۴۴۸۰)

مثنوی عرفانی مشہور است از رکن الدین اوحدی اصفہانی مراغہ یی متوفی ۸۳۸ ہجری و چاپ شدہ است .

آغاز :

«قل هو اللہ لامرہ قد قال من لہ الحمد دائماً متوال»

انجام :

«دل اورا بذکر عادت کن کار او ختم بر سعادت کن»

نستعلیق شیخ محمد بن فیخر الدین احمد کاتب السلطانی ، مورخ ۹۲۲ ہجری ، پنج برگ اول نو نویس بخط حسن تقدیسی تفرشی فراہانی در ۱۳۵۵ ق ، کاغذ شکری ضخیم ، جدول بتحریر وزیر و لا جورد ، عناوین بزر ، جلد چرمی دورو ، رو قہوہ یی

ضربی ، پشت جلد سوخت ، ۱۲ س ۱۳ / ۳ × ۵ ، ۲۳۲ گ ۲۲ × ۸ ، واقف نامعلوم .

۲۲۲

جامع الاسرار

(۴۰۶)

(مکرر) (۱)

نثرو نظم است در معارضۂ گلستان سعدی تألیف نور علی شاہ اصفہانی (محمد علی بن میرزا عبدالحسین فیض علی شاہ) متوفی ۱۲۱۲ ق ، کہ ہم بضمیمہ عوارف المعارف وہم جدا گانہ چاپ شدہ است .

آغاز : « رسالہ حسن و عشق مسمی بہ جامع الاسرار من کلام جناب قطب العارفین نور علی شاہ نعمۃ اللہی طاب ثراہ .

سپاس بی قیاس و حمد بی حد م- ران کنز خفا را باد سرمد »

انجام :

« قید منہ تانہ پی پیا بقید صید مکن تانکنی خویش صید » (۲)

نستعلیق علی بن ابی طالب ، مورخ عشر آخر شوال ۱۲۶۱ ، کاغذ . سفید فرنگی

آہار مہرہ ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچہ پی ، ۱۷ س ۱۲ / ۵ × ۷ / ۵ ، ۱۹ گ ۲۱ × ۱۳ / ۷ ، وقفی نایینی .

۱ - رک : شماره (۹۲۰۴) کہ ضمیمہ مرآة المحققین شماره (۹۲۰۳) است .

۲ - رسالہ مرآة المحققین تألیف شیخ محمود شبستری (شماره ۸۸۷) ضمیمہ ومتمصل باین نسخه بودہ وازان جدا کردہ اند ، اکنون صفحہ اول مرآة المحققین در پایان جامع الاسرار موجودست ، وبرنسخہ ہجڑا شدہ یک صفحہ الحاق کردہ اند .

۲۲۳

جامع التمثیل

(۴۴۸۱)

درامثال فارسی و تمثیلات آنست، تألیف محمدعلی حبله رودی (۱) که بشویق
ابن خاتون عاملی (شمس الدین محمد) پیشوای کل دکن و بنام سلطان عبدالله قطبشاه
(۱۰۲۰ - ۱۰۸۳ هـ) نوشته و متعاقب آن کتاب مجمع الامثال را تألیف کرده است .
جامع التمثیل چندین بار در ایران و هندوستان و مجمع الامثال در طهران باهتمام
آقای دکتر صادق کیا بطبع رسیده است .

آغاز : «سپاس بی حد و ستایش بی عد بی مثلی را سزد که بایمای دلگشای» .
انجام ؛ «ذکر کنم ختم سخن والسلام» .
نسخ و نستعلیق مورخ عاشر محرم ۱۲۷۶ کاغذ فرنگی شکری آهارمهره ، جلد
تیماج ضربی ، عناوین بشنگرف ، ۱۹ س ۱۴ × ۸ ، ۱۷۵ گ ۲۳/۱۵ × ۱۵ و ققی نایینی .

۲۲۴

جامع التمثیل

(۸۳۵۵)

بی سروته است .
آغاز موجود : «بگشودی و گوهر را بیرون آوردی و نگاه کردی» .
انجام : «حضرت رسول حضرت امیر المؤمنین را» .

۱ - منسوبست به حبله رود (بفتح اول و ثالت) و آن رودی است که از فیروزکوه
سرچشمه میگردد و تا بلوک خوار را مشروب میسازد ، ولی غالباً مؤلف را باشتباه
(حبله رودی) یا (جبل رودی) مینویسند .

نستعلیق تحریری قرن سیزدهم. کاغذ آبی، جلد تیماج قهوه‌یی یک‌لا، مختلف السطر
۱۴۹ گ ۲۱ × ۱۶ و قفی سردار کل یار محمد خان افشار در ۲۵ خرداد ۱۳۳۲،

۲۲۵

جلالیه

(۶۵۵۳)

رساله ایست به نثر و نظم اثر **محتشم کاشی** متوفی ۹۹۶ هـ، ق، مشتمل بر شصت
و چهار غزل بر ابر عدد نام «جلال» که شاعر بوی تعلق خاطر داشته و هر غزل را مقدمه ایست
به نثر که مجموع آنرا بسال ۹۷۰ هجری نوشته و تدوین کرده است.
آغاز . «بر ضمیر آینه نظیر عاشقان صاحب حال»
انجام : «یاد خلق و خوی آن مدشد بالای جان او» .

محتشم در دیباچه این رساله مینویسد که در سنه ۹۷۰ میرزا **اسلمان حسابی** نطنزی
متوجه تحریر تذکره‌یی موسوم به **اوصاف البلاد** شده بود . و میخواست که این غزل‌ها را
در آن کتاب ثبت کند ، بمنظور آنکه خواننده شأن نزول هر غزل را بداند اشارت فرمود
تا هر غزلی به افسر نثری متوج گردد .

رساله جلالیه هم بضمیه دیوان محتشم و هم جداگانه چاپ شده است ، رک :
مشار ، ص ۴۷۲ ذیل (جامع اللطایف) و ص ۴۹۷ ذیل (جلالیه) و ص ۱۲۷۶ ذیل (کلیات
محتشم کاشانی) .

نستعلیق تحریری قرن دوازدهم ، کاغذ فرنگی سرکه‌یی و آهار مهره ، جلد
پارچه‌یی ، عطف و گوشه چرمی ، ۱۶ س ۱۳/۵ ، ۷/۲ ، ۳۶ گ ۲۱/۷ × ۱۳/۸
خریداری آستان قدس در خرداد ۱۳۲۳ .

۲۲۶

جلالیه

(۹۴۰۲)

مشمول بر اشعار سستی است که فقرای سلسله زهبیه در ستایش قطب خود **جلال الدین محمد مجد الاشراف حسینی شیرازی** سروده اند .

آغاز : «جناب مستطاب علیمین آشیان فرید عصره و وحید دهره آقای» .

انجام :

«ناشدیم از جام عشق شه جلال الدین خراب جان و دل در باخته موز کفر و دین بیگانه ایم»
نسخ قرن چهاردهم، کاغذ فرنگی، اسامی بشنگرف، جلد پارچه‌یی، مختلف السطر،
۲۸۷ گ ۲۱ × ۱۳/۵ وقعی حاج شمس الدین پرویزی در مهر ماه ۱۳۴۴ .

۲۲۷

چنات الوصال

(۴۴۸۲)

منظومه ایست عرفانی بروزن **مثنوی مولانا** شامل هفت جنت که هر جنتی یک دفتر مستقل است، و چون بعضی از فهرست نویسان را در باب این کتاب و مصنف آن اشتباهی رخ داده است، اجزاء آنرا بتفصیل ذکر میکند .

دو دفتر اول این مثنوی و قدردی از دفتر سوم اثر طبع عارف مشهور **محمد علی نورعلیشاه اصفهانی** است که در دارالسلام بغداد سروده و بنای آنرا بر هشت جنت قرار داده بوده، ولی عمرش با تمام آن وفا نکرده و در **موصول** سال ۱۲۱۲ غریب وارد گذشته و کلمه «غریب» ماده تاریخ فوت اوست، و ترجمه احوالش در تذکره‌های دوره قاجار بتفصیل مسطور است .

پس از وی میرزا محمد حسین رونق علیشاه کرمانی متوفی ۱۲۳۰ هـ، ق، که از خلفای نورعلیشاه بوده دفتر سوم را کامل کرده و دفتر چهارم نیز بر آن افزوده است. دفتر پنجم را نظام علیشاه (= احمد بن حاج عبدالواحد کرمانی) در گذشته بسال ۱۲۳۰ هـ، ق، سروده (۱) و در اواخر آن بدین شرح زبان بستایش رونق علیشاه گشوده:

« بعد شه نورعلی سلطان دین
آنکه مرآت خدا بینان بود
آنکه آمد شیخ راه این فقیر
آنکه گشتم در ره حق دستگیر»
دو دفتر دیگر را که عبارت از ششم و هفتم است نیز رونق علیشاه سروده و تصمیم داشته که آنرا به نه دفتر برساند، ولی ظاهراً پیش از آنکه دفتر هفتم را پایان برد، دوران حیاتش پایان یافته است. وی دفتر ششم را «مصابیح الشریعة و مفتاح الحقیقة» نام نهاده و مشتملست بر ۱۱۴ لمعه در شرح و تفسیر کلمات حقیقت آیات امام ششم (ع) و در آخر آن چنین گوید:

« آمده نه دفتر این جنات نیز
نور افشانست بر اهل کمال
این ششم جنت که گلبار آمده
بر همه جنات می باشد سند
نور انجم چون بود اندر سپهر
اندین نه جنت از الهام غیب
و نیز گوید:

« با خصال نیک چون همدم شدم
هفتمین جنات را در واکنم»

جلد هفتم را بسال ۱۲۲۸ برابر عدد حروف (= آتیه بخیر) در ماهان کرمان و بنام حاکم وقت **ظهیرالدوله ابراهیم خان قاجار** که پس از پدشانیها و در بدریها و را پناه داده است سروده و در آغاز آن ابیاتی در ستایش **فتحعلیشاه قاجار** آورده است:

«شاه شاهان جهان فتحعلی آنکه نامش حل کند هر مشکلی

ظل شه کبود بما در این دیار	شاه جم دربان خلیل روزگار
ملك او دارالامان بر خاص وعام	آری ابراهیم را باشد مقام...
شه نژاد و شه نشین و شه نشان	خان کسری چاکر ابراهیم خان...
در سنه تاریخ «آتیه بخیر»	کش بود هر سال آتیه بخیر (کذا)
غرفه یی امن و امان زان یافتم	جانب باغ جنان بشتافتم
لطف شاهان غرفه امن و امان	«قصر ماهان» منظر باغ جنان (۱)

تخلص شاعر:

گفت رونق را خلیلی نکته دان	کز چد رونق شد خلیلی در جهان...
شد خلیلی زین نشان رونق مرا	رونق کارم شد این نام علا
هست تا نام خلیل اندر جهان	ملك و ملت شاد از ابراهیم خان

تعداد ابیات مجلدات سبعة و تاریخ تحریر و آغاز و انجام هر يك بشرح زیاست:

جلد اول - ۲۶۶۸ بیت مورخ ۲۱ ذی القعدة الحرام سنه ۱۲۴۷ هـ .

آغاز :

« بسم الله الرحمن الرحيم افتتاح کنز اسماء عظیم »

انجام :

« در دو عالم کور و نا بینا شدند نقش قلابی زده رسوا شدند »

جلد دوم - ۲۶۸۷ بیت ، مورخ ۲۲ محرم الحرام سنه ۱۲۴۸ ه .

آغاز :

« باز کردم گوهر افشان خسامه را تا نمایم درج گوهر نام را »

انجام :

« منت ایزد را که در دارالسلام شد چو خلدیم جنت ثانی تمام »

جلد سوم - ۱۷۹۷ بیت ، مورخ ۲۲ محرم الحرام سنه ۱۲۴۸ ه .

آغاز :

« این سپهر عشق را انجم بود جلد ثالث جنت سیّم بود »

انجام :

« شاهد این حال از نصّ مبین هست والله یحب المتقین »

جلد چهارم - ۲۱۹۱ بیت ، مورخ ۱۳ شعبان المعظم سنه ۱۲۴۸ ه .

آغاز :

« ای گشوده از کرم باب نعیم اسم اللّهت زر حمن و رحیم »

انجام :

« صد هزاران لعنت خلق و خدا غاصبان مسند و محراب را »

جلد پنجم - ۱۰۲۷۱ بیت ، مورخ ۱۵ ذی الحجه الحرام سنه ۱۲۴۸ ه .

آغاز :

« بازدر یای سخن شد موج زن موج زن شد بازدر یای سخن »

انجام :

«باوجود آنکه گفتا فی المثل نی بحکم حتمی ای مرد اجل»
جلد ششم ، ۷۰۴۹ بیت ، مورخ ۲۹ شعبان المعظم سنه ۱۲۴۹ ه .

آغاز :

«بسم الله الرحمن الرحيم فاتح الابواب جنات النعيم»

انجام :

«این بود فهرست لمعات کتاب میشود هر لمعه بی زان فتح باب»
جلد هفتم - ۶۵۰ بیت ، تاریخ تحریر ندارد .

آغاز :

«بسم الله الرحمن الرحيم آیت تحمید و تمجید کریم»

انجام :

«نا توان را با توان بشتافتن بهر حق افتاده را دریافتن»
و چون رونق علی شاه سال ۱۲۳۰ ق ، در گذشته است ، معلوم نیست که بسرودن دفترهای هشتم و نهم عمرش وفا کرده و نیست خود را از قوت بفعل آورده باشد .
نستعلیق علی بن ابی طالب ، تحریر قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره
جلد تیماج ضربی قهوه یی ، هر صفحه ۵۰ بیت چهار ستونی ، ۱۵×۲۴ ، ۲۷۵ گ×۳۱
۲۱ ، وقفی نایینی .

۲۲۸

جنات الوصال

(۶۳۱۵)

فقط شامل دو جنت اول و دوم است که سروده نور علی شاه اصفهانی است ، و ذکرش

(جلد هفتم)	ادبیات	(۲۶۱)
------------	--------	-------

در ذیل شماره (۴۴۸۲) گذشت .

آغاز :

«بسم الله الرحمن الرحيم

افتتاح کنز اسمای عظیم»

انجام :

«منت ایزد راکه در دارالسلام شد چو خلدیم جنت ثانی تمام»
 نستعلیق تحریری مورخ ۱۳ رجب ۱۲۵۳ ، کاتب علی اصغر بن محمد کریم
 نصر آبادی جرقویه‌یی : کاغذ سفید فرنگی آهارمپره ، جلد تیماج مشکی ۱۸ س ۱۴ × ۶ ،
 ۱۵۱ گ ۴ / ۲۱ × ۵ / ۱۴ خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۱۸ .

۴۴۹

جنگ مفصل

(۴۴۸۵)

مشمولست بر مرئعات و بعضی رسایل و تصاویر و احادیث و اخبار و نوشته‌های مختلف
 و متفرق بانواع خطوط ، تازی و پارسی ، خطی و چاپی ، که اورا قی پراکنده بوده و همه
 را در یک دفتر بین الدفتین فراهم آورده اند .

جنگ مفصل عنوانیست که در کتابخانه بآن داده شده و محتویات قابل ذکر آن

بدین شرحست :

مناظره شاهنشاه اعظم با جناب ... مجتهد العصر و الزمان **حاجی سید محمد**
باقر گیلانی ، ناقص الاخر ، (ص ۱۸-۲۷) .
 روایات مختلف . (ص ۲۸-۳۱) .
 قسمتی از یک کتاب ، ناقص الاول ، (ص ۳۲-۶۵) .
 دعای صباح ، (ص ۶۶-۸۳) .

- مناجات و ادعیه ، (۸۳-۹۱) .
- شعر از عرو بن حزام ، (۹۲) .
- اصول دین و اخبار و احادیث و تفسیر چند آیه ، (۹۴-۱۲۵) .
- شمایل نامه مذهب ، دارای سه صورت مبرقع با خطوط نسخ و ثلث و شکسته نستعلیق ،
- سفیداب و لا جورد که قسمتی از ان ریختگی دارد و خوانده نمی شود ، (۱۲۷)
- شمایل برجسته مولای متقیان ناخنی ، (۱۲۹) .
- شمایل مولای متقیان و حسنین ، عکسی مدور ، (۱۳۱) .
- خواص سورفرقانی ، مشجر ، مذهب ، (۱۳۴-۱۳۵) .
- دو ورق از قرآن بخط ثلث ، (۱۳۶-۱۳۷ و ۱۴۰-۱۴۱) .
- تعقیبات فریضه صبح ، نسخ استادانه با سر لوح نوساز ، (۱۳۹) .
- قصایدی بتازی از شعرای مختلف ، (۱۴۹ - ۲۱۱) .
- کلمات طیبات** از پیغمبر اسلام که قسمتی از ان ترجمه منظوم فارسی دارد ، نسخ و نستعلیق خوش ، بسیاهی و سرخی ، (۲۱۲-۲۳۹)
- نشر اللطالی** من کلام مولینا امیر المؤمنین علیه السلام ، قسمتی از ان ترجمه منظوم فارسی دارد ، نستعلیق خوش ، (۲۴۰-۲۸۴) .
- نصایح ائمه معصومین و حکما با ترجمه فارسی ، نستعلیق خوش ، (۲۸۴-۳۱۵)
- قسمتی از **گلستان سعدی** با سر لوح ناقص ، نستعلیق بسیار خوش ، (۳۱۷-۳۲۷) .
- قسمتی از **گلستان** ، شکسته نستعلیق خوش ، (۳۲۸-۳۴۳) .
- قسمتی از **لیلی و مجنون مکتبی** ، شکسته نستعلیق چلیپا و خوش ، (۳۴۴-۳۵۷) ،
- مربع عکسی ، نستعلیق و شکسته ، آبی و سفید ، (۳۵۸-۳۷۳) .
- قسمتی از **دیوان اهلای شیرازی** ، نستعلیق خوش قرن یازدهم ، (۳۷۴-۳۸۹) .
- اشعار شعرای عرب ، نسخ و شکسته نستعلیق ، (۳۹۰ - ۴۰۹) .
- معنیات بتازی ، نستعلیق ، (۴۱۲-۴۲۵) .

لطایف و ظرایف و حکایات مختلف از لطوائف الطوائف و جوامع الحکایات و نزہۃ القلوب و عجایب المخلوقات و زبدۃ التواریخ و تحفۃ الغرایب و فارسنامہ ابن بلخی و آثار الباقیہ و مسالک الممالک ، نستعلیق ، (۴۵۷-۴۲۶) .

علم حساب اعداد و بعضی متفرقات ، خطی و چاپی ، (۴۵۸-۴۹۹) .
 قطعہ نستعلیق (۵۰۱) قطعہ ثلث (۵۰۲) قطعہ نسخ و تعلیق و ثلث ، مورخ ۱۲۶۹ (۵۰۵) .
 قطعہ ثلث بخط **زین العابدین محلاتی** ، مورخ ۱۳۱۹ (۵۰۶) .
 دو قطعہ ثلث ایضاً بخط **زین العابدین محلاتی** ، تحریر روی پارچہ ، مورخ ۱۳۱۹ (۵۰۹-۵۱۰) .

قطعہ نستعلیق نو نویس بامرکب گل پلاس ورقم جعلی **عبدالرشید دیلمی** ولی بمراتب بہتر از خط **عبدالرشید** (۵۱۱) .

چہار قطعہ نستعلیق عکسی ، مورخ ۱۲۹۶ (۵۱۲) دو قطعہ نستعلیق (۵۱۴) یک قطعہ نستعلیق خوش از قرن یازدہم (۵۱۷) قطعہ نستعلیق عکسی (۵۱۸) قطعہ نستعلیق عکسی (۵۲۱) قطعہ نستعلیق (۵۲۲) قطعہ نستعلیق عکسی **عماد الحسنی** (۵۲۵) قطعہ عکسی **میرزا غلامرضا** ، مورخ ۱۲۹۷ (۵۲۶) دو قطعہ شکستہ نستعلیق (۵۳۰) .

نامہ دستی ندای مجلس معدلت تنکابن ، مورخ ۱۴ ذیقعدہ ۱۳۳۶ (۵۴۷) .
 نامہ دستی وطنخواہان و فدائیان ملت ایران خطاب بہ مشروطہ خواہان (۵۴۸)
 نامہ خیال ، شمارہ یک (۵۵۲-۵۵۷) قطعہ نستعلیق (۵۶۱) .

قطعہ عکسی خط **حسنعلیخان گروسی** امیر نظام کہ از ساوجبلاغ مکرری در اظہار تأسف از مرگ **میرزا جعفر حکیم الہی لواسانی** بہ برادرش و برادر دیگرش **میرزا علی محمد مصفا** خطاط مشہور دورہ ناصری نوشتہ است ، (۵۶۲) .

قطعہ شکستہ نستعلیق خط **عبدالکریم** (۵۶۸) قطعہ نستعلیق قلم غبار از قرن دہم (۵۶۹) قطعہ عکسی **میر عماد حسنی** (۵۷۰) قطعہ ثلث (۵۸۰) قطعہ شکستہ نستعلیق **عبدالکریم** (۵۸۲)

مثنوی **زبور العاشقین** در وصف سرپای معشوق ، ناقص الآخر ، از

میرزا داود متولی آستان قدس در گذشته بسال ۱۱۳۳ هجری .

آغاز :

عزیزان ، دوستان ، مهر آفرینان شهیدان ، کشتگان ، محنت قرینان

انجام :

« نشانه با کمال سعی از جان بروی نقره ده لعل بدخشان »

از آنجاست

چو تعریف سراپا یافت اتمام زبور العا شقینش ساختم نام
درهامش این مثنوی اشعار است منتخب از کلیات میرزا محسن تأثیر متوفی ۱۱۳۱
و شمس تبریزی و مثنوی مجددی بخط محمد لاری که بیت اول آن اینست :
تاجر پیری بزمان قدیم داشت بمن لعل و بخروار سیم
منتخباتی از **خمسۀ نظامی** ، نستعلیق خوش قرن یازدهم ، (۵۹۱ - ۵۹۹) .
انتخاب از **ساقینامه** مولانا **محمد صوفی مازندرانی** ، نستعلیق خوش قرن یازدهم
(۶۰۱ - ۶۰۷) و تمام آن در تذکره میخانه (ص ۴۷۶ - ۴۹۴) چاپ شده است .
رقعه‌یی که مولانا **محبی الدین خلخالی** بجهت نگارش تصویر سر صندوقه
کیفیت به **استاد محمد قاسم نقاش** از جانب **میرزا معصوم** نوشته ، (۶۰۹)
رقعه دیگر که ایضاً مولانای مذکور در طلب شراب به **میرزا صدر** وزیر
آذربایجان نوشته ، (۶۰۹) .
رقعه دیگر که بجواب کتابت دوستی نوشته ، (۶۱۰) .
رقعه‌یی که **میر سید شریف علامه** به **میر شجاع الدین یوسف** در طلب ماست
نوشته ، (۶۱۱) .
رقعه‌یی که مولانا **محبی الدین** در طلب شراب بدوستی نوشته ، (۶۱۱)
حکایات ، (۶۱۲ - ۶۱۳) .

- دیباچہ شرف الدین حسن اردبیلی بر مجموعہ نظم و نثر عرب خان آغریو از اغلی
بیگلر بیگی ولایت شیروان ، مورخ ۱۰۵۳ ناقص الاول ، (۶۱۴) .
- قصاید: ظہیر فاریابی (۶۱۷ - ۶۲۷) عرفی شیرازی (۶۲۷ - ۶۳۴) فیاض لاهیجی
(۶۳۵ - ۶۵۱) .
- شتر حجرہ کاتبی (۶۵۱ - ۶۵۵) وابن حسام (۶۵۵ - ۶۵۷) و جامی (۶۵۷ - ۶۵۹)
و خواجہ عبداللہ مروارید متخلص بہ بیانی (۶۶۰ - ۶۶۱) .
- ترکیب بند فقیر (۶۶۱ - ۶۶۹) .
- قصیدہ یائئہ میرا بالقاسم فندرسکی استرابادی ، (۶۸۵ - ۶۸۸) .
- قسمتی مختصر از یک مثنوی عطار ، (۶۹۰ - ۶۹۳) .
- مثنوی شیروشکر شیخ بہائی ، (۶۹۳ - ۶۹۹) .
- ترجیع بند مشتاق ، (۶۹۹ - ۷۰۳) .
- قطعہ سیاہ مشق نستعلیق ، (۷۱۶) .
- دو شمارہ روزنامہ ادب مورخ ۱۷ و ۲۷ رجب ۱۳۱۶ قمری بمذہب ادیب الممالک
امیری فراہانی ، (۷۲۲ - ۷۲۹) .
- روزنامہ علمیہ دولت ایران ، نمبر ۱۹ (۷۳۸ - ۷۴۱) ،
فصلی در موسیقی ، (۷۴۵ - ۷۴۹) .
- دورقعہ ؛ نستعلیق ہند ، (۷۵۶ - ۷۵۹) .
- رسالہ در ارتبازی از ابراہیم بن محمد الموسوی نسباً والکرمانشاہی
مولداً و موطناً و الذفولی اصلاً و الحائری مسکناً ، باتصحیحات و اضافات و قلم
خوردگیہایی ظاہراً بخط مصنف ، (۷۶۱ - ۷۷۱) .
- قطعات عربی در ثناء شہدای کربلا ، (۷۷۴ - ۷۸۳) .
- رسالہ بی بی سرو تہ در احکام و آداب وضو و نماز و غسل از قرن دوازدهم ، (۷۸۴ - ۸۰۵)
اشعار مختلف بتازی (۸۰۸ - ۸۱۰) .

منظومه در نحو بتازی ، ناقص الاخر .

آغاز :

«وبعد فیان النّـجوعلوّ مبین» لکیفیة التّـریب فی العریة

انجام :

«ولا وصف غیر المعنوی» بمانع ففی اربع لا وصف نعتاً لنسوة

(۸۱۹ - ۸۵۴)

چند ورق از داستان عامیانه نوش آفرین باهفت مجلس تصویر از قرن سیزدهم ،
(۸۵۶-۸۶۹) .

نسب نامه صفویه و بعضی وفیات ، (۸۷۱) .

قطعه نستعلیق و شکسته نستعلیق خوش ، (۸۷۵) .

دو برگ از یک داستان عامیانه با چهار مجلس تصویر ، (۸۷۸ - ۸۸۱) .

قطعات نستعلیق خطی و عکسی درهم ، (۸۸۲ - ۸۸۵) .

تقویم چاپی بزبان اردو و مربوط بسال ۱۲۹۸ قمری و بی سروه ؛ (۸۸۶-۹۰۹)

ترجمه حال میرزا عبدالغفار نجم الدوله بقلم میرزا ابوالحسن خان ، از
آغاز يك تقویم چاپی ، (۹۱۰-۹۱۳) .

سدرقه ، (۹۱۶) چند صفحه از خاتمه روضة الصفاء و گلستان مسرت چاپی ،
(۹۲۰ - ۹۳۳) .

سیاهه متوجّهات ولایت لاهیجان در جمادی الاولى سنه ۱۲۳۶ ، (۹۳۵-۹۴۲) .

اشعار بعضی از شعرای عرب ، (۹۴۵ - ۱۰۰۶) .

مبایعه نامه مورخ ۱۰۰۲ هجری قمری ، (۱۰۱۰) .

علاوه بر اینها مقداری عکسهای با سمه رنگین و غیره درین مجموعه الصاق شده
است که قابل ذکر نیست .

کاغذ الوان مختلف السطر و قسمتی متن و حاشیه ، جلد چرمی ضربی قهوه‌یی ،

۵۳۳ گ ۵/۳۴ × ۲۱/۵ ، وقفی نایینی .

۲۳۰

چنگ

(۴۴۸۶)

مشمست بر مثنویاتی در مرثی باقصاید و غزلیات و ترجیعات و رباعیات ، از :
میرزا تقی آقا ، میرزا نصیر ، قانانی ، میرزا مصطفی کردستانی ، آذر بیگدلی ، طوفان
هزار جریبی ، هاتف ، ملا احمد نراقی ، میرزا محمد تقی شهر بابکی ، باباطاهر ، یغما ،
همای شیرازی ، وصال ، جامی ، شایق ، مجمر ، دولت قاجار ، سعدی ، سروش ، نظیری ،
قصاب ، خادم ، کلیم ، هاتف ، محتشم ، سرباز ، مهدی بیگ ، نورعلیشاه ، میرداماد ،
قائم مقام ، عاشق ، امیر خسرو ، شیخ ابوسعید ، کفاش :

آغاز : « من کلام میرزا تقی آقا .

در جهان از آدمی و از پری
راویان گویند دو انگشتی »

انجام :

« با همه زهد که قانانی مامیور زید
عاقبت در سر خم می زد و مدهوش افتاد »
نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ خاکستری فرنگی ، عناوین سرخی ، تحریر چلیپا ،
جدول بتحریر و نقره و شنگرف و لاجورد ، سطر مختلف ، جلد پارچه‌پی ، ۳۲ گ ۲/۳۵ ×
۲۲ ، وقفی نایینی .

۲۳۱

چنگ

(۴۴۸۸)

فارسی و عربی و مشتملست بر قصیده یائیه میرا بوالقاسم فندرسکی استرآبادی و

بعضی احادیث و روایات از روضه الکافی و مشارق الانوار و نقلی از خط محمد الخاتون بتازی و ترجمه و صایای ذهبیه بفارسی، و اشعاری از شیخ بهائی و سعدی و صایب و حکیم سنائی و مثنوی شیر و شکر و سوانح الحجاز موسوم به نان و حلوا هر دو از شیخ بهائی که مکرر هم چاپ شده است، و قصه سلمان و ابراهیم منقول از کتاب النوادر بتازی.

آغاز: «قصیده میرا بوالقاسم فندرسکی

» چرخ باین اختران نغز و خوش و زیباستی صورتی در زیر دارد آنچه در بالاستی»

انجام:

«حتی اعرض عنها هذا ما استوضح لنا من امر هذه القصة»

شکسته نستعلیق اوایل قرن دوازدهم، تحریر نیمی از کتاب چلیپا، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره، جلد پارچه‌یی، مختلف السطر ۲۱ گ ۲۹/۵ × ۲۰/۲ و ققی نادر شاه افشار. (۱)

۲۳۲

جنگ

(۴۴۸۹)

منتخبات مست بفارسی و عربی از کتابهای مختلف و جامع آن نامعلومست.

آغاز: «چنین گوید محتاج رحمت ایزدی محمد طاهر المنجم ایزدی» (۲)

انجام: «انه علی کل شیء شهید»

شکسته نستعلیق اوایل قرن دوازدهم، کاغذ سفید فرنگی، آهار مهره، جلد پارچه‌یی، تحریر چلیپا، مختلف السطر ۳۹ گ ۲۹/۵ × ۲۰/۲ و ققی نادر شاه

۱ - این نسخه از کنار جنگ شماره (۴۴۸۹) جدا شده است.

۲ - سطر ی چندست از کتابی.

افشار . (۱)

۲۲۳

جنگ

(۱۴۹۰)

منتخب‌اتیمست مفصل از نظم و نثر فارسی تألیف یکی از فضایل نیمه اول قرن سیزدهم هندوستان و چون از دیباچه جنگ بیش از یک صفحه باقی نمانده است ، جامع آن شناخته نمیشود .

جنگ مزبور بحکایت فهرست مندرجات آن که در آغاز نسخه است ، در اصل بدو برابر مقدار موجود بوده . ولی از دستبرد حوادث نیمی از آن که شامل قسمتهای باارزش کتاب بوده از میان رفته است .

فهرست باقی مانده مندرجات بشرح ذیلست :

دیباچه ، (ص ۱) فهرست مطالب ، (ص ۲-۴)

خلاصه الخمسه (خلاصه خمس نظامی است مشتمل برسی و پنج باب در موضوعات

مختلف بایک دیباچه ، (ص ۷-۸۱)

منتخب خمس نظامی (شامل داستانهای گوناگونست) (ص ۸۲-۱۸۷)

مصاف کردن رستم و سهراب (منقول از شاهنامه فردوسی) (ص ۱۸۸-۲۱۱)

رباعیات (از گویندگان مختلف) (ص ۲۱۲-۲۲۳)

حکایات منظوم (ص ۲۲۴-۲۳۴)

وفات نامه شاه رنجیت سنگ من کلام مجرم کشمیری (ص ۲۳۴-۲۴۵)

تاریخات وفات شاه رنجیت (سال ۱۲۵۵ از آنها استخراج میشود) (ص ۲۴۶)

تاریخ وفات نادر (ص ۲۴۷) :

مترس از کسی و بگو بی دریغ جدا شد سروپای نادر تیغ = ۱۱۶۰
 در هامش این صفحه **عبدالعلی میرزا** احتشام الدوله پسر **حاج فرهاد میرزا**
 معتمد الدوله ، تعمیه تاریخ را حل کرده و نوشته است : «عدد سروپای لفظ **نادر** را که
 راء و نون و دو یست و پنجاهست ، و قتیکه از عدد تیغ که هزار و چهارصد ، وده است جدا
 بکنی ، می ماند هزار و صد و شصت که تاریخ وفات **نادر طاب شراه** است ، لمحروه
عبدالعلی .

قصاید از عرفی شیرازی ، خاقانی شیروانی ، سلمان ساوجی ، مجرم کشمیری
 خسرو دهلوی ، مظهری کشمیری ، خالص مشهدی ، طالب آملی ، انوری ابیوردی ،
 (ص ۲۴۸-۳۱۳)

مثنوی اشرف (از ملا محمد سعید اشرف مازندرانی است در نصیحت بفرزند
 خردش امینا که در ذیل دیوان اشرف مذکور خواهد افتاد) :

«ای نور چراغ دیده من آرام دل رمیده من ...
 زیبا خلف سپهر مینا مینای می هنر امینا»
 (ص ۳۱۴-۳۲۳)

قصیده از انوری ، (ص ۳۲۴-۳۲۶)

سینوده بند شقائی (ترکیب بندیست از حکیم شرف الدین حسن شقائی اصفهانی
 در هجوم مؤمنای کرمانی و بسیار مستهجن و رکیک است) (ص ۳۲۶-۳۳۹)

داستان صافی نیت پادشاهان از گفته **شکر جیوشوقی تخلص** (ص ۳۳۹-۳۴۷)
صد پند ثقمان (بارها بطبع رسیده است) (ص ۳۴۷-۳۵۰)

شقات عالمگیر (مشمول است بر شصت و دوشقه از نظم و نثر و مجموع آنها
 یادداشتها نیست که اورنگزیب عالمگیر پادشاه مغولی هند نوشته است) (ص ۳۵۰-۳۷۴)
منتخب گلستان (حکایات و حکم و مواظ است) (ص ۳۷۴-۴۰۷)

سؤال و جواب شاه و درویش (مشمول است بر هفت مجلس در سؤال و جواب

لال بیراڭ هندو و داراشکوه بن شاهجهان پادشاه مغولی هند)
آغاز : «مجلس اول - سؤال عزیز آنکه اول و آخر فقر چیست ؟ جواب کامل
 آنکه اول فنا و آخر فنا»

انجام :

«هیچ گنجی بی دد و بی دام نیست جز بخل و نگاه حق آرام نیست»
 (ص ۴۰۸-۴۵۹)

چهل قصه کلبه و دمنه که بزرگ امید به شیرین گفت ، (نثرست و نظم ، و نظم
 آن از نظامی است ، و کاتب سی و چهار قصه بیشتر نوشته است)
آغاز : «روزی از روزهای میمون بطالع فرخنده و همایون خسرو پرویز با حرم
 خاص خود که شیرین دلاویزست الخ»

انجام :

«گر مهر گذشت و ر وفا رفت حق نمک از میان کجا رفت»
 (ص ۴۶۰-۶۱۱)

حکایت دهقان زاده نادان تصنیف منشی بهوانیداس (نثرست آمیخته بنظم
 از منشی بهوانیداس به گو تخلص) (ص ۶۱۲-۶۲۱)

دو پروانه و یک مکتوب ایضاً از منشی بهوانیداس ، (ص ۶۲۲-۶۲۷)
 پنج بیت متضمن بر حکایت برهنه ساده لوح و مکرزن او (از بهار دانش تألیف
 عنایت الله کنبوی لاهوری است و تمام آن کتاب بسال ۱۲۷۹ هجری قمری در لکهنو بطبع
 سنگی رسیده است) ، (ص ۶۲۸-۶۵۳)

بحر طویل اثر طبع ملامحمد توفیق کشمیری (ص ۶۵۴-۶۵۸)

بحر طویل اثر طبع منشی بهوانیداس (ص ۶۵۸-۶۸۱)

النامه من تصنیف ملا دودپیازه (بسیاق رساله تعریفات عبید زاکانی است) (ص

(۶۸۲-۶۹۲)

بی‌بوج نامه (در انتقاد از روش عاملانست به نثری شیرین و فصیح از حمیدالله
شاه آبادی)

آغاز: «حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد مر خالق بی‌چون [را] که کارخانه عالم دون
بصنعت گوناگون آراسته و نگارخانه خلقت بحکمت بوقلمون پیراسته»

انجام:

«سی و پنج و هزار و دو صد سال هست تاریخش ای خجسته خصال»

(ص ۶۹۲-۷۰۶)

پند نامه در گرفتن عاملی و کارداری و از حمیدالله سابق الذکرست بنظم و تشریف
برپند و اندرز بفرزند خود)

آغاز:

«کی به امداد و مداد و دستگیریهای دست خامه حمد و نعت احمد را تواند نقش بست»

انجام:

«کن ازین دولت غنی مسکین حمید ختم شد، الحمد لله الحمید»

(ص ۷۰۶-۷۱۹)

نقلیات متضمن برهزلیات، (ص ۷۱۹-۷۵۵)

حجام نامه (ص ۷۵۵-۷۵۶)

آغاز جنگ: «ثنا بر قادر بی‌چون و دانای کاف و نون که بهار دانش سخن را بآب
ذهن بهار طبعان معنی رس آب داده»

انجام: «.. چه کاسه چه استر همه بشکنم، تمام شد السلام بر چنین حجام،

شد رقم قصه های گوناگون رشته بی شد پر از در مکنون

باد بر صاحبی که شوقش کرد! ذوق خواندن مبارك و میمون!

سمت اختتام تحریرش گفت هاتف بلهجه موزون
 «با» فروش کن و سه بار بخوان «مجمع القصه های بوقلمون»
 (ازین ماده تاریخ که با تعمیه گفته شده است، سال ۱۸۹۳ میلادی استخراج میشود
 که برابرست با ۱۲۱۱ هجری قمری)
 نستعلیق هند بتاریخی که مذکور افتاد، کاغذ و سر لوح کشمیری، جدول بتحریر
 و لاجورد و شنکرف و زنگار، عناوین بشنگرف، جلد تیماج نوساز قهوه‌یی، ۱۵ اس
 ۹ × ۱۸/۳، ۳۷۶ گ ۱۶ × ۲۷، وقفی نایینی.

۲۳۴

چنگ

(۴۴۹۱)

بفارسی و عربی و مشتملست بر قسمتهایی منقول از تفسیر معالم التنزیل، من لایحضره
 الفقیه، اللجنة الواقیه و اللجنة الباقیه، احیاء العلوم، کنز العرفان، کشف الغمة، الخرائج
 و الجرائح و منتخب مجالس المؤمنین و منتخب حدیقه سنائی (۱) و منتخب کتاب یشتمل
 علی الخصال المحموده و الاعداد المذمومه و منتخب سر الاسرار و منتخب صحاح اللغة و رساله
 تحفة الصالحین در فقه مشتمل بر اسؤله محمد صالح بن عبد الله و اجوبه بهاء الدین
 محمد مشهور به فاضل هندی در تاریخ ۱۱۲۶ هجری، و بعضی مسائل فقهی از میر داماد
 و نظام ساوجی و محمد باقر مجلسی.

آغاز: «وقال رسول الله صلى الله عليه وآله»

۱ - در پایان شرح حال حکیم سنائی که منقول از کتاب مجالس المؤمنین است
 عبارتی از جامع چنگ مزبور بدین شرح مسطورست: «معتکف زاویه انکسار محمد
 صفی کتابدار را در خاطر بود که مجموعه‌ای جمع آورد که مبتنی باشد بر تحقیقات
 هر قوم و در هر باب، لهذا بر انتخاب حدیقه سنائی خود اقدام نمود و بدنبال آن
 پنجهزار و هفتصد بیت از حدیقه نقل کرده است.

انجام : « که از ظرف طلا و نقره بسازند ، محمد باقر مجلسی ره »
 نسخ و نستعلیق و شکسته از قرن دوازدهم هجری ، کاغذ تیره ، عناوین بشنگرف
 جلد تیماج ارغوانی مختلف السطر ، ۱۷۳ گ ۱۶×۲۸/۵ ، وقفی حاج قائم مقام در
 بهمن ۱۳۱۶ .

۲۳۵

جنگ

(۴۴۹۲)

منتخباتیست از نظم و نثر شامل مثنویات و قصاید و غزلیات و حکایات و روایات و
 منشآت بخطوط مختلف و قسمتی از آن بخط یحیی بن اسمعیل تیموری اسفزاری است که
 بین سالهای ۱۱۱۶ و ۱۱۱۹ و ۱۱۲۰ و ۱۱۲۹ در کاشان و مزرعه شتراب خواف نوشته است.
 محتویات این جنگ عبارتست از :

منتخبی از ساقی نامه ظهوری ترشیزی (ص ۱-۲۲)
 مثنوی سراپا در توصیف اندام معشوق از میرسید علی مهری عرب جبل عاملی
 (ص ۲۲-۲۵)

مثنوی معراج الخیال از ملاعلیرضای تجلی شیرازی ، (۲۵-۳۱)

قصیده بهاریه « « « (۳۱-۳۳)

مثنوی قضا و قدر از محمدقلی سلیم طرشتی ، (۳۳-۳۸)

مثنوی در تعریف قحط سال از محمدقلی سلیم طرشتی (۳۸-۴۲)

دو مکتوب در خطاب و جواب بهزل ، (۴۳-۴۴)

چهارغزل از نظیری ، مرتضی ، اسیر ، راقم مشهدی ، (۴۶)

رقعه شفیعای اسفادی بمطلوب خود ، (۴۸)

حکایات و روایات و بعضی مکاتیب ، (۴۹-۶۰)

رسالهٔ صحت ومرض از فضولی بغدادی ، (۶۱-۶۴)
 مخمس میرزا ابراهیم هروی و چند رقعہ ، (۶۵-۶۸)
 مراسلات مختلف از جامی ، مرتضی نظامشاه دکنی ، شاه طاهر دکنی ، قاضی
 مسعود طهرانی ، قاسم ارسلان ، (ص ۷۳ تا آخر کتاب)

آغاز:

«چرا می ننوشم بهار آمدست نهال نشاطم بیمار آمدست
 انجام . «عینم مکن که در شب هجران نوشته اند»
 نستعلیق و شکسته و نسخ و تعلیق ، کاغذ نخودی وزرد و آهارمهره ، تحریر تا
 صفحهٔ ۶۸ چلیپا ، عناوین بشنگرف ، مختلف السطر ، ۸۳ گ ۵/۲۸ × ۱۹/۵ و ققی
 حاج قائم مقام .

۲۳۶

جنگ

(۴۴۹۴)

مشمولست بر حکایات و روایات و منشآت و مکاتیب و بعضی رسایل و فواید مختلف
 از نظم و نثر و تازی و پارسی که از کتابها نقل شده است .

بعضی از خطوط این جنگ نویسندهٔ معین و تاریخ مشخص دارد ، از جمله :
 ۱- رسالهٔ مرآت المحققین تألیف شیخ محمود شبستری (ص ۱۲۰-۱۲۲)
 کاتب : اسکندر ، تاریخ تحریر ۱۱۱۳ .

۲- نقلی از تفسیر صافی من مصنفات مولانا محمد محسن فیض کاشی (ص ۱۵۰)
 کاتب : حیدر عامری که برای محمد محسن پیاری نوشته است و تاریخ ندارد .
 ۳- شرحی که محمد باقر سبزواری بخواش میرزا ابوطالب فندرسکی در
 محرم ۱۱۲۴ نوشته است . (ص ۱۷۶)

۴- رساله صحت و مرض فضولی بغدادی (ص ۱۸۰-۱۸۴) بخط مرتضی عامری مورخ ۱۱۰۰ .

۵- دو فقره از منشآت میرزا ابوطالب قنبرسکی (ص ۱۸۵-۱۸۶) بخط صفی الدین بن فخرالدین الطریحی النجفی ، بدون تاریخ .

۶- رساله‌یی که عبدالوهاب بن عبدالرحمن ساکن دهلی در عدول از مذهب حنفی و گرایش بمذهب تشیع و اثبات حقانیت مذهب جعفری تألیف کرده (ص ۲۰۲-۲۳۵) و در ۱۷ جمادی الاخره سال ۱۱۰۴ بخط محمد حسین بن محمد کاظم نوشته شده است .

۷- دیباچه‌یی که مولانا محمد رحیم بر سفینه امیرالامرا شاهروردی خان بیگلربیگی مشهد مقدس بقلم آورده (۲۴۳-۲۴۹) و محمد حسین بن محمد علی بخواش مولانا محمد حسن پیاری از سفینه مزبور نقل کرده است و تاریخ ندارد .

آغاز جنگ : «الظہریوخذ عشرة . . . ومن الکندر الایض . . .»

انجام : «ولله الملك السموات والارض هذه الكتاب من مملكات العبد الخاطی اقل الحاج محمد التقی من شهر ۱۲۹۵»

نسخ و نستعلیق و شکسته ، کاغذ نخودی ، تحریر چلیپا ، جلد تیماج ، مختلف السطر، ۱۲۶ گ ۵/۲۴ × ۱۵/۱۵ ، وقفی حاج عماد فهرستی در تیرماه ۱۳۱۰ .

۲۴۷

جنگ اشعار

(۱۴۴۹۵)

غزل‌هایست از آصفی هروی ، عبدالرحمن جامی ، مجمر زواره‌یی ، زرگر اصفهانی ، نیاز اصفهانی ، یغمای جندی ، صافی اصفهانی ، فروغی بسطامی ، بهار تبریزی ، آذربیکدلی ، وحشی بافقی ، ضیاء اصفهانی ، میرسید علی مهری جبل‌عاملی (در متن) و شیخ بهائی ، همایون اسفراینی ، مخفی رشتی ، لسانی شیرازی ، سیفی

بخاری ، امیرشاهی سبزواری ، آذری طوسی ، میر حضوری قمی ، حافظ شیرازی ،
میرزا محمد لشکر نویس متخلص به لشکری ، (درحاشیہ)

آغاز :

«ساز آباد خدا یا دل ویرانی را یامده مهر بتان هیچ مسلمانی را»

انجام :

مکن دگر مرد زلف کافرت که قویست بعهد شاه جهان بازوی سلیمانی»
شکسته نستعلیق محمد حسن ، مورخ سالهای ۱۲۸۷ و ۱۲۹۲ و ۱۲۹۳ و ۱۲۹۴
و میرزا محمد لشکر نویس در ۱۳۴۲ و قسمتی نستعلیق تحریری بطرز چلیپا از کاتبی
نامعلوم مورخ ۱۳۲۵ ق ، کاغذ فرنگی آهارمهره ، جلد تیماج بنفش ، سطر مختلف
۸۹ گ ۲/۲۵ × ۱۶/۷ ، وقفی نایینی .

۴۲۸

چنگ

(۴۴۹۶)

(عربی)

مشمول است بر منتخباتی از شعرای عرب از قبیل لامیة العرب و اشعار نابغه ذبیانی
و خنساء و دیگران ، با بعضی فواید ادبی و متفرقاتی به نثر و جامع آن معلوم نیست .

آغاز : «بسمله . اتک استباقاً تقد الققارا»

انجام : «الی الغلیل ولم یقصعه»

نسخ و نستعلیق اوایل قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جلد تیماج
بنفش ، مختلف السطر ، ۱۱۸ گ ۲۴ × ۱۹ ، وقفی نایینی .

۲۳۹

چنگ

(۴۴۹۸)

مشمولست بر مکاتیب و منشآت از قائم مقام فراهانی ، میرزا تقی علی آبادی ،
فاضلخان گروسی ، میرزا عبدالوهاب معتمدالدوله نشاط اصفهانی ، میرزا ابوالقاسم
همدانی مشهور به ذوالریاستین ، یغمای جندقی .

واشعاری از قائم مقام ، حکیم سنایی ، انوری ، اثیراخیسکتی ، مختاری غزنوی
ناصر خسرو ، وصال شیرازی ، نشاط اصفهانی ، عطار نیشابوری ، خواجه نصیر طوسی ،
ادیب الممالک فراهانی ، میرزا محمد علی منشی طهرانی ، میرزا محمد لشکر نویس
محمد بن کاظم بروجردی .

و منتخباتی از جوامع الحکایات ، تاج المآثر ، تهافت الفلاسفه ، کشکول شیخ بهائی ،
تذکره یخچالیه ، لطائف الطوائف .

و عزائم و ادعیه و فواید دیگر بتازی و پارسی .
و دورساله بعنوانین ذیل :

۱- الرسالة المسمى بالفيض الالهی للشيخ الرئيس ابوعلی سینا رحمه الله علیه .
آغاز : «بسمله ، اعلم ان الافعال والانفعالات تتفاوت»

انجام : «ولكن العذر في الامساك عن تفاصيلها واضح وعند هذا نختم الرسالة»

۲- هذه رسالة في ذكر اسباب الرعد والبرق للشيخ الرئيس قدس سره

آغاز : «بسمله ، تقول ان الارعاد يكون من اسباب سبعة»

انجام : «تولد الصاعقة وهذا ما اردنا ان تبين ومن الله التوفيق»

آغاز جنگ : «سلمان فارسی از جناب امیرالمؤمنین روایت کرده است»

انجام :

«بهر گل میرسد میبوید این دل نمیدانم کرا میجوید این دل»
 نسخ و شکسته نستعلیق خوش از نیمه دوم قرن سیزدهم ، کاتب متعدد ، جامع
 نامعلوم ، تحریر بعضی صفحات چلیپا ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، مقداری از اوراق
 بیاض ، جلد تیماج خرمایی ، مختلف السطر ، ۸۷ گ ۲۲/۵ ، وقفی نایینی .

۲۴۰

چنگ

(۴۴۹۹)

بی سروه و مشتملست بر منتخبات بوستان و غزلیات و ترجیع بند سعدی و غزلیات
 جامی و عاشق اصفهانی و هاتف اصفهانی با ترجیع بند معروف او ، و غزلیات حسینی و رفیق
 و مجمر و نشاط و مشتاق و وحشی و نیازی ، و بهاریه میرزا نصیر اصفهانی و رباعیات و مقطعات
 و مثنویات و مفردات و هزلیات از شعرای مختلف که بیشتر آنها مأخوذ از آتشکده آذراست ،
 و از جد و هزل شعرای قرن سیزدهم نیز قطعاتی بدان افزوده شده است .

آغاز :

«گر آنست منشور احسان اوست و را اینست []»

انجام :

«سهمگین سوی من گشاد زبان گفت ای مرد جاهل نادان»
 شکسته نستعلیق قرن سیزدهم ، عناوین بشنگرف ، کاغذ شکری فرنگی آهار
 مهره ، لبه بعضی از اوراق و صالی شده ، جلد تیماج ضربی قهوه‌یی سوخته ، ۱۴ س
 ۱۵×۶/۵ ، ۳۱۸ گ ۲۲×۱۴ ، وقفی نایینی .

۲۴۱

جنگ اشعار

(عربی)

(۴۵۰۱)

منتخبانیست از اشعار تازی و جامع آن معلوم نیست .

آغاز: «اشرق فی الدجی فلاح النهار» .

انجام: «وموسی الذی رباه فرعون مرسل» .

نستعلیق و نسخ اوایل قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جلد چرمی
قهوه‌یی ، مختلف السطر ، ۲۸۳ گ ۵/۲۱ × ۱۶/۵ وقفی نایینی .

۲۴۲

جنگ

(۴۵۰۲)

مشمولست بر دوسه مکتوب و یک فرمان و مقداری اشعار از قافای ، عرفی ، میرزا
تقی صاحب علی آبادی ، عنصری ، ظهیر فاریابی ، بنادرازی ، که پراکنده در بعضی
از صفحات نوشته شده و قسمت اعظم آن ناویس است .

آغاز :

«هم نبوت در حسب هم پادشاهی در نسب کوسلیمان تا در انگشت کند انگشتی»

انجام :

«روزی که قضا باشد کوشش نکند سود روزی که قضا نیست در او مرگ روا نیست»
شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۷۷ ، کاغذ شکری فرنگی آهارمهره ، جلد پارچه‌یی ،
مختلف السطر ، ۶۰ گ (۳۵ صفحه مکتوب) ۵/۲۱ × ۱۴/۲ ، وقفی نایینی .

۲۴۳

چنگ

(۴۵۰۴)

نظم و نثر فارسی و عربی است بخط عبدالحسین بن محمد علی بن میرزا اسمعیل
مجدالادبای خراسانی وملاً داود ملاً باشی ومجدالادبای خراسانی ومحمود مشیرزاده
کہ در تواریخ صفر ۱۳۲۹ و ۱۳۰۷ و رمضان ۱۳۴۱ نوشته شده و مشتملست بر منشآت
تازی رشید و طواط و شعر فارسی عبدالحسین مجد و نظم و نثر تازی ملاً باشی و شرح حال
و اشعار مجدالادباء.

آغاز :

«صلوات خدا و رحمت او بر نبی ہدی و عترت او»

انجام :

«مرغان زمرد وارپر، پرورده باشد و شکر جای شکر این شعر در کام شکر خاریخته»
نسخ و نستعلیق و شکسته نستعلیق، تحریر بعضی صفحات چلیپا، کاغذ فرنگی
رنگارنگ، جلد مقوایی، مختلف السطر ۳۷ گ ۵/۲۱ × ۱۳/۵، وقفی نایینی.

۲۴۴

چنگ

(۴۵۰۶)

آغاز و انجام آن افتاده و مشتملست بر : شرح حال فردوسی و جلال الدین محمد
بلخی رومی و سعدی و انوری و خسرو دہلوی و قصایدی از عرفی و گلشن خیال منشور و ناتمام
از میرزا محمد طاهر نصر آبادی تذکرہ نویس و قصایدی از ابن حسام و قصیدہ معراج الخیال

از نظام استرآبادی و قصایدی از خاقانی و انوری و منوچهری و عنصری و قسمتی مختصر و ناقص و نامرتب از **تحفة الحبيب** که مجموعه‌ایست از غزلیاتی که شعرا در اقتضای یکدیگر سروده‌اند تألیف **سلطان محمد فخری بن امیری هروی** که در ۹۲۹ هجری بنام **خواجه کریم الدین حبیب الله ساوجی** وزیر **دورمیش خان** (لله سام میرزای صفوی) بیگلربیگی **خراسان** تألیف کرده است، شامل غزل‌های: جامی، نویدی، نحوی، غزالی، خسرو دهلوی، سلمان ساوجی، حافظ شیرازی، کمال خجندی، کاتبی، نسیمی، سعدی، عصمت بخارایی، ریاضی، فخری هروی، قاسم انوار، هلالی، بنائی، نرگسی، طاهری، صبوری، صافی، طوسی مثل گوی. افسری، فیضی مشهدی، سایللی، آهی جغتایی، سپاهی، حیدر کلوج، فانی (= امیرعلیشیر نوایی)، عادلی (= بایسنغر میرزا) مهجور، نثاری و بدنبال آن غزلی از قصاب کاشی است و بعد از آن قصیده مصنوع سلمان ساوجی و سپس غزلیات حافظ شیرازی.

آغاز: «سلطان فرمود که دوازده شتر نیل بار کرده بجهت فردوسی»
انجام:

«گرچه دوریم بیاد تو قدح مینوشیم بعد منزل نبود در سفر روحانی»
نستعلیق ناخوش از قرن سیزدهم، کاغذ سفید آهارمهره، جلد پارچه‌پی، ۱۵ س
۱۵ × ۱۰، ۲۰۲ گ ۲۱ × ۱۵/۱۵ وقفی نایینی.

۲۴۵

چنگ

(۴۵۰۷)

منتخب‌اتیست از اشعار نظامی گنجوی، ظهیر فاریابی، منوچهری دامغانی، غضایی رازی، عنصری بلخی، فرخی سیستانی.

آغاز:

«ز آنچه اوهم نوست و هم کهنست

سخنست و درین سخن سخنست»

انجام :

«در جادوی معلم پیران بابلی در نیکوئی مقدم ترکان خلخی»
نستعلیق قرن چهاردهم ؛ کاغذشکری فرنگی ، جلد مقوایی ۱۳ س ۱۶ × ۵/۹ ،
۸۱ گ ۸/۲۰ × ۱۴/۸ ، وقفی نایینی .

۲۴۶

جنگ

(۴۵۰۸)

مقالات و اشعار است بحر بی و فارسی که از آنجمله است اشعار منسوب به **مجنون عامری** و قصیده برده با ترجمه منظوم آن بفارسی و مقالات **خمسة عشر** در ماهیت خواب و تعبیر خواب بحر بی .

آغاز : «بسم الله ، الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسولہ»

انجام : «گفت از احقاد زید بن علی بن الحسین علیهما السلام است»

نسخ و نستعلیق و شکسته مورخ ۱۲۸۲ تا ۱۲۹۴ ، کاغذ فرنگی الوان و آهار مهره ، جلد تیماج جگری ، مختلف السطر ، ۱۴۱ گ ۲/۲۱ × ۱۳/۸ ، وقفی نایینی :

۲۴۷

جنگ

(۴۵۰۹)

یادداشتها بیست و پراکنده که قسمت اعظم آن بتازیست ، با عناوین : نادره ، ظرافه ، لطیفه ، حکایت ، فایده لغویة ، تحقیق لطیف ، فضیله ، نکات ادبیة ، ظرایف و طرایف ، و مانند اینها .

جامع نادر میرزا بن بدیع الزمان میرزا صاحب اختیار بن محمد قلی میرزا ملک
آرا بن فتحعلیشاه قاجار متوفی ۱۳۰۵ هجری است ، و کتاب نوادر الامثال عربی و
خوراکهای ایرانی بفارسی نیز از تألیفات اوست .
وی این جنگ را در تاریخهای مختلف از ۱۲۷۳ تا ۱۳۰۲ هجری قمری نوشته ،
و در آن یادداشتهایی هم از لطفعلی میرزا بن مؤیدالدوله طهماسب میرزا و امام قلی میرزا
برادر نادر میرزا و محمد طاهر میرزا و محمد حسین میرزا بن محسن میرزا میر آخور
و عیسی میرزا بن نادر میرزا هست .

آغاز : « قال عبدالحمید الکاتب البلاغه » .

انجام : « که ما با این براهین محتاج بدیگران نیستیم » .

نسخ و نستعلیق جامع و خویشاوندان او ، کاغذ فرنگی رنگارنگ ، عناوین
بشنگرف ، تحریر بعضی صفحات چلیپا ، جلد چرمی ضربی ماشی رنگ ، مختلف السطر ،
۲۳۸ گ ۲۰ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۲۴۸

جنگ اشجار

(۴۵۱۰)

مدایح و مرثی بی سرو تهی است نوشته چند کاتب .

آغاز : « ای دوست صفاشد عشقت » .

انجام : « يك منبری آنجا عیان كز عرش اعظم برده سر » .

نسخ و نستعلیق و شکسته از قرن ۱۳ و ۱۴ ، کاغذ فرنگی ، شکل بیاضی ، جلد
مقوایی ، سطر مختلف ۹۳ گ ۵/۱۹ × ۱۰/۲ وقفی حاج عماد فهرستی در تیر ماه ۱۳۱۰ .

۲۴۹

چنگ اشعار

(۴۵۱۱)

منتخبات نیست از غزلیات سعدی شیرازی . محتشم کاشی ، اہلی شیرازی ، کاتبی
ترشیزی ، امیرہمایون اسفراینی ، کمال خجندی ، امیر خسرو دہلوی ، حسن سجزی
دہلوی ، باباشہیدی قمی ، بابافغانی شیرازی ، بین پنجاہ تا صد و پنجاہ غزل از ہریک ،
بعضی اوراق پس و پیش و نسخہ ناقص الاول است .

آغاز :

«ہر کہ نازک بود دل یارش گو دل نازنین نگہدارش»

انجام :

«بہ پیش بخشش او محتشم اگر تو تادم صبح جزا گناہ کنی»
نستعلیق مورخ ۹۸۸ ہجری ، کاغذ نخودی ، فواصل غزلیات گل و بوتہ تشعیر
زرین ، جدول بتحریر روز نگار وزرولاجورد ، تحریر در متن و هامش ، بعضی از صفحات
متن و حاشیہ ، جلد تیماج عنابی ، مختلف السطر ۲/۱۳ × ۴/۶ ، ۱۲۲ گ ۱۸ × ۱۱ ،
وقفی نایینی .

۲۵۰

چنگ اشعار

(۴۵۱۲)

منتخبات نیست از اشعار تذکرہ آنشکدہ و دیوان عرفی و چند رباعی از میرزا
نصیر الدین و غزلی از شرف و دو غزل و دو رباعی از بہجت پسر شرف .
آغاز : «بسملہ ، آنچہ رباعیات از حضرات متقدمین کثر اللہ امثالہم و نور اللہ قبورہم

که بدست این فانی افتاد» .

انجام :

«دل‌های حزین بزلف‌مشکین مشکن
وز چشم‌سیه ، تاب‌زمستان مستان»
شکسته نستعلیق مورخ نهم‌رجب ۱۲۹۲ ، کاتب و جامع حاجی محمد الشپیر
به‌علاقه بند یزدی ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۳ س ۱۲ × ۵٫۵ ، ۱۶۲ گ
۱۰/۵ × ۱۷/۳ ، وقفی نایینی .

۲۵۱

جنگ اشعار

(۴۵۱۳)

غزلیات است از قائم مقام ، ناصح ، عاشق ، نیاز ، مجمر ، زرگر ، پرتو ، یغما ،
محرم ، جامی ، وامق ، نظامی ، کیا ، افسر .

آغاز :

«بستگی دل بغیر دوست زیانست بستن بادوست سوده‌ردو جهانست»

انجام :

«شیخم از میکده سر مست بمسجد آورد در ثواب عجبی کسرد گناه عجبی»
شکسته نستعلیق نیمه دوم قرن سیزدهم ، کاغذ فرنگی آبی آسمانی ، جلد پارچه‌یی ،
۱۲ س ۱۱ × ۶/۲ ، ۸۷ گ ۱۷/۳ × ۱۰/۷ ، وقفی نایینی .

۲۵۲

جنگ اشعار

(۴۵۱۴)

منتخبات است از شعرای مختلف و قسمتی از ان اشعار است از میرزا رضا خان نایینی
متخلص به رضوان بخط خود او .

آغاز: «این کتابچه ایست که در او از شعرهای خوب و ابیات مرغوب نوشته میشود»

انجام :

« نه طاقت هجران و نه امید وصال نه فایده از ناله نه »
شکسته نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی آب دیده ، جلد پارچه‌یی ،
مختلف السطر ، ۸۰ گ ۵/۱۶ × ۱۰/۵ ، وقفی نایینی .

۲۵۳

چنگ

(۴۵۱۵)

رباعیات است از شعرای مختلف بترتیب قوافی که از حرف الف تازاء نوشته شده و
باقی آن نا نویس مانده است .

آغاز :

«از آتش هجر سوخت چون پیکر ما مایل بوفدا و مهر شد دلبر ما»

انجام :

«وانگاه بگویش که بغفلت پی بر مغز سر کیقبادو چشم پرویز»
شکسته نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۱ س ۱۱ ×
۶/۵ ، ۷۲ گ (اوراق مکتوب ۲۰) ۱۷/۷ × ۱۱ ، وقفی نایینی .

۲۵۴

چنگ

(۴۸۹۹)

مشمط است بر مسمطی از میرزا نهم سده‌ی در ستایش پیشوای بهائیان و مسمطی دیگر در هجو بهائیان از دیگری و مقالتی انتقادی در ذکر اوضاع و احوال زمان و گوینده و نویسنده دوفقره اخیر شناخته نیامد.

آغاز:

«فر جوانی گرفت طفل رضیع بهار لب زلبن شست باز شکوفه شیر خوار»
انجام: «این خاک پاک را از زیر پنجه روباه اسارت ظلم و ستم‌هایی داده سعادت دارین را برای خودارث نهادند».

شکسته نستعلیق اوایل قرن چهاردهم هجری، کاغذ سفید فرنگی، جلد پارچه‌پی، ۱۵ س، اندازه مختلف ۱۱ گ ۳/۲۳ × ۱۸، وقفی نایینی.

۲۵۵

جنگ اشعار

(۴۹۰۰)

مشمط است بر سه قطعه از رفعت و دو قصیده و یک مثنوی که بتقلید نان و حلواى شیخ بهائی گفته شده و موسومست به سوانح ایام فراق از صبا و هفت بیت مثنوی و یک غزل از رفعت.

صبای مزبور غیر از صبای کاشی و رفعت نیز غیر از رفعت سمنانی است.

آغاز: «تاریخ عروسی بندگان خدایگان مقرب الخاقانی آصف‌جاهی میرزا محمد یوسف دام‌اقباله‌العالی».

بشارت باد ایدل کاندیرین دیرکهن از نو

کنون صاحب شکوهی شد بساط خرمی گستر»

انجام:

«اسیر ناولک ناز تو قدسیان به ازل قنیل غمزۀ قهر تو عاشقان به است»
 مثنوی سوانح ایام فراق مشتملست بر ۳۳۴ بیت و عناوین فصول آن به عربی است .
 آغاز : «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد» .

انجام :

«تامرا یکباره چون مجنون کند خورد و خواب از خاطرم بیرون کند»
 نسخ و شکسته نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ نوعی ترمه ، جدول بتحریر روزر ،
 جلد پارچه‌پی ، عناوین بشنگرف ، ۱۵ س ۸ / ۱۳ / ۷ ، ۶ ، ۲۳ گ ۲۰ / ۶ ، ۱۳ ، وقفی
 نایینی .

۲۵۶

چنگ

(۴۹۶۳)

مشمول است بر رسائل و مکاتیب و مطالب گوناگون از تازی و پارسی و نظم و نثر ،
 مجمل و مفصل ، و بعضی که قابل ذکرست بدین شرحست :
 ۱- چند فقره درمفاخر سلاطین صفویه و مزیت ایشان بر سایر پادشاهان از
 منشآت مرحوم آقا حسین است (۱) که از برای عنوان کتابت پادشاه هند حسب الامر
 شاه عباس انشا فرموده .

۲- خلاصه رسالۀ عرض لشکر تألیف ملا جلال دوانی .

۳- خزائن الحکمة ، رساله ایست مختصر بتازی در اقوال انبیا و فضلا و حکما .

۴- اقتباساتی از احتجاج و خلاصه المنهج و کشف و عیون اخبار الرضا و علل الشرایع
 و مجالس شیخ الطایفه ابو جعفر طوسی و اربعین شیخ بهائی و تفسیر قاضی .

۱ - مقصود : آقا حسین خوانساری از علمای مشهور امامیه متوفی ۱۰۹۸

هجریست .

۵- اشعاری از سعدی ، خواجه نصیر طوسی ، میرا بوالقاسم فندرسکی ، حکیم سنایی ، محمد باقر بیگ ، میرزا ملک مشرقی .

۶- نامه نصیرای همدانی به میرزا محمد خاتون در طلب عینک .

۷- نامه ملامحمد صوفی مازندرانی به میرزا جعفر آصفخان قزوینی .

آغاز : « تعالی الله زهی ایزد بی همال و یگانۀ بی شبه و مثال که بر حسب اقتضای
انجام : « مستفعل مستفعل مستفعل »

نسخ و شکسته نستعلیق محمد قاسم طباطبائی مورخ ۲۹ صفر ۱۱۴۷ هجری ، کاغذ
شکری آهار مهره ، جدول بتحریروزر ، جلد پارچه‌یی ، تحریر چلیپا و مختلف السطر
۵۵ گ ۲۲ × ۳/۱۲ ، وقفی نایینی .

۲۵۷

جنگ

(۶۵۵۲)

بفارسی و عربی و مشتملست بر مطالب گوناگون منقول از کتابهای مختلف از قبیل
مجالس المؤمنین و چهار مقاله و نفحات الانس و جواهر التفسیر و کشف و مانند اینها ، بخط
مهدی الحسینی الهروی که خود جامع آنست و قسمت مختصری از جنگ بخط دیگر است .
آغاز : « اعمار بعض الانبياء من الكتب المعتمدة »

انجام : مقالاتی است در باب بهشت که مثل آغاز نسخه از سر صفحه شروع شده
و بخط کاتب دیگر است : « هو المعین ، بسمله ، فی بیان النکات ، الاولى ، بدان که چون
در آیات کریمه و احادیث شریفه اندک تأملی رود »

نسخ و نستعلیق مورخ ۱۲۷۴ ه . ق ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی عطف
و گوشه چرمی ، مختلف السطر ۲۹۱ گ ۳۰ × ۱۹ ، خریداری آستان قدس در خرداد
۱۳۲۳ .

۲۵۸

جنگ العرفا

(۸۳۵۸)

جنگیست مختصر از اشعار عرفا گرد آورده میر معصوم علی موسوی کہ بنام وزیر نظام سردار کل یار محمد خان افشار ترتیب داده و مشتمل است بر منتخباتی از غزلیات و مثنویات و رباعیات ابراہیم بدخشانی ، بسمل شیرازی ، تمکین شیروانی ، ثابت بدخشانی ، جامی ، حسینی قزوینی ، خاکی شیرازی ، داعی شیرازی ، ذوق اردستانی ، رضی آرمینی ، زرگر اصفہانی ، سنایی غزنوی ، شنائی اصفہانی ، صبا کاشانی ، طیب شیرازی ، ظفر کرمانی ، عطار نیشابوری ، غالب طہرانی ، فیض کاشانی ، قاسمی تبریزی ، کامل خراسانی ، مظفر کرمانی ، نسیمی شیرازی ، وحدت ہندوستانی ، ہاشمی کرمانی ، یحیی لاهیجانی ، یقینی لاهیجانی .

آغاز : «جنگ العرفا ، ابراہیم بدخشانی قدس سرہ :

ماومن گفتن ہم از امرت بخواست ورنہ مارا اینقدر قدرت کیجاست»

انجام :

«گر همچو یقینی زخودی باز رہی دانی کہ درین چمن گل وخار یکیست»
تستعلیق حسین الموسوی مورخ مجرم ۱۳۲۸ ، دارای سر لوح ظریف ، دو صفحہ
اول تمام تذهیب ، مجدول ، عناوین بشنگرف ومذهب ، کاغذ فرنگی شکری آہارمہرہ ،
جلد مخملی نیلی ضربی حاشیہ گلداز ، ۱۰ س ۹/۱۲ × ۶ ، ۲۷ گ ۴/۱۷ × ۱۰/۸
وقفی سردار کل یار محمد خان افشار در خرداد ۱۳۳۲ .

۲۵۹

جنگ اشعار

(۸۳۶۶)

منتخب‌تیمست از بوستان سعدی و دیوان جامی و دیوان خواجه آصفی و مثنوی
 ناتمامی از کاظمای زرگر و غزلیاتی از نظیری، حافظ، اهلای، یوسف، صیدی، هلالی،
 بنایی، و مسدس ترکیب فهمی طهرانی شاعر قرن دهم معاصر شاه طهماسب صفوی، و
 قصیده‌یی از شاه قاسم انوار، و دو ترجیع بند از جامی، و یک ترجیع بند از سلمان ساوجی
 و ابیاتی از فیاض لاهیجی، علی نقی کمره‌یی، ملا حاجتی، میرزا جانی عزتی، شاهدای
 نیشابوری.

آغاز:

«یا من بدا جمالك فی کل ما بدا بادا هزار جان مقدس ترا فدا»

انجام:

«زاهدان از کجا و ما ز کجا ما و دردی کشان بی سرو پا»
 نستعلیق قرن یازدهم هجری، کاغذ نخودی، جدول به تحریر و زرو لاجورد، عناوین
 بزعفران و لاجورد، جلد تیماج مشکب، مختلف السطر، ۷۱ گ/۴/۲۰×۳/۱۴ و قفی
 سردار کل یار محمد افشار.

۲۶۰

چنگ

(۹۲۹۱)

نظم و نثر تازی و پارسیست از حاج میرزا محمد حسین بن حاج میرزا^۱
 علینقی بن حاج ملا محمد رضای کوثر همدانی و در آخر قصایدیست از میرزا محمد
 صادق سلطان آبادی و کاتب کمال آبادی فراهانی و قائم مقام فراهانی (۱) و میرزا شهیدی

۱ - قصیده‌ایست به مطلع: ای بخت بدای مصاحب جانم ... الخ، که قائم مقام
 بمشاکله قصیده جمالای کازرونی گفته و کاتب اشتباهاً بنام حمالای مزبور ثبت
 کرده است.

تفرشی ومیرزا عبدالغنی زرّۃ تفرشی وقطعۃ ثابت بن وکیع در مدح فضل بن یحیی برمکی
وقدح ہارون الرشید .

آغاز : « بسملہ ، تلك آیات الكتاب المبین »

انجام : اذاما كتبت ذلك الالذک ، وانا الجانی محمد حسین بن علی بنقی الہمدانی «
شکستہ نستعلیق مورخ ۱۲۸۱ ق ، تحریر چلیپا ، کاغذ نخودی فرنگی آہار
مہرہ ، جلد مقوایی عطف و گوشہ پارچہ پی ، سطر مختلف ۱۳ گ $\frac{30}{2} \times \frac{19}{5}$ وقفی
ملکزادہ کوثر درآبان ۱۳۲۶ .

۲۶۱

چنگ

(۹۲۹۳)

مشملاست بر مقالات و اشعار مختلف بتازی و فارسی و جامع آن نامعلوم است .

آغاز : « قال عبدالرحمن بن علی الیزدادی کنت انظر »

انجام : « والسلام خیر ختام »

نستعلیق تحریری قرن سیزدہم ، کاغذ سفید فرنگی آہار مہرہ ، جلد مقوایی
۱۷ س 15×8 ، ۷۳ گ $22 \times \frac{15}{5}$ ، وقفی نایینی .

۲۶۲

چنگ

(۴۸۵۴)

(عربی)

مشملاست بر قصیدہ طنطرا نیہ از معین الدین ابی نصر احمد بن عبدالرزاق

طنطرا نی کہ در مدح خواجہ نظام الملک طوسی سرودہ است با شرح لغات آن از
شارحی نامعلوم ، و بعضی قصاید و تغزلات از امرؤ القیس و قبراطی و شیخ عزالدین محمد
الوبری و نجم الدین بن اسرائیل و علی بن ابی الوفی و ابن غانم مقدسی و عثمان بن یوسف

و شیخ عبدالغنی نابلسی ، باپاره‌یی فواید ادبی و لطایف و امثال .
آغاز : « هذه القصيدة الالامية للشيخ الفاضل زهير بن سلمى المری (۱) یا خلی البال
 قد بلبلت بالبلبال بال الخ »
انجام : « فصلوا علیه باکرام وسلموا » (ناقص)
 نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ شکری آهارمهره ، جلد مقوایی ، تحریر بشنگرف و
 لاجورد و سیاهی ، جدول لاجورد و زروشنگرف ، مختلف السطر ، ۵/۱۳ × ۴/۶ ،
 ۲۴ گ ۳/۲۱ × ۷/۱۲ ، وقفی نایینی .

۲۶۳

چنگ

(۹۳۲۶)

منتخب‌بانیست پراگنده عربی و فارسی از کشکول شیخ بهائی و تفسیر رازی و
 بحار الانوار و خیرات حسان و حلقات جرجی زیدان و تفسیر طنطاوی و مجالس المؤمنین
 و تاریخ مسعودی و زنبیل و عدد السنة و راحة الروح و الجنة العالیة و دانشوران و منتظم
 ناصری و المآثر و الآثار و قریب صد کتاب چاپی دیگر با انتخاب شیخ عباسقلی شریف
 رازی .

آغاز : « صورت خلاصه معامله هاجر خاتون » .

انجام : « و زهجر تو جز خسته و فرسوده ندید » .

نسخ و شکسته نستعلیق جامع ، کاغذ فرنگی مشقی ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ،
 ۹۵ گ ۳/۱۶ × ۵/۱۰ وقفی جامع درمهرماه ۱۳۴۳ .

۲۶۴

جنگ اشعار

(۹۳۷۸)

اشعار عرفانی از شعرای سلسلہ ذہبی است در منقبت مولای متقیان و جلال الدین
مجدالاشراف قطب سلسلہ مزبور و قسمت اعظم آن از میرزا ابوالقاسم رازشیرازی است
آغاز: «ما ظاہر و پنهانیم از علم علی عالی» .

انجام: «آشکار از لب خوشبوی جلال الدین است» .
تستعلیق قرن سیزدہم ، کاغذ فرنگی ، جلد تیماج عنابی بکلا ، عناوین بشنگرف ،
۱۴ س ۱۵/۵ ، ۷ ، ۱۱۱ گ ۱۷/۳ ، ۱۰ وقفی حاج شمس الدین پرویزی در ۱۳۴۴ .

۲۶۵

جنگ اشعار

(۹۳۸۱)

مشمول است بر مثنویات و قصاید و غزلیات و رباعیات پراگندہ از عرفای سلسلہ
ذہبی و بعضی شعرای قدیم بفارسی و عربی و ترکی کہ فہرست اسامی ایشان بشرح ذیل
است :

میرزای وحدت ، ابوالقاسم فخار گوہری ، آقامیرزا بابای حسینی شریفی
شیرازی متخلص بہ راز ، میرزای عشقی ، فصیحی ، آقا محمد ہاشما ، رایض الدین
اعجوبہ زنجانی ، عزلی ، سعدی ، آقاسید آقا ، جلال الدین مجدالاشراف ، حبیب اللہ
خان نظامی تخلص ، فضولی بغدادی ، باباطاہر عریان ، شیخ نجیب الدین رضا ، شاہ
قاسم انوار ، میرزا علیخان سرتپ ، میرزا عبدالرحمن متخلص بہ بزغالہ .

آغاز: «من کلام میرزای وحدت زید عشقہ

تا چند دلا بعقل نازی وزوی طلبی تو سرفرازی»

انجام :

«دل گریان بدست آور دگر بار چو گل خواهی بچش نیش دم خار»
نستعلیق محیی الدین حسینی مورخ ۱۱ صفر ۱۳۰۴ و حسین بن عبدالحمید مورخ
غرة رجب ۱۳۰۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد مقوایی عطف و گوشه پارچه‌یی ،
تحریر در متن و هامش ، مختلف السطر ، ۲۰۲ گ ۲۲ × ۱۷/۵ ، وقفی حاج شمس الدین
پرویزی در شهر یور ۱۳۴۴.

۲۶۶

جواهر الادب

(۸۷۶۸)

(عربی)

منتخبات اشعار فصیحای عربست با شرح آنها از قبیل قصیده بانث سعاد و معلقات
سبع و قصیده نابغه ذبیانی در مدح نعمان بن منذر و قصیده مقصورة ابن درید معروف
به جواهر الکلام . و صفحه اول آن نا نویس است .

آغاز موجود : «ابو بکر سقاك بها المأمون کاساً»

انجام : «اولا انتهاج فرحا او مردهی»

نسخه با بارضای کشمیری در رجب ۱۰۶۱ که از روی نسخه نواب جملة الملك
است کتاب کرده و چون مهلت کافی نداشته لذا یکصد و پنجاه و چهار بیت از آخر نسخه را
بی شرح نوشته است ، کاغذ نخودی کشمیری ، جلد پارچه‌یی ، ۲۲ س ۱۶ × ۸/۵ ،
۱۶۰ گ ۲۶ × ۱۷/۵ ، خریداری در آذر ۱۲۳۸ .

۲۶۷

جواهر الخیال

(۴۵۱۸)

مجموعه نفیسی است از رباعیات مشتمل بر بیست و یکباب در یکصد و سی و چهار فصل و هر فصل در یک موضوع خاص و هر موضوع محتوی چندین رباعی بترتیب حرف آخر باز کر نام شاعر ، باضافه بعضی مقطعات و مفردات .

پیش از شروع رباعیات چهار صفحه فهرست ابواب و فصول کتابست و یک صفحه توضیحاتی در باب ترتیب رباعیات ، فهرست اسامی شعرا نیز قبل از پنج صفحه مزبور قرار داشته و از میان رفته است ، از باب اول رباعیات هم که مشتمل بر بیست و پنج فصل است ، فصول ۲-۶ از نسخه افتاده است .

آغاز نسخه : « بسمله ، الحمد لله رب العالمین والصلوة علی اشرف الانبیاء والمرسلین محمد و آله الطاهرین ، اما بعد بدانکه این مجموعه مسمی به **جواهر الخیال** که اقل خلق الله **محمد صالح الرضوی** از میان رباعیات شعرائی که فهرست اسامی ایشان گذشت انتخاب نموده مشتمل بر بیست و یکبابست »

آغاز رباعیات : « **باب اول** - در ذکر رباعیات است که در معرفت الله گفته شده و در آن بیست و پنج فصل است ، **فصل اول** - در ذکر رباعیات است که در باب عدم قدرت بر معرفت الهی و حیرت دران و مناسب آن گفته شده :

میرزا ابوالحسن وحی

عرفان بخدا کسی ندارد بخدا	نه جاهل ازو با خبر و نه دانا
در دیده مورکی درآید گردون	در حوصله قطره ننگیند دریا

انجام :

« کتابت خط سبزه بحسن دانی چیست نوشته است که عاشق بکار می آید »

در جواهر الخیال اشعاری از شعرای قرن یازدهم و دوازدهم آمده است که ترجمهٔ حالشان در هیچ تذکره‌یی نیست. از قبیل : عجم قلی بیگ ذوالقدر ، میرزا ابوالحسن وحی ، میرزا مهدی عالی تبادگانی ، میرزا عبدالله شهرد ، رفیعای اولیا باشی ، میرزا محمد تقی نصیری منشی دیوان ، میرزا نصیر نصرت عتیقی ، ملاخواجه علی نعیم پیشنماز آقاحسین وحدت ، میرزا حسین غیور صاحب رقم ، محمد هادی تسنیم اصفهانی ، میر علینقی گلپایگانی ، محمد امین خان بیات مجرم تخلص ، میرزا حیدر رضوی ، میرزا محمد صالح رضوی مؤلف ، شیخ محمود مازندرانی ، ملاولی بیگ بروجردی ، میرزا حسنخان اُلفت ، میرزا عبدالحکیم حکمت تفرشی ، میرعین علی گلپایگانی ، میر رحیم فراش ، میر ابوتراب حافظ ، میرزا محمد مقیم کتابدار متخلص به همت (۱) میرزا امین برادر میرزا مهدی مستوفی موقوفات ، عبدالله سلطان غچکی مصنف ، حکیم مؤمن دارالشفاء ، میرزا اشرف نوادهٔ میر محمد باقر داماد ، شیخ الله قلی ، سید حسن نیتی ، میرزا ابوالحسن خامه ، مستفید اوزبک ، ملا مؤمن چنچاوری وعده‌یی دیگر . باب ششم این کتاب مشتملست بر ذکر رباعیاتی که در شأن پیغمبر اکرم و مدینهٔ طیبه و امیر المؤمنین و نجف اشرف و کربلای معلی و سایر ائمهٔ معصومین (ص) و در آن هفده فصل است .

مؤلف او میر محمد صالح رضوی ملقب به صدر الممالک پسر میرزا محسن نواب بانی مدرسهٔ صالحیه مشهد مشهور به مدرسهٔ نواب وزنده در ۱۱۰۴ هجری است ، و از وی تألیف دیگری بنام لطایف الخیال در دستست مشتمل بر مطالع و ابیات غزلیاتی که شعرا در اقتفای یکدیگر سروده‌اند ، و ذکر آن در فهرست سپهسالار (۲/ ۴۷۹-۴۸۲) و فهرست مجلس (۳/ ۶۳۴-۶۳۵) (۲) با شرح احوال و آثار خیر مؤلف آمده است ، و

۱ - نام این شاعر در تذکره‌ها هست ولی تخلص او را ذکر نکرده‌اند .

۲ - در کتابخانهٔ مجلس دو نسخهٔ دیگر بشماره های ۶۳۴ و ۳۱۰۵ نیز هست که ذکرش در فهرست آن کتابخانه نیامده است .

در آنجا بنقل از کتاب *شجره طیبه* تألیف *آقا محمد باقر مدرس رضوی* (پدر آقای سید محمد تقی مدرس رضوی دانشمند معاصر و استاد دانشگاه تهران) مسطورست که *امیر محمد صالح رضوی* «رساله‌ای شامل رباعیاتی از شعرای متقدمین و متأخرین بترتیب قوافی موافق ترتیب حروف تهجی مرتب و هر رباعی را بنام گوینده آن ثبت نموده و آنرا *دقایق الخیال* نامیده، و ظاهراً مقصود همین کتاب *جواهر الخیال* مورد بحث ماست که اسماً و موضوعاً بغلط معرفی شده است.

شکسته نستعلیق خوش از اوایل قرن دوازدهم، عناوین و اسامی بشنگرف، تحریر در متن و هاشم و فواصل جداول، کاتب لطفعلی یوزباشی ایواغلی، دارای دو سر لوح، یکی باگل و بوتۀ زرین و دیگری بزرو لاجورد و پرکارتر، کاغذ نوعی ترمه جداول بتحریر و زرو لاجورد، زمینه سرفصلها بزر، جلد پارچه‌یی، عطف و گوشه چرمی، مختلف السطر ۲۲/۵ × ۱۳/۶ (جمعاً در حدود سه هزار رباعی) ۵۸ گ ۲۸/۷ × ۱۹/۶، وقفی نایینی.

۲۶۸

جواهر الخیال

(۸۳۵۹)

نسخه ناقصی است بدون مقدمه و فهرست و بسیاری از فصول را هم ندارد و جمعاً شامل هزار و صد و پنجاه رباعی است.

آغاز :

از جمله رم و بخود دل را هم ده

«یارب که خلاص از غم هر کلام ده

انجام :

وز هر دو جهان خبر نداریم

«ما مست شراب وصل یاریم

نستعلیق هند ، کاتب میرزا جعفر علی ، مورخ دوازدهم شهر ذی قعدة سنه ۱۲۴۵ ،
عناوین بشنگرف ، کاغذ شکری آهارمهره ، جلد تیماج قهوه‌یی سیر . هر صفحه شامل
پنج رباعی ۵/۱۴ × ۷/۵ ، ۱۱۶ گ ۲۱ × ۱۴ و قفی سردار کل یار محمد خان افشاردر
۲۵ خرداد ۱۳۳۲ .

۳۶۹

چهل مرکب

(۸۱۴۸)

وجیزه ایست بنظم و نثر در مناظره شاعری از قرن سیزدهم متخلص به سالک و
سالک العارفین بازاهدی ریائی در یکی از مدارس اصفهان .
آغاز : « بسمله ، الحمد لله الذی انزل علی عبده الكتاب » .

انجام :

« سالک گهری ز معرفت سفت و برفت حرفی ز رموز گفت و بشنفت و برفت »
گراست بگفت و گر غلط نکته مگیر هر کس سخنی بفهم خود گفت و برفت »
شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۴۲ ق ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، تحریر در متن
و هامش ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ، ۶ گ ۲۱ × ۱۵ .

۳۷۰

چهار خطابه

(۶۳۱۶)

خطابه منظوم نیست از استاد فقیه محمد تقی بهار خراسان « ملک الشعراء » و چاپ

شده است .

آغاز :

«شاه جهان پہلوی نامدار ای ز سلاطین کیان یادگار»

انجام:

«راست‌زی و راست‌رو و راست‌گوی راست شو و هر چه دلت خواست گوی»
نستعلیق قرن چهاردهم، کاغذ سفید فرنگی، جلد مقوایی، ۱۲ س ۱۵/۵ × ۱۱،
۹ گ ۵/۲۲ × ۱۸، در کتابخانه نوشته شده است.

۲۷۱

چهار مقاله

(۴۵۱۹)

کتابیست مشهور از نظامی عروضی سمرقندی و در اروپا و ایران و هندوستان
بکرات چاپ شده است.

آغاز: «حمد و شکر و سپاس مران پادشاهی را که عالم عود و معاد را».

انجام: «نہمدتی بلکه جاودانہ».

شکسته نستعلیق خوش، کتاب ابراہیم، مورخ ۲۲ رمضان ۱۲۷۹، کاغذ نوعی
ترمه، عناوین بشنگرف، جدول بتحریر وزیر و لاچورد، جلد تیماج گلی، ۱۳ س
۱۵ × ۸، ۵۳ گ ۵/۲۴ × ۱۶، وقفی نایینی.

۲۷۲

چهار مقاله

(۴۵۲۰)

نستعلیق علیمحمد الحسینی، مورخ ۱۳۰۷ ق، کاغذ فرنگی فلفل نمکی، جدول
بشنگرف و لاچورد، عناوین بشنگرف، جلد چرمی عنابی، ۱۶ س ۱۴/۵ × ۷،
۸۲ گ (۵۰ برگ مکتوب ۳۲ برگ سفید) ۲/۲۱ × ۱۳/۵. وقفی حاج قائم مقام.

۲۷۳

چهار مقاله

(۴۵۲۱)

نستعلیق مورخ ۱۲۷۲ ق، کاغذفرنگی آهارمهره، جلد مقوایی، ۱۴ س ۱۲ × ۵،
 ۹۷ گ ۱۸ × ۱۱، وقفی نایینی.

۲۷۴

چهار مقاله

(۴۵۲۲)

نستعلیق مورخ رجب ۱۲۹۵، کاغذفرنگی آهارمهره، جدول بشنگرف واکلیل
 ولاجورد، عناوین بشنگرف، جلد چرمی عنابی، ۹ س ۱۱/۲ × ۹/۵، ۱۰۳ گ
 ۱۱ × ۱۷/۵.

۲۷۵

حدائق الحقائق

(۴۵۲۳)

در صنایع و بدایع شعری است، تألیف شرف الدین حسین بن محمد رامی تبریزی
 در گذشته بسال ۷۹۵ هجری که بدستور شاه شیخ اویس بن حسن جلایری (۷۵۷-۷۷۶ ه)
 و بنوان تکمله بر حدائق السحر فی دقائق الشعر تألیف رشید و طواط نوشته است.
 آغاز: «بعد از حمد بی حد و صلوات بی عد چنین گوید اقل الشعرا شرف بن
 حسن الرامی».

انجام:

«همیشه تابود افلاک و انجم معزالدين اويس بن حسن باد»
 نستعلیق او آخر قرن دوازدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ،
 جلد چرمی عنابی ، ۱۴س ۱۱/۷ × ۴/۶ ، ۳۹ گ ۱۶/۵ × ۱۱/۵ ، وقفی نایینی .

۲۷۶

حدائق السحر فی دقائق الشعر

(۴۵۲۴)

کتا بیست مشهور در صنایع و بدایع شعری تألیف رشیدالدین محمد وطواط بلخی
 متوفی ۵۷۳ هجری و چندین چاپ خورده است .

آغاز : «بسمله ، رب تمم بالخیر الحمد لله علی ما افاض علینا» .

انجام : «وسلم تسلیماً کثیراً یازوالجلال والاکرام» .

نستعلیق مورخ ۹۸۳ هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکی ،

۱۱س ۹/۵ × ۶ ، ۸۷ گ ۱۶ × ۱۱ ، وقفی حاج قائم مقام .

۲۷۷

حدائق السحر

(۴۵۲۵)

نسخ و نستعلیق و شکسته خوش از محمد علی وجدی شیرازی متوفی در ۱۲۹۱ ق ،

و در آخر قصیده ایست از وی مختوم بمدح امیر المؤمنین علی (ع) بمطلع ذیل :

تمام گشت عروض! رشیددین وطواط بخط وجدی مسکین بینوای فقیر

و بدنبال آن عروض منظوم است منسوب به رشیدوطواط درسی و هفت بحر که

نخستین آن هزج مثنی است و هر بحری در بیتی آمده :

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

زهی با فریزدانی ، زهی فرزندان پیغمبر

کاغذ سفید فرنگی آهارمپره ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۶ س ۱۵ ×
 ۷/۳ ، ۵۱ گ ۲۳/۲ × ۱۴/۴ ، وقفی نایینی .

۲۷۸

حدیقه الحقیقه

(۴۵۲۷)

مثنوی عرفانی مشهور است از حکیم سنایی غزنوی متوفی ۵۳۵ هجری و چند
 چاپ خورده است ، بهترین چاپ آن مصحح آقای مدرس رضوی استاد دانشگاه تهرانست ،
 آغاز : «ای درون پرور برون آرای» .
 انجام : «ابدالدهر صدهزاران عام» .

نستعلیق اوایل قرن دهم ، کاغذ نخودی ضخیم ، عناوین بزر و لا جورد ، جدول
 بتحریر وزر و لا جورد ، سر لوح مستطیلی بتحریر وزر و زنگار و لا جورد ، جلد تیماج
 ضربی قهوه‌یی ، ۱۶ س ۱۷ × ۸/۳ ، ۲۸۲ گ ۲۵/۵ × ۱۶/۷ ، وقفی نایینی .

۲۷۹

حدیقه الحقیقه

(۴۵۲۸)

نستعلیق قرن دهم ، کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بتحریر وزر و بشنگرف و لا جورد
 سر لوح آبدیده و پاره ، جلد روغنی نوساز و بد ، ۱۵ س ۱۶ × ۶/۵ ، ۳۵۴ گ ۲۵ ×
 ۱۵/۵ ، وقفی نایینی .

۲۸۰

حدیقه الحقیقه

(۸۳۶۰)

نستعلیق عثمانی مورخ شوال ۱۰۷۸ ، کاغذ سفید ، عناوین و جدول بشنگرف ،
و جدول بشنگرف ، جلد چرمی ضربی قهوه‌یی ، ۲۷ س ۱۷ × ۷ ، ۱۸۰ گ ۲۰/۵ ×
۱۳ ، وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۲۸۱

حدیقة الحقیقة

(۴۵۲۹)

نستعلیق مورخ ۱۰۲۱ دارای سر لوح مستطیلی کوچک ، کاغذ نخودی ، جدول
بتحریر و زرو لاجورد ، جلد چرمی جگری ، ۱۹ س ۱۲ × ۵/۵ ، ۲۹۳ گ ۱۸/۵ ×
۱۰/۵ ، وقفی نایینی .

۲۸۲

حدیقة الحقیقة

(۴۵۳۰)

نستعلیق قرن یازدهم ، ناقص الاول .
اول موجود : « علما جمله هرزه می لافند » .
کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ماشی ، ۱۸ س ۱۱ × ۵ ، ۲۹۷
گ ۱۸ × ۱۰/۵ ، وقفی نایینی .

۲۸۳

حلیة الكمیت

(۴۵۳۱)

(عربی)

کتابیست مشهور در اوصاف شراب و ندیم ، شامل بیست و پنج باب و خاتمه تألیف
شمس الدین محمد بن حسن نواجی متوفی در ۸۵۹ هجری و در بولاق بسال ۱۲۷۶

و در قاهره بسال ۱۲۹۹ ق بطبع سری رسیده است .

آغاز: « الحمد لله الذی ادار کؤوس الادب علی اهل الذوق » .

انجام :

« ان ختم الله بغفرانه و کما لاقية سهل »

نسخ مورخ ذیقعدہ ۱۲۵۳ ، کاغذ رنگی شکری آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکى ، ۱۹ س ۹/۱۷ × ۹ ، ۲۳۰ گ ۱۷ × ۲۸ ، وقفى نایبى .

۲۸۴

حلال مطرز

(۴۵۳۲)

کتابست مفصل در معما و لغز تألیف شرف الدین علی یزدی در گذشته بسال ۸۵۳ هجرى مؤلف ظفر نامه در تاریخ تیمور و کنه الامراد در علم و فن اعداد و منتخب حلال مطرز و شرح قصیده برده .

آغاز: « بعد از تیمن واعتصام بنام خجسته فرجام علامی که نوآموز مکتب تعلیمش » /

انجام : و این تدوین بدیع آیین را بر حسب موعود نوبت انتهاست .

نستعلیق محمد تقی ، مورخ سوم جمادى الاخره ۱۰۹۰ ، کاغذ شکری ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی قهوه یی ، ۱۲ س ۱۱/۵ × ۶ ، ۲۶۵ گ ۲۱/۵ × ۱۳ ، وقفى نایبى .

۲۸۵

حلال مطرز

(۴۵۳۳)

محدوف الاول است .

اول موجود :

« نور همه پیدا و نهان روشن ازو در عالم تیره گر بدانی سخست »
 نستعلیق علی بیگ ، مورخ ۱۰۵۴ ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد
 چرمی عنابی روشن ، ۱۸ س ۱۷ X ۷ ، ۲۰۷ گ ۵/۲۳ X ۱۱ ، وقفی نایینی .

۲۸۶

حلال مطرز

(۴۵۳۴)

قسمتی است مختصر و بی سروه از اواخر حلال مطرز .
اول موجود : « صدر ، عموم احتیاجی که کافه خلایق را بعد دهست و شمول دخی » .
انجام : « هم ازین نوع عدد تواند بود که زوج الزوجست » .
 نستعلیق تحریری اواخر قرن یازدهم ، کاغذ شکری ، عناوین بشنگرف ، تحریر
 چلیپا ، جلد پارچه‌یی ، مختلف السطر ، ۸ گ ۲۶ X ۱۷ واقف نامعلوم .

۲۸۷

حماسه

(۴۵۳۴)

(عربی)

مکرر شماره ۴۳۱۳ مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۱۶۲) از ابو تمام حبیب بن
 اوس طائی (۱۹۰ - ۲۲۸ هـ) و با شرح و بی شرح چاپ شده است .
آغاز : « قال الشيخ الامام ابو الحسن احمد بن فارس بن زکریا » .
انجام : کتب الزمان بعفة و تجمل » .
 نسخ مورخ ذیقعد ۱۲۸۲ ، کاغذ نوعی ترمه ، عناوین بشنگرف و لاجورد ، جلد
 پارچه‌یی ، ۱۰ س ۱۶ X ۸ ، ۳۱۵ گ ۷/۲۶ X ۱۵ وقفی نایینی .

۲۸۸

حملة حیدری

(۸۵۸۴)

حماسه دینی است به جر متقارب از میرزا محمد رفیع خان باذل مشهدی شاه جهان آبادی متوفی ۱۱۲۳ هجری با تکمله میرزا ارجمند آزاد کشمیری متوفی ۱۱۳۴ در احوال رسول اکرم و خلفای راشدین که گزارش جامع و مبسوط آن تحت عنوان «حماسه های دینی» ذیلا خواهد آمد :

در نسخه ما از تکمله آزاد کشمیری کاتب تا واسط جنگ صفین بیشتر نوشته و باقی اوراق را سفید گذاشته است ،

آغاز حملة باذل :

« بنام خداوند بسیار بخش خرد بخش و دین بخش و دینار بخش »

انجام :

« بکن غور ز انصاف در این سخن وزان پس تودانی بکن یا مکن »

آغاز تکمله آزاد :

« ثنائی که سر دفتر نامه هاست خداوند لوح و قلم را سزااست »

انجام :

« امیر عرب لشکر آرای شد [ناتمام]

نستعلیق اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و ز روشنگرف و لاجورد ، بایک سر لوح کم کار بز روشنگرف و لاجورد ، جلد چرمی سبز ، ۲۰ س (چهارستونی) ۲/۲۲ × ۱۲ ، ۴۰۶ گ (شصت و سه صفحه و نیم نانویس) ۱۹/۵ × ۳۲ ، خریداری آستان قدس در دیماه ۱۳۳۶ .

۲۸۹

حملة حیدری

(۹۴۱۶)

این نسخه تارحلت پیغمبر اکرم بیشتر ندارد و باین بیت پایان می پذیرد :
 «بآن گشت نزدیک کز دود آه شود همچو شب روز روشن سیاه»
 نستعلیق قرن دوازدهم هجری ، کاغذ نوعی ترمه ، عناوین بشنگرفت ، جلد
 چرمی قهوه‌یی ، ۲۷ س (چهارستونی) ۳۳ × ۵ / ۱۶ ، ۲۰۲ گ ۴۳ × ۲۳ ، وقفی محمد
 علی شاهسونی و برادران در دیماه ۱۳۴۴ .

حماسه های دینی

در کتاب حماسه سرایی در ایران تألیف استاد دانشمند آقای دکتر ذبیح الله
 صفای (ص ۱۵۸-۱۵۹) آمده است که : «در قرن چهارم و پنجم قسمت اعظم داستانهای
 حماسی ایرانیان بنظم فارسی در آمد . و تنها چند داستان بر جای ماند که بعضی از آنها
 بعد از قرن ششم منظوم شد ، و دیگر از داستانهای ملی ایرانیان چیزی بنظم در نیامد
 اما در قبال انحطاط و فتنای حماسه ملی ، دو نوع تازه از حماسه در ایران معمول و
 متداول شد .

یکی حماسه های تاریخی ، یعنی منظومه های حماسی که در باب رجال تاریخی
 ترتیب یافت ، و نخستین آنها اسکندرنامه نظامی است ، و آخرین آنها شهینشاه
 نامه صبا .

دیگر حماسه های دینی ، یعنی منظومه هایی که در باب سرگذشت تاریخی یا
 داستانی رجال و پهلوانان دین اسلام ساخته و پرداخته شد ، مانند : خاورنامه (یا
 خاوران نامه) و صاحبقران نامه و خداوند نامه و حملة حیدری و نظایر اینها .

خاور شناس نامی آلمانی **هرمان اته** در کتاب **تاریخ ادبیات فارسی** (ص ۵۹ ترجمه آقای دکتر رضا زاده شفق) مینویسد: «بعد از آنکه منابع اساطیر و سنن باستان ایران طوری بسط یافت که فقط قسمتهای نادری از آن دور از نظر ماند، بالطبع موضوعهای نیمه دوم **شاهنامه** یعنی نیمه تاریخی آن بحق خود رسید، و در اولین نظر داستان **اسکندر** مورد توجه واقع شد، و اسکندر نامه ها بوجود آمد که مهمترین آنها **اسکندر نامه نظامی و امیر خسرو جامی** بود که در باره این هر سه توضیحاتی در ذیل داده خواهد شد. وقتی که این موضوع استقصا شد، باز عده یی دیگر از اخلاف **فردوسی** در صدق مسابقه با آن استاد برآمدند، و از یک منبع واحد بدو طریق پیروی نمودند، نخست آنکه حس روز افزون تشیع ایرانی که شخص **فردوسی** هم در او آخر عمر آنرا ظاهر میکرد سبب شد که رو بحماسة های مذهبی نهند، و درین منظور بالطبع مدح **حضرت علی (ع)** و خاندان او در ردیف اول قرار گرفت الخ»

دوازده منظومه از حماسة های دینی در کتاب **حماسة سرایی در ایران** (ص ۳۷۷-۳۹۰) و پانزده منظومه در **تاریخ ادبیات اته** (ص ۵۹-۶۱) معرفی شده است، که با حذف هفت منظومه تکراری جمعاً شامل بیست فقره میشود، و در ذکر بعضی از آنها در تاریخ ادبیات اته اشتباهاتی روی داده است (چه در نام منظومه و چه در نام شاعر و چه در تاریخ نظم) و اینک نگارنده مجموع آنها را با آنچه که تاکنون بمرو راستقضا کرده ام و بر روی هم شامل پنجاه و چند منظومه حماسی دینی میشود، بصورت صحیح و بترتیب تاریخ مذکور میدارم باشد که از نظر کتابشناسی مفید واقع گردد:

- ۱- **خاور نامه** (یا خاوران نامه) در شرح جنگهای امیرالمؤمنین علی (ع) و سردارانش مالک اشتر و ابوالمحسن با امرای مشرکین، از **ابن حسام** (محمد بن حسام الدین خوسفی متوفی ۸۷۵ هـ)، که بسال ۸۳۰ هجری سروده شده و هفت بار در تهران و تبریز و بمبئی

ولاهور بطبع رسیده است . (۱)

۲- **شهادتنامه** در کیفیت واقعه کربلا از **ابن همام شیرازی** که سال ۹۰۳ هجری سروده و مشتملست بر هزار و دو بیت .

نسخه آن بضمیمه **کلیات ابن همام** در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره (۲۶۵۴) موجود و در حاشیه صفحه ۹۳ تا ۱۶۱ مسطورست .

۳- **سعادتنامه** در سیرت و سرگذشت پیامبر اسلام به **خسرو شیرین نظامی** از **نظام استرآبادی معمایی** در گذشته سال ۹۲۱ هجری که در ۹۱۸ و زمان **شاه اسماعیل اول** بنام **خواجه سیف الدین مظفر بتکچی** سروده است

نسخه‌ی ازان در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره (۳۶۴۲) موجودست و در جلد دوازدهم فهرست آن کتابخانه (ص ۲۶۴۶-۲۶۴۷) معرفی شده است .

آغاز :

خداوندا در گفتار بگشای
دل‌م را دولت دیدار بنمای
از آنجاست :

ز هجرت نهصد و هجده گذشته
که کلکم زین هنر فیروز گشته
۴- **سیف النبوة یا شهد الشهداء** نظم کتاب **روضة الشهداء کاشفی** است ، از **حسین ندایی یزدی** شاعر قرن دهم هجری درده باب به بحر حدیقه سنایی که بنام **شاه اسماعیل اول صفوی** سروده و مثنوی خوب و صاف و یکدستی است .

نسخه‌ی ازان در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره (۳۶۵۸) موجود و در جلد دوازدهم فهرست مرکزی (ص ۲۶۶۸-۲۶۷۰) بتفصیل معرفی شده است .

۱ - نسخه بسیار نفیسی از دیوان ابن حسام بخط پسرش در کتابخانه شخصی دوست دانشمند آقای **عبدالحسین بیات** موجودست .

آغاز منظومه اینست :

ای زمین مشهد شهیدانت آسمان معبد سعیدانت
کشتگانست بکربلای جهان گشته عید وصال را قربان

۵- کتیب معجزات به بحر خسرو شیرین نظامی است، در باب معجزات پیغمبر و بعضی قضایای امیرالمؤمنین و فرزندان او، سروده تقی الدین محمد حیرتی تونی متوفی ۹۶۱ که سال ۹۵۳ هجری از روی کتاب بهجة المباهج تألیف حسن بیرقی بنظم آورده و کتیب معجزات نام تاریخی آنست .

نسخه‌یی ازین کتاب در جلد متمم فهرست ریو (ص ۱۹۳) معرفی شده است ، و نسخه دیگر در کتابخانه دانشکده ادبیات تهران بشماره (۲۵- ب) موجودست .

۶- مختار نامه در شرح قیام مختار بن ابی عبیده ثقفی بخونخواهی حسین بن علی و یارانش، از نگاهی آرانی کاشانی شاعر قرن دهم هجری که ذکرش در تذکره خلاصه الشعراء و زبدة الافکار آمده و شامل سی هزار بیت است .

۷- غز و نامه اسیری در شرح غزوات پیغمبر اسلام از اسیری شاعر قرن دهم هجری که در سال ۹۶۷ بنام سلطان سلیمان قانونی از سلاطین آل عثمان سروده است و بطوریکه آقای دکتر صفای نوشته‌اند نسخه‌یی ازین کتاب در کتابخانه خصوصی آقای حاج حسین نخجوانی (ساکن تبریز) موجودست .

آغاز :

بنام خدایی که بخشنده اوست بر آرنده کام هر بنده اوست
خدای زمین و خدای زمان خداوند روزی ده غیب دان
در پایان کتاب و تاریخ ختم آن گوید :
بود ختم بر خیر انجام او که این نامه شد ختم بر نام او
بکن سال تاریخ اورا طلب ! حساب از «صفات النبی العرب»

۸- کتساب فارغ در احوال امیر مؤمنان ، سروده حسین بن حسن فارغ که در سال هزار هجری بنظم آورده و به شاه عباس کبیر اهداء کرده است ، بضبط اته (ص ۵۹)
۹- مجمع البحرین در شرح غزوات پیغمبر و جنگهای علی بن ابی طالب از اسیری شاعر قرن یازدهم شامل یازده هزار بیت که بدین بیت آغاز میشود .

بنام خدا بیست فتح کلام
که شد رحمتش خاص بر خاص و عام
نسخه‌یی ازین کتاب در کتابخانه مجلس بشماره (۲۲۳۶) موجود است .

۱۰- پنج منظومه داستانی درباره پیغمبر و زوجات و نوادگانش از حسن بن سید فتح الله که بسال ۱۰۱۳ سروده است ، بضبط اته (ص ۶۰) .

۱۱- پنج منظومه دیگر از همود در باره پیغمبر و خلفای او که بسال ۱۰۳۸-۱۰۳۹ هجری انجام یافته است ، بضبط اته (ص ۶۰) .

۱۲- صاحبقران نامه در داستان سیدالشهدا حمزه بن عبدالمطلب که در ۱۰۷۳ منظم شده و ناظم آن معلوم نیست ، رک : فهرست بلوشه (ج ۳ ص ۲۹۴) و حماسه سرایی در ایران .

۱۳- حمله حیدری در احوال رسول اکرم (ص) و جانشینان وی تا پایان کار عثمان در حدود بیست و هشت هزار بیت ، سروده میرزا محمد رفیع خان باذل مشهدی شاهجهان آبادی متوفی ۱۱۲۳ هجری که از روی کتاب معارج النبوة فی مدارج الفتوة تألیف معین الدین مسکین واعظ فراهی در گذشته بسال ۹۰۷ هجری بنظم آورده ، ولی عمرش با تمام آن وفانکرده است ، وی برادرزاده میرزا جعفر سروقد است که در مشهد مدرسه معروفی بنام او وجود دارد .

آغاز حمله حیدری

بنام خداوند بسیار بخش خرد بخش و دین بخش و دینار بخش

انجام :

بکن غور ز انصاف در این سخن وزان پس تودانی بکن یا مکن

۱۴- تکمله حملة حیدری شامل پنجهزار بیت در احوال حضرت امیر (ع) و شرح جنگهای جمل و صفین و نهروان است، سروده میر ابوطالب فندرسکی استرآبادی اصفهانی معاصر شاه سلیمان صفوی (۱۰۷۷-۱۱۰۵) و زنده در ۱۱۲۴ هجری، و وی نخستین کسی است که دنباله کار باذل را گرفته و بتکمیل حملة حیدری پرداخته است.

در تذکره خلاصة الکلام مسطور است که: «سید ابوطالب فندرسکی اصفهانی همشیره زاده فاضل البازل میر ابو القاسم فندرسکی است، احوالش در تذکره هامذکور نیست، داستان خلافت حضرت امیر المؤمنین امام المتقین شاه اولیاء علیه الصلوات والسلام را بسلك نظم در آورده، و محاربات آن حضرت را که با قوم شقاوت آثار بغاوت شعار روی داده بود، علی التفصیل تا عهد شهادت آن جناب در آن مذکور کرده، بالجمله نجف نامی از موالیان اهل بیت علیهم السلام آن نسخه را که بعد شهرت نرسیده بود از جایی بدست آورد، و در سال یک هزار و یکصد و سی و پنج هجری در خاتمه حملة حیدری که میرزا رفیع باذل هندوستانی بسلك نظم در آورده و ناتمام گذاشته بود، ارتباط و انضمام داد.

الحق که این امر غریبه از معجزات جناب ولایت مآب است، این چند ایات را از هر داستان بطریق نمایش استخراج کرده تبرکاً ثبت این اوراق نمود» (۱)

۱- میرزا ابوطالب بن میرزا بیگ موسوی فندرسکی شاعری پرکار و فاضلی نامدار و از دودمانی بزرگ بوده و معلوم نیست که چرا میرزا طاهر نصرآبادی (تذکره نویس معاصر وی) در تذکره خود از او نام نبرده است، صاحب خلاصة الکلام نیز از احوال و آثار او اطلاع دقیقی نداشته و زائد بر تکمله حملة حیدری از وی چیزی نمیدانسته، و بنده بعضی از آثار منظوم و منثور او را که تا بحال شناخته ام به شرح ذیل مذکور میدارم:

۱- ساقی نامه شامل ۱۱۷۱ بیت، نسخه: کتابخانه مجلس، شماره ۳۰۳۸.

۲- رساله در بیان اقسام تشبیه و کنایه و استعاره، نسخه: کتابخانه مجلس

شماره ۳۲۳۶.

حملة حیدری باذل با تکملة میرابوطالب وایاتی از نجف نام سابق الذکر که بمنظور ربط این دو منظومه بیکدیگر سروده است بصورت کتابی واحد در هندوستان چهار بار بطبع رسیده است .

آغاز تکملة میرابوطالب :

بنام خدا میکنم حمدها چه نام بزرگست نام خدا

انجام :

تویی مصدر هرچه دارد وجود تویی مظهر هرچه دارد نمود

- ۳ - توضیح المطالب در شرح خلاصة الحساب شیخ بهائی ، نسخه : کتابخانه مجلس ، شماره ۴۳۸۲ .
- ۴ - تخفة العالم در احوال شاه سلطان حسین صفوی ، نسخه : کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ، جزو مجموعه شماره ۲۴۶۵ (ص ۱ - ۱۷۷)
- ۵ - نسب نامه سادات فندرسکی که بنام خود میرابوطالب ختم میشود ، همان مجموعه (ص ۲۸۸ - ۱۹۱)
- ۶ - حاشیه بر روضة البهیة ، مذکور در فهرست مرکزی (ج ۹ ص ۱۲۱۴)
- ۷ - منشآت میرابوطالب ، نسخه : کتابخانه مرکزی دانشگاه ، مجموعه شماره ۲۵۹۱ (ص ۱۲۶ - ۱۳۵)
- ۸ - رساله بیان بدیع ، نسخه : کتابخانه ملك شماره ۱۶۸۵ مورخ ۱۰۹۹ .
- ۹ - مثنوی نگار خانه چین بادیاچه منشور ، مسطور در سفینه رفیع الدین محمد رافع که در میان سالهای ۱۰۷۸ - ۱۰۸۴ نوشته شده و متعلق است بکتابخانه شخصی دوست دانشمند آقای عبدالحسین بیات .
- ۱۰ - دو فقره از منشآت او نیز بخط صفی الدین بن فخرالدین الطریحی النجفی در جنگ شماره (۴۴۹۴) کتابخانه آستان قدس (ص ۱۸۵ - ۱۸۶) درج گردیده ، و هم در جنگ مزبورست شرحی که محمد باقر سبزواری در محرم ۱۱۲۴ هجری بخوانش میرابوطالب فندرسکی که ظاهراً صاحب جنگ خود اوست ، در صفحه ۱۷۶ نوشته است ، و این خود سند است که وی تا سال مزبور در قید حیات بوده .

۱۵- تکمله حملة حیدری ، بدنبال کار باذل شاعر دیگری بنام میرزا ارجمند آزاد کشمیری متوفی ۱۱۳۴ فرزند عبدالغنی بیگت قبول در حدود سال ۱۱۳۱ پس از نظم دلگشانه که نکرش خواهد آمد بتشویق و ترغیب فخرالدین محمد خان پسر عم باذل تکمله‌یی بر حملة حیدری بنظم آورد که بدین بیت آغاز میشود :

ثنایی که سر دفتر نامه هاست خداوند لوح و قلم راسزاست .

نسخه‌یی ازین کتاب منضم به حملة حیدری باذل در کتابخانه آستان قدس بشماره (۸۵۸۴) موجود است . ولی کاتب تکمله آزاد را تا اواسط جنگ صفین بیشتر ننوشته و باقی اوراق را سفید گذاشته است .

این شاعر شیعی کشمیری در قمریو (ج ۲ ص ۷۱۹) با هیو غلامعلی آزاد بلگرامی حنفی چشتی متولد ۱۱۱۶ و متوفی ۱۲۰۰ هجری اشتباه شده و این اشتباه بکتاب حماسه سرایی در ایران (ص ۳۸۹ - ۳۹۰) و اندریه (ج ۸ ص ۲۵۵) نیز راه یافته است .

ناگفته نماند که آزاد کشمیری پس از نظم تکمله مزبور تخلص خود را به جنون تغییر داده و اکنون در تذکره هابدین نام مذکور است .

در سبب نظم کتاب گوید

ندارد به باذل کسی همسری	که نظمش بود حملة حیدری
من از دلگشانه خویشان	زدم در جهان گرچه لاف سخن
ندارم ز دامان انصاف دست	که از حملة تا آن بسی فرق هست
بیامرزد او را خدای و دود	که در نظم ، او گوی معنی ر بود
خم افتاد در قامت خاص و عام	که مانند این چنین حملة‌یی نا تمام
با تمام این حملة حیدری	که دارد به شهنامه‌ها برتری
اشارت شد از خان گردون جناب	که نامش عیانست چون آفتاب

محمد بنام و لقب فحردین	خطا بش همین، عز و جاهش همین
سخن سنج فرزانه هوشمند	پسوعم باذل بهمت بلند
مرا گفت کای شیر معنی شکار	ز پهلوت پشت سخن استوار
چو از دلگشا نامه پرداختی	بکنج خموشی چسرا ساختی
مدد جوی از حیدر نامدار	با تمام این حملة همت گمار

۱۶- **صوالت صفدری**، بنا به گفته **هرمان اته** (ص ۶۰): «در سال ۱۱۴۳ هجری شاعر سومی بنام **محمدعلی خان حکمت** که تکملة دو شاعر سابق الذکر را نمی پسندید با تعصب خاص شیعی خود دست بکار تکمیل شعر **باذل** زد، و منظومیدی در وصف زندگانی و شجاعت های حضرت علی (ع) ساخت، و آنرا **صوالت صفدری** نام نهاد».

۱۷- **جندبه حیدری**، شاعری بنگالی بنام **محمدعلی خان احسن** در سال ۱۱۴۴ هجری تکملة دیگری بر **حملة حیدری باذل** آغاز کرد و بسال ۱۱۵۱ بکار خود پایان داد. پس از اتمام این کتاب، **شاه کوثر** نامی که بقصد زیارت **نصف اشرف** از **بنگاله** میگذشته، تکملة ویرانیده و پسندیده و **جندبه حیدری** نامیده است.

شاه کوثر مزبور ابیاتی هم در تعریف کتاب **محمدعلی احسن** سروده و ماده تاریخ اتمام آنرا چنین یافته است:

بحسن قبولش چو کردم نظر	ز تاریخ ختمش گرفتم خبر
بگفت از سر زیرکیها خرد	« بتوا احسن احسن مولی بود» ۱۱۵۱
آغاز جندبه حیدری:	
بنام خداوند عرش مجید	که از امر کن کرد عالم پدید
انجام:	

بخشید نفع این مراتب بقوم
چنین تا رسید از قضا ماه صوم
احسن بنگالی منظومه خود را **مصدر** بنام امیر **بنگاله اسد جنگ غازی** کرده و در مقدمه **جندبه حیدری** میگوید که غیر از **میر ابو طالب فندرسکی** چند کس با امید تحصیل اجر و ثواب دنباله کار **باذل** را گرفته و تکملة سرودند، ازینرو احتمال میرود که باز هم

تکمله‌هایی باشد که ما ندانیم .

نسخه‌یی ازین کتاب شامل هشت هزار بیت منضم به **حملة حیدری باذل** که در ۱۲۰۲ هجری نوشته شده در کتابخانه شخصی **آقای عبدالرحمن بیات** موجود است ، (۱) .

۱۸- **دلگشای نامه** در شرح قیام مختار ثقفی از **میرزا ارجمند آزاد کشه‌پیری** سابق الذکر که بسال ۱۱۳۱ هجری سروده و نسخه آن در فهرست ریو (ج ۲ ص ۷۱۹) معرفی شده و بدین بیت آغاز میشود :

بنام خداوند لیل و نهار . خدای نهان . خالق آشکار

و چنانکه در فقره (۱۵) گذشت **دکتر ریو** اشتباهاً این دو منظومه را از **میر غلامعلی آزاد بلگرامی** دانسته است .

۱۹- **حملة حسینی** در شرح واقعه کربلا از **محسن تقوی سندی** شاعر نیمه اول قرن دوازدهم هجری شامل ده هزار بیت و مذکور در **مقالات الشعراء** (ص ۷۰۲) .

۲۰- **حربه حیدری** در تاریخ زندگانی **علی بن ابی طالب و حسین بن علی (ع)** از شاعری کرم نام که بسال ۱۱۳۵ هجری سروده و **اته (ص ۶۱)** از آن یاد کرده است .

۲۱- **فرحنامه فاطمی** در احوال فاطمه زهرا (ع) که قسمت اول آن را **محبعلی خان حکمت** صاحب **صولت صفدری** در حوالی سال ۱۱۴۳ سروده ، و قسمت ثانی آن را

حکیم کاظم حاذق الملک در ۱۱۵۰ بعنوان تکمله بنظم آورده است «**اته** ، ص ۶۰»

۲۲- **مختار نامه** در شرح قیام مختار شامل سی هزار بیت از **میر محمد یوسف**

برها نیوری شاعر نیمه دوم قرن دوازدهم هجری .

۲۳- **جنگنامه آتشی** ، مثنویات و قصاید سستی است در شرح جنگهای امیرالمؤمنین

۱ - در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نسخه‌یی از تکمله میرا بوطالب بشماره (۲۸۷۳) وجود دارد که در جلد دهم فهرست آن کتابخانه (ص ۱۷۱۷) **جذبۀ حیدری** شناخته شده و خطاست ، چه **جذبۀ حیدری** چنانکه دیدیم از **عبدالعلی خان احسن** بنگالی است .

علی (ع) و مدایح و مناقب ائمة اثنا عشر از آتشی نام شاعری کہ در نیمه دوم قرن دوازدهم میزیستہ و گاهی ہم سلمی و سلمی و عبدی و قاسم تخلص میکرده و زکریا در هیچ تذکرہ بی نیامده است ، ولی از بیت ذیل کہ از یک قصیدہ اوست عصر و زمان شاعر معلوم میگردد :
 سال تاریخش هزار و یکصد و ہشتاد و ہشت نظم شد این قصہ در ماہ رجبای ہوشیار
 نسخہ بی ازین کتاب بنام دیوان آتشی در کتابخانہ آستان قدس بشمارہ (۸۱۷۷)
 موجودست : و گویا یکبار ہم بطبع سنگی رسیدہ است . رک . حماسہ سرایی در ایران ،
 ۲۴ فتوحات شام کہ بر ضد شاہنامہ و در الزام و شکست حکیم ابو القاسم فردوسی
 سرودہ شدہ است ، از میرزا محمد بخش آشوب شاہچہان آبادی سنّی حنفی متوفی در
 ۱۱۹۹ ہجری ، و بشرحی کہ در تذکرہ خلاصۃ الافکار تألیف ابو طالب خان تبریزی
 اصفہانی مسطورست ، وی پس از اتمام این کتاب رسوای خاص و عام شد و دیری نپایید ،
 و ظرفای لکھنؤ کتاب او را خالہ نامہ نامیدند .

۲۵- شمس الضحی در کرامات ائمة ہدی

۲۶- درمکنون در ولادت حضرت صاحب الامر .

دو منظومہ اخیر تصنیف میر شمس الدین فقیر عباسی دہلوی متوفی ۱۱۸۳

ہجریست ، و اینکہ ہرمان اتہ (ص ۶۱) تاریخ سرودن درمکنون را ۱۲۲۰ یعنی سی و
 ہفت سال پس از مرگ فقیر نوشتہ است خطاست .

۲۷- شعشعۃ ذوالفقار مشتمل بر غزوات حیدر کرار ، سرودہ محمد شفیع بن

بہاء الدین محمد حسینی عاملی شیخ الاسلام قزوینی و معاصر گریم خان زند

(۱۱۶۳ - ۱۱۹۳ هـ) کہ در کتاب محافل المؤمنین (نسخہ شمارہ ۶۵۸۷ کتابخانہ آستان

قدس) از ان یاد کردہ ، و ہموراست زلال العمیون کہ شرعیست بفارسی بر عیون اخبار الرضا

و نسخہ بی از ان بشمارہ (۲۹۹۰) در کتابخانہ مرکزی دانشگاه تہران موجودست .

۲۸- انبیانامہ کہ بضبط اتہ (ص ۶۱) تاریخ پیغمبران پیش از اسلام است از

ابواسحق ابراہیم بن عبد اللہ الباہلہ حسینی شہبختی عیانی کہ معلوم نیست در چہ

عصری میزیسته و نسخه کتابش در کجاست .

۲۹- **شهنشاه نامه** در شرح معجزات و آثار حضرت سید المرسلین و محاربات امیر المؤمنین ، سروده **میرزا سید جعفر صافی اصفهانی** در گذشته بسال ۱۲۱۹ هجری که منتخباتی ازان در **مجمع الفصحا** (ج ۲ ص ۳۱۷ - ۳۲۲) مسطورست .

۳۰- **خداوند نامه** در شرح احوال پیغمبر اسلام و علی بن ابی طالب (ع) سروده **ملك الشعرا فتحعلیخان صبای کاشی** متوفی ۱۲۳۸ هجری که بدستور **فتحعلیشاه** در مدت شش سال سروده و شامل دوازده هزار بیت است ، نسخه یی ازان در کتابخانه آستان قدس بشماره (۴۲۲۵) موجودست و در کتابخانه های دیگر هم هست .

۳۱- **مختار نامه** در شرح قیام مختار، اثر طبع **عبد الرزاق بیگ مفتون دنبلی** **آذر بایجانی** متوفی ۱۲۴۳ هجری، و بضبط مرحوم **تربیت در کتاب دانشمندان آذر بایجان** (ص ۳۵۵) نام این منظومه **همایون نامه** است .

۳۲- **حملة حیدری** در شرح زندگی و غزوات رسول اکرم و واقعات و جنگهای مولای متقیان از **ملا بهمان علی راجی کرمانی** معاصر **فتحعلیشاه قاجار** که بنام **ابراهیم خان ظهیر الدوله حاکم کرمان** سروده شده و شامل سی هزار بیت است .
حملة راجی یکبار در بمبئی بسال ۱۲۶۴ و یکبار در تهران بسال ۱۲۷۰ بطبع سنگی رسیده است .

۳۳- **مجلس افروز** در احوال پیغمبر اسلام سروده **ملا فضلعلی نصر آبادی کاشانی** شاعر زمان **فتحعلیشاه قاجار** .

نسخه یی ازین کتاب شامل پنج هزار و پانصد بیت در کتابخانه آستان قدس بشماره (۷۱۲۶) مورخ دوم رمضان ۱۲۴۰ موجودست .

۳۴- **هفته خوان حیدری** در شرح محاربات حیدر کرار (ع) از **عیانی** شاعر نیمه اول قرن سیزدهم هجری که ذکر وی بامنتخبات مفصلی از کتابش در تذکره **سمر نایینی** (ص ۹۴ - ۱۳۰) نسخه شماره (۸۹۸) کتابخانه مجلس شورای ملی آمده است .

۳۵- غزوانامه یا جنگنامه در شرح غزوات نبی^ص و وصی^ع شامل بیست هزار بیت از میرزا عبدالوهاب قطره چهار محالی شاعر نیمه دوم قرن سیزدهم .

۳۶- فتحنامه مختار در شرح قیام مختار ثقفی شامل ده هزار بیت از قطره چهار محالی بضبط سفینه الم محمود و انجمن خاقان و مجمع الفصحا (۲/۴۲۲) .

۳۷- خرم بهشت در شرح جنگهای امیر مؤمنان سروده رضاقلیخان هدایت و منتخباتی از آن در مجمع الفصحا (۲/۶۶۴ - ۶۷۵) مندرجست .

۳۸- باغ فردوس در مقتل امام حسین (ع) از ملا احمد الهامی کرمانشاهی شاعر نیمه دوم قرن سیزدهم مذکور در تذکره حلیقه الشعرا تألیف میرزا احمد دیوان بیگی شیرازی .

۳۹- روضة الاسرار ببحر مثنوی مولانا در شرح واقعه کربلا از میرزا محمد علی سروش اصفهانی در گذشته بسال ۱۲۸۵ هجری ، شامل ۱۵۵۹ بیت .

۴۰- اردیبهشت در شرح احوال رسول اکرم (ص) از سروش اصفهانی که از روی نیمه اول از جلد دوم حیات القلوب مجلسی بنظم آورده و شامل ۹۲۱۹ بیت است دو منظومه اخیر در جلد دوم دیوان سروش باهتمام آقای دکتر محمد جعفر محجوب چاپ شده است .

۴۱- داستان علی اکبر و قاسم در شرح احوال علی بن الحسین و قاسم بن حسن سروده محمد طاهر بن ابی طالب که بسال ۱۲۹۸ هجری از نظم آن فراغت یافته است و چنانکه آقای دکتر صفای نوشته اند نسخه بی ازین کتاب در صفحه ۲۳۲ ضمیمه فهرست ریومعرفی شده است .

۴۲- افتخارنامه حمیری در بیان جنگهای امیر مؤمنان در دو جلد ، جلد اول در ذکر جنگهای زمان حیات پیغمبر اکرم ، و جلد دوم در شرح جنگهای بعد از رحلت پیغمبر ، سروده میرزا مصطفی ملقب به افتخار العلماء در سال ۱۳۰۴ هجری قمری شامل هجده هزار بیت ، و این کتاب دوبار بطبع رسیده است ، بار اول بسال ۱۳۱۰ ه ، ق ، و بار دوم

که تاریخ آن معلوم نیست از طرف کتابفروشی محمد حسن علمی بنام ساختگی **حملة حیدری** نشر یافته است .

۴۳- **حملة حیدری** سروده **آل احمد** چاپ سنگی لاهور در سال ۱۳۳۴ قمری ضبط فهرست مشار .

۴۴- **گیتی نمای** در تاریخ زندگانی پیغمبر اسلام .

۴۵- **حملة حیدری** شرح غزوات حیدری است در حیات پیغمبر .

۴۶- **یغسوب نامه** شرح زندگانی حضرت امیرست از مرگ عثمان تا آغاز جنگ صفین .

۴۷- **سراج الصدور** » » » از آغاز جنگ صفین تا شهادت

امام، در یک جلد ، و جلد دوم از آغاز خلافت امام حسن تا غیبت امام دوازدهم .

ناظم چهار منظومه اخیر **محمد حسن فقیر قهر ریجانی** است که این مثنویات

را بدنبال هم سروده ، و **سراج الصدور** که آخرین آنهاست در حدود چهل هزار بیت است و بسال ۱۳۲۰ قمری پایان یافته است .

نسخه‌یی از **سراج الصدور** بخط **محمد کاظم** پسر ناظم در کتابخانه خصوصی

استاد دانشمند آقای **سید محمد محیط طباطبائی** موجودست و بدین بیت آغاز میشود:

چو میخواست نقشی بر آرد قلم بنام خدا کرد اول رقم

قسمت اعظم جلد ثانی این نسخه شامل حوادث مربوط به حسین بن علی (ع) است و

مجموع ابیات آن بیش از نصف همه کتاب میشود .

۴۸- **جام گیتی نما** سرگذشت و سیرت نامه پیاپیست از **واقعه** و نسخه آن در

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران بشماره (۳۶۴۶) موجودست ، و در جلد دوازدهم فهرست

مرکزی (ص ۲۶۴۹ - ۲۶۵۰) معرفی شده است .

آغاز :

بنام جهان آفرین زد رقم

نخستین چو گردید جاری قلم

انجام :

هزاران درود هزار آفرین ابر طیبین و ابر طاهرین
 ۴۹- یعسوب نامه از همان شاعر و ظاهر آذنباله جام گیتی نما و در احوال حضرت
 امیرست، ولی در فهرست توضیح کافی داده نشده است .

از آنجاست

از آن بحر، در های صدق و یقین بر آورده در مدح یعسوب دین
 مسمّا به یعسوب نامه شده کزان خامه مشکین شمامه شده
 ۵۰- صحیفه قاصریه در مقتل حسین بن علی (ع) مشتمل بر پنج مقصد در چهار
 هزار بیت، سروده قاصر کرمانی شاعر نیمه اول قرن چهاردهم .
 نسخه‌ی ازین کتاب بشماره (۲۹۰۲) در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران
 موجودست .

آغاز :

بنام خداوند پست و بلند منزّه زهر نقص و از چون و چند

انجام :

نمایی برین خلق خود کی پسند که بینند از کوری خود گزند
 ۵۱- مختار نامه در وقایع مختار ثقفی و مشتملست بر پنج دفتر در یک مجلد در حدود
 سی هزار بیت از علی خاموش یزدی مقیم نجف و متوفی بسال ۱۳۷۹ هجری قمری

آغاز :

« بنام خداوند عرش برین حکیم توانای جان آفرین »

انجام :

«روانش چو از نیست وارست شد ازان نیستی تا ابد هست شد
 تو هم ای پسر راه هستی گرای» [ناتمام]

۵۲- **شهنشاه نامه حسینی اثر طبع خاموش یزدی** در وقایع کربلا و شامل هشت دفترست در دو مجلد در حدود شصت هزار بیت و مجلد دوم آن درست نیست .

آغاز جلد اول :

«بنام مہین کردگار جهان خداوند بخشنده مہربان»

انجام :

«بخیرم نمایند از لطف یاد که گویند رحمت به خاموش باد»

۵۳- **خلافتنامه حیدری اثر طبع خاموش** در احوال حضرت امیر و مشتمل بر چهار دفترست در یک مجلد در حدود چهل هزار بیت .

آغاز :

«بنام جهان‌داور نه سپهر درخشان کن اختر ماه و مهر»

انجام :

«بجاه نکویان با احترام امامان معصوم دین و السلام»

۵۴- **قریب الفرج** در احوال ختم الحجج اثر طبع خاموش :

زهی نام نامه قریب الفرج بود شرح احوال ختم الحجج
 درود خدا باد بر آن جناب که غایب بود تا بیوم الحساب

شامل سه دفترست در یک مجلد در حدود پانزده هزار بیت و ناتمامست .

آغاز :

«بنام مهین داور ذوالجلال

بی انباز و بی یاور و بی همال»

انجام :

«که میبود تصدیق آن جان جان

بسی پیشتر از همه مردمان»

چهار حماسه اخیر که اثر طبع خاموش یزدی نجفی است در حین چاپ این
فهرست بکتابخانه اهداء گردید .

۴۹۰

خپیثات و مجالس ثلاثه و مضحکات

(۴۵۳۷)

از شیخ اجل سعدی شیرازی و ناقص الاخرست و بضمیمه کلیات وی بکرات چاپ
شده است.

آغاز : «قال السعدی الزمینی بعض ابناء الملوك ...»

انجام : «گفت پای بابای تست ، پسر گفت»

نسخ نستعلیق خوش از قرن دهم هجری، دارای چهار سرفصل کوچک و زیبا بزر
و شنگرف و لاجورد، کاغذ نخودی، جدول بتحریر و زر و لاجورد، عناوین بزر و لاجورد،
جلد مقوایی عطف پارچه‌یی، هر صفحه ۲۹ سطر (۱۷ سطر متن و ۱۲ سطر هامش) ۱۵/۵ ×
۸ ، ۱۵ گ ۲۳/۸ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۴۹۱

خداوند نامه

(۴۲۲۵)

منظومه‌ایست حماسی در بحر متقارب مشتمل بروقایع از ابتدای ظهور پیغمبر
آخر الزمان تا انتهای حرب صفین از فتحعلیخان صبای کاشی متوفی ۱۲۳۸ ه . ق،

که بدستور فتحعلیشاه قاجار در مدت شش سال سروده و در حدود دوازده هزار بیت است.

آغاز:

«بنام خداوند بینش نگار خرد آفرین، آفرینش نگار»

انجام :

«کشان جان روشن بمینو درست دگر هوشها خار تنه آذرست»
تستعلیق محمد اسمعیل، مورخ چهاردهم محرم سال ۱۲۸۲، کاغذ سفیدفرنگی
آهارمهره، جلد تیماج ارغوانی، ۲۵س (چهار ستونی) ۱۴/۵ × ۲۳/۵، ۲۴۳ گ
۲۱/۵ × ۳۴، وقفی نایینی.

۲۹۲

خزان و بهار

(۴۲۲۶)

کتابیست که بتقلید فرج بعدالاشده در سال ۱۰۵۸ هجری نوشته شده و مشتمل
است بر مقدمه و چهارده اساس و خاتمه، تألیف قاضی محمد شریف شیرازی طهرانی
متخلص به کاشف متوفی ۱۰۶۰ هجری که ترجمه وی با فهرست تألیفات منظوم و منثورش
در الذریعه (ج ۷ ص ۱۵۱) و تذکره نصرآبادی (ص ۲۵۱-۲۵۲) و خاتمه همین کتاب
مسطورست.

خزان و بهار نثر پر تکلفی دارد ولی اشعارش که از خود مؤلف است ساده و روانست
این کتاب در سالهای ۱۲۶۳ و ۱۲۷۱ و ۱۲۷۶ هجری قمری در تبریز و تهران بطبع سنگی
رسیده است.

آغاز : «چمن آرای فرج بعد از شدت درخزان و بهار روزگار»

انجام :

«بتاریخ وی گفت رای رزین که «باید خزان و بهار اینچنین»

نستعلیق مورخ ۱۵ جمادی الآخرۃ سال ۱۲۶۴ ، کاغذ سفید فرنگی ، جدول
بتحریر و شنکرف و لاجورد و نقرہ ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ضربی ماشی ،
۲۲ س ۲۴ × ۱۲ ، ۶۳ گ و ۲۲ × ۳۵ ، وقفی نایینی .

۲۹۳

خزانۃ الادب و غایۃ الارب

(عربی)

(۴۵۳۹)

قصیدۃ بدیعۃ ابن حجت حموی (تقی الدین ابوبکر بن علی قادری) متوفی
۸۳۷ ہجریست درمدح پیغمبر اسلام ، و درمصر دوبار بطبع سریبی رسیدہ است ،
آغاز : «بسملہ ، قال سیدنا ومولانا الشیخ الامام العالم العلامة» .
انجام : «بیرکۃ ممدوحہا حسن الخاتمة»

نسخ محمد بن عبدالعالی بن شریف سرباقوسی شافعی ، مورخ ہجدهم محرم ۱۰۱۳
ہجری ، کاغذ نخودی آہارمہرہ ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زر ، دارای
دوسر لوح و یک ترنج ظریف بزرو لاجورد ، ونہ صفحہ فہرست عناوین ، جلد چرمی
ضربی معرق باکنج و ترنج ، ۲۵ س ۱۶ × ۸ ، ۳۸ گ و ۲۳ × ۱۳ ، وقفی نایینی

۲۹۴

خزانۃ الخیال (ج ۱)

(عربی)

(۶۹۲۵)

مشمولست بر آداب و حکم و مواعظ و مناظرات و امثال و تراجم علما و مشایخ و غیر
ذلک ، تألیف محمد مؤمن بن حاج محمد قاسم جزایری شیرازی در ۱۱۳۰ ہجری .
آغاز : «حمداً لمن جعل خزانۃ خیال اهل الکمال مشحونۃ بدرر الاقوال
و غرر الامثال» .

انجام : «والہمنی ملہم الصواب فی المقال ان المدرس ہو مؤلف خزانۃ الخیال» .

نسخ یحیی الحسینی الهمدانی کبودرآهنگی ، مورخ رجب ۱۳۱۰ هجری ،
 کاغذشکری فرنکی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج عنابی ، ۲۲ س ۱۵ × ۸ ،
 ۱۹۳ گ ۲۲ × ۵ / ۱۴ ، وقفی درة السلطنه ملکزاده کوثر در آبان ۱۳۲۶ .

۲۹۵

خزانة الخیال (۲ج)

(۶۹۲۶)

جلد دوم آنست .

آغاز : « فاتحة كل كتاب كريم ومفتتح كل خطاب عظیم » .

انجام : « والشكر لله على نعمة الاتمام » .

نسخ یحیی الحسینی الهمدانی کبودرآهنگی . مورخ محرم ۱۳۱۱ ، کاغذشکری
 فرنکی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج یشمی . ۲۲ س ۱۴ × ۸ ، ۱۱۷ گ
 ۲۱ × ۱۳ ، وقفی ملکزاده کوثر .

۲۹۶

خلاصة الحقایق

(۹۲۷۶)

منظومه عرفانیست در بحر مخزن الاسرار اثر طبع شیخ نجیب الدین رضای
 تبریزی اصفهانی در گذشته بسال ۱۰۷۵ هجری از مشایخ سلسله ذهبیه که صاحب
 دیوان قصیده و غزل و سه مثنوی دیگر بنامهای : نور الهدایه و سبع المثنائی و دستور
 سلیمان نیز هست .

خلاصة الحقایق بسال ۱۳۳۸ ق ، از طرف خانقاه احمدی شیراز طبع و نشر
 یافته است ، رك : دانشمندان آذربایجان (ص ۳۷۴) .

آغاز :

«حمود ثنای احدلایزال فردو قدیم وصمد بی زوال»

انجام :

«برزل نکتہ من عفوکن چون زره بیخودی آمد سخن»
شکسته نستعلیق محمد شریف فراشبدی ، مورخ ۲۶ ذیحجه ۱۱۹۴ ، کاغذ سفید
فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی مشکی ، ۱۵×۱۱ س ۶ ، ۱۲۵ گ
۳/۱۵×۱۰ ، وقفی حاج شمس الدین پرویزی در آبان ۱۳۴۲ .

۲۹۷

خمسه و غزلیات خسرو

(۴۵۴۴)

پنج مثنوی مشهورست بنامهای : مطلع الانوار ، شیرین و خسرو ، لیلی و مجنون ،
هشت بهشت ، آیینة اسکندری ، باده هزار بیت غزل و قطعه و رباعی ناقص الآخر ، از امیر
یمین الدین ابوالحسن خسرو دهلوی در گذشته بسال ۷۲۵ هجری که از مشاهیر شعرای
پارسی گوی هندست ، و هر پنج منظومه بکرات چاپ شده است .
امیر خسرو دهلوی آثار منشور و دیوانهای متعدد و مثنویهای دیگر هم دارد که
آنها نیز بطبع رسیده است .

آغاز مطلع الانوار :

«بسم الله الرحمن الرحيم خطبة قدس است بملك قدیم»

انجام :

«بوکه زن زهتگه دارالسلام بوی علیکی رسدم والسلام»

آغاز شبیرین و خسرو :

«خداوند دادلم را چشم بگشای
بمعراج یقینم راه بنمای»

انجام :

«چو بر خسرو سر آید زندگانی
گناهش عفو کن باقی تو دانی»

آغاز لیلی و مجنون :

«ای داده بدل خزینۀ راز
عقل از توشده خزینۀ پرداز»

انجام :

«این نامه سزای آفرین باد
انشاء الله که همچین باد»

آغاز هشت بهشت :

«ای گشاینده خزاین جود
نقش پیوندکار گاه و جود»

انجام :

«نامه او که حرز جاننش باد
در قیامت خط امانش باد»

آغاز آیینۀ اسکندری :

«خدا یا جهان پادشایی تراست
ز ما خدمت آید خدایی تراست»

انجام :

«رسید از بتان جان خسرو بکام
بیک زخمه کن کار او را تمام»

آغاز غزلیات و مقطعات و رباعیات : (۱)

«ای ز خیال ما برون در تو خیال کی رسد

با صفت تو عقل را لاف کمال کی رسد»

انجام :

«ایسیدل دراو گيرو در خلق مگیر لاتدع مع الله الہا آخر»
 نستعلیق اوایل قرن یازدهم، کاغذ نخودی، عناوین بشنگرف، یک صفحه از پایان
 هشت بهشت و آغاز آیینہ اسکندری و حواشی در شرح پارہ بی لغات و کنایات بخط
 ملک الکلام مجدی سقزی شاعر نیمہ اوّل قرن چہار دہم ہجری، ۲۱ س ۱۸ × ۵/۱۰،
 ۳۷۳ گ ۳/۲۷ × ۱۷/۷ وقفی نایینی .

۲۹۸

خمیسہ خسرو

(۴۵۴۳)

درین نسخہ آیینہ اسکندری پیش از ہشت بہشت است .

آغاز :

«خطبہ قدس است بملک قدیم بسم الله الرحمن الرحيم» (کذا)

انجام :

«نامہ او کہ حـرز جانش باد در قیامت خط امانش باد»
 نستعلیق خوش و بسیار مغلو ط از قرن دہم ہجری، دو صفحہ اوّل تمام تذهیب و
 رطوبت دیدہ با چہار سر لوح ظریف بزروشنگرف ولاجورد، کاغذ نخودی ضخیم،
 جدول بزرو تحریر ولاجورد، عناوین بشنگرف، جلد ساغری، ۲۰ س، چہار ستونی
 ۱۹/۵ × ۱۰/۵، ۲۲۱ گ ۱۹ × ۱۹، وقفی نایینی .

۲۹۹

خمسه خسرو

(۴۵۴۵)

آغاز : «خطبه قدس است بملك قدیم» .

انجام :

«رسید از بتان جان خسرو بکام بیک زخمه کن کار اورا تمام»
 نستعلیق هنداز قرن دهم با پنج سر لوح بزروشنگرف ولاجورد ، کاغذ نخودی ،
 جدول بز و تحریر ولاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۲۰ س ،
 چهارستونی ۱۶/۵ × ۹ ، ۲۳۳ گ ۲۵ × ۱۴/۵ ، وقفی نایینی .

۳۰۰

خمسه نظامی

(۴۵۴۹)

خمسه یا پنج گنج مثنویات مشهور و رایجیست از حکیم نظامی گنجوی (الیاس
 ابن یوسف بن زکی بن مؤید) که بکرات چاپ شده و مشتملست بر :
 ۱- مخزن الاسرار .

آغاز :

«بسم الله الرحمن الرحيم هست کلید در گنج حکیم»

انجام :

«شکر که این نامه بعنوان رسید پیشتر از عمر پایان رسید»
 ۲- خسرو و شیرین .

آغاز :

«خداوندا در توفیق بگشای
نظامی را ره تحقیق بنمای»

انجام :

«سخن را بر سعادت ختم کردم
ورق کاینجا رساندم در نوردم»
۳- لیلی و مجنون .

آغاز :

«ای نام تو بهترین سرآغاز
بی نام تو نامه کی کنم باز»

انجام :

«کاین نامه بنام اوسر آمد
وز پای بخط او در آمد»
۴- هفت پیکر .

آغاز :

«ای جهان دیده بود خویش از تو
هیچ بودی نبوده پیش از تو»

انجام :

«دولت راکه بر زیادت باد
خاتم کار بر سعادت باد»
۵- سکندر نامه .

الف - اقبالنامه

«خدا یا جهان پادشایی تراست
زما خدمت آید خدایی تراست»

انجام :

«جهان برو وجود تو فرخنده باد
وجود نظامی بتو زنده باد»

ب - شرفنامه

آغاز :

«خرد هر کجا گنجی آر دید
ز نام خدا سازد آنرا کلید»

انجام وجود :

«که تا میل زد صبح بر تخت عاج
چنان در نبودست بر هیچ تاج»
(ناقص)

نسخه او آخر قرن هشتم یا اوایل قرن نهم هجری . کاغذ کاهی ، عناوین بخط ثلث ، جدول بتحریر وزیر ، باشش سر لوح زیبای پرکار بزرولا جورده ، بسمله میان پنج سر لوح بخط کوفی تزیینی و یکی دیگر (هفت پیکر) بخط ثلث ، دو صفحه آغاز کتاب تمام تذهیب بوده و بالفعل صفحه دوم آن وصله دار و زخمی و تبا هست ، پشت هر منظومه یک ترجزیا و ظریف نقش بسته و نام منظومه در میان آن بخط ثلث خوش مرقومست ، پایان هر منظومه بدومربع مستطیل و دومثلث و چهار گوشه بزرولا جورده مزین است . روی نخستین ترج که از سایر ترجها بزرگتر بوده اتیکت کتابخانه را چسبانیده اند ، یکی از دومستطیل آخر کتاب لیلی و همچنین افتاده و از میان رفته است ، از آخرشرفنامه نیز یک ورق افتاده است .

درین نسخه «از» و «آن» و «داد» بسباق شکسته سرهم نوشته شده و «که چون» و «چه دید» و «چه سود» با حذف ها و چنین مرقومست : «کچون» و «جدید» و «جسون» . جلد چرمی عنابی ، ۲۷ س ، چهار ستونی ۱۵/۲ × ۸ ، ۲۶۸ گ ۲۱ × ۵/۱۲ ، وقفی نایینی .

آغاز : « بسم الله الرحمن الرحيم .. الخ »

انجام : « ز آغاز اوتا بانجام او » .

نستعلیق قرن یازدهمست ، ولی آخر نسخه را تراشیده تاریخ مزور (۸۶۷) گذاشته اند ، هر منظومه دارای یک سر لوح و دو صفحه تذهیب و تشعیر با نقوش طیور و سباع و وحوش است ، کاغذ نخودی ، عناوین بزر با تشعیر ، جدول بتحریر و زر و لاجورد ، جلد روغنی گل و بوته دار با ریختگیهای بسیار ، آستر گلدان زمینه گلی با گل های زرین ، ۲۰ س ، چهار ستونی ۱۴/۳ × ۷/۴ ، ۳۶۰ گ ۸/۲۴ × ۱۴/۵ ، وقفی نایینی .

۳۰۲

خمسه نظامی

(۴۵۵۰)

آغاز و انجام مانند پیش :

نستعلیق قرن یازدهم ، دو صفحه آغاز هر منظومه تمام تذهیب ، کاغذ نخودی نازک ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زر ، جلد تیماج مشکی ، هر صفحه ۳۲ بیت (۱۹ بیت متن ۱۳ بیت هاشم) ۱۶/۵ × ۷/۲ ، ۴۴۱ گ ۸/۱۸ × ۸ ، وقفی نایینی .

۳۰۳

خمسه نظامی

(۱۳۶۳)

آغاز : مانند پیش .

انجام : « بگو تا بگوید دگر کس درود » .

نستعلیق هند از قرن یازدهم ، باشش سر لوح کم کاروپانزده تصویر کوچک نازیبا از قرن سیزدهم در هاشم ، کاغذ نخودی ، جدول نقره یی ، جلد چرمی ضربی قهوه یی ،

۲۳ س چهار ستونی ۲/۲۱ × ۱۲/۳ ، ۳۲۰ گ ۵/۲۹ × ۱۸/۵ ، وقفی سردار کل یار
محمد افشار .

۳۰۴

خوان خلیل

(۴۵۵۲)

نثر و نظم است از منشآت نورالدین محمد ظهروی ترشیزی متوفی ۱۰۲۵ هجری که بنام ابراهیم عادلشاه بیجاپوری نوشته و چون از کتب درسی اهل هند بوده، جزو مجموعه بی بنام سه نثر ظهروی با شرح لغات و استعارات و کنایات در آن کشور چندین چاپ خورده است .

بدنبال خوان خلیل دومنثور از سلطان حسین بایقرا درباره سفر حج امیر علیشیرنوازی از منشآت خواجه عبدالله مروارید متخلص به بیانی و متوفی ۹۲۲ هجری مسطورست که آنهم با سایر منشآت بیانی یکجا در اروپا چاپ شده است .

آغاز : «خوان خلیل من کلام افصح الشعرا مولانا ظهروی

ای از تو بر اهل تخت و اکیل سبیل گرد زکرمیست و گر قدر جلیل
نطق از تو بمهمانی ارباب خرد انداخته خوان سخن از خوان خلیل

انجام :

تادرین مهمان سرا خوان خلیل آید بیاد میزبان خلق ابراهیم عادلشاه باد
آغاز منشور : «فرمان نواب سلطان حسین میرزا بواسطه امیر علیشیر در وقت
رخصت راه کعبه معظمه»

انجام : «بر مصالح خود تقدیم میفرماییم» (ناقص)

نستعلیق هند از او آخر قرن یازدهم ، کاغذ شکری آهارمهره ، تحریر چلیپا ،
عناوین بشنگرف ، جلد پارچه بی ، مختلف السطر ، ۱۱ گ ۸/۲۰ × ۱۲ ، وقفی نایینی

۳۰۵

خیر المقال فی فضائل النبی وآل

(۴۵۵۱)

(عربی)

شرح قصیده مفصلی است در مدح نبی و آل که سید علیخان و آلی هویزی بن سید خلف بن عبدالمطلب موسوی مشعشی متوفی ۱۰۸۸ هجری بسال ۱۰۵۹ سروده و در ۱۰۸۳ خود بشرح آن پرداخته و مشتمل است بر دو مجلد در چهار جزء و نسخه‌های جزء اول و ثانی آنست و در حضور مصنف از روی نسخه اصل نوشته شده .

آغاز : « بسمله ، خیر المقال حمد الکبیر المتعال ذی الکبریاء والجلال »

انجام : « ونسأل الله حسن التوفیق والهدایة الی اوضح الطریق »

نسخ عبدالمهدی بن صالح ، مورخ ۱۰۸۵ هجری ، کاغذ نوعی ترمه . عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زور و لا جور ، بایک سر لوح بزور و لا جور و سفیداب و بشنگرف ، جلد چرمی ضربی معرق ، باکنج و ترنج زرین ، ۲۳ س ۲۰/۲ × ۱۰/۲ ، ۳۹۱ گ ۳۱/۵ × ۱۷ ، وقفی نایینی ،

۳۰۶

دبستان الشعرا

(۶۳۱۸)

رساله ایست مختصر در عروض و بدیع تألیف حاج سید محمد بن سید حسن حسینی خراسانی در ۱۲۹۳ ه . ق .

آغاز : « بسمله ، الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سید انبیائه محمد و آله

الطاهرین ، اما بعد پس میگوید بنده ذلیل خاطی جانبی ... الخ »

انجام :

« گرتوانی ای صبا بگذرشی در کوی آن وردلت خواهد بیراز ما سلامی سوی آن »

نسخه اصل دستنویس مؤلف ، مورخ آخر رجب ۱۲۹۳ در دارالامان کرمان ،
نستعلیق ناخوش باقلم خوردگیهای زیاد ، کاغذ کاهی فرنگی ، جلد پارچه ای ، مختلف
السطر ، ۱۶ گ ۱۱/۲ × ۱۷/۶ ، خریداری آستان قدس در اسفند ۱۳۱۸ .

۳۰۷

درر البحور و قلائد النحور

(۴۵۶۳)

(عربی)

مکرر و مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۱۶۷ ش ۳۳) از صفی الدین حلی است و
چاپ شده است ، این نسخه دیباچه منشور ندارد .

آغاز : « ایت الوصال مخافة الرقباء »

انجام : « وان شقیت فذنبی موجب النقم »

نسخ قرن سیزدهم . کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد
تیماج ماشی ، ۱۹ س ۱۰/۵ × ۲۴۳ گ ۱۸ × ۲۹/۵ وقفی نایینی .

۳۰۸

درر البحور

(۴۵۶۴)

قسمتی از آنست دیباچه هم دارد .

آغاز : « الحمد لله الذی اطلع نجوم المضيئه »

انجام : « الجود جتف العد وفتح الولی »

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد مقوایی ، ۱۲ س ۹/۵ × ۱۴ ،
۳۷ گ ۱۵ × ۲۲ ، وقفی حاج عماد فهرستی .

۳۰۹

درر البیهیة

(۴۵۵۳)

(عربی)

قصیده است از حاج میرزا محمد ادیب آذر بایجانی که در تهنیت عید غدیر و مجلس عقد دختر مظفرالدین شاه قاجار سروده است .

آغاز :

عذب الوصال من الحسان الرزد

«بشری لصب ذاق بعد صدود

انجام :

و جلالها و کمالها بمزید

«فصادقها اغلی لان جمالها

نسخ قرن چهاردهم ، کاغذ فلقل نمکی ، سرلوح بزروشنگرف و لاجورد ، جدول
بتحریر روزر ، جلد پارچه‌یی ، ۱۰ س ۸ / ۲ ، ۵ گ ۲ / ۲۱ × ۱۴ ، وقفی نایینی

۳۱۰

درر البیهیة

(۴۵۵۴)

نسخ مورخ ۲۰ دی ۱۳۱۷ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۱ س ۱۳ ×
۸ ، ۵ گ ۲ / ۲۲ × ۱۵ / ۳ . وقفی نایینی ،

۳۱۱

درر البیهیة

(۴۵۵۵)

نسخ قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۱ س ۱۳ × ۸ ،

۵ گ ۲۳ × ۱۶/۳ ، وقفی نایینی .

۳۱۲

درر البیه

(۴۵۵۶)

نسخ قرن ۱۴ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد تیماج مشکی ، ۱۱ س ۱۳ × ۸ ، ۵ گ
۱۵ × ۲۱/۵ ، وقفی نایینی .

۳۱۳

درر الدقایق و درر الحقایق

(۴۵۶۲)

(عربی)

کتابت در علم بدیع تألیف موفق بن مجد النخاسی از علمای ادب قرن هفتم
هجری و زنده در ۶۴۰ که برای سلطان ناصر الدین داود بن عیسی بن ابی بکر بن ایوب
از ملوک شام (متوفی ۶۵۶ هـ) تألیف کرده و اوراست : شرح نوابغ زه خشری و شعر
الشعراء و نشر النثر .

آغاز : «بسمله» کتاب درر الدقایق و درر الحقایق الفقه النخاسی لسلطان البرایا
الناصر الدین داود . . . و بعد یقول العبد العاصی الموفق بن المجد النخاسی ... الخ
انجام : «و تسمى هذه الحركات حركات التوجيه»

پس ازان قصیده ایست از همود در مدح سلطان مزبور و بدنبال آن ابیات است در عدد
بحور شعرو بدین بیت پایان می پذیرد :

«حركات المحدث تنتقل
فعلن فعلن فعلن فعلن»

نسخ یحیی بن احمد بن محمد العریف ، مورخ ۲۴ زی القعدة الحرام ۱۰۱۰ هجری
کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جلد مقوایی ، ۱۵ س ۱۴ × ۸ ، ۷۵ گ ۲۱ ×

۱۵/۵ ، وقفی حاج عماد فهرستی .

۳۱۴

در الدقایق

(۴۵۶۱)

این نسخه خطبه‌یی دارد که در آن يك نیست، و بدنبال آن متفرقاتیست از نظم و نثر، عربی و فارسی، و جامع و کاتب آن سید محمد گلستانه است .
آغاز: «بسمه، الحمد لله علی ان نظمنی فی سلك طالبی فضیلة الفضل»
انجام: «عنهم العذاب ولا هم ینصرون»

نسخ و نستعلیق و شکسته سید محمد گلستانه، مورخ ۱۱۹۰ هجری، کاغذ سفید
 فرنگی آهار مهره، عناوین بشنگرف، جلد پارچه‌یی، ۱۴ س ۱۴/۵ × ۸/۳، ۱۸۱ گ
 ۱۵/۵ × ۲۱/۵، وقفی نایینی .

۳۱۵

دستور الشعراء

(۴۵۶۵)

مکرر و نظیر نسخه مغلو ط شماره (۴۳۴۲) مذکور در جلد سوم فهرست (فصل ۱۵ ص ۱۶) که احتمال داده اند نسخه اصل باشد و چنین نیست، ولی يك صفحه خطبه و براعت استهلال که در آن نسخه هست درین يك نیست، (۱) .

دستور الشعراء رساله ایست در باب عروض و قافیه و صنایع و بدایع و سرقات شعریه

۱ - برای ملاحظه نسخه‌های دیگر، رك: فهرست مجلس (ج ۳ ص ۱۲۶
 ش ۸۷۷) و فهرست مشکوة (ج ۲ ص ۳۸۷) و کتابخانه ملی ملك شماره‌های ۵۴۵
 و ۸۲۰ و ۵۱۴ .

مشمول بر مقدمه و سه مقاله و خاتمه بشرح ذیل :

مقدمه در تعریف شعرو بیان شاعر .

مقاله اولی در بیان علم عروض .

مقاله ثانیه در علم قوافی .

مقاله ثالثه در بیان صنایع و بدایع شعری .

خاتمه در بیان سرقات شعریه .

تألیف **محمد امانی مازندرانی** شاعر قرن یازدهم هجری که ذکرش در تذکره‌ها نیامده ولی **ادوارد براون انگلیسی** در جلد چهارم **تاریخ ادبیات ایران** (ترجمه رشید یاسمی ، ص ۱۶۷ تا ص ۱۸۱ و ص ۱۷۲ تا ص ۱۹۱) ویراد در عدد شعرای کوچک قرن یازدهم مذکور داشته و تاریخ وفاتش را سال ۱۰۶۱ هجری نوشته است .

دستور الشعر مصدرست بنام **میرزا محمد تقی وزیر** ملقب به **شمس الدین** که از وی چنین یاد شده است : «مهمدمت ربانی ، بانی مبانی دولت سلطانی ، وهو المخدوم الاعظم ، دستور اعظم الوزراء فی العالم . صاحب السیف والقلم **شمس المله والدین میرزا محمد تقی** لازال اعلام العدل فی ایام دولته ... الخ» .

آغاز : «بسم الله . الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء والمرسلین» .

انجام : «واز جمله سرقات نیستند» .

در سبب تألیف گوید : «اما بعد چنین گوید فقیر حقیر جانی **محمد مازندرانی المتخلص بالامانی** که در زمانی که این کمینه بتحصیل علوم دینیّه و غیر ذلک اشتغال داشت ، در بعضی اوقات از علم عروض و قوافی و صنایع و بدایع شعریه نیز مباحثه مینمود در آنوقت عزیزی از عزیزان که مسند آرای ایوان فصاحت و چابکسوار میدان بلاغت بود ، التماس نمود که بنده رساله‌یی درین فن ترتیب دهد که مستعدان از مطالعه آن بهره ور شوند ، بنده قبول التماس نموده بدستیاری فروغ التفات مهرزده پرور سپهر جاه و

جلال .. الخ» (۱)

ودرین رسالہ وی از اشعار خود کہ غالباً خوب ہم نیست زیاد آورده است کہ چون چیزی ازو در تذکرہ ہا مسطور نیست ، بیتی چند انتخاب و نقل میشود :

دل و جان ہر دو توئی از بر من دور مشو کہ چہاں را نتوان بی دل و بی جان دیدن

قد تو جلوہ آموزست سرو بوستانی را لب تو خاصیت بخش است آب زندگانی را

از ان رسم خواہش بر افتادو کس را شکایت نباشد ز بی آب و نانی
کہ ہر دم طمع را ز انعام عا مش بگنجینہ گنجی رسد شایگانی

خضر از پی آب رفته بیتابانہ من خال گرفتم ز لب جا نانہ
حاصل کہ ز بخشندہ کام ہمہ کس او آب طلب نموده و من دانہ

کنون کہ از مدد بخت نو بہار شدہ چمن ز لالہ و گل ہمچو دامن گلچین
ز سیر باغ چہ حاصل مرا کہ دلدارم بسان مردم چشم منست خانہ نشین

نسخ و نستعلیق محمد حسن خوشفی ، مورخ سلخ شہر جمادی الثانیہ ! سنہ ۱۲۹۷ ہجری کہ برای میرزا علینقی مجتہد نوشتہ است ، و مجتہد مزبور چہار صفحہ در آغاز و سی و چہار صفحہ در پایان نسخہ بخط شکستہ نستعلیق خوش و بطرز چلیپا اشعاری از شعرای دورہ قاجار و بیشتر از قآآنی در مناقب اہل بیت درج کردہ و در ذیل نخستین قصیدہ قآآنی مینویسد : «... اغلبہا من ابکار افکار الحبيب قآآنی الحکیم الذی کان شریکی فی مباحثۃ الاسفار والمبدأ والمعاد فی دار الخلافۃ طهران فی سنۃ ۱۲۶۵ من الهجرة» .

کاغذسفید فرنگی ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکی ، ۱۶ س ۱۳ × ۷ ،
 ۱۱۴ گ ۵/۱۸ × ۱۱/۵ ، خریداری آستان قدس در ۱۳۱۱ شمسی .

۳۱۶

دستور معمار

(۴۸۰۸)

رساله ایست مختصر در معما تألیف میر حسین بن محمد حسینی معمارائی نیشابوری
 متخلص به شفیعی متوفی در ۹۰۴ هجری که بابر پادشاه در توزک خود (ص ۱۱۵) راجع
 باو نوشته است که : « غالباً معمارا مثل او هیچکس نگفته ، عمارا همیشه در تفکر
 معما مصروف شده ، عجب فقیر و نامراد و بی بدل کسی بوده » معمار گویان نیمه دوم ترین نهم همه
 شاگرد وی بودند و امیرعلیشیر نوایی در مجالس النفاثس (ص ۹۶) ویرا با خلاق حمیده
 و اطوار پسندیده ستوده و گوید که : « از حالش آثار و لایت پیدا و نمودار ... و فن معمارا
 در لطافت و نزاکت بجایی رسانیده که زیاده بران خیال نمیتوان کرد ... » .
 و میر حسین این رساله را بنام امیرعلیشیر تألیف کرده است ، (۱) .

آغاز :

« بنام آنکه از تألیف و ترکیب معمای جهان را داد ترتیب »

انجام :

« ز بهر رسیدن بعز و شرف چو این نامدرا خامه خوشخرام
 بیاراست اوّل ازان نام ، به که باشد براو نیز ختم کلام »
 نستعلیق مورخ یازدهم ربیع الاول ۱۲۷۸ هجری ، کاغذسفید فرنگی آهارمهره ،

عناوین بشنگرف ، جلد تیماج قهوه‌پی یک‌لا ، ده صفحه از آخر نسخه مشتملت بر مطالب متفرقه از معیبات فارسی و خطب عربی ، ۱۲ س ۱۴ × ۵ ، ۶ ، ۸۷ گ ۲۱ × ۵ / ۱۲ ، وقفی نایینی .

۳۱۷

دولرانی و خضر خان

(۴۶۵۳)

از مثنویات امیر خسرو دهلوی است شامل چهار هزار و دوست بیت که بسال ۷۱۵ هجری سروده است در سرگذشت خضر خان پسر علاءالدین محمد خلجی سلطان دهلی (۶۹۵ - ۷۱۵ ه) و معشوقه اش دولرانی کرنی که نام اصلی او دیول دی بوده و شاعر بذوق خود آنرا تغییر داده است، چنانکه گوید:

دولرانی خجسته دختر کرن که نارد چرخ همچون او بصد قرن

دولرانی که هست اندر زمانه	ز طایه وسان هندستان یگانه
برسم هندوی از مام و باباش	دراول بود دیول دی خطابش....
یکی علت درو افکندم از کار	که دیول را دول کردم بهنجار
دول چون جمع دولتهاست درسمع	درین نامست دولتهای بسی جمع
چورانی بود صاحب دولت و کام	دولرانی مرکب کردهش نام

خطاب این کتاب عاشقی بهر دولرانی خضر خان ماند در دهر
این مثنوی در بمبئی بسال ۱۳۳۶ ق، بامقدمه و حواشی بزبان اردو بطبع سنگی
رسیده است .

آغاز :

«سرنامه بنام آن خداوند که خوبان را بدلها داد پیوند»

انجام :

«نمیخواهم ز تو بخشی چوهر کس تو خسرو را چو می بخشی همان بس»
 نستعلیق خوش و استادانه از محمد محسن بن محمد حسین زرین قلم، مورخ ۱۰۳۲،
 با سر لوح نو ساز قرن چهاردهم، کاغذ متن و حاشیه، متن نخودی قدیمی، حاشیه کرم رنگ
 و فرنگی، دو صفحه اوّل بین السطور طلا اندازی، جلد جرمی ارغوانی، ۱۵/۵ س ۱۷/۲۸
 ۸/۲۸، ۱۵۴ گ ۱۶/۵۸۲۶/۵، وقفی نایینی.

۳۱۸

دیوان آتشی

(۸۱۷۷)

قصاید سستی است در شرح غزوات اسلامی و مناقب ائمه هدی معروف به جنگنامه
 آتشی و در سال ۱۲۷۱ ه. ق، بطبع سنگی رسیده است.
 ناظم این اشعار میرزا حسن آتشی کاتب بوده و گویا عقل درستی نداشته زیرا که
 گاهی هم سلمی و سلیمی و عبدی و قاسم و کاتب تخلص میکرده و تواریخ مختلفی
 برای نظم اشعارش آورده که از آن جمله است :
 بسال هشتصد و هشتاد بعد از هجرت احمد

بشادی نظم شد چون این ولایت نامه غرا

سال تاریخش هزار و یکصد و هشتاد و هشت

نظم شد این قصه در ماه رجب ای هوشیار

ز هجرت الف ، دو صد ، پنجه و پنجه
 شده مکتوب جمله مدح حیدر
 نسخه مایه سروه است و بعضی از اوراق آن وصالی شده است .

آغاز موجود :

«فرمود نبی پیش بیای شه مردان شد پیش نبی والی داور شه صفدر»

انجام :

« بدر شد تیغ شاه از زین آن پیل ب صنع قدرت دانای اسرار »
 نستعلیق اواخر قرن دوازدهم ، کاغذ فرنگی شکری ، عناوین بشنگرف . جلد
 پارچه یی ، ۱۶ س ۱۶/۵ × ۷/۲ ، ۱۳۲ گ ۱۴/۵ × ۲۴/۵ وقعی مکراده کوثر .

۳۱۹

دیوان آشفته طهرانی

(۴۷۱۷)

قصیده و غزل و مخمس است و همه سست و سخیف از سید محمد عصار طهرانی
 متوفی ۱۲۵۶ ق ، که نخست ناظم تخلص داشته و بعداً به آشفته تغییر تخلص داده و
 عقیده داشته که مزخرفات و اراجیف و از اشعار آسمانی خواجه حافظ شیرازی بهتر است
 چنانکه گوید : « چون درسی سال قبل تقریباً بعد از اتمام لسان الغیب که بیان الغیب
 را نوشتم و بیک ملاحظه و بلکه بملاحظات از تخلص آن ایام که آشفته بوده اسمی
 نبرده بلکه بمناسبت اتصاف بغیب تخلص را ناظم قرار داده ام ، در این ایام که بخواهش
 یکی از دوستان محترم و اهل ذوق بنابر جمع و قرائت متفرقات که مسوده از آنها باقی
 مانده بر آمد ، مناسب دیدم که غزل اول از بیان الغیب را که مطبوع و منتشر است در
 اینجا ذکر کنم . تا اینکه دانشمندان در مقام رسیدن بفرایند آن کتاب ، سعی در تحصیلش

نمایند ، و فرق بین آنرا با کتاب **خواجه حافظ** بیابند ، و آن غزل اینست :
 ای ذات مقدس تو جان جانها وی جود وجود تو روان جانها
 جان بخش باعیان ثبوتی و عدم ۰۰۰۰۰ الخ
 «

آغاز :

« بهر امر باید بنام خدا کند مرد عاقل نخست ابتدا »

انجام :

« عصارمات و محوسات در عین سر [گر] دانی در حق او چه گوید کش باشدش درستی »
 نستعلیق حسن بن ابوالحسن حسینی شیرازی ملقب به پیر محمد ، مورخ پنجم
 ربیع الثانی ۱۲۵۴ ، کاغذ شطرنجی فرنگی ، جلد پارچه‌پی ، مختلف السطر ، ۱۵۴ گ
 ۱۳/۷ × ۲۱ ، وقفی خود ناظم .

۳۳۰

دیوان آشفته

(۴۷۱۸)

در نگارش با نسخه پیش اختلاف دارد .

آغاز :

« اول دفتر بنام ایزد یکتا آنکه نهانست پشت پرده‌الا »

انجام : « وما یخفی الصدور و هو فی غایة » (ناقص)

نستعلیق و نسخ خود ناظم ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد تیماج بنفش ، مختلف السطر ،
 ۱۲۶ گ ۱۴ × ۲۰ ، وقفی خود ناظم .

۳۳۱

دیوان آشفته

(۵۷۵۷)

مسودا نیست قلم خورده و بی سرو ته .

آغاز موجود :

خوا بگواش گشت اندر خاک گور

« بعد چندین سال شاهی و غرور

انجام :

« کل مولود علی الفطرة یمنی
 که نباشد نقص در اصل جنین »
 نستعلیق خود ناظم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد تیماج بنفش ، مختلف السطر ،
 ۱۶۹ گ ۲۲ × ۱۴ ، وقفی خود ناظم .

۳۳۲

دیوان ابن حمزه حسینی

(۴۶۷۴)

(عربی)

در دیباچه نام و نسب ناظم چنین آمده است : « السيد الشريف عبدالکریم بن
 السيد الشريف محمد الشهیر بن عبد الکریم بابن حمزة الحسينی » و از محتویات دیوان
 برمی آید که از شعرای آل عثمان و معاصر سلطان احمد ثالث (۱۱۱۵-۱۱۴۳ هـ) بوده
 و عبارت : « قضی سعید نجه » (= ۱۱۱۹ هـ) ماده تاریخ فوت فرزند اوست .
 آغاز : « بسمله ، احمدک اللهم علی جمیع الایجاد ، واشکرك علی حمید الامداد »
 انجام کتاب مقامه ایست ناقص الاخر که عبارت ذیل پایان می یابد : « فاطرق
 الساب یسیراً ثم رفع رأسه »

نسخ عثمانی از اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عنوان و

جدول بشنگرف ، بایک سرلوح اکیلی ، جلد تیماج مشکى ، ۲۵ س ۵/۱۶ × ۸/۵ ،
 ۷۷ گ ۷/۲۱ × ۱۵/۷ ، وقفى نایینى .

۳۳۳

دیوان ابن الخياط

(۴۵۶۶)

(عربى)

از ابو عبدالله احمد بن محمد تغلبى دمشقى معروف به ابن الخياط متوفى
 ۵۱۷ هجرى است .

آغاز : «قال الشيخ الاجل ابو عبدالله احمد بن الخياط» .

انجام :

لقد صدقت فى نداه الظنون فلا كذبت فى علاه الوعود
 نستعليق ميرزا ابوالقاسم همدانى ، مورخ ذى القعدة ۱۲۸۳ كه براى كتابخانه
 عبدالصمد ميرزا عز الدوله نوشته و باديوان ابوفراس شماره (۵۸۵۶) دريك مجلد ويك خط
 بوده ، كاغذ شكرى فرنگى آهارمهره ، جلد چرمى عنايى ، ۱۴ س ۵/۲۲ × ۱۱/۵ ، ۱۹۲ گ
 ۳۱ × ۵/۱۹ ، وقفى نایینى .

۳۳۴

ديوان ابن الفارض

(۴۵۶۷)

(عربى)

مكرر و مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۱۷۰ ش ۴۲ و ۴۳) و اين نسخه فاقد مقدمه است
 ديوان مزبور چندین چاپ خورده است . (۱)

آغاز : «سایق الاطعان يطوى البید طی»

انجام : «فاننى قد جئت بالترجمة»

نسخ محمد علی خوانساری ، مورخ ۱۲۵۹ ، کاغذ شکری فرنگی آهارمپره ،
جلد ترمه ، دوره چرمی ، عناوین بشنگرف ، ۱۶ اس ۱۱/۷ × ۶ ، ۱۶ گ ۱۷/۵ ×
۱۰/۷ ، وقفی نایینی .

۳۲۵

دیوان ابن الفارض

(۴۵۶۸)

از مقدمه این نسخه يك صفحه افتاده است .

آغاز موجود : «وجدت القصيدة المذكورة التي كانت مفقودة الصورة»

انجام : «عند القدوم وعاملنى باكرامى»

نسخ حسن بن ابراهيم مدنی ، مورخ پنجم شعبان ۱۰۳۳ ، کاغذ کاھی ، جدول
بشنگرف ، جلد چرمی عنابی ، ۱۵ اس ۱۲ × ۴ ، ۶ ، ۹۰ گ ۲۰/۲ × ۱۲ وقفی نایینی (۱)

۳۲۶

دیوان ابن المعتز

(۴۵۶۹)

(عربی)

از شاعر وادیب معروف ابو العباس عبد الله بن معتز بن متوکل عباسی متوفی
۲۹۶ هجری و مشتملست برده باب در دو جزء و هر باب مرتب است بترتیب حروف تہجی
آغاز : «بسمله ، قال ابو العباس عبد الله بن محمد المعتز بالله في الفخر على قافية

الاف : وساریه لاتمل البکا»

انجام : «فکم امنیه غلبت منیه»

نسخ ابو بکر بن قاسم بن عبدالله که برای شیخ عارف عزالدین ابی محمد عبدالعزیز بن عبدالله نوشته ، تحریر قرن نهم ، کاغذ نخودی موریانه خورده ، جلد چرمی ضربی ، زمینه عنابی با ترنج طلایی ، ۱۵ س ، اندازه مختلف ، ۳۳۲ گ ۲۴ × ۱۶/۵ ، واقف نا معلوم

۳۲۷

دیوان ابن المعتمر

(۴۵۷۰)

آغاز و انجام همان .

نسخ عثمانی مورخ ۲۱ جمادی الاولی ۱۲۴۶ ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جلد چرمی ضربی ، زمینه بنفش با ترنج طلایی ، ۲۴ س ۱۸/۵ × ۸/۵ ، ۱۹۶ گ ۲۴ × ۱۷/۵ ، وقفی نایینی .

۳۲۸

دیوان ابن یمین فریومدی

(۸۷۸۷)

مقداری از غزلیات امیر محمود بن یمین الدین طغرای فریومدی شاعر مشهور قرن هشتم هجری و ناقص الاول است .

آغاز :

منشی وصف خویش از اسما»

«مظهر ذات خویش از اوصاف

انجام :

«از سر مستی هله‌ای هوشیار
گر غلطی رفت تو معذور دار»
نستعلیق قرن سیزدهم بخط دوکاتب، صفحه‌اول مزین با کلیل و شنگرف، کاغذ
فرنگی، جلد پارچه‌بی، ۱۳×۷، ۹۶ گ ۱۷/۵×۱۰/۷ خریداری در آذر
ماه ۱۳۳۸.

۳۲۹

دیوان ابن یمین

(۴۵۷۱)

مقداری از مقطعات ابن یمین فریومدی است که چاپ هم‌شده است.

آغاز :

«بیا ز ابن یمین اید و ست بشنو
مراین شایسته پند رایگان را»

انجام :

«ازین خلق امید مهر آنچنانست
که آب حیات از لب مار خواهی»
نستعلیق قرن سیزدهم، کاغذ نخودی آهارمهره. جلد چرمی بنفش، مختلف السطر،
۶۲ گ ۱۹/۵×۱۲/۵، وقفی نایینی.

۳۳۰

دیوان ابوتمام

(۴۵۷۲)

(عربی مکرر) (۱)

از ابوتمام حبیب ابن اوس الطائی (۱۹۰ - ۲۲۸ هـ) است، و در قاهره و بیروت
با شرح و حواشی چاپ شده است.

آغاز: «بسمله ، قال ابو تمام حبیب بن اوس الطائفی بمدح خالد بن یزید الشیبانی»
انجام : «وارکب فی رشد خلاف هوایا» .

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج
جگری ، ۱۷ س ۱۱/۵ × ۲۰ ، ۲۴۷ گ ۲۲ × ۳۲ ، وقفی نایینی .

۳۳۱

دیوان ابو تمام

(۴۵۷۳)

نسخ فرج الله تبریزی ، مورخ ۲۳ ربیع الاول ۱۲۷۱ ، کاغذ سفید فرنگی ،
عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشککی ضربی ، ۱۹ س ۹ × ۲۱ ، ۲۰۵ گ ۱۷ × ۳۰/۵ ،
وقفی حاج قائم مقام .

۳۳۲

دیوان ابو تمام

(۴۵۷۴)

نسخ اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی راهراه ، عناوین بشنگرف ، جلد
چرمی ضربی خرمایی ، ۲۱ س ۹/۵ × ۱۸ ، ۱۷۶ گ ۱۶/۸ × ۲۵/۵ ، وقفی نایینی .

۳۳۳

دیوان ابو تمام

(۴۵۷۵)

نسخ عبدالله تبریزی ، مورخ ۱۲۸۶ ، کاغذ شکری فرنگی ، عناوین بشنگرف ،
جلد تیماج مشککی ، ۱۷ س ۸ × ۱۵/۵ ، ۲۲۰ گ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ ، وقفی نایینی .

۳۳۴

دیوان ابو تمام

(۴۵۷۶)

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد تیماج جگری ، ۱۹ س ۲۰/۵
 ۹/۵۷ ، ۱۱۹ گ ۳۲ × ۲۰ ، وقفی نایینی .

۳۳۵

دیوان ابو فراس

(۵۸۵۶)

(عربی)

از ابو فراس حارث بن ابی العلاء سعید بن حمدان الحمدانی (۳۲۰-۳۵۷ هـ)
 شاعر شیعی معروف است و چاپ شده است .

آغاز :

«عم صباحاً وان عذوت خلاء من ظباء فضحن فيك الظباء»

انجام :

«انظر لضعفی یا قوی ، وکن لفقری یا غنی

احسن الی فائنی ، عبد الی نفسی مسی»

نستعلیق میرزا ابوالقاسم همدانی ، مورخ ذی القعدة ۱۲۸۳ که برای کتابخانه
 عبد الصمد میرزا عزالدوله نوشته و بادیوان ابن الخياط شماره (۴۵۶۶) در يك مجلد بوده از هم
 جدا کرده اند ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جلد پارچه ای . ۱۳ س ۲۱/۵۷ ،
 ۷۴ گ ۳۲ × ۱۹/۷ ، وقفی نایینی .

۳۳۶

دیوان ابو فراس

(۴۵۷۷)

نسخ میرزا زین العابدین ، مورخ ۱۲ جمادی الاخره ۱۳۱۵ ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد چرمی ماشی ، ۱۱ س ۱۳ × ۷ ، ۱۲۰ گ ۱۸ × ۵ ، ۱۱ ، وقفی حاج عماد فهرستی .

۳۳۷

دیوان ابو الفرج رونی

(۴۵۷۸)

از استاد ابو الفرج بن مسعود رونی شاعر مشهور قرن پنجم هجری است و چاپ شده است .

آغاز :

« سپهر دولت و دین آفتاب هفت اقلیم ابوالمظفر شاه مظفر ابراهیم »

انجام :

« سرمی رود و سخن نمی یارم گفت جان میدهم و نفس نمی یارم زد »
نسخ قرن سیزدهم ، نخست بادیوان ازرقی شماره (۴۵۸۶) و دیوان فرخی شماره (۶۰۸۸) در یک مجلد بوده و از آندو جدا کرده اند ، مالک قبلی روی برگ اول نوشته است : « هو العلی الغالب ، کتاب دیوان شعرای بلاد ترکستان از حیثیت شعر نهایت امتیاز را دارد ، بخط ملاحیران یزدی جزو کتب حقیر گردید ، بتاریخ شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۸۸ »

کاغذ زرد فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زروشنگرف و لاجورد ، جلد پارچه یی ، ۲۶ س ۲۲ × ۱۰ ، ۵۳ گ ۷ × ۳۳ ، ۲۱ ، وقفی نایینی .

۳۳۸

دیوان ابو الفرج رونی

(۴۵۷۹)

آغاز و انجام نظیر شماره پیش .

نستعلیق عبدالعلی حسینی ، مورخ دوشنبه نهم رمضان ۱۲۷۸ ، کاغذ نخودی
 فرنگی آهار مهره . جلد تیماج ضربی عنابی ، ۱۴ س ۷ × ۱۴ ، ۸۱ گ ۷ × ۲۱ / ۲ ، ۱۳ ،
 وقفی نایینی .

۳۳۹

دیوان ابو نواس

(۴۵۸۰)

(عربی)

از ابو نواس حسن بن هانی اهوازی (۱۴۵-۱۹۸ هـ) است و دروین و مصر و بیروت
 چاپ خورده است .

آغاز : « الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین »

انجام : « اترانی معسدا بالنسك عند المرد جاهی » (کذا)

نسخ مورخ ۱۲۸۲ ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد تیماج جگری ، ۲۰ س ۵ × ۲۰ ،
 ۸ ، ۱۵۸ گ ۳۲ × ۱۹ ، وقفی نایینی .

۳۴۰

دیوان ابو نواس

(۴۵۸۱)

نسخ قرن سیزدهم ، و در پایان قصیده طنطرا نیه است ، از ابو نصر احمد بن عبدالرزاق
 طنطرا نی در مدح نظام الملك که به چاپ هم رسیده است .

کاغذ سفید فرنگی ، آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکی یک لا
 ۱۱ س ۱۴/۵ ، ۱۰×۱۴ ، ۱۴۲ گ ۵/۲۱×۱۶ ، وقفی نایینی .

۳۴۱

دیوان ابو نو اس

(۴۵۸۲)

نسخ حاجی محمد شوشتری ، مورخ ۱۲۷۰ ، کاغذ نخودی فرنگی آهارمهره ،
 عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زر و لاجورد ، و در اوایل نسخه بتحریر و اکلیل و زنگار
 و لاجورد ، جلد تیماج عنابی ، ۱۸ س ۱۷×۹ ، ۱۹۰ گ ۲۶×۱۵ ، وقفی نایینی .

۳۴۲

دیوان اشیر اخسیکتی

(۴۵۸۳)

منتخبانیست در حدود دو هزار و هفتصد بیت ، شامل قصاید و مقطعات و غزلیات و
 رباعیات از اشیرالدین اخسیکتی شاعر استاد قرن ششم هجری که کلیات اشعارش در تهران
 بطبع رسیده است .

آغاز :

«جهانرا هم جهانبا نیست پیدا بین و پنهان دان که زیر گنبد نیلی پدید آورد چار ارکان»

انجام :

«بیامر زیا رب مر آنرا که گوید بیامرز یارب مر اخسیکتی را»
 نستعلیق قرن یازدهم هجری ، بایک سر لوح بزر و شنگرف و لاجورد ، حاشیه
 دو صفحه اول گل و بوته زرین در نقش اسلیمی ، جدول بتحریر و زر ، کاغذ دورنگ ،
 متن بخور و حاشیه شکری ، جلد چرمی ضربی ، زمینه مشکی با کنج و ترنج زرین ،

۲۹ س ۳/۲۲ × ۱۰/۳ ، ۵۰ گ ۵/۳۱ × ۱۶/۸ ، وقفی نایینی .
منتخبات دیوان جمال الدین عبدالرزاق اصفهانی شماره (۶۰۸۷) نیز منضم
باین نسخه است .

۳۴۳

دیوان ازرقی هروی

(۴۵۸۶)

از حکیم زین الدین ابوبکر ازرقی هروی شاعر قرن پنجم هجری است و چاپ
شده است .

آغاز :

« بنور قبه زرین آینه تمثال
زمین تفته فرو پوشد آتشین سر بال »

انجام :

« رای تو ز روشنی فلک پیما باد
خورشید سعادت تو در بالا باد »
این نسخه منضم است به دیوان فرخی شماره (۶۰۸۸) و قبل از دیوان ابوالفرج
رونی شماره (۴۵۷۸) نیز جزو همین مجموعه بوده و از آن جدا کرده اند .
نسخ ملاحیران یزدی ، مورخ ۱۲۸۸ (۱) کاغذ زردفرنگی آهارمهره ، عناوین
بشنگرف ، جدول بتحریر و زروشنگرف و لا جورده ، جلد چرمی بنفش ، ۲۷ س ۲/۲۳ ×
۹/۹ ، ۴۰ گ ۵/۳۳ × ۲۱ ، وقفی نایینی .

۳۴۴

دیوان ازرقی

(۴۵۸۷)

آغاز : مانند پیش .

انجام : « بگذاشت مرا در غم و نادیده برفت »

نستعلیق سرخوش شاعر هروی مقیم مشهد ، مورخ ربیع الثانی ۱۲۶۱ . کاغذ
خاکستری فرنگی آهارمهره ، جلد چرمی قهوه‌ای ، ۱۵ س ۱۵ × ۹ ، ۸۰ گ ۶ / ۲۲ × ۱۶ / ۵
وقفی نایینی .

دیوان امامی هروی شماره (۶۰۸۹) و دیوان فریدالدین احوّل شماره
(۹۳۲۸) نیز ضمیمه این نسخه است که مجموعه بوده و بهر يك شماره جداگانه داده اند .

۳۴۵

دیوان ازرقی

(۶۶۶۹)

آغاز : « چه جرمست این که هر ساعت زموج نیلگون دریا »

انجام : « خورشید ازو بمویی آویخته باد »

شکسته نستعلیق محمود کرمانشاهی ، مورخ شعبان ۱۲۹۴ (پیش از شروع دیوان
داستانی از هارون الرشید وزیده در نه صفحه منقول از جلد اول تاریخ و صاف است)
کاغذ نخودی فرنگی آهارمهره ، تحریر در متن و هامش ، جلد مقوایی ، هر صفحه ۲۷
بیت (۱۴ بیت متن ۱۳ بیت هامش) ۱۵ × ۸ ، ۴۰ گ ۵ / ۱۷ × ۱۱ ، وقفی علی فهمی
در ۱۳۲۴ .

۳۴۶

دیوان ازرقی

(۴۵۸۸)

این نسخه در اصل قسمتی بوده است از رکن اول تذکره خلاصه الشعارو زبدة الافکار تألیف امیر تقی الدین محمد بن شرف الدین علی حسینی کاشی متخلص به ذکری در گذشته بسال ۱۰۲۳ هجری، شامل ترجمه احوال و منتخبات اشعار : حکیم ازرقی ، ابوالفرج رونی ، ابوالفرج سگزی ، رشید و طواط ، سید حسن اشرف غزنوی منضم به زادالمسافرین امیر حسینی سادات غوری هروی ،

بعداً سه قسمت اول را مجزا کرده بنام دیوان ازرقی (۱؟) در یک جلد قرار داده اند، و سه قسمت ثانی را نیز از هم جدا کرده هر قسمت را شماره خاص داده و بنامهای: دیوان رشید و طواط (شماره ۴۶۵۷) و دیوان سید حسن اشرف غزنوی (شماره ۴۶۷۳) و زادالمسافرین (شماره ۴۸۱۴) تجلید کرده اند .

این اجراء جمعاً در زمان حیات مؤلف خلاصه الشعار بخط محمد حسین جنابدی نوشته شده و تاریخ بیستم شهر محرم الحرام سنه ۱۰۱۱ هجری دارد ، و این رقم و تاریخ در پایان زادالمسافرین مرقومست .

محتویات نسخه موسوم به دیوان ازرقی بشرح ذیلست :

۱- ترجمه حکیم زین الدین ابوبکر ازرقی هروی و در حدود هزار و هفتصد بیت از منتخبات اشعار او ، (ص ۲-۴۶)

آغاز : «انتخاب دیوان حکیم ازرقی - دانشمندی فاضل و حکیمی ماهر و شاعری

کامل است»

انجام :

«فریاد رسم نیست بتا جز تو کسی فریاد زدست چو تو فریادرسی»

۲- ترجمه ابوالفرج رونی و در حدود هزار و پانصد بیت از منتخبات اشعار او

(ص ۶۴-۸۹) و ترجمه ابوالفرج سگزی درضمن ترجمه او (ص ۴۹-۵۰) مسطورست .
آغاز : «نکر استاد شعرا ابوالفرج رونی ، مقتدای صنایع شعرای جهان و
پیشوای ...»

انجام :

«چون من بسرکوی تو صد عاشق زار
از پای فتاده اند جان بر کف دست»
نستعلیق محمدحسین جنابدی ، کتابت درمتن و هاشم ، کاغذ نخودی ، جدول
بشنکرف ، جلد پارچه‌یی ، هر صفحه بین ۳۸ تا ۴۱ بیت ۵/۲۰ × ۱۰ ، ۴۵ گ ۲۵ ×
۱۴/۶ ، واقعی نایینی .

۳۴۷

دیوان اشراقی استرآبادی

(۴۷۷۱)

از حکیم نامدار و فیلسوف بزرگوار میر برهان الدین محمد باقر اشراق بن میر
شمس الدین محمد استرآبادی مشهور به داماد متوفی ۱۰۴۱ هجریست ، شامل قصیده
وغزل و قطعه و رباعی (فارسی و عربی) و یک مثنوی ناتمام بنام مشرق الانوار که در
جواب مخزن الاسرار گفته شده و برابرست با نسخه چاپ اصفهان در ۱۳۱۰ شمسی باضافه
دیباچه احمد علوی جامع دیوان .

آغاز : «گوهر غریب بدیع که بدست یاری غواص فکر سریع از بحر ضمیر»

انجام :

«همچومه از مشک تر شب فروز
زلف شمش بخشی سیمای روز»
نستعلیق مورخ محرم ۱۲۵۲ ، کاغذ خاکستری فرنگی ، عناوین بشنکرف ،
جلد چرمی نارنجی ، مختلف السطر ۷۵ گ ۱۷/۳ × ۱۰ ، واقعی نایینی .

۳۴۸

دیوان اشرف مازندرانی

(۴۵۸۹)

اشعار ملا محمد سعید اشرف مازندرانی متوفی ۱۱۱۶ هجری است شامل قصاید
در مدایح و مناقب و ترکیبات و مرثیاتی و مقطعات و معنیات و مثنویات و غزلیات و مفردات
و مثنیات و رباعیات .

مثنویات این نسخه شامل نہ فقرہ و عبارتست از :

۱- ساقی نامہ ،

آغاز :

«دلا مژدہ بسادت کہ نوروز شد چومی بوی گل عشرت اندوز شد»

انجام (بغزلی مختومست)

«توداری دلو دین و ایمان من سخن ختم اشرف گرفتار تست»

(ص ۱۹۳-۲۲۸)

۲- شہر آشوب در تعریف و مذمت ہولی ہند .

آغاز :

«ساقیا پردہ حجاب بکش وز جمال حیا نقاب بکش»

انجام :

«خاک برفرق آبرو شان باد مویشان سازوی گلو شان باد»

(ص ۲۲۹-۲۳۸)

۳- در نصیحت بفرزند خود محمد امین :

آغاز :

«ای نور چراغ دیدہ من آرام دل رمیدہ من»

انجام :

«از زیور عمر زیب بادت بر خـورداری نصیب بادت
(ص ۲۳۹-۲۵۲)

۴- درسوزوگداز هجران وشکایت ازفراق همسر .
آغاز :

«صبحای خوش لقاچون نامه دوست که خوشحالی نمی گنجید در پوست»

انجام :

«نصیحت بس ، ورق را در نـوردم غم هجران وقرآن ختم کردم
(ص ۲۵۳-۲۶۰)

۵- خطاب بهمسر در باب ترك هندو عزیمت بوطن .

آغاز :

«زهی شوقت حیات جـاودانی تمنای و صالت زند گانی»

انجام :

«خیالت را وصالـت ترجمان باد خـدایار دویار مهربان بـساد
(ص ۲۵۹-۲۶۲)

۶- قضا وقدر .

آغاز :

«شنیدم روزی از روشن روانی چو گل نازك خیالی ، نکته دانی»

انجام :

خداوندا بحق نیـکمردان که از نیکان قضاى بد بگردان
(ص ۲۶۳-۲۷۹)

۷- در تعریف چراغان جشن دامادی سلطان اعظم (= اورنگزیب) و مدح

نواب علیّه زیب النساء بیگم .

آغاز :

«جهان افروز فکری می شود باز بفانوس خیالم پر تو انداز»

انجام :

«رواق دولت بادا مزین چراغ دو ستانت بساد روشن»
(ص ۲۸۰ - ۲۸۶)

۸- در تعریف نازبالش نرگس دوز .

آغاز :

«کند گلچین گلزار معانی بوصف نازبالش گل فشانی»

انجام :

«چون نرگس چشم بخت بادبیدار ز چشم بد خدا بادت نگهدار»
(ص ۲۸۷ - ۲۹۳)

۹- در تعریف شب مهتاب .

آغاز :

«ساقیا ساغسز شراب بیار شب مهتاب ، آفتاب بیار»

انجام :

«خاطر دوستت ز شادابی باد پر نور تر ز مهتابی»

(ص ۲۹۴ - ۲۹۹)

آغاز دیوان :

«کرده ام نام خدا مطلع دیوان ثنا مطلعی نیست بعالم به ازین نام خدا»

انجام :

«اشرف تو کمیت نکته رانی رانی اسرار رموز جاودانی دانی»
هرچند که مانند نداری در خط در شیوه تصویر به مانی مانی»

ملا محمد سعید اشرف خلف مولی محمد صالح مازندرانی (متوفی ۱۰۸۱ هـ)
 و دخترزاده مولی محمد تقی مجلسی اصفهانی (متوفی ۱۰۷۰ هـ) است، که در اصفهان
 نشو و نما یافته، از محضر پدر خود و میرزا قاضی و آقا حسین خوانساری استفاده علوم
 کرده، در شعر شاگرد مولانا صایب تبریزی اصفهانی و در خط شاگرد عبد الرشید دیلمی
 خواهرزاده میر عماد سیفی قزوینی بوده است، وی از هنر نقاشی نیز بهره داشته و لی
 استادش درین فن شناخته نیامد.

اشرف در سال ۱۰۷۰ هجری بر اثر سانحه مرگ فرزند رضیعش محمد رفیع که
 بمرض آبله درگذشت، و وفات جد مادریش مجلسی اول و هسپاردیار هندی شد، و در دربار
 اورنگزیب عالمگیر پادشاه تقرب یافت، و در پر تو صلاح و سداد و فضل و رشاد بتعلیم
 و تربیت دختر کلان وی زیب انسابیگم که در شعر مخفی تخلص میکرد گماشته شد.
 در سال ۱۰۸۳ به ایران آمد و چند سالی بعد دوباره به هند رفت، و در عظیم آباد
 پتنه با شاهزاده عظیم الشان بن شاه عالم بن اورنگزیب که در اواخر زمان جد خود
 بنظم آن صوبه می پرداخت بسر میبرد. در سال ۱۱۱۶ هجری اراده بیت الله کرد، و
 خواست که از راه بنگاله در جهاز نشسته عازم مقصد شود، اما در شهر مونگیر از توابع
 پتنه درگذشت و هما انجام دفون گردید.

دیوان موصوف نسخه اصل است با اضافات و تصحیحاتی بخط خود شاعر و شامل
 اشعاریست که تا سال ۱۰۸۳ در ایران و هند سروده شده است، و اشعار بعدی یاد یوان
 دوم که در مدت سی و سه سال بقیت عمروی گفته شده است ضمیمه این نسخه نیست (۱)

۱ - نسخه دیگری از دیوان اشرف در کتابخانه ملی بشماره ۲۰۰۶ که تاریخ
 تحریر آن ۱۰۹۶ هجریست وجود دارد که اشعارش از این نسخه بیشتر است. از
 جمله اینکه ساقی نامه اش در نسخه ما ۴۱۴ بیت است و در آن نسخه ۵۷۶ بیت،
 و ازینرو معلوم میشود که بعدها بر آن افزوده است.

نستعلیق ششدانگ و خوش ، باسیزده سرلوح کوچک و بزرگ بزروشنگرف و
لاجورد ، کاغذ نخودی آهار مهره ، جلد روغنی گل و بوته دار (ترك خورده و ریخته و
فرسوده) جدول بتحریر و زر ، عناوین بشنگرف ، ۱۲ س ۲۳/۲ × ۱۷/۷ ، ۳۱۳ گ
۲۳/۵ × ۳۲/۴ ، وقفی نایینی .

۳۶۹

دیوان امامی هروی

(۶۰۸۹)

قصیده و غزاست در حدود یک هزار و شصت بیت ، از امامی هروی (رضی الدین
ابوعبدالله محمد بن ابی بکر بن عثمان) شاعر مشهور قرن هفتم هجری ، متوفی در هفدهم محرم
سال ۶۸۶ و معاصر شیخ اجل سعدی شیرازی .

آغاز :

«سحرگهر جهان جان بحکم مبدع اشیا
مسافت قطع میکردم زلا تا حضرت الا»

انجام :

«از نسیم زلف او هر دم دلش مغز جان راغبیر آگین میکند»
نستعلیق سرخوش شاعر هروی مقیم مشهد ، مورخ ربیع الثانی ۱۲۶۱ ، کاغذ
خاکستری فرنگی آهار مهره ، جلد چرمی قهوه‌یی ، ۱۵ س ۱۵ × ۹ ، ۵۷ گ ۲۲/۶ ×
۱۶/۵ ، وقفی نایینی .

این نسخه ضمیمه دیوان ازرقی شماره (۴۵۸۷) و دیوان فریدالدین احول
شماره (۹۳۲۸) است که مجموعه‌یی ازدواین بوده و بهر يك شماره جداگانه داده‌اند

۳۵۰

دیوان امیر (حضرت ...)

(۴۶۳۷)

(عربی)

مکرر و مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۱۷۲) مسمی به انوار العقول .

آغاز: قال امیر المؤمنین

الناس من جهة التمثال اکفاء ابوهم آدم والام حواء

انجام :

«فیه المعانی و فیه الفضل مجتمعاً کفضل صاحبہ زوج البتول علی»

نستعلیق هند از قرن دهم هجری با ترجمه تحت اللفظی فارسی . متن بسیاهی و ترجمه
 سرخی ، بایک سر لوح بزرو لاجوردوزنگار و شنکرف ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر
 وزر و لاجورد ، جلد روغنی کتیمه دار ، با ترنج ضری و زمینه قهوه‌یی منقش بگل و برگ
 زرین بطرح اسلیمی ، ۲۳ س ۶/۱۷ × ۹/۶ ، ۱۱۹ گ ۲/۲۴ × ۱۲/۷ ، وقتی نایینی .

۳۵۱

دیوان امیر (حضرت)

(۴۶۳۸)

آغاز: «بسم الله ، الحمد لله الذی دانت لعزته الجبارة» .

انجام : «والاکرمین من عترته وسلم تسلیماً کثیراً» .

نستعلیق شاه نظر کاتب ، مورخ او اخر ذی القعدة ۹۴۰ کاغذ نخودی ، جدول بتحریر
 وزر و لاجورد ، عناوین خط نسخ بزرو لاجورد ، جلد چرمی دورو و فرسوده ، بیرون
 معرق ، درون سوخت ، ۱۲ س ۲/۱۶ × ۸ ، ۷۶ گ ۷/۲۳ × ۱۴/۳ ، وقتی نایینی .

۳۵۲

دیوان امیر (حضرت...)

(۴۶۳۹)

آغاز : « الحمد لله الذی دانت لغزته الجبابرة » .

انجام :

« توسل بالنسبی فکل خطب یسہون اذا توسل بالنسبی »
 شکستہ نستعلیق محمد جعفر متخلص به اصفی ، مورخ ۱۴ رمضان ۱۲۷۰ ، کاغذ
 فرنگی رنگارنگ و آہار مہرہ ، جلد تیماج عنابی یکلا ، ۱۵ س ، ۱۶ × ۸ ، ۵۵ گ
 ۸/۲۱ × ۱۳/۵ ، وقفی نایمنی .

۳۵۳

دیوان امیر (حضرت...)

(۶۷۷۴)

ناقص الاخر وصفحہ اول آن نو نویس است .

آغاز متن موجود : « یفاخرون به فالطین والماء » .

انجام : « لم یأت من لذۃ لمستحلیہا » .

نسخ قرن دہم با ترجمہ تحت اللفظی فارسی بہ نستعلیق ، متن بسیاہی و ترجمہ
 سرخی ، کاغذ شکری ، عناوین بزر تشعیر ، جدول بتحریر و زرو لاجورد ، جلد تیماج
 جگری ، مختلف السطر ، ۵/۸ × ۵/۵ ، ۲۴۱ گ ۱۷ × ۱۲ ، وقفی میرزا بیرمعلی
 تربتی درتیر ماہ ۱۳۲۶ .

۳۵۴

دیوان انوری ابیوردی

(۴۶۰۱)

از حکیم اوحیدالدین علی بن اسحاق ابیوردی متخلص به انوری متوفی ۵۸۳ هجریست و چندین چاپ خورده است .

آغاز :

«مقدّری که نه بآلت بقدرت مطلق کند ز شکل بخاری چو گنبد ازرق»

انجام :

«گروصل تو درمان دلم خواهد کرد پس یکنفس از درد تو بیدرد مباد»
نستعلیق هند از قرن دوازدهم ، کاغذ کاهی آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جدول بشنگرف و لاجورد ، جلد روغنی دوروگل و بوته دار ، تحریر در متن و هامش ، دو برگ اول نو نویسی ، مختلف السطر ، ۵/۲۳ × ۱۳/۳ ، ۱۸۲ گ ۵/۳۱ × ۱۹ ، وقفی حاج قائم مقام .

۳۵۵

دیوان انوری

(۴۶۰۲)

قصاید در متن و مقطعات و غزلیات و رباعیات در هامش .

آغاز :

«باز این چه جوانی و جمالست جهانرا وین حال که نوگشت زمین را وزمانرا»

انجام :

«وگرهزل خواهی سبکروح باشد نباشد زمن بر تو بیم گرانی»
 نستعلیق مورخ ۱۲۳۶ ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جدول و عناوین
 بشنگرف ، بایک سر لوح کم کاروبی ارزش ، هر صفحه ۳۰-۳۳ بیت ۲۴×۸/۱۲ ، ۲۲۱ گ
 ۱۷×۲۹ ، وقفی نایینی .

۳۵۶

دیوان انوری

(۴۶۰۳)

نسخه کامل است مرتب بترتیب قوافی ازالف تایاء .

آغاز :

«صبا بسزه بیاراست دار دنی را نمونه گشت زمین مرغزار عقبی را»
 انجام :

«ای عشق مرا صد هزاران زاری کشتی تودرین کفایتی نیست ترا»
 نستعلیق قرن یازدهم ، کاغذ نخودی آهار مهره ، عناوین بزروشنگرف ولاجورد
 جدول بتحریروزر وشنگرف وزنگار ولاجورد ، جلد تیماج ضربی ماشی ، ۱۷ س ۱۸/۵
 ۱۷×۲۸ گ ۳۲۹ ، وقفی نایینی .

۳۵۷

دیوان انوری

(۴۶۰۴)

نسخه کامل است مرتب بترتیب قوافی ازالف تایاء .

آغاز :

«ای قاعده تازه زدست تو کرم را وی مرتبه نو زبنا تو قلم را»

انجام :

دل با همه بیرحمی و بیداد گری آید بر من نشیند و زار گری»
 نستعلیق محمد صالح بن عبدالوهاب جوشقانی ، مورخ ربیع الاول ۱۰۲۳ ، کاغذ
 کاهی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج بنفش ، ۲۵ س ۷/۵ ، ۲۶۸ گ ،
 ۱۳/۵ × ۲۶/۵ ، وقفی نایینی .

۳۵۸

دیوان انوری

(۴۶۰۵)

مرتب بترتیب قوافی و منقسم بسه کتابست : ۱- قصاید ، ۲- مقطعات ، ۳- غزلیات
 و رباعیات ، و هر کتاب دارای یک سر لوح زیباست بزور لاجورد و سفیداب و دو صفحه تمام
 تذهیب (بین السطور طلا اندازی دندان موشی و حاشیه گل و بوته زرین) .
 آغاز : « باز این چه جوانی و جمالست جهان را » .

انجام :

« گفت آیم اگر تو جامه بر خود ندی چون رنگ زری بخنده بیرون نبری»
 نستعلیق مورخ ۲۳ ذی قعدة ۱۰۵۸ ، کاغذ شکری آهار مهره عناوین بشنگرف ،
 جدول بتحریر و زور لاجورد ، جلد چرمی ضربی ، زمینه عنابی ، حاشیه مشکی ، ۱۹ س ۱۷
 ۱۳/۸ × ۲۲/۸ ، ۳۸۲ گ ، ۷۸ ، وقفی نایینی .

۳۵۹

دیوان انوری

(۴۶۰۶)

نامرتب است و يك ورق از آغاز افتاده دارد .

آغاز موجود :

« لطفت از مایه وجود شود جسم را صورت روان باشد »

انجام :

« هم برین دل اگر نخواهی ماند تانه بس در جهان نماند کس »
 نستعلیق اوایل قرن دوازدهم ، کاغذ ، شکری آهار مهره ، جدول بشنگرف ،
 جلد تیماج مشکی ، ۱۹ س ۷/۹ × ۱۴/۲ ، ۱۸۶ گ ۱۳/۷ × ۲۳ ، وقفی نایینی :

۳۶۰

دیوان انوری

(۴۶۰۷)

مجموعه ایست شامل سهدیوان که بهر يك نمره علی حده داده اند :

- ۱- دیوان انوری (شماره ۴۶۰۷) .
- ۲- دیوان ظهیرفاریابی (شماره ۶۰۹۰) ذکرش خواهد آمد .
- ۳- دیوان کمال اسمعیل (شماره ۶۰۹۱) »

آغاز دیوان انوری :

« گردل و دست بحروکان باشد دل و دست خدایگان باشد »

انجام :

« بیدار شواین باقی شب را دریاب ای بس که بجویی و نه بینیش بخواب »
 نستعلیق قرن یازدهم ، بایك سر لوح متوسط بزر و لاچورد ، دو صفحه اول مذهب
 کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزر و لاچورد ، جلد تیماج مشکی ،
 ۴۵ س ۵/۲۵ × ۱۱/۳ (۲۴ بیت متن ۲۱ بیت هامش) ۱۱۹ گ ۱۶ × ۲۹ ، وقفی نایینی .

۳۶۱

دیوان انوری

(۶۹۱۹)

نسخه ایست ناقص در حدود یک ثلث دیوان شامل قصاید از حرف الف تا لام .

آغاز : «بازاین چه جوانی و جمالست جهان را» .

انجام :

«بخدمت تو چنان بسته بوده ام بخدا که هیچ بسته نباشد چنین باب زلال»

نستعلیق خفی قرن سیزدهم ، تحریر در متن و هامش ، کاغذ شکری فرنگی آهار

مهره ، جلد چرمی عنابی ، هر صفحه ۲۸-۳۰ بیت ۱۱/۲ × ۶ ، ۷۱ گ ۴/۱۶ × ۱۰/۵
وقفی ملکزاده کوثر .

۳۶۲

دیوان انوری

(۷۶۵۷)

نسخه ایست کامل ولی نامرتب .

آغاز : «گردل و دست بحر و کان باشد» .

انجام :

«گر آتش آماست دیرت بگرفت و رخط بخون ماست زود آوردی»

نستعلیق قرن یازدهم ، کاغذ نخودی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جدول

بتحریر وزیر و لاجورد ، جلد مقوایی عطف و گوشه چرمی ، ۲۱ س ۱۵ × ۷/۵ ، ۲۰۰ گ

۱۹ × ۱۰ خریداری آستان قدس در مهرماه ۱۳۲۹ .

۳۶۳

دیوان انوری

(۸۳۶۵)

نسخه کامل ، صفحهٔ اوّل نو نویس و اشعار نامرتب است .

آغاز : «گردل و دست بحروکان باشد» .

انجام :

«دامن بحديث دردمن باز مزن من دامن واشك لعل دامن دامن»

تستعلیق جلی از صدر جو نپوری هندی ، مورخ ۲۵ رمضان ۱۰۰۸ در مقام حاجی پور ، کاغذ سرکه‌یی آهار مهره ، جدول بتحریر وزنگار و شنکرف و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکي، ۱۵ س ۲۱ × ۱۱ ، ۳۴۴ گ ۵ / ۳۰ × ۱۸ ، وقفی یار محمد خان افشار .

۳۶۴

دیوان او کتای قاجار

(۷۰۸۷)

غزل و مثنوی و رباعی است از او کتای قآن بن حسنعلی میرزا شجاع السلطنه در گذشته بسال ۱۳۰۹ هجری قمری بادیباچه‌یی بقلم شاعر .

آغاز : «محمد محمودی راجل جلاله که عندلیب هزارستان بگلستان جهان» .

انجام :

جاریست بصبح و شام دریا دریا

ای بار خدا»

«از اشک روان ز دیدگان او کتا

سبحان الله

نسخه نستعلیق مورخ ۲۹ تیرماه ۱۳۲۲ که در کتابخانه ازروی نسخه اصل مورخ ۱۲۶۴ و متعلق بکتابخانه شخصی استاد فقید مرحوم ملک الشعرای بهار استنساخ شده و در آخر نسخه شش برگ از اشعار او کتای بخط شکسته خودش اعرالحاق گردیده است، کاغذ سفید فرنگی؛ جلد پارچه‌پی عطف و گوشه چرمی، ۱۲ س ۱۵ × ۱۱، ۱۳۱ گ ۱۸/۶ × ۲۳/۵.

۳۶۵

دیوان اهللی شیرازی

(۴۶۰۹)

نسخه ایست که در اصل شامل کلیات اشعار اهللی شیرازی متوفی ۹۴۲ هجری بوده و چندین سرلوح و سرفصل و صفحه تمام تذهیب داشته ولی از دستبرد حوادث مصون نمانده و بالفعل ناقص و درهم است و افتادگیهای زیادی دارد.

کلیات اهللی بسال ۱۳۴۴ شمسی در طهران بطبع رسیده است.

آغاز: «حمدی از حدافزون و سپاسی از قیاس بیرون سزاوار صانع بیچون که بکک».

انجام:

«رشته بر پا زروی دست پرد باز آید چو مرغ دست آموز»

نستعلیق مورخ ۱۰۴۶، بایک سرلوح و دو سرفصل و دو صفحه تمام تذهیب، کاغذ نخودی، جدول بتحریر و زرو لاجورد، عناوین بشنگرف، جلد چرمی ضربی، تحریر در متن و هامش، هر صفحه بطور متوسط ۲۲ بیت ۱۸/۵ × ۱۰/۳، ۲۲۸ گ ۲۶ × ۱۶، وقفی نایینی.

۳۶۶

دیوان باقر خردۀ کاشانی

(۶۵۵۵)

باقی مانده دو نسخه از دیوان محمد باقر خردۀ کاشانی شاعر نیمه اول قرن یازدهم در گذشته بسال ۱۰۳۸ هجریست که ترجمه حالش بتفصیل در تذکره میخانه (ص ۱۴۶-۶۲۷) مسطورست .

قسمت اول شامل چهل و هشت برگ غزل و قصیده درهم است .

آغاز:

«الهی در سخن چون تیغ بر آن کن زبانم را زسین اسم بالله برگشا قفل زبانم را»

انجام :

«بر سر راه توجان بر سر جان ریخته ام که مباد از نم دل پای تو در گل برود»
نستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی ، ۱۲ س ۱۵ × ۸ ، ۴۸ گ .

قسمت دوم صد و هفتاد و یک برگ و شامل غزلیاتست از حرف تاء تا یاء و رباعیات از حرف الف تا یاء ، آخر غزلیات واول و آخر رباعیات نیز افتاده است و مقداری از قصاید در میان غزلیات صحافی شده است .

آغاز :

«صد دسته گل از طرف گلستان تو چیدم اما زدنش بر سر دستار حرامست»

انجام :

«از راز درون بباتو نمیگویم هیچ چون میدانم که راز من میدانی»
نستعلیق خوش از قرن یازدهم ، کاغذ سرکه‌یی ، جدول بتحریر روزر ، جلد پارچه‌یی عطف و گوشه چرمی ، ۱۵ س ۱۴ × ۷ ، ۱۷۱ گ ۲۱/۸ × ۱۳/۷ ، خریداری در خرداد ۱۳۲۳ .

۳۶۷

دیوان بختی

(۴۶۱۱)

(عربی)

جزء اول از دیوان شاعر مشهور ابو عباده ولید بن عبید طائی بختی (۲۰۶- ۲۸۴ هـ) معاصر متوکل عباسی است و چاپ شده است .

آغاز : « نقلت من تاریخ ابن خلکان فی احوال البختی الشاعر المشهور » .

انجام :

« ولانت املاء فی العیون مهابة واجل قدرا فی الصدور و اکبر »
نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه ای
مختلف السطر ، ۶۹ گ ۲۲ × ۱۶ ، وقفی حاج قائم مقام .

۳۶۸

دیوان بختی

(۴۶۱۲)

بی سروه است .

آغاز موجود :

« وکان طریق المجد خلک واضحاً وفعل المعالی لـ و ارادوه مطلقاً »

انجام :

« و لـ و احاط عبید الله معرفه بعظم شأنی اتقی نابی و اظفار »
نسخ قرن چهاردهم ، کاغذ شکری آهار مهره ، جلد تیماج ماشی ضربی ، ۱۹ س
۱۶ × ۵ ، ۱۸۲ گ ۲۲/۵ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۳۶۹

دیوان بیدل عظیم آبادی

(۴۶۱۳)

غزلیات تست از حرف الف تا یاء و مثنوی ساقینامه در بحر متقارب موسوم به محیط اعظم سروده میرزا عبدالقادر بیدل عظیم آبادی شاعر معروف هند در گذشته بسال ۱۱۳۳ هجری که ترجمه حالش در تذکره های هندی بتفصیل مسطورست ، و آثار منظوم و منشور او در هندوستان و افغانستان بکرات چاپ شده است .

آغاز :

« باوج کبریا کز پهلوی عجز ست راه آنجا سرمویی گراینجا خم شوی بشکن کلاه آنجا »

انجام :

« کنم جرعه جام وحدت بکام همه نشأه چون می شوم والسلام »
شکسته نستعلیق ملا فیض بن ملا فضیل که در بخارای شریف شروع کرده و بسال ۱۲۳۹ در سمرقند باتمام رسانیده است ، کاغذ زرد و سفید ، جلد تیماج مشکی ، ۱۵ س ۱۴ × ۷ ، ۲۳۸ گ ۵/۲۵ × ۱۵/۱۵ ، وقفی حاج قائم مقام .

۳۷۰

دیوان بینش ذهبی

(۹۳۴۴)

جلد اول از دیوان محمد علی خان ذهبی ملقب به کشف الاسرار و متخلص به بینش است ، شامل اشعار عرفانی ترکی و فارسی موسوم به شرفنامه .

آغاز :

«زفضل حضرت یزدان شرفنامه شد این دفتر بمدح حضرت مولا امیر المؤمنین حیدر»

انجام :

«شیرین ترم زقند و عسل چون فتاده ام در پای شکر و عسل و کان قند او»
نستعلیق قرن چهاردهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد مقوایی ، مختلف السطر ،
۳۶ گ/۲ ، ۲۴ × ۱۸ ، وقفی حاج شمس الدین پرویزی در آبان ۱۳۴۳ .

۳۷۱

دیوان بینش

(۹۳۴۲)

جلد دوم دیوان بینش سابق الذکرست موسوم به خسرونامه .

آغاز :

«از بهر همین دفتر خوش چون خامه برداشته و شدم بفکر نامه
نامش زسما نازل قلبم گردید بنوشتم و گشت نام خسرونامه»

انجام :

«شکسته گشته بینش پیرو عاجز بفر ما بیشتر از پیش الطاف»
نستعلیق قرن چهاردهم هجری کاغذ آبی فرنگی ، عناوین سرخی ، جلد مقوایی ،
مختلف السطر ، ۶۴ گ/۲ × ۱۸ وقفی حاج شمس الدین پرویزی در مهرماه ۱۳۴۳ .

۳۷۲

دیوان تلمستانی

(۴۹۸۸)

(عربی)

جزء اول از دیوان شمس الدین محمد بن عقیف الدین سلیمان تلمستانی شاعر

غزلسرا متولد ۶۶۱ و متوفی ۶۸۸ هجریست و تمام آن در بیروت بسال ۱۳۰۳ هـ ، ق ، چاپ شده است .

آغاز : « قال الشيخ الامام العالم شيخ الطائفة » .

انجام : « للوجود خلف الوعود وللوفاء مثلي » .

نستعلیق نعمۃ اللہ تو یسرکانی ، مورخ ۱۳۰۰ هجری ، کاغذآبی فرنگی ، جلد تیماج عنابی یکلا ، ۱۵ س ۷/۱۵ × ۷ ، ۵۸ گ ۷/۲۰ × ۱۳/۳ ، وقفی نایینی .

۳۷۳

دیوان جامی

(۴۶۱۵)

(مکرر) (۱)

دیوان اول مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجریست شامل دیباچہ و ترجیعات و ترکیبات و قصاید و غزلیات و مقطعات و رباعیات .

آغاز :

« بسم الله الرحمن الرحيم هست صلاي سر خوان کریم »

انجام :

« دیوان غزل چہ سود خالی زخل ناشسته بآب غفو دیوان عمل »
نستعلیق مورخ غرۃ شعبان ۹۸۹ ، باسہ سرلوح تمام تذهیب و شش صفحہ نیمہ تذهیب ، کاغذ شکری ضخیم و آہار مہرہ ، جدول بہ تحریر وزیر و شنکرف و لا جورد و زنگار جلد سوخت ، ۱۲ س ۷/۱۵ × ۷ ، ۸۹ گ ۴/۲۸ × ۱۷/۵ ، وقفی نایینی .

۳۷۴

دیوان جامی

(۴۶۱۶)

مانند پیش .

نستعلیق هند از قرن یازدهم ، يك سوم از واسط کتاب نو نویس است و تحریر قرن سیزدهم ، در آخر نیز هفت برگ غزلیات جامی از نسخه دیگر الحاق گردیده ، قسمتی از سر لوح و صفحه اول بریده و وصالی شده ، کاغذ موریا نه خورده ، جدول بتحریر و زر و لاجورد ، جلد تیماج بنفش ، ۱۴ س ۱۶/۴ × ۱۰/۲ ، ۳۶۷ گ ۲/۲۵ × ۱۷/۵ ، وقفی نایینی .

۳۷۵

دیوان جامی

(۴۶۱۷)

دیوان اولست با افتادگیهایی از اول و وسط .

آغاز موجود :

«من که ز نهم در سخنوری دم اعجاز عاجزم از شرح معجزات محمد»

انجام :

«تا خط شد بالای دین ماسارا بینی از جان و دل حزین مارا»
نستعلیق دودانگ مورخ اواخر رمضان ۹۴۲ هجری ، بایک سر لوح مستطیلی ظریف در آغاز غزلیات ، کاغذ نخودی آبدیده ، جدول بتحریر و زر و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، تحریر چهارستونی ، ستون اول و چهارم چلیپا ، جلد و غنی گل و بوته دار و دورو ، بیرون گل سرخ و درون گل زنبق ساخت دوره قاجار ، هر صفحه ۴۲-۴۳ بیت ۱۷ ×

۱۱/۵ ، ۵۷ گ ۷/۲۱ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۳۷۶

دیوان جامی

(۴۶۱۸)

دیوان اول است و بی سروه .

آغاز موجود : « گرده است ترادیده [عبارتست در شأن او»

انجام » بر صفحه ایام بماند نامی .

نستعلیق اواخر قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی آب دیده ، جدول بتحریر و شنگرف ،

جلد پارچه یی عطف و گوشه چرمی ، ۱۷ س ۱۶ × ۸ ، ۳۰۲ گ ۵/۲۱ × ۴/۱۱ ،

وقفی نایینی .

۳۷۷

دیوان جامی

(۴۶۱۹)

قسمتی است شامل غزلیات و رباعیات .

آغاز :

اعظم اسماء علیم حکیم

« بسم الله الرحمن الرحيم

انجام :

« چه خوش باشد که در کاشانه غم دو همدم درد دل گویند باهم»

نستعلیق خوش ، تحریر قرن دهم هجری ، نام کاتب تراشیده شده و روی آن تاریخ

مزور ۱۱۱۴ نوشته اند ، کاغذ نخودی آب دیده ، بایک سر لوح بزر و لاجورد ، جدول

بتحریر و زر و شنگرف ، جلد گالینگر قهوه یی عطف میشن مشکی ، ۱۵ س ۱۴ × ۸

۷/۹ ، ۱۵۰ گ ۴/۲۳ × ۱۴/۷ ، وقفی نایینی .

۳۷۸

دیوان جامی

(۴۶۲۰)

باقی مانده دیوان جامی و شامل غزلیات است تا اواخر حرف میم ، از میان نیز افتادگیهایی دارد که بجای آن ورق سفید گذاشته اند .

آغاز :

اعظم اسماء علیم حکیم

«بسم الله الرحمن الرحیم

انجام :

میتوان کرد میکند چکنم

«بادلم دور چرخ هر چه زجور

نستعلیق اواخر قرن دهم هجری ، بایک سر لوح مستطیلی بزر و لا جورد ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر و لا جورد ، جلد پارچه ای عطف و گوشه چرمی ، ۱۵ اس ۸/۱۴ × ۵/۸ ، ۲۰۲ گ ۵/۲۳ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۳۷۹

دیوان جامی

(۴۶۲۱)

قسمتی است شامل سه قصیده و یک ترجیع و غزلیات و رباعیات :

آغاز :

اعظم اسماء علیم حکیم

«بسم الله الرحمن الرحیم

انجام :

«از هر طرفی جمال مطلق تابان ای بی خبر از حسن مقید چکنی»
 نستعلیق قرن دهم هجری، بایک سرلوح مستطیلی کوچک بزوزنگار و لاجورد،
 کاغذ نخودی، جدول بتحریر وزر و لاجورد، جلد چرمی ضربی، ۱۵ س ۱۱ × ۳/۶،
 ۱۹۷ گ ۴/۱۷ × ۸/۱۱، وقفی نایینی.

۳۸۰

دیوان جامی

(۴۶۲۲)

دیوان سوم و ناقص است با سه برگ از دفتر اول سلسله الذهب در آخر.

آغاز:

«بسم الله الرحمن الرحيم طرفه خطابیست ز سفر قدیم»

انجام:

«عمری گفتم عذار کافور کنم تاشهوت را ز طبع خود دور کنم»
 نستعلیق قرن دهم، تحریر چهارستونی، ستون اول و چهارم چلیپا، کاغذ نخودی
 آبدیده، جدول بتحریر وزر، بایک سرلوح مستطیلی بزوزنگار و لاجورد، جلد تیماج عنابی،
 هر صفحه بطور متوسط ۴۲ بیت ۲/۱۶ × ۱۱/۳۲، ۳/۲۱ × ۸/۱۳، وقفی نایینی

۳۸۱

دیوان جلالی

(۸۷۷۱)

غزلهای سست و سخیفی است از شاعری که جلالی و جلال الدین تخلص داشته،

آغاز:

«الایا ایها الساقی ندارم تاب هجرانرا بدام جام می نابم کند روشن دل و جانرا»

انجام :

«چوشمع از اشتیاقت میگذازم که در دنیا وعقیبی سر فرازم»
نستعلیق بدو ناخوانا ، کاتب ملا محمد ایوب ، تحریر قرن چهاردهم ، کاغذ کاهی
فرنگی ، جلد پارچه پی مشکی ، مختلف السطر ، ۳۱ گ ۲۲ × ۱۷/۵ ، خریداری آستان
قدس در آذر ۱۳۳۸ .

۳۸۲

دیوان جمال اصفهانی

(۶۰۸۷)

منتخباتیست در حدود دوهزار و سیصد و پنجاه بیت شامل قصاید و ترکیبات و مقطعات
وغزلیات و رباعیات از جمال الدین محمد بن عبدالرزاق اصفهانی شاعر مشهور قرن
ششم هجری که کلیات اشعارش دوبار بطبع رسیده است .

آغاز :

«ای از سر سدره شاهراحت وی قمه عرش تکیه گاهت»

انجام :

«دل تنگ ندارم که بهر حال که هست گر ناخوش و گر خوشست هم میگذرد»
نستعلیق قرن یازدهم هجری ، بایک سر اوح زیبا بزرو لاجورد و شنکرف و سفیداب
وزنگار ، جدول بتحریر و زر ، کاغذ دورنگ ، متن بخور و حاشیه شکری ، جلد چرمی
ضربی ، زمینه مشکی باکنج و ترنج زرین ، ۲۹ س ۲۲ × ۳/۱۰ ، ۴۳ گ ۳۱/۵ ×
۱۶/۸ ، وقفی نایینی ، (۱) .

۳۸۳

دیوان جیحون یزدی

(۴۶۲۳)

از تاج الشعرا محمد جیحون یزدی در گذشته سال ۱۳۰۲ هجریست شامل رساله نمکدان در معارضه گلستان و قصاید و ترجیعات و ترکیبات و مقطعات و غزلیات و رباعیات و مثنویات، و در بمبئی سال ۱۳۱۶ هـ، ق، در ۳۱۷ صفحه بطبع سنگی رسیده است. آغاز: «بسمله، حمد مؤبد محمودی راجلت قدرته که مناجاتی ویرا خواهد».

انجام:

«هر قطره اشک در عذایش بحر است کز یک نم او جحیم را سیل برد»
شکسته نستعلیق خوش، مورخ ۱۳۰۸ ق، کاتب میرزا هاشم یزدی، کاغذ فرنگی
فلفل نمکی، جدول بتحریر روزر، عناوین بشنگرف، جلد مقوایی، ۱۱ س ۱۵/۵ X
۷/۸، ۶۹۲ گ ۲۲/۵ X ۱۵، وقفی نایینی.

۳۸۴

دیوان حاتم طائی

(۴۶۲۴)

(عربی)

از حاتم بن عبدالله الطائی متوفی ۶۰۵ میلادی است که از اسخیای معروف عرب جاهلی است، و دیوانش با شرح و بی شرح بطبع رسیده است. (۱)
آغاز: «اخبارنا القاضی ابوالقاسم علی بن المحسن التمشوخی».
انجام: «قطعت له بعضی اطر فیه».

۱ - رك : اكتفاء القنوع (ص ۳۴ و ۳۶) و تاربخ آداب اللغه (ج ۱

ص ۱۳۰ - ۱۳۱)

نسخ قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی و آهار مهره ، جدول بشنگرف ، جلد پارچه‌یی ۱۰ س ۱۵/۹ × ۴۹ گ ۲۲/۹ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۳۸۵

دیوان حاتم طائی

(۴۶۲۵)

آغاز : «مانند پیش» .

انجام : «وما فی الا تلتک من شیم العبد» .

نسخ قرن چهاردهم ، کاغذ فرنگی آهار مهره ، جلد پارچه‌یی ، ۱۴ س ۱۶ × ۱۱ ، ۳۸ گ ۲۱/۸ × ۱۵/۸ ، وقفی حاج قائم مقام .

۳۸۶

دیوان حافظ شیرازی

(۴۶۲۶)

از خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی است و از غزلیات شروع میشود .

آغاز : «الایا ایها الساقی الخ» .

انجام : «دم درکش و جام باده را برمی کن» .

نستعلیق اسمعیل بن حسینقلی شریف شیرازی ، مورخ ذیحجه ۱۳۱۱ ، کاغذ نخودی آهار مهره ، جدول بتحریر وزیر و لاجورد ، جلد تیماج گلی ، ۱۵ س ۲/۱۸ × ۲۰۲ گ ۲۵/۵ × ۱۷/۵ ، وقفی نایینی .

۳۸۷

دیوان حافظ

(۴۶۲۷)

آغاز : «مانند پیش» .

انجام : «دردست کنون که جرعه می داری» .

نستعلیق خوش از اواخر قرن دهم و اوایل قرن یازدهم ، کاغذمتن و حاشیه ، متن نخودی ، حاشیه سفید ، تذهیب دو صفحه اول و نیمی از سر لوح ساخت دوره قاجار ، جدول بتحریر و زر و شنگرف و زنگار و لاجورد ، سرغز لها مذهب با عبارات : «ایضاً من فواید حالاته و ایضاً من فیوضات کماله و ایضاً من اشعه لمعاته و ایضاً من مطالع انواره» و مانند اینها ، که با خط ثلث یکی بشنگرف و یکی لاجورد نوشته شده است ، جلد روغنی دورو ، بیرون گل و بوته و درون یک شاخه گل ، نوع کار متوسط ، ۱۲ س ۱۶/۲ × ۸/۶ ، ۱۸۷ گ ۲۴/۳ × ۱۳/۸ ، وقتی نایمنی .

۳۸۸

دیوان حافظ

(۴۶۲۸)

از قصاید شروع میشود و ناقص الاخرست .

آغاز : «جو زاسحر نهاد حمایل برابرم» .

انجام : «نام تو میان عاشقان زان نبرند» .

نستعلیق قرن دوازدهم ، بادوسر لوح بزر و شنگرف و لاجورد ، یکی در آغاز قصاید و یکی در آغاز غزلیات ، دو صفحه اول قصاید و غزلیات مذهب ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و زر و شنگرف و لاجورد ، جلد چرمی ضربی قهوه‌یی ، ۱۴ س ۱۵/۷ × ۲۰/۸ ، ۲۰۳ گ ۲۲/۸ × ۱۳ ، وقتی نایمنی .

۳۸۹

دیوان حافظ

(۴۶۲۹)

از دیباچه شروع میشود .

آغاز : « حمد و ثنای بی عد و سپاس بی قیاس خداوندی را » .

انجام : « دم درکش و جام باده را پر می کن » .

شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۷۱ ، بادوسر لوح متوسط بزروشنگرف و لاجورد ، دو صفحه اول دیباچه و غزلیات بین السطور طالاندازی ، کاغذ نخودی فرنگی ، جدول بتحریر وزر و لاجورد ، جلد چرمی نارنجی زرکوب ساخت اروپا ، لبه اوراق زرین ، ۱۷ س ۱۵/۵ × ۷/۲ ، ۲۰۲ گ ۲۲ × ۱۳/۳ ، وقفی نایینی .

۳۹۰

دیوان حافظ

(۴۶۳۰)

از غزلیات شروع میشود .

آغاز : « الایا ایها الساقی .. الخ »

انجام : « دم درکش و جام عشق را پر می کن » (کذا)

نستعلیق مورخ ۱۲۲۲ ، بایک سر لوح متوسط لک دیده بزروشنگرف و لاجورد ، دو صفحه اول مذهب ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر ، جلد روغنی زخمی ، ۱۵ س ۱۴/۸ × ۷/۶ ، ۱۶۴ گ ۲۰/۸ × ۱۴/۴ ، وقفی نایینی .

۳۹۱

دیوان حافظ

(۴۶۳۱)

از دیباچه شروع میشود .

آغاز : « حمد بی حد و ثنای بی عد و سپاس بی قیاس »

انجام : « دم درکش و جام عشق را پر می کن » (کذا)

شکسته نستعلیق خوش محمد رحیم ، مورخ پنجشنبه نهم جمادی الاخره سال ۱۲۱۱ ، دارای دوسر لوح یکی در آغاز دیباچه و یکی در آغاز غزلیات ، دیباچه دیوان از عبارت : «وما یبطق عن الهوی» تا این بیت از قصاید : «خداوندا تودانایی بهر حالی توانایی» افتاده است ، دو صفحه اول غزلیات تمام تذهیب ، کاغذ نخودی آهار مهره ، جدول بتحریر روزر ، جلد چرمی خرمایی ضربی ، ۲۰ س ۵/۱۵ × ۸/۶ ، ۱۶۸ گ ۲۰/۸ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۳۹۲

دیوان حافظ

(۴۶۳۲)

از غزلیات شروع میشود .

آغاز : «الایا ایها الساقی ... الخ»

انجام : سرچشمه آن ز ساقی کوثر پرس»

شکسته نستعلیق خوش و استادانه از میرزا محمد علی شکسته نگارشیرازی . مورخ دهم رجب ۱۲۷۶ که بدستور سلطان مراد میرزا احسام السلطنه فرمانفرمای فارس نوشته است .

این نسخه از آغاز تا انجام دارای تذهیب و ترصیع پرکار و نفیس است در متن و در دو صفحه اول حاشیه و سرلوح نیز علاوه است ، جدولهای حد فاصل رباعیات تماماً با باطلا پر شده و حد فاصل هر غزلی دو ترنج ظریف است ، کاغذ نخودی ، جلد روغنی عالی با نقش گل و بلبل که در اصل دو رو بوده و در پاریس روی جلد چرمی نصب شده است ، ۱۴ س ۵/۱۱ × ۳/۵ ، ۲۰۷ گ ۸/۱۸ × ۷/۱۱ ، وقفی نایینی .

۳۹۳

دیوان حافظ

(۴۶۳۳)

از دیباجه شروع میشود و ناقص الاخرست .

آغاز : « حمد بی حد و ثنای بی عد و سپاس بی قیاس »

انجام : « کس صبح بسی دید که مادم نزنیم »

تستعلیق خوش ، تحریر قرن یازدهم ، صفحه اول نو نویس از قرن چهاردهم .
دارای يك سر لوح بزرو لاجورد و شنگرف در آغاز غزلیات ، کاغذ نخودی آهار مهره با
افشان زر ، جدول بتحریر وزرولاجورد ، جلد روغنی دورو ، بیرون گل و بوته ، درون
يك شاخه گل ، ۱۲ س ۱۱/۷ × ۶/۶ ، ۲۸۷ گ ۱۷/۲ × ۱۰/۸ ، وقفی نایینی .

۳۹۴

دیوان حافظ

(۴۶۳۴)

از دیباجه شروع میشود و ناقص الاخرست .

آغاز : « حمد بی حد و ثنای بی عد و سپاس بی قیاس »

انجام : « وان خون زره دودیده ام بیرون کرد »

تستعلیق خوش بقلم غبار ، تحریر قرن یازدهم ، باسه سر لوح ظریف بزرو لاجورد
و شش صفحه تمام تذهیب در آغاز دیباجه و قصاید و غزلیات با نقش اسلیمی بزرو لاجورد
و تشعیر ، کاغذ نخودی جدول بتحریر وزرولاجورد ، جلد روغنی نفیس و دورو ، بیرون
گل و بلبل ، درون يك شاخه گل ، ۱۵ س ۱۱/۴ × ۵/۱ ، ۲۱۶ گ ۱۷/۳ × ۹/۷ ،
خریداری در مرداد ماه ۱۳۱۱ .

۳۹۵

دیوان حافظ

(۷۰۲۱)

از غزلیات شروع میشود .

آغاز : «الایا ایها الساقی . . الخ»

انجام . «یعنی که دو بشنوویکی بیش مگوی»

نسخه کوچک بغلی، نستعلیق قرن سیزدهم، بایک سر لوح بزروشنگرف و لاجورد
دو صفحه اول مذهب، جلد روغنی زمینه مشکی با گلپای زرین، کاغذ شکری فرنگی
آهارمهره، جدول بتحریر و زر، ۱۲ س ۳/۳ × ۶/۲، ۱۶۰ گ ۵/۷ × ۸/۷، وقفی
ملکزاده کوثر .

۳۹۶

دیوان حافظ

(۸۳۶۷)

از غزلیات شروع میشود و ناقص الاخرست .

آغاز : «مانند پیش»

انجام : «بامانشین و گر نه بدنام شوی»

شکسته نستعلیق قرن دوازدهم، صفحه اول دارای سر لوح و تذهیب بزروشنگرف
ولاجورد، کاغذ نخودی آهارمهره، جدول بتحریر و زر و لاجورد، جلد روغنی دو رو
وزخمی، بیرون گل و بوته بازمنه ارغوانی، درون گل و بوته و پرنده درمیان ترنج،
طرفین گل و برگ زرین بازمنه مشکی، ۱۴ س ۷/۱۳ × ۷/۴، ۲۳۲ گ ۴/۲۰ × ۱۳،
وقفی یارمحمدخان افشار .

۳۹۷

دیوان حافظ

(۴۶۳۵)

بادیباچه محمد گلندام است .

آغاز : « حمد بی حد و ثنای بی عد و سپاس بی قیاس »

انجام :

« باز آئی که بی روی توای نوردودیده سیلاب ز چشم من سرگشته روانست »
 شکسته نستعلیق متوسط بارقم مزور درویش، بعبارت ذیل :
 « حسب الخواش جناب ستوده مآب مبادی آداب گل گلستان خوش آوازی و عندلیب
 بستان نغمه پردازی مخدومی ملازی درویش طرب ، بنده اخلاص کیش عبدالمجید
 درویش مرقوم قلم شکسته رقم گردانید » مورخ ۱۲۷۰ ، دارای دوسر لوح و شش مجلس
 تصویر خوش قلم ولی بارنگهای تند ، تمام کتاب مجدول و مذهب است و نیمی از حواشی
 آن از پنجم اسفند ۱۳۳۸ تا این تاریخ (شهریور ۱۳۴۵) بدست آقای بروسان مذهب
 کتابخانه تذهیب شده است ، کاغذ نخودی آهارمهره ، جلد ضربی معرق ، ۱۲ س
 ۱۱/۵ × ۶ ، ۲۴۷ گ ۱۶/۸ × ۱۱/۳ ، وقفی نایینی .

۳۹۸

دیوان حافظ

(۸۳۱۹)

ازغزلیات شروع میشود و بعضی از اوراق میان آن افتاده است .

آغاز : « شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل »

ابیات اوایل این غزل در میان دو ترنج بتشعیر و زر نگاشته شده و اکنون محو

شده است .

انجام :

«تمنای من از عمر و جوانی وصال تست وانگہ زندگانی»
 نستعلیق اوایل قرن دہم ہجری، کاغذ نخودی مجدول، دو صفحہ اول تمام تذهیب
 بودہ و قسمتی از ان ضایع شدہ است، حواشی دو ثلث از نسخہ را آقای ہاشم ظریف نقاش و
 مذہب سابق کتابخانہ نقاشی کردہ است، جلد چرمی ماشی ضربی، ۱۴ س ۱۳/۷ X
 ۶/۴، ۱۳۱ گ ۱۳ X ۲۲/۲، وقفی حاج میرزا علی اکبر خان عبیدی در تیر ماہ ۱۳۳۱.

۳۹۹

دیوان حبیب خراسانی

(۱۸۶۷)

از عالم و عارف معروف حاج میرزا حبیب اللہ شہیدی خراسانی متوفی ۱۳۲۷
 ہجری قمریست و دوبار بطبع رسیدہ است.

آغاز :

«ای تو مسمما و ہر دو گیتی اسما بادا اسما ہمہ فدای مسمما»

انجام :

«بیا از وفا سر بر آور بگو روان سوی جنت حبیب اللہ است»
 بیت آخر از قطعہ یی تاریخی است کہ آقامیرزا طاہر در تاریخ وفات حاج میرزا
 حبیب سرودہ است.

نستعلیق سید محمد طباطبائی بروجردی، تحریر قرن چہار دہم، با اضافاتی در
 حواشی و یک غزل و یک رباعی از دیگران در پایان، کاغذ سفید فرنگی، جلد چرمی
 دارچینی، ۱۳ س ۱۷/۲ X ۹/۸، ۱۵۲ گ ۱۴ X ۲۲/۶، وقفی حاج قطب المحدثین
 در بہمن ۱۳۳۸.

۴۰۰

دیوان حبیب کرخی

(۸۷۸۸)

غزل و مثنویست از شیخ حبیب الله خان کرخی هروی که نسبش بچهار پنج واسطه به صوفی الاسلام شهید کرخی میرسد ، وی در حدود اواسط قرن چهاردهم هجری در گذشته و خیلی بد شعر میگفته و عامی بوده .

آغاز:

«الهی از کرم بگشای عقد جمله مشکها بمفتاح محبت باز کن قفل دردلها»

انجام :

«مخواه زین بیشتر زار و ملولش قبولش کن بعزاز رسولش» (کذا)
نستعلیق زمان ناظم و بنا بتعریفی که در هامش صفحه یی از غزلیات ردیف دال شده ظاهراً نسخه اصل است. کاغذ فرنگی دورنگ (زرد و سفید) و آهار مهره، مختلف السطر، ۱۵۴ گ ۲۶ × ۱۸ ، خریداری در آذرماه ۱۳۳۸ .

۴۰۱

دیوان حسان

(۴۶۳۶)

(عربی)

از ابوالولید حسان بن ثابت خزرجی انصاری شاعر مشهور عصر جاهلیت و صدر اسلام متوفی ۵۴ هجریست و در بمبئی و تونس بسال ۱۲۸۱ هـ، ق، بطبع رسیده است.

آغاز : «قال حسان بن ثابت بن المنذر بن جرام بن عمرو»

انجام :

«ثم الصلوة على النبي وآله
نسخ محمد تقی نادری ، مورخ ۲۳ ربیع الثانی ۱۲۸۱ ، کاغذ سفید فرنگی آهار
مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد پارچه‌پی ، مختلف السطر ، ۱۰۸ گ ۲۲ x ۱۶ ، وقفی
حاج قائم مقام .

۴۰۴

دیوان حسن غزنوی

(۴۶۷۳)

در حدود چهار هزار و پانصد بیت از قصاید و غزلیات و رباعیات و یک ترجیع‌بند از
سید حسن اشرف غزنوی متخلص به حسن متوفی ۵۵۵-۵۵۷ هجریست ، بجمع و
انتخاب امیر تقی الدین محمد حسینی ذکری کاشی برای تذکره خلاصه الاشعار و
زبدة الافکار که شرح آن در ذیل دیوان ازرقی (شماره ۴۵۸۸) گذشت .
تقی الدین کاشی دیباچه جامع دیوان سید حسن را هم در آغاز اشعار آورده است (۱)
آغاز دیباچه : «بسم الله ، الحمد لله رب العالمین ... واجبت برار باب عقل و
فطنت شرف نطق و فضیلت سخن ...»

آغاز اشعار :

یارب این ماییم و این صدر رفیع مصطفاست یارب این ماییم و این فرق عزیز مجتباست

انجام :

«امروز برو نظاره می‌باید کرد
تاعشق برو چه دستبازی کردست»
نستعلیق تحریری محمد حسین جناب‌بدی ، مورخ محرم ۱۰۱۲ (۲) ، جلد روغنی

۱ - رك : دیوان سید حسن غزنوی بتصحیح و تحشیة آقای سید محمد تقی مدرس رضوی
استاد دانشگاه تهران .

۲ - نام کاتب و تاریخ تحریر در پایان زاد المسافرین مرقومست .

گل و بوته دار و دورو ، کاغذ نخودی ، جدول بشنگرف ، تحریر در متن و هامش ، هر صفحه بطور متوسط ۴۰ بیت ، ۷/۲۰ × ۱۰ ، ۵۸ گ/۵ ، ۲۴ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۴۰۳

دیوان حیدر گلوچ

(۴۶۴۰)

عنوان نسخه: «دیوان مولانا حیدر» است ، ولی فقط مشتملست بر هشتصد بیت از غزلیات او بترتیب قوافی از الف تا یاء (ص ۱-۵۳) و باز از حرف تاء تا حرف واو (ص ۵۳-۶۴)

آغاز :

«زمانه دردی غم ریخت در پیاله ما نصیب کس نشود آنچه شد حواله ما»

انجام :

«گفتم از درد و غمش حیدر بنالم زارزار میگویم اندیشه باز از نازکی خوی او»
حیدر گلوچه پسر از شهر هرات است و پس از آنکه بشاعری میل کرد ، از گلوچه پزی دست کشید ، معروفست که وی چون مردی عامی بود ، معنی اکثر سخنان خود را نمی فهمید چنانکه ظرفا این مطلع او را مصداق حالش میدانستند :

چنان طوطی صفت حیران آن آینه رویم که میگویم سخن امانمیدانم چه میگویم
 حیدر مردی ساده لوح و درویش نهاد بود و گاهی بتجارت به هند میرفت ، و معاشش از این ممر میگذشت ، اشعارش از قصیده و غزل و غیره بضبط **سام میرزای صفوی** (ص ۱۱۴-۱۱۵ تحفه سامی) مشتملست بر ده هزار بیت ، وفاتش بسال ۹۵۸ هجری واقع شده است (۱)

نستعلیق او آخر قرن دهم هجری ، دارای سر لوح مستطیلی کم کار و متوسط ، کاغذ نخودی ، جدول به تحریر و زرو لاجورد ، جلد پارچه ای ، هر صفحه ۱۲-۱۳ بیت ، ۱۶/۵ × ۱۰/۵ ، ۳۳ گ ۲۳ × ۱۶/۸ ، وقفی نایینی .

۴۰۴

دیوان خاقان

(۴۶۴۱)

شامل اشعار فتحعلیشاه قاجار متخلص به خاقان و متوفی ۱۲۵۰ هجریست با فاتحه و خاتمه ای به نشر که محمد صادق همای مروزی نوشته است (۱) . و دیوان مزبور در طهران و بمبئی به چاپ رسیده .

آغاز : « ناظم العوالم بدیع المناظم احتبس هواء واحترس عماء »

انجام : « و خود را بدین مقام راضی وقانع دارد »

نستعلیق قرن سیزدهم ، بادوسر لوح بزرگ و دوسر لوح کوچک کم کار بزرگ و خوشنگر و لاجورد ، دو صفحه اول با حاشیه گل و برگ و دندان موشی طلا ، جلد تیماج مشکی ضربی ، کاغذ فرنگی نخودی و آهار مهره ، جدول به تحریر و زرو نیل ، عدد اوراق ۱۲ اس ۱۹ × ۱۰ ، ۱۰۸ گ ، ۲۶ × ۱۷/۵ ، وقفی نایینی .

۴۰۵

دیوان خاقانی

(۴۶۴۲)

از حکیم افضل الدین ابی بدیل ابراهیم بن علی خاقانی شروانی متوفی ۵۹۲ هجریست و چندین چاپ خورده است .

آغاز :

« نثار اشك من هر شب شكر ريزيست پنهانی
 كه همت را زناشوييست با زانو و پيشانی »

انجام :

« در خدمت وصل او روا داشتمی
 نستعلیق هند ، مورخ رمضان ۱۰۰۷ هجری ، کاغذ نخودی، عناوین و جدول
 بشنگرف ، جلد چرمی قهوه‌یی ، ۱۷ س ۱۸/۸ × ۱۰/۲ ، ۳۲۰ گ ۸/۳۱ × ۱۸/۵ ،
 وقتی نایینی .

۴۰۶

دیوان خاقانی

(۴۶۴۳)

بضمیمه تحفة العراقین است ولی صفحه آخر دیوان و صفحه اول دیباچه تحفة العراقین
 با صفحه آخر مثنوی مزبور که شامل چهار بیت بوده از میان رفته است .

آغاز :

« مرا دل پیر تعلیمست و من طفل زبان دانش
 دم تسلیم سرعشر و سر زانو دبستانش »

انجام :

« در نوبت من هرا آنچه هستند
 نستعلیق قرن دهم ، بایک سر لوح نفیس وزینا بزر و لا جورد و سفیداب و شنگرف
 پایین صفحه آخر مستطیلی نوساز و کهنه نما ساخته اند که در میان آن بخط ثلث با

سفیداب چنین مرقومست : « قد تمت الكتاب الحكيم خاقانی علیہ الرحمۃ فی سنة خمسین و تسعمائه » کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر و شنکرف و لاجورد ، عناوین بشنکرف جلد چرمی مشکی دورہ زرد ، ۱۹ س ۸/۱۷ × ۷/۸ ، ۴۹۴ گ ۹/۲۶ × ۴/۱۶ ، وقفی نایینی .

۴۰۷

دیوان خاقانی

(۴۶۴۴)

دیوان و تحفۃ العراقین باہم است .

آغاز : مرا دل پیر تعلیمست و من طفل زبان دانش »

انجام :

« نور الانوار رہبرش باد رب الارباب یاورش باد »

نستعلیق حاجی علی سمرقندی ، مورخ دوم ربیع الاول ۸۴۷ ہجری ، بایک ترنج و دو سر لوح زیبا و نفیس بزر و سفیداب و لاجورد ، درمیان ترنج بخط ثلث باسفیداب عبارت ذیل مرقومست کہ دو جای آن محو شدہ : « هذا الديوان من منشآت الامام الفاضل الحكيم ابي الفضائل الخاقاني تغمده الله بغفرانه برسم خزانه الامير الاعظم مبارز الدولة والدين [...] بن الامير السعيد المغفور [...] معدلة » درمیان سر لوح تحفۃ العراقین نیز عبارت : « تحفۃ الحرمين » نوشتہ شدہ است . کاغذ سمرقندی ، جدول بتحریر و زور لاجورد ، عناوین زرین ، جلد چرمی عنابی و ضربی ، ۲۱ س ۱۷ × ۱۰ ، ۳۸۳ گ ۵/۲۶ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۴۰۸

دیوان خاقانی

(۴۶۴۵)

فقط شامل قصایدست بترتیب قوافی ازالف تایاء و بسیار مغلوط .

آغاز :

«از سر زلف تو بوی سر بمهر آمد بما جان باستقبال شد کای مهد جانها تا کجا»

انجام :

«گفتی ای بار سپید از دودل چون میرمی کاینک از باد سپیدم بی سیاهی دودمی» (کذا)
نستعلیق نقی بن لطف الله انصاری ، مورخ دهم رمضان ۱۲۳۸ ، کاغذ ، فرنگی
الوان و آهارمهره با افشان اکلیل ، جلد چرمی گلی و ضربی ، ۱۷ س ۱۱/۵ × ۱۱ ، ۲۲۱ گ
۲۷ × ۱۸/۴ ، وقفی نایینی .

۴۰۹

دیوان خاقانی

(۴۶۴۶)

آغاز : «نثار اشك من هر شب شکر ریز است پنهانی»

انجام :

«ای داروی جان و آفتاب دل من چون تو و درد چشمم اکنون چونو نیست»
نستعلیق قرن یازدهم هجری ، سه صفحه اول و دو صفحه آخر شکسته نستعلیق
قرن دوازدهم مختوم بعبارت ذیل : «نقل من صورة خط النسخ تمت الكتاب بعون الملك
الوهاب فی التاريخ غرة شهر جمیدی الاول سنة ۱۰۱۴» بایک سر لوح نوساز بزرو لا جورد
و شنکرف و زنگار و سفیداب ، کاغذ نخودی ، جدول به تحریر و زرو لا جورد ، جلد چرمی
عنابی و ضربی ، ۱۷ س ۱۸/۵ × ۹ ، ۲۶۸ گ ۲۴ × ۱۴/۸ ، وقفی نایینی .

۴۱۰

دیوان خاقانی

(۴۶۴۷)

بی سروته و موریانه خورده است .

آغاز موجود :

«چوماندم بی زبان چون نای جان درمن دمید از لب
که تا چون نای سوی چشم رانم دم بفرمائش»

انجام :

«تا رفت معزی و عزیزانم پس برخاست بمانم خراسان بنشست»
نستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر ولاجورد ، جلد
چرمی بخور ، ۱۷ س ۸/۱۲ × ۶/۵ ، ۴۲۱ گ ۳/۲۰ × ۱۲/۵ ، وقفی نایینی .

۴۱۱

دیوان خاقانی

(۴۶۴۸)

بی سروته است با افتادگیهای بسیار .

آغاز موجود :

«کاو ام پتک زنم بر سر دیو دردگان کوره و سندان چکنم»

انجام :

«تو برآنی که جانم آن تو است من که خاقانیم بر آن که تویی»
نستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ نخودی ، عناوین و جدول بشنگرف ، جلد تیماج

بنفش ، ۱۶ س ، اندازه مختلف . ۲۲۳ گ ۸/۱۹ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۴۱۲

دیوان خاقانی

(۴۶۴۹)

ناقص الاول ومنضم است به تحفة العراقین .

آغاز موجود :

«جهان بچشمی ماند در و سیاه و سپید
سپید ناخنه دار و سیاه نا بینا»

انجام :

«این دعوت را بگاه تهلیل
آمین آمین کناد جبریل»
نستعلیق محمد رضا جریادقانی ، مورخ هفتم جمادی الاخره ۱۰۱۶ ، کاغذ نخودی ،
تحریر در متن وهامش ، جلد چرمی ماشی ، مختلف السطر ، ۳۰۱ گ ۲۱ × ۱۰ ،
وقفی نایینی .

۴۱۳

دیوان خاقانی

(۸۳۸۶)

آغاز : «مرادل پیر تعلیمست ومن طفل سبق خوانش» .

انجام :

«بشب هزار پسر جرعه ریخته بلبش در
بروز مشعلۀ تابناک داده بدستش»
نستعلیق منعم الدین اوحدی ، مورخ ۸۹۸ هجری ، دو صفحه اول تمام تذهیب
بزرولا جورد ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزرولا جورد ، عناوین بزرولا جورد ، با

ترجمہ لغات و پارہ بی نسخہ بدل در حواشی ، جلد چرمی مشکی ، ۱۷ س ۱۶/۳ × ۷/۷ ، ۲۵۴ گ ۲۵/۳ × ۱۵ ، وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۴۱۴

دیوان خاور قاجار

(۴۶۵۲)

غزل و مثنوی و رباعی است از حیدرقلی میرزا بن فتحعلیشاہ قاجار با دیباچہ کوتاہی بہ نشر و ناقص الآخر .

سلطان محمد سیف الدولہ کہ برادر اوست در تذکرہ بزم خاقان بمصدق اہل البیت ادری بمافی البیت ترجمہ حال ویرا بہتر از دیگران و چنین نگاشته است :

«خاور - نواب حیدرقلی میرزا است ، چندین سالست کہ در قصبہ گلپایگان روزگار بسر میبرد و از دربار خلافت و جوهات آن محال درازای اخراجات ایشانست ، در میانہ شہزادگان از حیث رفتار بیگانہ شدہ است ، و بامردمان بادبہ نشین یگانہ ، بندگانش بسواری و جدال و قتال و سرقت اموال مترددین خالی از میل نیستند ، با اینحال اشعاری بسیار دارند ... الخ» .

وی مجموعہ بی از اشعار فراہم آوردہ و آنرا بہ تذکرہ خاور موسوم گردانیدہ . نسخہ آن بشمارہ (۴۳۰۰) در کتابخانہ ملی ملک موجودست .

آغاز : «ترصیع ہر سخن سپاس خداوندیست کہ بی واسطہ دخیلی نظم موجودات را ...» .

انجام :

«ہم بقانون شعر رویش را
خو شتر از ماہ آسمان بستم»
شکستہ نستعلیق قرن سیزدہم ، بایک سرلوح بزرولاجورد و سفیداب و شنگرف ،
کاغذ نخودی آہار مہرہ ، جدول بہریروزر ، جلد تیماج یشمی ، ہر صفحہ ۱۰-۱۲ بیت

۳/۱۷×۸/۷ ، ۱۱۱ گ ۷/۲۶×۱۶/۴ ، وقفی نایینی .

۴۱۵

دیوان خسرو دهلوی

(۴۵۹۰)

(مکرر) (۱)

گزیده مفصلیست از دیوانهای امیر خسرو دهلوی شامل غزلیات و مقطعات و رباعیات و مفردات، در حدود هشت هزار بیت، صفحه اول آن نو نویس و صفحه آخر افتاده است .

آغاز :

«بیا که ز کرده ها عذری بخواهیم که از سر تا قدم غرق گناهیم»

انجام :

«چومن طوطی هندم ارراست پرسی / زمن هندوی پرس تا نغز گویم»
نستعلیق اوایل قرن دهم، کاغذشکری آهارمهره، جدول بتحریر و زرولاجورد،
عناوین زرولاجورد، جلد تیماج جگری، ۱۷ س ۶/۱۵×۸/۷ ، ۳۷۶ گ ۲/۲۶×
۱۵/۸ ، وقفی نایینی .

۴۱۶

دیوان خسرو دهلوی

(۴۵۹۱)

شامل غزلیات و رباعیات و مقطعات است در حدود پنجاهزار و پانصد بیت .

آغاز :

«زهی وصف لبث ورد زبانها لبث گاه سخن اکسیر جانها»

انجام :

«که حشر کن بصف مؤمنان مغفورم رسان بعز قبول این دعا از من آمین»
نستعلیق هند ، تحریر او اواخر قرن نهم یا اوایل قرن دهم ، بایک ترنج و یک سرلوح مزور در آغاز بزور و لا جور دو سفیداب و شنکرف ، در میان ترنج بخط ثلث خوش و سفیداب نوشته اند : «صاحب هوما لکه نواب مستطاب سام میرزای صفوی فی اثنین و ثلثین و تسعمائة»
در اطراف ترنج آثار خطوط محوشده معلوم است ، از کنار سرلوح نیز جدول اصلی و اندازه صفحه خود را نشان میدهد .

کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بتحریر وزیر و لا جور و زنگار ، جلد چرمی زرد ،
۱۴ س ۱۵ / ۷ × ۸ ، ۲۲۹ گ ۲۵ / ۷ × ۱۴ ، وقتی نایمنی .

۴۱۷

دیوان خسرو دهلوی

(۴۵۹۲)

دیوان چهارم امیر خسرو دهلوی و موسوم به بقیة نقیه است که سال ۷۱۸ هجری تدوین یافته و مشتملست بر غزلیات و مقطعات و رباعیات و مفردات بایک قصیده در آغاز و کامل نیست .

آغاز :

«حمد رانم بر زبان الله رب العالمین
آنکه جان بخشید در قرآن هدی للمتقین»

انجام :

«هزاران درود و هزاران سلام زمابری محمد علیه السلام»
 نستعلیق قرن نهم هجری ، بایک ترنج و دو صفحه تمام تذهیب و یک سر لوح کار هرات
 در کمال نفاست و زیبایی بزر و لاچورد ، جلد روغنی دورو گل و بوته دار ساخت اوایل
 عهد قاجار ، کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بتحریر و زر ، ورق آخر متن و حاشیه و متن
 متشکل از دو جزء ، جزء اول شامل پنج بیت از آخرین صفحه دیوان ، و جزء دوم متضمن
 دوبیت تازی بخط ثلث زیبا ، یک مصراع بزر و یکی بلاچورد ، که ظاهراً بر صدر رقم کاتب
 قرار داشته و تتمه آن از میان رفته و صحاف باقیمانده را بپای صفحه مزبور الحاق کرده است.
 دوبیت اینست :

«لصاحبه السعادة والسلامة وطول العمر ما ناحت همامة

و عز لا یدانیه هوان و اقبال الی یوم القيمة»

سه ورق اول متن و حاشیه ، عناوین بزر ، ۱۷ س ۱۳/۵ ، ۷ × ۲۵۹ گ ۲۰/۸ ×

۱۲/۵ ، وقفی نایینی .

۴۱۸

دیوان خسرو دهلوی

(۴۵۹۳)

بقیه نقیه و بترتیب مشتمل است بر غزلیات و مقطعات و رباعیات و قصاید .

آغاز :

«ای بدر ماندگی پناه همه کرم تست عذر خواه همه»

انجام :

«شعر خسرو راه میخواندند مرغان در سماع

باد چون آمد بسوی باغ پیچان گشت باز»

نستعلیق درویشعلی بن سعدالدین الشیرازی الحافظ ، مورخ یوم الخمیس اثنی

من شهر جمادی الاولی سنة ۸۹۷ ، کاغذ نخودی ، جدول بنفش و تحریر وزر ، صفحه
اول بین السطور طالاندازی ، بی سر لوح ، جلد چرمی ، ۱۵س ۸/۱۱ × ۷/۴ ، ۴۴۴ گ
۱۷/۵ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۴۱۹

دیوان خسرو دهلوی

(۴۵۹۴)

منتخبی است از دیوانهای امیر خسرو دهلوی در حدود هزار و پانصد غزل بترتیب
قوافی ازالف تایاء و آغاز و انجام آن افتاده است .:

آغاز :

«شکل دل بردن که داری تو نباشد دیگری را

خواب بند بیهای چشمتم کم بود جادوگری را»

انجام :

«دلم از پرده دل سوزد و از بیرون داغ این نشان دل بنده ست که تا بشناسی»
نستعلیق قرن یازدهم ، کاغذ نخودی آهار مهره ، جدول بتحریر وزر ، جلد
چرمی عنابی ، ۲۱س ۲۵ × ۱۰/۵ ، ۳۰۵ گ ۳/۳ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۴۲۰

دیوان خسرو دهلوی

(۴۵۹۵)

نسخه یی بی سروه و فقط شامل غزلیات است .

آغاز :

«زحمت بسیار فتراکت زمن دید ای صنم گاه کشتن عذرها خواهی زمن فتراک را»

انجام :

«خسرو چو نخست پند نشنید باز آر دلش بگفت نیکوی»
نستعلیق قرن یازدهم ، کتابت درمتمن وهامش ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و
زرولا جور ، جلد پارچه‌یی ، هر صفحه بطور متوسط ۲۸ بیت ۲۰×۳/۱۱ ، ۱۱۱ گ
۲۴×۸/۱۵ ، وقفی نایینی .

۴۲۱

دیوان خسرو دهلوی

(۸۶۵۱)

باقی مانده از یک دیوان وشامل غزلیات وچند قطعه است .

آغاز موجود :

«امشب ای باد یکی جانب آن بستان شو سر آن زلف پریشان کن و مشک افشان شو»

انجام :

«سوزد رتن زندگی باشد نمی بینی که شمع هر چه میسوزد ز سر تا پاهمه جان میشود»
نستعلیق قرن یازدهم ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و زر ، جلد تیماج قهوه‌یی ،
۱۵ س ۱۵×۸/۳ ، ۴۱ گ ۸/۲۱×۱۳/۷ ، وقفی سید علی اصغر ازاده موسوی
در اردیبهشت ۱۳۳۸ .

۴۲۲

دیوان خنساء

(۴۶۵۴)

(عربی)

از شاعره نجدی تماضر بنت عمرو بن الشرید در گذشته بسال ۶۴۶ هجری است
و چاپ شده است .

آغاز :

«ما بال عينك جار د معها سرب اراعها حزن ام راعها طرب»

انجام :

«و عارض جمـاز دینیه کالنار فیها شعله هاضیه»
نسخ قرن چهاردهم ، عناوین بشنگرف ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جلد
پارچه‌یی ، ۱۵س ۱۵×۹ ، ۲۶گ ۲۱×۱۶ ، وقفی حاج قائم مقام .

۴۴۳

دیوان خواجهوی کرمانی

(۴۶۵۰)

غزلیات موسوم به **حضریات** است از دیوان صنایع‌الکمال سروده **خواجوهی
کرمانی** که ذکرش خواهد آمد .

آغاز :

«سبحان من یسبحه الرمل فی القفار سبحان من تقدس الحوت فی البحار»

انجام :

«خوشا بادوستان خواجوشراب وصل نوشیدن وبالطاسات والکاسات مصبوخ و مغبوق»
نستعلیق محمد بن عمران الکرمانی ، تحریر او آخر قرن سیزدهم ، کاغذ سرکه‌یی
فرنگی و آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، کتابت درمتن وهامش ، جلد گالینگر ، عطف
و گوشه چرمی ، ۲۸س ۲۷×۱۶/۸ ، ۶۳گ ۳۵×۲۲ ، وقفی نایینی .

۴۳۴

دیوان خواجهوی کرمانی

(۴۶۵۱)

قسمتی از منظومات خواجهوی کرمانی (کمال الدین ابوالعطا محمود بن علی بن محمود مرشدی کرمانی) در گذشته بسال ۷۵۳ هجریست شامل مثنویهای گل و نوز و روضه الانوار با مقداری قصاید و غزلیات و ترکیبات و رباعیات و معمیات از دیوان صنایع الکمال او .

مثنوی روضه الانوار باهتمام کوهی کرمانی بسال ۱۳۰۶ شمسی و دیوان خواجه شامل صنایع الکمال و بدایع الجمال باهتمام آقای احمد سهیلی خوانساری بسال ۱۳۳۶ شمسی در طهران بطبع سربی رسیده است .
نسخه ما ناقص الاول است و آغاز و انجام قصاید و غزلیات نیز ورقی چند افتاده دارد .

آغاز موجود :

«بجرم خود چو من اقرار کردم تو فضل خویشتم کن پایمردم»

انجام :

«يك جزو جزوه های فخری نامه دراول شب بخوان که نامی گردد»
نستعلیق هند ، مورخ ۱۷ ربیع الاول ۱۰۴۵ ، کاتب محمد صادق ، کاغذ زرد و کاهی و آبی ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی قهوه ای ، تحریر چهار ستونی ، مختلف السطر ، ۱۲۱ گ ۲۸ × ۲۰ ، وقفی حاج عماد فهرستی .

۴۲۵

دیوان خیالی بخارایی

(۴۶۵۵)

خیالی بخارایی متوفی در حدود ۸۵۰ هجری شاگرد خواجه عصمت‌الله بخارایی و شاعری خوش طبع و درویش نهاد بوده و در قرن نهم هجری دیوانش در ماوراء النهر و بدخشان و ترکستان شهرتی عظیم داشته (۱).

در قصیده‌یی که بمذح استاد خود سروده مطلعی از وی تضمین کرده و گوید :

درین سراچه فانی که منزل خطرست
 من و ملازمت آستان مخدومی
 سپهر فضل و هنر آنکه از روی معنی
 ستوده‌یی که باوصاف او ازین مطلع
 « بیا که عید رسید و چو عمر برگذرت
 مرا لقای تو خوشتر هزار بار ز عید
 جهان لطف و کرم خواجه عصمت‌الله آنک
 ایا کلیم کلاهی که حسن منطق تو
 اگر چه تو زمقیمان منزل خویشی
 اگر چه نظم خیالی متاع بی قدریست
 ویرا غزلیست عارفانه بمطلع ذیل که شیخ بهائی آنرا تخمیس کرده و در غایت شهرتست :

ای تیر غمت را دل عشاق نشانه
 خلقی بتو مشغول و تو غایب زمیانه
 این نسخه با مقایسه نسخه دیگر که ضمیمه مجموعه شماره (۴۹۵۳) است ،

بعد از صفحه اول پانزده برگ و از حرف واو تا یاء دوبرگ افتاده دارد که جمعاً شامل يك قصیده و شصت و يك غزل است، و آنچه موجود است بهزار بیت نمیرسد.

آغاز :

«ای زده کوس شهنشاهی بر ایوان قدم هر دو عالم بر صفات هستی ذات علم»

انجام :

«جام می چون لعل ساقی از چه رو خونریز شد هر دوراگر نیست در قتل خیالی دل یکی»
 نستعلیق دو دانگ و خوش از عبدالوهاب بن ابوالمکارم حجازی، مورخ ۲۲ ربیع الاول ۹۸۴، کاغذ متن و حاشیه، متن نخودی حاشیه الوان، بایک سر لوح زرین جدول به تحریر و زروشنگرف و زنگار و لاجورد، جلد مخمل بنفش، ۱۲ س ۱۲ × ۵/۶، ۴۷ گ ۸/۲۰ × ۱۳/۸، وقفی نایینی.

۴۲۶

دیوان راز شیرازی

(۴۹۸۲)

منتخبات است از اشعار تازی و پارسی میرزا ابوالقاسم شریفی ذهبی شیرازی متخلص به راز قطب سلسله ذهبی متوفی ۱۲۸۶ ق، که شرح احوالش در کتابهای این سلسله بتفصیل مسطور و به آقامیرزا بابا مشهور است.

آغاز :

«یامن بدت من زاته آیاته و لذاته آیاته مرآته»

انجام :

«لمارئی بعض الوری قالوا هو الله العلی»
 نسخ او اواخر قرن سیزدهم، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره، جلد پارچه‌یی، عطف

و گوشه چرمی ، ۱۷ س ۱۳/۷ ، ۹/۵ ، ۱۰۸ گ ۲۲/۲ ، ۱۶ ، وقفی نایینی .

۴۲۷

دیوان رحمت

(۸۸۰۶)

اشعار عامیانه و سست و سخیفی است از خلیفه رحمت بن صوفی عظیم سفدروانی !
که ظاهراً بخارایی و از متأخرینست .

آغاز :

« طغرای این دیوان ما ارکان حمدست و ثنا سرمد گنج معرفت باشد یقین نام خدا »

انجام :

« عشق رحمت ما و رای شرح و تفسیر آمدست يك شرار آتش اواز همه اشرار ! به »
نستعلیق بد و مغلو ط از اوایل قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فربنگی ، جلد چرمی
ضربى عنابی ، مختلف السطر ، ۴۲ گ ۲۱/۱ ، ۱۷/۲ ، خریداری در آبان ۱۳۳۸ .

۴۲۸

دیوان رشید و طواط

(۴۶۵۷)

در حدود سه هزار بیت از اشعار رشید الدین و طواط است ، با انتخاب میر تقی الدین
محمد حسینی کاشی برای تذکره عظیم خلاصه الاشعار و زبدة الافکار .

آغاز :

« در آمد از غم تو ای بخوبی ارزانی بکار من چو سر زلف تو پریشانی »

انجام :

«تن راسوی زمین و روان راسوی فلک از حربگه دلیل قضا رهنمون شود»
 و این نسخه از پهلوی دیوان ازرقی شماره ۴۵۸۸ و دیوان سید حسن اشرف
 غزنوی شماره ۴۶۳۷ و زادالمسافرین شماره ۴۸۱۴ جدا شده و مجموع آنها از نخست
 دریاك مجلد قرار داشته .

نستعلیق مورخ جمادی الاخره سال ۱۰۱۲ هجری ، کاتب محمد حسین جنابدی (۱)
 کاغذ نخودی ، کتابت در متن و هامش ، جدول بشنگرف ، جلد پارچه . هر صفحه بطور
 متوسط ۴۰ بیت ، ۵/۲۰ × ۱۰ ، ۳۸ گ ۳/۲۴ × ۱۴/۶ ، وقفی نایینی .

۴۲۹

دیوان رضوان نایینی

(۴۶۵۹)

غزل و قصیده و رباعیست از مرحوم میرزا رضاخان نایینی قاضی نور متخلص
 به رضوان متوفی ۱۳۵۰ هجری قمری که از واقعین عمده کتابخانه است و در مقدمه
 جلد چهارم فهرست ما (صفحه یب - یج) ترجمه حالش مسطورست .
 آغاز : «دیوان قصاید و غزلیات این اقل جانی محمد رضا الطباطبائی المتخلص
 به رضوان ...»

انجام :

«گفت از بهر چه باشد در بعیش ای بو العلی گفت از بهر چه باشد در نشاط ای پرفطن»
 (نا تمام)

شکسته نستعلیق خود شاعر ، مورخ ۱۳۰۷ - ۱۳۱۰ ق ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد
 پارچه ای ، مختلف السطر ، ۳۵ گ ۸/۱۷ × ۱۰ ، وقفی نایینی

۴۳۰

دیوان رودکی سمرقندی

(۴۶۶۰)

اشعار رودکی سمرقندی است آمیخته با شعار قطران تبریزی و دیوان هردو
بچاپ رسیده است .

آغاز:

«ای بند و بلادیده و از بند بچسته مردانه شده آمده در شهر خجسته»

انجام :

«ای بخارا شاد باش و شادزی شاه سویت میهمان آید همی»
نستعلیق قرن چهاردهم، کاغذ سفید فرنگی آهارمپره ، جلد پارچه‌پی، ۱۴ اس ۱۴ X
۶/۸ ، ۳۵ گ ۱۱/۸ X ۲۱/۸ ، وقفی نایینی .

۴۳۱

دیوان زلالی خوانساری

(۴۶۶۱)

مجموعه‌ایست شامل شش مثنوی از سبعة سیاره شاعر مشهور قرن یازدهم زلالی
خوانساری متوفی ۱۰۳۱ هجری که هر یک دیباچه‌یی منشور دارد و مصد رست بنام میرداماد
با قصاید مفصلی در توحید باری تعالی و مناقب ائمه هدی و مدح شاه عباس اول
و میرداماد و ترکیب بندی در مرثیه سیدالشهداء (ع) بشرح ذیل :

۱- حسن گلو سوز این مثنوی در تتبع مخزن الاسرار سروده شده و مشتملست
بر چهل و یک جلوه و چهار تمثیل در نهصد و چهارده بیت

آغاز دیباچه : « تعالی شانه ازین آیه مطالعه فیروز در شان فهرست حسن گلسوز »

آغاز منظومه :

« بسم الله الرحمن الرحيم نص صحیحست و کلام قدیم »

انجام :

« ابر توکل چو شود گوهری صدفه برد افسر پیغمبری »
۲- شعله دیدار در بحر مشموی مولوی است شامل پنجاه شعله و بیست و هشت تمثیل در چهارصد و چهل و چهار بیت .

آغاز دیباچه : « سبحان الله از بیسنة این آیه در فهرست نثر شعله دیدار »

آغاز منظومه :

« نام اوتاج سر هر نامه یی شعله دیدار هر هنگامه یی »

انجام :

« کآمه در حق خود دشمن زدوست این سزای گوشمال یاد اوست »
۳- ذره و خورشید در بحر سبحة الابرار جامی و ناقص الاخرست . آنچه موجودست سبید و چهارده بیت است .

آغاز دیباچه : « ماشاء الله ازین آیه بیم و امید در فهرست نثر ذره و خورشید »

آغاز منظومه :

« سخنم کرد بنامش جاوید ذره را جوهر تیغ خورشید »

انجام موجود :

« روزنش گفت که ای سرگردان خاطر از شیفتگی برگردان »
۴- آذرو سمن در ناقص الاولست و آنچه باقی مانده پانصد و هشتاد بیت است .

آغاز موجود :

«لاله ز غمش جگر گدازد این مست کباب شعله سازد»

انجام :

«بنشین و لباس آه کن بر در ماتم آذر و سمندر»
 ۵- میخانه در بحر حذیقۀ سنایی و شامل چهل قدح است در هزارویک بیت.
 آغاز دیباچه . «الحمد لله از دوستگانی این آیه الهی پیمانۀ در سرخم فهرست
 نثر میخانه»

آغاز منظومه :

«نام او باده سینه میخانه دهن هر که هست پیمانه»

انجام :

«وزن تا بحر و بحر تا باصول هر یکی آن خویش کرد قبول»
 ۶- سلیمان نامه در احوال سلیمان و بلقیس است بحر شاهنامه در چهارصد
 و چهل و هفت بیت .

آغاز دیباچه : «تیمناً بخطاب گستاخانۀ شکسته خامه فهرست نثر سلیمان نامه»

آغاز منظومه :

«بنام جهانگیر دل‌های تنگ که آمد سلیمان نش یک مور لنگ»

انجام :

بمن ده که کانم تهی لعل ماند در آتشکده لاله ام نعل ماند»
 ۷- دیوان زلالی باقی مانده دیوان زلالی و فقط شامل قصایدست در حدود
 یک هزار و شصت بیت (توضیح آنکه مثنوی محمود و یازوی درین نسخه نیست) .

آغاز موجود :

«نوزدهام تاج سخن بر سر تو حید از جسم کهن سوخته و جان برشته»

انجام :

«فراخی دو جهان در خور غم من نیست که تنگی پس زانوی من جهان منست»
 نستعلیق هند از قرن یازدهم ، کاغذ نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بشنگرف
 و لاجورد ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۱۵ س ۱۳ × ۶/۳ ، ۲۱۳ گ ۱۸/۳ × ۱۰/۵
 وقفی حاج قائم مقام .

۴۳۲

دیوان زهیر

(۴۸۹۱)

(عربی)

از زهیر بن ابی سلمی متوفی ۶۳۱ میلادی است که از شعرای معروف عصر
 جاهلی و از اصحاب معلقات است ، و دیوان وی با شرح درلیدن بسال ۱۸۸۹ بطبع رسیده
 است .

آغاز :

«امن ام اوفی دمنده لو نکتلم بحومأته الدراج فالمثلم»

انجام :

«تنافس الارض موتاهم اذا دفنوا کما تنوفس عندالصاغة الورق»
 نسخ خوش از قرن سیزدهم هجری که برای حاج فرهاد میرزا معتمدالدوله نوشته
 شده است ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره . عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر وزیر و
 لاجورد ، جلد تیماج ارغوانی ، ۸ س ۱۲ × ۶/۵ ، ۵۴ گ ۱۷/۷ × ۱۱/۲ ، وقفی
 نایینی .

۴۲۳

دیوان زهیر

(۴۶۶۲)

(عربی)

از زهیر بن محمد بن علی بن یحیی بن حسن ازدی مهلبی کاتب ازدی مصری
ملقب به بهاء الدین و مکنی به ابوالفضل متوفی ۶۵۶ هجریست ، و آغاز و انجام آن
افتاده است .

آغاز :

فرب " اخ اخاً ندبا »

انجام :

« کریم المحیا باسم متهل »

نسخ خوش از قرن یازدهم ، کاغذ زرد آهار مهره ، عناوین بزر و لاجورد و
شنگرف ، جدول بتحریر و زر ، جلد تیماج ماشی ، ۱۷ س ۱۸/۵ X ۱۰/۷ ، ۱۰۱ گ
۳/۲۵ X ۱۶/۵ ، وقفی نایینی .

۴۲۴

دیوان سحاب اصفهانی

(۴۶۶۳)

در حدود دو هزار و دوست بیت غزلیاتست بترتیب قوافی از الف تا یاء سروده
سید محمد سحاب اصفهانی پسر سید احمد هاتف ووی از شعرای مشهور قرن سیزدهم
هجریست که در دربار فتحعلیشاه قاجار بالقب مجتهدالشعرائی منصب داروغگی دفتر
خانه شاهي راداشته وطبابت نیز میکرده ، تذکره نویسان مجموع اشعارش را هشت هزار

بیت نوشته اند ، ولی نسخه های موجود از دیوان او بیش از چهار هزار بیت نیست ، (۱).
سید محمد سحاب در ۱۲۲۲ در گذشته ، و ازوست : رساله یی بنام **سحاب البکا** که
 بعضی از تذکره نویسان نام آنرا **روضه البکا** نوشته اند (۲) و آن رساله دره راثی و هغازی حضرت
سید الشهداء علیه السلام است بنظم و نثر ، دیگر تذکره ایست در احوال شعرای معاصر
 موسوم به **رشحات سحاب** که یکسال پیش از مرگ وی تألیف آن پایان یافته و **فتحعلیخان**
صبای کاشی **ملك الشعرای** عصر ، تاریخ اتمام آن را در ضمن قصیده یی چنین گفته است :

بهر تاریخ او نوشت صبا «رشحات سحاب و عقدا ل»

رك : انجمن آرای اختر ، انجمن خاقان ، نگارستان دارا ، تذکره دلگشا
 سفینه المحمود ، مجمع الفصحا ، دیوان صبا ، و سایر تذکره های دوره قاجار .

آغاز :

«زهی طغرای نام نامیت عنوان دیوانها نیابد زیب بی نام همایون تو عنوانها»

انجام :

«که از خاموشی من یاد کن در کنج محرومی

باین نامحرمان چون لعل خود را در سخن بینی»

تستعلیق قرن سیزدهم هجری ، دارای سرلوح اکلیلی ، تحریر در متن و هامش ، کاغذ

سفید فرنگی آهار مهره و مجدول ، هر صفحه ۲۴ بیت ، ۱۲/۷ × ۲۳ ، ۴۷ گ × ۲۵
 ۱۵/۵ واقف نامعلوم .

۱ - رك . کتابخانه ملك ، ش ۴۹۷۱ ، سپهسالار ، ش ۱۱۹۹ ، مرکزی
 دانشگاه ، ش ۱۱۱ و کتابخانه شخصی آقای عبدالحسین بیات در تهران نسخه یی که
 در صفر ۱۲۶۷ نوشته شده است .

۲ - رك : تذکره دلگشا تألیف حاج علی اکبر نواب شیرازی متخلص به بسمل .

۴۳۵

دیوان سلطان

(۴۶۶۴)

سلطان تخلص سلطان محمد میرزا! ملقب بہ سیف الدولہ چہل و چہارمین پسر فتحعلیشاہ قاجار و اکبر اولاد تاج الدولہ اصفہا نیہ است کہ در بیست و ششم ربیع الاول ۱۲۲۴ ہجری ولادت یافتہ، و تا سال ۱۲۹۲ در قید حیات بودہ، و بسبب اصفہانیت والدہ از سال ۱۲۴۰ تا ۱۲۵۰ کہ پدرش در گذشتہ، حکومت اصفہان را داشتہ، و ترجمہ احوالش بتفصیل در مجمع الفصحا (ج ۱ ص ۳۱ - ۳۴) مسطورست .

دیوان سلطان حاوی پنچہزار بیت و مشتملست بر ۱۶۷ غزل و دو ترجیع بند ، دو ترکیب بند ، بیست و دو قطعہ، ۴۳۲ رباعی ، ۱۴۴۳ بیت مثنوی سیف الرسایل ، ۱۳ قطعہ در مرثیہ و نوحہ شہدای کربلا ، و تذکرہ بزم خاقان (مجلس ۳/ ۱۴۷) نیز ازوست .

در مقدمہ این نسخہ نامہ ایست از سلطان قاجار خطاب بہ میرزا اسماعیل ہنر پسر یغما مبنی بر اینکہ ہفتاد و نہ غزل اورا حاجی محمد اسماعیل طہرانی جامع اشعار یغما از روی نادانی بعنوان غزلیات جدید داخل دیوان یغما کردہ و پسرش تخلص بعضی از غزلہا را تغییر دادہ ، و میرزا اسماعیل ہنر در نامہ مورخ ۲۸ محرم ۱۲۹۲ کہ بدنبال نامہ سلطان مسطورست، شہادت بصحت این مطلب دادہ و گفتہ است کہ مقداری از اشعار و منشآت خودوی نیز بدست حاجی محمد اسماعیل مزبور در دیوان یغما درج شدہ، و در پایان مقال نامہ بی را کہ یغما در شکایت از غلطکاریہای حاجی محمد اسماعیل طہرانی بہ ملامحمد حسین اصفہانی نگاشتہ است شاہد آورده .

آغاز: «سؤال، بسملہ ، بررای صواب نمای حقیقت آرای سخن سنجان فصاحت کیش و بزرگان خردہ اندیش پوشیدہ نما ناد» .

انجام :

«سلطان همه آفاق پراز جو رو جفا شد در دهر مگر نیست یکی اهل صفائی»
 شکسته نستعلیق خوش مورخ ۱۲۹۲ هجری ، کاتب علیمحمد بن احمد طباطبائی
 اردستانی ، کاغذ فرنگی نخودی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ضربی ،
 هر صفحه ۱۵-۱۷ بیت ، ۱۷×۱۰ ، ۱۷۹ گ ۷/۲۵×۱۷/۵ وقفی حاج قائم مقام
 در بهمن ۱۳۱۶ ، (۱) .

۴۴۶

دیوان سلمان ساوجی

(۴۶۶۵)

(مکرر) (۱)

شامل قصاید و ترجیعات و ترکیبات و مقطعات است ، دنباله مقطعات و تمام غزلیات
 و رباعیات ازان افتاده و ناقص الاخر نیز هست .

آغاز :

«هر دل که در هوای هویت هجال یافت غنقای همیش دوجهان زیر بال یافت»

انجام :

«ز بخت و تخت تو عالیست ملک را پایه ز کلک و تیغ تو تیزست عدل را بازار»
 نستعلیق خوش از قرن دهم هجری ، با سر لوح زیبا و ظریف بزر و لاجورد و

۱ - بحکایت تاریخ تحریر نسخه (= ۱۲۹۲) ورقم شهادتنامه میرزای هنر
 (حرره العبد الاحقر اسمعیل هنر بیست و هشتم محرم ۱۲۹۲ در دارالخلافة مکتوب
 افتاد) و غزلهایی که در هامش بعضی صفحات بخط کاتب متن با عناوین « وله ایضاً
 دام اقباله » و « ومن افکاره دام اقباله » بتاریخهای دهم شعبان ۱۲۹۲ و دهم رمضان
 ۱۲۹۲ مسطورست . این دیوان در زمان حیات سلطان نوشته شده و در حکم نسخه
 اصل است .

۲ - بك : کلیات سلمان .

سفیداب و شنگرف ، کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بتحریر و زرو شنگرف ، جای عناوین
سفید ، جلد چرمی عنابی ، ۱۵ س ۱۵/۵ × ۷/۳ ، ۲۲۳ گ ۲۵/۲ × ۱۵/۵ ، وقفی
نایینی ، (۱) .

۴۳۷

دیوان سلمان ساوجی

(۴۶۶۸)

مراثی و قصاید و مقطعات و غزلیات است .

آغاز :

« بر سرای کهنه دلگیر دنیا دل منه رخت جان بردار و بار دل درین منزل منه »

انجام :

« باد پایان سخن را تو سواری سلمان آفرین بر سخت باد که خوش میرانی »
نستعلیق تحریری قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج ماشی
ضربی ، ۱۵ س ۱۲/۵ × ۷ ، ۱۴۶ گ ۲۰ × ۱۲ ، وقفی حاج قائم مقام .

۴۳۸

دیوان سلمان ساوجی

(۴۶۶۹)

نسخه ایست که پنجاه و یک بی سروه شامل قصاید و مراثی و ترجیعات و مقطعات و

غزلیات .

آغاز موجود :

« دست از عنان ابلق ایام باز دار و اندر پیش مرو که بغایت لگد ز نست »

۱ - برگ آخر نو نویس و الحاقیست و اشعاری که در آن هست از سلمان نیست .

انجام :

«بده زان روح پرورده بیادش ساقیا جامی
که می خوردن بیاد یار باشد روح پروردن»
نستعلیق قرن نهم هجری ، کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بسیاهی ، عناوین بشنگرف ،
جلد چرمی عنابی ضربی ، ۲۱س / ۱۸ × ۱۰ ، ۲۳۱گ / ۲۴ × ۱۴ ، وقفی
نایینی .

۴۳۹

دیوان سلمان ساوجی

(۴۶۷۰)

نسخه ایست بی سروته شامل ترکیبات ، قصاید ، غزلیات ، رباعیات ، مراثی ،
مقطعات ، ترجیعات .

آغاز :

« عروس جهان یک کرشمه کرد
زان یک کرشمه اینهمه دغنج و دلال یافت »

انجام :

«در فضیلت چشم با برو ندارد نسبتی
می نشیند ابروان پیوسته بر بالای چشم»
نستعلیق و نسخ اواخر قرن نهم هجری ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریروزر ، جلد
چرمی یشمی ضربی ، تحریر در متن و هامش ، هر صفحه ۳۸-۴۰ بیت / ۲۰ × ۱۱ ،
۱۳۱گ / ۲۲ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۴۴۰

دیوان سنائی غزنوی

(۴۶۷۲)

از حکیم ابوالمجدد جدود بن آدم سنائی غزنوی شاعر و عارف مشهور قرن ششم هجریست و چند چاپ خورده است .

آغاز :

«ای دردل مشتاقان از عشق تو بستانها

بر حجت بیچونی از صنع تو برهانها»

انجام :

«گفتی که زبانیم نهی بی معنی ما باتو برین ولی زهی بی معنی»
نستعلیق حسن مطیعی کاتب جردقانی ، مورخ ربیع الاول ۱۰۲۲ ، کاغذ شکری
آهار مهره ، تحریر سه ستونی ، ستون اول چلیپا ، با تصحیحات و اضافات و مقابله شده
بانسخه های دیگر ، جلد چرمی قهوه‌یی ، هر صفحه ۲۷ - ۳۰ بیت ، ۸ × ۱۷ ،
۱۸۷ گ/۲۳ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۴۴۱

دیوان سوزنی

(۴۶۷۵)

از شمس الدین محمد بن علی سوزنی سمرقندی شاعر معروف و استاد نامدار
قرن ششم هجریست و دوبار چاپ شده است .

آغاز :

«در هر کناره سخره دیوم بخیر خیر یارب مرا خلاص ده از دیو سخره گیر»

انجام :

«وصفش ترا بگویم اگر خورده نیستی
نستعلیق محمد اسمعیل بن محمد علی شیرازی مشهور به رستم الکاتبین که در قصبه
نایین بدستور میرزا محمد حسن خان طباطبائی استکتاب کرده و بتاریخ چهارم محرم
۱۲۰۴ هجری از تحریر آن فراغت یافته است ، کاغذ ضخیم آبی فرنگی ، کتابت در متن
و هامش ، جلد تیماج مشکی ضربی ، هر صفحه بطور متوسط ۲۸ بیت ، ۱۵×۲۸ ، ۱۴۲
گ ۳۴×۲۱/۸ ، وقفی نایینی .

۴۴۲

دیوان سرو زنی

(۴۶۷۶)

آغاز . «ای خداوندی که از لطف تو جاه آورده ام» .

انجام : «در گنبد سیمین چو سنگت ریزم» .

نستعلیق ناخوش و مغلو ط از قرن سیزدهم ، صفحه اول و آخر نو نویس ، کاغذ
سفید فرنگی ، جلد تیماج قهوه‌ای ، ۱۴×۸ ، ۱۲۶ گ ۲۱×۷/۱۴ ، وقفی
نایینی .

۴۴۳

دیوان سید

(۸۷۷۲)

غزلیات مستبشر تیب قوافی از الف تالیاء از شاعری محمد سید خواجه نام متخلص

به سید .

آغاز :

شهنشاه جنون تاخیمه زد بر کشور دلها
شدا از هریک شراردلفروزش حل مشکله

انجام :

«بحال سید مسکین ببخشای الهی یا الهی یا الهی»
نستعلیق بدومغلو ط از قرن چهاردهم هجری ، کاغذ کاهی فرنگی ، جلد مقوایی
عطف و گوشه چرمی ، مختلف السطر ، ۵۳ گ/۵۲۲/۵۳۸ خریداری در آذرماه ۱۳۳۸.

۴۴۴

دیوان سیف اسفرنگی

(۴۶۷۷)

قصاید و ترکیبات است تا آغاز مقطعات از دیوان سیف الدین اعرج اسفرنگی شاعر
معروف قرن ششم هجری در گذشته سال ۵۷۳ هجری که ترجمه حالش در تذکره ها و
تاریخ ادبیات دکترونها بمفصیل مسطورست و تنها تذکره نویسی که تاریخ وفاتش را
بدرست ثبت کرده تقی الدین اوحدی مؤلف عرفات العاشقین است .
دیوان کامل سیف اسفرنگی شامل دوازده هزار بیت است ولی نسخه مادر حدود
هفت هزار و شصده بیت دارد و بقیه اشعار از آخر آن افتاده است .

آغاز :

«شب چو بردارد نقاب از هودج اسرار من
خفته گیرد صبح را آه دل بیدار من»

انجام :

«نسیج خلق تو پرکار شد پدید آمد
خط کتابه نسام تو بر طراز کمال»

نستعلیق قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، جلد تیماج مشکی ، ۱۷ س ۱۶ X
 ۷/۵ ، ۲۴۰ گ ۵/۲۳ X ۱۴/۷ ، وقفی نایینی .

۴۴۵

دیوان شاهی سبزواری

(۴۸۸۲)

غزلیات امیرشاهی سبزواری ، (= آق ملک بن ملک جمال الدین فیروزکوهی)
 شاعر مشهور قرن نهم هجری در گذشته بسال ۸۵۷ است که بقول مؤلف عرفات العاشقین
 «در شعر استاد جامی است ، و جامی هزار بیت از جمیع آثار وی انتخاب کرده و باقی رادر
 آب شسته است» .

دیوان شاهی تاکنون دوبار در استانبول و یکبار در بمبئی بضمیمه رباعیات
 خیام و ترانه های بابا طاهر و تاج انوشیروان و صدپند لقمان بطبع سنگی رسیده و در
 سویس نیز مستقلاً باهتمام امیرمهملی بدیع از روی نسخه یی که بخط علی کاتب بوده
 در سال ۱۹۶۲ مسیحی بچاپ عکسی منتشر گردیده .

نسخه ما ناقص الاول و شامل هشتصد بیت است ، از اواسط نیز افتادگیهایی دارد
 و اوراق آن پس و پیش است .

آغاز موجود :

«من کشته از جواب سلامی و لطف یار امید وار گفت و شنو میکنم مرا»

انجام :

«یار برگشت و نبودش سر حال دل ما گفتم انصاف نه اینست ، هماندم برگشت»
 نستعلیق خوش عبدالرشید (۱) کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بتحریر وزرولاجورد

وزنگار ، سرغزلها دوزنقه زرین با عبارت «ولدايضاً» بسفیداب ، جلد تیماج قهوه‌یی
یك لا ، ۱۲ س ۸/۱۲ × ۸ ، ۴۰ گ ۲/۲۴ × ۷/۱۴ ، وقفی نایینی .

۴۴۶

دیوان شریف رضی

(۴۵۸۴)

(عربی)

جلد اول ناقص از دیوان شریف رضی حسینی (ابوالحسن محمد بن حسین بن
موسی) متولد ۳۵۹ و متوفی ۴۰۶ هجری است که از اکابر ائمه لغت و مشاهیر شعروادبست
ودیوان کاملش در بمبئی و بیروت و بغداد بطبع رسیده است .
اشعار این مجلد بایستی از اول حرف الف تا آخر حرف ظاء باشد ، ولی نسخه‌ها تا
اواسط حرف راء بیشتر ندارد و مقدمه جامع هم در آغاز آن نیامده .

آغاز :

«علی نعم ما تنقضى و عطاء»

«جزاء امیر المؤمنین ثنائی

انجام :

«اکفایتی ما قد حذرت وقوعه ام ما کفیت من الذی الهم احذر»

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد پارچه‌یی ، عطف و
گوشه چرمی ، ۲۵ س ۲۳ × ۹ ، ۱۳۴ گ ۳۱ × ۲۰ ، وقفی نایینی .

← خط نستعلیق در هندوستان رایج کرده اوست و وفاتش بسال ۱۰۸۶ هجری واقع شده
چنانکه ملا محمد سعید اشرف مازندرانی ماده تاریخ آنرا چنین یافته است : «بوده
باهم مردن آقا رشید وصایا» .

۴۴۷

دیوان شریف رضی

(۴۵۸۵)

جلد دوم دیوان شریف رضی است از حرف عین مهمله تا آخر حرف یاء .
 آغاز : « بسمله ، الحمد لله رب العالمین ، وصلى الله على محمد وآله الطاهرين .

انجام :

«ارضاً بالآزی ولم یقف العزم قصوراً ولم تعزالمطی»
 نسخ شرف الدین خراسانی ، مورخ ۲۵ ربیع المولود ۱۲۸۳ ، کاغذ زرد فرنگی
 آهارمهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج ماشی ، ۱۸ س ۱۸ × ۱۰ ، ۲۱۳ گ ۲۸/۵ ×
 ۱۸ ، وقفی نایینی .

۴۴۸

دیوان شریف رضی

(۷۶۵۸)

نسخه ایست کامل و بسیار نفیس و کهنسال از اوایل قرن ششم هجری .
 آغاز : « بسمله ، ویبداء فی کل قافیه بالمدایح والتهانی ثم بالافتخار » .
 انجام : « کالذی یخبط الظلام وقد اقم من خلفه النهار المضي » .
 نسخ جلی و معرب ، مورخ سنه ۵۱۵ هجری ، هفده صفحه از آغاز نسخه نو نویس
 و تحریر قرن یازدهم است ، کاغذ نخودی ، جلد چرمی عنابی ، ۲۰ س ۲۱ × ۱۶ ، ۲۲۱ گ
 ۱۹ × ۲۴/۵ ، خریداری در مهرماه ۱۳۲۹ .

۴۴۹

دیوان شکسته

(۴۶۸۰)

غزل استور باعی بترتیب حروف تهجی از **حسنعلی میرزا بن فتحعلیشاه قاجار** ملقب به **شجاع السلطنه** و متخلص به **شکسته** که از سرداران شجاع و نامی ایران بود و در زمان پدر حکومت **خراسان** و **یزد** و **کرمان** داشت و با افغانها و ترکمانها و اوزبکها و خانهای سرکش خراسان از قبیل **محمد خان قراایی** و غیره جنگها کرد و رشادتها بروز داد، و در سال ۱۲۵۰ که **فتحعلیشاه** در گذشت و **محمد شاه** بتخت نشست باغواي برادر خود **حسینعلی میرزا فرمانفرمای فارس** که هوای سلطنت در سر داشت، علم طغیان بر افراشت، و در جنگ باقوای دولت مغلوب شد، تا آخر الامر به تمهید **منوچهر خان گرجی معتمدالدوله** دستگیر شد و تحت الحفظ از شیراز به **طهران** آمد و مکحول گردید از آن پس چندی در **قلعه اردبیل** محبوس بود تا در آغاز سلطنت **ناصرالدین شاه** به **طهران** بازگشت، و بسال ۱۲۷۰ هجری در گذشت.

نسخه ما از روی نسخه مرحوم **ملک المشعرای بهار** استنساخ شده است، و شامل مقدمه ایست مفصل در احوال **شکسته** بقلم **حفیدوی آقای عبدالعلی اوکتایی** رئیس سابق کتابخانه آستان قدس که در ۱۳۱۰ شمسی نگاشته شده است.

آغاز دیباچه : «چنین گوید بنده درگاه او کتایی رئیس کتابخانه آستان قدس».

آغاز دیوان :

«زهی آیت صنع تو آشکارا هم از سرو و سوری هم از خار و خارا»

انجام :

«چورتو افزون شد دست و طاقت ما کم صید تو بی دست و پا و قید تو محکم»
شکسته نستعلیق حاج میرزا عبدالعلی مصحح و منشی کتابخانه، مورخ تیر ماه

۱۳۱۱ (ربیع الاول ۱۳۵۱) کاغذ سفیدفرنگی ، جلد تیماج مشکی ، ۱۲ س ۱۴ × ۸ ،
 ۸۸ گ ۲۱/۵ × ۱۵/۵ .

۴۵۰

دیوان شمس تبریزی

(۸۳۶۹)

منتخبی است از غزلیات مولانا جلال الدین محمد باخی بدون ترتیب و در آخر
 ترجیعاتیست از نورعلیشاه اصفهانی بایک بنداز ترجیع معروف هاتف اصفهانی .

آغاز :

«ای طایران قدس را عشقت فزوده بسالها
 در خرمن سودای توروحانیان را حالها»

انجام :

که یکی هست و هیچ نیست جز او وحده لاله الا هو
 نستعلیق مورخ ۱۲۴۴ ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد چرمی قهوه‌بی یک لا ، ۱۱ س
 ۱۰ × ۱۴/۵ ، ۱۸۱ گ ۲۱/۵ × ۱۵ ، وقفی سردار کل یار محمد خان افشار .

۴۵۱

دیوان شوکت بخارایی

(۸۷۹۳)

غزلیات محمد اسحاق شوکت بخارایی در گذشته بسال ۱۱۰۷ هجری است که
 در سبک هندی خیلی بد شعر میگفته و ترجمه حالش در تذکرة المعاصرين حزين بتفصیل
 مسطورست ، بایک دیباچه بیاض در آغاز که ناقص الاخرست ، و اشعاری از مثنوی و غزل

ورباعی در متن و هاشم از دیگران و یاد داشت‌هایی به‌نثر در آخر .

آغاز :

«خدا یا رنگ تأثیری کرامت کن فغانم را
زموج اشک بلبل آب ده تیغ زبسانم را»

انجام :

«دل‌مایل کام شد بتحریرک حواس عمال خسیس شاه را بدکردند»
نستعلیق و شکسته قلم‌انداز بی نقطه و ناخوانا از قرن دوازدهم ، بایک سر لوح بز
ولاجورد و سفیداب و شنکرف ، کاغذ فرنگی آهار مهره ، تحریر در متن و هاشم بطرز
چلیپا . جدول بتحریر و زرو لاجورد ، قسمت متن با افشان زر ، جلد مقوایی عطف و
گوشه چرمی ، مختلف السطر ۱۷/۹ × ۲۰۶ گ ۲۰/۷ × ۲/۱۲ ، خریداری در آذر
ماه ۱۳۳۸ .

۴۵۲

دیوان شوکت بخارایی

(۷۱۴۷)

قصاید و غزلیات است بی‌سروته و آب دیده .

اول موجود :

«داغ مرا سواد وطن مشک سوده است
یارب کسی مباد باین داغ مبتلا»

انجام :

کسی مباد که از دشمنی خجل گردد ز آب آینه من غبار گل گردد
نستعلیق نیمه اول قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد

پارچه‌یی ، ۱۵ س ۳ / ۱۵ × ۸ ، ۱۴۳ گ ۷ / ۲۰ × ۱۳ ، خریداری در اسفند ۱۳۲۷.

۴۵۳

دیوان شهاب ترشیزی

(۴۶۸۱)

قسمتی از دیوان میرزا عبداللہ خان شهاب ترشیزی متوفی ۱۲۱۵ هجریست که ترجمهٔ حالش در تذکره‌های دورهٔ قاجار بتفصیل مسطورست .

نسخهٔ ماشامل چهار هزار و پانصد بیت است از قصیده و غزل و قطعه و رباعی بادو مثنوی یکی ملحد نامه به بحر شاهنامه در هجو مصطفی قلی خان حاکم ترشیز و دیگر قصهٔ حاجی رحیم به بحر مثنوی مولانا که آن نیز در هجوست .

نسخه‌های دیوان شهاب که در کتابخانه‌های ایران وجود دارد تا حدود شش هزار بیت است و چون وی متوطن هرات بوده دیوان کامل یا کلیات آثار او را در افغانستان باید جستجو کرد .

قطعهٔ ذیل که در اواخر نسخهٔ مامسطورست فهرستی است از مثنویات شهاب ترشیزی :

مثنویاتی که من آورده‌ام در سلك نظم	هم بترتیب اینچنین دفتر بدفتر گفته‌ام
اولین بهرامنامه است آنکه در مبدای فکر	پیشتر از جملگی اشعار دیگر گفته‌ام
بعد از آن یوسف زلیخا کز طریق اختصار	در سه ماه بر توالی بلکه کمتر گفته‌ام
از پس آن خسرو شیرین که در بحر خفیف	بر طریق داستان هفت پیکر گفته‌ام
بعد از آن عقد گهر در سلك نظم آورده‌ام	و اندران مدخل سخن از چرخ و اختر گفته‌ام
بعد از آن [.....؟] از شاهان زند	هم بامر آن ملوک ملک پرور گفته‌ام
در دگر دفتر بیانی شاعران نامدار (کذا)	هم بران ایام (کذا) بر تقلید آورده‌ام
قصهٔ حاجی رحیم و نقل ملحد نامه را	گربه بینی در هجا از جمله بهتر گفته‌ام

و در نسخه مافقط دومثنوی مذکور در بیت آخر وجود دارد .

آغاز :

«ستایش مرآن راکه چرخ بلند بانجم بیاراست بی چون و چند»

انجام :

«این وقفنامه است که کردی ز من طلب ای رفته در فلان فلانت فلان وقف»
نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد چرمی ارغوانی ،
هر صفحه ۱۰-۱۲ بیت ۱۴/۵ ، ۹×۲۳۰ گ ۲۲/۷ ، ۱۵/۷ ، وقفی حاج قائم مقام.

۴۵۴

دیوان شهره

(۱۳۷۰)

مشمولست بر قصیده و غزل و قطعه و ترجیع و رباعی بادی با چیدی به نشر از علی رضا
میرزای شهره قاجار فرزند فتحعلیشاه که در ذیل بستان العشاق ذکرش گذشت .
آغاز : «سخن آفرینی راسپاس در خورست که از آفرینش يك سخن» .

انجام :

«از دست حسن ساغر می نوشم باد بی لعل لبش زهر بجاهم بسادا»
نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی ضخیم و آهار مهره ، جدول
بشنگرف و لاجورد ، جلد تیماج ماشی يك لا ، ۱۳×۹ ، ۵۶ گ ۲۱×۱۴/۸ ، وقفی
سردار کل یار محمد افشار .

۴۵۵

دیوان شهره

(۴۶۸۲)

این نسخه فاقد دیباچه منشور است و دو مثنوی اضافه دارد : یکی رزمی و ببحر مثنوی مولانا و دیگری رزمی و ببحر شاهنامه .

آغاز :

«دلبر تنگ دهان شاهد باریک میان که برد تنگ شکر رشک از آن تنگ دهان»

انجام :

«یک جسم لطیف و این همه درد و الم لاحول ولا قوة الا بالله»
نستعلیق بسیار مغلوط از قرن سیزدهم ، باوراقی شامل یادداشت های پراکنده در اول و آخر نسخه که یکی از آنها بخط هـ محمد رضا میرزای افسر برادر شهره است ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد پارچه ای ، ۱۱ س ۱۷/۵ × ۱۱/۵ ، ۱۳۲ گ ۲۹/۷ × ۱۹/۵ ، وقتی نایینی .

۴۵۶

دیوان صائب

(۴۶۸۴)

در حدود شانزده هزار بیت منتخبات دیوان صدهزار بیتی مولانا میرزا محمد علی صائب تبریزی متوفی ۱۰۸۶ هجریست شامل غزلیات و مطالع و متفرقات که از نظر خود شاعر گذشته و در پایان غزلیات (برگ ۳۹۹) عبارت «بلغ صایب» مرقومست ، در حواشی و متن صفحات : ۲۲۴/۲۳۶ ، ۲۴۲/۲۴۸ ، ۲۷۷/۳۶۱ ، ۳۶۳/۳۶۵ ، ۳۶۹/۳۹۶ ،

۳۹۷/۴۳۶/۴۶۰ نیز اضافات و تصحیحاتی بخط مولانا ست ، (۱) :

- ۱ - این جانب از فروردین ماه ۱۳۲۸ تا شهریور ۱۳۴۴ يك سلسله اقدامات مجدانه بمنظور استخلاص باغ تکیه صائب واقع در اصفهان و جلب توجه اولیاء امور بساختن آرامگاه مولانا صائب بعمل آورده ام که از آن جمله است :
 نشر مقاله « مفتخواران با مناخر ملی ما چه میکنند » مندرج در مجله تهران مصور شماره ۲۹۸ - ۱۳۲۸/۲/۲ ، و دنبال کردن قضیه تا صدور :
 نامه مورخ ۲۸/۲/۵ بعنوان مرحوم ادیب السلطنه سمعی رئیس فرهنگستان و انجمن ادبی فرهنگستان ایران درباره آرامگاه صائب .
 نامه شماره ۱۰۷ - ۱۳۲۸/۲/۵ مرحوم سمعی بضمیمه نامه بنده بعنوان مرحوم دکتر زنگنه وزیر فرهنگ وقت .
 نامه مورخ ۲۸/۲/۶ وزیر فرهنگ بضمیمه دو نامه مزبور بسرپرست اداره کل اوقاف راجع به عزل متصدی تکیه صائب .
 دستور تلگرافی شماره ۵۷۶۹ - ۲۸/۲/۱۰ اداره کل اوقاف بداره اوقاف اصفهان دائر به عزل متصدی متعدی باغ تکیه صائب و خواستن سوابق امر بتهران .
 نامه شماره ۱۳۵۵ - ۲۸/۲/۱۴ آقای ستوده رئیس اوقاف اصفهان بداره کل اوقاف با ارسال پرونده و گزارش مفصل جریان امر .
 وتشکیل کمیسیون ساختمان آرامگاه صائب در اداره کل اوقاف بریاست آقای ممقانی نماینده آذربایجان و عضویت آقایان علامه وحیدی و سرپرست کل اوقاف و نماینده وزارت فرهنگ و خود اینجانب و تهیه نقشه ساختمان آرامگاه بتوسط مهندسان شهرداری و لشکر اصفهان .
 نشر يك سلسله مقالات در مجله سپاهان تحت عنوان : « آرامگاه صائب » خطاب به انجمن آثار ملی و وزارت فرهنگ ، از شماره ۱۲ و خ ۲۹/۵/۶ تا شماره ۲۲ مورخ آبان ۱۳۴۰ .
 ارسال نامه های خصوصی به استانداران و شهرداران اصفهان .
 درج مقاله یی بعنوان : « سید صمدین سال وفات صائب سال ۱۰۸۶ هجری قمریست » در شماره ششم سال هجدهم مجله یغما (ص ۲۹۲ - ۲۹۴) خطاب به انجمن آثار ملی .
 نامه رئیس انجمن آثار ملی « تیمسار سپهبد آقا اولی » بعنوان اینجانب در تأیید مستندات مقاله مزبور ، مندرج در شماره مهرماه ۴۴ مجله یغما (ص ۳۸۱) متعاقب نامه اخیر الذکر نیز مقاله یی برای درج در مجله دانشکده ادبیات اصفهان فرستادم که منضم مکاتیبی بود که رجال سیاسی و علمی زمان شاه عباس ثانی و شاه سلیمان صفوی خطاب به مولانا صائب نوشته بودند و حاکی از عظمت ←

آغاز :

اگر نه مدبسم الله بودی تاج عنوانها نگشتی تاقیامت نوخط شیرازه دیوانها

انجام :

«بخون آغشته نتوان دید آن لبهای نازک را

و گرنه با تو میگفتم چها گفتی چها کردی»

نستعلیق خوش از نیمه دوم قرن یازدهم هجری ، صفحه اول نو نویسی ، کاغذ نخودی
جدول بتحریر وزر و شن گراف ، جلد چرمی مشکی ، ۱۹/۵ × ۱۸/۵ ، ۷/۵ ، ۴۷۳ گ
۲۳/۵ × ۱۳/۵ ، وقتی نایینی .

← مقام وی در نظر بزرگان زمان خود بود ، ولی تا این تاریخ که نزدیک یکسال از ارسال مقاله مزبور میگذرد شماره دوم مجله دانشکده ادبیات اصفهان نشر نیافته و معلوم نیست که چه بر سر آن مقاله آمده است .

با این سوابق و با وجود آنکه شاعر معاصر آقای امیری فیروز کوهی در مقدمه دیوان صائب چاپ کتابفروشی خیام در ۱۳۳۳ شمسی (ص ۴۳-۴۵) اقدامات اینجانب را که منجر به بهره برداری شخص وی شده بود ، با آب و تاب هر چه تمامتر ستوده بود ، اخیراً که از آن همه تلاش و کوشش بنده بهره بیشتری نصیبش گردیده ، از راه ناسپاسی و حق ناشناسی و حسادت و غرض ورزی ، در مقدمه چاپ عکسی دیوان صائب که با اهتمام انجمن آثار ملی بمناسبت اتمام ساختمان آرامگاه نشر یافته است ، علاوه بر اینکه تلاشها و کوششهای هفده ساله مرا در باره ساختمان آرامگاه صائب که در درجه اولی خود وی از آن متمتع و منتفع شده است . نادیده گرفته ، مقاله مستند بنده را نیز که در مجله یغما درج شده و متضمن تاریخ صحیح وفات مولانا صائب بود . وصحت و سندیت آنرا عموم ارباب تحقیق تصدیق داشتند ، از یکطرف مورد استفاده خویش و از طرف دیگر وسیله تخطئه بنده قرار داده است ، زهی انصاف و زهی مروت . ۱۶/۷/۴۵ ، احمد گلچین معانی

۴۵۷

دیوان صائب

(۴۶۸۵)

منتخباً تیست در حدود دوهزار و پانصد بیت، شامل غزلیات بترتیب قوافی ازالف
تایاء، و مطالع ناقص الاخر ازالف تا حرف تاء.

آغاز:

«یارب از دل مشرق نور هدایت کن مرا
از فروغ عشق خورشید قیامت کن مرا»

انجام:

«کم لاف ز هم چشمیش ای آهوی وحشی این طرز نگه چشم تو در خواب ندیدست»
نستعلیق هنداز اواخر قرن یازدهم، کاغذ الوان، صفحه اول نو نویس، جلد
مقوایی، ۱۷ س ۱۶/۵ × ۷/۴، ۱۰۱ گ ۲۳ × ۱۳، وقفی نایینی.

۴۵۸

دیوان صائب

(۴۶۸۶)

منتخباً تیست در حدود چهار هزار و پانصد بیت، شامل هشتصد غزل بترتیب قوافی
و ناقص الاول است.

آغاز:

«خشك بر جامانده ام چون گوهر از افسردگی
آتشین رفتار چون اشك ندامت کن مرا»

انجام :

«میتوان کرد آشنا بساخاك پشت آسمان

صائب از همت اگر اقبال فرماید کسی»

نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر و
لاجورد ، تحریر درمتن وهامش ، جلد پارچه یی عطف و گوشه چرمی ، هر صفحه بطور
متوسط ۲۵ بیت ۲۵ × ۱۲/۳ ، ۸۹ گ ۲۹ × ۱۹ ، وقفی نایینی .

۴۵۹

دیوان صائب

(۸۴۳۱)

منتخبی است از غزلیات در حدود نه هزار بیت بترتیب قوافی با تصحیحات و اضافات
بخط مولانا صائب درمتن و غزلیاتی در حواشی .

آغاز :

«ای زمرگان تودر چشم گلستان خارها گل ز سودای رخت افتاده در بازارها»

انجام :

«بیاد عالم بالا زدل گاهی بکش آهی ز زندان تن خاکی اگر بیرون نمی آیی»

نستعلیق نیمه دوم قرن یازدهم ، کاغذ شکری آهارمهره ، جلد چرمی عنابی ،
۱۵ س ۷ × ۱۴ ، ۳۴۲ گ ۲۱ × ۱۲/۷ وقفی محمدعلی صفوت تبریزی درمرداد
ماه ۱۳۳۲ .

۴۶۰

دیوان صابر ترمذی

(۴۶۸۷)

از ادیب شهاب الدین صابر ترمذی شاعر مشهور قرن ششم هجریست و بسال ۱۳۴۳ شمسی با تصحیح انتقادی و حواشی فاضلانۀ استاد محمدعلی ناصح در طهران بطبع رسیده است. آغاز : « بسمله ، شهاب الدین ادیب صابر غفر الله له دانشمندی ماهر و ادیبی »

انجام :

« آنروز که گویم بتو نزدیکترم چون نیک نظر کنی ز تو دورترم »
نستعلیق محمد کاظم اصفهانی، مورخ ۱۷ ذی قعدۀ ۱۲۲۳ که بدرخواست میرزا عبدالباقی کلانتر اصفهان متخلص به باقی نوشته است ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد پارچه یی ، ۲۷ س ۱۸ / ۷ × ۴۰ گ ۵ / ۲۶ × ۱۳ / ۴ وقفی نایینی .

۴۶۱

دیوان صابر ترمذی

(۴۶۸۸)

آغاز :

« نهاد دولت و اقبال در زمانه قدم کشید رایت اقبال بر ستاره علم »

انجام :

« الحق چه سرد و زشت عروسی براستی
حقا چه دون و قحبه و ناخوش دلالی »
نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری ، بایک سر لوح بز و لاجورد ، دو صفحه

اوّل بین السطور طلا اندازی دندان موشی ، کاغذ نخودی ضخیم ، جدول بتحریر وزر
وزنکار و شنکرف ، جلد پارچه‌یی ، ۱۴س ۱۴/۷ × ۶/۲ ، ۳۷۰ گ ۲۴ × ۱۳ ،
وقفی نایینی .

۴۶۲

دیوان صابر ترمذی

(۴۶۸۹)

آمیخته است باشعار انوری و رابعه قزدار و بعضی شعرای دیگر با مقدمه‌یی
در ترجمه حال شاعر .

آغاز : « شهاب الدین ادیب صابر غفر الله له دانشمندی ماهر و ادیبی »

انجام :

« از بار رنج هجرت تو قدم بود چو دال و زرخم دست عشق تو خدم بود چونیل »
نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، بسایک سرلوح اکلیلی ، کاغذ سفید فرنگی و
آهار مهره ، جدول بتحریر و اکلیل ، جلد تیماج ضربی قهوه‌یی ، ۱۵س ۱۵ × ۷/۶
۷۵ گ ۲۲/۷ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۴۶۳

دیوان صاحب علی آبادی

(۴۶۹۰)

از میرزا محمد تقی صاحب دیوان علی آبادی متخلص به صاحب متوفی ۱۲۵۶
هجریست که از شعرای معروف دوره قاجار و معاصر فتحعلیشاه بوده ، شرح حالش در
مجمع الفصحا و سایر تذکره های آن عصر مسطورست و قسمتی از دیوانش بدنبال دیوان

وصال شیرازی بچاپ سنگی رسیده است ، (۱) .

نسخه ما بترتیب مشتملست بر : حکایاتی بطرز مقامه و بسبک گلستان + قصاید
بترتیب قوافی از الف تایاء + غزلیات از الف تایاء + رباعیات درهم + حکایاتی منظوم
ببحر متقارب در اقتفای بوستان + منظومه‌یی عرفانی در تتبع مثنوی مولانا + ترکیبات ،
آغاز : « بسمله ، لالی ثنای مزید مخزن دارا وفزون از مخزون دریا » .

انجام :

« زر به منه زور هم می‌خواه که در دهر گنج ز قارون بماند و رنج ز قارن »
نستعلیق تحریری عبدالحمید صفا ، مورخ ۱۲۷۱ ق ، کاغذ شکری فرنگی و آهار
مهره ، جلد چرمی دارچینی ، ۱۵ س ۵ / ۱۵ × ۹ ، ۲۱۵ گ ۲۲ × ۵ / ۱۴ ، وقفی نایینی

۴۶۴

دیوان صادق ملارجب

(۴۶۹۱)

اشعار صادق ملارجب اصفهانی در گذشته بسال ۱۳۰۵ هجریست بلهجه اصفهانی ،
بترتیب قوافی از الف تایاء و دیوان مزبور دوبار در اصفهان و یکبار در طهران بطبع
رسیده است .

آغاز :

« تا کله فرو بردم در پاچه تنبانها خارست بچشم من گلپای گلستانها »

انجام :

۱- نسخه‌های دیوان صاحب در اغلب کتبخانه‌ها هست ، از جمله رک : فهرست سپهسالار
(ج ۲ ص ۶۲۴ - ۶۲۵) و مجلس (ج ۳ ص ۴۲۳ - ۴۲۴ و ۴۲۸) و کتبخانه ملک (شماره
۴۹۱۱) منضم بدیوان نوای کاشانی .

«صادق ملارجب آن بچه نارس را زیاد دوست میدارد با اینهمه پیری»
 شکسته نستعلیق ملاعباس روضه خوان اصفهانی ، مورخ هفتم محرم ، ۱۳۲۰ ،
 کاغذ شکری فرنگی و آهارمهره ، جلد پارچه‌یی عطف و گوشه چرمی ، مختلف السطر ،
 ۸۲ گ ۸/۲۲ × ۱۸ ، وقفی نایینی :

۴۶۵

دیوان صادق ملارجب

(۶۴۵۸)

آغاز :

«بخ بخ دل میرود تا عرش بینم یار را بوسه باران میکنم بر یاد زلفش مار را»

انجام :

«صادق ملارجب آن بچه نارس را زیاد دوست میدارد با اینهمه پیری»
 نستعلیق سید جواد شهیدی با فقی نویسنده سابق کتابخانه ، مورخ بیستم محرم ۱۳۶۲ ،
 کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی عطف و گوشه چرمی ، ۱۲ س ۱۱/۵ × ۱۱ ، ۱۱۷ گ
 ۱۸/۵ × ۲۳/۶ .

۴۶۶

دیوان صبای کاشانی

(۴۶۹۲)

از فتحعلیخان صبای کاشی ملك الشعراي در بار فتحعلیشاه قاجارست که سال ۱۲۳۸ هجری در گذشته و دیوان و بعضی از مثنویاتش در بمبئی و طهران بطبع رسیده است .
 این نسخه مشتملست بر قصاید و بعضی ترکیبات و مثنوی پند نامه موسوم به **گلشن صبا**

و مثنوی دیگر درشکیات و سهویات نماز موسوم به خلاصة الاحکام (۱)

آغاز :

«تعالی الله خداوند جهاندار جهان دارا
کزو شد آشکارا گل زخارو گوهر از خارا»

انجام :

«جاودان باد با هزار نیاز خسروان را بر آستانش نماز»
نسخ محمد تقی بن محمد کاظم همدانی ، مورخ ۱۲۶۷ ، بایک سرلوح زیبا بزر
ولا جورد و زنگار و سفیداب و شنکرف ، کاغذ سرکه بی فرنگی و آهار مهره ، جدول
بتحریر و زروشنکرف و لا جورد ، جلد پارچه بی ، ۲۳ س ۲۲ × ۳ / ۱۰ ، ۱۳۶۰ گ
۱۹ / ۷ × ۳۳ / ۷ ، وقفی نایینی .

۴۶۷

دیوان صبا

(۴۶۹۳)

نسخه ایست نسبتاً کامل برابر نسخه چاپ طهران .
آغاز : «تعالی الله خداوند ... الخ» .

انجام :

«چو صاحب دلان بر جهان دل منه به پیوده گل بر سر گل منه»
نستعلیق نیمه دوم قرن سیزدهم ، بایک سرلوح بزر و شنکرف و لا جورد ، دو صفحه
اول با حاشیه گل و برگ و بین السطور طلا اندازی دندان موشی ، کاغذ سفید فرنگی آهار

مهره ، جدول بتحریر وزروشنگرف ولاجورد ، جلد روغنی دورو ، روی جلد گل و برگ
زخمی و فرسوده ، پشت جلد يك شاخه گل زمینه گلی ، ۱۷س ۸/۲۱×۱۰ ، ۳۲۹ گ
۷/۳۰×۱۹ ، وقفی نایینی .

۴۶۸

دیوان صبا

(۴۸۷۷)

قسمتی از دیوان صبا کاشی است بترتیب شامل مثنویهای عبرت نامه و تحفة العراقرین
(۱) و گلشن صبا و یک ترجیع بند و مثنوی موسوم بدخلاصة الاحکام که با دیوانش بطبع
رسیده است .

آغاز :

«دیباچه این خجسته دیبا پیرایه این پرند زیبا»

انجام :

«جاودان باد باهزار نیاز خسروان را بر آستانش نماز»
نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ سفید رنگی آهارمهره ، جدول و عنوان بشنگرف ،
جلد تیماج یشمی ، ۸س ۳/۱۰×۲/۶ ، ۸۱ گ ۷/۱۵×۱۱ ، وقفی نایینی .

۴۶۹

دیوان صبا

(۵۷۵۶)

۱ - عنوان منظومه چنین است ولی نه اینست ،

رك : مقدمه چاپ تهران

نسخه ایست ناقص شامل دوهزار بیت از قصاید صبا از حرف الف تادال که در کتابخانه تحریر شده است .

آغاز : « تعالی الله خداوند جهاندار الخ » .

انجام :

« بر که و مه انجمن کار آگهان انگیزند سبعة الوان بهر دستار خوان آراسته »
شکسته نستعلیق تحریری از نیمه دوم قرن چهاردهم ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه یی ، ۱۳ س ۱۶ × ۱۱ ، ۸۳ گ ۲۲ / ۴ × ۱۷ .

۴۷۰

دیوان صباحی بیدگلی

(۴۶۹۴)

از حاجی سلیمان صباحی بیدگلی کاشانی در گذشته بسال ۱۲۱۸ هجریست و چاپ شده است .

شرح حال وی در تذکره های دوره قاجار و مقدمه دیوان چاپی مسطورست .

آغاز :

« شباهنگام چون بنهفت رخ این لاله حمرا
شکفت از چشم انجم صدهزاران نرگس شهلا »

انجام :

« هر کسی در گوشه یی بر کشته خود نوحه کرد

من درین اندیشه کاین کاشانه دشت کربلاست »

در پایان کتاب قطعه یی که میرزا سید محمد صباحی اصفهانی در رثاء وی گفته است نوشته شده و بیت آخر آن که شامل تاریخ فوت صباحی است اینست :

سحاب از بهر ضبط سال تساریخ وفات او

رقم زد : «آه کز ملک فصاحت شد سلیمانی» (۱)

و کاتب نادان بدنبال آن نوشته است : «ناظم تاریخ صاحب دیوان میرزا محمد علی متخلص به سحاب ولد همان رضوان مکانست» ؟ ! .
نستعلیق مورخ رجب ۱۲۳۴ ، کاغذ فرنگی آهارمهره ، جدول بشنگرف ، جلد
چرمی قهوه‌یی ضربی باترنج زرین ، ۱۷ س ۲۱ / ۲ ، ۱۰ ، ۱۱۴ گ ۵ / ۲۹ ، ۸ ، ۱۷ ،
وقفی نایینی .

۴۷۱

دیوان صباچی پید گلی

(۴۶۹۵)

ناقص الاول است .

آغاز موجود :

«نهان شد زیر دامان زمین این بسدین مجمر

هوا پر مشك از فرشد جهان پر عنبر سارا»

انجام :

گلت در دست باد وقتند در جام «

ز گل وز قند الهی تابود نام

۱ - ازین ماده تاریخ سال ۱۲۰۷ استخراج میشود ، ولی چون در دیوان صباچی ماده تاریخی هست که بسال ۱۲۱۲ در فوت حبیب الله بیگ گفته شده : شد بجزم خلد ازین دنیا حبیب الله بیگ ، بنا بر این حدس مصحح دیوان چاپی صباچی باینکه در مصراع سحاب تحریفی روی داده و بجای «آه» باید «وای» باشد مقرون بصوابست .

نستعلیق مهدی اصفهانی ، کاغذ نخودی فرنگی آهار مهره ، جلد روغنی ، زمینه
مشکی ساده و در وسط ترنج رنگ رفته اکلیلی ، ۱۵ س ۱۵ × ۸ ، ۱۳۱ گ ۸ / ۲۰ ×
۱۳ / ۷ ، وقفی حاج قائم مقام .

۴۷۲

دیوان صدر یزدی

(۸۶۹۳)

غزلیات در همست باد و مثنوی کوتاه از میرزا سید علی یزدی ملقب به صدرالاطباء
مقیم مشهد که تا سال ۱۳۱۷ شمسی هجری در قید حیات بوده .

آغاز:

« تاحریفان سخن از شرب مدامست اینجا
صحبت از خم و می و شیشه و جامست اینجا »

انجام :

« مراد خود بیابی جان شیرین اگر مارا بکام دل رسانی »
شکسته تحریری خود شاعر که بسیاهی و جوهر آبی بطرز چلیپا نوشته است ،
کاغذ شکری فرنگی ، جلد پارچه ای ، مختلف السطر ، ۳۳ گ ۵ / ۱۸ × ۳ / ۱۱ ، وقفی
سید علی اصغر ازاده موسوی در اردیبهشت ۱۳۳۸ .

۴۷۳

دیوان صفی الدین حلی

(۴۶۹۶)

(عربی)

مکرر و مذکور در جلد سوم فهرست (ص ۱۶۷ شماره ۳۲ ، و این نسخه مجلد
ثانیست از باب ششم تا آخر دیوان .

آغاز : «الباب السادس في الغزل والتشبيب» .

انجام : «وایض عیناه من الحزن» .

نسخ مورخ ۲۲ جمادی الاخره ۱۲۵۰ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج

مشکی ، ۱۷ س ۱۴ / ۱۰ × ۱۴۸ ، گ ۳ / ۲۲ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۴۷۴

دیوان صیدی طهرانی

(۶۶۲۹)

نسخه ایست ناقص از دیوان میر سید علی صیدی طهرانی شاعر مشهور قرن یازدهم

هجری و مشتملست بر یک هزار و پانصد بیت از غزلیات وی با افتادگیهایی از میان نسخه .

ولیعقلی بیگ شاملووی هروی که از معاصران وی است در قصص الخاقانی ترجمه اش

را چنین بقلم آورده است : «دیگر خدام میر صیدی است ، که از بسیاری فصاحت کلام

و طلاق لسان شهره آفاق شده ، اسم حضرت میر بی نظیر سید علی است ، مولد شیرینش و لایت

طهران و در بلده طیمه اصفهان نشو و نما یافته از فضیلت بهره تمام دارد ، و در فن شعر

صیدی تخلص میکند ، دیوان آنجناب از آنچه بنظر کمترین رسیده دوهزار بیت خواهد

بود ، در اواخر حال اراده هندوستان نموده در هنگامیکه ابرش سبک خرام عمرش

موازیسی مرحله از مراحل حیات طی نموده بود ، در سنه ۱۰۶۹ هجری در شاه جهان

آباد (= دهلی) وفات یافته ، نعش او را به مشهد مقدس منور امام علی بن موسی الرضا

نقل نمودند ، و مسموع شد که در بلاد هندوستان خیالات غریب از او بمنصه ظهور جلوه گر

شده ، از جمله اشعارش این چند بیت است ... الخ » .

میر غلامعلی آزاد بلگرامی مینویسد که میر صیدی در پنجم ربیع الاول سال

۱۰۶۵ بملازمت شاه جهان پادشاه رسید ، و قصیده یی بمطالع ذیل خواند و هزار روپیه

صله گرفت :

زهی جهان خدارا سپهر فضل و کرم
بزریر سایه قدر تو نیس اعظم
رك : سرو آزاد ، ص ۱۱۱ و خزانه عامره ، ص ۲۹۳ .

خوشگو میگوید : «... در شاعری بر معاصران ترجیح یافته با قدسی و کلیم
مشاعره دارد ، و با میرزا صائب و نواب وحید العصر (= میرزا طاهر و حید قزوینی)
صحبت‌های مستوفی داشته ، اما زود رنج و زود آشنا بوده بامر سهلی آزرده میشد ... در
شاهجهان آباد بر سر دروازه باغ جهان آرا بیگم (۱) واقع در مهتاب بازار سکونت
اختیار کرد ، روزی بیگم صاحبه سواری فیل بیاغ آمد ، این مطلع بلند راکه در
سخنوران پایتخت زلزله انداخته بود ، بیانگ بلند بر خواند ، بصله تحسین و انعام
پانصد روپیه سر بلند گردید :

برقع برخ افکنده برد ناز بیاغش
تا نکست گل بیخته آید بدماغش... الخ (۲)
نسخه ماقصاید و باعیات و مقطعات و مقداری از غزلیات میر صیدی را بایک مثنوی
که در تعریف کشمیر گفته است ندارد .

آغاز :

«شد بسکه از خرام تو تعمیر حالها
از جادر آمدند بگلشن نهالها»

انجام :

«صیدی آشفته گیت از گل رویست مگر
زانکه این تفرقه بازلف بتانست یکی»
شکسته نستعلیق قرن یازدهم هجری ، کاتب محمد علی بن علینقی ، کاغذ نخودی ،
جدول بتحریر و زرو لا جورد ، بایک سرواح زیبا و ظریف بزر و لا جورد و سفیداب و شنگرف
کار اصفهان ، جلد پارچه‌پی ، ۱۲ س ۱۴/۳ × ۷/۲ ، ۶۱ گ ۲۰/۵ × ۱۲ ، خریداری
در فروردین ۱۳۲۴ .

۱ - دختر خرد شاهجهان پادشاه .

۱ - رك : سفینه خوشگو .

۴۷۵

دیوان صیدی

(۴۶۹۸)

فقط غزلیاتست و از اول و وسط و آخر افتادگی دارد.

آغاز:

«گر خدمتی پسند نیاید زمن ، بگو
من بی وقوف بنده ام ارشاد کن مرا»

انجام:

«بیزم اومکن ای غم بدل گرانجانی
که میشوی سبک آنجا اگر هزارمنی»
شکسته نستعلیق اواخر قرن یازدهم ، کاغذ نخودی آهار مهره ، جدول بتحریر
وزر ، جلد پارچه ای ، ۱۳/۴ × ۶/۶ ، ۵۵ گ ۱۸/۵ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۴۷۶

دیوان طرازیزدی

(۴۶۹۹)

نسخه ناتمامیست نزدیک دوهزار بیت از دیوان میرزا عبدالوهاب طرازیزدی
شاعرو خوشنویس قرن سیزدهم هجری که بروایت برادرش غلامرضا نیاز بسال ۱۲۶۱
درسی و هفت سالگی بدرد زندگی گفته است (۱) .

آغاز:

«ای آفتاب انجم ، وی ماه انجمن
دامن چو برفشاندی زین ربع وزین دمن»

انجام :

« پس طراز اینک که گفتی از آغاز
مرحبا منصب قمر مساقی »
تستعلیق و شکسته خوش ، ظاهراً بخط خود شاعر ، کاغذ ضخیم فرنگی آهار مهره
والوان ، جنس بتجریروزر ، حواشی دو صفحه اول گل و برگ زرین در نقش اسلیمی
و بین السطور طالاندازی ، با سر لوح زیبا و ظریف بزرو لاچورد و زنگار و شنکرف ، عناوین
بشنکرف و خط تعلیق ، جلد روغنی دورو ، روی جلد زمینه مشکی با حاشیه و ترنج
زرین ، پشت جلد ساده زمینه گلی ، چهل و شش صفحه دردنباله قصاید و پنج صفحه در
آخر نسخه نا نویس مانده است (۱) ۱۲ س ۳/۱۴ ۷/۵ × ۲۳ ۱۴/۵ × ، وفقی نایینی

۴۷۷

دیوان ظهوری ترشیزی

(۴۷۰۰)

از نورالدین محمد ظهوری ترشیزی شاعر دربار مر تفضی نظام شاه بیجا پوری
(۹۷۲-۹۹۶ ه) و برهان نظام شاه ثانی (۹۹۹-۱۰۰۳ ه) و ابراهیم عادل شاه دکنی
(۹۸۸-۱۰۳۷ ه) و داماد ملک قمی است ، که در ۹۸۸ هجری به هندوستان مهاجرت
کرده و در ۱۰۲۵ درگذشته است ، برای تفصیل احوالش رجوع شود به تذکره میخانه
مصحح نگارنده (ص ۳۶۳-۳۶۷) .

محتویات نسخه ما بشرح ذیلست :

۱- دیباچه نوری .

۲- دیباچه گلزار ابراهیم .

۱ - نسخه نسبتاً کاملی از دیوان طراز در کتابخانه مجلس بشماره ۱۰۲۱ و
نسخه دیگری بشماره ۹۱۹ در کتابخانه ملک موجودست . مقداری از قصاید و غزلیات
او نیز در مجموعه شماره ۴۹۷ همین کتابخانه مندرجست .

- ۳- دیباچه خوان خلیل .
 - ۴- ساقی نامه .
 - ۵- قصاید .
 - ۶- ترکیبات و ترجیعات .
 - ۷- غزلیات بترتیب قوافی ازالف تا یاء .
 - ۸- رباعیات .
- سه فقره اول بنام **سه نشرظهوری** درهندوستان بکرات چاپ شده و با شروحنی که فضلا بر آن نوشته اند درحدود سیصد سال جزو کتب درسی مردم هند بوده .
- ساقی نامه** شامل چهار هزاروپانصد بیت است و دوبار بطبع رسیده .
- غزلیاتش نیز بعنوان **دیوان ملانورالدین ظهوری** یکبار در کانپور هندوستان چاپ خورده است .
- قسمتی ازصفحه اول نسخه ما که شامل سرلوح نیز بوده از میان رفته است .
- آغاز :** «سرودسرایان عشرتگه قال که بنورس سراستان حال»

انجام :

«ایمن شده خاطر ازغم مرگ حرام بر عشق نوشته اند قصابی ما»

تستعلیق هند ، مورخ رجب ۱۰۷۷ ، کاتب عبدالرحیم ، دارای پنج سرلوح خرد و بزرگ بزروشنگرف و لاجورد و زنگار در آغاز ساقی نامه و قصاید و ترکیبات و غزلیات و رباعیات ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر روزروشنگرف و لاجورد ، جلد تیماج مشکی ، تحریر در متن و هامش ۳۳ (۱۷ متن ۱۶ هامش) ۸/۵ × ۲۰ ، ۲۸۱ گ ۱۳ × ۲۳/۷ وقفی نایینی .

۴۷۸

دیوان ظهیری توشمیزی

(۴۷۰۱)

کامل نیست و از اول و وسط و آخر افتاده دارد .

آغاز موجود :

با لب خشك از كنار نیل رحمت کسی رویم
گرچه از دامان روان گردیده چون جیحون تری»

انجام :

«اندازه قرب و بعد اندر کف تست چندانکه زخود روی باو نزدیکی»
نستعلیق هند از قرن یازدهم ، کاغذ سرکه‌یی آهارمهره ، جلد پارچه‌یی ، ۱۹ س
۱۵/۵ × ۶ ، ۱۸۶ گ ، ۲۲ × ۱۲ ، وفقی نایینی .

۴۷۹

دیوان ظهیر فاریابی

(۴۷۰۲)

از ظهیرالدین ابوالفضل طاهر بن محمد فاریابی بلخی متوفی ۵۹۸ هجری
و مشتملست بر قصاید و قسمتی از مقطعات و غزلیات و رباعیات با مقدمه‌یی به نشر از جامع
دیوان «شمس الدین سجاسی متوفی ۶۰۲ هجری» (۱) و دیوان مزبور سه چاپ خورده
است .

آغاز : «سپاس بی نهایت و آفرین بی پایان مرقادری را جل "جلاله"

انجام :

« با کس غم دل مگوی زیراکه نماند یک دوست که با او غم دل بتوان گفت »
 نستعلیق قرن یازدهم ، از واسط کتاب ورقی چند افتاده و ناقص الاخر نیز هست و
 جای افتادگیها اوراق سفید گذاشته اند ، کاغذ سرکه‌یی آهارمهره ، جدول بتحریر و زر و
 زنگار و لاجورد ، با سه سر لوح کوچک بزرو لاجورد و شنگرف و زنگار در آغاز دیباچه و
 قصاید و غزلیات ، دو صفحه اول نسخه و دو صفحه آغاز قصاید بین السطور طالاندازی دندان
 موشی ، عناوین بلاجورد ، پاره‌یی از قصاید در هاشم نوشته شده است ، جلد تیماج
 جگری ، ۱۵ س ۷/۹ × ۱۵/۵ ، ۱۲۷ گ ۱۶ × ۲۶/۵ ، وقفی نایینی .

۴۸۰

دیوان ظهیر فاریابی

(۴۷۰۳)

مقدمه جامع را ندارد ،

آغاز :

« سفر گزیدم و بشکست عهد قریبی را مگر بحیله بدینم جمال سلمی را »

انجام :

« ورنه ز عشقت ظهیر دیده بر آنجا نهاد کز تو بر شهر یار قصه وافغان کند »
 شکسته نستعلیق خوش از اوایل قرن سیزدهم ، بایک سر لوح زیبا و ظریف بز
 و شنگرف و لاجورد و زنگار ، کاغذ ترمه ، جدول بتحریر و زر و لاجورد و شنگرف و
 زنگار ، جلد ساغری مشکی ، ۱۴ س ۷/۱۴ × ۱۷۱ گ ۱۴ × ۲۲/۵ ، وقفی
 نایینی .

۴۸۱

دیوان ظهیر فاریابی

(۴۷۰۴)

نسخه کاملی نیست و اشعار ترتیب صحیحی ندارد .

آغاز :

«سپیده دم که شدم محرم سرای سرور شنودم آیت تو بوا الی الله ازلاب حور»

انجام :

«این تعبیه بین که فرودین آوردست وین رنگ نگر که دیده بر آب زدست»
 نسخ مغلو ط مورخ ۱۲۹۰، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج مشکى ،
 ۱۲ س ۱۶ × ۱۰ ، ۱۲۵ گ ۱۶ × ۲۳ ، خریداری در ۱۳۱۱ شمسی .

۴۸۲

دیوان ظهیر فاریابی

(۴۷۰۵)

با ترجمه حال مختصری از شاعر .

آغاز: «وهو طاهر بن محمد المکنسی بابی فضل بجالوت گفتار ...»

انجام :

«تو سوخته خرمن دگر کس بودی مانند خودم سوخته خرمن کردی»
 نستعلیق محمد اسمعیل نایینی ملقب به رستم الکاتبین ، مورخ پنجم ربیع الاول
 ۱۲۸۴ ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جدول به تحریر وزروشنگرف ولاجورد ، جلد
 تیماج ضربی عناپی دوره و آستر مشکى ، ۱۲ س ۱۲/۷ × ۱۲/۸ ، ۱۶۳ گ ۱۴ × ۲۰

وقفی نایینی .

۴۸۳

دیوان ظهیر فاریابی

(۴۷۰۶)

آغاز :

«چو زهره وقت صبح از افق بسازد چنگ زمانه تیزر کند ناله مرا آهنگ»

انجام :

«لطافت در جهان روی تو دارد صباخیری ازان برگستان بست»
 نستعلیق مورخ ۲۰ شعبان ۱۲۶۵ ، کاغذ فرنگی الوان ، جلد ترمه کهنه دوره
 چرمی، ۱۷ س ۵/۹ × ۵ ، ۷۸ گ ۱۳ × ۵/۸ ، وقفی عبدالعلی اوکتایی در بهمن ۱۳۱۰

۴۸۴

دیوان ظهیر فاریابی

(۶۰۹۰)

مجموعه ایست شامل سه دیوان که بهر يك نمره علی حده داده اند :

- ۱- دیوان انوری شماره (۴۶۰۷) ذکرش گذشت،
- ۲- دیوان ظهیر فاریابی شماره (۶۰۹۰)
- ۳- دیوان کمال اصفهانی شماره (۶۰۹۱) ذکرش خواهد آمد،

آغاز دیوان ظهیر :

«سپیده دم که شدم مجرم سرای سرور شنیدم آبه توبوا الی الله ازلاب حور»

انجام :

«تو معدن لطفی و سخا و احسان زین بیش مکن به خسته حالی تقصیر»
 نستعلیق قرن یازدهم ، بایک سرلوح مستطیلی بزر و شنگرف و لا جوردد ، کاغذ
 نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و لا جوردد و زر ، جلد تیماج مشکی ،
 ۳۴۵ س ۲۵/۵ × ۱۱/۳ (۲۴ بیت متن و ۲۱ بیت هامش) ۸۴ گ (از ص ۲۳۹ تا ۳۲۸) ۲۹ ×
 ۱۶ ، وقفی نایینی .

۴۸۵

دیوان عارف

(۴۷۰۷)

اشعار سست و عامیانه است باقوافی نادرست از درویشی بنام **حسن عارف** که در
 شعر گاهی «حسن» و بیشتر «عارف» تخلص میکرده :
 عارف بکش این چراغ کاینک لیل آمد و شد نهار باشد
 عارفا زین پس مگوزین پس مگو چون ز بی الا ولا لا لاشدم
 ای حسن بنیوش گفتار حسن شاد باش و ره مده در خویش غم
 هی حسنی خموش کن ، شرب سروش نوش کن
 جمله خودیت گوش کن ، شیر خدا علی علی

آغاز :

نیک دیدم عالم لاهوت را عتل و نفس عالم ناسوت را

انجام :

«میخواهم از خدا که عزیز جهان شوی بر منتهای مطلب خود کامران شوی» (۱)

۱ - شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا

بر منتهای مطلب خود کامران شدم
 خواجه حافظ شیرازی

نستعلیق خوش از اوایل قرن چهاردهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ،
دو صفحه اول تمام تذهیب ، (حاشیه و سر لوح تشعیر زرین بطرح اسلیمی و بین السطور
زراندود و دندان موشی) جدول بتحریر روزر ، عناوین بشنگرف ، جلد روغنی با ترنج
گل و برگ و زمینه دلربا ، ۱۱ س ۱۴ × ۸ ، ۶۱ گ ۵/۲۰ × ۱۳/۵ و ققی نایینی .

۴۸۶

دیوان عاشق اصفهانی

(۴۷۰۸)

(مکرر) (۱)

فقط قصایدست و غزلیات ، از آقامحمد عاشق اصفهانی متوفی ۱۲۸۲ هجری و
تمام دیوانش بطبع رسیده .

آغاز :

«تاجر عشقم بکف مایه سودم وفا تا که شود مشتری تاجه دهد در بها»

انجام :

«خوشاشبی و شرابی که بیخود افتی و عاشق هزار بار بیوسد لب ترا و ندانی»
نستعلیق تحریری قرن سیزدهم . کاغذ آبی فرنگی و آهار مهره ، جلد تیماج ضربی
قهوه‌یی ، ۱۴ س ۱۶ × ۸ ، ۲۲۷ گ ۵/۲۱ × ۱۵ ، و ققی نایینی .

۴۸۷

دیوان عاشق اصفهانی

(۴۷۱۰)

غزلیات تستور باعیات بترتیب قوافی و از حرف (ش) تا (ض) پا نزده صفحه نا نویس مانده .

آغاز :

زهی مثالی که چون جمالت نبسته نقشی زمانه زیبا
 بختنده شیرین بیدله شکر بغمزه لیلی بهشوه سلمی»

انجام :

«از ملك عدم چرا برون هشتی پای از کوی جهان چرا نکردی گم پی»
 شکسته نستعلیق خوش از میرزا محمدعلی جرعه تویسرکانی (۱) مورخ ذیقعدة
 سال ۱۲۴۲ ، کاغذ شکری فرنگی آهارمپره ، بادوسر لوح زیبا و ظریف و چهار صفحه
 تمام تذهیب در آغاز غزلیات و رباعیات ، عناوین بشنگرف با عبارات : «من اکمل کلماته
 من افصح عباراته ، من اطیب مقالاته الشریفه ، من اشعاره اللطیفه» و مانند اینها ، جدول
 بتحریر و زر ، تحریر سه ستونی ، ستون اول چلیپا ، جلد روغنی دورو ، روی جلد گل
 و برگ خوش نقش با کمی ریختگی ، پشت جلد يك شاخه گل ، ۱۹ س (۱۳ متن ۶ هامش)
 ۸×۱۵ ، ۲۰۲ گ ۲۰/۵ ، ۱۳×۲۰ ، وقفی نایینی .

۱ - از آنجا که نسخه خوش خط بوده رقم کاتب را تراشیده اند تا رقم سازی
 کنند ، ولی چون در هامش بخط عزالدوله عبدالصمد میرزای قاجار نام وی نوشته شده
 بوده از جعل متصرف شده اند ، خط کتاب بتمام خصوصیات برابرست با خط دیوان
 قآآنی چاپ تبریز در ۱۲۷۳ ق ، که اثر دیگری از همین جرعه است ، ووی
 بطوریکه خود در پایان نسخه نوشته است از طرف شیخ الملوک میرزا بسرشته داری واحد قلی
 میرزا وزیر تویسرکان اشتغال داشته و دیوان عاشق را بیادگار برای واحد قلی
 مزبور نگاشته است ، دیوان اشعارش را که بیشتر قصیده و شامل شه هزار بیت است در
 کتابخانه خصوصی آقای عبدالحسین بیات در طهران دیده ام ، ظاهراً وی در اواخر
 عمر مقیم تبریز بوده و دیوان قآآنی را در آنجا استکباب کرده است ، و اینکه مرحوم
 تربیت در کتاب دانشمندان آذربایجان (ص ۹۳) ترجمه اش را در شمارش برای تبریز
 آورده و نامش را میرزا ابوالفتح نوشته است ، خط است .

۴۸۸

دیوان عاشق اصفهانی

(۶۸۰۵)

بی سروه و مشوش است از وسط هم افتادگی دارد، و مقداری از قصاید که آنهم بی سروه است در میان غزلیهای ردیف (ش - ف) واقع شده است .

آغاز موجود :

«وقت مردن مژده دیدار میباید مرا چاره جان دادن بود دشوار میباید مرا»

انجام :

«از لطف دمی بچشم من منزل کن گو عشق فزون کار مرا مشکل کن»
تستعلیق تحریری از قرن سیزدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جدول
بتحریر و زرو لاجورد ، جلد تیماج جگری ، ۱۵/۸ × ۸/۳ ، ۳۳۶ گ ۲/۲۱ ×
۱۴/۵ ، وقفی طالب اعلائی در دیماه ۱۳۲۶ .

۴۸۹

دیوان عبدالواسع جبلی

(۴۷۱۱)

از بدیع الزمان عبدالواسع بن عبدالجامع جبلی غرjestانی در گذشته بسال
۵۵۵ هجری است که کلیات اشعارش باهتمام و تصحیح و تعلیق آقای دکتر ذبیح الله صفا در
سلسله انتشارات دانشگاه تهران بشماره های ۶۰۴ و ۷۵۷ طبع و نشر یافته است .
نسخه ما فقط شامل قصاید اوست و از کنار دیوان قطران (شماره ۴۷۳۴) جدا شده است .

آغاز :

که دارد چون تو معشوق نگار و چابک و دلبر
بنفشه زلف و نرگس چشم و لاله روی و سرین بر»

انجام :

فخر دارد بر همه سادات گیتی از شرف ، فضل دارد بر همه اشراف عالم در محل
نسخ خوش از محمد تقی بن محمد کاظم همدانی ، مورخ ۱۲۶۷ ق ، کاغذ سرکه‌یی
فرنگی آهار مهره ، جدول بتحریر وزر و شنگرف و لاجورد ، عناوین بشنگرف ،
جلد تیماج نیلی ضربی با تریج طلایی ، ۲۷ س ۲۳ × ۹/۹ ، ۱۹ گ ۵ × ۳۳/۵ ،
وقفی نایینی .

۴۹۰

دیوان عبدالواسع

(۴۷۱۲)

نسخه نسبتاً کاملیست و از صفحه ۴۰۲ تا ۴۰۷ چند قصیده از قلم افتاده بخط کاتب
متن نوشته شده است .

آغاز :

«زهی آفاق را سلطان زهی ایام را مولا
زهی گردون ترا چاکر زهی گیتی ترا هولا»

انجام :

«مبارک باد بر تو عید قربان و چنان بادا
که هر ساعت کنی عیدی و بدخواهی کنی قربان»
نسخ خوش از میرزا محمد علی عبرت مصاحبی نایینی شاعر قرن چهاردهم متوفی
در نوزدهم دیماه ۱۳۲۱ شمسی ، تاریخ تحریر نهم جمادی الاخره ۱۳۴۵ ، کاغذ شکری

فرنگی آهارمهره ، جلد تیماج بنفش ، ۱۸ س ۵/۱۵ ، ۸ × ۲۰۴ گ ۸/۲۲ ، ۱۵/۵ ،
وقفی نایینی .

۴۹۱

دیوان عبدالواسع

(۴۷۱۳)

نسخه خوب و نسبتاً کاملست .

آغاز :

«ای قلم در دست تو چون در کف موسی عا

وی کرم در طبع تو چون بر لب عیسی دعا»

انجام :

«و آنکه در عالم نخواهد این دعا را مستجاب

هر کجا باشد دعای نوح باشد همسرش»

شکسته نستعلیق خوش ، مورخ سوم رمضان ۱۲۸۲ که برای محمدعلیخان کلا نتر
و حکمران قلعه جم نوشته شده و شکسته نویسنده خوش خط از خود نام نهاده است ، کاغذ
نخودی آهار مهره ، جدول بتحریر وزر و زنگار و شنگرف و لاجورد ، بایک سر لوح
پر کار و ظریف ، دو صفحه اول بین السطور طلا اندازی دندان موشی ، جلد تیماج ارغوانی
۱۴ س ۷/۱۴ ، ۷ × ۱۲۵ گ ۲/۲۲ ، ۱۴/۴ ، وقفی نایینی .

۴۹۲

دیوان عبدالواسع

(۴۷۱۴)

فقط شامل قصایدست و بعضی از مقطعات .

آغاز :

«خداوندی کیہ روز بار خورشیدش سزدافسر
جہان داری کہ گاہ ملک جمشیدش سزد چاکر»

انجام :

«باشد از جور ستارہ دشمن او ممتحن
نستعلیق قرن چہار دہم ، کاغذ شکری فرنگی و آہار مہرہ ، جلد تیماج ضربی
قہودی ، ۱۵ س ۸۴/۵ ، ۱۷۷ گ ۸۲۲/۱۳ ، وقفی نایینی .

۴۹۴

دیوان عرفی شیرازی

(۴۹۴۴)

از شاعر مشہور قرن دہم جمال الدین محمد بن زین الدین بلوی شیرازی مدعو بہ
سیدی (۱) و متخلص بہ عرفی متوفی ۹۹۹ ہجری و مشتمل است بر مثنوی مجمع الابرار
و مثنوی خسرو شیرین و قصاید و مقطعات و غزلیات و رباعیات کہ چندین چاپ خوردہ
و نسخہ مافاقد رسالہ نفسیہ و ساقینامہ اوست ، از اول و آخر مقطعات و آغاز غزلیات

۱ - کلمہ سیدی کہ بر وزن قیدی تلفظ میشود بساعت شدہ است کہ تذکرہ
نویسان متأخر عرفی را سید بدانند ، در مقدمہ دیوان چاپ طهران نیز نام و نسب
چنین برای وی جعل شدہ است : « سید محمد عرفی شیرازی پسر زین الدین محمد
بلوی »

رباعی ذیل کہ از میر محمد و طرحی شیرازی است ، سندیت عصری در بارہ نام
و نسب صحیح عرفی :

کایام بروی عرفی ملحد رید
دیگر نتوان جمال سیدی را دید

دی زین بلو جامہ ز ماتم بدرید
از آبلہ فرنگ ای ہمنفسان

نیز ورقی چند افتاده است ، (۱) .

آغاز :

«بسم الله الرحمن الرحيم موج نخست است ز بحر قدیم»

انجام :

«... دارم و بودم خوشحال جان میدهم اکنون ز چه غمگین شده بی»
نستعلیق خوش از اواخر قرن یازدهم ، بایک سر لوح بزرگ و سه سر لوح کوچک
بزر و شنگرف و لاجورد در آغاز مجمع الابرار و خسرو شیرین و قصاید و رباعیات ، دو
صفحه اول حاشیه گل و برگ زرین بطرح اسلیمی و بین السطور طلا اندازی دندان موشی
جلد تیماج بنفش ، ۱۵ س ۱۴/۵ × ۶/۴ ، ۲۴۰ گ ۱۲/۵ × ۲۲ ، وقفی نایینی .

۴۹۴

دیوان عرفی

(۴۷۱۵)

نسخه ایست نفیس و نسخه کامل ولی آغاز و انجام آن افتاده و ساقینامه عرفی را
هم ندارد .

آغاز موجود : «و موعظه می سنجی و حکمت می فروشی و تصوف می بافی» .

انجام :

«عشق من و پروانه بهم کی ماند من شعله بسینه دارم اوسینه ز نور»
نستعلیق هند از قرن یازدهم ، هر قسمت از محتویات دیوان دارای یک سر لوح
زیبا و ظریف و دو صفحه تمام تذهیب است ، صفحه اول از رساله نفسیه از میان رفته و آنچه
موجود است شش سر لوح و سیزده صفحه مذهب است ، در میان تغزلی که بمطلع ذیل است

۱ - برای اطلاع از ترجمه حال کامل و دقیق عرفی رجوع شود به تذکره
میخانه با حواشی و تعلیقات نگارنده (ص ۲۱۵ و ۲۳۴ و ۹۵۶)

و مقطع آن بایک برگ از مقطعات سقط شده :

«دوش در صومعه آمد صنم باده فروش جام می بر کف و زنا را حمایل بردوش»

مجلس تصویر زیبایی ساخته شده که شامل شانزده چهره است .

کاغذ نخودی ، جدول بتحریر وزر و زنگار و شنگرف و لاجورد ، جلد چرمی

ضربی عنابی با ترقعی زرین در میان ، ۲۰ س ۷/۱۶ × ۷/۳ ، ۱۹۹ گ ۲۶ × ۱۵/۵ ،
وقفی نایینی .

۴۹۵

دیوان عرفی

(۹۱۶۱)

قصاید و مقطعات و غزلیات و رباعیاتست و دو ورق از اول آن افتاده است .

آغاز موجود :

«خصمت چوز رو به صفتی لابد گر آید از سزای اوتب شکند شیراجم را»

انجام :

«چشمی ز کرم ببخش کز غایت شوق بی دیده بامید نگاه آهده ایم»

نستعلیق مورخ ۱۰۵۵ ، بایک سر لوح کوچک و کم کار بز روشنگرف و زنگار و

لاجورد در آغاز غزلیات ، کاغذ کاهی و قسمتی از او اسط کتاب متن و حاشیه ، جدول بتحریر

وزر و لاجورد ، جلد تیماج گلی ، ۱۵ س ۱۵ × ۷/۷ ، ۱۸۶ گ ۲۴ × ۱۳/۳ ، وقفی

حاج شیخ محمود واعظ حلبی در آذر ماه ۱۳۴۱ .

۴۹۶

دیوان عصمت بخارایی

(۴۷۱۹)

مشمولست بر رساله‌یی عاشقانه بنثر و نظم و ناقص الاول که هجدهم کاشی رساله جلالیه خود را بتقلید آن ساخته است، و قصاید و غزلیات و مقطعات که در صحافی ترتیب آنها بهم خورده و سقطاتی هم دارد، بایک بحر طویل مختوم بمدح میرزا بابایسنقر و یک مثنوی عارفانه در مقامات سلطان ابراهیم ادهم (۱) که اول و آخر آن افتاده است و جمعاً در حدود شش هزار بیت است.

آغاز :

«حننا من هموم الاشتیاقی و ذاب القلب [ریختگی دارد]»

انجام :

«منم ز دولت رندی بعاشقی مشهور
گرفته دامن یار وز غیر کرده نفور»
قسمت اعظم قصاید این دیوان در مدح نصیرالدین سلطان خلیل بن میرانشاه ابن تیمور تورکان است و بقیه در مدح یامرئیه کسانی که نامشان در ابیات ذیل آمده است :

گفت روز ماتم شاه سلیمان رفعتست
شهریار ملک و ملت خسرو گردون پناه
شاهدین تیمور نویان آن سرافرازی که شد
عالمش زیر نگین بی منت خیل و سپاه

این مجلس عزای فروغ اکبرست
سلطان شرع کامل دین عبدالاول آنک
وین محفل مصیبت سرخیل اتقیاست
خاکش بچشم اهل حقیقت چو تو تیاست

۱ - باقیمانده مثنوی مزبور بدین بیت آغاز میشود :

در رحمت بر اهل جرم بگشای طفیل جمله بر عصمت ببخشای
از آنجاست :

پناه ملت ابراهیم ادهم امام اولیا سلطان اعظم

سلطان ابوالمفاخر جو کی امام عهد کار باب ملک کرده چو غلمانش اتباع

☆ ☆ ☆

والی عالی غیاث الدین ابوالفتح آنجناب کز برای نعل پیش سم آسبش آفتاب
گوید از اوج فلک یالیتی کنت تراب شاه ابراهیم سلطان آنکه بارای صواب
تابشاهی بر سریر فارس شد مالکرقاب خطه شیراز را با مصر و شام است این خطاب

اینکه می بینم به بیداریست یارب یا بخواب

کاندرین کشور چوایی بر سریر سرور است

☆ ☆ ☆

والی عالی جناب، مفخر دین شاه رخ آن چو فریدون هزار بنده دربان او

☆ ☆ ☆

مغیث ملت و دین بایسنقر آنکه سزد هزار قیصر و دارا کمیننه چاکر او

☆ ☆ ☆

شاه دین سلطان نظام الملک یحیی کافتاب خواهد از نعل سمنش تاج و افسر ساختن

☆ ☆ ☆

آفتاب دین ظهیر الدین الغ بیگ آنکه هست

سایه اقبال او فرخ تر از بال همای

☆ ☆ ☆

رستم ثانی وزیر مملکت فیروز شاه آصف خورشید فردستور جمشید اقتدار

☆ ☆ ☆

سعد دین خواجه خورشید لقازنگی شاه زیب و آرایش دیوان و دوات و دفتر

☆ ☆ ☆

رستم ثانی نظام الملک محراب آنکه هست پرتو خورشید قدرش دمبدم در ازدیاد

☆ ☆ ☆

بوالمکارم خواجه اعظم نظام الدین علی آبروی مسند دولت وزیر بن الوزير

نیر اعظم مغیث الدوله یحیی کرشکوه شوکت دارا ببرد و حشمت سنجرشکست
با یک قصیده در توحید که حکایت از تشیع او میکند و مسمطی در منقبت امام هشتم
شیعیان که این بیت از آنجاست :

سلطان هشتمین علی موسی رضا کاندز بر زمانه تنش روح دیگرست
قصایدی که در نعت رسول اکرم (ص) و منقبت مولای متقیان سروده شده با قصیده
نسبنامه شاعر که در ضمن آن خود را از اولاد جعفر بن ابی طالب معرفی کرده (۱) و در
نسخه شماره ۱۰۲۸ کتابخانه مجلس مسطورست درین نسخه نیست .

خواجه عصمت الله بن خواجه مسعود بخارایی از شعرای مشهور نیمه اول
قرن نهم هجریست که در قصیده « نصیری » تخلص میکرد و در غزل « عصمت » و اختیار تخلص
نصیری بمناسبت انتساب وی بدر بار سلطان نصیر الدین خلیل بوده .

خواجه عصمت الله در دربار سلطان خلیل معزز و محترم میزیست و بوی علاقه
زاید الوصفی داشت، و چون سلطان خلیل بر اثر عصیان ارکان دولتش بیپایانگی اختیار ملک
را بدست محبوبه خود شاد ملک آغا سپرده بود بزندان افتاد ، عصمت ازین واقعه سخت

۱ - ازان قصیده است .

گرچه گفته‌امست عصمت لیکن از روی نسب
هم ز آل جعفرست و هم ز نسل مرتضی
زینب زهرا چو شد با نور جعفر هم فراش
زان علی را زینتی شد کوست اصل نسل ما
زان نصیری نصرت دین میکند کز یکطرف
نسبتش با زمره انصار دارد انتهای
نیست حد صد چو من کاندز صف آزادگان

لاف فرزندی ز منم با دودمان مصطفی
رک: « فهرست مجلس ، جلد سوم ، ص ۳۵۷ »

متأثر شد و بیاد ایام صحبت غزلی سرود که مطلع و مقطع آن اینست :

کاش فرمودی بشمشیر جدایی کشتنم تا بخواری در چنین روزی ندیدی دشمنم
تازه عصمت کی شود آرد دوران خلیل کاین بتانی را که ناحق می پرستم بشکنم

قسمت اعظم عمر عصمت بستایشگری اولاد و احفاد تیمور و امرا و صدور زمان
ایشان گذشته ، ولی در آخر کار دست از مداحی ارباب دولت کشیده و دامن خاندان عصمت
را گرفته و بمدایح و مناقب ایشان پرداخته است .

و چون در میان مردمی حنفی مذهب بسر میبرد در آغاز کار تقیّه میکرده و مذهب
خود را نهان میداشته ، ولی دیری نگذشته که تشیع خود را آشکار کرده و در قصیده یی
چنین سروده است .

دست در فترک آل مصطفی باید زدن هر دو عالم را بهمت پشت پا باید زدن
این سراو آن سرا جای فریبست و هوای کوس مهر خواجه هر دو سرا باید زدن
تا بکی طبل ارادت میزنی زیر گلیم بعد ازین کوس محبت بر ملا باید زدن
عصمت از حب علی چون مست گشتی دمبدم تا قیامت گرد این گلشن نوا باید زدن

و برهنه منونی قاید توفیق روی بدر بارو لایت مدار سلطان خراسان آورده و مسمّی
بدیع بر رسم ره آورد پیشکش درگاه عالم پناه امام هشتم شیعیان کرده که بند اول آن
اینست :

ای روضه یی که دهر ز بویت معطرست آبت ز کوش و گلت از مشک و عنبرست
در طینت تو چشمه خورشید مضرست بوی تو چون نسیم جنان روح پرورست
خاکی و نه فلك بوجودت منورست تا در تو نور دیده زهرا و حمیدرست

خورشید کو یگانه رو هفت کشورست
بهر شرف ز خاک نشینان این درست

دولتشاه سمرقندی قسمتی از يك قصیده عصمت را بعنوان قصیده یی تمام در
ذیل ترجمه حالش (ص ۳۵۷-۳۶۶ چاپ لیدن) درج کرده و گوید که این قصیده را در وصف

دیوان اشعار سلطان خلیل انشا کرده است .

ولی با ملاحظه تمام قصیده در دیوان وی معلوم شد که سلطان خلیل مجموعه‌ای از بدایع آثار هنری استادان خط و تصویر و تذهیب زمان خویش فراهم آورده بوده، که مجموعه البدایع نام داشته . و یک مجلس از آن نمودار دربار سلطان خلیل و شاد ملک آغا بوده ، اثبات مدعا را مطلع قصیده و بعضی از ابیاتی که دولتشاه از قلم انداخته است نقل میشود :

این بحریسگران که جهانست در برش	غواص عقل کل نبرد پی بگوهرش
هر شاخ و برگ اوست ز طوبی نمونه‌یی	گلپای آبدار نشانی ز کـوثرش
ریحان بخط نسخ غبارش چودم زده	کرده خزان زرشک پریشان و ابترش
هر نازکی که از خط خوش داشت زیوری	چون حسن او بدید برو بست زیورش

☆☆☆

عاشق ندیده نقش یکی سیر کز کمین	ناگه بعشوه راه زده حسن دیگرش
جان را بهر نظاره حیاتی دهد اگر	روزی هزار بار به بینی مکررش

☆☆☆

تحقیق شد که حاصل مجموع عالم اوست	یا خود بهر خطیست جهانی میسرش
زین نسبت است کاهل هنر نام کرده اند	مجموعه بدایع شاه سخنورش
سلطان خلیل آنکه چو مسند باورسید	بنشست آتش فتن از آب خنجرش...

عصمت بخاری بسال ۸۴۰ هجری در گذشته و سند آن قول خواندمیر مورخ

شپیرست در نقل ماده تاریخ ذیل :

تاریخ وفات خواجه عصمت هر کس که شنید گفت : «تمت»

نستعلیق او آخر قرن نهم هجری ، کاغذ نخودی آب دیده ، جدول به تحریر روز

و لاجورد ، جلد تیماج مشکی ، ۱۵ س ۱۶/۲ × ۹/۳ ، ۲۳۱ گ ۲۲/۲ × ۱۴/۵

وقفی نایینی .

۴۹۷

دیوان عنصری

(۴۷۲۰)

قصیدہ و غزل و رباعیست بترتیب قوافی از ابوالقاسم حسن بن احمد عنصری
بلخی متوفی ۴۳۱ هجری و چندین چاپ خورده است .

آغاز :

«دل مرا عجب آید همی ز کار هوا کہ مشکبوی سلب گشت و مشکبوی صبا»

انجام :

«هم سرو روان و هم بت کاشغری مرحو آدا توسخت نیکو پسری»
نستعلیق مورخ ربیع المولود ۱۲۷۸ ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جدول
بتحریروزر و شنکرف و لا جورد ، جلد تیماج ماشی ضربی ۱۴ س ۱۴/۹ × ۱۶/۱ ، ۶۷۹ گ
۱۳/۵ × ۲۲ ، وقفی نایینی .

۴۹۸

دیوان عنصری

(۴۷۲۱)

مانند پیش است و آغاز و انجام همان .
نستعلیق مورخ ۱۲۷۴ ، کاغذ فرنگی شکری آهار مهره ، جلد تیماج عنابی یک لا
جدول بتحریروزر و لا جورد ، ۲۰ س ۱۴/۸ × ۱۶/۵ ، ۶۶۲ گ ۲۱ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۴۹۹

دیوان عنصری

(۵۸۳۵)

مانند پیش است و آغاز همان .

انجام :

«بر غالیه ایماه ره ماه زدی وین راه بدان دوزلف کوتاه زدی»
نستعلیق تحریری میرزا احمد زواره بی ، مورخ ذیقعد ۱۲۶۱ کاغذ سفید فرنگی
آهارمهره ، جدول بشنگرف ولاجورد ، جلد تیماج ماشی ضربی ، ۱۹ س ۱۹/۷ X
۹/۹ ، ۶۹ گ ۲۸ X ۱۷ ، وقفی نایینی .

۵۰۰

دیوان عنصری

(۶۸۷۹)

قصاید مرتبست و مانند پیش . رباعیات اندکیست و درهم ،

انجام :

«بنگر برخ و بزلف آن سیم دهن تا ماه بخروار بری مشک بمن»
شکسته نستعلیق مورخ ۱۵ ذیحجه ۱۳۰۷ . کاغذ فرنگی فلقل نمکی ، جلد
چرمی نارنجی ، ۱۴ س ۱۵ X ۸ ، ۷۱ گ ۲۱/۲ X ۱۳/۶ ، وقفی دره السلطنه ملکزاده
کوثر درآبان ۱۳۲۶ .

۵۰۱

دیوان فتاح مراغی

(۴۹۰۲)

مشمطست بر مثنوی قیامت نامه دررثای شهدای کربلا و چند مخمس و نوحه و
یک مخمس موسوم به عبرتیه ترکی با تخلص فتاح و ساقی نامه و مثنوی ریاض الفتوح
و چند غزل بفارسی با تخلص اشراق از میر عبدالفتاح مراغی که مردی عالم و عارف

بوده و منصب شیخ الاسلامی مراغه را داشته و بسال ۱۱۷۵ هجری در گذشته است .
 ساقی نامه و مثنوی ریاض الفتوح او با مقدمه‌یی در شرح حال شاعر با تعلیقات و
 حواشی سیدیونسی در تبریز بسال ۱۳۳۸ شمسی بطبع سنگی رسیده است .

آغاز :

« حدیث‌دور چمن آرای باغ عصمت‌دن فصیح بلبل گلبوته امامت‌دن »

انجام :

« نازندگان اثری هست لبی گزاشراق که در آخر ندهد سود پشیمانی ما »
 نستعلیق تیمور بن نجفقلی خان قاجار مراغی متخلص به عاجز مورخ شعبان ۱۳۱۲ ، و
 کاتب مزبور در آخر نسخه دو قصیده از خود نوشته است ، کاغذ فلقل نمکی فرنگی ، عناوین
 بشنگرف ، جلد چرمی ، خرمایی ، ۱۴ س ۱۵ × ۳/۸ ، ۱۱۷ گ ۲۰ × ۱۳ ، وقفی
 نایینی .

۵۰۲

دیوان فرخی سیستانی

(۴۷۲۲)

در حدود سه چهارم از اشعار حکیم فرخی سیستانی (ابوالحسن علی بن جولوغ)
 متوفی ۴۲۹ هجری است و دیوانش چند بار چاپ شده است .

آغاز :

« برآمد نیلگون ابری زروی نیلگون دریا »

چو رای عاشقان گردان چو طبع بیدلان شیدا »

انجام :

« دشمن ارمهر طمع دارد ازو بیهد گيست که جهان مادر او نیست که مادا ندر اوست »

نستعلیق مورخ اول محرم ۱۲۵۳، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره، جلد تیماج
مشکی، ۱۸ اس ۱۰×۲۱، ۱۱۹ گ ۸/۲۹×۷/۲۰. وقفی نایینی.

۵۰۳

دیوان فرخی سیستانی

(۴۷۲۳)

نسخه ایست کامل ولی مغلوپ.

آغاز: «برآمد نیلگون ابری ... الخ»

انجام:

«من عاشقم و دلم برو گشته تباه عاشق نبود زعیب معشوق آگاه»
نسخ میرزا محمدعلی عبرت مصاحبی نایینی شاعر، مورخ ۲۹ شعبان ۱۳۴۵،
عدد ابیات ۸۵۲۴، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره، جدول و سرلوح بشنگرف واکلیل
و لاجورد، جلد کالینگر عطف و گوشه تیماج، ۲۵ س ۸×۱۷، ۱۷۷ گ ۲/۲۲×
۱۵/۵، وقفی نایینی.

۵۰۴

دیوان فرخی

(۴۷۲۴)

بعد از صفحه اول چهار ورق افنادگی دارد و بجایش کاغذ سفید گذاشته اند

آغاز: «برآمد نیلگون ابری الخ»

انجام:

«ازین فرخنده فروردین و فرخ جشن نوروزی
نصیب خسرو گیتی سعادت باد و پیروزی»

نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد تیماج ماشی ضربی ، ۱۵ س ۱۴ × ۷ ، ۱۳۵ گ ۲۱ × ۱۴/۵ ، وقفی نایینی .

۵۰۵

دیوان فرخی

(۴۷۲۵)

کامل است و نسبت کم غلط .

آغاز : مانند پیش .

نستعلیق یوسف بن محمد علوی خراسانی که بدستور یحیی خان ایلخان در رجب ۱۲۶۳ نوشته است ، کاغذ نوعی ترمه ، بایک سر لوح کوچک و کم کار بزر و شنگرف و لاجورد ، جدول بشنگرف و لاجورد ، جلد تیماج مشککی ضربی ، ۱۴ س ۱۴/۲ × ۷/۵ ، ۲۷۱ گ ۱۹/۵ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۵۰۶

دیوان فرخی

(۴۷۲۶)

قسمتی از دیوان است در حدود ششصد بیت .

آغاز : مانند پیش .

انجام :

«خجسته باد بر شاه این بهار خرم داریم همه آن باد کورا جان و دل زو شادمان باشد»
نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ شکری فرنگی ، جلد پارچه‌یی ، ۱۱ س ۱۲/۵ × ۸/۳ ، ۲۹ گ ۲۱/۸ × ۱۶/۷ ، وقفی نایینی .

۵۰۷

دیوان فرخی

(۴۷۲۷)

قسمتی است در حدود هزار و چهار صد بیت .

آغاز :

« نیلگون پرده بر کشید هوا باغ بنوشت مفرش دیبا »

انجام :

« شود دلیر بیاری خیر خود بعجب شود سوار بشمشیر تیز خود مغرور »
 نسخ ساعی که طبع نظمی هم داشته و مثنوی کوتاهی در پایان نسخه از خود نگاشته
 که آغاز و انجامش اینست :
 « شد تمام این نسخه دست کمترین از برای سیف ملک و سیف دین »

☆☆☆

سیف، ملک ملک قلبم را گشا زین غم و زین غصه مارا ده نجا
 تحریر قرن چهاردهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج جگری ،
 ۱۸ س ۵/۱۵ × ۸ ، ۴۴ گ ۲۲ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۵۰۸

دیوان فرخی

(۴۷۲۸)

در حدود هزار و پانصد بیت است .

آغاز :

« ز نور قبه زین آینه تمثال زمین تفته فرو پوشد آهنین سربال »

انجام :

«از دولت از روز بهی دل بردار (کذا) عاشق نبود روز به و دولستیار»
نستعلیق هند مورخ ۱۱۲۵ ، کاغذ نخودی ، تحریر دوسه کاتب ، جلد مقوایی ،
۱۹ ساندازه مختلف ، ۴۲ گ ۵/۲۶ × ۳/۱۳ وقفی نایینی .

۵۰۹

دیوان فرخی

(۶۰۸۸)

منضم است به دیوان ازرقی شماره (۴۵۸۶) و قبلاد دیوان ابوالفرج رونی شماره
(۴۵۷۸) نیز جزو همین مجموعه بوده و از آن جدا کرده اند .
آغاز : «برآمد نیلگون ابری ز روی نیلگون دریا» .

انجام :

«زلف هند و را بندی بود و تاب دو یست

جمعند هندو را تبابی بود و پنجهزار»

نسخ ملاحیران یزدی ، مورخ ۱۲۸۸ (۱) کاغذ زرد فرنگی آهارمهره ، عناوین
بشنکرف ، جدول بتحریر وزروشنکرف و لاجورد ، جلد تیماج بنفش ، ۲۷ س ۲۳/۲ ×
۹/۹ ، ۷۸ گ ۵/۳۳ × ۲۱ ، وقفی نایینی .

۵۱۰

دیوان فرید اصفهانی

(۹۳۲۸)

(مکرر) (۲)

- ۱- نام کاتب و تاریخ تحریر پشت دیوان ابوالفرج مرقومست .
- ۲- رك : مجموعه منتخبات دواوین شماره (۴۹۵۵) مورخ ۱۰۴۱ ه .

در حدود هشتصد بیت از دیوان فریدالدین احوول اصفهانی شاعر قرن هفتم هجری و مداح اتابك سعد بن زنگی است .

آغاز :

«آب زلال نوشید از دست ساقی خوش

مایل بهمل بود بهزان کوبمال مایل»

انجام :

«قضادر موكبت رهبر ، قدر در خامه ات مضمّر

اجل در خنجرت گوهر ، ظفر برایت پرچم»

تستعلیق سرخوش شاعر هروی مقیم مشهد ، مورخ ۱۵ ربیع الثانی ۱۲۶۱ ، کاغذ

فرنگی آهار مهره ، جلد چرمی قهوه‌یی ، ۱۵ س ۱۵/۵ × ۳۰ گ ۲۲/۵ × ۱۵ ،
وقفی نایینی .

این نسخه منضم به دیوان ازرقی شماره (۴۵۸۷) و دیوان امامی هروی شماره

(۶۰۸۹) است که مجموعه‌یی از دواوین بوده و بهر يك شماره جداگانه داده اند .

۵۱۱

دیوان فرید اصفهانی

(۶۳۱۹)

فقط شامل قصاید اوست و کامل نیست .

آغاز :

«یا واهب الجواهر یا حیّ لم یزل

علمت محیط کلی و جزو یست در ازل»

انجام :

«بر تر ازینجهان بود ، اوج هوای قدر تو

دوست بکام دشمنیت ، ازل و دین شدی بری»

نستعلیق مغلو ط از قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه‌یی ،

۱۱ س ۸ × ۱۳ ، ۶۴ گ ۳/۲۱ × ۱۳ ، خریداری در اردیبهشت ۱۳۱۹ .

۵۱۲

دیوان فغانی شیرازی

(۴۷۲۹)

شامل غزلیات و مقطعات و رباعیات و یک ترجیع بند و دور باغی مستزاد در حدود

سه هزار و هفتصد بیت ، از شاعر شیرازی شیرازی متوفی ۹۲۵ هجری و دیوان وی

یکبار در هندوستان و دوبار در ایران بطبع رسیده است .

آغاز :

«ای سر نامه نام تو عقل گره گشای را ذکر تو مطلع غزل عشق سخن سرای را»

انجام :

«دانی که چه حاصلم شود آخر کار زینسان که مرا

چون دانه در آسیای گردون دارد ، قسم قدر» .

نستعلیق هند از اوایل قرن سیزدهم ، کاغذ نخودی کرم خورده و مجدول ، جلد

چرمی مشکی ، ۱۸ س ۸ × ۱۷ ، ۱۱۷ گ ۳/۲۴ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۵۱۳

دیوان فیاض لاهیجی

(۴۷۳۰)

کلیات اشعار ملا عبدالرزاق لاهیجی متخلص به فیاض از علمای

مشهور امامیه و صاحب کتاب معروف **گوهر مراد** است که در شاعری نیز مقامی ارجمند داشته ، دیوانش مشتمل بر انواع شعرو جمعاً در حدود هشت هزار بیت است ، قصایدی در ستایش **شاه صفی** و استاد خود **ملا صدرای شیرازی** و **میر داماد** دارد ولی بیشتر اشعارش در مدح و منقبت ائمه هدی است .

آخر غزلیات و اول رباعیات و قسمتی از یک ترکیب بند در مرثیه شهدای کربلا از نسخه ما افتاده است .

آغاز :

«ای بر فراز مسنداً لا گرفته جا
یک لقمه کرده هر دو جهان را بکام لا»

انجام :

«گفتم احوال خویش بی کم و بیش
قصه عمه هم شنو از خویش»
شکسته نستعلیق قرن یازدهم هجری نزدیک بزمان شاعر ، کاغذالوان ، جدول
بتحریر و زر ، بادوسر لوح فرسوده در آغاز قصاید و غزلیات بزر و شنکرف و زنگار و
لاجورد و چهار صفحه بین السطور طالاندازی دندان موشی ، جلد تیماج ضربی ماشی ،
۱۹س ۵/۱۵×۷ ، ۲۸گ ۲۴×۱۳/۵ ، وقفی نایینی .

۵۱۴

دیوان قاسم انوار

(۴۷۳۱)

مشتملست بر غزلیات و مقطعات و ملمعات و یک ترجیع بند با افتادگیهایی از اول
و وسط و آخر کتاب ، سروده سید **معین الدین قاسم انوار** تبریزی در گذشته سال ۸۳۷
که کلیات اشعارش در طهران بطبع رسیده است .

نام و نسب صحیح **شاه قاسم انوار** بضبط **مصالح الدین لاری** در کتاب **مرآت الادوار**

و مرقات الاخبار مشهور به تاریخ لاری بشرح زیلست که با مقدمه دیوان چاپی و فهرستها اختلاف دارد .

«نام شریف سید قدس سره علی است . ابن ابی نصر هارون بن ابی القاسم الحسینی و قاسمی تخلص وی است ، منسوب بجدهش ابو القاسم .

خواجه ناصر الدین عبیدالله (۱) سید را بسی معتقد بوده ، و ترجیح وی بر عرفای آن عصر میفرموده ، و میگفته که من در عمر خود کسی را کالان تر از حضرت سید ندیدم ، در صحبت هریک از اعزه نسبتی ظاهر میشد که گذاشتی بود ، و آنچه در صحبت ایشان ظهور می یافت التزام آن لازم مینمود ، سید باخواجه بهاء الدین (۲) قدس سره ملاقات کرده بود ، و خود را بطریق خواجگان میداشت ، اما اصل ارادتش به شیخ صدر الدین اردبیلی ولد شیخ صفی بوده (۳) و بعد از فوت شیخ قطعه ای فرموده «... الخ» (۴) .

آغاز موجود :

«بر وحدت خدا همه ذرات شاهدند هجران نصیب منکر کور و کبود را»

انجام :

«عاشق اولدغم بلرسن جانمه فکرسن حال زارمی سورسن چلبی بزی انظمه»

نستعلیق اواخر قرن نهم و اوایل قرن دهم هجری ، کاغذ نخودی ، عناوین بزر ، جدول بتحریر و زر ، جلد تیماج یشمی ، ۱۵/۷ × ۷/۷ ، ۱۸۶ گ ۲۱/۵ X ۱۳/۷ ، وقفی نایینی .

- ۱- خواجه ناصر الدین عبیدالله احرار نقشبندی متوفی ۸۹۶ هجری .
- ۲- خواجه بهاء الدین محمد بن محمد بخاری نقشبندی متوفی ۷۹۱ هجری .
- ۳- شیخ صدر الدین موسی بن شیخ صفی الدین اردبیلی متوفی ۷۸۴ هجری .
- ۴- قطعه مزبور در دیوانش (ص ۳۴۰) چاپ شده است .

۵۱۵

دیوان قاسم انوار

(۴۴۴۸)

باقیمانده نسخه‌بی از دیوان شاه قاسم انوارست شامل مثنوی و غزل ، درهم و ناقص .

اول موجود :

«خوش خوشی در گریه شمع اشکبار گفت با پروانه زار و نزار» (۱)

انجام :

اگر در خطه این شهر یا بم ازین معنی دو صد برهان نمایم
نستعلیق قرن نهم هجری ، کاغذ متن و حاشیه (متن سفید حاشیه آلبان) جدول بتحریر
وزر و زنگار و لاجورد و سفیداب ، عناوین بزر ، جلد پارچه‌یی ، ۱۵ س ۸ ، ۱۰ × ۵ / ۷ ،
۳۶ گ ۳ / ۱۹ × ۲ / ۱۳ ، وقفی آقا زین العابدین .

۵۱۶

دیوان قاسمی کازرونی

(۴۸۸۱)

نسخه‌بی ناتمامست شامل ششصد و پنجاه بیت از انواع شعر ، سروده شیخ
ابوالقاسم بن ابی حامد بن نصر البیان انصاری کازرونی از شعرا و دانشمندان نیمه
اول قرن یازدهم هجری که در شعر «قاسم» و «قاسمی» تخلص میکرده ، و کتاب معروف
سالم السموات از تألیفات اوست که بسال ۱۰۱۴ هجری از تألیف آن فراغت یافته و

۱- بیت سیمصد و شصت و دوم از مجموع پانصد و هشتاد و دو بیت منظومه موسوم به انیس-
العارفین است که در کلیات قاسم انوار چاپ طهران (ص ۳۵۹-۳۸۶) تمام آن مندرج است .

شامل هفت مرقوم است، مرقوم پنجم آن که تذکره مختصر شعر است در طهران سال ۱۳۴۰ شمسی بطبع سری انتشار یافته.

شیخ **ابوالقاسم** از شاگردان **مولانا حبیب الله باغنوی** مشهور به **ملا میرزا جان** و **خواجه افضل الدین محمد ترکه اصفهانی** است همچنانکه خود وی در مرقوم پنجم از کتاب **سلم السموات** بدان اشاره کرده است.

تقی الدین محمد حسینی کاشی متخلص به **ذکری** در **خاتمه خلاصه الاشعار** ترجمه او را چنین بقلم آورده است:

«قاسمی کازرونی»

شیخ **ابوالقاسم** از شیخزادگان **کازرون** است، نبره شیخ **نصر البیان** و پسر شیخ **ابو حامد** است که نزد جمیع طوایف از موافق و مخالف سخنانش مسموعست، سالهای دراز در اردوی خاقان جنت مکان (= شاه طهماسب صفوی) بنشر فواید علمی اشتغال داشت، و در میان علما و مفسرین علم اعلیّت می افراشت، امام خدوم زاده مشارالیه فاضل دوران و یگانه زمان خودست، و در فنون علوم خصوصاً تفسیر و معانی بیان، سرآمد فضایل دوران، مدتها در دارالموحّدین شیراز نزد افاضل آنجا خصوصاً **ملا میرزا جان** بطلب علم مشغولی نموده، و اکثر متداولات فنون معقول بران قدوة علما گذرانیده، و الحق مهارتش در اکثر فنون معقول و منقول بجایی رسیده که هیچش در نمی باید، در شهر سنه اثنی و تسعین و تسعمائه (۹۹۲) بدارالمؤمنین **کاشان** آمد، و چون این کمینه بصحبتش رسید، بغایت خوش فهم و درست سلیقه نمود، و قطع نظر از فضایل و کمالات علمی خلق و تواضع و همواری و ادبش نه در آن مرتبه است که در شرح و بیان آید، و در شعر شناسی نیز درجه کمال دارد، و گاهی شعر گفتن مشغولی مینماید، و شعر غزل چنین میگوید....»

مؤلف **خلاصه الاشعار** مقدار سی بیت از اشعار او را در ذیل ترجمه اش نقل کرده است که بیش از نیمی از آنها در نسخه دیوان حاضر نیست، و این نسخه منضم به مرقوم

اول و چهارم از کتاب **سلم السموات** (۱) شماره (۶۷۰) مذکور در جلد چهارم فهرست (ص ۱۶۳) بوده و از هم جدا کرده اند .

آغاز :

«ای ترا از تو ورد جان الله حافطت باد جاودان الله»

انجام :

«بیا ساقی آن زاده سلسبیل که گر دیو نوشد شود جبرئیل
بمن ده که بس دون و بدگوهرم مگرزو دگرگون شود گوهرم» (۲)
و از اینجا پیداست که وی ساقی نامیدی هم داشته و کاتب ننوشته است .

نستعلیق قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، جلد پارچه‌پی ۱۶ س ۱۳/۵ X
۶ ، ۲۶ گ ۲۰ X ۱۱/۴ ، وقفی ابن خاتون در سال ۱۰۶۷ .

۵۱۷

دیوان قصاب کاشانی

(۴۷۳۲)

غزلیات **سعید قصاب کاشانی** شاعر قرن دوازدهم هجری است که شاگرد **مولانا صائب تبریزی** بوده و پیش از تألیف **تذکرة المعاصرین حزین** (۱۱۶۵ق) در مشهد وفات یافته و نسخه ناقصی از دیوانش بسال ۱۳۳۸ شمسی در طهران چاپ شده است .
نسخه مابی سروته است و از اواخر غزلیات حرف تاء شروع میشود و تا حرف

۱- نسخه دیگری از سلم السموات بشماره (۶۹۵۱) درین کتابخانه موجودست
ناگفته نماند که قاسمی کتاب دیگری بنام «خطاب الغائبین» دارد که در سلم السموات
چندین جا ذکر آن آمده است .

۲- بعد ازین دو بیت ، شش سطر از آغاز دیباچه سلم السموات است که بقیه آن را جدا
کرده و نمرة دیگر داده اند .

غین بیشتر ندارد .

آغاز موجود :

«آتش نیست جگر سوزی ما را در کار
کرد چون رنگ بر خسار تو تغییر بس است»

انجام :

«صد رنگ سخن بر لب هر برگ گلی هست فریاد که گوش تو گرانست درین باغ»
کاغذ نخودی ، شکسته نستعلیق قرن دوازدهم هجری ، جلد چرمی ماشی ،
۱۲ س ۵/۱۲ × ۷ ، ۱۱۳ گ ۱۸ × ۵/۱۱ ، وقفی نایینی .

۵۱۸

دیوان قضائی یزدی

(۴۷۳۳)

شامل قصایدست و غزلیات و مقطعات و رباعیات و یک مثنوی کوتاه از قضائی یزدی
متوفی ۱۲۵۳ هجری که ترجمه حالش در تذکره میکرده تألیف میرزا سید محمدعلی
وامق یزدی (نسخه شماره ۵۷۳۵ کتابخانه وزیر یزد) بشرح ذیل مسطورست :

«قضائی اسم شریفش آقا عبدالرحیم و طور سخنوری را ثانی کلیم است. اصلش
از دارالمؤمنین کاشان ولکن والد ایشان در عنفوان شباب بدارالعباده یزد آمده تاهل
اختیار و به مشکی بافی مدار میگذرانید ، لهذا تولدش درین دیار و نهال قابلیتش درین
گلزار هم آغوش و بار گردیده ، نظر با استعداد فطری همواره با ارباب دانش همنشین
و از خرمن صحبت صاحبان کمال خوشه چین است ، جوانیست نیک از اهل دل و بدل
نزدیک ، بخوش حالتی و ظرافت مشهور ، و از خرده بینی از شیوه نامرضیه خود بینی دور
خوش طبع و بذله گوی ، بلند قامت و نیکو خوی ، طبعش چون قدش بلند ، و نظمش
چون صحبتش دلپسند ، میل خاطرش به پیروی و باشاهد پیمانهاش عهد و پیمان ،

تار طرب بمضرب سرانگشت وقوفش نواساز، وزمزمه عودش بانواسنجان گلشن فردوس
هم آواز، طبعش بر بستن همه اقسام نظم قادر، و کیفیت مذاقش از مضمون این رباعی
که در وصف خویش برشته نظم کشیده ظاهرست :

رباعی

آنم که نبوده با کسم ناسازی نه مفسدیم پیشه و نه غمازی
دارم بچهار چیز اول شین میل شطرنج و شراب و شعر و شاهد بازی
دراویل عمر و جوانی به نیکنامی معروف و بیاد کد امنی موصوف، رفته رفته با
ارباب جاه و مناصب که روز و شب در لهو و لعب و عیش و طرب اند، تغمیر احوال او را سبب
و باعث ارتکاب انواع معاصی و جرأت باغتراف بلکه افتخار باین مطالب گردید، باری
مادام الحیوة با حقیرش نهایت الفت و محبت، و در مجالست و مخالطت لازمه ادب و
یگانگی را رعایت مینمود، دیوانش بدقت ملاحظه شد تقریباً.... بیت میشود، در
قصیده اشعار شیرین و در غزل ابیات نمکین دارد، اما بنظر حقیر قصایدش متین تر و اشعارش
رنگین ترست .

بالجمله قریب به پنجاه سال عمر یافت، و حال تحریر (= ۱۲۶۲ هـ) تقریباً
چهار سال است که بعالم باقی شتافته، قطعه بی تاریخی **فدائی** از برای وفات او برشته نظم
کشیده نگارش آن درین مقام مناسب نمود .

قطعه

قضائی آنکه اندر خطه یزد چو فردوسی بد اندر خطه طوس
بگاه شعر چندان پایه او که صد شعرش برپا میزدی بوس
بهر نوع از سخن خاصه قصیده دبیر کلک او می بود مأنوس
غرض بشتافت سوی دار باقی چو او از دار فانی گشت مأیوس
نوشت از بهر تاریخ وفاتش **فدائی** «کز قضایی حیف افسوس»

بیشتر قصاید و غزلیات **قضائی** مختوم است بذکر اوصاف **عبدالرضا خان**
بیگلربیگی یزد .

آغاز :

«حبسنا بخت جوان و خر ماعهد شباب دولت وصل حبیب و عشرت بزم شراب»

انجام :

«عشق وی و حسن تو پاینده باد رای وی و روی تو تابنده باد»
نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، کاغذ دارچینی فرنگی و آهارمهره ، با سه سر لوح
بزر و شنگرف و لاجورد در آغاز قصاید و غزلیات و مقطعات ، و دو صفحه تمام تذهیب در
آغاز قصاید ، جدول بتحریر و زر و شنگرف و لاجورد ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج
عنابی يك لا ، ۱۰ اس ۹ × ۱۴ ، ۱۰۵ گ ۱۵ × ۲۱ ، وقفی نایینی (۱) .

۵۱۹

دیوان قطران

(۴۷۳۴)

منتخباتیمست در حدود دوهزار بیت از دیوان حکیم **ابومنصور قطران جیلی**
تبریزی متوفی ۴۶۵ هجری که در تبریز بطبع رسیده است .

آغاز :

«تادل من با هوای نیکوان کرد آشنا در سرشك دیده گردانم چو مرد آشنا»

انجام :

«نشگفت گران حور زمن پرهیزد کز آتش و آب هر کسی بگریزد»
 نسخ خوش از محمد تقی بن محمد کاظم همدانی مورخ ۱۲۶۷، کاغذ سرکه‌یی فرنگی
 و آهار مهره ، سرلوح بزر و لاجورد و شنگرف و زنگار ، عناوین بشنگرف ، جدول
 بتحریر و زروشنگرف و لاجورد ، جلد مقوایی یک لا ، ۲۷ س ۲۳ × ۱۰ ، ۴۱ گ ۳۴ ×
 ۱۹/۷ ، وقفی نایینی (۱) .

۵۲۰

دیوان قطران

(۴۷۳۵)

نسخه ایست نسبتاً کامل ولی آمیخته با شعار رودکی .

آغاز :

«سپاه بر نیسانی زدریافت زی صحرا نثار لولوی لالا بصحرا برد از دریا»

انجام :

«سوی تو کنم گذر چوپی برگیرم باعشق چنین دل از تو کی برگیرم»
 نستعلیق اسمعیل ، مورخ سوم ربیع الثانی ۱۲۸۳ ، کاغذ سفید فرنگی ، جدول
 بتحریر و اکلیل و شنگرف و لاجورد ، جلد تیماج مشکی ، ۱۲ س ۱۸/۵ × ۹/۶ ،
 ۱۰۵ گ ۳۱/۵ × ۱۹/۴ ، وقفی نایینی .

۵۲۱

دیوان قطران

(۴۷۳۶)

۱- این نسخه نخست بادیوان عبدالواسع جلی شماره (۴۷۱۱) جزویک مجموعه بوده و از هم جدا کرده اند .

مانند نسخه پیش است .

آغاز :

«تا بپوشید بلولوی ثمین باغ سمن بگل سرخ و بیاقوت بیاراست چمن»

انجام :

«بدین نوروز روز افزون کند از باده رخ گلگون

همیشه روزتان میمون همیشه عیدتان شیرین»

نستعلیق حسین بن حسن تبریزی ، مورخ نوزدهم رجب ۱۲۷۷ ، کاغذ فرنگی
شکری آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی ضربی عنابی ، ۱۵ س ۱۴ × ۸ ،
۱۰۹ گ ۲۲ × ۱۴ / ۳ ، وقفی نایینی .

۵۲۲

دیوان کمال اصفهانی

(۴۷۴۰)

از کمال الدین اسمعیل بن جمال الدین محمد بن عبدالرزاق اصفهانی در
گذشته بسال ۶۳۵ هجری است و چاپ شده است .
نسخه ماکمل است ولی اغلاط فراوان دارد .

آغاز :

«ای جلال تو بیا نهارا زبان انداخته (کذا)

عزت ذات یقین را در گمان انداخته»

انجام :

«درآینه عکس رخ خود میدیدی عکس رخت از آینه در چشم افتاد»
نستعلیق قرن دوازدهم ، کاغذ سرکه‌یی فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ،

جلد چرمی بنفش ، ۱۹ س ۱۶/۵ ، ۳۸۰ گ ۲/۲۶ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۵۲۳

دیوان کمال اصفهانی

(۴۷۴۱)

مانند پیش است :

آغاز: «ای جلال توزبانها را بیان انداخته ... الخ» .

انجام :

«اگر تاریخ عزلش خواهی ازمن برون کن حرف علت از شریعت»

نستعلیق محمدحسین بن حافظ حسن مازنیجان ، مورخ غره صفر ۱۰۱۹ ، کاغذ

سرکه یی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد تیماج سبز ، ۱۷ س ۱۶/۵ × ۱۰/۵ ،

۳۴۱ گ ۲۵ × ۱۷ ، وقفی نایینی .

۵۲۴

دیوان کمال اصفهانی

(۴۷۴۲)

ازاول ووسط وآخرآن اوراقی افتاده است .

آغاز :

«در قبضه توخنجر چون آب را چکار درحلق دشمنان تو خود آب خنجرست»

انجام :

«بدان امید که با یار خلوتی سازم زباده مست شوم تا زخویش بگریزم»

نستعلیق قرن یازدهم ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و روزلا جوردد ، جلد پارچه یی

عطف و گوشه چرمی ، ۱۹ س ۸ × ۱۷ ، ۸ / ۲۵ × ۷ / ۱۵ وقفی نایینی .

۵۲۵

دیوان کمال اصفهانی

(۴۶۵۸)

منتخبی از قصاید او و ناقص الاخرست .

آغاز :

«جهان بگشتم و آفاق سر بسر دیدم بمردمی اگر از مردمی اثر دیدم»

انجام :

«هر کجا شربتی از می بینم بر سرش خیمه زنم همچو حباب»
نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذ آبی فرنگی ، جلد گالینگری عطف و گوشه چرمی ،
۱۱ س ۸ / ۵ × ۱۴ ، ۳۶ گ ۳ / ۲۱ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۵۲۶

دیوان کمال اصفهانی

(۶۰۹۱)

مجموعه ایست شامل سه دیوان که بهر يك نمره علی حده داده اند :

۱- دیوان انوری شماره (۴۶۰۷) ذکرش گذشت .

۲- دیوان ظهیر فاریابی شماره (۶۰۹۰) ذکرش گذشت .

۳- دیوان کمال اسمعیل شماره (۶۰۹۱) .

آغاز دیوان کمال :

«ای صفات تو بیا نها از زبان انداخته عزت ذاتت یقین را در گمان انداخته»

انجام :

« یارب تو بفر یاد رس این مسکین را کش خانه سپاهان بود و میایه هنر »
 نستعلیق قرن یازدهم ، بایک سرلوح مستطیلی بزر و شنگرف و لاجورد ، کاغذ
 نخودی ، عناوین بشنگرف ، جدول بتحریر و زر و لاجورد ، جلد تیماج مشکی ۳۵ س
 ۱۱/۳ × ۲۵/۵ (۲۴ بیت متن و ۲۱ بیت هاشم) ۳۲۳ گ (ازص ۳۲۹ تا ۶۵۲) ۱۶ × ۲۹ ،
 وقفی نایینی .

۵۲۷

دیوان کمال خجندی

(۴۷۳۷)

از عارف مشهور شیخ کمال الدین مسعود خجندی متوفی ۸۰۳ هجریست و
 چاپ شده است .

آغاز :

« افتتاح سخن آن به که کنند اهل کمال به ثنای ملک العرش خدای متعال »

انجام :

« بایار میان باغ هنگام صبح با ناله چنگ و دف و نی میخواستیم »
 نستعلیق خوش از محمد کاتب زرهی مورخ رجب ۹۶۵ ، کاغذ الوان ، سرلوح
 بزر و لاجورد ، جدول بتحریر و زر و شنگرف و لاجورد ، جلد تیماج عنابی ، ۱۶ س
 ۸/۱۵ × ۲/۸ ، ۱۷۹ گ ۱۵ × ۲۵ ، وقفی نایینی .

۵۲۸

دیوان کمال خجندی

(۴۷۳۸)

از آخر غزلیات و اول مقطعات یکی دو ورق افتاده است .

آغاز : «افتتاح سخن آن به که ... الخ» .

انجام :

« نامه شوق من ای کاتب ندارد مقطعی بعد ازین بنویس دیگر نامهارا و السلام »
 نستعلیق محمود بن محمد خماری ، مورخ صفر ۸۶۷ هجری ، کاغذ نخودی ، برگ اول یکطرف با ترنج و یکطرف با سر لوح زیبا و ظریف بزرو لاجورد ، جدول بتحریر وزرو لاجورد ، جلد روغنی دورو ، روی جلد گل و برگ زرین با ترنج و زمینه مشکی ، پشت جلد گل و برگ زرین زمینه گلی ، ۱۵ س ۱۳ / ۳ × ۷ ، ۲۳۲ گ ۲۰ / ۵ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۵۲۹

دیوان کمال خجندی

(۴۷۳۹)

نسخه ایست نفیس و ممتاز که در حیات شاعر تنظیم گردیده و جامع دیوان دیباچه مفصلی بر آن نگاشته است که در نسخه های دیگر دیده نشده متأسفانه آغاز و انجام دیباچه و اول غزلیات و آخر نسخه افتاده است .

یک نکته مهم تاریخی که درین دیباچه است اینست که کمال خجندی در فتنه و آشوب تبریز بسال ۷۸۷ هجری (۱) از آنجا به سرای پایتخت قپچاق نهضت کرده و پس از یازده سال در ۷۹۸ به تبریز بازگشته است ، و تذکره نویسان این مدت را بغلط چهار سال نوشته اند .

آغاز : « و آثاره فی کل شیء شواهد » .

انجام :

«بی همتی است اسب تنها بتوداد خواهیم روانه کرد اسبی و خری»
 نستعلیق حدود هشتصد هجری ، صفحه نخستین که چهار سطر از دنباله خطبه در آن
 مسطورست مذهب و مرصع است ولی کهنه و فرسوده شده است ، کاغذ نخودی ، عناوین
 زرین ، جدول بتحریر وزر و لاجورد و شنگرف و زنگار ، جلد تیماج ضربی عنابی ،
 ۱۴ س ۱۳/۵ × ۷/۳ ، ۲۴۷ گ ۱۳/۳ × ۲۲ ، وقفی نایینی .

۵۳۰

دیوان مایل افشار

(۶۵۵۷)

هجویات رکیکی است از میرزا حسن افشار قاسم ملقب به شیخ الشعراء
 و متخلص به مایل شاعر دربار ناصرالدین شاه قاجار مشتمل بر چهار دفتر بنامهای گلزار
 و لاله زار و مرغزار و شوره زار ، مایل مزبور بشرحی که در کتاب المآثر والاثار (ص
 ۲۰۷) مسطورست بکفاره این سخنان اشعاری درمیدیحه اهل بیت و مرثیه سیدالشهداء
 سروده است ولی هیچیک از آنها درین نسخه نیست .

آغاز :

« مایل افشار کورا کردگار کرده در شهر فصاحت شهریار »

انجام :

«فاش گویم تا شناسندش همه مایل شه ناصرالدین مایل است»
 نستعلیق اواخر قرن سیزدهم با تصحیحات و اضافاتی بخط شاعر ، کاغذ سفید فرنگی
 جدول بتحریر و اکلیل و شنگرف و لاجورد ، بایک سر لوح اکلیلی در آغاز جزء چهارم
 ۱۵ س ۱۶ × ۸/۸ ، ۳۵۰ گ ۱۷ × ۲۲ ، خریداری در خرداد ۱۳۲۳ .

۵۳۱

دیوانی متنبی

(۸۴۳۲)

(عربی) مکرر (۱)

از شاعر مشهور ابو الطیب احمد بن حسین بن عبدالصمد جعفری کندهاگوفی معروف به متنبی در گذشته سال ۳۵۴ هجریست که شروع عدیده بر آن نوشته اند و چاپهای مختلف دارد (۲) و از همه معروفتر کتاب التبیان است از ابوالبقا عبدالله عکبری بغدادی که بشماره (۴۴۶۴) ذکرش گذشت .

آغاز : قال الشاعر الادیب البلیغ الماهر اللیب ... الخ .

انجام : « المساواة حسن الختام » .

نسخ قرن سیزدهم ، کاغذ فرنگی دار چینی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ، جلد چرمی عنابی ، ۱۵ × ۱۰ ، ۲۰۱ گ ۲۹ × ۱۸ / ۸ وقفی محمد علی صفوت تبریزی در مرداد ۱۳۳۲ .

۵۳۲

دیوان مجمر

(۴۷۴۳)

از مجتهد الشعراء سید حسین مجمر زواریه یی متوفی ۱۲۲۵ هجریست و دوبار بطبع رسیده است .

آغاز : « خواجه کاینات فرماید الظلم ظلمات یوم القيامة » .

انجام :

- ۱- مذکور در جلد سوم فهرست بشماره های عدیده و پراکنده .
- ۲- رك : تاریخ آداب اللغة (ج ۲ ص ۲۴۵ - ۲۴۹) واكتفاء القنوع (ص ۲۶۸ - ۲۶۹) .

«شد ز تمثال شاهزاده حسن نقش بر پرده فریزدانی»
 نستعلیق مورخ هشتم صفر ۱۲۵۹ ، کاغذشکری فرنگی و آهارمهره ، عناوین
 بشنگرف ، جدول بشنگرف و نیل ، جلد تیماج مشکى ضربی ، ۱۵س/۲۲×۴/۱۲ ،
 ۶۸گ/۵×۳۰/۲۰ ، وقفی نایینی .

۵۳۳

دیوان مجمر

(۴۷۴۴)

آغاز : مانند پیش .

انجام :

«نیکوست جور گر چه نکویان بمانند لیک آنچنان که گاه وفا که جفا کنند»
 نستعلیق تحریری قرن سیزدهم ، کاغذشکری فرنگی آهارمهره ، عناوین بشنگرف
 تحریر در متن و هامش ، جلد تیماج عنابی ، ۲۹س (۱۵ متن ۱۴ هامش) ۱۹×۱۰ ،
 ۸۴گ/۵×۲۶/۱۶ وقفی حاج قائم مقام .

۵۳۴

دیوان مجمر

(۴۷۴۵)

حکایاتی که بتقلید گلستان گفته شده درین نسخه نیست و از قصاید شروع میشود .

آغاز :

که کرد بی مدد غیر باز گونه بنا بر از اساس جهان سقف گنبد مینا

انجام :

«شد ز تمثال شاهزاده حسن
نقش بر پرده قُتر یزدانی»
نستعلیق اوایل قرن چهاردهم، کاغذ سرکه‌ی فرنگی آهار مهره، عناوین بشنگرف
جلد تیماج غنابی، ۱۵ س ۱۶ × ۸، ۱۴۰ گ ۲۲/۵ × ۱۵/۵، وقفی نایینی.

۵۳۵

دیوان مجمر

(۴۷۴۶)

قصایدست و غزلیات و دورباعتی در آخر.
آغاز: مانند پیش.

انجام:

«می‌نوش و میندیش که جز رحمت او
در حشر کسی را بکسی کاری نیست»
شکسته نستعلیق خوش، مورخ ۱۲۹۲، کاغذ نوعی ترمه، عناوین بشنگرف،
جنول بتحریر روزر، جلد تیماج ضربی مشکی، ۱۱ س ۱۰/۸ × ۶/۲، ۸۵ گ ۱۷/۷ ×
۱۱/۷، وقفی نایینی.

۵۳۶

دیوان مجمر

(۴۷۴۷)

شامل قصیده و غزل و رباعی و ناقص الاول است.

آغاز موجود:

«بشهر بند وجودم می‌نمی‌گذرد
که حلقه بر در دروازهٔ عدم نزنم»

انجام:

«شد ز تمثال شاهزاده حسن
نقش بر پرده قُتر یزدانی»

نستعلیق قرن چهاردهم ، کاغذفرنگی ، فلفل نمکی ، جلد تیماج عنابی ، ۱۴ س
 ۷۴ × ۱۵ ، ۷۴ گ ۱۳/۴ × ۲۱/۵ ، وقفی نایینی .

۵۳۷

دیوان مجنون عامری

(۸۶۶۵)

(عربی)

منسوب به قیس بن ملوح عامری است و در مصر و هندوستان چاپ شده است .
 آغاز : « بسمله ، حمدله ، حدث ابو بکر الوالبی قال حدثنی » .
 انجام : « وما كان منحو لا من قصيدة او خبر عرضنا عن كتابته » .
 نسخ و نستعلیق ناخوش از علی محمد ، مورخ ۲۰ شوال ۱۲۵۲ ، کاغذ نخودی
 آهارمهره ، مختلف السطر ، در آخردو برگ در احکام نوروز و محرم ، ۱۵ گ ۷/۳۵ ×
 ۲۲/۳ ، وقفی سیدعلی اصغر اصغر زاده موسوی .

۵۳۸

دیوان محتشم

(۴۷۴۹)

از کمال الدین محتشم کاشانی متوفی ۹۹۶ هجری است که تقی الدین محمد
 حمینی کاشانی متخلص به ذکری صاحب تذکره معروف خلاصة الاشعار و زبدة الافکار
 بر حسب وصیت شاعر جمع و تدوین نموده و مقدمه‌یی بران نوشته و اشعار ویرا بهفت قسم
 منقسم گردانیده و هر یک را نامی نهاده است بشرح ذیل :

دیوان اول (قصاید) مسمی به تشبیهیه .

دیوان دوم (غزلیات) » » شباییه .

» سوم » » صبااییه .

» چهارم (نثر و نظم) » » جلالیه .

دیوان پنجم (نثر و نظم) مسمیٰ بہ نقل عشاق .

» ششم (تواریخ) » » ضروریات .

» ہفتم (معماولغز) » » معمیات .

دیوان محشم یکبار در بمبئی و یکبار در طهران بطبع رسیدہ ولی مقدمہ و ترتیب اصلی آنرا ندارد و کامل ہم نیست .

آغاز :

«ای نام تو در ہر لغتی ذکر اناں
وز تذکرۂ ذکر تو شیرین لب و کام»

انجام :

«سال و یرابندو شکل ار طلبند
دوشش آور تہی از پی ہمہ جای»
نستعلیق ہند ، مورخ ۱۴ شعبان ۱۱۹۳ ، کاغذ شکاری مجدول . بایک سر لوح
جوہری و کم کار ، جلد چرمی عنابی ضربی ، ۱۹ س ۲۲ × ۱۰/۷ ، ۳۵۶ گ ۲۸/۵ ×
۱۶/۵ ، وقفی نایینی .

۵۳۹

دیوان محشم

(۴۷۵۰)

نا تمامست و رسالہ های جلالیہ و نقل عشاق را ہم ندارد .

آغاز : مانند پیش .

انجام : کرداز سپاہ دغدغہ تاراج ایمنی .

نسخ خوش و بسیار مغلوٹ ، تحریر قرن سیزدہم ، کاغذ تر مہ ، جدول بہ تحریر و
لاجورد و اکلیل ، جلد تیماج مشکی یک لا ، تحریر در متن و ہامش ، ہر صفحہ بطور
متوسط ۲۸ بیت ، ۱۶/۳ × ۹/۲ ، ۱۹۹ گ ۲۱ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۵۴۰

دیوان محمد ششم

(۸۳۷۱)

مقدمه جامع را ندارد .

آغاز :

« نفیر مرغ سحر خوان چو شد بلند صدا پرید زاغ شب از روی بیضه بیضا »

انجام :

« گویند تپه دست ازو خواه ببخش یک نیمه ازان رو که بدو بردی راه »
 نسخ میر عبد الله بن میر قاسم تبریزی ، مورخ محرم ۱۲۰۰ ، کاغذ سفید فرنگی
 آهار مهره ، جلد تیماج ماشی ضربی ، ۲۱ س ۱۹/۵ X ۱۰/۵ ، ۴۱۳ گ ۲۷/۵ X
 ۱۸ ، وقفی سردار کل یار محمد افشار .

۵۴۱

دیوان محمد صوفی

(۴۷۵۱)

در حدود هزار و دویست و پنجاه بیت است شامل قصاید و غزلیات و فہلویات و رباعیات و ساقینامه از ملا محمد صوفی مازندرانی متخلص به محمد در گذشته بسال ۱۰۳۵ هجری که جامع کتاب بیتخانه است و ترجمه احوالش بتفصیل در تذکره میخانه (ص ۴۷۶-۴۸۰) با حواشی و تعلیقات نگارنده مسطورست .

آغاز:

« آه ازین آسمان آتشبار داد ازین روزگار مردم خوار »

انجام :

« که نظم این گوهر آبدار ز تاریخ هجرت شدستی هزار » (۱)
 نستعلیق نصیر محمد ، مورخ دهم رمضان ۱۰۲۶ ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر
 وزر ، جلد پارچیدی ، ۱۵ س ۱۳/۵ × ۶/۵ ، ۴۵ گ ۱۹/۳ × ۱۲/۲ ، وقفی نایینی (۲)

۵۴۲

دیوان محمود خان ملک الشعراء

(۴۸۹۴)

شامل قصاید و مقطعات و مراثی است از محمود خان صبا ملک الشعراء دربار
 ناصرالدین شاه قاجار متوفی ۱۳۱۱ هجری که از مشاهیر سخنوران دوره ناصری است
 و دیوانش بسال ۱۳۲۹ شمسی از طرف اداره مجله ارمنان طبع و نشر یافته است .

آغاز :

« از کوه بر شدند خروشان سحابها غلطان شدند از بر البرز آبها »

انجام :

« چو حب آل رسولت نصیب جان و دلست نصیب تست سعادت ز طالع مسعود »
 نستعلیق ابوتراب طباطبائی کاشانی مورخ ربیع المولود ۱۳۰۶ ، کاغذ سفید فرنگی
 آهار مهره ، عناوین بشتگرف ، جلد تیماج عنابی ، ۱۷ س ۱۶/۵ × ۸/۵ ، ۵۷ گ

۱- در سفینه نظم و نثر شماره ۴۴۹۳ (ص ۴۷۷ - ۴۸۷) نیز سیصد و شصت و سه بیت
 از اشعار او مندرجست .

۲- دیوان نوری اصفهانی شماره (۴۷۹۰) و دیوان ولی دشت بیاضی شماره
 (۶۰۹۳) بادیوان محمد صوفی نخست جزویک مجموعه و دریک هجلد بوده و در کتابخانه
 از هم جدا کرده بهر یک نمره علی حده داده اند .

۱۵×۲۲/۲ ، وقفی نایینی .

۵۴۳

دیوان محمودخان ملک الشعرا

(۴۸۹۵)

نسخه ایست ناتمام شامل یک چهارم از دیوان محمودخان .

آغاز :

«ازکوه برشدند خروشان سحابها الخ

انجام :

«بقای عمرش تا سال آید از پس سال دوام ملکش تاماها آید از پس ماه»
تستعلیق قرن چهاردهم هجری بخط محمد اسمعیل بن محمد باقر مجدالادبای
خراسانی ، کاغذ سفید فرنگی ، جلد پارچه ای ، ۱۵/۵ × ۸/۷ ، ۲۳ گ × ۲۱/۳ ،
۱۳/۳ ، وقفی نایینی .

۵۴۴

دیوان محمود قاجار

(۴۷۵۲)

سپید و شصت غزل است از حرف الف تا شین در جواب غزلیات خواجه حافظ
مختوم بمذح مولای متقیان سروده محمود میرزای قاجار که ذکرش در ذیل بیان
المحمود گذشت ، ووی پس از بازگشت از مأموریت لرستان و در مدت اقامت طهران
بر اثر خوابی که دیده بوده بدینکار دست زده ولی ناتمام گذارده است .

آغاز : «بندۀ معبود محمود میگوید که زمان انشاء این دیوان ...»

انجام :

«عیب تو محمود نپوشد کسی غیر علی نیست کسی عیب پوش»
 نستعلیق قرن سیزدهم ، در آغاز و انجام نسخه مهریست مستطیلی باسجع و تاریخ
 ذیل : «نشست از لطف شاهنشہ چوبلقیس - بر اورنگ سلیمانی فرنگیس ، ۱۲۳۸ و
 و در صفحه آخر یک نوحه و چند غزل بخط فرنگیس مشارالیه است که بر صدر آن عبارت
 ذیل مرقوم است : «گفته صبیہ نواب محمود میرزا فرنگیس خانم متخلص محترم در
 شب یازدهم محرم سنہ ۱۴۶۴» کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج مشکی ،
 ۱۵ س ۲۰ × ۱۱ ، ۷۲ گ ۳۰ × ۱۹ ، وقفی نایینی .

۵۴۵

دیوان مسعود سعد

(۴۷۵۳)

قصیده و غزل و قطعه درهم است با مقداری رباعی در حدود دوسوم دیوان مسعود
 سعد سلمان که چند چاپ خورده و هیچیک از آنها درخور اعتنا و قابل اعتماد نیست .

آغاز :

«مقصود شد مصالح کار جهانیان بر حبس و بند این دل رنجور ناتوان»

انجام :

«با اینهمه احتشام و حشمت که تراست از رفعت تو چرخ ثنا گستر اوست»
 نستعلیق علی محمد شیرازی ، مورخ ۱۲۵۶ ، کاغذ سفید فرنگی و آهار مهره ،
 جلد تیماج ضربی دارچینی ، ۱۷ س ۱۵ × ۸ ، ۱۶۶ گ ۲۳ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۵۴۶

دیوان مسعود سعد

(۴۷۵۴)

از نسخه پیش کاملتر ولی ناقص و مغلوپ است .

آغاز :

«باد بان برکشید باد صبا معتدل گشت باز طبع هوا»

انجام : «کردار گران شدست و گفتار ارزان» .

نستعلیق اواخر قرن یازدهم ، سی برگ از آغاز نو نویس ، کاغذ نخودی ، جلد

تیماج سرمه‌یی ، ۱۹ س ۱۴ × ۳ / ۶ ، ۳۱۴ گ ۱۹ × ۲ / ۱۱ ، وقفی نایینی .

۵۴۷

دیوان مشتاق اصفهانی

(۴۷۵۵)

قصایدست و مقطعات و ترجیعات و غزلیات و رباعیات از میر سید علی مشتاق اصفهانی

در گذشته بسال ۱۱۷۱ هجری و چاپ شده است .

آغاز :

«ای زرافشان پنجهات پیوسته همچون آفتاب»

وی دل و دست تو در جود و سخا بحرو سحاب»

انجام :

«کردی بهزار حیلہ دور از یارم داغم کردی و سخت داغم کردی»

نستعلیق مورخ ششم ربیع الثانی ۱۲۱۰ ، کاغذ شکری آهارمهره ، عناوین بشنگرف

جلد چرمی قهوه‌ای ضربی، ۱۷ س ۵/۱۳ × ۹/۵، ۱۲۹ گ ۷/۲۰ × ۱۴/۵، وقفی نایینی.

۵۴۸

دیوان مشتاقیه

(۴۷۵۶)

دیوان مشتاقیه شامل قصاید و غزلیات و ترجیعات و مقطعات و مثنویات و رباعیات است از میرزا محمد تقی مظفر علیشاه کرمانی متوفی ۱۳۱۵ هـ، ق، که بنام مرادخود میرزا محمد مشتاق علیشاه تربتی سروده و تسمیه کرده و در بمبئی و طهران چاپ شده است. نسخه مافقط شامل ترجیعات و مقطعات است.

آغاز:

چو ارادت شه‌ذوالکرم بظهور داشت تعلقی

بکمال داشت شه‌قدم بجمال خویش تعشقی

انجام:

چشم مست علی مشتاقی عارف کفرودین نکو باشد

نستعلیق عبدالرحیم طهرانی، مورخ محرم ۱۲۷۳، کاغذ سفید رنگی آهار مهره، جلد پارچه‌ای، ۱۷ س ۵/۱۳ × ۷، ۱۶ گ ۸/۲۱ × ۱۲/۶، وقفی نایینی.

۵۴۹

دیوان مشتاقیه

(۴۷۶۰)

غزلیات و مثنویات است و از نسخه پیش جدا کرده نمره علی حده بآن داده اند.

آغاز:

«ای نامخوشت صیقل مرآت جهانها روشن شده از نور رخت دیده جانها»

انجام :

«بر دردل بنشین بهر طلب تا دهد نور علی فیض ازل»
نستعلیق عبدالرحیم طهرانی ، مورخ ۱۲۷۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ،
جلد چرمی ، ۱۷ س ۵/۱۳ × ۷ ، ۱۴۹ گ ۸/۲۱ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۵۵۰

دیوان مشتاقیه

(۴۸۹۳)

قصیده و غزل و ترکیب بندست و از دو نسخه پیش جدا کرده نمره علی حده داده اند
و در اصل يك نسخه کامل از دیوان مشتاقیه بوده است .

آغاز :

«ای آنکه پرسى از من دل داده حال دل بگشای چشم غیب و عیان بین جمال دل»

انجام :

«کسیکه ساغر عیش علیش دردستست عجب مدار اگر عالمی ازو مستست»
نستعلیق عبدالرحیم طهرانی ، مورخ ۱۲۷۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد
پارچه یی ، ۱۷ س ۵/۱۳ × ۷ ، ۳۱ گ ۲/۲۲ × ۱۲ ، وقفی نایینی .

۵۵۱

دیوان مشتاقیه

(۴۷۶۱)

قصاید و غزلیات و ترجیعات و مقطعات و رباعیاتست .

آغاز:

«ای آنکه پرسی از من بیچاره حال دل
بگشای سر غیب و عیان بین جمال دل»

انجام :

«منصور صفت راه حسین ساز کنم
بردار کنم ساز نوای یللی»
نستعلیق مورخ نهم رجب ۱۲۷۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج
مشکی يك لا ، ۱۵ س ۸/۱۳ × ۸ ، ۱۷۳ گ ۸/۲۰ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۵۵۲

دیوان مشتری طوسی

(۴۷۵۷)

قسمتی از اشعار حاج میرزا ابراهیم مشتری طوسی ملقب به حسام الشعرا و
زننده در ۱۲۹۹ هجری قمریست (۱) مشتمل بر سفرنامه مکّه و پاره‌یی غزلیات و هجویات
و داستان منظوم مجادله شاهزاده نادر میرزا خلف اردشیر میرزا با حاجی عمّو حاجی
سیف الدوله میرزا و چند قطعه هجودر آخر .

آغاز :

«نیمه شعبان مه از توفیق بی پایان رب
سوی مکّه بار بستم بی غم ورنج و تعب»

انجام :

«ای گروه بی بضاعت مشرده باد
.... بچه مفت و ملا خور شده»
نستعلیق زمان حیات شاعر ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، عناوین بشنگرف ،

۱- رك : المآثر والاثار (ص ۲۰۷) گنج‌شایگان (ص ۵۲۲-۵۲۸) صبح گلشن
(ص ۴۱۴) حقیقة الشعرا (حرف میم) فهرست مجلس (ج ۳ ص ۴۱۵-۴۱۸) .

جلد تیماج سبز يك لا ، ۱۱ س ۱۲ × ۷/۲ ۷۲۰ گ ۱۷/۲ × ۱۰/۷ ، وقفی نایینی .

۵۵۳

دیوان مشرقی طوسی

(۴۷۵۸)

مشمولست بر قصائد و مقطعات و ساقینامه و غزلیات و مثنوی خسرو شیرین ناتمام و رباعیات از میرزا ملک مشرقی طوسی متوفی ۱۰۵۰ هجری که ساقینامه و شرح حال مفصل او در تذکره میخانه مصحح نگارنده (۵۸۸-۵۹۶) مسطورست .
نسخه ما ناقص الاخرست و در صحافی جای غزلیات ردیف تا ویمیم پس و پیش گشته است.

آغاز :

«نیست چون یاقوتم از کس خواهشی در هیچ باب
نه در آتش آب خواهم جست نه آتش در آب»

انجام :

«ابر دریای سراپم از خس و خاشاک خشک میخورم صد نیش تا تمهید باران میکنم» (۱)
نستعلیق او اواخر قرن یازدهم هجری ، کاغذ نخودی ، جدول بتحریر و زوروشنگرف و لاجورد ، جلد پارچه‌یی عطف و گوشه چرمی ، ۱۴ س ۱۴/۷ × ۲/۹ ، ۱۶۸ گ ۲۳ × ۱۳ ، وقفی نایینی .

۱- نسخه نفیس و کاملی از دیوان وی در طهران در کتابخانه خصوصی آقای عبدالحسین بیات موجودست که در زمان حیات شاعر نوشته شده است .

۵۵۴

دیوان مشرب

(۸۷۹۴)

(ترکی)

مشمول است بر مثنوی مبداء نورو مثنوی کیمیای دین و غزلیات و مخمسات از شاه مشرب دیوانه که بحکایت اشعارش از پیروان طریقه خواجگان نقشبندی بوده و ظاهراً در نیمه دوم قرن چهارم میزیسته است .

آغاز :

« بشنو از نی چون حکایت میکند

وز جداییهها شکایت میکند

انکلاغیل نی حکایت لار قیلور وز جداییهها شکایت لار قیلور»

انجام :

«محبی کریم سن یا کرم جمله اولار میزیمهغم

آخر دمیده شولدودم من یغلمای کیم یغسلون»

نستعلیق پادشاه خواجه کابلی ، مورخ ۱۰ ربیع الثانی ۱۳۱۲ ، کاغذ فرنگی الوان

و مجدول ، عناوین بفارسی ۱۷ س اندازه مختلف ، ۳۶۴ گ ۲۸ × ۱۷ ، خریداری در آذرماه ۱۳۳۸ .

۵۵۵

دیوان مصاحب گنجوی

(۴۷۵۹)

غزلیاتست بترتیب قوافی از الف تا یاء بایک ساقی نامه خوب مختوم بمدح ساقی

کوثر که بصورت ترجیع بند گفته شده و یک مسدس و یک مربع ترکیب و رباعیات از
اغورلوخان ایشیک آقاسی باشی متخلص به **مصاحب** که بسال ۱۰۷۴ هجری برابر
 با بیست و دومین سال جلوس **شاه عباس ثانی** بیگلربیگی **قرا باغ و گنججه** شده (۱) و
 گویا تا زمان **شاه سلیمان** نیز باین منصب باقی بوده (۲) .

نسخه ما ناقص الاولست و از آخر مربع ترکیب و اول رباعیات نیز یکی دو صفحه
 افتاده است .

درین دیوان دو غزل تمام ترکیست و دوسه غزل ملمع است بتازی و پارسی و ترکی .

اول موجود :

«رازدل کی باتودریک عمر خالی میشود کس چه سان خا» [دنباله مصراع پاره شده]

انجام :

«ما را ز کلام ما توانند شناخت جمعی که چو ما رویم، ایشان برسند»

ظاهراً شاعر در فصل بهاری همراه **شاه عباس ثانی** به **مازندران** رفته بوده که
 غزلی در وصف **بهار اشرف** سروده و از آنجاست :

فصل گلست و ریزد نوش از بهار اشرف ساقی پیاله پرکن در لاله زار اشرف
 دستی چو موج برزن اول بکشتی می گرمی نهی چو دریا سردر کنار اشرف
 با ابر نو بهاری بنشین و جام می خور بیرون مکش «مصاحب» باز دیار اشرف
 در مدح شاه سلیمان گوید :

چون شاخ گل «مصاحب» کام از پیاله بستان بیم از خزان نباشد در دور شاه عادل

۱- رکع باسنامه ، ص ۲۲۸/۳۲۹/۳۳۴ .

۲- در دانشمندان آذربایجان (ص ۳۴۷) بنقل از گلستان ارم که تاریخ شروانست
 و ترکیست، نامش کر بلائی علمبخان زیاد اعلی ثبت شده و دو بیت مشهور مصاحب نایینی را
 بوی نسبت داده اند که هر دو غلط است .

خورشید تاج گستر ، دارای دهر پرور
مسند نشین ایران ، المقتدر سلیمان
سلطان آل حیدر ، ارشاد دین کامل
ماه بلند رفعت شاه نکو خضایل
دروصف آب وهوای گنجه گوید :

زاهد گل آرزو دمیدن دارد
دانه که ترا باده رنگین هوسست
در شیشه دل باده رسیدن دارد
در گنجه هوا بیست که دیدن دارد
از ساقی نامه اوست :

ساقی کرمی کن صفای دل حیدر
تا بشکنم از لطف ولایش صف غم را
کز نور رخ پر شده خورشید چو ساغر
زانگونه که بشکست بهم قلعه خیبر
نستعلیق مورخ سلخ رمضان ۱۲۱۲ هجری ، کاتب محمد المدهوع به آقا کشی گنجوی
که بدستور جواد خان زیاد اعلی قاجار نوشته و تصریح کرده است که : «این دیوان از خیالات
مرحوم رضوان مکان اغورلو خان طاب ثراه است»
کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج ضربی عنابی ، ۱۶ س ۵/۱۷ × ۱۰ ،
۱۵۲ گ ۵/۲۱ × ۱۵ وقفی نایینی .

۵۵۶

دیوان مصدق

(۷۱۲۴)

مناقب و مرثی و نوحه سینه زنی است با تخلص **مصدق** و آغاز و انجام آن افتاده است .
آغاز موجود :

«بستاند ازو مشک و بیفگند ابردوش
آمد بیر شاه علمدار مظفر»

انجام :

«با چنین رفعت سلیمان پیمبر در جهان
نستعلیق تحریری اوایل قرن چهاردهم ، با اضافات و تصحیحات شاعر ، کاغذ سفید
فرنگی ، جلد تیماج قهوه‌یی ، ۱۲ س ۵/۱۵ × ۱۱ ، ۲۰۰ گ ۵/۲۲ × ۱۷ ، وقفی
آقای محمود فرخ در اسفند ۱۳۲۷ .

۵۵۷

دیوان معزی نیشابوری

(۴۵۹۶)

از امیرالشعرا معزی نیشابوری (ابو عبدالله محمد بن عبدالملک برهانی) متوفی ۵۴۲ هجری است ، و باهتمام استاد فقید مرحوم عباس اقبال آشتیانی در سال ۱۳۱۸ شمسی بطبع رسیده است .

آغاز :

«ستاره سجده برد طلعت منیر ترا زمانه بوسه زند پایه سریر ترا»

انجام :

«بهر جشنی که بنشین سعادتمنشین بادت بهر راهی که بخرامی سلامت راهبر بادت»
نستعلیق عبدالعلی نایینی اصفهانی ، مورخ چهارم جمادی الاولی ۱۲۹۸ ، کاغذ سفید رنگی آهار مهره ، جلد تیماج مشکی ، تحریر در متن و هامش ، عناوین بشنگرف مختلف السطر ، ۱۷۵ گ ۳۱/۸ × ۱۷/۸ ، وقفی نایینی .

۵۵۸

دیوان معزی نیشابوری

(۴۵۹۷)

آغاز :

«بانصرت و فتح و ظفر و دولت والا بشنگر عالم شاه جهان بر سر بالا»

انجام :

«رنگ آب و فعل آتش هر دو اندر تیغ اوست سرکشی با آب و آتش در خرد باشد محال»
شکسته نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ سفید رنگی آهار مهره ، جلد تیماج یشمی در هامش بعضی از صفحات قصاید است بخط کاتب دیگر ، ۱۴ س ۱۵ × ۸/۵ ، ۲۱۳ گ ۲۷/۲ × ۱۸/۳ ، وقفی حاج قائم مقام .

۵۵۹

دیوان معزی نیشابوری

(۴۵۹۸)

آغاز «بانصرت و فتح و ظفر و دولت والا».

انجام :

«شهر گشایی که خسروست عجم را کمر وایی که داورست بهردر»
 نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ نخودی فرنگی آهارمهره ، جدول بتحریر و
 شنگرف و زنگار ، ۲۱ س ۷/۱۵ × ۷/۴ ، ۲۴۰ گ ۵/۲۵ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۵۶۰

دیوان معزی نیشابوری

(۴۵۹۹)

آغاز : «ستاره سجده برد طلعت مینر ترا» .

انجام :

«شخص تو امان یافته از تیر حوادث تو ساخته از عصمت یزدان سپر خویش»
 نستعلیق قرن چهاردهم ، بایک سر لوح زرین ، کاغذ شکری فرنگی آهارمهره ،
 جدول بشنگرف و نیل ، جلد تیماج ضربی ماشی ، ۱۷ س ۱۵ × ۷/۷ ، ۲۳۰ گ ۲۱ ×
 ۱۳/۲ ، وقفی نایینی .

۵۶۱

دیوان معزی نیشابوری

(۴۶۰۰)

خط و کاغذ بانسخه پیش یکسانست ولی تعداد ایاتش کمترست .
آغاز : «ستاره سجده برد ... الخ» .

انجام :

«شکر توسایرو مدح تو درافواه روان همچو اخبار نبی بادوچو آیات نوی»
 سرلوح کم کاربزر وشنگرف ولاجورد ، جلد چرمی ضربی دارچینی ، ۱۷س
 ۱۵×۷ ، ۲۲۰گ ۸/۲۱×۱۳/۴ ، وقفی نایینی .

۵۶۲

دیوان معزی نیشابوری

(۹۱۶۰)

آغاز : «ستاره سجده برد الخ» .

انجام :

«همواره مدیح تو بکام دل و جان باد کز بهر مدیح تودلی دارم و جانی»
 نستعلیق مورخ نهم جمادی الاخره سال ۱۲۶۱ ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ،
 جلد تیماج ماشی ضربی ، ۱۴ - ۱۵س ۱۵×۶/۵ ، ۱۵۱ گ ۷/۲۲×۱۱/۵ ، وقفی
 حاج شیخ محمود واعظ درآذر ۱۳۴۱ .

۵۶۳

دیوان مغربی

(۸۸۶۰)

غزلیاتست بترتیب قوافی ازالف تایاء بایک ترجیع بندور باعیات اثر طبع مولانا
 محمد شیرین مغربی که از شعرا و عرفای نامدار نیمه دوم قرن هشتم هجری بوده و در

تبریز بسال ۸۰۹ وفات یافته و دیوانش چندین چاپ خورده است ، (۱)

آغاز :

«خورشید رخت چو گشت پیدا
ذرات دو کون شد هویدا»

انجام :

«هر لحظه زهر پری رخی حسن رخت
بر دیده کند جلوه بوجه دگرم»
نستعلیق قرن سیزدهم هجری ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد مقوایی ،
۱۵ س ۶ × ۱۱ ، ۸۵ گ ۸ / ۱۵ × ۷ / ۱۱ ، وقفی حاج قطب المحدثین در بهمن ۱۳۳۸ .

۵۶۴

دیوان مغربی

(۴۷۶۲)

درین نسخه یک ترجیع بند اضافه بر نسخه پیش است و بدنبال آن کاتب ساقینامه
ملا محمد صوفی مازندرانی را که محمد تخلص میکرده بقصور اینک از محمد شیرین
مغربی است داخل اشعار او کرده است .

آغاز : مانند پیش .

انجام :

«بامشرب هر که هست سازنده شدی
حاصل که چو آفتاب تابنده شدی»
نستعلیق مورخ ۱۲۴۷ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، جلد تیماج بنفش ۱۵ س
۵ / ۱۳ × ۸ ، ۹۱ گ ۷ / ۲۰ × ۷ / ۱۳ ، وقفی نایینی .

۱- در آخر نسخه یک غزل از شاه قاسم انوارست و دو غزل از ملا احمد نراقی

کاشانی متخلص به صفائی .

۵۶۵

دیوان مغربی

(۴۷۶۳)

بادیباچه منشور وسیزده صفحه اشعار عربی مغربی در آغاز ، ودوترجیع بنداز
شیخ فخرالدین عراقی و خواجوی کرمانی و سواد عریضه میرزا ابوالقاسم قائم مقام
فراهانی به عباس میرزای ولیعهد در پایان .

آغاز : « الحمد لله الذی انشاء معروض الکون » (کذا) .

انجام : « ظلمست که بگرفته کران تا بکراست » .

شکسته نستعلیق مغلو طاز سیدشجاع ، مورخ ۱۲۴۴ ، کاغذ نوعی ترمه ، جدول
بتحریر وزر و شنکرف ، بایک سر لوح آبدیده ، ۱۶ س ۱۳ / ۲ ، ۷ ، ۹۶ گ ۲۱ X
۱۳ / ۵ ، وقفی نایینی .

۵۶۶

دیوان مغربی

(۴۷۶۴)

دیبایچه منشور و اشعار عربی مغربی را دارد ولی غزلیات ترتیب القبایی ندارد .

آغاز : « الحمد لله الذی انشاء عروض الکون » .

انجام :

« چون بخورم باده شوم مست او نیست شوم باز شوم هست او »
نستعلیق مورخ ۱۲ ذیحجه ۱۲۷۰ ، کاغذ شکری آهارمهره ، جلد تیماج جگری ،
مختلف السطر ، ۲۱ X ۱۳ ، وقفی نایینی .

۵۶۷

دیوان مغربی

(۸۳۷۲)

نظیر نسخه شماره (۴۷۶۰) و آغاز و انجامش همانست .

نستعلیق مورخ ۲۲ جمادی الاولی ۱۲۸۱ ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ، ۱۴ س
۱۴ × ۹ ، ۸۹ گ ۲۲ × ۱۴ / ۲ ، وقفی سردار کل یار محمد خان افشار در ۲۵ خرداد ۱۳۳۲

۵۶۸

دیوان مغربی

(۶۰۹۲)

اشعار عربی و مقدمه منشور را ندارد .

آغاز :

«خورشید رخت چو گشت پیدا ذرات دو کون شد هویدا»

انجام :

«گنجی که طلسم اوست آدم ذاتی که صفات اوست عالم»
نستعلیق تحریری علی لنجانی ، مورخ هفتم صفر ۱۲۸۱ ، کاغذ شکری فرنگی
آهار مهره ، بایک سر لوح اکلیلی ، جدول بتحریر و لاجورد و شنگرف ، ۱۵ س ۷ / ۱۵ ×
۷ / ۸ ، ۸۴ گ ۲۲ × ۱۴ ، وقفی نایینی ، (۱) .

۵۶۹

دیوان منصف

(۴۷۶۵)

قصاید و غزلیات و رباعیات است از محمد زما ن خان بن فضلی خان قاجار قوآنلو
متخلص به منصف متوفی در ۱۲۶۴ ق. که ترجمه اش در مجمع الفصحا (ج ۲ ص ۴۸۹)
مسطور است .

نسخه مامقدمه یی مفصل بشر دارد که اول و آخر آن افتاده است .

اول موجود : «والارض فی ستة ایام ...»

آغاز دیوان :

«بهارست و هنگام گلگشت صحرا کزابر مطیرست گیتی مطرا»

انجام :

«ازدل همه غافلم چو در جان گذری وز جان همه بگذرم چو در دل آیی»
نستعلیق مورخ دوشنبه ۴ ربیع الثانی ۱۲۶۰ که در زمان حیات شاعر و برای او
نوشته شده است با اشعاری در حواشی بخط شاعر ، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره ،
عناوین بشنگرف ، جلد تیماج مشکی ، ۱۵ س ۱۹/۷ X ۹/۵ ، ۱۳۰ گ ۲۹/۵ X
۱۸/۵ ، وقفی نایینی .

۵۷۰

دیوان منوچهری

(۴۷۶۶)

از ابوالنجم احمد منوچهری دامغانی متوفی ۴۳۲ هجریست بامقدمه یی در
احوال وی و چاپ شده است .

آغاز : « بسمله » توضیح بیان آنکه در تذکره های شعرا هر يك لختی از احوال

انجام :

« هنرش هست فراوان گهرش هست یکی چون شجر نیک بود میوه فراوان گردد »
 نستعلیق حسن بن عبدالمجید واعظ اصفهانی ، مورخ ۱۲ رجب ۱۲۷۶ ، کاغذ
 آبی فرنگی آهار مهره ، جدول بتحریر واکلیل و شنکرف ، جلد چرمی عنابی و ضربی
 دوره ماشی ، ۱۵ س ۱۶ × ۸/۴ ، ۸۰ گ ۲۲/۴ × ۱۴ ، وقفی نایینی .

۵۷۱

دیوان منوچهری

(۴۷۶۷)

باترجمه حال شاعر در آغاز عیناً مانند نسخه پیش .

انجام :

« بجان اندر لهوست ، بمغز اندر مشک است .

بچشم اندر نورست ، بروی اندر وردست »
 نستعلیق قرن سیزدهم ، کاغذ شکری فرنگی آهار مهره ، جلد چرمی ماشی ،
 ۱۵ س ۱۳ × ۷/۵ ، ۱۰۵ گ ۲۰/۳ × ۱۲/۷ ، وقفی نایینی .

۵۷۲

دیوان منوچهری

(۴۷۶۸)

از قصاید آغاز میشود و در پیش و پس نسخه چند صفحه اشعار است از شعرای دیگر.

آغاز :

«همی ریزد میان باغ لولوها بزبورها همی سوزد میان راغ عنبرها بمجمرها»

انجام :

«از بدیها که نکردست و را عقل زیان زین گرفتست ازودین شرف و دوده فخر»
نستعلیق تحریری از طالب شیرازی ، مورخ شعبان ۱۲۹۰ ، کاغذالوان ، جلد
تیماج مشکئی یک لا ، ۱۵ س ۱۳/۷ ، ۹۶ گ ۱۸/۳ × ۱۳ ، وقفی نایینی

۵۷۳

دیوان هنوچهری

(۶۹۷۹)

آغاز : مانند پیش :

انجام :

«بجان اندرلهوست، بمغز اندر مشکست بچشم اندر نورست، بروی اندر وردست»
نستعلیق مورخ شعبان ۱۲۷۷ ، کاغذ آبی آسمانی فرنگی ، عناوین بشنگرف ،
جلد چرمی قهوه‌یی ، ۱۲ س ۱۳/۷ ، ۱۰۴ گ ۲۱ × ۱۳/۲ ، وقفی درة السلطنه
ملکزاده کوثر .

۵۷۴

دیوان مؤذن خراسانی

(۹۲۷۷)

غزلیاتست بترتیب قوافی ازالف تایاء و مثنویات و ترجیعات و قصاید و مراثی و
رباعیات از شیخ محمدعلی مؤذن خراسانی شاعر عارف و عالم قرن یازدهم هجری
که ترجمه حالش بنقل از قصص الخاقانی در جلد سوم فهرست مجلس (ص ۴۳۱-۴۳۳)

و مقدمه دیوان چاپی او که از طرف سلسله ذهبیه بسال ۱۳۸۰ ق در تبریز بطبع افست رسیده مسطورست .

آغاز :

«ای ذکر تو زینت زبانها
وی نام خوشت انیس جانها»

انجام :

«چون آینه یی راست کند آینه ساز
اول رخ خود دران هویدا بیند»
نستعلیق احمدصالح تبریزی، مورخ ۲۲ ربیع المولود ۱۳۱۲، کاغذ سفید فرنگی
جدول بتحریر، جلد مخمل سبز دوره چرمی، ۱۷ س ۱۳/۵ × ۸/۳، ۱۱۲ گ ۲۲/۵ ×
۱۵، وقفی حاج شمس الدین پرویزی در آبان ۱۳۴۲.

۵۷۵

دیوان مؤذن

(۸۶۱۳)

شامل غزلیات و ترجیعات و مثنویات و ناقص الاخرست با چند قطعه شعر فارسی و
ترکی از صفیر العارفین ذهبی و غیره که در پایان نسخه روی کاغذ مشقی نوشته اند .

آغاز :

«به باقر عالم اسرار مطلوب
به صادق مظهر آثار محبوب»

انجام :

«سلامی کرد یوسف بر جمالش
که رفت از جان و دل عقل و کمالش»
نستعلیق قرن چهاردهم، کاغذ فرنگی فلفل نمکی، جلد تیسماج بنفش، ۱۴ س
۱۶ × ۹، ۱۳۰ گ ۲۱ × ۱۴، وقفی حاج شمس الدین پرویزی در ۲۲ تیر ماه ۱۳۳۷

۵۷۶

دیوان نابغه

(۶۸۳۸)

(عربی)

از ابوامامه زیاد بن معاویه معروف به نابغه ذبیانی متوفی ۶۰۴ میلادیست که از شعرای مشهور جاهلیت است و دیوانش بطبع رسیده است (۱).

آغاز: «کان من حدیث النابغة واسمه زیاد بن معاویه»

انجام: «نَجَزَ شِعْرُ النابغةِ الذبیانی»

نسخ او اواخر قرن هشتم، (نام کاتب و تاریخ تحریر را تراشیده اند) کاغذ دارچینی ضخیم، مختلف السطر، جلد تیماج جگری، ۱۰۶ گ ۵/۲۸ × ۱۹/۳، وقفی ملکزاده کوثر.

۵۷۷

دیوان ناصر خسرو

(۴۷۷۳)

قصایدست و مقطعات از حکیم ناصر خسرو علوی قبادیانی متخلص به حجت با مقدمه‌یی در احوال وی و چاپ شده است.

آغاز: «چنین گوید کمترین خلق الله ناصر بن خسرو بن ...»

انجام:

«آنچه نخواهی که نه رویش مکار و آنچه نخواهی که بشویش مگوی» (کذا) نسخ و نستعلیق بسیار مغلو طراز محمد خوشنویس خوانساری، مورخ محرم ۱۲۶۵،

کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، بادوسر لوح کم کاروبی ارزش یکی در آغاز دیباچه و یکی در آغاز قصاید ، جدول بتحریر و زرو لاجورد ، با شرح پاره‌یی لغات در حواشی ، عناوین بشنگرف ، جلد روغنی دورو با نقش گل و برگ ، ۱۶ س ۱۷/۳ × ۸/۵ ، ۲۹۳ گ ۲۳/۵ × ۱۵ ، وقفی نایینی .

۵۷۸

دیوان ناصر خسرو

(۴۷۷۴)

شرح حال مجعول نسخه پیش را ندارد .

آغاز :

«در بندمدار کن و بر بند میان را در بندم کن خیر طلب ملک‌دار»

انجام :

«توکل مذهب از اندیشه دورست سر اندیشه را باید بریدن»
نستعلیق مورخ ۱۲۵۵ ، کاغذ شکری فرنگی آهارمهره ، جلد تیماج مشکی ضربی ، ۱۷ س ۱۸ × ۹/۵ ، ۱۹۳ گ ۲۵/۵ × ۱۶ ، وقفی حاج قائم مقام .

۵۷۹

دیوان ناصر خسرو

(۴۷۷۵)

آغاز : مانند پیش .

انجام : بدندان دست و لب باید گزیدن»

نسخ خوش از غلامعلی نایینی ، مورخ بیستم جمادی الاولی ۱۲۸۳ ، کاغذ سفید فرنگی آهارمهره ، جدول بتحریر و زرو ، جلد تیماج ضربی ارغوانی ، ۱۴ س ۱۴/۷ ×

۸، ۲۶۴ گ ۱۴/۲×۲۲، وقفی نایینی.

۵۸۰

دیوان ناصر خسرو

(۴۷۷۶)

نظیر شماره (۴۷۷۳) است.

آغاز: «حقیقت احوال او نسباً و حسباً بنگارش رساله‌یی که خود در وقایع احوال خود نوشته اینست»

انجام: «بدم بد را نباید آفریدن»

نستعلیق محمد تقی آشتیانی در ۱۵ ربیع‌الثانی ۱۲۶۶، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره، جدول بشنگرف و لاجورد، جلد تیماج ضربی عنابی، ۶/۷×۱۵، ۲۳ س، ۱۷۲ گ ۱۳×۲۱/۶، وقفی نایینی.

۵۸۱

دیوان ناصر خسرو

(۴۷۷۷)

مقدمه ندارد.

آغاز: «در بند مدارا کن و در بند میان را»

انجام: «مروت نیست دامن در کشیدن»

نستعلیق محمد یوسف، مورخ ۱۲۵۱، کاغذ سفید فرنگی آهار مهره، جلد تیماج قهوه‌بی‌یک‌لا، ۶/۵×۱۴، ۲۰ س، ۱۹۰ گ ۱۲×۲۱/۴، وقفی نایینی.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

کتابخانه اهدای علی اصغر حکمت
۱۳۴۰

10007500399073

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

10007500399073
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران